

TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

16

PAULINI PETRICORDIAE

QUAE SUPERSUNT.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

MICHAEL PETSCHENIG.

LR

BR 60. C 6 V. 16

PRAEFATIO.

Quamquam Paulini codicum qui ad nostram aetatem peruenierunt perexigua est copia, tamen ne his quidem omnibus opus esse ad nouam recensioem adornandam antiquissimis eorum et inter se et cum editionibus collatis statim mihi persuasi: eam enim librorum superstitem condicionem esse apparuit, ut unus quidem sit optimae notae, ex quo fructus maximus ad haec opuscula emendanda possit redundare, reliqui uero ad unum omnes ab exemplari multis uariisque modis corrupto atque deprauato sint profecti. sed iam ipsi libri quos contuli describantur.

Vaticanus bibl. reginae Sueciae signatus n. 582, saec. R VIII—X, forma minore, fol. 66, fol. 1—57 Paulini opuscula continet ab una manu scripta. sequuntur poemata duo et excerpta de Gregorii Turonensis historia Francorum ad S. Martini basilicam pertinentia: quae omnia hoc loco libet repetere.

fol. 58a *Incip̃ de uidua pauper et duo aera.*¹⁾

Discat euangelico Christum sermone fateri,

Quisque uenit²⁾ summo uota referre³⁾ deo.

Quamuis corde tremens, supplex genu, cernuus ore,

¹⁾ Hoc carmen inscriptum basilicae S. Martini 'in introitu a parte occidentis super ostium' (Reifferscheid, BPLI, tom. I, pag. 305) extat apud Le Blant, Inscript. chrét. de la Gaule, I, 234. edidit etiam Ioh. Huemer in ephemeride 'Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien', 1881, pag. 420 e cod. monasterii sanctae crucis (Heiligenkreuz) saec. XII, in quo tamen titulus non extat. adscribam codicis (*H*) et Leblantii lectiones discrepantes.

²⁾ uelit *H* ³⁾ ^{re} ** ferre *R*

- Si cessent operae,¹⁾ nempe fides²⁾ uacua est.*
- 5 *Lege sub hac pariter locuples pauperque tenentur:³⁾
Cui census defit,⁴⁾ mente probabit⁵⁾ opus.
Nec⁶⁾ quemquam excusat tenuis atque⁷⁾ arta facultas:
Affectu constat gloria, non pretio.⁸⁾
Qui tribuit, quaecumque potest,⁹⁾ is plurima confert:*
- 10 *Parua licet dederit, maxima quaeque¹⁰⁾ capit.¹¹⁾
Inter opum cumulos¹²⁾ scimus et¹³⁾ dona potentum
Praelatam¹⁴⁾ uiduae pauperis esse fidem.
Mercantem nummis caelorum¹⁵⁾ regna duobus
Sublimem uexit iustus in astra pater.*
- 15 *Non qui multa dedit, sed qui sibi¹⁶⁾ nulla reliquit,
Laudari meruit iudicis ore dei. Finit.*

*Basilica $\tilde{\text{sc}}\text{i}$ ac beatissimi Martini $\tilde{\text{ep}}\text{i}$ abest¹⁷⁾ e ciuitate
passos $\delta\tilde{\text{L}}$. habet in longo pedes. CLX. latitudine pedes. LX.
altitudo usque camera pedes. XLV. fenestras in altare. XXXII.
in capso. XX. ustia. VII. tria in altare et quattuor in capso.
extra ingressus. ad fontes. columnus. CXX.*

Incipiunt uersus.

- Mitis corde pio castusque et corpore puro
Pontificis sacri limina cultor adi.
Angelicam cernis Martini antistitis¹⁵⁾ aulam,
Sit¹⁹⁾ licet in celsis altior illa sedis.*
- 5 *Perfusus lacrimis et fixus pectore terrae
Ingemat arcanus uulnera clausa dolor.
Huic non difficile est aegram²⁰⁾ reparare salutem,
Cui facile extinctis²¹⁾ reddere saecla fuit.*

¹⁾ opere R opera H ²⁾ ^afixes (g eras.) R ³⁾ tenetur H et Le Blant
⁴⁾ desit H et Le Blant ⁵⁾ probauit H et Le Blant ⁶⁾ haec H ⁷⁾ adque
R¹ ⁸⁾ precio H ⁹⁾ quecumque H potest] opus est Le Blant ¹⁰⁾ que-
que H ¹¹⁾ cupit R ¹²⁾ cumulus R ¹³⁾ et scimus transpos. Huemer:
sed cf. u. 7 tenuis atque uel dona Le Blant ¹⁴⁾ praelatam R¹ pre-
latam H ¹⁵⁾ celorum H ¹⁶⁾ quae . . . quae Le Blant sibi * (i eras.) R
¹⁷⁾ cf. Greg. Turon. hist. Franc. II, 14 ¹⁸⁾ antestis R ¹⁹⁾ sed R
²⁰⁾ erga R ²¹⁾ extinctos R

*Dummodo ne trepidum¹⁾ te diffidentia uincat,
10 Maestus adis sancti limina,²⁾ laetus abis.*

Sequuntur uersus Victorini (Mai, Auct. Class. V 382). — singuli Paulini libri non ut in aliis codicibus per capita quaedam distincti, uersuum autem litterae initiales ductibus maiusculis exaratae sunt. singulae paginae uicenos quaternos uersus continere solent. librum pretiosissimum descriptum esse de exemplari uetustissimo quidem sed uaria damna passo satis demonstrabunt ea quae de singulari eius condicione dicamus necesse est. cum enim uerborum contextus in libro primo et secundo nusquam sit interruptus, statim in initio libri tertii (fol. 25^b med.) post uers. 19 sequuntur uersus III 311—III, 175 (— fol. 32^a sub fin.), quibus adiunguntur III 20—310 (— fol. 38^a sub fin.). iam si horum posteriorum uersuum numerus qui est 291 in sedecim partes diuiditur, efficitur quaternionis species, cuius paginae ita erant conscriptae, ut unaquaeque duodeuiginti uersus contineret exceptis tribus, in quibus undeuicenos uersus fuisse ratio demonstrat. restat igitur ut uideamus, quid altera uersuum parte, quorum numerus est 323, habita eadem singularum paginarum ratione efficiatur. cum unum archetypi quaternionem innenerimus plus minus 288 uersus continuisse, si respicimus librarios non ubique sibi constitisse in numero uersuum quem in quaque pagina ponerent, ita ut hic liceat numerum etiam augere circiter 32 uersibus, habebimus uersus circiter 320, qui numerus cum eo quem supra diximus 323 optime congruit. — sed uideamus iam porro. inde a III 176 (siue si ordinem in R seruatum sequamur a III 310) lacuna est uersuum 691 usque ad V 193, id est duorum quaternionum et tertii dimidiae partis, ita tamen ut librarius cod. R neque contextum usquam interrumpat neque alio modo significet uerborum defectum in codice archetypo se non effugisse. lacunam excipiunt 79 uersus V 194—272 seu quaternionis quarta fere pars, post quos iterum omittuntur V 273—625, id est uersus 353 siue quaternionis unius par quarta

1) *trepidus R* 2) *limina /[~]sci R*

et alter integer. denique si omnes uersus inde a III 20 usque ad V 625 computantur, efficitur numerus uersuum 1737: qui si diuiditur numero quaternionum quem ratione inuenimus, id est 6, uniuscuiusque horum quaternionum habebimus numerum uersuum plus minus 289. item prologum et uersus 1131, qui sunt ab initio libri primi usque ad III 19, quattuor quaterniones compleuisse ratio ostendit. restant denique a V 626 usque ad finem totius operis circiter 870 uersus, qui tres quaterniones efficiunt. iam uero his omnibus perpensis hanc fere intellegemus fuisse libri archetypi speciem.

Quaterniones.	Lib.
I—III.	Prolog. I, 1—III, 19
b) V.	III, 20—310
a) VI.	III, 311—III, 175
*VII. *VIII.	III, 176—V, 40
VIII. *1. *2. *3. *4. 5. 6. *7. *8	V, 41—193 194—272 273—350
*X.	V, 351—625
XI—XIII.	V, 626—VI fin. et appendix.

Perierant igitur archetypi quaterniones integri VII, VIII, X et noni pars maior, quo detrimento facto partes libri lacerae a bibliopega neglegenti ita compactae sunt, ut quaterniones V et VI locum commutauerint. codicem ita mutilatum is qui R scripsit diligenter expressit neque suoapte ingenio quicquam mutauit aut interpolauit, nisi quod in subscriptione libri quinti, cum se quartum ad finem perduxisse opinaretur, numeros ex arbitrio posuisse uidetur. at cum sextum perfecisset, qui ipsi recte numeranti quintus esse debebat, id iam oblitus numerum quem in archetypo scriptum uiderat intactum reliquit.

- P Vaticanus bibl. Palatinae n. 845 saec. VIII—X, forma maxima, praeter Sulpicii Seneri scripta quae ad S. Martinum pertinent et Venantii Fortunati carmen de uita eiusdem fol. 74^a—143^b Paulini opuscula praeter prologum continet integra.
- V Vaticanus bibl. antiquae n. 1664 saec. VIII—X, forma maiore, triginta foliis continet carmen de uita S. Martini mutilum et uersus de orantibus. librorum singulorum partes litteris initialibus maiusculis distinctae sunt. desunt in hoc codice uersus II 166—632 iam in archetypo deperditi: prae-

terea ipsius libri folia compluria interierunt, quae continuerant uersus III 227—388, IIII 489—574, V 60—379, 621—701, 782—VI 63. cum singulae codicis paginae quadragenos uersus complecti soleant, intercisisse apparet diuersorum quaternionum folia decem hoc ordine: 2 + 1 + 4 + 1 + 2.

Sangallensis 573 saec. VIII—X fol. 1—83 Paulinum exhibet: sequitur Venantii Fortunati carmen heroicum. codice in Fortunati operibus edendis usus erat Fr. Leo. mihi collatio carminum Paulini a V. Thumsero confecta praesto fuit.

Parisinus bibl. nationalis (nouvelles acquisitions Latines) A n. 241 saec. VIII (ut mihi uidebatur, potius X) post Prudentii opera foliis 203^a—221^b med. continet Paulini libros I—III 259. qui codex cum in libro II eandem exhibeat lacunam, qua mendosus est V, et in multis lectionibus quas V praebet peculiare fere cum eo consentiat, apographon Vaticanum habebatur necesse est. neque obstat huic sententiae quod, cum in V inde a uersu III 227 lacuna duorum foliorum sit, in A uersus 227—259 leguntur. facile enim fieri potuit, ut eo tempore, quo A ex V describebatur, hic liber nondum esset lacunosus. qua uero causa factum sit ut librarius inceptum describendi opus subito interrumperet, iam dispici non potest.

Praeter hos codices quibus in uerbis poetae castigandis usus sum alii quoque sed pauci iidemque recentiores hodie supersunt. atque fragmentum quidem illud quod est in codice Ambrosiano C. 74 saec. X tantum exhibens I—III 291 (si modo haec integra sunt) artissime conspirare cum V uel ex paucis quas Reifferscheidus exseripsit lectionibus cognoui: cf. bibl. patr. latin. Ital. II, pag. 69. maioris fortasse momenti, certe integrior est Montepessulanus n. 352 saec. X a Corpetio adhibitus¹⁾, qui de eo in praef. pag. 12 haec refert: Ce manuscrit, d'une belle écriture du X. siècle, sur vélin, petit in 4° se compose de 59 feuillets; il renferme les six livres sur la Vie de S. Martin, la lettre à Perpétuus, et les treize premiers vers du poëme de Visitatione nepotuli. Il a perdu un

¹⁾ Poèmes de Paulin de Périgueux et de Fortunat sur la vie de Saint Martin, par Corpet. Paris 1849. Panckoucke.

ou deux feuillets; car il est naturel de croire qu'il contenait dans l'origine la fin de ce dernier poëme et l'inscription de la basilique de S. Martin (id est carmen de orantibus) Je l'ai collationé en entier; il m'a été d'un grand secours. — alter codex, quo Corpetius usus erat, Parisinus est bibl. nationalis saeculo ut ille refert decimo scriptus, olim Sangermanensis. hic liber quin idem sit qui nunc in bibl. nationali sub n. 13759 adseruatur iam non dubito, ex quo A. Engelbrechtius litteris me certiore fecit in ea bibliotheca non plus quam duos libros extare qui Paulinum contineant. nam ut Sangermanensem conferrem adduci non potui, quippe qui Corpetio auctore in fine libri secundi desinat. alium librum in bibl. Mediomontana (Middlehill) extare ex Haenelii libro notissimo comperi: qui quo tempore sit scriptus, equidem nescio. certe uetustis adnumerandum non esse inde colligitur, quod Zangemeister eius non fecit mentionem. haud sane magni pretii fuit codex ille e quo Iuretus Paulinum primus edidit: cuius lectiones cum e Daumii editione cum cura enotassem, inferiorem omnibus meis et multo pluribus locis mendosum esse cognoui. Guelferbytanus denique Augusteus 85, 5 chart. saec. XVI, cuius lectiones diligenter conscriptas G. Brandes mihi beneuole misit, codicem Palatinum, cuius apographon est, ita repraesentat, ut pauca correctata, plura uititata sint.

Quibus disputatis cum satis pateat libros manu scriptos quos mihi adire licuit omnium esse antiquissimos, id iam addendum est nullum eorum usque ad nostram aetatem a quoquam homine docto esse inspectum. quam ob rem aequum esse puto ut paulo fusius de uniuscuiusque pretio et auctoritate disseramus quaeue inter eos similitudo uel diuersitas intercedat diligentius inquiramus. atque primum quidem hanc rem uel obiter attingenti luce clarius appareat necesse est duas esse librorum familias e duobus exemplaribus prorsus diuersis profectas. ad alteram solus pertinet R, ad alteram reliqui qui aetatem tulerunt omnes. quae familiae bonitate ita inter se differunt, ut R longe praestantissimus sit, PSV suae quidem stirpis optimi, sed tamen R plerumque inferiores,

A nullius fere pretii. et R quidem solus seruauit prologum et uersus I 71, II 29—32, 269, 497—499, III 250—251, VI 149, quos genuinos esse et ratio ipsa demonstrat et *στυχημετρα* probare uidetur, de qua statim dicendum est. non recte numeratos esse libri primi uersus ea docent quae in omnibus codicibus leguntur *'habens uersus CCCLXXXV'*: nam uersum 71, qui in solo R extat, ab ipso auctore profectum esse certo certius est. liber secundus in PSVA siue in eorum archetypo exemplari uersus continet 719, in R 726. at subscriptum est in PSVA *'habens uersus DCCXXII'*, in R *'habens uersus DCCXXVII'*. uerum numerum in R legi e uersibus 8—11 possis suspicari.

*pergamus, quia terra procul, quo traxerit unda:
tantum ut placatam Martini spiritus auram
diffundat flatumque leuem sic praestet eunti,
ut putre sustineat felicia flamina uelum.*

ualde enim in uersu 9 scribendo codices differunt: *nos tantum ut placitam R, tantum ut placitam PV, tantum ut placitam S, ut placitam tantum A.* in qua discrepantia si cod. R lectionem sane miram respicias, conicere licebit unum uersum intercidisse, quem sic fere suppleas.

*nos tantum ut placitam <petimus superante carina
aequoreos campos> Martini spiritus auram
diffundat.*

non alia est libri tertii condicio, cui cum codices omnes subscribant *'habens uersus CCCCLVIII'*, re uera in archetypo PSV non extiterunt nisi 456: in R uero, qui uu. 250 et 251 addidit, horum posterior adeo corrupte est seruatus, ut, cum sententia imperfecta sit atque obscura, tertium etiam uersum iam in archetypo R aut defuisse aut legi iam non potuisse statuamus necesse sit. porro cum in libro quarto uerus numerus in SV seruatus sit — intercidit enim unus uersus post u. 163 — in quinto unus uersus deest ei numero qui in subscriptione codicum PS legitur DCCCLXXXIII: qui quo loco exciderit, non satis liquet. denique quomodo factum sit,

ut libro sexto, cuius omnino sunt uersus 506, subscriptum sit *'habens uersus CCCCLXXIII'*, nullus dispicio, cum ipsa poetae uerba nusquam ansam praebeant suspicandi aliquot uersus a falsatore quopiam esse interpolatos.

Iam certissimis ut arbitror argumentis demonstratum est Paulini opus ne codicis R quidem ope, qui undecim uersus seruauerit qui in reliquis desunt, in integrum posse restitui, cum uel optimum exemplar ad quod R refertur fuerit lacunosum. sed nunc ad R reuertendum est, qui ut ampliorem, ita etiam in multis longe meliorem praebet uerborum contextum. non autem opus est hoc loco singula tractare: ipse lector indicatis huiuscemodi locis facile diiudicare poterit utra lectio sit anteponenda. itaque eum relego ad uersus I 70. 85. 188. 200. 210. 226. 269. 270. 336. 342. 381. II 24. 25. 38. 40. 46. 139. 189. 270. 436. 488. 588. 697. 703. 710. III 30. 35. 75. 104. 119. 184. 204. 315. 341. 380. 408. 409. 426. 430. 456. IIII 64. 96. 111. 120. 138. 148. V 211. 231. 267—268. 270. 699. VI 25. 39. 479. De uis. nep. 5. 6. 10. 33. 53. 61. 76: conferatur etiam epistula ad Perpetuum. — non autem desunt in hoc libro loci mendosius quam in reliquis traditi, qui tamen neque multi sunt neque ita comparati, ut archetypum grauiorem quandam labem traxisse existimemus. cf. I 5. 44. 372. 375. II 174. 206. 288. 292. 323. 544. 695. III 24. 136. 326. IIII 16. V 205. 263. VI 69. uno tantum loco dubitatio oriri potest. II 176 quamquam *'uulgi'*, quod in PS legitur, Sulpicii Seueri uerbis confirmatur, tamen quod R praebet *'mundi'* per se aptum est, si modo consideramus uocabulum *'mundus'* a scriptoribus ecclesiasticis hac saepe significatione poni, ut idem sit quod *'multitudo'* uel *'turba hominum'*.

De codicibus PV, quos ex eodem fonte fluxisse lectiones plurimae quas communes habent testantur, non est quod multa disputem. plura autem de S dicenda sunt, qui ut ab homine satis ingenioso passim correctus est, ita etiam magis quam reliqui pro arbitrio emendatoris lectiones exhibet a ueris longissime distantes. quantum autem in eo interpolandi libido sit grassata, documente sunt loci quos iam adponimus I 21. 35. 37. 96. 122—123. 145. 173. 187. 211. 214. 228. 233. 284.

386. II 20. 59. 71. 185. 197. 221. 224. 257. 310. 441. 447. 659. 686. III 28. 122. 226. 337. IIII 13. 245. 604. V 329. 434. VI 452. praeterea hic liber nescio quo casu lacunis uberior est quam ceteri eiusdem familiae. cf. I 96. 117. 142. 171. 269. II 40. 57. 87. 159. 479. III 209. 295. 394. 433. 434. IIII 44. 46. 148. 462. 488. V 96. 102. 188. 431. 708. VI 182. 382. 440. De uis. nep. 54. 74. nihilominus tamen haud exigui est pretii, cum multis locis ueram scripturam solus seruauerit: quod quidem noui archetypi bonitate mihi factum uidetur sed opera eius, qui, cum illum ex exemplari lacunoso uariisque modis uitiatu describeret, simul emendandi munus sibi suscipiendum esse arbitratus est. itaque recte scribuntur in S:

	S	RPVA aut eorum pars
I 199	<i>praestrauerat</i>	<i>praestauerat</i>
— 310	<i>fētentis</i>	<i>fatentis</i>
II 44	<i>nigrantis</i>	<i>nigrantes</i>
— 46	<i>retrahit</i>	<i>retrahet</i>
— 92	<i>posset</i>	<i>possit</i> ¹⁾
— 132	<i>hora</i>	<i>ora</i>
— 159	<i>gerendum</i>	<i>gerendam PVA, regenda R</i>
— 199	<i>gutta</i>	<i>guttas</i>
— 339	<i>similis</i>	<i>similes</i>
— 410	<i>procellae</i>	<i>procella (—am)</i>
— 578	<i>iam</i>	<i>tam</i>
— 604	<i>pauores</i>	<i>pauoris (paueret)</i>
— 719	<i>rigata citam</i>	<i>rigat tacitam</i>
III 7	<i>sancti</i>	<i>scs</i>
— 8	<i>dicet</i>	<i>dicit</i>
— 35	<i>fastigia</i>	<i>fastidia</i>
— 72	<i>uicini</i>	<i>uicinis</i>
— 141	<i>dicta euentu</i>	<i>ductae uentu</i>
— 166	<i>adegi</i>	<i>adegit</i>
— 189	<i>extrema</i>	<i>extremae (—e)</i>
— 248	<i>desperarem</i>	<i>disparem (—e)</i>

¹⁾ Eadem discrepantia conspicitur II 425. 665. III 84. 426. 439. IIII 136. 659. VI 277. De uis. nep. 25.

	S	RPVA aut eorum pars
III 330	<i>omnis</i>	<i>omnes</i>
— 380	<i>credere</i>	<i>cedere</i>
— 391	<i>emeritos</i>	<i>emeritus</i>
— 392	<i>qui</i>	<i>quae</i>
— 397	<i>resistet</i>	<i>resistit</i>
— 413	<i>inuiectos</i>	<i>inuiectus</i>
IIII 16	<i>suevit</i>	<i>saeuit (uenit R)</i>
— 57	<i>calcantes</i>	<i>calcantis (—i)</i>
— 159	<i>calle</i>	<i>colle</i>
— 192	<i>liuentes</i>	<i>liuenter (lib—)</i>
— 213	<i>peius</i>	<i>pius</i>
— 274	<i>lacrimarum</i>	<i>malarum</i>
— 341	<i>tunc</i>	<i>cum</i>
— 363	<i>at</i>	<i>ad</i>
— 378	<i>in conspicuis</i>	<i>inpicuis</i>
— 432	<i>e</i>	<i>et</i>
V 340	<i>tu</i>	<i>ut</i>
— 398	<i>loquatur</i>	<i>loquitur (—etur)</i>
— 507	<i>oris</i>	<i>oris oliui</i>
— 619	<i>dirus</i>	<i>uirus</i>
— 727	<i>exortum</i>	<i>exorsum</i>
— 782	<i>et laceram</i>	<i>et lacera (exlaceram)</i>
— 807	<i>uomitus</i>	<i>uotus (—os)</i>
VI 69	<i>absorbet</i>	<i>absorberet (abscriberet)</i>
— 139	<i>ipso</i>	<i>ipse</i>
— 158	<i>trepidus</i>	<i>trepidus</i>
— 207	<i>anteriore</i>	<i>ante priore</i>
— 231	<i>condere</i>	<i>comedere (demere)</i>
— 379	<i>alios</i>	<i>alio</i>
— 391	<i>aquis</i>	<i>quis</i>
— 436	<i>seruant</i>	<i>seruante</i>
De uis. nep. 65	<i>qua</i>	<i>quas</i>

Iam uero disputatione de codicum auctoritate absoluta id in uniuersum dicendum est libros qui manserunt manu scriptos, etsi pretio multum inter se differunt, omnes tamen ad unum

uerba Paulini exhibere plurimis locis adeo corrupta atque uitiosa, ut editori emendandi labor haud exiguus relinquatur. fauente autem contigit fortuna, ut multi iam et docti homines his opusculis in integrum restituendis diligentem neque infructuosam operam nauauerint. inter quos praecipua cum laude nominandus est Franciscus Iuretus, qui primus Paulinum edidit (in tomo VIII Bibl. patr. Parisiensi Margarini de la Bigne MDLXXXIX). nam cum ei praesto non esset nisi exemplar unicum Petri Pithoei, neglegenter ab imperito librario descriptum, rem tamen optime egit multaque menda quibus ille codex scatebat ingeniose correxit.¹⁾ Iureti textus iterum impressus est in Bibliotheca patrum Coloniensi. secuta est Daumii editio cuius est titulus: 'Benedicti Paulini Petrocorii²⁾ de uita B. Martini libri sex, cum notis Francisci Iureti, IC. Eiusdem ad nepotulum ab eodem recensitum Carmen, itemque Epigramma Basilicae Martini apud Turones inscriptum, Tertulliani Carmen de Iona et Niniue, Paullini, Ausonii Nepotis, Eucharisticum. Caspar Barthius omnia recensuit et Animaduersionibus illustrauit. Accesserunt et notae in Paullinum Petrocorium Iohannis Frederici Gronouii, et indices Auctorum Rerumque; cura et studio Christiani Daumii. Lipsiae. Apud Iohann. Fuhrmannum et Matthaeum Ritterum. Typis Christophori Güntheri. Anno

1) De exemplari suo Iuretus in epistula ad Pithoeum haec refert: 'stomachum mouit innumerus mendorum et errorum numerus, quibus adeo indigne membranae corruptae, ut inter legendum saepiuscule librarii manibus poenam imprecarer, quae falsi crimen admiserant. quid enim? uix unus hic uersus exstitit quin euersus; orationis plus erat quam rationis; nutabant syllabae, nutabant uerba; cum pedibus claudis nihil prorsus stabat. denique nix sensus ullus quin nullus, ut quot litterae, tot liturae potius uiderentur.' Pithoei librum apographum uetus codicis P fuisse inde licet suspicari, quod plurimas lectiones cum Palatino communes habet.

2) 'Petrocorii' quod editores addiderunt auctoritate omnino caret. retinuit igitur illud quod in codicibus traditum est '*Petricordiae*'. cf. Hieron. de uir. inlustr. 53 *Tertullianus, provinciae Africae, ciuitatis Carthaginiensis*. 122 *Latronianus, provinciae Hispaniae*. Gennad. 19 *Seuerus, Aquitanicae provinciae*. Optat. Mileuit. III 1 *Donato Carthaginis*. III 3 *Donatum Carthaginensem* et paulo post *Donatus Carthaginis*. — ibid.: *denique et in ore populi raro est appellatus episcopus, sed Donatus Carthaginis dicebatur*.

M.DC.LXXXI.' — editionis originem Daumius ipse in praefatione narravit, dicens duodequadraginta annos praeteriisse ex quo precanti sibi Caspar Barthius Iureti textum et annotationes, quae Barthius sua manu descripsisset, cum ipsius Barthii animaduersionibus in libros I et II misisset. tum post sex annos iterum iterumque petentem se eiusdem animaduersiones ad reliquos libros et ad carmina minora accepisse diligenterque descripsisse. quae omnia cum per longum tempus in seriniis ipsius latuissent, tandem aliquando contigisse ut qui ea imprimeret inneniretur. apparet ergo Barthium, qui a. 1658 decessit, sub extremum vitae tempus nouae Paulini editioni parandae operam dedisse. nam cum a. 1643 partem operis absolutam ad Daumium misisset, anno demum 1649 totum ad finem perduxit. re uera autem ista recensio tota Barthii est, cum Daumius tantum munere editoris functus sit, nisi quod indices a se confectos addidit. uerum Barthius Iureti editionem repetere satis habuit, coniecturas autem suas sanè numerosas in animaduersionibus proposuit. quarum pro numero exceptis illis, quibus Barthius codicum lectiones assecutus est, non ita multae sunt quibus adstipulari possis: plerasque uix mentione dignas habeo. pauca egregie correctae sunt in Ioh. Fred. Gronovii obseruatis in Paulinos, quae Daumius Barthii animaduersionibus adnexuit. omnium uero optime meo quidem iudicio de Paulino meruit Thomas Wopkensis (*Aduers. critica* ed. C. H. Frotscher, Lipsiae 1835, uol. II, pag. 226—285). uam quantum Corpetius, qui Paulinum, ut supra iam dictum est, nouissime edidit, in eo emendando consecutus sit, equidem ignoro, cum huius editionis exemplar conquirere non contigerit. denique Guilelmus Hartel Vindobonensis et Guilelmus Brandes Brunswicensis obseruationes suas et coniecturas per litteras amice mecum communicauerunt.

His igitur subsidiis instructus et satis amplum numerum emendationum egregiarum nactus, quibus paucās ex meo addidi, iam tibi, lector beneuole, hac editione Paulinum exhibeo innumeris et foedissimis mendis purgatum. quodsi residui sunt loci minus bene quam par erat uel tractati uel correcti, id uelim non desidiae meae tribuas, sed ingenio iu re difficillima

deficienti. quam maximae autem grates mihi agendaae sunt omnibus qui edendi operam quocumque modo inuerunt: e quibus Guilelmum Brandes, Augustum Engelbrecht, Guilelmum de Hartel, Ottonem de Heinemann, Iohannem Huemer, Carolum Schenkl, Georgium Schepss praecipua cum laude nomino.

Scribebam Graecii mense Maio a. 1886.

Michael Petschenig.

NOTARUM INDEX.

R = Reginensis 582 saec. VIII—X

P = Palatinus 845 saec. VIII—X.

S = Sangallensis 573 saec. VIII—X.

V = Vaticanus 1664 saec. VIII—X.

A = Parisinus (nouv. acquis. Lat.) 241 saec. VIII—X.

cod. Iureti = liber vetus Petri Pithoei, e quo editio princeps Francisci Iureti fluxit.

v = editio Iureti repetita a Daumio et Mignio (Patrologia Latina tom. LXI.)

Barth = Caspari Barthii animaduersiones Daumii editioni, Lipsiae 1681, adnexae.

Wopkens = Thomae Wopkensis adversaria critica ed. C. H. Frotscher, Vol. II, Lips. 1835, pag. 226—285.

I.

DE VITA SANCTI MARTINI EPISCOPI LIBRI VI.

PROLOGUS.

DOMINO SANCTO AC BEATISSIMO, SPECIALI APUD DEUM PATRONO
ET CUM OMNI CULTU ET ADMIRATIONE UENERABILI UEREQUE
APOSTOLICO IN OMNI RELIGIONE DOCTORI PERPETUO EPISCOPO
PAULINUS.

5 Studio caritatis et dilectionis affectu obliuisci nos pudoris iu-
betis, cum modestiam et uerecundiam suadeatis, ne grauetur
praeuaricatione iudicium. falli uos non intellegitis fauorabilius
sentiendo quam uerius: bonum creditis quod bonum multis et in
consortium uestrae deuotionis adsciscitis etiam quos de desi-
10 pientibus legeritis. de sancti atque apostolici doctoris et domini
meritis atque uirtutibus tam splendidam ad nos misistis histo- 2
riam, ut rectissime, si ita iussisset uestra benedictio, ad totius
orbis notitiam perueniret. uerum his me inhaerere uestigiis et
posse aliquid adicere quasi expolitius censuistis, cum multo
15 mains sit couperta promere quam prolata transcribere. adquie- 3

Prologum solus seruauit R 6 ne grauetur *scripsi*: nec grauetur *R*
9 quos de desipientibus *scripsi*: quod desinentibus *R cf. infra §. 4* excu-
sate inperitiam 11 splendidam *R* 15 promere ** *R* transscribere *R*

scamus tamen oboedientiam subdere, non conscientiam incautius aestimare, quia puto discerni non debere quid iubeat, cui in omnibus obsequendi uota se subdant. domine sancte ac beatissime uereque perpetue religionis et gratiae patrone, uenerabilis doctrinae speculum, perfectionis exemplum: sectare quem diligis, 5
 imitare quem sequeris, honore successor, humilitate uenerator.
 4 utamur uestri definitione mandati. usurpate quod uestrum est, qui me, ut scitis, obnoxium hac electione perfecistis. cum in manus uestras charta peruenerit, fouete quod sumitis, excusate inperitiam, exorate clementiam: ignoscat usurpationi, opituletur 10
 peccanti, succurrat errori. indignum fuit ut gesta tam grandia auderemus attingere, sed adrogantius fuerat mandata con-
 5 temnere. ferat murmura per patientiam suscepta per gratiam, non irascatur audaciae per gaudia fortiori. deus noster, quae per ipsum dignatur operari, uult quolibet nuntiante cognosci. 15
 uos patrocinio fouete susceptum, quem per illos thesauros caritatis adsumpsistis incognitum.

4 perpetuae R 8 perfectis^r R 9 carta R 10 inperitiam *scripsi*:
 inperitam R 11 peccanti *scripsi*: cf. IIII, 496 precanti R 17 incognitum. Explicit prologus R

LIBER PRIMUS.

Sparserat in toto lumen venerabile mundo
 Christus, euangelici reserans mysteria regni.
 sed quia non omnes uirtutum operatio gentes
 mouerat, et fragili dubitabant credere sensu
 5 quidquid ab externis uulgasset nuntius oris
 (nam uerbis conperta mouent, praesentia rebus:
 suadentur non uisa quidem, sed uisa probantur),
 ille ergo, in totum cui par miseratio mundum,
 seuit et in nostris miracula plurima terris,
 10 donans extremis Martini insignia Gallis.
 quem procul in nostram misit fecunda salutem
 Pannonia, haut humili generatum stirpe tribuni.
 nam genitor clarus meritorum laude: sed iste
 nobilior patribus tam claris, qui patre Christo
 15 spreuit sacrilegos bene degener in patre ritus.
 Uix etenim decimo, senior iam moribus, anno
 transiit ad sacram constanti pectore legem
 signauitque crucis sanctam munimine frontem.
 non illi in tenero mens lubrica pectore: tota
 20 praeceptum seruare dei uel nosse uoluntas,
 conuentus uitare hominum, secreta beati

11—23] Sulp. Sev. V. M. 2, 1—4. 11] cf. Fortunat. C. VIII,
 3, 155.

Incipit opus paulini petricordiae (petricordie *P* petrecordiae *V* petre
 corcordie *A*) de uita sei martini epi (episcopi *A*) uersibus *PSVA*: *om. R*
 2 misteria *P* 4 dubitarent *v* 5 quicquid *RSVA* extremis *R* uul-
 gassent *R*¹ 6 conperta *RSVA* 8 pars *PV* *cod. Iureti* 9 sueuit *RP*
 12 haut *PVA*: haud *RS* humile *V*¹ tribuni *VA*: tribuno *RPS*
 tribunus *inunctum cum insequentibus v* 14 claris *scripsi*: clarus *RPSVA v*
 15 spreuit sacrilegus *P* deneger *A*¹ ritum *V* 17 transiuit *P*
 18 munime *P* 19 Noⁿ nulli *V* illo *A*¹ antenero *R*¹ 21 beatae *S*

scire heremi spretoque deum cognoscere mundo,
linquere terrenas sublimi pectore curas.

- Haec uix bis senis cum moliretur in annis,
25 praeclusa est tanti sublimis gloria facti,
sed meritum numerante deo, qui uelle probauit.
praecipit Augustus dilectu ad bella parando
accingi cunctam ueterano e germine prolem.
quid non liuor agat? prodit pater armaque nato
30 ingerit. heu tanti pietas oblita pericli!
quin potius, si quem recipit mens saxea sensum,
cresce tuis titulis: mage laus est nam tua uinci.
cerne pio tantum quae gesserit omnia uoto:
si bona sunt, imitare libens: sin ardua, gaude.
35 uincitur Christi miles pro milite saeculi,
sed mens non trahitur nec cor cum carne ligatur.
uana tyrocinii sunt nomina: militat olim,
qui captus proprii per proelia plurima regis
uicit auaritiam debellauitque superbam
40 luxuriam: prostrata iacet iam uiribus huius
ambitio, et firmam fugit furor iraque mentem
excedensque omnes funesta superbia culpas.
unum progressus socium sibi uix sinit ire
non opere adstrictum, sed solum nomine seruum.
45 o felix, cui tale iugum tam grata parauit
condicio, ut de sorte tua contendere tecum
nobilium possint certantia uota uirorum,

24—53] Sulp. Sev. V. M. 2, 5. 40] cf. IIII, 666. Coripp. Iust. I, 173.

24 molliretur *PV* armis *A* 25 praeclara *VA* 26 nume-
rante (*i. e.* aestimante) *A* *Iuretus*: munerante *RPSV* 27 dilectu *RP*:
delectu *SV* dilecta *A* *cod. Iureti* 28 ex *R* 29 agit *A*¹ 31 potuis *V*
anxia *R* 32 crescet uis *RPVA* tituli *R* nam tua] munere *V* 33 ges-
serat *V* 35 miles christi *S* saeculi *R*¹ seeli *VA* 36 legatur *P*
37 uano *PV* uane *S* sub nomine *S* 38 plurima praemia *A*: *transpos.*
m. 1 plurima proelia *v* 39 auariciam *R* 40 luxuriam *RPV* lu-
xuriam *v* 41 itaque *PVA* 43 progressus *V* 44 solo *R* *et cod. Iureti*
in marg. cf. VI, 301 46 conditio *PSVA* condere *PV*¹ *cod. Iureti*
considerare *S* concedere *A* 47 uiuorum *PV*

si liceat seruire tamen. sed tu quoque duram
cogeris ad legem nascendi lege solutus:

50 nam tibi subiecti seruit deuotio sancti.

idem habitus, parcae communis copia mensae,
hic prior obsequiis, ne saltim noscere possit
praelatum domino quaeuis sollertia seruum.

Hic iam cum paribus quae gratia, quamque modeste
55 ipsos subdiderat dilectio uera priores:

tum sumendorum districtio quanta ciborum,
ne distenta citum uitarent uiscera sensum
nec premeret uigilem membrorum sarcina mentem,
ut diuisa inopi praeberet copia partem

60 quaeque unum obrueret, melius refoueret utrumque.

nam sic supplicibus diuiserat omnia egenis,
ut sola exesis superessent tegmina membris:
cum subito horrentis glaciali frigore brumae

nudus in occursum properat, uix uerba frementi

65 dimidians prae fracta sono: sed causa loquellam

expedit et linguae partes proclamat erumna.

praetereunt cuncti, fastiditamque querellam

despexit misero locupletum insania risu.

substitit incertus confuso pectore sanctus

70 quid faceret: nam uotum aderat, substantia derat.

si tegeter, nudandus erat. nec sic quoque clarum

suspendit saltim cunctantis uel mora factum.

54—139] Sulp. Sev. V. M. 2, 7—8. 3.

51 parce *P* communis *RSA* communis *V* 52 fort. posset
53 deo *P* solertia *P* 54 qq; *V* quaeque *A* 57 distent acitum *P*
distinta *V*¹ 58 praemeret *P* 61 iam *Wopkens* 62 membris *S*
63 glaciale *P* glacialis tempore *A* 64 frumenti *P* fort. trementi
65 praefacta *S*¹*A* loquellam *PV* loquellam *SA* 66 praeciamat *P* parte
prodannat *A* aerumna *R*¹*PSV*¹ 67 fastiditamque *R*¹ fastida-
tamque *R*²*PVA* que *S* querellam *R* querellam *P* quere-
lam *SA* 68 despexit *RP* despexit *V* locupletum *P* locupletum *V*
locuples *A* risum *R*¹ 69 substetit *PV*¹ scis *P* 70 adherat *P*
derat *R*¹: deerat *rell.* 71 solus seruauit *R*: om. *PSVA* *v* 72 facta *A*

- sola superfluerat corpus tectura beatum,
 ut semper, duplicata clamis, quae frigus et imbrem
 75 uentorum et rabiem geminato arceret amictu.
 nam sic truncatam compensat pendula partem,
 si, quod defuerit capiti, creuisse calori
 sentiat adiecto tepefactum uellere corpus.
 uerum haec districti felix sententia uoti
 80 amouet et tamquam cordis dispensia damnat,
 quod sic maluerit trepidae cautella fidei
 adiectam membris duplicato tegmine partem
 concessisse uni quam diuisisse duobus.
 nec mora tardat opus, sed transit dextera uotum:
 85 expedit factum, quidquid mens uidit agendum.
 stringitur inuictus sine crimine uulneris ensis
 et mediam resecat miseratio prodiga partem,
 peiorem sibi credo legens. tum membra trementis
 obtegit, et tradens aliquem de ueste teporem
 90 iam leuiore habitu recipit de frigore partem.
 o felix, uirtute tua miracula uincens
 omnia et excedens domini praecepta iubentis.
 ille etenim modico contentos nos iubet esse
 nec seruare duas uestes: tu diuidis unam.
 95 aspiciunt omnes. alii deformia rident
 tegmina nec cernunt mage uerum in corde decorem.

93 sq.] cf. Mt. 10, 9 sq.

74 imbre *V* 75 amictū *R*¹ 76 iam *Hartel* truncatam *P* con-
 cessat *P* pendola *V* 77 calori, ori *in ras. S* 78 tafefacto *A*
 79 uati *V*¹ 80 amouit *A* et *om. VA* dāmat *R*¹ 81 mallue-
 rit *RPV*¹ trepide *V* tepidae *Hartel coll. III, 55 (sed trepidam fidem*
intellego nouam, nondum roboratam cf. Cassian. Conl. VII, 3, 2 a trepidis
rudimentis ad peritiam certam stabilemque perueniens) cautela *RSV*²*A*
cod. Iureti 82 membris *S* 83 concessisse *R* diuississe *P* diui-
 disse *A* 85 expedit *PV cod. Iureti* expendit *S* expedit et *A Iuretus*
 facto *ex factu R* quicquid *RSVA* 86 sensis *P*¹ 87 et resecat
 miseram *A* 88 membra *S* 89 taeporem *P* temporem *S*¹ 90 leuior-
 em *A* leuior *v* 92 excidens *PV* iubentus *V*¹ 95 deformina *P*
 96 uerum mage *S* in *om. S*

- ast alii secum conpuncto corde queruntur
iustitiam potuisse inopis decernere egenti,
diuite quod censu substantia larga negasset.
- 100 nec mora quin tanto reddatur palma triumpho.
nam uix defessos stratis reiecerat artus
admittens tenuem, uigili sed corde, soporem
(nec sopor illud erat, quia mens adtenta uigebat):
cum subito ante oculos larga mercede benignus
- 105 adstitit inque suo uestitus paupere Christus
aptauit propriis felicia tegmina membris.
o nere pretiosa clamis! quid tale uel ostro
uel ducto in filum pensis rutilantibus auro
insignes meruere habitus? quid serica tactu
- 110 leuia uel docte expressis uiuentia signis?
ille hominum terraeque deus pontique polique,
omnia qui tribuit, sine quo nihil, ipsaque cuius
quae dedimus uel qui dedimus, donumque datorque,
hac ope ditatur, numeret si lucra salutis.
- 115 nec tamen hinc saltem stabilem iactantia mentem
concutit, aut uanum persensit corde tumorem.
o uirtus uicina deo, nil ducere laudi,
cum laudanda geras, nec nostro adscribere facto,
quae facimus, cunctoque deum laudariet actu.
- 120 iam certe securus erat de iudice tanto,

97] cf. Alc. Auit. IIII, 319.

108] cf. Fortunat. spur. I, 351.

97 quaeruntur *P* 98 agenti *P* 99 diuidite *PV*¹ census *RPVA*
101 defessos *A*: defessus *RS* defensus *P* defensos *V* stratis *Wopkens*:
stratus *RVA* stratos *PS* strato *Barth* deiecerat *S*¹ 103 supor *P*
attenta *R* uigilat *S* 104 mercede *P* 105 in quae *P* xpicoou. *A* (*sic*)
106 menbris *S* 107 praetiosa *P* praeciosa (a *eras*.) *V* supra ostro
scriptum in *P a m. 2*: gota ueppi 108 rutelantibus *PV*¹ aurum *PVA*
cod. Iureti 110 liuia *R* expraessir *P* 113 daturque *PVA*
114 haec *P* et supra script. af cope *P* nummeret *R*¹ neum-
meret *P* 115 nec, supra script. af *P* iactatio *A* 116. 119.
118. 117 *P* 117 nihili *P* nihil *V* *cod. Iureti* laudi *om. S* et
cod. Iureti 118 fato *VA* 119 fecimus *PVA* sanctoque *Phil.*
Robertus v deo *PVA*: *om. cod. Iureti, quare minus add. Iuretus*

- sed non erigitur uel per consortia Christi:
 augent uisa fidem, sancto renouata lauacro
 membra nitent sumuntque parem cum corde decorem,
 atque nouum pariunt fontis mysteria corpus.
- 125 et tamen hoc senio morum carnisque refulgens
 quattuor a lustris geminos minus egerat annos,
 credo equidem, quod tota prius praecordia sanctus
 spiritus inrigui ditarit flumine doni:
 ut quondam sanctus felicia munera Petrus
- 130 praemissa a domino iam tali in milite uidit.
 quisnam, quaeso, bonus sic consummare ualebit,
 ut coepit teneris felix Martinus in annis?
 et tamen ista gerens se nec coepisse putabat,
 quod uixdum geminis paulum tardauerat annis,
- 135 iam meritis monachus, sed solo nomine miles,
 rumpere calcati iam uana uocabula mundi,
 spondentis spectans consortia sancta tribuni,
 ut paruam iustamque moram mox iudice Christo
 pensaret geminata salus per uota duorum.
- 140 Interca effractis inrupto limite claustris
 Gallica rura ferus populari coeperat hostis.
 obuius ire parat princeps cunctosque maniplos
 imperio, hortatu, prece, largitione uocatos
 in bellum cogit. nam quos formido retentat,
- 145 munera sollicitant et uincunt dona timorem.
 sed mens plena deo metuit nihil, omnia temnit,

129 sq.] cf. Act. 10, 44.

140—178] Sulp. Sev. V. M. 4.

123. 122 *ita S* 122 *uasa S* 123 *menbra S* sumunt partem *R*
 124 *misteria P* 125 *cordisque Wopkens coll. Sedul. II, 137: sed hic*
etiam de corporis renouati maturitate agitur *refluens A* 126 *qua-*
tuor A 128 *ditaret VA* 130 *tale R* 131 *sic] si e P* 132 *coe-*
perit PV cod. Iureti 133 *se nec] a sene PV² cod. Iureti* *asane V¹*
sane A *potabat P* 137 *spondentis Barth: spondentes RPSVA*
spectans Wopkens: spectant RPVA *spectat S* 138 *iuxtamque V*
in oram P *morem V¹* 140 *fractis v* 142 *om. S* *cunctusque P*
 143 *praece P* 145 *pauorem S*

- terrorem inridet, terrena et munera calcat.
 ergo ubi praegressi donum sumpsere priores,
 ordine transcurso sanctus de more citatur.
- 150 respuit instantis praesentia munera regis,
 talibus et dictis it contra dicta tyranni.
 'trade alii, princeps, terrena haec munera nummos:
 me maiora manent maioris praemia regis.
 haec merces belli est: sumant pugnare uolentes.
- 155 his igitur dictis saeuas flammatur in iras
 princeps, ignauum causatus tempore belli
 inmemorem laudis causas finxisse timoris.
 ille autem: 'nulla instantis formido pericli est
 nec metuunt facilem constantia pectora mortem.
- 160 denique, quod uerba expediunt, et facta probabunt.
 primus ego abiectis praecedens agmina telis,
 non arma arripiens hominis, sed signa salutis,
 tegmine nec fidens clipei, sed nomine Christi,
 atque crucem fronti auxilium pro casside ponens,
- 165 intrepido cunctis occurram corde periclis.
 adnuit, utque fidem dicti documenta probarent,
 adseruare pium custodia dira iubetur.
 et iam prima nouo spargebat lampade terras
 orta dies: uenit ad regem legatio supplex
- 170 subdita submittens dicioni colla iubentis.
 quidnam hic, quaeso, uiris, quid gestum cernimus armis?
 quid ferrata acies ualuit, quid terror et ensis?
 quis pilis cecidit cuneus, quae turma sagittis?
 unus homo et sola aeterni fiducia regis

148 progressi *SVA* 151 id *P cod. Iureti* iit *V* 152 terrene *P*
 nummos *Barth*: nummo *RPVA* nummi *S* munera: nummo me ma-
 iora *Wopkens*: at cf. *VI, 496* sua pabula ceras 154 mercis *RP* 157 im-
 memorem *RS* fixisse *PSVA cod. Iureti* 158 illi *R²* 161 ergo *S¹*
 obiectus *Wopkens* praecidens *P* 163 clepei *P¹V* clypei *A* 164 adque *R¹*
 166 annuit *SA* utque] ut *R¹* 167 at seruare *S* 168 etiam et *P*
 nouo *RPSVA*: noua *v* 170 summittens *SA* dicione *PV* ditioni *SA*
 171 hic *om. S* uiris *Iuretus*: ueris *RPV* uelis *A* feris *S* 172 hen-
 sis *R¹* 173 cedit *VA* turba *S* quis turma *A* sagittas *V¹*

- 175 innumeras uicit sine caedis uulnere gentes.
 hic, Martine, tuus Christo pugnante triumphus,
 ne saltim sanctum uiolares sanguine uultum
 neue piam adficerent morientum funera mentem.
- Ergo alacer merito successuque acrior ipso
 180 hostibus obpressis festinat uincere mundum.
 doctorem fidei per tot documenta probatum
 expetit Hilarium. ne quod iactantia uulnus
 inferat aut proprii extollat sententia cordis,
 discipulum iam doctor agit maiorque probatur,
 185 dum cupit esse minor: nam laudem temnere laus est.
 sic et praecipuae iam dignus honore cathedrae
 abnuit ut saltim diaconi clarescat honore,
 uixque locum, sancto quem dudum excesserat actu,
 inferiora sibi deposcens moenia, sumpsit,
 190 exorcista gradu, sed iam uirtute sacerdos.
- Exim ne pietas saltim terrena notaret,
 quem tam praecipue pietas diuina regebat,
 auctores generis festino uisere uoto
 optat et auersas melius conuertere mentes.
- 195 namque patrem ac matrem praiceps ac diuinus error
 sacrilegos ritus et saxa uel aera colentes
 praeualida nimium uiuentes morte premebat.

175 = Fortunat. V. M. I, 77. 179—190] Sulp. Sev. V. M.
 5, 1—2. 191—212] Sulp. Sev. V. M. 5, 3—6.

175 uincit *S* cēdi^f euulnere *V* caede et uulnere *Barth* 176 tus *P*¹
 uincente *v* 177 scō *PV* *cod. Iureti* sanctum *A* sancti *v* uiolares
scripsi: uiolaret *RPSVA* *v* uiolarent *Hartel* 178 afficeret *S* 180 ob-
 praessis *P* oppressis *RSVA* 181 docimenta *RP* 182 expedit *VA*
 helarium *V* 183 sentia *cod. Iureti* 185 coepit *PV* *cod. Iureti*
 temnere *R* 186 praecipue *S* 187 diacon *S* clariscat *PV*¹ ho-
 norē *R*¹ 188 uixque *R*: uelque (-que *S*) *PSVA* *cod. Iureti* lo-
 cum] cum *S* uelle locum *v* 189 munia *Sv* (moenia *etiam* *cod.*
Iureti) 191 exin *SV*²*A* 192 praecipuae *P* 193 auctoris *P*
 194 couertere *P* 195 et matrem *v* praecaeps *V* diuinus *PV*¹
 196 sacrilego *P* sacrilegus *V* 197 praemebat *P*

ergo iter adgresso pietas comes ibat et omnes
a domino missus praestrauerat angelus oras,
200 mollis ut ascensus demerso colle pateret
nec traherent pronos praerupta et concaua lapsus.
ac dum nubiferas propere transcenderet Alpes,
saeuorum insidiis exceptus forte latronum
instantes gladios manibus post terga reuinctis
205 risit et inmoto tempsit discrimina uultu.
quin etiam, ut tanti recolam miracula facti,
custodem fertur monitis seruasse salutis,
uerior hic custos animi, quam corporis ille.
alter enim nec membra suae dicionis habebat,
210 alter et auersae uinxit penetralia mentis.
sed tamen ambo uiam scite docuere sequendam:
aggeris hic monstrauit iter didicitque salutis.
Ergo iter inceptum peragit patriaeque propinquat,
Hesperia ingressus transeursis Alpius arua.
215 hic rursum iugis sanctis conatibus hostis
humanam speciem mentito corpore fingens
obuius aduerso sese obtulit, ausus ab ipso
quaerere quo tendat quidue haec properatio posecat.
ille sub haec: 'mihi sola uia et dux Christus: in illo
220 effectus uoti est, a quo donata uoluntas.'

204] cf. Coripp. Ioh. VII, 469. 213—237] Sulp. Sev. V. M. 6,
1—3. 215—217 = Fortunat. V. M. I, 90 sqq.

198 aggresso *S* comis *RPVA* omnis *R* oms *V* 199 praestrauerat *S*, ut coniecerat *Iuretus*: praestauerat *RPVA* *v* horas *R*
200 et *S* dimerso *VA* pateret *R*: facesset *PSV* facesset *A*
facessat *v* 201 labsus *R*¹ lapsas *P*¹ lapsos *P*² lassus *V* 202 ac]
at *Barth* properet *V* properans *A* 204 gladio *S* posterga *PV*
reuinctos (os *in ras. m.* 1) *R* 205 tempsit *R* discrimine *A* 206 re-
colam tanti *A* mysteria *v* 207 montis *RV*¹ 208ustus *P* 209 men-
bra *S* dicionis *V* ditionis *PSA* 210 auersae *R*: aduersae *PSVA*
cf. 194 aduersus *v* 211 scite] sanctis *S* 212 dedititque *PV*¹
dedit ille *Wopkens* 213 inceptum *A* perait *V* peragrat *A*
214 hisperia *R* hesperiae *S* hespera *V*¹*A* transcensis *S* 216 hu-
manum *V*¹ spetiem *S*¹ 219 et scripsi: est *RPSVA* *v*

- ast ille infrendens cunctis conatibus iuit
obuius offensus tanto molimine daemon.
cui sanctus: 'dominus defendit, non nocet hostis:
adiutore deo uirtus aduersa timeri
225 nulla potest. metuens dominum contemno periculum.
ne timeam, timor ille facit.' quae talia postquam
effatus, pulsa ex oculis euanuit umbra.
ast ille ut domino duce contigit ora parentum,
cumque patrem durata usu suadente teneret
230 perditio, ingestae renuentem uerba salutis,
tum saltim matrem Christo donante recepit.
o tanto partu felix enixaque natum,
per quem nata deo est, unoque et mater et infans
facta puerperio! genetrix generanda beato
235 ante utero peperit, per quem nunc orta lauacro est.
attamen exemplo plures cessere salubri,
mirantes recte tantorum insignia morum.
Ac tum forte malus funesti dogmatis error
sparserat in populos incauto corde sequaces
240 uirus, ab insano quod fuderat Arrius ore.
praecipue tamen infectum lues ista tenebat
Illyricum, toto penitus grassata ueneno.
hic stabili uirtute potens dum tendere contra
audet et opposito fluctus dum pectore frangit,
245 saepe sacerdotes, populum dum saepe coerccet,

237] cf. II, 151. 238—248] Sulp. Sev. V. M. 6, 4. 240] cf.
Fortunat. V. M. I, 108.

221 iuit *V*²*A*: ibit *RPSV*¹ ibat *v* 222 tali *v* demon *RA*
223 nocebit *R*¹*PV* 225 postest *P*¹ contemno *R*²*A* pericli *R*
226 que *R*: quia *P* qui *SVA**v* cf. *Verg. Aen. X, 298* 227 oculis *P*
228 ut] a *S* contegit *PV* 230 rennuentem *V*¹ 231 recipit *PV*¹
232 enixa quae *P* 232. 234. 235. 233 *A* 233 unaque *Sv* 234 ge-
nitrix *S*²*A* 235 orta *om. A* 237 tactorum *V*¹ tantarum *A*
239 spargerat *V*¹ populus *V*¹ 240 foderat *A* 241 praecipuae *PV*
242 ylliricum *R* illyricum *P* ante toto *rasura quattuor litt. in V*
poenitus *V* crassata *RPS*²*VA* 243 tum *PVA* 245 coerccet *V*¹
coerccet *S*

cunctorum insidiis oppressus, uerbera passus,
pulsus ad extremum terrena habitacula liquit:
attamen ore fidem tenuit uel corde salutem.

- Ergo ut cedendum ratus est, ne forte morantem
250 obrueret sanctum subuersi insania mundi,
Gallica rura petit rursum et uestigia retro
obseruata legit non innemor ille fidei.
sed cum funestus toto saeuiret in orbe
error et extremos premerent haec crimina Gallos,
255 cumque ipsum murum fidei ualidamque columnam
Hilarium insani trussisset factio mundi,
paulum constructa statuit requiescere cella
hic, ubi gaudentem nemoris uel palmitis umbris
Italiam pingit pulcherrima Mediolanus.
260 Hinc quoque pulsus abit, terras et moenia linquens
et pelagus fluctusque petens, quia fidior unda
hospitio, magis et populi uulgique procella
quam ponti metuenda fuit. comitatur euntem
presbyter eiusdem meriti similisque pericli.
265 insula in hospitium legitur procul hospite ab omni.
herba cibo satis est. cuius radicibus usi
tam sterili uictu duplicant ieiunia sancti.
dumque indiscrete tenuem rimantur in escam
quidquid inexpertae praebebant uiscera terrae,

249—259] Sulp. Sev. V. M. 6, 4.

260—284] Sulp. Sev. V.

M. 6, 5—6.

269] cf. Dracont. de deo II, 450.

246 oppraessus <i>P</i>	et nerbera <i>A</i>	247 pul <i>R</i> ¹	terraena <i>P</i>
249 cedendum <i>RS</i>	250 subuersa <i>A</i>	252 immemor <i>A</i>	253 fene-
stus <i>S</i> ¹	254 ergo <i>V</i>	ergo <i>A</i>	extremus <i>R</i> ¹ <i>PV</i>
256 insanit <i>ante</i>	insani <i>eras. in R</i>	trussisset <i>V</i> ¹	257 cellam <i>V</i> ¹ <i>A</i>
259 medialanus <i>P</i>	260 linquit <i>v</i>	261 pelagum <i>PV</i> ¹ <i>Av</i>	fectusque <i>V</i>
foedior <i>v</i>	263 eumdem <i>v</i>	264 praesbiter <i>RP</i>	presbiter <i>A</i>
265 hospicium <i>R</i>	267 stereli <i>V</i>	duplicanti <i>PV</i> ¹	duplicante <i>V</i> ²
268 primantur <i>R</i> ¹	aescam <i>V</i>	269 quicquid <i>RSVA</i>	inexperte <i>PV</i>
in <i>S</i>	praebebant <i>R</i> ;	praemebant <i>PV</i> ¹	<i>cod. Iureti</i>
promebant <i>Sv</i>	pandebant <i>A</i>	fraemebant <i>V</i> ²	

- 270 ellebori gramen subito sensere ueneno
 mortiferum totis uirus diffundere membris.
 pergitur ad dominum tota uirtute precandi,
 sed praegressa preces pietas. nil artibus actum,
 sed praesens medicina fuit spes sola salutis.
- 275 cernamus, toto qui uitam quaerere censu
 effusa in medicos pretii mercede solemus,
 ut crescant nostris uiuendi tempora nummis,
 quidnam hic electis egerunt pocula sucis
 lectaque in antiquis quondam medicamina libris.
- 280 hic certe celerem sine sumptu aut arte salutem
 cor meruit uerbumque dedit: miremur ouantes.
 uox silet et causa adstruitur clamore tacentum.
 sentitur medicus nec cernitur: omnia clausis
 membra poris totam admittunt ad uiscera curam.
- 285 Interea iniusto tandem remeare refertur
 sanctus ab exilio per regis iussa sacerdos,
 cum quo praeclarae fuerant consortia uitae,
 dum Pictaunorum doctor floreret in oris
 indomitis tradens populis praecepta salutis.
- 290 et quamquam propere sanctum rapuisset ouantem
 uelox affectu pietas, tamen ille morarum
 inpatiens celsae iam liquerat ardua Romae
 moenia, Pictonicas citius reuehendus ad oras.
 Ergo legens praegressa pio uestigia cursu
 295 promeruit uotum cordis finemque laboris.

285—297] Sulp. Sev. V. M. 6, 7, 7, 1.

270 ueneno *R*: uenemm *PSVA*v ueneni *Gronov* uenenum et 271
 uires *Barth* 271 uiribus *RPV*¹ *cod.*, *Iureti* 272 praecandi *PV* 273 praec-
 ces *P* praecipus *V*¹ nihil *VA* artubus actum est *A* 275 censum *R*
 sensu *A* 276 precii *R* praetii *PV*¹ 277 crescerent *A* 279 me-
 dicaminē *A* 282 silix *V*¹ 284 membra *S* poris *R*²*V*²: puris *R*¹*PV*¹*A*
cod. *Iureti* fibris *S* enra *V*¹ 285 rimcare *P* remeasse *Wopkens*
 287 enmque *PV*¹*A* praeclara *P* praeclare *V*¹ 288 florere tenoris *A*
 290 quanquam *R*² 292 caelsae *P* reliquerat *PV*¹

construit hic cellam fessis solacia membris:
nam mens plena deo caelesti in sede manebat.

Hic modo si ueterum recolamus carmina uatum,
cum subito adtonitos quaterent miracula sensus,
300 clamaret miserum uecors insania Foebum
nec sineret falsas saltim requiescere Musas,
Delfica mentito quaterentur Apolline templa
cunctaque surdarum raperetur turba sororum,
excita uel totum couplerent monstra furorem:
305 nos, quibus a Christo sensus uel uerba petuntur,
christicola inspires paulum Martine, precamur.
tu, qui defunctis potuisti reddere uitam
auxilio domini fultus, mihi redde salutem:
primus ego indultae faciam miracula uitae,
310 primus faetentis dirumpam claustra sepulchri.
iusta precor toto defunctus corde patronum,
ut tantae laudis titulos mens uiua loquatur.
ergo, licet fandi uires sublimia uincant
gesta nec orandi modulus se laudibus aequet,
315 adgrediar. tu, quisque legens tam uilia temnis
carmina, dum uerba inrides, mirabere facta.
Quidam tam clarae cernens miracula uitae
elegit tanto semet sociare magistro,

317—365] Sulp. Sev. V. M. 7.

296 solatia *SV¹A* membris *S* 297 caelesti *P¹* 298 uotum *R¹*
299 tum *V¹* adtonitos *P*: attonitus *R¹* attonitos *R²SV¹A* 300 nae-
cors *PV* phoebum *S* 301 sinere *R¹* 304 excita nel *Wopkens*:
excita nt *R* excita ni *PSV¹v* excitat nt *V²A* excita uti *Barth* com-
plerent *SA* 306 christicula *PV¹* cristicola *A* praecamur *PV¹*
307 tu *uulgo*: nt *RPSV¹A* quid *V¹* 308 uultus *v* 309 ego] go *P*
faciam *RPS²VA* fatiam *S¹* fanam *cod. Iureti* fabor *Iuretus*
referam *v* fatear uel patiar *Hartel, alii aliter (sed sensus esse uidetur*:
primus ego in me ipso experiar indultae uitae, spiritalis scilicet, miracula)
310 fetentis *S*: fatentis *RPV cod. Iureti* patentis *A* 311 iusto *R¹*
praecor *PV¹* defunctis *VA* 312 tante *P* laudes *PV* 314 mo-
dolos *R* modulos *PVA cod. Iureti* modnli . . . aequent *v* 315 ag-
grediar *S* ui*+lia *V* tempnis *R* 316 inridis *PV* irrides *A*
facto *P* 317 clare *PV¹* 318 elegeit *P* sotiare *P*

- mystica quem nondum fontis renouauerat unda.
 320 huic febris totas penitus depasta medullas
 extorsit tenuem consumpto corpore uitam.
 ac tum forte absens doctor: sed sedula fratrum
 religio exanimum plangebatur maesta cadauer,
 maerens supplicio fratris, non funere carnis.
 325 adueniens sanctus fletu rigat ubere uultum,
 defuncti tristem casum miseratus, et omnem
 inpleuit clamore locum. mox teste remoto
 inrupit maestam tam tristi funere cellam.
 tum super exanimum sese proiecit anicum,
 330 cunctis frigentes membris complectitur artus
 adspirans tenuem super ora regentia flatum.
 attamen ad dominum penitus spes tota refertur:
 adsueta oratur pietas, miseratio nota
 postcitur et meritum fidei credendo meretur.
 335 uidit adesse deum puri fiducia cordis,
 effectumque piis senserunt uiscera flabris.
 nec mora uix geminis uotum suspenditur horis:
 paulatim incussis motantur lintea membris
 arentesque artus uenarum umore rigantur
 340 afflatusque animae pectus glaciale tepescit,
 obducti infuso reserantur lumine uisus,
 felices, quibus indulti sub luminis ortu
 contigit in primo Martinum cernere mundo.
 erigitur totum subito molimine corpus

329 = Fortunat. V. M. I, 167.

319 funtas *P*: om. *A* 320 penitus *V* 321 corpore *V* 323 re-
 ligio *PV*¹ religio *A* meastacadauerunt *P* 324 merens *PVA* ca-
 rius *P* 327 impleuit *SA* 328 maestam *P* moestam *S* mestam *A*
 329 sese bis *R*, sed prius *erasum* 330 iunctis *Barth* compectitur *S*
 complectitur *A* 332 adtamen *R*¹ paenitus *V* 336 flabris *R*:
 fibris *PSVA* *v* cf. 331 337 nec] nex *A* uultum *V*¹ oris *R* 338 mu-
 tantur *R*¹ *cod. Iureti* lintea *P* *cod. Iureti* 1+etę (a *eras.*) *V* uiscera *A*
 339 umore *P*: humore *RSVA* riguntur *P* 340 anime *P* gla-
 ciale *PA* tepescit *PV*¹ 342 indulti *R*: inducti *PSVA* liminis *PV*
 suliminis *A* 343 mundo] modo *cod. Iureti* morbo *Iuretus* *v* notu
Barth 344—345 ante 342—343 *A*, sed *transpos. m. 1*

345 et cutis exesis dudum iam lurida membris
 purpureum recipit suco meliore ruborem.
 uox facilis, gressus stabilis, manus apta, uigens cor:
 totus homo ex uariis conflato corpore causis
 unam suscepit diuerso in munere uitam.

350 eliciunt magnam mox gaudia maxima uocem:
 laudes lingua sonat gratantis nuntia mentis,
 affectum cordis clamor pronuntiat oris.
 irupit mox turba fores cellamque repleuit,
 et sancti cecinit concors symphonia laudes.

355 ille autem ut penitus uitam post fata nouaret,
 confestim aeterna nituit renouatus ab unda
 et multos felix senium protraxit in annos,
 tam clari testis non paruo tempore facti.
 saepe etenim multis idem narrare solebat

360 iudicis aeterni semet tremuisse tribunal
 uilibus addictum turbis mersumque tenebris,
 angelicis donec prolata oratio uerbis
 offerret uotum domino uitamque referret.

hic primus nostris Martinum prodidit oris,

365 hoc aditu ad reliquas peruenit gloria laudes.

Nec multum sane post haec miracula tempus
 fluxerat: adcelerat clarum noua gloria factum.
 nam dum contiguum Lupicini praeterit agrum,
 non humilis paruique hominis, sed paene per orbem

366—386] Sulp. Sev. V. M. 8. 368] cf. Fortunat. V. M. I, 179.

345 iam dudum *A* 346 sucũ *R*² souco *P*¹ ruborem *V*²*A*: ro-
 borem *PV*¹ robore *R* colorem *S* 348 corpore *V* 349 unum *R*¹
 un re
 ineuere *P* 351 sanat *P* eratantis *V*¹ 352 affectum *V*
 353 irrupit *S* foris *VA* 354 sancti *scripsi*: sancte *R* sca *PVA*
 sanctas *S* symfonia *R* simfonia *P* laudis *R* 355 paenitus *PV*
 post facta *S*¹ prostrata *R* 360 eterni *P* tremuisset *P* 361 ui-
 bibus *P* adictum (*in marg.* addictum) *V* adtaetum *A* 363 of-
 feret *PV*¹ 365 aditum *S* 367 fluxit et *A* accelerat *S* attu-
 lerat *cod. Iureti* ac tulerat *v* 368 conticuum (*alterum c in ras.*) *R*
 Lupicini *Iuretus*: paulini *codd.* 369 pene *S* poene *A*

- 370 insignis uirtute uiri, quo clarior inde
 gloria per tantum testem firmata pateret
 indoctam inliciens tot per miracula plebem,
 audito clamore procul miserabile fletum
 substitit: inquit causam discitque uicissim,
 375 exciuitque pium miseratio iusta dolorem.
 unus enim laqueo fauces stringente minister
 ruperat extortae demens confinia uitae.
 accurrit prope complexus triste cadauer,
 elisos oculos et siccas sanguine fauces,
 380 lumina torua nimis uultumque in morte minacem.
 ad dominum rursus fletus, suspiria rursum
 et gemitus, clamor cordis, uox magna tacentis:
 una fides meriti nec dispar gratia doni.
 excipitur gratante choro, stipante caterua:
 385 ostentant cunctis domini miracula Christi
 atque hostis spolium credentis gaudia plebis.

LIBER SECUNDUS.

Panditur ecce nouum pelagus flatusque benigni
 rimosam in medios fluctus traxere carinam,
 ac dum placati rapiunt me gaudia ponti,

372 per mirabilia (*om. tot*) *R* in *marg.* a^t p tot miracula 374 sub-
 titit *R*¹ substetit *PV* uissim *P*^{ci} 375 citauitque *R* (*in marg.* a^t
 exciuit) 378 complexus *SA* 379 eliosus *P* 380 luminator uã *P*
 luminat oua *cod. Iureti* luminat, ora animans *Barth* 381 rursum
 fletus *A* susperia *PV*¹ rursus *R*: sursum *PSVA*^v rursus *Barth*
 382 it geminus clamor, cordis uox magna tacentis *Barth* 384 gra-
 dante *VA*² gradente *A*¹ 385 ostentant *scripsi*: ostentans *RPSVA*^v
 386 adque *R*¹ hostis *RA*: honestis *PV* *cod. Iureti* oneris *S* gaudia]
 gloria *v* plebis. Finit in xpo liber primus (I· V Liber primus finit *S*)
 habens uersus CCCLXXXV Incipit liber secundus (II· S) *RPSVA*

- inrupit uastum temeraria cumba profundum
 5 uix uel micinis bene radens litora terris.
 nunc quid ago et dubiam trepidus quo dirigo proram?
 flamina sollicitant cursum, formido regressum.
 pergamus, quia terra procul, quo traxerit unda:
 tantum ut placatam Martini spiritus auram
 10 diffundat flatumque lenem sic praestet eunti,
 ut putre sustineat felicia flamina uelum.
 haecenus, ut mores monachi uel gesta referrem,
 ripa fuit: nunc pontus erit doctrina cathedrae.
 clara sacerdotis magni nunc gesta retexam.
 15 Gallorum quondam ualde florebat in oris
 urbs Turonum distenta agris populisque referta.
 sed pollere magis cupiens antistite tali
 ardebat totis Martinum adsciscere uotis.
 sed penitus sancto depellens corde tumorem
 20 mens humilis crebris precibus inmota manebat,
 donec compositis uerbis lacrimisque coactis
 uicerunt nimium mendacia iusta rigorem.
 nam quidam tantae pietatis conscius orat,
 coniugis infirmae tristem miseratus erumnam
 25 dignetur sancto poscentem uisere uoto:

4] cf. Dracont. de deo I, 151. 15—89] Sulp. Sev. V. M. 9. 10, 1—2.

4 cimba *S* cymba *A* 5 li+torā *V* littora *A* teris *P* 6 num-
 quid *PVA* v nunquid *cod. Iureti* quid irigo *cod. Iureti* quid dirigo *v*
 7 flumina *VA* 8 traxerat *VA* 9 Nos tantum ut *R* (*uidetur post*
u. 9 unus uersus intercidisse, qui continebat uerbum oramus aut simile
quid: quod si recte conicio, Paulinus hoc uersu scripserat nos tantum ut
placidam: cf. Praef. pag. 9) placatam *S*: placitam *RPV cod. Iureti*
 ut placitam tantum *A* ut *om. v* sp̄s ex ep̄s (*i. e. episcopus*) *R* Mar-
 tinus episcopus *v* aurum *R*¹ 11 pute *A* sustineant *R* susteneat *V*
 12 haectinus *R*¹ actinus *P* actenus *VA* moris *R* referre *RS*
 14 retexiam *A* 16 toronum *R* tororum *V* 17 antestite *RPV* 19 pae-
 nitus *R*¹*V* 20 praecibus *PV*¹ precibus crebris *Sv: cf. 218. 436. IIII, 463*
^mimota *S* 21 compositis *SA* coactus *S* 22 mendatia *RVA* 23 tante *P*
 24 miseratus *R*: miseretur *PSVA cod. Iureti v* aerumnam *R*¹*PV*
 25 dignetur *Rv*: dignitur *PV cod. Iureti* dignatus *S* dignatur *A*
 uiscere *V* uotum *PVA cod. Iureti*

- se fore uel causam propere ueniendo salutis,
 uel mortis, si dura preces sententia tardet.
 iunguntur fictis simul et suspiria uerbis
 et singultantes praeciso murmure uoces.
- 30 oscula dat genibus, uestigia conligat ulnis
 excedens uerum per tot figmenta dolorem.
 quid mirum simplex animus, mens sancta uocantem
 si sequitur cogente deo: namque ipse dolosum
 proderet ingenium mage, ni facienda probaret.
- 35 excipit egressum populorum turba, benignam
 uim faciens, stipatque uiam numerosa precantum
 seditio, motus placidi, sine felle tumultus,
 disponitque etiam uigiles custodia pernox
 excubias seruatque suum seruanda magistrum.
- 40 exultant paribus concordia gaudia uotis.
 itur in occursum, portis ruit obuia totis
 ambitio et certans populi fauor: una uoluntás
 omnibus et nulla in studiis diuortia mentis.
 quosdam liuor edax nigrantis felle ueneni
- 45 inficit, et stimulis miserorum corda perurens
 carnea ad aduersam retrahit sententia partem.
 quosdam etiam perhibent, nefas est quod credere, docta
 mente sacerdotes similem traxisse furorem
 ridentes gaudenda sibi, quod nulla uerendam
- 50 gratia compisset faciem, quod crine reciso

26 se forte *P* si forte *V*¹ sic forè *Barth* (*sed se ualet eum uel illum*) 27 precis *RVA* praecis *P* 29—32 *solus seruauit R*
 29 singultantis *R* uocis *R* 32 uocantem *scripsi*: uocante *R* 33 sic *SA*
 deo *om. V*¹ 34 probare *P* 35 benigna *R* benignum *A* 36 num-
 merosa *R* praecantum *PV*¹ 37 placiti *VA* 38 uigiles *R*: uigi-
 lis *PSVA* 40 paribus concordia uotis *S* gaudia *R cf. 295.*
I, 386: om. PSV uotis pectore uiscera uotis (*alterum uotis add. m. 2*) *V*
 (*sine dubio fuerat in archetypo V* ^{uiscera} pectora) uiscera *A* pectora *add.*
Iuretus 41 itur] igitur *V*¹ 43 deuortia *V*¹ 44 nigrantis *S*:
 migrantes *RPVA* uenini *V*¹ 45 inficit *PV*¹ 46 carea (*a add. m. 2*) *V*
 ad *R*: et *S* in *V*²*v*: *om. PV*¹*A* *cod. Iureti* aduersum *P*¹ retrahit *Sv*:
 retrahet *RPVA* *cod. Iureti* 47 nefas* quod (*uid. ã eras.*) *R* docta] taeta
Hartel 49 uerenda *R* 50 consisset *PV* *cod. Iureti* cessisset *A* cine *V*¹

- praeferebat totum domini frons libera signum,
 lumina nec premeret tremularum nube comarum,
 sordida quod uestis cordis testata nitorem
 proderet orantis studium, quia saepe uolutis
 55 ad terram membris prostrato corpore pressus
 haeserat horridulus sordenti in uellere puluis.
 recte igitur cessit populo tam praua uoluntas,
 sanior et proceres uicit sententia uulgi.
 nam uere nulli licuit nescire uocantis
 60 iudicium Christi per tot documenta probatum.
 nam reliquis, quos saeua sibi sociarat inique
 factio diuersum cupiens, uiolentior unus
 antistes Defensor erat: quo nomine falsi
 defendenda sui molimina forte putabant
 65 consilii, renuente deo, qui iusta probabat.
 nam solitum sancto coetu celebrabat honorem
 plebs pia, conuentu celebri mysteria uisens,
 dum mage condensae stipant altaria turbae
 ac sua fautores pendent in uota frequentes,
 70 nec praetenta potest transire obstacula lector.
 sed diaconus, qui forte aderat, uix codice raptio
 quem primum propere reserati pagina psalmi
 obtulerat, subito festinus tempore uersum
 arripit, haec prisci decantans uerba prophetae:
 75 'ex ore infantum paruoque ex murmure laudem
 lactantum teneras fecisti eoluere linguas
 exosos propter, peruersum ut destruat ista

58] cf. Alc. Auit. III, 306. 75—78] Ps. 8, 3.

52 ne A	pre*ret (t eras.) P	praemeret V ¹	53 uestes V ¹
54 proderit P	proderat S	qui A	55 membris S
56 haeserat V	horridulus R	uellere] puluere A ¹	57 cessit om.
S spat. uac. rel. praua scripsi: prona codd. v cf. u. 83 et Sulp. Sev. 9, 4			59 nam] nec S
a populo sententiae sanioris illorum iurisa dementia est			60 iudicium VA
60 iudicium VA	documenta RPV ¹	61 sociorat P	63 antestis RPV
antistis A cod. Iureti	64 putabat R	65 rennuente P	67 pleps P
69 fautores Barth: fautoris RPSVA	71 diacon S	72 properes A ¹	
74 profetae R	prophe P	75 hore P	infantium RP
laude R	77 exosus RVA	aduersum S	distruat PV

- prolata a paruis laudatio defensorem.
 tollitur in caelum clamor praesensque probatur
 80 iudicium clamante deo: sententia Christi
 obruit aduersam uerborum fulmine partem.
 namque idem uersus laudantum uota probauit
 atque obsistentum liuentia corda repressit.
 nec minor inde labor monachi, quia gloria creuit
 85 iure sacerdotis. factis facienda docentur:
 exempli mage suadet opus quam gratia uerbi.
 sic illi adtrito uilissima uestis amictu,
 sic humilis sancti pretiosa modestia cordis,
 sic manet adsiduae felix sententia uitae.
- 90 Primum igitur coniuncta sacris altaribus illi
 cella fuit. mox, ut populos uitare frequentes
 posset ab adsiduis secreta oratio turbis,
 milibus egressus discessit ab urbe duobus.
 nec nocuit cellae uicinia tanta remotae:
 95 secretum hospitium monacho, uia parua magistro,
 doctori uicina domus, longinqua uacanti.
 hinc naturalis praecisi margine saxi
 ambierat modico rupis curuata recessu,
 hinc Liger inflexis paruo sinuamine ripis
 100 sepserat inclusam praetento gurgite terram,
 unus et angustus patuit rupem inter et amnem
 ingressus, paulum artato qua limite distans
 fluminis adlapsus tangit confinia montis.

90—155] Sulp. Sev. V. M. 10, 3—9.

78 app.aruis *P* 80 claraute *Barth* 81 flumine *VA* parte *P*
 82 uoto *S*¹ uerba *v* 83 adque *R*¹*P* libentia *R*¹ repraessit *P*
 84 mochi *P* 85 facieda *P* 87 *om. S* adtritu uilissima *A*
 88 praetiosa *RPV*¹ 89 adsiduet *R*¹ adsiduae te *P* adsiduet^re *V*¹
 assiduae *SA* 92 posset *Sv*: possit *RPVA* assiduis *SA* ^rtubis *S*
 93 egressis *A* 95 hospitio *RV*¹ mag*istro *P* 96 uaganti
Sv 97 praeciso *SA* magine *P* 98 rupes *S* 100 inclusam
scripsi: ingressam *RPSVA* 101 angustam *v* 102 limine *v* 103 ad-
 labsum *R*

- hic strue lignorum paruam contexere cellam
 105 maluit, agnoscens sancti mysteria ligni,
 succedens humili tecto celsissimus hospes,
 ut collectorum sic docta modestia fratrum
 disceret exiguo pompam contemnere sumptu,
 praegressum exemplis certatim imitata magistrum.
 110 ast aliis nec ligna placent, sed monte cauato
 praebet defossos rupis uicina recessus.
 octoginta illuc iusta admiratio fratres
 traxerat ad tantae speculum uirtutis, ut inde
 sumeret inspectos felix imitatio mores.
 115 nil cuiquam speciale fuit, communia cunctis
 omnia: de medio sumpsit dilectio censu.
 nulli uendendi quicquam concessa facultas,
 ne degustati famis improba cresceret auri.
 exercere artem prohibet. conceditur unum
 120 scribendi studium, quod mentem oculosque manusque
 occupet atque uno teneat simul omnia puncto,
 aspectum uisu, cor sensibus, ordine dextram.
 attamen his rebus minor aetas sola tenetur.
 nam iam maturae satis est oratio menti,
 125 ut, cuius sensum senior sententia firmat,
 munditiis cordis studeat uigiletque remotum
 interius purgare oculum, ne nube latentis
 peccati obductus priuetur lumine Christi.
 nulli progressus facilis: sua quemque tenebat
 130 cellula. tum solum sociandi causa dabatur

105 maluit *RPV*¹ *v* mysteria *R* 106 hospis *RPV*¹ 108 pam-
 pam *V*¹ contemnes *P* contempnere *VA* sumpto *R* sumtu *P*
 109 progressum *v* 110 illiis *V* illis *A* 111 probet *R*¹ rupes *S*
 112 illie *A* ammiratio *S* 113 adtate *V* tante *P* speculum
 tantae *A* ut inde] uinde *P* 115 nihil *V* 116 censum *PV* sen-
 sum *A* *cod. Iureti* 117 uindendi *PV*¹ 118 **gustati *P* im-
 probra *A* 120 manumque *PVv* 121 adque *R*¹*P* 124 menti]
 puncto *v* 126 mundities *S* uigilitque *PV* remotu *R* 127 nu-
 bila tentis *RP* (*sed i in nubila m. 2 in ras. R*) nebula tentis *v* 129 pro-
 gressus *P* 130 dabantur *V*¹

- agminis, adscisset cunctos cum sueta precandi
 hora et corde deo referens symphonia laudem:
 uel cum soluentes fessis ieiunia membris
 communes certo repetebant tempore mensas,
 135 ut finem exacti, domita iam carne, diei
 et succedentem uigilanda in nocte laborem
 diuiderent modicae parcissima tempora cenae.
 infirmis tantum laxato iure licebat
 degustare merum, quo tabem corporis aegri
 140 sustentaret odor respersi in pocula uini.
 multis uestis erat saetis contexta cameli,
 quae leuibus stimulis uigiles contingeret artus,
 excludens tenuem conpuncta carne soporem,
 mollia ne fluxum nutrent uellera corpus
 145 lasciua et tenui uestis fluitaret amictu,
 qualia praeteritae consuerat copia uitae.
 nam multos illuc prisco de sanguine claros
 traxerat ad talem prudens sententia uitam.
 quo mage mirandum est post serica fulchra torosque
 150 hanc uestem et talem ingressis placuisse rigorem.
 denique mirati tantorum insignia morum
 confines populi uicinaque moenia sanctos
 hinc sibi rectores studio certante petebant,
 ut doctrina dei tali de fonte fluentes
 155 spargeret inriguos sitientum in uiscera riuos.

131 consueta *R cod. Iureti* praecanti *P* praecandi *V*¹ 132 hora *S*:
 ora *RPVA cod. Iureti* ore *v* deo *om. RP cod. Iureti* de deo *om. A*
 symfonia *R* simphonia *P* 134 communis *R* communes *P*¹ tem-
 pora *V* mensã *R* 135 domi atulam *P* diae *P* dei *V*¹
 136 succedentem *R*¹*S cod. Iureti* noctem *R*¹ 137 modice *P*
 caenae *PSV* cœna *R* 139 tabem *Rv*: talem *PVA cod.*
Iureti labem *S* egri *P* 141 setis *PS* camilli *P* ca-
 mili *V*¹ 142 leuibus *R* 144 flexum *V*¹*A* uellare *S* 145 lasci-
 uia *S* amictum *V*¹*A* 146 consuetat *A* 147 clarus *P* 149 fulcra *S*
cod. Iureti toresque *R*¹ torusque *PV cod. Iureti* 152 sc̃s (*i. e.*
 sanctus) *V*¹ 153 hanc *V*¹*A* 154 fonte fluentes *S* fluente *A*¹
 155 sitientem *V*¹*A*

- Sed iam tempus adest tanta de mole potentum
 uirtutum exiguam saltim contingere partem.
 et quamquam recti titulos uirtutis adornent
 discipuli et facti sit praemonstrare gerendum,
 160 attamen e propriis tangam paucissima gestis,
 ostendens breuibus praeconia maxima signis.
 forte fuit iuxta tumulus, quem saepe colentum
 uana superstitione falso decepta sacrarat
 martyrio, celebrem dependens semper honorem.
 165 quin et praegressi uenerandum altare dicarant
 ante sacerdotes, magis ut fundata maneret
 religio, adiecto cultu firmata sacrorum.
 sed postquam inpositas Martinus sumpsit habenas
 commissae et plebis moderamina sancta recepit,
 170 protinus inquit nomen titulosque colendi
 martyris, et quonam tam clarae stemmata palmae
 tempore uel quali sub iudice promeruisset.
 uerum ubi nulla patet quae possit prodere uerum
 historia atque omnis renuit hoc scire uetustas,
 175 detrectat dubiis tam grandia credere uerbis
 nec satis est fidei mendacis fabula uulgi.
 ergo placet dubiis sine testis pondere rebus
 a domino consulta peti, cui subdita semper
 tempora transcursis adstant praesentia saeculis.

156—227] Sulp. Sev. V. M. 11.

158 ut *Barth* quanquam *R*² rectae *Sv* titulus *VA* uir-
 tutes *R*¹ 159 facti sit *scripsi* cf. 85: factis id *RPSVA* cod. *Iureti*
 sat eis sit *Brandes* gerendum *S*: gerendam *PVA* cod. *Iureti* v
 regenda *R* gerenda *Brandes* 160 e] a s. l. *R* tangam *V*¹ 161 om. *VA*
 162 colendum *S* 165 dicarent *V*¹ 166 ante sacerdotes 632
 signacula labris *desunt in VA* 168 abenas *R* 169 commissae *P*
 moderamina *R*¹ 170 protenus *P* inquit *RP* 171 quoniam *P*
 clare *R* stemmata *S* 172 tempori *R*¹ 174 adque *R*¹*P* rennuit *P*
 hoc om. *R* 176 uulgi *PS*: mundi *R* (nec auctoritatem suam uulgo
 adcommodans *Sulp. Sev. 11,3*) 177 dubius *S*¹ si non testes *P*
 teste spondere *R* 179 temporèa *P* transcursi *Sv* constat *S*
 sedis *P* saeculi *Sv*

- 180 ad tumulum properat paucis comitatus, ut illis
 adtestata fidem faciant miracula multis.
 ergo ut contigui molis contacta sepulchri est,
 propter frigentes resoluta carne fauillas
 ad caelum rediere preces: uestigia carnis
 185 iunguntur tumulo, sed mens et sidera transit.
 tum dominum tota fidei uirtute precatus,
 proderet ut meritum ignaris nomenque sepulti:
 cum subito ad laeuam sordentem respicit umbram,
 nigrantem maesto speciem quae proderet ore
 190 et punitorum tristissima fata reorum
 praeferreret, trepido confusa et conscia uultu.
 uox quoque flebilibus maerentis reddita uerbis
 talibus expressit suspiria crebra querellis:
 'desinat antiquus plangendis manibus error
 195 addere supplicium, titulum reddendo alienum,
 ne, cui poenarum satis est de crimine solo,
 hoc onus adiecto duplicato crescat honore.
 atque utinam sancti, quibus hoc pro iure refertur
 obsequium, nostras tenui respergere gutta
 200 dignentur iuges miserorum incendia flamas.
 illi perpetua gaudentes luce fruuntur,
 nos chaos aeterna horrendum caligine sepsit.
 longe est a meritis lucis confusio noctis.'
 haec uox multorum late peruenit ad aures,
 205 sed species soli Martino est prodita, cuius
 mens leuior fragilis transibat pondera carnis,
 corpoream molem transmittens lumine cordis.
 protinus amoto altari depellitur omnis

180 properant *P* 181 attestata *S* 182 moles *S* sepulchri *P*
 183 frigentis *R* 184 praeces *P* 185 tumulos *R*¹ et *RP*: ad *Sv*
 186 dominum *R* (*Barth*): domino *PSv* praecatus *P* 188 leuam *P*
 189 quae *R*: quem *P* quam *S* 190 facta *PS*¹ 193 expraessit *P*
 quaerillis *R*¹*P* querillis *R*² querelis *S* 196 satis *S*: scis (*i. e.* sanctis)
RP 197 huic *v* honus *RP* duplicatum *Sv* (duplicato *aduerbium*
est) 198 adque *R*¹ iure** (*re eras.*) *R* 199 tenues *v* gutta *S*:
 guttas *RPv* 206 fragilis *P*: *om.* *R*

uana superstitio ritus mentita sacrorum.

- 210 translata ad ueros migrant mysteria cultus.
quid simile his titulis tandem conferre ualebit
ars magicis infecta dolis uel tincta uenenis,
carmina compositis texens mendacia uerbis
extaque perspectis rimans faetentia uenis,
215 ut per tartareae quaesita silentia noctis
mugiat insanus fallaci murmure daemon,
adsumens fictum tenui sub imagine uultum?
hic certe simplex animus et sola precantis
religio infernae dissoluit uincula legis,
220 et quamvis artus premerentur mole sepulchri,
attamen ad praesens tempus confessio uixit.
nec uero hic finis titulis, nec tempore saltem
intercisa breui uirtutum stemmata cessant.
nam semper sancto comes indiscreta cohaeret
225 gratia nec certo cohibetur fine locorum.
progressum sequitur, manet indiuulsa manenti,
si sit causa uiae, gaudens comitatur euntem.
Nam dum distenti propere legit auia ruris,
qua diffusa patet latis fera Gallia campis,
230 dum sequitur miserum gentilis turba cadauer
et tremefacta leni motantur lintea uento,
porrecto in longum per plana patentia uisu
funeris obsequium cultum putat esse nefandi
daemonis, et ritus miserorum ferre sacrorum
235 submissa idolicis bacchantum colla figuris.
protinus adtolit sanctum et uenerabile signum,
et crucis obiectu propere uenientibus obstat,

228—250] Sulp. Sev. V. M. 12.

233] cf. Coripp. Ioh. III, 356.

209 sacrarum *P* 210 cultos *R¹P* 213 compositis *S* mendatia *R*
214 prospectis *R* rimens *P* petentia *cod. Iureti* pendentia *v* 217 assu-
mens *S* 218 praecantis *R¹P* 220 praemerentur *P* 221 tempus prae-
sens *S* 222 hec nero *R¹* 224 sancto semper *S* comis *RP* cohaeret *P*
228 dum *om. cod. Iureti* cum *v* 230 tum *S* 231 lentea *P* 234 ferrae *P*
235 summissa *RS* bachantum *S* 236 attolit *ex* adtolit *P* attolit *S*
attulit *cod. Iureti* ante tulit *v* 237 adiectu *R* obstans *Brandes*

- gressus instabiles uexilli pondere sistit.
 tum uero inposito miseros torpore teneri
 240 cernere erat neruisque artus riguisse ligatis,
 frustrata innexis conamina plurima membris,
 tardata inmoto uestigia sidere gressu,
 concludi septas mandato limite turbas,
 nec transcendendi praetenta obstacula muri
 245 partibus e cunctis inmensum opponere claustrum,
 donec paulatim uisu propiore pateret
 exequiis delatus honor. tum rursus eodem
 uexillo atque ipso libertas reddita signo.
 sic crucis imperio simul et uirtute fidei
 250 ius habuit uincire uagos, dissoluere uinctos.
 Haec raptim contacta legens, quia copia suadet
 uirtutum breuibus laudanda attingere signis,
 ne festinantes tanta ad miracula mentes
 tardet prolixis uilissima pagina uerbis,
 255 excipior rursus maiorum pondere rerum.
 sacrilegum quondam deiecto culmine templum
 strauerat ad terram, perfractis idola tignis
 conminuens totisque premens simulacra ruinis.
 huic pinus uicina loco distenta uirentes
 260 pandebat ramos, annosa et bracchia late
 nexuerant uiridem frondenti in uertice siluam,
 arcebatque omnem foliorum crate calorem
 arboris unius densum nemus: umbra perennis
 iugem temperiem mentito uere tegebat.
 265 hanc etiam pinum templi sociare ruinis
 aggreditur, parili cupiens conuoluere busto,

251—334] Sulp. Sev. V. M. 13.

238 instabilis *P*¹ uixilli *R*¹*P* *cod. Iureti* 240 legatis *RP* 241 inni-
 xis *S* 243 mandati *R* 245 cuntis *P* 247 exequus *S*¹ 248 uixillo *R*¹*P*
cod. Iureti adque *R*¹*P* 250 uinci *P* *cod. Iureti* 252 laudando *S*
 253 ne* *P* 255 excepior rursus *R* serum *P* 257 perfectis *S*
 tegnis *RP* *cod. Iureti* gestis *S* 258 conminuens *RS* praemens *P*
 259 uirentis *R* 260 brachi*a (i *eras.*) *P* brachia *S* 262 filiorum *S*
 create *P* 264 iugem *P* 266 aggreditur *S* pari*li *S*

- quidquid in errorem miserorum corda trahebat.
 tum uero accensi uecors inſania uulgi
 certat dilecto raptim succurrere ligno
 270 et prohibere pium toto molimine uotum.
 nil ratio insanis, nil prosunt sancta profanis
 uerba animis, non uox surdis, non lumina caecis.
 clamatur non quire homini conferre salutem,
 quae sibi non ualeant, lignis non posse iuari
 275 lignorum dominos: seruire haec nutibus eius,
 qui seruire uelit, subiectis subditus, idem
 de siluis urenda legens, ueneranda relinquens.
 haec contra exclamant longe diuersa uolentes,
 idolico et multum perfusi corda ueneno:
 280 'desine prolixis renuentes cogere uerbis.
 si rebus suadenda probas, haec iure placebit
 condicio adlatura fidem: nos protinus ipsi
 adgredimur nostram propere succidere pinum.
 tu si uera adhibes fidei documenta, cadentem
 285 excipe et optatae gaudens occurre ruinae,
 nil graue confisus domino.' tam dura probatur
 causa nec iniusto renuit iustissimus ori,
 confidens uirtute dei, cui prona facultas
 quamquam praesentem uerbo prohibere ruinam.
 290 nec mora et adstrictis nectuntur uincula membris
 atque elidendus iam parte locatur in illa,
 qua pronus toto pendebat stipite truncus,
 iamque inclinatis nutanti pondere ramis

283] cf. Fortunat. V. M. I, 250.

292] cf. Ale. Auit. III, 24.

267 quicquid *R²S* 268 uecors *R* inania *P* *cod. Iureti* 269 solus
seruauit R 270 et] it *S* pium *R*: pio *PSv* toto *Barth*: totum
RPSv 272 animus *S* 275 dominos *Iuretus*: domino *RPS cod.*
Iureti 276 subditis *PS¹ cod. Iureti* 277 generanda *S* 278 haec]
e S 282 conditio *PS* allatura *S* 283 aggredimur *S* 284 do-
 cumenta *RP* 285 obtate *P* occurrere *R¹P* 286 nihil grauae *P*
 confisus *Barth* 287 renuit *R¹* 288 dei *om. R* 289 quanquam *R²*
 291 adque *R¹P* 292 pronustro (*i. e. pronus trumo*) *R* toto]
 secto *Barth*

- subiecta haut dubiae terrebat mole ruinae.
 295 insistunt totis certantia gaudia uotis.
 itibus adsiduis crebrisque bipennibus iustant.
 spes uicina animos fessis uiresque ministrat.
 mindicta affectum excludit, fngat ira dolorem.
 exanimes pallent monachi maiusque periculum est
 300 confusae niniuum tanto terrore fidei,
 uulneribus donec paulatim euicta fragorem
 prona dedit totoque in sanctum concita saltu
 praecessit celeres properantia uota furores,
 iam prope contiguo perfractis turbine membris.
 305 ille, metuum prohibente fide, formidine pulsa
 uicinam opperiens constanti corde ruinam,
 ne cito conuersam cernens perfidia pinum
 ad casum reuocaret opus meritumque negaret,
 dum putat euentum: sed iam propiore periclo
 310 erigit armatam signi munimine dextram
 opponitque crucem. qua protinus impetus omnis
 frangitur et celeri propere reuocata rotatu
 diuersam in partem pernici turbine pinus
 fertur in auctores sceleris. iam propter ouantes
 315 in se conuersam trepidi timuere ruinam:
 qui tutum semet tanta ad spectacula caute
 credebant legisse locum, uix mente recepta
 perfractis cernunt confossa sedilia ramis.
 tollitur in caelum clamor partesque resultant
 320 attonitae et uoces coetu referuntur ab omni:

296] cf. Fortunat. V. M. I, 258.

294 subiectae *R* hand *S* ruine *P* 296 assiduis *S* insistant *R*
 297 *om. v* animus fessus *RP* uirisque *R* 299 periculum *R* 300 mi-
 ninuum *P* terrorae *P* 302 totique *P* scam *P* saltū *R*
 303 caeleres *P* furoris *R* celeris (*scil* pinus) . . . furoris *Brandes*
 celeris *unctum cum* furoris *Wopkens* properans in uota *Barth* 304 pro-
 pere *R*¹ perfractis *R*¹ 306 opperiens *P* 307 conuersa *R* 309 peri-
 culo *R* 310 signi] christi *S* 312 uocata *P* *cod. Iureti* motata *v*
 314 scaeleris *P* iam *scripsi*: nam *RPS* tum *Wopkens* 316 tan-
 tas *R*¹ 318 sedillia *P* 320 attonitu *S*

gaudia testantur monachi, miracula uicti.

Christum lingua sonat, Christum simul ore benigno

ignari gnarique canunt: pars ista fauorem

agnoscit, petit illa fidem. sic consona raptim

325 inter discordes Christo sociante uoluntas

cum fidei donum meruit, tum credere suasit.

nam certe nullus penitus fuit agmine in illo,

qui non rettulerit speratae dona salutis

adiectus gregibus domini munimine signi,

330 et loca, quae taetris faetebant obsita fanis,

obtexit ueris mox mater ecclesia templis.

sic uincis, Martine, tuos sic obruis hostes,

sic grauis oppressos sententia proterit: illos

inmites fecit clemens uictoria fratres.

335 Ergo acuit mentem euentus studiumque rebelles

uincendi adsidue felix uictoria nutrit.

nam uix conlapsis fumabant idola flammis,

uicino et tenues uolitabant igne fauillae,

cum renouat similis repetita incendia templi

340 exultans crebris iustissima dextera flammis.

sed dum flagrantem longe lateque uapores

turbo serit, crebrisque ferox exaestuat undis

eructans rapidam flammaram insania nubem,

augens collectum uicina strage furorem,

345 haut procul amotum toto petit agmine tectum,

uicina adlambens funestis culmina flammis.

335—360] Sulp. Sev. V. M. 14,1—2.

323 gnari ignarique R ignari ignarique P 326 san^t sit P
samsit cod. Iureti sancit v 327 paenitus R¹P 328 retulerit RS

329 regibus R 330 tetris S fetebant R²P famis S¹ 331 mater]
inops v *ecclesia R: aecclesia P ecclesia Sv 332 uincis P mar-
tinae P hostis R 333 granes R grenes P oppraesos P sen-
tia P cod. Iureti propter R protegit illos, inmites facit hos Brandes
336 assiduae P assidue S nutriuit P 339 similis Sv: similes RP
cod. Iureti 341 flagrantis RPr 342 serit Barth: ferit RPS cre-
brisquae P 343 flammaram (a eras.) P 344 anguens R uicinas
traige P 345 aut R haud S

- quod postquam sanctus trepidans instare periculum
uidit et adflatis iam mixta incendia tignis
sepsisse implicitum flammaram gurgite tectum,
350 pernici properans conscendit culmina saltu,
qua globus igne domum nimio densissimus urget,
artusque oppositos flammis uenientibus offert.
tum uero aduerso sinuata incendia flatu
ad uentum redeunt, et quamquam urgente procella
355 praecepti uis maior agit cogitque reuersis
ignibus insanum confestim cedere uentum.
sic paret meritis natura obpressa iubentis.
non flammae urgentur flabris, sed flamina flammis,
atque ignis praecepta sequens sic gessit utrumque,
360 adripiens decreta sibi, defensa relinquens.
Sic debellato per iusta incendia templo
itur in excidium alterius, quod forte Leprosus
quondam opulens uicus peruersa mente colebat.
sed postquam crebri demens insania uulgi
365 temptatum reuocauit opus totumque furorem
opposituit coeptis uiolenti turbo tumultus,
avia solorum repetit secreta locorum,
atque ibidem sanctis precibus uiolentius instat
trinas continuans orandi intentio lucas
370 et totidem iungens uigilatis noctibus horas.

351] cf.] Fortunat. V. M. I, 283. 358] cf. Fortunat. V. M. I, 292.
361—429] Sulp. Sev. V. M. 14,3—7.

348 uidit inafflatis *Sv* tignis *RP* 351 urget *RPS* 352 ar-
tosque *P* 354 uentum] templum *Barth* fanum *uel* uotum *Wopkens*
quanquam *R²* urgente *S* 355 praecipiti *v* 357 obpraessa *P*: op-
pressa *RS* 358 non] nam *P* urgentur *S* 359 adque *R¹P* utrum-
quae *P* 360 arripiens *S* 361 inssa *Wopkens* 362 in excidium] cen-
dium *S* leprosus *P*: lebrosus *R* librosus *S* 366 ceptis *S*: *om. cod.*
Iureti, unde sancto suppleuit P. Pithoeus tumultu *S* turba *Brandes*
(*quod si recipias, necesse est cum S scribas tumultu cf. u. 388*) 368 ad-
que *R¹P* sanctis *scripsi*: sanctus *RPSv* praecipibus *P* 369 trinos *S*
lucis *R* soles *S* 370 oras *R*

quin et contexto saetis coopertus amictu
 exesa adsiduo conpunxit acumine membra,
 ut tereret tenuem uestis nimis aspera pellem
 et cutis extantes stimulos adtacta paueret,
 375 saxea conlidens mage duris ossibus arua,
 producens tardos sera in ieiunia soles,
 perfundens totum lacrimarum flumine uultum,
 ut domini iugis semper clementia Christi
 insontis famuli nimium miserata laborem
 380 traderet effectum uoto et temptata patraret,
 aduersae penitus remouens molimina partis.
 interea armatos propter consistere cernit
 angelico fulgore uiros, nec tarda patescit
 agnitio: adsueti prompta est fiducia uultus,
 385 insuper et uerbis ueniendi causa docetur,
 ne trepidet, ne uim timeat neue arma pauescat,
 praesentem agnoscens per talia signa fauorem:
 quaelibet opposito consurgat turba tumultu,
 auxilium satis esse dei, qui protinus omnes
 390 debellare queat uerbi uirtute cateruas:
 392 se simul auxilium ferre et mandata referre.
 393 acrior ergo animus penitus uirtute recepta,
 391 sufficere ad bellum credens haec arma duorum,
 ad coeptum reualescit opus, mediasque cateruas
 395 inrupit trepido constantia reddita cordi.
 funditus euersis sternuntur templa ruinis:
 excipiunt totas simulacra iacentia moles
 fractaque deiectis succumbunt idola tectis.
 inuoluit mixtus pariter simul omnia puluis,

377] cf. Fortunat. C. VI, 5, 123. 388] cf. Ale. Auit. V, 555.

371 contextus aetis *R* contex^{tu} s+etis (a eras.) *P* setis *S* 372 as-
 siduo *PS* membra *S* 373 terreret *R¹P* 374 extantes *scripsi*: extan-
 tis *RP cod. Iureti* ex tantis stimulis *S* extentis stimulis *v* 376 per-
 ducens *S* 381 paenitus *RP* 384 adsuetis prumpta *P* 386 nec ...
 nec *R* 388 tunultum *P* 391 hoc *Barth uersuum ordinem ita mu-*
tavit Wopkens 390. 392. 393. 391. 394: *cui adstipulandum putauit* 393 pae-
 nitus *P* 394 ceptum *PS* 395 inrupit *Brandes* 398 deiectis *P*

- 400 tigna, aras, statuas, caementum, saxa, metallum.
nec sane tanto progressus ab agmine quisquam
obuius ire parat. manet inperterritus ille,
debellata nidens trepidantum corda uirorum.
inmoti expectant populi. riguere minantum
- 405 pectora et adtonitis stupuerunt uiscera fibris.
non membra expediunt motum, non uerba tumultum:
diriguere artus miseris, uox faucibus haesit,
temptantum cecidere manus et clamor hiantum.
ut mare, quod fundo conuulsum mouerit imo
- 410 fluctibus insistens uehementis turbo procellae,
inludit totas spumanti aspergine cautes
et rauco oppositas transcendit murmure ripas,
pulsant perfractae dum concaua litora moles
et uada permiscet totum uicina profundum:
- 415 mox, ubi deposito siluerunt flamina motu,
sternitur immensus placidarum campus aquarum,
leuia deposito considunt marmora uento,
et iacet inmoti species mutata elementi,
sollicitans tenues constrato gurgite cumbas:
- 420 haut aliter siluit furiosi insania uulgi
et tempestatem posuit flatusque remisit,
hoc tantum et ueris clamauit subdita uerbis,
Martini dominum toto simul orbe colendum,
hunc solum se nosse deum. nam surda salutem
- 425 idola si possent umquam conferre petenti,
adlatura sibi, nec quemquam tradere donum,
quo careat: magis esse inopem qui poscat egentem.

416] cf. V, 781.

400 tegna <i>RP</i>	caementum <i>R</i>	402 irae <i>P</i>	404 exspectant <i>P</i>
405 attonitis <i>PS</i>	stupuerunt <i>R</i>	fimbris <i>R</i> ¹	406 tumulto <i>R</i> ¹
408 hianto (u <i>partim</i> <i>eras</i> .) <i>R</i>	409 mouerit (it <i>in</i> <i>ras</i> .) <i>R</i>	410 pro-	
cellae <i>Sv</i> : procella <i>R</i>	procellam <i>P</i>	procellum <i>cod. Iureti</i>	411 inludit <i>PS</i>
spumantia spergi <i>P</i>	412 transcendet <i>R</i>	418 elementi <i>P</i>	419 cym-
bas <i>S</i>	420 aut <i>R</i>	haud <i>R</i> ² <i>S</i>	421 fluctusque <i>S</i>
420 aut <i>R</i>	haud <i>R</i> ² <i>S</i>	421 fluctusque <i>S</i>	425 si] quae <i>v</i>
possent <i>S</i> : possint <i>RP</i> <i>cod. Iureti v</i>	nunquam <i>v</i>	petent <i>R</i> ¹	426 al-
latura <i>S</i> <i>cod. Iureti</i>	haud latura <i>v</i>	427 egentem <i>P</i>	

sic uerae penitus lucis fulgore recepto
haec quoque turba piis adereuit dedita castris.

- 430 Talibus adsidue uegetato corde triumphis
rursum bella cupit: remouet fides aucta pauorem,
spes animat meriti, cedit formido pericli.
nam similem mouit similis mox causa tumultum,
dum subuertendo properat succurrere templo
- 435 rusticitas uesana nimis solitumque rigorem
augens praecipitis immensa mole furoris.
denique sic totum obruerat demèntia sensum,
ut stricto quidam minitans accurreret ense,
ausus sacrilegum uibrare in uulnera ferrum.
- 440 et cum reiecto nudatam tegmine gaudens
ceruicem offerret sanctus, nihil ille retractans
alte sublatum surgit furiosus in ensem.
celsius insanam dextram suspendit in altum,
attollens totum celeri conamine corpus,
- 445 concita praecipiti tendens uestigia nisu,
altius ut ueniens caderet uehementior ictus:
cum subito adstrictis riguerunt uiscera neruis,
atque haesit tenui consumptus in aëre motus,
porrecta et cassum suspendit dextera ferrum,
- 450 et periit totus membris torpentibus ictus,
ac manus inriso conamine fixa remansit.
sic artus tota conlapsi mole retrorsum
praecipiti ad terram proni cecidere ruina,

430—467] Sulp. Sev. V. M. 15, 1—2.

428 uere *RPS* paenitus *R¹P* 430 assidue *S* 432 spes] seps *P*
meritum *Brandes*, spes *accipiens pro accus. plur.* meritis *Wopkens*
435 minis *S¹* 436 praecipitis *R*: praecipites *PS* praecipitat *v* (*cf.*
adnot. ad u. 20) immense amole *P* furoris *R*: furores *PSv*
438 accurret *S¹* accurre tense *P* 440 nudam *P* 441 nihil ille]
nil uoce *S* 443 insanam *S*: insanum *RP* insanus *v* 444 cleri *P¹*
coppus *R¹* 445 concita (*ne in ras.*) *R* nisu] in altum *v* 447 ner-
uis] fibris *S* 448 adque *R¹* tenuis *v* aera *v* in heremo motus *P*
449 cassum *Brandes*: iussum *RPSv cf. 472. III, 153. 371* 450 petii *P*
451 ac] et *v* irritio (*sic*) *v* 452 conlapsi *R* conlapsi* *S*

- ossaque conlisis sonuerunt obruta membris,
 455 prona et saxosae iacuerunt aggere terrae.
 tum demum extorti gemitus lacrimaeque coactae,
 depositisque minis nimium miseranda precantis
 ambitio ad ueniam rediit conuersa salubrem.
 quidnam, quaeso, auidam reuocasti a sanguine dextram?
 460. cur parcis, quem nemo rogat? quid detinet ictum,
 si manet ira, tuum? tu certe ignoscere non uis:
 cur ferrum retines? patet ecce innoxia ceruix
 uulneribus nudata tuis: quid uota moraris,
 qui mentem ferientis habes? cur crimine saluo
 465 ultio differtur? facis, etsi dextera cesset,
 quod fecisse cupis. si non mutata uoluntas,
 culpa manet: satis est meritis sententia cordis.

Nec sane hinc solum seruatae dona salutis
 uidere attonitae trepidantia pectora plebis.

- 470 nam mox cum similem similis uesania mortem
 dstricto inferret telo, discussa repente
 ferri acies casso ferientem deserit ictu,
 extortum et demens quaesiuit dextera telum,
 totaque collecti uanescere uota furoris
 475 decepta amisso uiderunt lumina ferro.
 attamen interdum alloquio suadere salubri
 sueuerat et uerbis mentes mutare feroces
 et corda adfatu mollire rigentia sancto,
 inlustrans ueterem doctrinae lumine noctem.

456] cf. 21. 468—479] Sulp. Sev. V. M. 15,3—4.

454 membris *S* 455 prona[&] *P* 456 lacrimaeque *P* 457 minis]
om. cod. Iureti: armis *suppleuit Iuretus* praecantis *RP* 460 pacis *P*
 quis *S* 461 non+uis (o *eras.*) *S* 465 difertur *P* etsi] et *R* dex-
 tra *P* cesset] saluet *v* 467 sentia *P cod. Iureti* 469 uideret ato-
 nitae *P* 471 dstricto *scripsi cf. IIII, 622*: districto *RSv* distrecto *P*
 472 feri *P* cassa *P* ferentem *P¹* ictum *P¹* 474 uaniscere *P*
 euanescere *v* 475 deceptam *R* 476 attamen *scripsi* (plerumque autem
Sulp. Sev. 15,4): et tamen *RPSv* suaderæ *P* suasere *in ras. S*
 salubri] *P* 477 su^esuerat (*corr. m. 2*) *P* mutar *P* 478 afflatu *S*
 molire *P* 479 *om. S*

- 480 Praeterea procliue fuit redhibere salutem
 infirmis, gressum claudis et lumina caecis.
 nam certe nullum tanti uolentia morbi
 obruerat, quin uotivae fomenta salutis
 rettulerit, uiso gaudens reualescere sancto.
- 485 quod uel praesenti poterit clarescere facto.
 quondam Treuericis in moenibus innuba uirgo
 tabuerat consumpta graui paralytica morbo,
 atque omni motu torpentia membra carebant
 officiis priuata suis. iam carne relicta
- 490 spirabat tenuis frigenti in pectore flatus.
 pallebant pauidi uicina morte propinqui
 arentesque artus lacrimarum fonte rigabant,
 tristis et obsequii maestum contraxerat agmen
 exequiis praebendus honor: cum murmura flentum
- 495 concitus inrumpit reserato nuntius ore,
 Martinum uenisse ferens, cui prona facultas
 optatam sanctis precibus praestare medellam.
 quae uox ut maestas uenit genitoris ad aures,
 aduolat exanimis genibusque aduoluitur, orans
- 500 auxilium, et largo spargit uestigia fletu,
 ac singultantes rumpunt suspiria uoces,
 et plus de precibus lacrimae quam uerba loquuntur.
 at contra sanctus pollens pietate modesta
 adfectum sociat, meritum negat. abnuit esse
- 505 uirtutem qua praestet opem, sed corde dolorem

480—538] Sulp. Sev. V. M. 16. 486 = Fortunat. V. M. I, 366.
 496] cf. 288. 501] cf. 29.

480 redibere *R* adhibere *v* 482 uolentia *ex* uoluntia *P* 484 re-
 tulerit *S* uiso *S*: uisu *RPv* reualiscere *P* 485 clariscere *RP*
 486 Treuiricis *v* monibus *P* 487 paralytica *RP* 488 adque *R*¹
 omni motu *R*: omnium ut *P* *cod. Iureti* omni uita *S* membra *S*
 491 trepidi *R* 492 arentisque *RP* *cod. Iureti* 493 obsequi *P*
 moestum *S* 494 exequiis *P* mura *P* 496 profana *P* 497 op-
 tatum *S* praestare medellam 499 genibus *solus seruauit* *R*
 pre- (prae- *P*) cibusque aduoluitur orans *PSv* 501 singultantis *R*
 singultantes *S* rumpit *P* 502 praecibus *P* 503 ad *R*¹ *scos* *P*
 petate *P*¹ 504 affectum *R* affatum *S*

- participat. refugit pompam, sed deflet erumnam,
 et meritum uitando probat. sic celsior extat
 corde humili. confert laudi, quod demit honori.
 haec cerneus genitor tanto uehementior instat,
 510 donec permota adsiduo iustoque rogatu
 sancta sacerdotum precibus coniuncta paternis
 ambitio blando renuentem iure coegit
 uisere lugentis penetralia maesta parentis.
 adstant pro foribus populi: miracula Christi
 515 attonitae expectant pendentia pectora plebis.
 ille ubi seminecis miseratus tabida uidit
 membra et consumptis languentia lumina malis,
 ossibus haerentem siccato corpore pellem
 et cutis infuso uitiatum felle colorem,
 520 subtracto et penitus constrictae mufmure linguae
 spirare exiguum glaciali a pectore flatum,
 filaque uenarum rupto pereuntia pulsu
 ordine praeciso quaerentem linquere dextram:
 ad terram toto confestim corpore pronus
 525 sternitur, a domino uerbi medicamina poscens,
 cui iussisse sat est atque artem uincere nutu.
 sensit adesse deum. promi deposcit oliuum.
 oblato accedit benedictio sancta liquori.
 exim mutati congaudens unguine suci
 530 singula contingit medicato chrismate membra.
 admota expellit ueterem pia dextra dolorem,
 atque impetratae felicia dona salutis

514] cf. Fortunat. V. M. I, 420. 515] cf. 469. 521] cf. 490. I, 340.

506 erumnam R ¹	507 extat (s ^s add. m. 2) R	508 demet RP
509 gemitor P	510 assiduo S	511 praecibus P
513 moesta S	516 semineci R	518 plebem (sic) P
521 suspirare P	suspiria v	glocialia ex glacialia P
Wopkens	flatum P (corrector maluit fatum)	522 ruptu R ¹ P
525 uerbis v	possens P	526 cuius sisse P
529 unguine S ¹	530 contigit R	532 adque R ¹ P
529 ratae R ¹ P	crismate S	529 exin S
		529 impe-

- ad tactum medici paulatim infusa recurrunt.
 sic morbis cuncta membrorum a parte fugatis
 535 reddita succedit uegetato corpore uirtus.
 mox ualida exurgit populo mirante puella,
 et stabiles gressus diuino munere sistens
 dat laudem domino per sancta altaria Christo.
 Quod postquam uirtutis opus celeberrima coetu
 540 moenia compleuit, certatim accurrere cuncti,
 quorum uel mentes daemon uel corpora morbus
 obruerat, cordi orantes membrisque medellam.
 hi gressu stabiles, hi sensu abiere ualentes.
 praecipue tamen e cunctis, quae gratia Christi
 545 per famulum dignata suum miracula fecit,
 unius eminuit praesens curatio serui,
 quem daemon toto captiuum iure tenebat.
 denique cum sanctus, grandi ambitione rogantum
 permotus, miserum deduci ad sancta iuberet
 550 limina, non potuit quisquam uincire furentem.
 sic cunctos rabido debacchans ore fugabat
 dentibus infrendens: lacerum cruor undique corpus
 texerat et nudis horrebant uulnera membris.
 tum dominus, claro nimium sublimis honore,
 555 fascibus ornatus proconsulis, inmemor huius
 ambitionis adest genibusque aduoluitur almis,
 ac pronus pedibus blandas circumligat ulnas
 orans ut, quoniam nec uis nec uincla ualereut
 adtrahere insano bacchantem corde ministrum,
 560 ipse adeat tectum, sub quo iam tempore multo

539—574] Sulp. Sev. V. M. 17,1—4. 556] cf. 499.

534 cunc^{ta} P 536 exurgit R 539. 540. 538. 541 sic P 539 uir-
 tutes P cetu P metã^s ex metũ R 540 compleuit S accurre P
 542 corde v memorique v medellam R²: medillam R¹P medelam S
 543 gressus P ualentes P 544 e om. R euntis P praeci-
 pueque tamen cunctis v 546 serui^s S 547 demon R 550 uin-
 cere P cod. Iureti 551 sic] sed Wopkens debachans S fagabat P¹
 557 circumlegat RP 559 attrahere P bachantem S

- seruabat clausum iugis custodia seruum.
 sed renuit sanctus limen calcare profani
 nec uult idolicis iustus succedere tignis,
 discernens templi faetorem chrismate Christi.
 565 ille autem sanctis genibus uiolenter inhaerens
 spondet sanato se credere uelle ministro,
 quidquid tradiderit tanti doctrina magistri.
 tum demum motus tam iusta uoce rogantis
 intulit optatos saluanda ad limina gressus,
 570 atque eadem domino auxilium tam iusta precanti,
 quae seruo, medicina tulit. gratantur uterque,
 ille fide accepta gaudens, hic mente recepta.
 confestimque nouum post haec miracula factum
 attonitam erexit tanta ad praeconia plebem.
 575 Nam forte ingrediens uicini limina tecti
 exclamat tetram foribus se cernere in ipsis
 horribilem et uisu furiosi daemonis umbram.
 nec mora continuo coepit iam proditus hostis
 arrepto saeuire coco, miscere tumultu
 580 interiora domus penetralia, frendere malis,
 captiuique oris dentes nudare minaces,
 ingenitam exercens alienis morsibus iram,
 dum quatit obsessum permixta insania corpus
 daemonis, ut rabies humano saeuat ore
 585 armata ad proprios alieno dente furores.
 diffugiunt trepidi nec quisquam obsistere contra

575—601] Sulp. Sev. V. M. 17,5—7. 575] cf. Fortunat. V. M. I, 451. 586] cf. Fortunat. V. M. I, 455.

563 succederet ignis *R* 564 faetorem *Iuretus*: faetorem *RPS cod. Iureti* crismate *S* a chrismate *Iuretus* 565 sc̃s (*i. e.* sanctus) *P*
 566 sanato] tam sancto *v* 567 quicquid *R²S* 569 optatus *R*
 570 adque *R¹P* praecanti *P* petenti *v* 571 gratanter *S* 576 *om. v*
 cernere in] cernerem *P* 577 et uisu] exclamat *v* umbre *R¹* 578 mor-
 ram *R¹* iam *S*: tam *RPv* 579 arrapto *P* 580 fendere *P*
 581 horis *P* 582 exercens *S* 583 quatet *RP* obsessum *R* per-
 missa *Barth* 584 daemones *R¹P* 586 ne *R*

audet et extremos acuunt exempla timores.
 sed fidens domino sauctus palantia ridet
 agmina et occursu rapido sese obuius offert.

- 590 quin et cum quateret tremulos dementia rictus,
 conlideus miseros ferali murmure dentes
 et repetens crebros nutanti uertice morsus,
 constanter digitis fauces penetrauit hiantis,
 sistens aduersi saeuissima iura latronis.
 595 haeserunt auidae dilato uulnere malae,
 suspensus riguit patuli furor improbus oris,
 subdita contactu gauisa est lingua salubri
 molliaque insertam presserunt oscula dextram.
 tum, quia praestructo fuga nulla pateret ab ore,
 600 egestus fluxu uentris uacuata reliquit
 uiscera, faectorem solum de corpore traxit.

Interea subito turbantur cuncta tumultu
 moenia. barbaricos adfert fama improba motus,
 spargens innumeros per credula corda pauores.

- 605 nec tamen extabat rumoris nuntius huius,
 ut prolata fides manifesto auctore pateret.
 ergo ubi tam dubiis motari incendia rebus
 uidit et incerto populos terrore teneri,
 imperat ut clausus captiuo in corpore daemon
 610 proderet, unde nouam sparsisset fabula famam.
 protinus impulsus uerbo tortore fateri

589] cf. Fortunat. V. M. I, 453.

602—616] Sulp. Sev. V.

M. 18,1—2.

587 exemplēa *P* 588 palantia *R*: palatia *P* *cod. Iureti* pau-
 tantia *S* fallacia *Iuretus* (palantia agmina *i. e.* daemones) 590 qui
 nec *P* qui ne *v* tremulus *RP* 591 collidens *S* 592 morsos *RP*
 mursus *S*¹ 593 digito *S* penetrauit *R* hiantes *Wopkens* cf. 408. IIII,
 518—519 597 contactum *R* 598 praesserunt *P* 599 praestructo
Barth: perstructo *RP*² perstructos *P*¹ perstricto *S* 600 reliquid *P*
 602 tumultu^{tu} *P* 603 barbaricus *R* inpromotos *P* *cod. Iureti* 604 in-
 nūmeros *R* incredulos *v* pauores *Sv*: pauoris *R* paueret *P*
 607 motari *scripsi*: mutare *RP* mutari *S* incendia *scripsi*: ingentia *RPS*
 nutare ingentia *Barth* rubus *P* 609 in *om.* *P* 610 sparsisse *R*

se causam clamat crimenque caputque malorum:
semet cum sociis istaec mendacia laruis
seuisse, ut trepidam premerent formidine plebem.

615 ergo haec fallacis confessio uera latronis
absoluit maestas cruciato daemone mentes.

Iam uero ut tantae pietatis gesta retexam,
nec mens sufficiet sterilis nec pagina uilis.

o uere confine bonum miseratio prompta,
620 mens humilis! nullum spernit qui diligit omnes.
nam quendam horrendo lepra texerat improba morbo,
inficiens cunctam macularum tegmine carnem
et spargens densas uitiatum in corpore guttas.
quem cum sanorum fastidia crebra notarent,

625 ignara et proprii mens iniustissima casus
despiceret tristes alieno in corpore morbos,
ingrediens portam sanctus praeeunte caterua,
qualis in obsequium tanti collecta patroni
stipabat densis murorum limina turbis,

630 oscula dat misero, uultu conexus et ore,
nec metuens tali faciem sordescere tactu
inpressit iunctis pacis signacula labris.

obstipuerunt aliis animi. gauisus at ille
sensit in adtactu diuini munera doni,

635 et remeare citam raptim per membra salutem,
dispergi et celerem renouata in carne nitorem.
o uere pretiosa tuae dignatio pacis

612] cf. Dracont. de deo I, 460. 617—649] Sulp. Sev. V. M.
18, 3—5. 637] cf. I, 107.

613 ista haec *RPS* isthaec. *v* larbis *S* 615 fallaciis *R*¹ fal-
lascis *P* 616 maestã *R* maestas *S* mente *R* 617 pitatis *P*
618 sufficit et sterilis *P* 619 prumpta *P* 620 qui] quae *S* 621 tra-
xerat *v* improba *P* 626 despiceret *RP* tristis *R* 627 praeter-
eunte *R*¹*P* *cod. Iureti* 630 connexus *P* 631 sordiscere *P* sorde-
scret actu *R* 632 inpraessit *P* inpressit *S* singula *PS* 633] *hinc*
pergunt VA obstupuerunt *S* aliis *V*¹ alius *S*¹ animis alii *r*
ad *R*¹*P* 634 attactu *S* 636 dispereipi et *P* 637 prae-
tiosa *RPV*¹

- et medicina, pio quae semper manat ab ore.
 seu membra attingas labiis seu corda loquellis,
 640 oscula sanabunt aegros et uerba docendos.
 atque utinam nostros similis clementia morbos
 tangeret, et miseri maculas depellere cordis
 orans tam sancto Martinus uellet ab ore.
 tum credo ad uerae reuocarer gaudia pacis,
 645 sanatum adtollens sancta ad mysteria uultum,
 et post euersum, dederat quem portio, censum
 spes mea clementis domini penderet ab ore,
 porcorumque escas relinquens uel gaudia carnis
 acciperem uerae signacula certa fidei.
 650 Quin et contactus tantum uel fimbria uestis
 raptaque certatim disrupto uellere fila
 omnibus in causis celeres habuere medellas.
 namque ut praeteream quae non obscurius acta
 erga humiles latuere homines, num, quaeso, latebit
 655 Arborius, mundi eximio perfunctus honore,
 clarus praecelsae qui culmine praefecturae
 Romana indultis moderamina rexit habenis,
 nec minus excellens morum probitate piorum?
 huius consumptis penitus iam tabida membris
 660 unica languidulos stratis reiecerat artus
 filia, quam febris, iugi cum lege recursus

648] cf. Luc. 15, 15—16.

650—689] Sulp. Sev. V. M. 19, 1—2.

660] cf. I, 101.

638 medica *R*¹ quae *om.* *V*²*A* manabat *PV* manebat *A* quae
 permanabat *v* 639 membra *R*¹ mbrā *S* in ras. attingas *S* lo-
 quellis *RPV*¹ loquellis *SV*²*A* 640 sanabant *A*, quod *Hartel* praefert
 641 adque *R*¹ 643 uellet *SA*: uellit *RPV*¹ uelit *V*² amore *Brandes*
 644 uere *P* 645 attollens *PS* misteria *P* 646 dederet *V*¹
 647 penderet *P* 649 uere *PV* 650 contactae *Wopkens* 651 uelle *V*¹
 652 celeris *P* medellas *PS*¹: medillas *R* medelas *S*²*A* medalas *V*
 653 que *P* quae nunc *Barth* 654 num] non *P*: *om.* *A* quae sola tenebit
 (a *eras.*) *V* quae sola tenebat *A* 655 arboreus *V*² 657 abenis *R*
 658 priorum *A* 659 paenitus *RPV* poenis *S* 660 languidulos *RPVA*²
 statis *S* iecerat *V*¹ artis *P* 661 fibris *VA* legere cursus *RV*

- ad quartum reditura diem, sic carnis amictu
 exuerat crebras semper repetendo ruinas,
 ut nihil afflictum corpus sentire medellae
 665 posset uel mediis uicina febre diebus,
 dum transcurta sibi iactatio uindicat unum,
 alter uenturam patitur trepidando ruinam.
 talem igitur tristi genitor pietate puellam
 dum fouet, et flatu glacialia membra tepenti
 670 percurrit patrii dum creber anhelitus oris,
 oblata ad trepidam peruenit epistula dextram,
 quam pius antistes maesto mittebat amico.
 ille ubi perlectae gauisus munere chartae
 pressit in absentem congaudens oscula dextram,
 675 conclusit celeri ueneranda uolumina motu
 et stomacho raptim properans admouit anhelu.
 o uere pretiosa fides! depulsa fugatur
 febris et igniti remouetur flamma caloris.
 arentes penetrat praesens benedictio uenas
 680 et rigat exhaustas uerborum rore medullas,
 restituens celerem domini pietate salutem:
 ad cuius laudem recte referemus ouantes,
 quae nunc miramur seruos potuisse fideles.
 nec solam haec membris tribuit medicina medellam,
 685 sed cordi adiecit ueram fides aucta salutem.
 confestim nam uota deo sacra uirgo per illum
 offertur domino, per quem ualet eruta morbo.

677] cf. 637.

663 repentendo *V*¹ 664 nihil nih *R*¹ afflictum *SA* medelle *P*
 medellae *SV*²*A* 665 posset *S*: possit *RPVA* 666 luctatio *S*
 667 trepidando ruianam *P* 668 pietatae *P* 669 glacialia *P* gra-
 cilia (*sic*) *v* 670 cereber *R* cire per *P* anhelitus *SA*: anelitus *R*
 anellitus *P* anhelitus anellitus *V* (*sed* anellitus *deletum*) 671 epistola *SV*
 672 antestis *RPV* moesto *V* mesto *A* 673 cartae *SA* 674 praes-
 sit *P* 676 raptim stomacho *A* amouit *R* anillo *R*¹ 677 prae-
 tiosa *R*¹*V*¹ pretiosa *P* 678 mouetur *VA* 679 penetrat *R* 682 referimus *RPV*
 referamus *A* 684 solum *R*¹*v* medellam *V*¹: medillam *R*
 medullam *P* medelam *SV*²*A* 686 nam uota] deuota *Sv* (nam *om.*
cod. Iureti) sacro *P* 687 a morbo *V*

sic tribus indulta est simul huius gratia doni:
consecrat antistes, pater offert, uirgo sacratur.

- 690 Quin et Paulino similis medicina salutem
reddidit, insignis fidei quem gloria late
extulit obducta cuius tum nube latebat
uisus, et infusis caligo extenta tenebris
arcebat cunctam macularum tegmine lucem.
695 quam leuis et tenui tactu suspensa fugauit
spongia, uicino benedictae munere dextrae
uix admota oculo. didicit iam reddita lucem
ferre acies lumenque nouum mirata recepit.
atque utinam nostri tenebras contingere cordis
700 tali luce uelit sancti medicina patroni,
reddat ut antiqui rursum mysteria facti
nomen idem medicusque idem, par causa medellae.

Miramur certe tam multa et magna uidentes
archiatri fomenta pii. miremur et illam

- 705 quam meruit medicus Christo medicante medellam,
per quem munificus simul et de munere gratus
expensis gaudet donis bonus atque retentis.
namque ad sublimem nitens conscendere partem,
qua domus excelsis pendebat fulsa columnis,
710 lubrica dum scalis figit uestigia, pronus
conruit et crebram gradibus renouando ruinam

690—702] Sulp. Sev. V. M. 19, 3. 694] cf. 622. 703—726] Sulp.
Sev. V. M. 19, 4—5.

689 consecrant *R*¹ antestis *RPV cod. Iureti* 690 paulinu *P*¹
695 *post et eras. in R* quam fugabat *A* 696 spongia *RPVA*¹
699. 697. 698 (*sic*) *A*¹ 697 uix *R*: uox *PV cod. Iureti* mox *SA*
dedicit *ex* deducit *P* redita *PV*¹ 698 recipit *R* 699 adque
*R*¹ 700 nellit *PV*¹ 701 rursum ut *PV* misteria *PA* 702 me-
diens quae *PV* per *VA* medillae *RV*¹ medullae *P* medelae *SV*^{2A}
703 certe *R*: cito *PSVAv* et *R*²: et ita *R*¹ et tam *PSV* multę et
iam *A* 704 archeatri *RPSVA* 705 mendicus *R*¹ medillam *V*¹
medelam *SV*^{2A} 707 donis] finis *V* adque *R*^{1P} recentis *R* re-
tentus *VA* 708 sublimen *P* 710 figit (*prius i in ras.*) *R*: fixit
PSVAv 711 corrui *SA* crebam *A*

- conliso terram conlapsus corpore pressit.
 ecce autem prae fracta trucem dum membra dolorem
 fessa gemunt, subita afflicto solacia portans
 715 angelus adsistit sancto uenerabilis ore,
 abluere infusis festinans uulnera lymphis,
 paulatim ignoti contingens unguine suci,
 perducens tenuem tactu leuiore liquorem.
 unde rigata citam propere sensere medellam
 720 membra, simul madidis mollito corpore uenis,
 confestinique artus stabiles uiguere, fugati
 undique mandato domini cessere dolores.
 pernices gressus, mens uiuida, cordis et oris
 gaudia, gratifico concors cum pectore uultus.
 725 dum dominum laudat, sibimet nil adrogat inde,
 prodidit et meritum, quia se meruisse negauit.

LIBER TERTIUS.

Quo rursus sterilis calamus et sibila ruptis
 uox stipulis emissa uocas? haec gloria certe

717] cf. 529. 723] cf. Dracont. de deo II, 65.

712 conlapsus *R* conlab^{so} (so *add. m. 2*) *V* conlapso *A* pondere *r*
 praesit *V*¹ 713 propè fracta *Barth* perfracta *Hartel* 714 afflicto *S*
 solatia *SA* 715 assistit *A* ore *P* 717 ignoti] oblati *v* 719 ri-
 gata citam *S*: rigatta citam *P* rigat tacitam *RVAv* promere *R*¹*PV*
cod. Iureti medillam *V*¹ medelam *SV*²*A* 723 pernices *R*
 gressos *PV*¹ 724 gratifi^{co} *V* 725 nih¹ *P* nihil *VAv* arrogat *S*
 726 se] me *R* negauit. Finit in $\overline{\text{xpo}}$ (in $\overline{\text{xpo}}$ *om. S*) liber ·II· (se-
 cundus *PV*) habens versus (ha $\overline{\text{b}}$ ve $\overline{\text{r}}$ *S*) DCCXXVII· (DCCXXII· *PSV*)
RPSV feliciter amen *P*: *om. RSV* Incipit liber ·III· (tertius *P*)
PS Incipit lib. ·III· in $\overline{\text{duo}}$ *R* Incipit liber tertius paulini *V* Ex-
 plicit liber secundus ·V· CC·XL·VII· Incipit L·3 (3 *in ras.*) *A*

1 steriles calamos *Sv* 2 uix *V cod. Iureti* stibulis *V*¹

- maiorum uoces digna est augere tubarum,
nec poterit paruis uox tanta erumpere culmis,
5 quanta et sublimes lituos implere ualeret.
sed si uel tenui flatu tam angusta iuuetur
tibia, quem sancti benedictio miserit oris,
grandia si nequit effari, uel snauia dicet.
- Primam igitur libri partem deuicta tenebit
10 ambitio. haec reliquas reserabit ianua laudes,
qua post degeneres per saecula multa pauores
corrupto emicuit libertas perdita mundo.
elatus quondam bellis feliciter actis
Maximus, et domini unius iam morte superbus,
15 exilio alterius, crimen male moribus haerens
auxerat euentu, naturae et uulnera prauae
resciderat saepe infelix mage corde superbo
prosperitas, rebus grauius ruitura secundis.
huic igitur regem diuersa ex parte frequentes
20 pastores adiere dei, quis cura perennis
uel seruare piam domini uel pascere plebem,
certantes laxare reos, dissoluere uinctos,
reddere defessis requiem, solacia maestis,
orare exulibus patriam ueniamque precari,
25 proscriptis censum miseris uitamque mereri.
dumque haec nituntur studio celerare benigno,
paulatim adsensu trepido subiecta tumentis

9—64] Sulp. Sev. V. M. 20,1—3.

3 dignata *RP cod. Iureti* tubarum *P* 4 tante rumpere *P* 5 sublimis *R¹PVA* lituos *R¹* laudes *v* implere *PSA* 6 si *om.* *P* angusta *A* 7 quem *Wopkens:* quam *RPSVA* sancti *S:* sc̃s *RPVA* miserit *P* miserat *S* 8 ne quid *P* uel] + *P s. l.* dicet *S:* dicit *RPVA* 9 primum *VA* liberi *P* 11 saecula *PA* 12 liber *V¹* 13 elatis *A* quondam *P* condam *V* 14 iam *s. l. m. 1 R:* de *v ex cod. Iureti* 16 Aauxerat *P* uulnere *A¹* prauae *A* prauae *PV* 17 resciderat** (in *eras.*) *S* 18 ruitura in *R deletum et in margine adscriptum* ruitura 19 diuersa] al diuisa *R in marg. m. 2* 23 solatia *SVA* maestis *PA* moestis *S* 24 ueniamque] que *R in contextu, sed in marg. add.* reditū praecari *R¹PV¹* 25 proscribitis *R* 26 celebrare *RA* caelerare *P* 27 assensu *S* trepida *P*

- sancta patrum grauitas nimium uilescere coepit,
 dedita blanditiis, non quas dependere suerat
 30 prisca sacerdotum grauitas, sed foeda clientum
 ambitio, ad nutum tumidi deiecta patroni.
 inter quos solus constanti corde uel ore
 Martinus nullo infecit pia uiscera fuco,
 nec trepida obpressit deformi ignauia naeuo
 35 mentem Christo humilem, celsam ad fastigia mundi.
 quin et constanter precibus conisus in ipsis,
 si qua fuit regem tumidum tum causa rogandi,
 optantis uotum expediit quasi iure iubentis.
 saepe etiam sanctum crebro mouere precatu
 40 ambitio est adgressa uirum, ut uel sero ueniret
 oratus totiens spreta ad conuiuia regis.
 ille etenim fastus temnens et facta reuoluens
 eius se penitus renuebat iungere mensae,
 cuius criminibus sanctam conectere mentem
 45 adsensu saltim tenui nefas esse putabat,
 obiectans caedem dominorum et sanguine partum
 imperium, mortem regis regnumque tyranni.
 sed cum continuis precibus pia corda fatigans
 dilueret culpas, obiecta et crimina purgans
 50 diceret inpositum sibimet terrore iubentum
 imperii regimen, nefas esse ut mole prematur
 inuidiae ferro atque armis extorta potestas,

28 uilescere, ui *in ras.* *R* uiliscer *P* uiliscere *V*¹ coepit] suerat *S*,
 qui uers. 29 omisit 29 dedita (a *in ras.*) *R* debita *A* blanditiis *PV*¹
 **suerat *R* 30 foeda *R*: foeta *PS* cod. *Iureti* fata *VA* 32 inter]
 in *V*¹ 33 foco *S*¹ 34 trapida *V*¹ oppressit *RSVA* neuo *P*
 35 humilem \widetilde{xpo} *V*² celsam *Rv*: celsa *PSVA* cod. *Iureti* fastigia *Sv*:
 fastidia *RPVA* cod. *Iureti* 36 conster (an *add. m.* 2) *V* praeci-
 bus *R*¹*V*¹ 38 obtantis *RP* 39 mollire *Wopkens* praecatu *PV*¹
 40 aggressa *S* sera *A* 41 iratus *A* 42 faustus *PVA* cod. *Iureti*
 temens *P* timens *V* trepidans *A* 43 saepe nitus *V* penitus *R*¹
 renuebat *PV*¹ 44 crimenibus *P*¹ 45 adcensu *R*¹ assensu *A*
 saltim] latum *S* 48 precibus *P* 50 inpositum *SA* inuentum *VA*
 51 praematur *P* 52 adque *R*¹ exorta *R* exerta *S*

- ambitione uacans: nec sane parua fauoris
 signa sui tanto dominum misisse triumpho,
 55 nec quemquam quamuis tepidae paruaeque fidei
 ignorare hominem belli momenta gerendi
 in nutu pendere dei: manifestius autem,
 si mage confisum numero, uirtute uirisque
 inferior uincat, uicisse hunc iudice Christo:
 60 nec sane quicquam se uel post bella cruentum
 inmiti gessisse animo, ferrique furorem
 post aciem ualuisse nihil, post arma tubasque
 insontes gladios cessasse a crimine caedis
 et nullo penitus respersam sanguine pacem.
 65 Talia saepe iterans precibusque instantius orans
 molliuit sanctum crebra ratione rigorem,
 ut culpae ignoscens studioque euictus adiret
 fastidita prius regalis fercula mensae.
 exultat spes iam propior de munere tanto.
 70 festa dies laeto gaudet clarescere coetu.
 adduntur lecti proceres, quos regia iuxta
 culmina uicini splendor conectit honoris,
 insignes trabeis, legum armorumque tenentes
 arbitrium uel iura fori uel classica belli.
 75 hos inter medius, qua simma flectitur orbe,
 presbyter accubuit. dextra laeuaque potentum
 ordo ducum membris super aurea fulchra locatis

65—134] Sulp. Sev. V. M. 20,3—7.

53 fauoris *Iuretus ex codice*: pauoris *RPSVA* 54 signas uitando *P*
 signa sui tardo *cod. Iureti* 55 nec] nem *A* quains taepidae *P*
 56 ignorarae *P* 59 nicesse *P* 60 quãiequam *P* semet *Wopkens*
 bella] uelle *S* 62 niñ *R* tubasque *P* 63 glodios *R*¹ 64 respaer-
 sam *P* 65 sêpaepe *P* precibus *A* 67 ignoscans *V* studioque *P*
 68 fastidiata *R*¹ fastadita *P* 69 spes *P* propior *SA*¹: propior *RPVA*²
 70 faesta *P* loeto *V* clariscere *PV* caetu *R*¹ 71 rigia *P* 72 ui-
 cini *SA*: uicinis *RPV* 73 insignis *PVA* insigni strabeis *R* traba
 eis *P* 74 belle *P* 75 medius *v*: medios *RPSVA* qua simma *R*: qua-
 sima *P cod. Iurêti* quas ima *V* quasi magno *SA* qua simae *v* in-
 flectitur *Hartel* orbis *v* 76 presbyter *V* presbiter *RPA* 77 fulëra *S*

- pressit subiectum pretiosi uelleris ostrum.
 ad dextram regis sancto uenerabilis ore
 80 consedit senior, qualis pia iura reportans
 descendit sacro montis de uertice Moyses,
 mutati uultus nimio fulgore coruscans,
 cum faciem cordis splendor depromeret oris
 nec cohibere nouam possent uelamina lucem.
 85 mirantur taciti congaudens turba ministri
 atque aula obsequiis certat deuota modestis
 tam sancto seruire uiro. cura omnibus una est
 optati officii, minor est reuerentia regis.
 ipse etiam praesens Martinum excellere mauult.
 90 stipant subiectas regalia fercula mensas,
 diues in excelsis splendescit purpura fulchris,
 mollia puniceo motantur serica fuce,
 et rutilat docte ductis sine uellere pensis
 misceturque ostro mollitum in fila metallum.
 95 liminibus distenta tremunt aulae superbis,
 nutat et in foribus uelorum mobile claustrum.
 cuncta nitent uario cultu sursum atque deorsum,
 edita pigmentis, sola marmore, tecta metallis.
 sustentant uitreas crystalla capacia lymphas,
 100 cumque ipsa et conchae species uideatur et undae
 nec cohibere putes susceptum claustra liquorem.
 pocula funduntur gemmis gemmisque bibuntur,
 electri molis fuluum discriminat aurum.

78 praessit *V* subiectum *P* 79 uenerabilis *P* 82 nimium *S*
 coruscans *PV* 83 fulgor *A* 84 ne *P* cohibere *R*¹ nouam *P*
 possent *S*: possint *RPVA* laudem *A* 85 congaudentes *PV*¹ *cod.*
Iureti gaudentes *V*²*Av* turbam *P* 86 adque *R*¹ 88 obtati *R*
 et *v* 89 excellere *R*¹ 91 splendescit *P* splendescit *V*¹ fulcris *S*
 92 puniceo *R*¹ puniceo *P* mutantur *R*¹*PS* 94 *hunc uersum*
post 74 habet v misceturque *R*¹ 95 distenta *P* aula *RPSVA*
 97 adque *R*¹*P* 98 edit *S* marmora *SA* tecta *P* 99 cri-
 stalla *RPVA* lymphas *R* lymphas *P* 100 conche *P* concae *SA*
 unde *PVA* 102 gemmisque *S* 103 plectri *A* molis *RPV*¹ (*sed*
in R i in ras.): mollis *V*²*A* moles *Sv*

- ars erat in pretio, pretium pretiosius arte est.
 105 haec radiant gemmis, haec extant uascula signis,
 aspera sunt quaedam uisn, sed leuia tactu,
 lancibus et rutilis discisque patentibus adsunt
 aëris et nemoris fructus terraeque marisque.
 postquam exempta famis epulis, tum sola uoluntas
 110 arentem releuare sitem. rapuere ministri
 inclusas auro glacies lymphasque niales:
 rorantes alii pateras offerre. petentum
 anticipat uotum famulorum cura nigorque.
 tum rex Martino dubitantem offerre ministrum
 115 imperat officio cedens, simul ordine uerso
 tam sanctae ardentem cupiens succedere dextrae,
 ut patera adtactu tanti pretiosior oris
 infusum inficeret caelesti rore liquorem.
 nerum ubi respersit tenuissima gutta Lyaei,
 120 nix umectati tactu defecit in oris.
 enim rex protenta captaret pocula dextra,
 tradidit ille suo, fidei metitus honorem,
 presbytero. meritum cordis, non purpura regis
 nicit. praelatae cessit diadema fidei.
 125 attonitis stupuere animis defixa uidentum

105] cf. Fortunat. V. M. II, 90.

104 in *R²A*: om. *R¹PSV* cod. *Iureti* pretio om. *S* pretiosius *A*:
 pretiosior *RPSV* cod. *Iureti* pretio pretiosior ars est *Barth* 107 diseis-
 quae *PV¹* assunt *A* 109 exempta *V* extenta *A* famis *RPV*:
 fames *SAv* aepulis *R¹V* uoluntas *VA*: uoluptas *RPS* 110 reue-
 lare *SA* sitim *R²SV²A* rapuerae *P* raptare *Brandes* 111 lym-
 fasque *R* 112 ro*antes *R* offerre petentem *P* 113 anticipant *A¹*
 nigorque *P* 114 tunc *P* offerrae *P* offerre *S¹* 115 cedem *RPVA*
 uersu *RPVA* 116 sancti *A* ardente *PV* ardenti *A* cubiens *V¹*
 117 attactu *S* pretiosior *P* 118 infeeceret *PV* 119 tenuissa gutta
 lyei *R*: tenuis sagutta lyx *P* cod. *Iureti* tenuissa guta lyx *V* tenuis
 sacra guttura calix *S* tenuis liquor ora bibentum *A* tenuis se gutta
 Lyaei *coni. Iuretus* tenui sna guttura lymph a *v* 120 humectati *S*
 post defecit *ras. 6 litt. in V* 122 fidei] meriti *S* 123 praesbitero *P*
 presbitero *RSA* 124 deadema *PV¹* 125 animus *P*

- corda uirum, spretoque etiam constantia regi
 plus placuit quam mira fuit, nec lior adussit
 inuidiae tanti trutinantem pondera facti.
 quisnam uel magnus quamuis sub iudice paruo
 130 auderet tantum pro sancto iure sacerdos?
 non terror uicit firmum, non gratia iustum,
 non conuiuantis studium, non ira potentis.
 o uirtus uicina deo, sic corde remoto,
 sis uelut ipse procul, praesentem uincere mundum.
 135 Nec timuit, quaecumque illi patefecerat almus
 spiritus, infuso complens pia uiscera dono,
 haut dubitanda ipsi constanter prodere regi:
 euentus belli uarios, felicia primum
 proelia, mox alio tristem in certamine eladem.
 140 quae cuncta ut puro uidit mens ignea sensu,
 sic dicta euentu celeri quasi uisa probauit.
 nam primo oppressum regem certamine fudit,
 mox captiua duci submitis colla reuerso.
 Nec mirum est tantum mentem uidisse sagacem.
 145 liuquentem cunctas sublimes pectore curas
 et sensu aethereo penitus super astra uolantem.
 nam saepe angelicis miscentem uerba loquellis
 pro foribus stantes monachi stupere fideles.
 sic nil corporeum corpus uel membra caducum
 150 sensere atque animo iam libertate fruente

133] cf. I, 117. 135—143] Sulp. Sev. V. M. 20,8—9. 144—151 |
 Sulp. Sev. V. M. 21,1. 146] cf. Dracont. Satisf. 116.

126 spreto *A* constanti *PV*¹ regis *A* 127 adiussit *A* 128 tro-
 tinantem *PV*¹ pondere *PVA* 130 sacerdos *R* 132 cum uiuan-
 tis *PV* 133 si corde *PVA* sic ordo *S* 134 uelud *P* uin-
 cerae *P* 135 quaecumque *A* almi *A* 136 spiritus] \tilde{s} cs *R* com-
 plens *SA* 137 aut *RPVA* haut *S* constanti *S* 138 euentus *R*
 et uentus *P* uarius *A* 139 proelia *P* eladem *R*¹ 140 pure *PV*²*A*
 purae *V*¹ 141 dicta euentu *S*: ductae uentus *RPVA* 142 oppraes-
 sum *P* 143 colla] callare *P* 144 ettantum *P* 145 cuncta *V*
 147 loquellis *RPV*¹ loquelis *SV*²*A* 149 nihil *A*¹ membra *S*
 150 senserat *v* adque *R*¹ libertati *R*¹

nequaquam edomitae nocuerunt pondera carnis.

Ipse etiam, quouis temptasset fallere uultu,
perspicuus casso patuit molimine daemon
nec permutatis permissus ludere formis.

155 denique cum trepido penitus fuga nulla pateret,
efflabat saeuum per uerba furentia uirus,
inlaesum insidiis cupiens accendere dictis,
dentibus elapsum linguae lacerare ueneno,
effundens cassas iam fractis motibus iras.

160 quin et rorantem miserando sanguine dextram
concutiens cornuque ostentans crimina caedis
sanguineo laetusque malis et tristia ridens
inrupit sanctam funesto murmure cellam,
tartaream effundens per uerba procacia uocem:

165 'cerne' ait 'inpleti tandem documenta furoris.
haec fors arma dedit, telum hoc uiolentus adegi
obsequio pecudis uincens, sed crimine nostro.
quo maior fructus sceleris, tuus ille tuique
agminis in nostrae solacia concidit irae,

170 effetas renouans optato sanguine uires'.
protinus accitos proceres iubet ocus omnes
affectu celeri monachorum uisere cellas,
ne fors fallacis mendacia uerba latronis

152—203] Sulp. Sev. V. M. 21. 155] cf. II, 599. 171 = Fortunat. V. M. II, 149.

151 aedomutae *P*¹ pondere *R* 152 temptasset *P* 155 penitus
penitus fugeretur *A* 157 accedere *VA* 158 elabsum *R* 159 effun-
dens ergo cassas *R* cass^a iam *V* (a *add. m. 2*) montibus *P cod.*

Iureti 160 rotantem *R*¹ d&ram *R* 161 crimine *Sv* 162 san-
guincum *v* 163 irrumpit *v* sem *P* 164 procia *P* procatia *VA*
165 cernat ut *v* impleti *SA* 166 fors] bos *Barth* uolentis *v*
adege *S*: adegit *RPVAv* 167 obsequium *PVAv* pecudis *PV*
168 scaeleris *P* 169 solatia *SA* conditur *S* condidit *A* 170 ef-
fectas *PVA cod.* *Iureti* affectas *v* obtato *R*¹*P* 171 accitus *RPVA*
proceres] fratres *Wopkens* 172 effectu *V*¹ caeleri *P* 173 falla-
ciis *R*¹ falacis *V*¹ mendatia *V*¹*A*

- de proprio saltim dixissent crimine uerum:
- 175 qualis maestorum soleat uox esse reorum,
cum plectenda truci iam sub tortore fatentur.
tam referunt nullum penitus de fratribus illo
signari indicio. coram se protinus omnem
sanctorum numerasse gregem, qui clausus omni
- 180 temnebat rabiem freudentum ad claustra luporum,
quem uigil aeterno regi Martinus alebat.
attamen accepta quendam mercede profectum,
ut plaustro aduectis prohiberet frigora lignis.
huic propere occurri Martinus praecipit, illum
- 185 tum socium monachis uel per commercia factum
confessi insidiis credens patuisse latronis.
nec mora quin praesens iam coniectura probetur.
seminecem egressi non longe a limine cernunt
extrema efflantem uiserum spiramina uitae.
- 190 ille tamen leto languentia lumina soluens
uix singultantis praeciso murmure linguae
adtraxit tenuem glaciali a pectore uocem,
uulneris exponens causas. nam forte inuenens,
dum resoluta artis stringuntur uincula loris,
- 195 liberior ceruice uaga dominoque rebellis
mollia tartareo transfoderat inguina cornu.
quae postquam exposuit pressoque omniuit ore,

190] cf. II, 517. 191] cf. II, 29. 192] cf. I, 340 196] cf. Fortunat. V. M. II, 159.

174 dixissent *v*: dixisset *RP²SV¹A* duxisset *P¹* uerbum *P* 175 mestorum *R¹* mestorum *A* reorum *R* 176 plectenda *S* con- (com-*A*) plectenda *PVA* clam *v* 177 penitus *R¹P* 179 numerasse *P* numerasse *V* 180 temnebat *R* rabidam *v* lorum *PV¹* 182 quendam *A* 184 occurri *R*: accurri *PSV¹A* accurrit *v* praecipit *V¹* iusserat *A* 185 tunc *P* monachi *S* monachis socium *A* commercia *RS* commertia *PA* commartia *V* 186 confessio *P*. 187 qui *PVA* *cod. Iureti* 189 extrema *S*: extremac *RPV¹v* extreme *A* miserę *S* spiramine *R¹VA* 190 leto *SA* laeto *V* languentia *V* 191 singultantis praetioso *P* 192 attraxit *P* a *om. A* glacialia pectora *V* 193 iam *R* inuenens *PVA¹v* 195 rebelles *RPVA* 196 transfoderat *V¹* 197 praessoque *P* obmutuit *R²*

tum fessum leto posuit caput, oraque et artus
perfudit croceus glaciali corpore pallor.

200 hoc fine interiit. nobis tamen hic quoque finis
Martini ostendit meritum, cui nosse futura
sic licuit, nihil ut penitus uelamina carnis
tardarent celerem terreno pondere mentem.

Nequicquam nimium mendax et callidus hostis
205 uel tegere insidiis fraudes uel fallere formis
temptaret, frustra haec totiens molimina perdens,
ausus fictorum formas simulare decorum,
fingere et effigiem, quorum fingebat honorem,
nunc Iouis incestam faciem Martisque furorem,
210 Mercurium falsis nexum uestigia pinnis,
forcipe Uulcanum, cordis uel pectine Foebum
effigians, elypeo insanam cristisque Mineruam,
lasciuam Uenerem, quatientem lustra Dianam,
incestam inlicita thalamorum lege sororem,
215 germanae et nomen perdentem crimine fratris.
talibus ostentans formis se digna suorum
facta et mentito uultu sua crimina prodens
nequaquam elabi potuit, sed fraude relecta
perdidit inrisus molimina callida daemon,

202] cf. Coripp. Iust. II, 59.

204—259] Sulp. Sev. V. M. 22.

209] cf. Fortunat. V. M. II, 164.

198 festum *S*¹ locto *SV*²*A* 199 croceos *R* cruceos *PV* *cod.*
Iureti glacialia pectora *S* 201 futura *P* 202 paenitus *R*¹
203 podere *P* 204 nequicquam *scripsi*: nec quemquam *RVA* *cod.*
Iureti ne quemquam *P* uequaquam *S* *Wopkens* et quamquam *Iureti*
nimium *R* *cod.* *Iureti*: minimum *PSVA* hostis *om.* *P* 205 frau-
dis *PV* 206 molimina *P* 207 fatorum *A* 208 fingere et *A*:
fingeret *RPSV* 209 incertam *P*: *om.* *S* facies *PSVA* 210 ni-
xum *S* pennis *SV*²*A* 211 phoebum *SA* 212 effigians *P* *cod.*
Iureti et fingens *S* effigians *A* clypeo *A* *cod.* *Iureti*: clepeo *RPV*¹
clipeo *S* clippeo *V*² cristisque *P* cristisque *V* meneruam *PV*¹
213 Dianam] chanam *P* 214 incertam *P* inlicitam *A*¹ soporem *VA*
216 ostentas *P* obstentans *VA* sae *V*¹ digne asuorum *P* 217 uul-
tus *V*, *om.* sua: *in marg. adpositum* dis *m. 2*, unde uultu discrimina *A*
218 labi *VA* sed fraude] de sede *S*

- 220 efflans extremum per uerba procacia uirus
 inlaesumque uirum uitiiis uel uoce lacessens.
 quae cuncta inmoto tolerans patientia uultu,
 blanditias temuens, probra et conuicia ridens
 atque hostem agnoscens figmento in utroque dolosum
 225 crimine nec laedi potuit nec laude moueri,
 uerborum iaculis opponens signa salutis
 et crucis obiectu confringens tela latronis.
 qui saepe adgressus duris pia corda querellis
 impius obiectare pio pietatis amorem,
 230 pro dolor, audebat, coram sic uoce resultans,
 testibus ut multis feralia dicta paterent.
 'quare' ait 'exosos domino, si crimina damnas,
 suscipis, et uitium culpans consortia quaeris
 peccantum? forsitan lateant te facta tuorum,
 235 hortatu tum gesta meo, quae plurima suasi
 et quorum pars magna fui. quis, quaeso, probabit
 infensum factis hominem, facientibus aequum?'
 ille ait: 'antiquo serpens distente ueneno,
 non haec de miseris domini sententia Christi est,
 240 qui, si finiri culpam uidet, abicit iram,
 tempora non statuens poenae nisi tempore noxae,
 ne maneant peccata monens, finita remittens,
 mitis praeteritis, si sit correctio praesens,
 errantes reuocans, reuocatis crimina donans,
 245 peruersis patiens, clemens placidusque reuersis:

220] cf. 164. 227] cf. II, 237. 229] cf. Dracont. de deo III, 339.

221ⁿ oce R lacescens R lacessu P 222 inmoto V iumotato
 lerans P 223 planditias A temneus R proba A conuicia
 R²VA 224 adque R¹ 225 nec . . moueri] sed fraude relecta A
 226 sigua] uerba S 227 trucidis A et crucis obiectu 388 prae-
 ludeve telis *desunt in V* 228 aggressus S querellis R²: querillis R¹P
 querclis SA 232 quacre PA *cod. Iurcti* 233 uicium P 234 for-
 sitan R 235 facta v 236 fuit R queso R probauit P 237 pactis R¹
 238 ille ait *om. A* ille aptantiquo P aptanti serpens ille A disteu-
 to P 239 dimiseris PA *cod. Iurcti* 241 tempore non S poenae]
 culpa v tempora uoxae Av 243 correptio Av

- uita hominum, mors culparum, miserator utroque
 exitium sceleris causam iubet esse salutis.
 nec desperarem fidens bonitate probata,
 quod quamuis uincant cunctas tua crimina noxas,
 250 quo sine nil sceleris quisquam facit, omnibus et qui
 per mixtus culpīs. merito. admiscere. poenis.

 si commissā diu saltim uel sero doleres,
 quod te de mediis raperet clementia flammis.
 o felix pietas, tantum confidere quemquam
 255 de domini bonitate dei, ut spondere benigne
 audeat illa etiam, quae non promissa fatetur,
 dum reuocare ipsum consueto a crimine temptat
 criminis auctorem, peccatum a fomite tollens
 et stirpem exosam prima ab radice recidens.
 260 Sed quoniam crebros cantare enisa triumphos
 murmura tartareum tetigerunt nostra tyrannum,
 atque inter laudis titulos replicare uolentes
 bellorum seriem nomen resonauimus hostis,
 hoc quoque quem dederit Christus sermone loquemur,
 265 tempore quod gestum ualde miramur in illo.
 sanctorum quondam sociis Christique ministris
 adiectus iuuenis factoque et nomine Clarus
 haut procul a sancto cellam doctore locarat,

260—362] Sulp. Sev. V. M. 23.

- 247 scaeleris *P* causas *Sv* 248 nec *om.* *A* desperarem *Sv*:
 disparem *RP cod. Iureti* dispare confidens homine bonitate *A* 249 quam
 quis *P* crina *P* 250. 251 *solus scriuauit R*: cf. *Sulp. Sev. V. M. 22, 5*
 si tu . . . ab hominum insectatione desisteres 250 omnibus et qui *add.*
m. 2 251 per] *post hanc uocem lacuna 8—9 litt. fortasse scribendum*
 permixtus culpīs meritis addicere poenis, *ut cum sequenti uersu niteris*
 errantes uel simile quid interiisse statuendum sit 252 sera *A* do-
 leris *R¹* dolores *PS¹A cod. Iureti* 253 reparet *A* clamentia *S*
 256 promisa *P* fatentur *S* 258 peccatum *R* fomitae *P* 259 ab]
 ad *S* recedens *R¹*: *cum hoc uersu desinit A* 260 enisa] in ista *P*
 261 murmurat astareum *P* 262 adque *R¹* 264 quem] que *P*
 266 socii *P* socius *Wopkens* 268 aut *P cod. Iureti* haud *S*

- adsciscens plures iusta ad consortia fratres,
 270 ut modulata piis symfonia psalleret hymnis,
 concors conexas resonaret gloria linguas.
 subdolos hunc quidam iuuenis simulataque gestans
 compositis figmenta dolis, mentitus et omnem
 insontis speciem, monachi sub nomine fallens
 275 expetiit sub ueste ouium, sed mente luporum,
 spirans antiquum uitiatum pectore uirus.
 ac primum sanctis uel solo corpore mixtus
 communis uitae speciem simulator agebat.
 post sese angelicis solitus iactare loquellis
 280 fallacem extulerat uana ad fastigia mentem,
 elsius elati casurus culmine cordis.
 quin et prodigiis suadens incauta coegit
 corda, uelut meritis iam per documenta probatis,
 pro leuibus signis tumidis plus credere uerbis.
 285 ipsius interdum sese iactare solebat
 alloquio domini, tamquam quod creber ad illum
 nuntius adsidue caelesti a sede referret,
 ostendens magnum socio sermone fauorem.
 nec timuit sanctis semet conferre prophetis,
 290 spirans fallacis mendacia uerba latronis.
 iamque adeo plures confictis credere uerbis
 inpulerat. solus constanti pectore Clarus
 reppulit a sancto fallacia murmura sensu,
 et quamuis domini furiosus fingeret iram,
 295 nec terrere grauem potuit nec fallere cautum,

269] cf. Fortunat. V. M. II, 226. 279 = Fortunat. V. M. II, 230.
 283] cf. I, 181. 287] cf. Fortunat. V. M. III, 52. 290] cf. 173.

269 adsciscens ^{sc} R ista v 270 symfonia S ymnis S 271 con-
 sors PS 272 quondam v simulataque P 273 compositis S
 274 monachis R¹ 275 expetit P lorum P 277 hac RP cod.
 Iureti 278 speciae R simulatus S 279 loquellis RP loquelis S
 280 fastidia P cod. Iureti 283 documenta RP 286 quod] si v
 287 adsidue P assidue S caelestia R caelesta P, om. a caelesti e S
 289 confere profetis P 292 inpulerat S 295 terreret P terrore S
 potuit om. S

- spondens uirtutem per plurima signa probandam.
 namque ut deceptas caperent miracula mentes,
 talibus attonitos uoluit confundere dictis:
 'haec, inquam, me nocte deus, ne uana putetur
 300 gratia, quam meritis uoluit decernere nostris,
 indutum niueae donabit uellere nestis.
 haec uestris cum dona oculis manifesta patebunt,
 saltim, si dictis dubitatis credere, uisis
 credite et aspectum faciles laudate fauorem'.
 305 tum uero ad tantum uigil expectatio monstrum,
 quorsum praedictae nouitatis pergeret ordo.
 ecce autem mediae iam ferme tempore noctis,
 quo diuisa diem non longe aspectat utrumque,
 proxima uenturo nec multum amota relicto,
 310 concussa intremuit tellus, fragor undique uastus
 horrendum intonuit, tenebris et tetrrior ignis
 lampade terribili mentita et luce micauit.
 terrentur uisu subito trepidantia corda.
 protinus ergo alacer successuque acrior ipso,
 315 quo sic praedictae fraudis processerat ordo,
 tangendum cuidam uellus dedit atque uidendum.
 qui citus acciuit reliquos, ne falleret unum
 compositi noua forma doli. stupuere uocati
 comminus insignem candore et murice uestem
 320 textaque sollicitis blande cedentia dextris,
 mollia dum tenuis percurreunt stamina telae.

319] cf. Fortunat. V. M. II, 258. 321 sq.] cf. Fortunat. V. M.
 II, 259 sq.

297 deceptans *P* 298 attonitus *K* 299 hac *R*²*S*: at *R*¹ ac *P*
 dñs *P* 300 nostri *R* 302 uestis *S* 303 dubitantis *P* uisis] uer-
 bis *S* 304 facilis *R*¹ facili . . . fauore *v* 305 cum *S* 306 quorsum
 Withof teste Wopkensio: cursum *RPv* cursu *S* cf. 315 308 spectat *S*
 312 lampade, e in ras. *R* in luce *Barth* lucem iacuit *P* 313 ter-
 renter *P* uisus *R*¹ uisi *S* 314 succensuque *R* 315 sic *R*: si *P*
 cod. Iureti se *S* fradis *P* praecesserat *S* 316 adque *R*¹*P*
 318 compositi *S* 319 ignem *R* cantore murice *P* candorem mu-
 rice *S* 320 caedentia *P* 321 taelae *P*

- nec tamen agnosci poterat, quo uellere ductus
 quamuis admotus propter fulgeret amictus,
 sed uestis uisa aspectu uel credita tactu
 325 susceptam tenuit mendax in utroque figuram.
 tum Clarus cunctos hortatu urgere salubri,
 ut tam confusis per monstra ingentia rebus
 ad dominum precibus redeant, quia prodere solus
 obtectos queat ille dolos fraudemque latronis
 330 e tenebris proferre suis. uigil ocius omnis
 turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
 aduolat et sanctis solacia quaerit in hymnis,
 quo pellant segnes uegetato corpore somnos,
 cantibus et sacris nocturna silentia uincant.
 335 succedunt psalmis lacrimae, suspiria uoci:
 cor clamat, si lingua tacet: conectitur omne
 in laudem domini tempus uice mentis et oris.
 interea ut primum tenebras rarescere noctis
 uicina iam luce uident, cum praeuia solem
 340 nuntiat acceptum spargens aurora ruborem
 et croceo obnubens palantia sidera fuco,
 comprehensum ad sancti certant perducere cellam
 Martini, ut tandem disiecta nube fugatus
 perderet ingenii daemon figmenta dolosi,
 345 prodens detectam tanto sub iudice fraudem.
 ast ille obnitens iamiam propiore periculo
 abnuere et sanctas prensantum euadere dextras

328] cf. II, 184. 331] cf. Alc. Auit. VI, 6. 340] cf. Fortunat.
 V. M. II, 264. Dracont. de deo I, 671. 346] cf. II, 309.

322 tamen] tamenta *P* 325 susceptum *R* figura *R* 326 tum *P*:
 tam *R* tunc *S* ortatu *P* urgere *RS*. salubri *om. cod. Iureti*:
 sodales *suppl. Iuretus* 328 praecibus *R¹P* qua *S* 329 obtectus
 queat *R* obtectosque *P* dolus *RP* latronis *P* 330 omnis *S*:
 omnes *RP* 332 aduolat *P* solatia *S* ymnis *S*² 333 quo *scripsi*:
 quae *RPS* qui *Withof* signes *R¹P* somnus *RP* 337 domini
 laudem *S* uice] prece? 340 roborem *P* 341 cruceo obnuens *P*
 palantia *R*: palantia *P* pallantia *S^v* 343 fugatus *P* 344 ingenui *P*
 pigmenta *R* 347 abnuere et] abnueret *P* praesantem *P* praesentum *v*

- certabat, gressu sistens et uoce resistens,
clamans ad sancti uetitum se accedere cellam
350 Martini atque illam proferre a limine uestem.
tum uero insistunt: prodit trepidatio fraudem
compositosque dolos pallens ignauia pandit.
uanuit in manibus prensantum uestis imago
adtentosque oculos species dilapsa reliquit:
355 qualiter aëriis nebularum uellera filis
quae texere cauas mentito gurgite ualles,
cum purum nitidus sol altius erigit orbem,
aequora dispersis produnt nudata tenebris.
hoc quoque sancte cruci Martine adfige tropaeum,
360 quo spoliis saeuum simulata ueste tyrannum,
scindens aëriae mendacia tegmina telae
dissiciensque cauae fluitantia uellera nubis.

- O numquam cessare furor, rursumne resurgis
elisus totiens? totiens conamina perdens
365 inruis atque ruis, nec finem audacia ponit
nec uotum successus agit? tune, impie, uultum
mentiris domini, tenebris et fallere lucem
conaris, tali ut specie deludere sanctum
compositis possit uecors insania formis,
370 spirans extremum quamquam sine uulnere uirus,
effectam et rabiem cassis iam rictibus efflans?
non penetras purum tetra caligine sensum
nec claudunt uerum nebularum umbracula solem,

363—410] Sulp. Sev. V. M. 24, 4—8. 364] cf. Fortunat. V.
M. II, 279. 369] cf. II, 268.

348 gressu *P* 350 adque *R¹P* illo *S* 351 dum *Wopkens*
352 compositosque *S* con- (com- *R*) positusque dolus *RP* ignaua *R¹*
353 praensantum *P* 354 attentosque *PS* dilapsa *R* reliquit *P*
355 aeris *S* aerisginubularum *P* 357 purus *R¹* 359 tropeum *RP*
tropheum *S* 360 tyrannum *P* 361 a*ereae (g *eras.*) *R* 365 adque
R¹P ruens *v* 366 successus *P* 367 mentiri *v* 369 compo-
sitis *S* uecors *P* 370 quamquam *R²* 371 effectam *PS* 372 pene-
trans *Pv* terra *Sⁱ* caligines *R¹* culigine *P* 373 ne claudant *v*

- et quamuis ostro radians gemmisque coruscans
 375 subdideris rutilum plantis mendacibus aurum,
 insimulans uerum falso diademate regem,
 pro dolor, aeternum clamans te, perfide, Christum,
 ut uelata pio sub nomine forte lateret
 impietas mentita deum, suasura beatum
 380 credere mendaci specie sub numinis hosti
 et curuare pios in honorem daemonis artus,
 sacrilegum ut faceret, nefas heu, male credita sanctum
 religio ac fidei meritis credendo careret,
 et male tradendi fallacia poela ueneni
 385 occulerent dirum mellis dulcidine sucum.
 ignaris haec tende animis, tironibus istas
 insidias molire uiris, qui classica nondum
 bellica inexpertis temptant praeludere telis.
 at qui non rudibus suetus sudare sub armis
 390 signaque praetento felicia claudere uallo
 emeritos celat ueneranda casside canos,
 omnia qui multo doctus praecauerit usu,
 sollicite explorans, quae sint loca fida parandis
 insidiis uel quae rursus suspecta cauendis,
 395 quo clypeum regat ingenio, quo turbine telum,
 qui regem capiant tituli, quae crimina laedant:
 ille ita constanti cunctis grauitate resistet

374] cf. Fortunat. V. M. II, 290. 376] cf. Fortunat. V. M. II, 289.

377 clamas *S*¹ 378 ferte *S* 380 credere *S*: cedere *RP cod. Iureti*
*species R*¹ numinis *scripsi*: nominis *RPS* nomine *cod. Iureti v*
 hosti *R*: hostis *PS cod. Iureti* Christi *Iuretus* 382 nefas] nefani *S*
 male *om. v* sancto *Barth* 383 ridei *R*¹ 384 credenti *Wopkens*
 mendacia *S* 385 occulere ut in dolium *v* dulcedine *S* 386 tyro-
 nibus *R*² 387 qui] *q*; (*i. e. que uel quae*) *P* 388 temptat *P*¹ 389 at
 qui non] *hinc pergat V* ad *R*¹ suadere *R* 390 uello *S* 391 emer-
 ritos *S*: emeritus *RPV* caelat *P* uenerande *V*¹ casside *P* casse
 decanos *V cod. Iureti* 392 qui *S*: quae *RPVv* 393 explorans *scripsi*:
 explorant *R* explorat *PSVv* fidea *P* parandi *S*, *qui u. 394 omittit*
 395 clipeum *S* turbine *P* turbe netelum *V* 396 capient *R*
 397 cuncta *v* resistet *Sv*: resistit *RPV*

- insidiis tantaque dolos ratione cauebit,
 ne fraude efficiat fractus conflictibus hostis,
 400 quod uirtute nequit. tali tum robore florens
 Martinus bellator erat, cum classica Christi
 subruerent penitus uitati crimina mundi.
 nouerat ille sui signum dinoscere regis
 et calcare istas crucifixi nomine pompas.
 405 tu modo purpureo Christum mentiris amictu
 atque auro et gemmis, peregrino stamine Serum
 hanc speciem exornas, miser, heu, nec fallere nosti.
 sic frustrata tui totiens molimina perdens
 consilii rursus tenues dilapsus in auras
 410 solueris atque fugam turpi faetore fateris.
 Tu uero inmota stabilis uirtute triumphas,
 sancte dei, eni perpetua uirtute cohaeres.
 firmasti, inuictus contra omnia crimina, mores,
 mansuetus, patiens, iustus, pius, integer, aequus,
 415 mitis, confidens, humilis, sine felle benignus,
 instructus, comis, facilis, placabilis, acer,
 antistes sanctus, doctor bonus, hospes amandus,
 mirandus signis, imitandus moribus idem,
 corde humilis, mente excellens, uenerandus utroque,
 420 dum laudem fugiendo capis, uitando mereris,
 ducens contiguos sera in ieiunia soles

409] cf. Fortunat. V. M. II, 345. 411] cf. I, 243. 411—458]
 Sulp. Sev. V. M. 26,2—27,3. 419] cf. II, 508. 421] cf. II, 376.

398 dolus *RPV* 399 efficiat *P* 400 nequid *P* 401 classica *P*
 402 paenitus *R*¹ uiciati *R* 403 dinoscere *P* 404 crucifixi *P*
 405 tumidi *V*¹ modo *om.* *R* purpureo *V* xpi *P* amictu *R*
 406 adque *R*¹ 407 hac *R* 408 tui *R*: tuis *PSVv* toties *S* 409 con-
 silii *R*: consilii *PSVv* rursus, alterum s in ras. *V* tenuis *PV* di-
 lapsus *V*: dilapsus *R* delapsus *PSv* 410 adque *R*¹ foetore *V* 412 co-
 haeris *RPV* 413 firmasti, r in ras. *R* inuictus *P* in uictos *S*
 414 inter *P* 415 mites *PV*¹ felle] fine *v* 417 autestis *R* an-
 testes *PV* hospis *RPV* 418 imitande in *v* comma ante idem *po-*
suit Wopkens 419 uerandus *S* 420 uiuendo *S* mereres *PV*
 421 docens *R*¹ sera] sacra *S* solis *R*

et uix exiguis semper parcissimus escis
 defessum releuans stomachum sine pondere carnis.
 sic expulsa cibi, sic somni abiecta uoluptas,
 425 ne uigilem premeret terrena haec sarcina mentem,
 sed leue ius animi posset consuescere corpus,
 orandi studio inuigilans studioque legendi.
 continuata istis haeserunt tempora curis,
 haec sola et requies placuit, mutare laborem
 430 succedente alio iugem sine fine precandi.
 ipsam etiam cuncti tanto miremur onantes
 naturam cessisse uiro. licet ultimus illum
 clericus oblitus tanti laesisset honoris,
 nec laesus felle intumuit nec iudicis umquam
 435 iure in subiectos uindictae exarsit amore.
 non odium furor exciuit, non gaudia risum
 tristitiamue dolor. sanctus grauitate uerenda,
 angelicus fulsit uenerando in corpore uultus,
 qui posset sancti faciem depromere cordis,
 440 proferre et clausam sacro de pectore lucem.
 semper in ore deus, semper miseratio. pacem
 consilio et uoto tenuit. nam saepe solebat
 inuidia infectas fauces liuore ueneni
 armare obprobriis ipsosque accendere diro
 445 felle sacerdotes, ut linguis carpere mallent
 quam factis aequare pium. nec sic quoque sanctum
 ira animum saltim reddendi ad uota coegit.
 quin et fraternos pro tanto crimine fletus

425] cf. I, 58. 431] cf. I, 281. 436] cf. 453.

423 stomachum *R* 424 cibis sic omni *R* 425 ne] nec *P* 426 leue
 ius *R* leuius *PVv*: om. *S* posset *Sv*: possit *RPV* 428 haec*serunt
 (c. *eras*.) *P* haec serunt *v* 429 multare *PS cod. Iureti* multa re-
 laborem *V* labores *R* 430 succedente (n. *eras*.) *R*: succedentem *PV*
 succedentem *Sv* praecandi *R¹V¹* 431 ipsum *P* 433 clericus om. *S*
 oblatus *S* 434 nec laesus om., *S* intumuit *V¹* 436 exiguit *R*
 439 posset *S*: possit *RPVv* 440 proferret et *S¹* clausum *S* 441 mse-
 ratio pacem *P* 443 infectis *V¹* 444 amare *V* 445 sacerdos *P*
 448 portanto *P* fletos *RV¹*

- fundebat madido clemens miseratio uultu,
 450 exorans dominum lacrimarum flumine Christum,
 parceret ut uerbis ueniam tribuendo dolosis.
 sic stabili semper contra omnia uulnera corde-
 non odium furor exciuit, sed causa dolorem:
 qualis sectatus domini uestigia martyr
 455 excipiens saeuam saxorum nube ruinam,
 cum tenuem efflaret benedicto a pectore uitam,
 dimitti insano posebat crimina uulgo,
 plus peccata dolens plebis quam uulnera carnis.

LIBER QUARTUS.

- Finierat sumptum translatio coepta uolumen
 percurrens sancti pura exemplaria libri,
 cum subito oblata est abstrusae gloria nobis
 historiae, nostri stimulans molimina uoti:
 5 non ut de misero melius claresceret ore,
 quod tam perspicui signasset pagina cordis,
 cum uis uerborum uiua uirtute coruscans
 perderet ingenitum metro mollita uigorem.
 sed quia non omnes liquidi penetralia fontis
 10 interius scrutanda petunt, pars magna patentes
 saepe bibit propius neglecto frigore riuos,

453] cf. 436. 454 sqq.] cf. Act. 7, 58—60.

451 pasceret *P* ut *s. l. R* doloris *P* 452 stabilis *R* 456 a *R*:
om. PSVv 458 carnis. Finit in xp̄o (in xp̄o *om. S*) liber .iiii. (ter-
 tius *P*) habens uersus (hab̄ *SV* vr̄ *S* v̄ēr̄ *V*) cccclviii. Incipit liber
 quartus (.iiii. *S*) *RPSV*

2 libri] salubri *V*¹ 3 abstruse *V* 5 clarisceret *PV*¹ clarescere *S*
 7 coruscans *P* 8 perdere ingemitum *P* 9 omnis *R*. oms̄ *V*
 10 patentes *Barth*: petentes *R* petentis *PSV cod. Iureti v* 11 propius
Gronov: proprios *RPSVv* negeto *S*

- nos quoque, qui dignum nil possumus edere doctis,
 turbida non longe porgemus pocula pigris.
 saepe et clangentum uoces aequare tubarum
 15 emissa implicito conantur sibila libro,
 et qui sub celsa sueuit requiescere pinu,
 interdum uilis penetrat uirgulta salicti.
 tu quoque, qui gratis malis succedere lucis,
 si longe amoti nemoris uia forte fatigat,
 20 comminus oblatum properans inrumpe fructectum.
 Pergebat sanctus benedicti ad limina templi,
 ut solita aeterno ferret mysteria Christo.
 ecce autem tremulus glaciali frigore pauper,
 conlidens miseros nutanti uertice dentes
 25 admotasque manus malis pallentibus aptans,
 captabat tenuem flatu adspirante teporem.
 durabat crebros concreescens stiria fletus.
 nox quoque non totis resonans lacrimabile uerbis,
 flebilibus praecisa sonis gemituque locuta,
 30 signabat totam causa clamante querellam.
 haec quamuis durum mollissent forte rigorem:
 nedum Martini pietas iam nota ualeret
 dissimulare istam miseri plangentis erumnam.
 protinus adstanti diacono, quem more priorum
 35 antistes sanctae custodem legerat arcae,
 imperat, ut domini sumptu nummisque cocmptam

14] cf. III, 3. 21—91] Sulp. Sev. Dial. II, 1—2, 2. 23] cf. I, 63.
 24] cf. II, 591. 592.

12 nil] pro nihil *P* nihil *V*¹ 13 porgemus *Gronor*: purgemus
RPSVv pugnis *S* libris *v* 15 implicito *S* 16 quae *v* celsa*
 (s *eras*.) *R* cella *P*¹ sueuit *S*: uenit *R* saeuit *PV* 17 uiles
R¹PV uirgultas electi *R*¹ 18 malis *SV*²: mallis *RPV*¹ malles *v*
 succedere *P* 19 amotis *P*¹ nemoris *R*¹ 20 inrumperere *PV*
 irrumpere *cod. Iureti* fructectum *V* 21 ad] da *P* 23 tremolus *P*
 24 nutanto *V*¹ 25 atmotasque *P* admotusque *V*¹ 27 flatus *Iureti* *v*
 28 toties *v* 29 fleuilibus *V* 30 causam *R*²*P* querilla *R* quaeril-
 lam *P* querillam *V*¹ querelam *SV*²*v* 31 molissent *P* 32 neidum *P*
 mota *v* 33 plangentis *R*¹*P* *erumnam (a *eras*.) *R* 34 quem] q; *R*¹
 35 antestis *RPV* 36 suntu *R*¹

- aptaret properans argenti in corpore uestem.
 ergo haec, quae fieri uoluit, quasi facta reliquit,
 exim secretae penetrans habitacula cellae,
 40 quae progressurum sacra ad mysteria sanctum
 hic quoque uicinis suerat seiungere turbis,
 excipiens monachum, mox emissura ministrum.
 sed quid non penetrent miseri, quos cogit erumna
 adtritae expositum frontis uulgare pudorem?
 45 quod nec presbyteris patuit, perrupit egestas,
 allegans querulam dilato munere causam.
 tum uero inuasit totum miseratio sensum
 nec placuit rursus mandati adferre periculum.
 amfibalo caput occuluit. tum teste remoto
 50 subtraxit flexos paulatim ad membra lacertos,
 collectam excutiens adlini pectore uestem.
 nec patuit nudum uestito paupere corpus.
 tam propere exterior spoliatum textit amictus,
 ut uotum anticipans festini pauperis ipsum
 55 ignarum facti faceret, quem munere laetum
 fecerat, occultus testi, manifestus egenti.
 dicite, qui spreti calcantes gaudia mundi
 abiecto uitam nolulistis quaerere censu:
 quis nudum proprio textit nudatus amictu?
 60 quis, quod ferre alium doluit, non ipse refugit?
 quis miser esse uolens miserum miserando refecit?

40] cf. II, 645. 48 = V, 356. 54] cf. III, 113. 57] cf. I, 136.

37 aptaret, *prius t in ras.* R 39 exin Sv secretae V 40 pro-
 gressurum P 41 hoc V¹ 42 emisura P 43 erumna R¹ 44 ad-
 trite R attritae S uulgare om. S 45 praesbyteris P presbi-
 teris RV perrumpit v egestas R¹ 46 allegans R¹P: om. S
 querulam RV¹ munera P 48 periculum P 49 amfibalo S
 Iam fibalo V¹ occuluit R dum V remotum PV cod. Iureti
 50 flexos R²S: flexus R¹PV² fletus V¹ cod. Iureti laetus v 51 ex-
 cutiens RP 53 tum S **spoliat (ex eras.) R 55 hic narum V
 quem] que PV quae cod. Iureti laetu in lacto m. 2 mut. R
 56 occultus P occulto v *egenti (a eras.) R 57 calcantes S: calc-
 canti R calcantis PV 59 amicti P 60 doluist P

- uicisti ueterum, Martine, exempla uirorum
teque ipsum. mirandus eras tum paupere tecto,
cum uel diuisae remaneret portio uestis.
- 65 cede tibi! antiquam geminasti hoc munere palmam.
interea, quod moris erat, sollempnibus horam
esse monet diaconus conuentu in plebis agendis.
ille ait: 'implenda est sancti doctrina prophetae.
praecedat missam miseratio. gratior haec est
- 70 hostia. mandatum faciens prius obtege nudum'.
egressus paulum quaesito paupere rursum
suggerit absentem nec largitione repertum.
'prome age' sanctus ait 'munus: non derit egenus'.
tum uestem octaua solidi uix parte coemptam
- 75 nodosis textam saetoso uellere filis
ante pedes sancti stomachatus proicit ille.
amoto paulum diacono pretiosa coartat
congaudens propere tam uili tegmine membra.
sic altare petens it multo comptior heros
- 80 hoc habitu, qualis regi post bella reuerso
occurrit madidus sudore et puluere miles,
pulehrior hoc titulis, quo membris turpior oris.
nam speciem uirtutis opus praecedat, ut altae
radicis robor foliorum tempora transit.
- 85 nec dubia hoc uotum mox coniectura probauit.
nam dum sollempni cumulat pia dona rogatu
prosequiturque sacris uota immortalia uerbis,
offulsit rutilans claro de uertice flamma,

68] cf. Esai. 58,7. 85] cf. III, 187.

63 tuque *v* 64 cum uel *R*: uel cum *PSVv* prtio *P* 65 cedit
ibi *R* caede tibi *V* 66 sollempnibus *P* 67 mouet *S*¹ monat *V*
68 implenda *S* profetae *R* profete *P* 70 facies *S* 72 suggeret
RPV 73 prome ge *P* derit *scripsi*: deret *V* deerit *RPS* *egenus
(a eras.) *R* 75 saetoso *V* 76 stomachatum *S* proiecit *V* 77 pre-
tiosa *R*¹ 79 it *scripsi*: et *RPSVv* . comptior *PV*¹ 80 reuersus
Wopkens 82 purhrior *P* titulus *P*¹ oris] horret *coni. Iuretus*
turpior. oris nam *Schenkl* cf. 626 83 faciem *S* alte *PV* 84 robur *r*
filiorum *R*¹*PV* *cod. Iureti* filorum *R*² 86 sollempni *P* cumulat *RP*
88 effulsit *v*

- splendorem capiti infundens, innoxia crini,
 90 perspicuo sursum porrecta atque edita tractu,
 ignifluo liquidum perrumpens aëra sulco.
 Perge age continuo titulorum impulsu rotatu
 gloria, sic facili uirtutum concita cursu,
 ut penitus laxis currens in gaudia frenis
 95 incipienda prius subeas quam clausa relinuas.
 Quidam uir locuples Euanthius et, licet istis
 adstrictus mundi per uincla tenacia curis,
 attamen inlaesae fidei cordisque benigni,
 conseruans purum terreno a crimine sensum,
 100 ex sis penitus uehementi febre medullis
 concutiens crebro trepidantia uiscera fiatu
 et singultanti rumpens suspiria pulsu,
 supplex arentis confuso murmure linguae
 et plectrum uocis siccati glute palati
 105 impediens, fractis enisus saepe loquellis
 adfectum signare suum, rogat ocins ad se
 aduentum sancti obtineat miseraunda precantum
 ambitio, ac si quem stimulet uel cura doloris
 uel pietatis amor, quaerens fomenta salutis
 110 hunc adeat solum: renouanda ad tempora uitae
 Martini aspectum cunctas superare medellas.
 nec tardat iustum saltim dilatio uotum.
 credit optatis diuino munere signis
 hanc satis esse fidem. mox et res ipsa probauit.

96—121] Sulp. Sev. Dial. II, 2,3.

89 capit *R* · 90 perspicuos *R* perspicui *V*¹ rursum *R* adque *R*¹
 94 penitus *R*¹ 96 euanthius *R*: euantius *PSV* Euanitus *v* in istis
*R*¹*PV*¹ *cod. Iureti* in licet istis *v* 97 tenatia *PV* 98ⁱⁿ lesae *V*
 100 paenitus *R*¹ febre *V*¹ 103 subplex *P* confusa *S*¹ mur-
 murae *V* 105 impediens *S* impendens *v* loquillis *RPV*¹ loque-
 lis *SV*² 106 affectum *PSV* rogato citius *PV* 107 praecandum *P*
 precandum *V* 108 ac *om. v* quae *v* simulet *S* 110 ante so-
 lum *interpunxit Wopkens* 111 aspectum *Rv*: aspectu *PSV* medil-
 las *V*¹ medelas *V*² 112 nec tardicius tam *cod. Iureti* nec tarda
 iniustum *v* 113 crededit *P* oblati *Iuretus v*

- 115 uixdum uel medii transeursa parte laboris
 (restabat pars magna uiae) praeuenit euntem
 gratia. praemisit speratae dona salutis
 praecedens tardos uirtus pernicior artus.
 occurrit ualidus medico. gratantur uterque
- 120 corpore sanato transfusam in corda salutem,
 dum fidei meritis crescat curatio carnis.
 Ergo ut sublata est cunctarum causa morarum,
 confestim remeare uolens multa prece uictus
 praestitit unius spatia exorata diei.
- 125 sed breue quod fuerat spatium, uirtutibus amplum est:
 artum compensat non arda operatio tempus.
 nam puerum, quem forte malus letaliter ictu
 perculerat serpens, infectum felle ueneni,
 cum iam liuentes uirns distenderet artus,
- 130 atque ipsis etiam penitus uitalibus haustum
 serpentis furiale malum quasi morte peracta
 solueret inferno marcentia lumina somno,
 ipse herus, inflectens iusto pia dorsa labori,
 pertulit ad ueri uestigia sancta patroni,
- 135 non dubitans meritis per tot documenta probatis,
 quod praesens posset tactu depellere uirus,
 qui ueniens morbos solo terrore fugasset.

117] cf. II, 328. 468. 532. 119] cf. II, 571. 122—147] Sulp.
 Sev. Dial. II, 2, 4—7. 128] cf. II, 44. 129] cf. Fortunat. V. M. III, 98.
 Dracont. de deo III, 615. 135] cf. I, 181.

115 mediis *RPS²V* medius *S¹* media *Wopkens* 116 uia *V¹*
 118 pernicior *V* 119 gratatur *R²* gratanter *S* 120 corda *R*: corde
PSV^o 121 crescit *v* 122 ut] et *S* morarum] maiorum *P* causam
 orarum *V* 123 confestim *S¹* multa] cuncta *v* uirtus *R¹* uirtus *P*
 124 exorta *PV* *cod. Iureti* exornata *S* 127 quam *S* loetaliter *R²S*
 leter *PV* ictu *S*: ictum *RPV^o* (puerum letali ictu serpens perculit
Sulp. Sev. Dial. II, 2, 4) 128 perculat *V¹* 129 distenderat *P* 130 ad-
 que *R¹* uitalibus penitus *R¹PV¹* 131 feriale *cod. Iureti* ferale *v*
 perhacta *V¹* 132 soluret *P* somno *R* 133 herus *sic RPSV*
 dorsa *Wopkens*: corda *RPSV^o* 134 uiri *PV* *cod. Iureti* 135 do-
 cumenta *RPV¹* 136 posset *S*: possit *RPV* *cod. Iureti* *v* actu *R¹PV*
cod. Iureti 137 morbo *R*

nec mora contactum dextrae medicamine uulnus
 purgauit taetro frigentia membra ueneno:
 140 et quacumque manus per corpus saneta cucurrit,
 mors fugit, sed uita redit. remeauit ad unum
 mox pestis collecta locum. tum uulnere solo
 stipauit iussum confestim erumpere uirus,
 et puer, intrepido firmans uestigia nisu,
 145 gressibus inpauidis domino gaudente cucurrit.
 haec diues mercede redis, haec munera sumis,
 adiectae numerans felicia dona salutis.

Quod tempus uacuum uirtutibus aggere in ipso?
 quae uia non caelum petiit, licet hospita terris?

150 Lustrabat caulas commissi pastor ouilis,
 quis pia rurestrem claudebat ecclesia plebem,
 ne furum fortasse doli rabiesue luporum
 incautas pecudes raperent custode remoto.
 interea sociis paulum fortasse relictis
 155 carpebat praegressus iter, qua publicus agger
 porrigit erectam per plana iacentia molem,
 ut uia constratis solidata atque edita saxis
 uergeret effusos in concaua subdita nimbos,
 et grauis in duro non sideret orbita calle,
 160 mersaque ne luteum sorberet plaustra profundum,
 sed summae uix dorsa uiae uertigo rotarum
 raderet, haut ullo signans uestigia sulco,

144] cf. II, 445. 147] cf. II, 532. 150—244] Sulp. Sev.
 Dial. II, 3.

138 dextre medicamine *R*: dextra medicabile *PSV* 139 tetro *S*
 figentia *PV* 140 quocumque *S* 143 stipatum iussit *v* 146 haec]
 haec *PV* 147 nummerans *R*¹ adiecta enumerans *V* 148 aggere *R*²:
 agere *R*¹ augere *PV* *cod. Iureti*: om. *S* egit *Iuretus* *v* 149 petit
*R*¹*V*¹ 150 commisi *P* 151 ecclesia *R*²*S*: ecclesia *R*¹*V* aeclesia *P*
 154 forte ipse *Barth* paulum tum forte *Schenk* 155 ageri *P* ager *V*
 156 porrigite rectam *V* 157 adque *R*¹*P* 158 pergeret *R* effusus *V*¹
 159 sideret] seret *R*¹ ***sideret (*uid. con eras.*) *V* calle *S*: colle
RPV 160 sorberet *scripsi*: sorberent *RPSV* 161 summe *PV*
 162 aut *PV* *cod. Iureti* haud *Sv* ast nullo *Barth*

- sed procul inpacti tinnitu prodere ferri

 hoc Martinus iter paulum praegrèssus agebat,
 165 cum subito ingenti properantem turbine redam
 obuius aspexit, tunidos quae forte uehebat
 militiae terrore uiros. non ordo furorem,
 non ratio insanam poterat componere mentem.
 ambitio, ebrietas, clamor, furor, ira, tumultus
 170 miscebant uariis incondita pectora monstris,
 exanimesque inter mulas trepidosque magistros
 uerbera caedentum resonabant, uerba clamantum.
 nec standi lex ulla inerat nec cura pericli
 tardabat celerem per plana, per ardua cursum.
 175 talibus ergo uiris habitu diuersus et ore
 obuius occurrit sanctus. timuere uerendam
 iumenta aduersi faciem. cessere trementes
 aggere de medio mage sano pectore mulae,
 innexae implicitis trepidantia corpora loris:
 180 ut quondam sanctae uetitum maledicere plebi
 lectio fert asinam dominum tempsisse profanum,
 elisam adclini pressantem corpore plantam.
 tum uero insano subfusi corda ueneno
 desiliunt. spes est uoti, data causa furendi:
 185 ausi et sacrilegas in sanctum extendere dextras
 uerberibusque pium certatim elidere corpus.

180 sqq.] cf. Num. 22, 25.

163 porcul *V* se procul *Barth* proderet *R*¹ proderet aeris *Barth*
cum sententia imperfecta sit, unus uersus excidisse uidetur 164 hac
Wopkens praegresus *R* 166 timidos *V*¹ 167 uiror *PV* 168 com-
 ponere *S* 169 aebrietas *V*, 170 montris *R* 171 rabidosque *Wop-*
kens 172 cedentum *RV* clamantum] amanto *R* 176 obuius oc-
 currit *V*, 193 dissonat actu *desunt* in *R* uerendam *P* 179 in-
 nexae *V* implicitis *S* 180 sancte *V* saec uetittum *P* 181 festa
 sinam *P* ferta sinam *V* temnisse *S* dempsisse *V* 182 allisam
Barth praesantem *P* plantum *PV* 183 suffusi *PS* 184 ferendi *P*
 furenti *S* 186 certati melidere *V*

- iusontem, solum, mitem, placidum, patientem
 irati, instabiles, multi, tumidi, furiosi
 obuia uerberibus prorsus nec uerba ferentem
 190 impellunt, retinent, elidunt. ora madescunt
 sanguine, contusum rumpunt spiramina pectus,
 liuentes fracto nigrescunt gutture fauces,
 languentesque oculi solo de lumine Christi
 praesentes pensant tenebras. caligine noctis
 195 deficit aspectus, sed spes in pectore luget.
 talem igitur socii postquam aspexere magistrum,
 exanimis uiso pallescit turba patrono,
 extendens humiles ad sustentacula dextras
 blandaque sanguineis adfigens oscula membris.
 200 tum properant dirae loca tristia linq̄uere caedis.
 subditus excepit uenerabile pondus asellus,
 adsnetum uecturus onus. sed corpore flexo
 nutat semianimis adclinis sarcina membris
 et dubios casus iamiam lapsura minatur.
 205 interea expleto satiati corda furore
 ad redam rediere uiri. pernicious inde
 praecipiti cogunt iumenta erumpere saltu,
 ut, quidquid fuerat funesta in caede morarum,
 confestim celeris pensarent turbine cursus.
 210 uerum haec frustra adhibent molimina. fixa rebellant
 imperio iumenta truci. riguere ligatae
 arbitrio domini statuarum in imagine mulae.
 tum uero insano peius calet ira tumultu.
 nil uoces, nil flagra ualent. contusa resultant

205] cf. Fortunat. V. M. III, 134. 211] cf. II, 240.

187 mitem *V* 188 muti *S* timidi *V*¹ 189 obuiam *P* 190 im-
 pellunt *S* 191 contusum *Barth*: confusum *PSVv* 192 liuentes *S*:
 liuenter *PV*² *cod. Iureti v* libenter *V*¹ guttore *P* 195 defecit *P*
 197 exanimis *Barth*: exanimis *PSVv* exanimem *Brandes* 200 triscia *P*
 caedes *P* 202 flexo *Iuretus*: fletu *PSV cod. Iureti* 204 lapsura *V*
 205 saciati *V* 206 pernicious *V* 208 quicquid *SV* moratum *S*
 209 celeris *Barth*: celeres *PSVv* 210 frustra *P*¹ 213 peius *S*:
 pius *PV cod. Iureti* propius *v* 214 nihil uoces flagra *PV (in V*
est: nihil) cod. Iureti

- 215 illa. uicinas rapiunt ad uerbera siluas.
 saxa, sudes, fustes, stimulos, quod cuique repertum
 rimanti telum ira facit, consumit in ictus.
 nec tamen haec possunt neruos laxare rigentes
 aut fixos motare artus. frigentia credas
- 220 aera uel expressas saxis riguisse figuras.
 tandem consumpto penitus fractoque furore
 admisit sanum uecors dementia sensum,
 ut scirent nexas inter tot uerbera mulas
 iudicio torpere dei, causamque morarum
- 225 non sine diuino miseris contingere nutu.
 tum demum attoniti monstris positoque furore
 peccati memores quaerunt, quisnam ille uerendo
 corpore sacrilegos pulsantum exceperit ictus.
 ecce autem audito Martini nomine proni
- 230 accurrunt, laceros turpati puluere crines,
 rorantesque genas lacrimarum fonte rigantes
 innectunt humiles plantis felicibus ulnas,
 poscentes ueniam pariter culpamque fatentes.
 nec sane dilata diu est miseranda precantum
- 235 ambitio: exclusit longos clementia fletus
 et ueniae donum praeuenit uota rogantium.
 nec mora libertas abeundi reddita: uerbo
 laxauit celeri iussarum frena morarum.
 dicite quid uestri uelox euectio regis
- 240 efficiat tardante deo? conferte coruscas
 gemmarum radiis frontes et tegmina saetis
 hispida, uirtutum titulos pompasque iubentum.
 tum saltim edocti meritorum pondere sancti
 imperium uestro melius praeponite regi.

231] cf. II, 492. 234—235] cf. 107—108.

215 illia *S*¹ uicina *PV* rapuunt *V*¹ 216 sax *P* festus *S*
 219 motare *Wopkens*: mutare *PSVv* artos *PV* 220 figuris *V*¹
 222 uaecors *PV* 224 torpore *P* 226 cum *Vv* attoni *V*¹ admo-
 niti *v* 227 quisnam] nam *S* 231 rogantesque *P* 233 culpam-
 que] pariterque *v* 234 praecatutum *P* 235 fletos *PV*¹ 236 ro-
 gandum *PV*¹ 237 abeundi* *V* 238 iustarum *Barth* 241 tegminis *P*

- 245 Perge age continuo uirtutum stemmata tractu
 historiam pangendo refer, mea Musa, sacerdos,
 ingeniumque meum. tu cordis plectra uel oris
 auxilio continge tuo. uesana loquentes
 dementes rapiant furiosa ad pectora Musas:
- 250 nos Martinus agat. talis mutatio sensus
 grata mihi est, talem sitiunt mea uiscera fontem.
 Castalias poscant lymfatica pectora lymfas:
 altera pocla decent homines Iordane renatos.
- Rursus iter gressus uenerabile sanctus agebat,
- 255 Carnutena iacent patulis qua moenia campis.
 ergo hic fecundi dum praeterit auia ruris,
 uicinum impleuit iusta admiratio uicum.
 innumeri passim coeunt, et sexus et aetas
 omnis adest. nudat uacuos cultoribus agros
- 260 gloria tanta uiri. minor est iam cura domorum.
 Martinum uidisse sat est. hoc nomen et ipsi
 pro laudis titulo recte stupuere profani,
 et quamquam necdum fidei uirtute recepta
 ad famam tanti raptim adfluxere magistri.
- 265 stipabat densum populis rurestribus agmen:
 texerat expositos iusta admiratio campos.
 quem fructum tantae segetis satione salutis
 commissis cupidus gauderes condere claustris,

245] cf. 92. 254—286] Sulp. Sev. Dial. II, 4, 4—9. 255 = V, 18.
 256] cf. II, 228. 258] cf. Fortunat. V. M. III, 467. 263] cf. II, 393.
 265] cf. II, 629.

245 stemmata *P* stema retractu *S* 246 pangenda *V*¹ mea
 Musa *Wopkens*: uia uersa *PSV cod. Iureti v* da uerba *Iuretus* tu
 uerba, sacerdos, ingeniumque meum, tu c. pl. uel o. aux. c. tuo *Gronov*:
 cf. VI, 343 248 uesana *PV* 249 furiosa, r *in ras. V* 252 lym-
 phatica *S* lymphas *SV* 253 decent, ece *in ras. n. 2 V* 254 inter
P cod. Iureti rursus iter ingressus *S* 255 carnotina *Sv* 257 im-
 pleuit *PS* 259 omnes *P cod. Iureti* omnes denudat *v* 260 tanti
P cod. Iureti 261 sat hoc est *P* 262 stipuere *P* 265 stipabant *S*
 266 iusto *S* 267 quum *Barth* 268 commissum *Iuretus* capidus *P*
 gauderet *Barth*

- respiciens uacuos granorum pondere culmos!
 270 cum subito exanimum nati complexa cadauer
 mater adest, pulsans cassos ad uiscera rictus
 et querulum inmergens labris glacialibus uber,
 allegans tremulas inter suspiria uoces
 pallentesque rigans lacrimarum flumine malas.
 275 persensit mens plena deo uicina fauentis
 dona dei. purum uegetauit gratia sensum,
 fideret ut tantam diuina ad praemia plebem
 perspecta saltim domini uirtute uocandam.
 ergo ut defuncti funus miserabile nati
 280 supplex inposuit mater felicibus ulnis,
 adtacti motari artus, reserata patere
 lumina et infusam paulatim adsuescere lucem,
 et plectrum humentis conlidens lingua, palati
 faucibus expressam uerbis distinguere uocem:
 285 brachiaque innexo gaudens suspendere collo
 Martini amplexus neclecta matre poposcit.
 Pande sinus patulos populis ditata receptis
 adiectamque tibi gaudens amplectere plebem,
 sponsa dei, totum rapiens ad uiscera mundum.
 290 uos uero in miseris dudum faetentia bustis,
 idola, gaudendos tandem lugete triumphos.
 Quae non corda tibi cedebant, sancte, docenti?
 quae feritas non mitis erat? cum semper in ipsis
 regibus obpositum contra tua uota rigorem

275] cf. I, 146. 280] cf. 232. 283] cf. 104. 292—344] Sulp. Sev. Dial. II, 5, 5—10.

269 respiciens *P* respiciens (ei *in ras.*) *V* pordere *ex* pondere *V*
 (*uoluit* perdere) 270 tum *Barth* complexa *S* 271 pressans ?
 rictos *PV* 272 glacialibus *P* 274 lacrimarum *Sw*: malarum *PV*
cod. Iureti 275 fauentes *P* 276 negitauit *PV* 277 ad] ut *V*
 278 uocandum *P* 279 erego *P* 280 inposuit *S* matris ?
 281 attacti *S* motari *scripsi*: mutare *PSV* mutare *Iuretus* ? 282 ad-
 suecere *P* 283 ligua *V* 284 uerbi *V* 286 neglecta *S* neclecta *V*¹
 poposcit *V* 288 plebe *V*¹ 289 deo *V*¹ 290 fetentia *S* foetenta
V bustus *P* 291 gaudendus *PV*¹ 294 obpositum *SV*

- 295 praevia molliret domini clementia Christi.
 sed mage trux reliquis uitioque tumoris et irae
 terribilis solium Ualentinianus agebat.
 quem cum saepe ducem supplex Martinus adiret,
 difficilem allegans duro sub principe causam,
 300 tam iugi offensus rex ambitione precantis,
 ne saepe obstructas pulsaret questibus aures,
 arceri foribus sanctum iubet. ille repulsus
 deserit infensi penetralia turbida regis,
 malens aeterni pulsare ad limina Christi
 305 atque illam penetrare aulam, quae regibus ipsis
 ius tribuit, certis concludens tempora metis,
 adstringens ualidis licet ora regentia frenis.
 ergo ad consuetum remeat mens tota rigorem,
 adfligens tenuem defesso in corpore carnem,
 310 exesam stimulans saetoso tegmine pellem,
 ieiunando diem ducens, uigilando tenebras,
 continuo et fletu conectens tempus utrumque.
 ac si quando breui cessissent lumina somno,
 nuda humus ad tenuem sat erat subiecta soporem,
 315 donec maestitiam sancti miseratus alumui
 Christus ad adfictum solacia misit amicum
 alloquio delata pio. nam lapsus ab alto
 angelus haec domini mandati uerba profatur:

299] cf. 46.

300] cf. II, 457 sq.

310] cf. Fortunat. V. M.

III, 218.

298 quaem *S*¹ ^{cum} sepe *ēūm* *V* (*corr. m. 2*) 299 alligans *P*
 300 tum *S* praecantis *V*¹ 302 iubet *ex* ilibet *S* 303 deserit
 et *P* desseret *V* infessi *PV* *cod. Iureti* penetrar a *P* 304 mal-
 lens *PVv* 306 mentis *V*¹ 307 hora *P* 308 rigorem *P*: uigorem
SV^{2v} uogorem *V*¹ 309 te**nuem *V* 310 stimulas *S* setoso *S*
 314 satarat *P* saporem *P* 315 denec *P* mestitiam *V* moesti-
 tiam *S* alumen *P* *cod. Iureti* alument *S* miseratu salumen *V*ⁿⁱ
 316 add *P* affictum *S* affictom *V* solatia *PSV*¹ 317 delata
 (at *in ras. m. 2*) *V* labsus *V* 318 mandantis *Iuretus* mandatu
Barth (*iunge* angelus domini) profator *PV*¹

'perge age et obstructam penetres securus ad aulam.
 320 nil septum est miserante deo. cui regia caeli
 oranti patuit, terrena haec claustra patebunt.
 nec mora diuini tanto sponsore fauoris
 certa fides. petit intrepidus penetranda tyranni
 limina. concessit tumidi custodia regis
 325 armaque ad excubias dirarum obiecta minarum.
 quem postquam solio subito rex uidit ab alto,
 obstipuit uisu adtonitus toruumque trementes
 aspexit minitans regali a sede ministros.
 interea ut spreto caperet solacia sancto,
 330 comminus adstantem nullo dignatus honore
 inmotis pressit subiecta sedilia membris.
 ecce autem rapido crepitantis turbine flammae
 ignis atrox uindex diuino munere missus
 inuoluit solium regis partemque sedentis.
 335 tum demum celeri linquens incendia saltu
 excussis fixit trepidus uestigia membris,
 extortum redhibere pio gratatus honorem
 et blando affectu causam remouere precandi,
 subdens praeceptis inmitia pectora sanctis
 340 et flectens dociles ad uerba iubentia mores.
 tunc et larga satis regali dona paratu
 ingressit. sed nil de mundi sumere censu
 mens opulenta deo uoluit, terrena relinquens
 praemia, at aeterni recondens munera Christi.

326] cf. Fortunat. V. M. III, 227.

319 et *Hartel*: ut *PSV* cf. 245 obstructum *PV*¹ securum *PV*¹
 320 nih *P* reserante *Barth* celi *S* 321 huic *Brandes* castra *V*
 326 rex *om.* *P* 327 obstupuit *S* attonitus *S* 328 reguli *P*
 329 caperet *v*: caperent *PSV* solatia *PSV* 331 inmotus *S*¹ im-
 motis *PV* 332 turbine *S*¹ 334 patremque *V* 336 excussit *P*
 337 redibere *PV* gratatur *v* 338 affatu *Hartel* 339 inmitia *PV*
 340 aduersa *PV* *cod. Iureti* 341 tunc *S*: cum *PV* *cod. Iureti* quin
Iuretus (postremo *Sulp. Sev. Dial. II, 5, 10*) 342 ingressit *P* nihil
*PV*¹ 344 ad *PV*

- 345 Nunc quia plebeis uilissima carmina uerbis
 inrupere humili praecelsa palatia uersu,
 contiguo, ut Christus dederit, sermone loquemur
 subdita sanctorum meritis fastigia regum.
 postquam, ut transcursi signauit pagina libri,
 350 Maximus inpositi purgauit crimina regni,
 iugibus officiis coeptum seruare fauorem
 prudenter studuit. nam sic arcessere sanctum
 gaudebat, cupiens diuini flumine uerbi
 inriguam potare fidem, de fonte beati
 355 oris nectareum doctrinae haurire liquorem,
 discere sanctorum titulos et gesta piorum,
 quae decertantes sudarent proelia quaeue
 praemia uictores caperent, quae gloria iustos
 extipiat, quae poena reos, clementia patris
 360 ut foueat, quantum adficiat sententia regis.
 talia quaerenti congaudens singula sanctus
 pandere et eiectis lumen reuocare tenebris.
 at non inferior tanto regina marito
 deuotum obsequiis uincebat sedula regem.
 365 pendens sanctifico semper narrantis ab ore
 et largo propter spargens uestigia fletu
 illius aequabat meritum, quae crine beato
 lota prius lacrimis domini uestigia tersit.
 uerum haec parua putat, speciali accincta seorsum
 370 affectu seruire parans, ut sola remotis
 instrueret mensas felix regina ministris.

345—418] Sulp. Sev. Dial. II, 6 et 7. 365] cf. II, 647. 366]
 cf. II, 500. 367] cf. Luc. 7, 37 sq.

345 plebegis *PV* 347 contigio *V* dederet *PV*¹ 348 sanctarum . . .
 rerum *v* 350 impositi *S* pargauit *P* 351 ignibus *P* officius *S*¹
 352 namque hic *uel* nam saepe *Wopkens* arcescere *PS* 353 diuini a
V corr. 357 sudaret *PV* praelia *PVe* 358 iusto *P* 359 ponent* eos *V*
 rios *P* patris] patiens *V* 360 adficiat *V*²: adfeciat *PV*¹ adfectet *S*
 361 singna *P* 362 iectis *V*¹ 363 at *S*: ad *PV* ac *v* 364 deuota *v*
 sedola *P* sedolo *V*¹ 369 specilia *P* specialia cuncta *S* 370 af-
 fectus *V*¹ affectum erui separans *P* 371 mansas *P* regi*na (a *eras*.) *P*

- nec prius adiuncto contendens saepe marito
 destitit a precibus, quam sanctum cedere crebros
 continuans fletus iugi ambitione coegit.
- 375 adponit mensam, sellam locat, ingerit ultro
 lintea siccandis manibus lymfasque lauandis,
 et quas obsequio congaudens coxerat escas,
 ipsa in conspicuis properat deferre canistris.
 et quantum officio numquam defessa uacasset,
- 380 supplebat iugem standi uirtute laborem,
 pro tanti mercede operis uenerabile munus
 micarum fragmenta legens, quibus esca fidei
 esuriem sanctam tactu pretiosa repleret.
 o felix, uirtute tua regalibus istas
- 385 anteferens gazas opibus, seruire beato
 malens quam toto penitus praecellere mundo,
 ad famulae nomen referens regnantis honorem.
 non tibi sidereis radiantia tempora gemmis
 mutauere animum rutilisque rigentia filis
- 390 serica contextoque aurum pretiosius ostro.
 aequasti merito tantae, regina, fidei
 illam, quae similis solii sublimis honore
 uenit ab extremis Salomonem agnoscere terris,
- 396 in se quod tenuit longe progressa petiuit.
 394 cordis opes profers uerbi sapientis amore,
 395 auditu captans, docili quod mente retentes.
 talis subiecti calcasti obstacula mundi,
 femina priscorum titulis aequata uirorum.

377] cf. Fortunat. V. M. III, 258. 384] cf. I, 91. 392] cf. III Reg. 10.

373 distitit *PV*¹ credere crebras *V*¹ 374 fletos *PV*¹ 376 lym-
 fasque *P* lymphasque *S* 378 in conspicuis *S*: inpicuis *PV* in
 impicuis *cod. Iureti* in perspicuis *v* 379 quanquam *Iuretus* offi-
 ciis *v* 380 scandi *P* 385 anteferans *P*¹ 386 mallens *PVv* 387 ho-
 nore *P* 389 animu *P* 390 praetiosius *V*¹ 391 aequarti *P* 392 simili
Wopkens 393 solomonem *P* 394—396 *transposui* 394 *om. v*
 credis *V*¹ 395 retentes *scripsi*: retentas *S* retentans *PVv* 397 talia *v*
 calcati *v* 398 semina *PV cod. Iureti*

nam saepe inuictos multo in certamine reges
 400 sola iugum renuens funesta superbia uicit.
 recte igitur sancti donum speciale tulisti,
 ut tibi mollito paulum positoque rigore
 mitia siderei cordis secreta paterent.
 quam multos licet exiguo laxata sereno
 405 frons pia clementer iussit considerare fluctus!
 quantas sedauit moderatior aura procellas
 et breuiter rutilans licet inter nubila sudum!
 quam tristes haec mensa reos, quae uincula soluit
 libertas permissa parum, quantasque catenas
 410 discussit laxans proprium breuis hora rigorem!
 nam tempus, persona, locus sapientibus adstant
 consiliis subitaque animum ratione gubernant.
 nec mihi feminei praetendas nomina sexus,
 inuide: non artus meritum, sed corda parabunt.
 415 nec minor est natura homini, cum gratia par sit,
 nec distat merito fidei gens, sexus et aetas,
 uir mulier, seruus liber, peregrinus et heres.
 credentis meritum praestat, non gloria carnis.

Denique quid sexum hunc studio meruisse fideli
 420 conpererim, breuibus cupiens perstringere signis
 hoc quemcumque dabit Christus sermone retexam.
 dum progressus iter carpit uenerabile sanctus,
 in noctem uergente die uicina petiuit
 tecta, et gaudentis susceptus culmine uici
 425 expetiit properans sancti penetralia templi.

400] cf. I, 42. 416] cf. 258. 419—464] Sulp. Sev. Dial. II,
 8, 6—9. 421] cf. III, 264. 422] cf. 155.

399 regis *V* 401 speciali *P* 403 eordi *P* 404 multo *S*
 multo scili et *P* multo scilicet *cod. Iureti* 405 frous *P* 406 sae-
 dauit *V*¹ sae dauid *cod. Iureti* 407 susum *V*¹ 412 gurbernant *P*
 413 ne *V* 414 artis *cod. Iureti v* parebunt *v* 415 natura *bis P*
 humani *cod. Iureti* 416 distet *v* 418 eanis *P* 420 con- (com- *S*)
 perer in *PSV cod. Iureti: corr. Iuretus* perstringere *P* praestriu-
 gere *V* 421re texam. *V* 423 uergete *P* 424 gaudentes *PV*¹
 425 scs *V*¹

atque hic, ut semper, benedicti liminis hospes
 permisit fessum paulum requiescere corpus,
 laxans exiguo marcentia lumina somno,
 ut renouata breui saltim modicoque sopore
 430 sufficerent iugi tenuissima membra labori
 et ferrent uigilem per sustentacula mentem.
 nerum ubi transegit tenebras e nocte refulgens
 lux, operum cunctis propere sollemniter actis
 rursus iter festinus agit. tum uero fidelis
 435 turba puellarum, domino quas sancta sacrarat
 uirginitas carne intactas et corde pudicas,
 ne festinantem caeli ad sublimia mentem
 ad terram premeret fragilis corruptio carnis,
 inrupit sanctae gaudens penetralia cellae,
 440 hospitio benedicta pio, flatusque recentes
 haurit et infectas absorbet anhelitus auras.
 tunc humili obsequio solium doctoris adorant
 officioque oris raptim loca singula signant,
 quae tetigere pedes stantis, quae membra iacentis,
 445 quae sancto benedicta cibo, quae pressa sedili
 uel quae prostratis orantis subdita membris.
 ut uero aspectu benedicti stramine lecti
 temptauere pio tepefactum corpore faenum,
 certat ad inuentam uiolenta modestia praedam,
 450 dum partem sibi quaeque rapit, sinibusque repletis
 leuia densati compungunt pectora culmi
 atque arcent tenues stimulado a pectore uestes.

427] cf. I, 257. 428] cf. 132. 447] cf. Fortunat. V. M. III, 276.

426 hospis *PV* 430 tenuis sua *PV* 431 et] ut *V* ferent *P*
 432 ibi *V* e *S*: et *PVv* 433 sollemniter *PV* 435 quas *V²r*:
 qua *PV¹* quam *S* 436 uirgitas *V* 441 aurit *PV¹* absorbit *PV*
 hanellitus *P* hanelitus *V¹* anelitus *V²* 442 adorat *v* 443 officio
 docto *v* 444 quam membra iacentes *PV* 445 cibos *PV* praesa *P*
 praessa *V* 446 oranti *v* subdida *P* 447 aspectu *Pv* 449 uiolentia *V¹*
 450 parte *P* 452 tenuens *V¹* stimulatio a pectora
 uestes *P* a *om. v*

- quid non uera fides faciat? forte una cohortis
uirgineae nec corde minus quam corpore casta,
455 cum quendam miserum uiolento iure retentans
cogeret in furias daemon prorumpere iussas,
excutiens sanum captiuo a pectore sensum,
auxilio confisa dei meritoque patroni
particulam raptae sapienter prodiga praedae
460 faucibus innectit miseri colloque furentis
suspendit pressum benedicto corpore faenum.
nec mora et ad tactu confestim territus hostis
arentes stipulas saeua ut incendia fugit,
inpar contactis Martini corpore culmis.
- 465 Et tamen elisus totiens totiensque fugatus
audes mutatis demens occurrere formis,
expertum temptare uirum coramque uerendos
ferre oculos, speciemque tegens monstrare furorem.
nam pecudis dorso insidens furiisque petulcum
470 concutiens animal seseque in uiscera mergens
naturam pecudis funesta excusserat ira.
uel cum captiuae pressisti terga iuuencae,
ferret ut inpositum non solum corpore monstrum,
explens infusum per membra obsessa furorem
- 475 atque ministerium bacchantis motibus aptans,
sanguineum spargens concusso uertice rorem,
leuia dum rubrae percurrunt tempora guttae
igneaeque iratam praecedunt cornua frontem,
efflat et alternas uix creber anhelitus auras,
- 480 puluereamque ciet curuato poplite nubem

465] cf. III, 364. 465—487] Sulp. Sev. Dial. II, 9, 1—4.

453 coortis *P* 456 cogerat *PV* 457 pentore *V* 459 rapite *P*
460 miserique *V*¹ 462 om. *S* 463 ut saeua *S*: cf. II, 20. 218
464 impar *S* 465 toties totiesque *Sv* totiens quotiensque *PV* cod.
Iureti 468 furorum *V*¹ 469 insidians *P* 470 contiens *V*¹
472 captiue *V* praesisti *V* 475 bachantis *S* 477 tempora *Barth*:
cornua *PSV* cod. *Iureti* v 479 nix *P. Pithoeus*: dux *PSV* cod. *Iureti*
anhellitus *PV* 480 populite *P* poblite *V*²

et tenues sursum tremulus pes spargit harenas.
 nempe inter profugas passim bacchata cateruas
 mitis ad aspectum sancti sessore fugato
 adstitit atque onere abiecto, sed mente recepta
 485 agminibus sociis gaudens se bucula iunxit.
 desine nunc saltim gregibus te mergere Christi,
 postquam nec pecudum sanctus tibi iura reliquit.

Cedimus: exsuperat trepidantia uerba loquentis
 gloria uirtutum, claris magis edita factis,
 490 quam linguae prodenda sonis. obscura poetae
 in lucem fando expediant: nos lumine laudis
 uincimur et tanto obpressi splendore latemus.
 atque utinam nostram paulum rarescere noctem
 gloria tam clari faciat contacta patroni,
 495 ne lucem historiae tenebroso corde tegamus
 et titulum laudis minuunt peccata loquentis.

Quod cor non placidum sancto, quaeue ira rebellis,
 quae feritas non mitis erat? sensere Molossi
 imperium, cum uenatu transcurra patentum
 500 aequora camporum quateret lasciua iuuentus,
 corripens celeri uel prona uel ardua saltu.
 cornipedes properi multo sudore madebant
 et patulis tenues efflabant naribus auras.
 ungula terrifico resonabat concita pulsu,
 505 linqvens pulueream cita post uestigia nubem.
 nec sat erat uolucrum tam uelox cursus equorum.
 pendula sic pronas aequabant pectora frontes,

484] cf. II, 317. 572. 497—519] Sulp. Sev. Dial. II, 9, 6. 498] cf. 293.

482 bakhata *P* bachata *S* 483 mittis *V*¹ 484 adque *P* honere *P* onere (*r in ras. m. 2*) *V* 485 se bucula] sepula *V* 487 reliquid *S*¹ 488 cedemus *P* cedamus superat *S* trepidantia *Iuretus*: trepidum *PV*² *cod. Iureti* trepida *V*¹ (*in cuius margine altera manus scripsit: trepidantem*): *om. S* 489 gloria uirtutam 574 umore fouebat *desunt in V* 490 quem *S* *interpunctio Barthii est* 491 expediunt *S* 492 oppressi *S* 494 contacta *Barth*: contacta *PS* 498 molosi *S* 502 properi *P*: propere *Sr* properae *Wopkens* 507 pectore *S*

- ut mora cornipedum tardaret uota sedentum,
 uectorum et cursum transiret motus agentum.
- 510 certabant alacres uentos aequare Molossi,
 uincendi et studio spectantum explere furorem,
 pendentesque procul reserato guttore linguas
 flatibus alternis tremulus quatiebat hiatus.
 hic tantus labor, hic sumptus quo, pro dolor, exit?
- 515 quis fructus quaeue utilitas, prensare fugaces
 bestiolas leporumque fuga gaudere pauentum?
 tempisti talem prudens, Martine; furorem,
 insontis tristem casum miseratus, hiantum
 ora canum et trepidos faciens torpescere gressus.
- 520 Iam si contiguum laxasset forte rigorem,
 quo sale uerborum sociorum absoluere curas
 attentasque aures paulum refouere solebat,
 cum grauitate catus, cum religione facetus,
 uirtutem cordis respergens flore leporis.
- 525 pellicia cernens obtectum ueste subulcum
 'en' ait 'alter Adam! talis uelauit amictus
 nudati obuoluens argentia membra parentis
 atque nouo praestans solacia parua pudori,
 cum post tartarei uirus letale ueneni
- 530 lubrica deceptum persensit sibila corpus.
 at nos exutos penitus penitusque sepultos
 peccato ueteri rursus noua gratia uelet'.
 Idem detractis detonso uellere lanis
 adridens aspexit ouem. tum protinus inde

520—532] Sulp. Sev. Dial. II, 10, 3. 533—540] Sulp. Sev. Dial.
 II, 10, 1—2. 533] cf. Fortunat. V. M. III, 369.

510 molosi *S* 512 neresato guttore *P* 515 praesensare *P* 516 bi-
 stiolas *P* 519 canam *S* rapidos *Wopkens* gressos *P* 520 con-
 tinuum *v* (contiguum *etiam* *cod. Iureti*) fronte *v* ricorem *P*
 523 cautus *P* *cod. Iureti* relegione *P* 525 obtectum (obductum
cod. Iureti) cernens pellicia *PS* *cod. Iureti: transpos. Iuretus* bubul-
 cum *v* 526 talis *Brandes: tales* *PSv* amictos *P* 528 solatia *S*
 529 loetale *S* 530 persensit *S*¹ 532 sursum *P*² *S* *cod. Iureti*
 534 aspexit *P*: respexit *Sv*

- 535 ordine de facti sumens exempla docendi:
 'cernite mandatum uilem complesse bidentem.
 uestibus e geminis poscenti tradidit unam,
 succrescente alia nolens retinere priorem.
 at quam nos brutae pecudi cecidisse pudendum est,
 540 si mage munifico uincat nos prodiga censu'.
 At parte ex alia pratorum dorsa patebant
 dissimili distincta situ. pars una uoraces
 pertulerat suffossa sues uiridemque colorem
 perdidierant glaebis nigrantia dorsa supinis.
 545 ast aliam adroso detonsam caespite tristi
 nudarant armenta fame proneque uorantum
 ora bouum abstulerant laetae telluris amictum,
 roseida dum patulo carpuntur gramina morsu
 curuatae ad fauces adtracta aspredine linguae,
 550 praeuia quae teneras adlambens colligit herbas,
 ut densata auidi succidant pabula dentes.
 nec minus impresso protriuerat ungula cornu
 elidens crebro uiridantia germina pulsu.
 partem aliam inlaesi uernantem caespite campi
 555 ornabat uario comens natura decore.
 undabant tenui uiridantia gramina flatu
 impulsasque leuis motabat spiritus herbas.
 insuper innumeri per plana iacentia flores
 distincta insertis pingebant aequora gemmis.
 560 hos roseo inficiens tingebat purpura fuco,
 ast alii niueo insignes candore nitebant,
 inter quos croceis distinguens gramina signis
 aurea flauorum rutilabat gratia florum.

537] cf. Luc. 3, 11. 541—593] Sulp. Sev. Dial. II, 10, 4—6.

536 cenitem andatum *P* complesse *S* 537 e uulgo ex *S*: om. *P*
 539 at quam *scripsi*: ad quam *S* atque *P* ast binos *cod. Iureti*
 ast homines *v* 542 distenta *v* 544 glebis *PS* 545 alium *P*
 caespite *PS* 546 pronoque *S* uerantem *cod. Iureti*, unde secan-
 tum *v* 547 bonum *S*¹ lete *P* late *v* telloris *P* amictu *PS*
 549 asperdine *PS* 552 impresso *S* 553 uiridantia *P* 554 ce-
 spite *S* 555 decorem *P* 557 impulsasque *S* leues *P* 560 fuco *S*¹

- curuant purpureae gemmantia germina guttae
 565 flectebantque herbas uuentis sucina roris.
 blandus odor, gratum certans aequare colorem,
 permiscens paribus concordia gaudia formis,
 pascibat specie uisum, spiramine nares.
 praebebant rarae pergrata umbracula frondes
 570 caeruleaque inplexis nutabant brachia ramis.
 certabant tectae foliis uernare uolucres,
 musica dulcisonis moderantes sibila linguis.
 purus uicinas pascibat riuulus herbas
 graminaque adlapso stringens umore fouebat.
 575 perspicui subter uisu penetrante lapilli
 crispabant uitreas per blanda obstacula lymfas,
 nec poterat mersum ex oculis auferre decorem
 peruia luminibus species et gurgite tecta.
 quid rudibus conor formas signare loquellis?
 580 exprimi haec uerbis nequeunt, quae munere Christi
 effugians melius naturae gratia pinxit.
 hanc igitur speciem distinctam dispare forma
 aspiciens **Martinus** ait: 'conferte parumper
 depasti, effossi, inlaesi loca singula prati
 585 scortorum sceleri uel iusto foedere nuptis
 coniugibus uel uirginibus, quae corpora Christo
 sancta uouent rosei gemmis ornata pudoris.
 ut suffosso illic species non permanet agro,
 oblita sic uitii Christi non fulget imago.
 590 ut radix hic salua manet, sed gramine secto,
 sic nuptis est tuta fides sine flore pudoris.

567] cf. II, 40. 580] cf. 344.

565 humentis *v*: uuentes *P* humentes *S* 569 pergrata *S* 570 im-
 plexis *S* 574 strigens *P* *cod. Iureti* humore *S* 575] hinc pergit *V*
 576 lymphas *S* 577 porat *P* auferre *V* 578 tectum *Brandes*
 579 loquellis *PV*¹ loquellis *SV*² 580 exprimi *V*¹ 581 effugians *V*¹
 583 conferre *v* 584 depasti *P* 585 sceleri] sceri *P* foedera *S*
 586 coniugibus *S*¹ corpore *PV* 587 sancto *PV* pudores *PV*
 588 suffosso *scripsi*: suffossa *PSV*^{2v} fossa *V*¹ suffossi *Wopkens*
 agro *P*: agri *SV* 590 hil *P* silua *PS* 591 nuptus *V*¹ tua *P*

ut color atque nitor florenti ridet in agro,
gloria sic purae fulgebit lucida carnis'.

- Talia perspicui dantem documenta uigoris,
595 attenti et semper diuina ad praemia cordis
quidam adiit monachus, neglecta hoc nomen adeptus
militia, qui post lituos et classica belli
maluerat ueri signis se dēdere regis,
magna crucis sanctae melius uexilla secutus.
600 quin et consortem thalami ad collegia uitae
alliciens sociam sanctis praeceperat esse
uirginibus, thalami uel carnis iura remittens.
uerum ubi lasciuum rursum rediuiua uoluptas
occepit stimulare animum penitusque medullis
605 indere contempti mortalia gaudia saeculi,
uix praelibatum cupiens laxare rigorem
rursus in amplexus nuptorum et uota recurrens
post monachi titulos nomen renouare mariti,
quin et doctorem crebro pulsare tumultu
610 aggreditur, tales precibus miscendo querellas:
'si mihi coniugii Christus solacia praestat,
dignatus thalamis diuersum adnectere sexum,
quis rapiet mihi dona dei? quis iure nouello
audebit priscam domini conuellere legem?'
615 talia praecipiti frangentem murmura sensu
mitius aggreditur sancti medicina patroni:

593] cf. 418. 594—639] Sulp. Sev. Dial. II, 11. 606] cf. 520.
616] cf. II, 700.

592 adque *P* reddet *v* 594 dantis *v* documenta *PV*¹
595 attenti *PS* 586 neglecta *P*: neglecta *SV* *cod. Iureti* nom̃i *V*
neglecto hoc nomine adeptus *v* 597 classica *P* 598 maluerat *Pv*
credere *Barth* 599 uixilla *PV*¹ 603 lasciuum *V* 604 hoccepit *P*
cod. Iureti hoccepit *V* hunc cepit *S* 605 mortalia secula *cod.*
Iureti, unde mortalia saecula mundi *v* 607 rursus] ausus *Barth*
608 reuocare *v* 610 aggreditur *S* querillas *P* querillas *V*¹ que-
relas *V*² querelas *SV* 611 solatia *S* 612 sensum *v* 613 rapiat *S*
mihi *om. V* 615 murmure *v* sensum *PV*¹*v* 616 aggreditur *S*

- dic age, praeteritae recolis si tempora uitae,
 an conlata acie saeuo conflixeris hosti.
 quod quia percrebro factum reminisceris, idem
 620 respice, num lituos inter uel classica belli
 pilaque terrificis pignantum intenta lacertis
 dstrictosque enses, accepto et turgida flatu
 serica serpentum spiras imitata uel iras
 bellica femineus turpauerit agmina sexus.
 625 quis scutis ad pensa locus, quis ad arma puellis?
 leuia num decuit respersio pulueris ora?
 quodsi terrenis non sunt haec congrua castris,
 quidquam ut femineum deceat uexilla uirorum,
 num tibi contiguo bellum sudore gerenti
 630 non mage turpis erit spreti permixtio sexus?
 tempore desidiae talem lasciuia uoluptas
 inueniat ridenda chorum. cum uero uiriles
 in campos properant acies ferrataque lucent
 agmina, femineas defendant moenia turbas,
 635 diffisaeque armis studeant se cludere portis.
 qui uero ad bellum properat, solacia temnat'.
 talibus effrenae sanauit uulnera mentis
 compositoque dedit rursum noua gaudia cordi
 pugnacemque uirum cum pace ad bella remisit.
 640 Iam uero hoc quisnam digne percurrere possit,
 tam docilem ornarit patientia quanta leporem?
 forte inter sanctas et corde et carne puellas,

620] cf. 597. 631] cf. Dracont. d. deo III, 344. 640—663] Sulp. Sev. Dial. II, 12, 1—5.

617 praeterita *V*¹ 618 collata *S* conflixeris *V*²*v*: conflixerit *PSV*¹
cod. Iureti. 619 reminiceris *S* 622 dstrictosque *scripsi*: districtos-
 que *PSVv* 626 oras *PV*¹ 627 si] sit *V*¹ 628 quicquam *S*
 uixilla *PV*¹ 629 contiguo *SV*: exiguo *P* continuo *v* 632 uirilis
PV 635 diuisaeque *v* se cludere *SV*¹: se claudere *V*²*v* sed audere *P*
 636 solatia *S* tempnat *P* 637 uulnera *Brandes*: gaudia *PSVv*,
quod e uersu sequente per errorem in hunc intrusum est: cf. u. 477—478
 638 compositoque *S* cordis *Pv* 639 bello *P* 640 percutere
 posit *P* 641 tam] talem *PV*¹ *cod. Iureti* docilem] dulcem *malim*
 642 e carne *P*

- perpetui semper pretiosas flore pudoris,
innuba quas domino sociarat dedita Christo
645 uirginitas nexu mentis, non foedere carnis,
uirtutum quaedam studio praecesserat omnes,
hoc speciale decus titulis addendo pudoris,
quod semel ex oculis cunctorum amota uirorum
seruabat coeptum constanti corde rigorem,
650 nec leuis instabili nutabat femina sensu,
uincens ingenitum uirtutis pondere sexum
et praegressorum uix rara exempla uirorum.
huius propositi iusta admiratio sanctum
perpulit, ut talem recte ueneratus adiret
655 inlectus tanto uirtutum flore puellam.
uerum ita constanti defixa in pectore mansit
iam domino deuota fides, ut claustra pudoris
septa uiris, clarae titulos seruantia palmae,
nec tanti posset meritum reserare patroni.
660 nec tamen erubuit uotiuam ferre repulsam
proposito gauisa fides, sed cuncta benignus,
quae spem contulerant, proprium numerauit honorem,
plus luca adtendens animae quam gaudia carnis.
- Quam tibi, quam sancto rapies de pectore partem,
665 ambitio, insani uentis adflata tumoris?
iam penitus prostrata iace. nil Christus habere
cum uitii commune potest. qui laude tumescunt,
extolli semet cupiunt. satis adprobat ille,
qui latuisse cupit, mundi et fastigia temnit,

646 sq.] cf. Fortunat. C. VIII, 285. 653] cf. 266. 257. II, 112.
663] cf. II, 648.

643 perpetui *V* 646 om̃s *V* 647 addende *P* 648 semul *P*¹ 650 mu-
tabat *V*¹ 652 praegressorem *V*¹ uix *Barth*: uia *PSVv* 653 iusta
(i in ras. m. 2) *V* ammiratio *S* 654 talem] calem (6 fere litt.
eras.) *V* 655 puellae *v* 658 clare *PSV* seruantiae *P* 659 possit
PV reserare re *P* reseruare *S* 662 contuderant *Barth* 664 tam
sancto *Wopkens* artem *PV* 665 tumo**ris *V* 666 iaces *V*³
iacet *v* 668 extollis est et *V* approbat *S* 669 fastidia *PV cod.*
Iureti tempnit *S*

670 quam soli domino tribuat quem nitat honorem.
 sed qui laudato malles uilescere Christo,
 hoc quoque iudicium titulis addendo beatis,
 quam uitando fugis laudem, uitando mereris.

LIBER QUINTUS.

Iam semel in laudem tanti prolata patroni
 quidnam, lingua, siles, incondita murmura uocis
 indocilesque sonos per longa silentia claudens?
 si rubor est tam magna loqui, prius ista pudori
 5 lex statuenda fuit. nimis haec uelamina tarde
 attritae nimium temptas praetendere fronti.
 at si desidiae uili torpore teneris,
 ut tetrae mortis tristis discedat imago,
 excute marcentem depresso a pectore somnum,
 10 ut uigil ad Christum discussa morte resurgas.
 si merito depressa iaces, confide patrono.
 quid rea supplicii pauitas, cum sis rea uoti?
 ergo age et extinctam domino committe fauillam,
 ut rigor ingenii Christo adspirante tepescat,
 15 et glaciem cordis Martini oratio soluat

672] cf. 647.

10] cf. Alc. Auit. VI, 223.

670 nitet *S* 671 males *S* uiliscere *PV*¹ 672 baecatis *S*¹
 673 uitando (*ante mereris*) *Vv* uiuendo *PS cod. Iureti: cf. II, 507.*
III, 420 meritis *V* Finit in xpo (in xpo *om. S*) liber IIII· (quar-
 tus *P*) *PSV* hāb. v̄r̄. d̄cLxxiiij (IIII· *S*) *SV: om. P* Incipit liber
 quintus in dño *PV* Incipit LIB· v· *S*

2 incondita *Iuretus: in cuncta PSV cod. Iureti* 4 isto *V*¹ 5 lex]
 lex qui *P* 6 utriae *P* uttritae *V cod. Iureti* 7 torpoere *P*
 9 depresso *S: depraessa PV*¹ depressa *V*² *cod. Iureti* a pectore . . .
 10 discussa *om. cod. Iureti v* 10 uigel *PV*¹ 11 depraessa *V*¹ iacens *P*
 12 subplicii *P* uoti] uocati *P* 14 tepiscat *PV*¹ 15 glati*em (a
 eras.) *V*

ac faciat brutam quamprimum erumpere uocem,
ut quondam similis meruit miracula facti.

- Carnutena iacent patulis qua moenia campis,
Gallia et immensis late distenditur agris,
20 hic iam bis senis quae muta silebat in annis,
obstructa et nullis reserauerat ora loquellis
filia, maestorum tristissima cura parentum,
augebat iugem miseris uiuendo dolorem,
amorum et spatio crescebant uulnera luctus.
25 heu quotiens doluere aliis indulta potentis
dona dei periisse sibi, cum saepe uiderent
uixdum reptantes in uerba erumpere paruos
nominaque e teneris praefracta exire labellis,
cum murmur dubium pietas praegressa notaret,
30 incertam agnoscens affectu interprete uocem,
exicipiens quasi dicta sonos rapiensque loquenda.
haec, quae post primas aliis sunt praestita cunas,
aemula bis senis pietas defleuerat annis,
cum lustris geminis maerens annisque duobus
35 optaret primam nubendi ad tempora uocem:
donec Martini genibus conexus et haerens
exanimis genitor lacrimoso flebilis ore
adstrueret cunctam gemitu pendente querellam,
adtracta ex imo suspiria pectore ducens,
40 singultu incidens crebro lacrimabile murmur
ac madidum pectus perfundens imbre genarum.
et iam Martini mentem concusserat almam
adsuetae pietatis amor. sed causa morarum
de probitate fuit, pretiosi cura pudoris

17] cf., Num. 22, 28. 18 = III, 255. 18—100] Sulp. Sev.
Dial. III, 2, 2—8. 43] cf. I, 333.

17 quamdam *P* facta *V* 18 carnotena *S* qua *Iuretus*: quae
PSV 20 inanis *P* 21 obstructa (*r in ras. m. 2*) *V* loquellis *PV*¹
loquellis *SV*^{2v} 25 hea quaties *S* 26 perisse *PV* 28 e *V*: et *PS*
tenebris *v* 30 incerta *V* 31 rapiesque *P* 32 prima salis *V*
35 obtaret *V*¹ 38 quaerillam *P* querillam *V*¹ querellam *SV*^{2v}
40 incidens *P* 41 madudum *V*¹ perfecdens *P*

- 45 et semper claris socianda modestia factis,
ne, quod contulerit meritum, iactantia perdat
et uirtutis opus uitiet praesumptio cordis.
ergo ait: 'indignum tanti ad miracula facti
me reor et trepida pondus ceruice pauesco,
50 quod ferre infirmus nequeo, ne sarcina maior
deprimat et nimio inualidus sub fasce laborem.
sed non difficilis quaeuis curatio Christo est,
qui recte haec aliis committit signa ministris,
sanctorum ut meritum domini miracula prodant.
55 ecce duo adsistunt clari probitate fideque
et uirtute uiri, quos recte euexit ad istum
talis uita locum. numquid non promptius illis
haec domini medicina dabit, quae grandia nostrum
excedunt meritum, 'sed non sunt ardua sanctis?'
60 talia saepe iterans cordis documenta modesti
et meritum renuendo probans hoc dignior extat,
quod comit reliquos pretiosa modestia mores,
inuidiamque fugit, qui se conferre pauescit.
haec cernens genitor sancto uehementius instat,
65 hos quoque coniungens precibus, quorum ille legendam
dixerat esse fidem, ne uel differre liceret,
quod germana pie Christo adspirante uoluntas
suaserat atque paris concordis gratia iuris.
submotis igitur populis, ne forte receptum
70 oranti obstreperet confuso murmure uulgus
aut ostentaret proprias iactantia uires,
hos tantum adiunxit socios, quos culmen honoris
fecerat esse pares et quis par cura precandi,

48] cf. 17. I, 206. 60] cf. III, 65. 61] cf. II, 507. 64] cf. II, 509.

47 praesumptio *V* carnis *S* 50 sarcina *P* 51 deprimat *Iuretus*:
depraemat *cod. Iureti* depraemar *P* deprimar *S* depremar *V*
52 difficilis *P* 53 committit *PS* 56 euixit *V* 57 numquit *S*¹
promptius *PV* 60 talia saepe 379 pectore caedes *desunt in V*
63 inuidiaque *P* que *P*¹ pauescit *P* 64 hoc *S* 65 legenda *P*
69 summotis *S* 72 adiuxit *P*

- par studium, conexa fides, coniuncta uoluntas.
 75 additur et genitor trepidans, quem munera Christi
 acrius optantem faciebant uota fidelem.
 tum sublimi animo erectus, sed corpore pronus,
 sursum cor sanctum statuens, sed membra deorsum,
 carne iacet, sed mente uiget. conscendit in altum
 80 mens coniuncta deo, premitur iactantia carnis.
 sic uia dissimilis concordii adiungitur actu,
 sic humiles properant quo praecessere fideles.
 nec mora et adsueti persensit signa fauoris
 adsidue sanctus congaudens hospite Christo,
 85 cordis saepe fores ad talia munera pandens.
 tum benedicendo promi praecepit oliuum,
 oblatum inficiens uerborum nectare sucum,
 per quae mutato uenit medicina liquori.
 qui postquam infusus gratantis in ora puellae est,
 90 confestim innexae soluuntur uincula linguae,
 et madidas implens subito spiramine fauces
 murmur blandiloquum, uox expectata, reuixit.
 ac primum trepidam proprie signare loquellam
 incertosque sonos genitoris nomina iussit.
 95 haec uox prima fuit primoque loquentis ab ore
 eripuit pater atque auditam in uiscera mersit.
 exim prostratis cadit ad uestigia membris
 et genua extentis supplex complectitur ulnis.
 quique preces solus tulerat reticente puella,
 100 iam domino grates non una uoce rependit.

75] cf. IIII, 344. 86] cf. II, 527.

77 erectus *P* 82 humilis *P* humilis properat *v* 84 adsidue *P*
 assidue *S* assiduo *Wopkens* 86 benedicendum *Barth* 88 quae
 (scil. uerba) scripsi: quem *PSv* 89 ora *Barth*: ore *PS* 92 mur-
 mure blandiloquo *Withof* expectata *P* 93 proprii *Hartel* lo-
 quellam *P* loquellam *Sv* 94 sanos *S* nomina scripsi: nomine *PS*
 cf. *Sulp Sev. Dial. III, 2, 7*: patris nomen interrogat: mox illa respondit
 iussit] sumpsit *v* 96 adque *P* auditam *Iuretus*: auctam *P cod.*
Iureti: om. *S* 97 exin *S* cadit ad . . . 98 extentis om. *v* 98 am-
 plectitur *S* 99 reticenti *P* 100 gratis *v*

- Nec sane alterius minor admiratio facti est,
 cuius me memorem medicati infusio suci
 et decantati benedictio fecit oliui.
 id, quotiens pietatis opem medicina poposcit,
 105 disparibus causis par gratia sanctificauit.
 namque ut saepe solent praecauto corde fideles
 uas oleo oppletum seruandae ad uota salutis
 uel iustis offerre uiris uel condere sanctis
 religione locis, quibus aut operatio praesens
 110 martyrii emeritos prodit uirtute patronos,
 aut quibus in cunas uerbum uenisse beatas
 uel recolit manifesta fides uel lectio prodit,
 aut ubi contiguae praecidens tempora lucis
 horrescens dirae scelus exitiabile gentis
 115 inseruit subitas nox interfusa tenebras,
 aut ubi disrupti felicia conceaua saxi
 attactu gauisa dei sine lege sepulchri
 mox surrecturis patuerunt subdita membris,
 aut hinc iam reducis gauisa ad sidera Christi
 120 postrema excepit felix uestigia tellus,
 quae tam sanctifici conseruans munera tactus,
 quidquid ad ornatum commentum dextra parauit,
 dedignata suis longe discussit harenis,
 disruptens fragilem transfuso puluere cratem
 125 et super extenti dissoluens septa metalli:
 his persaepe locis, quibus hoc uicinia praestat,
 pacificum exponunt per uasecula pura liquorem
 desuper infusi mutandum nectare roris,

101—188] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 1—4. 117] cf. II, 597.

101 est *om. S* 102 me *om. P cod. Iureti* medicati *Iuretus; cf. II,*
 530 dicat *P cod. Iureti: om. S* 104 id *scripsi: et PSv* quoties *S*
 106 soluent *P* 108 offerre *S* 109 relegione *P* 110 martiru *P* pa-
 tronus *P cod. Iureti* 111 caunas *P* cunis *S* beatus *P* beatis *S*
 113 praecidens *Wopkens: praecedens PS* 114 horrentis *Wopkens*
 116 disrupti *Iuretus: disruptit PS* 117 auttacti *P* 120 telles *P*
 121 munerattactus *P* 122 quicquid *S* 123 arenis *P* 124 create *P*
 125 et super *om. v* 126 uicina *S¹*

- quo fluit in sanctum caelestis gratia sucum.
 130 at quos longarum spatia interfusa uiarum
 diuersa amotos penitus regione retentant,
 credentes dominum non claudi fine locorum
 et miserantis opem cunctas excedere metas,
 incunctante fide praesentia munera poscunt
 135 praesentis domini, qui pro uirtute fauoris
 non longe ad sese uenientum uota fatigat,
 propter et admotos contingit ubique rogantes,
 nec tardos uitat, properis uicinior adstat,
 fitque uiae finis solus conatus euntis.
 140 haec qui corde gerunt, quacumque in parte uocati
 munus habent domini, seu sanctis credita mandent
 uota uiris seu sacratis quaecumque recondant
 sanctificanda locis. Christus quod corpore sancto
 non adiit, uirtute tegit, licet ille reuersus
 145 ad sublime poli iamdudum et corpore regnet.
 haec secum stimulante fide persaepe reuoluens,
 excedens fragilem sexum uirtute fidei
 et non feminei sublimis femina cordis
 credidit, emissum cum sancto offerret oliuum,
 150 quod precibus tanti pietas uicina ministri
 non aliter uotis Martino orante faueret,
 quam si pernici propere translata uolatu
 intra ipsum domini ferret sua uota sepulchrum,
 uexillum complexa crucis lignumque salutis.
 155 tali plena fide candenti sedula uitro
 sollicitis manibus uiridans infudit oliuum.
 permutat niueum descendens unda colorem,
 et tacito manans in subdita concaua lapsu
 crescit per nitidi paulatim augmenta liquoris,

158] cf. III, 158.

130 at *scripsi*: aut *PSv* 131 amotos *P* ammotus *cod. Iureti* retentat *PS cod. Iureti* 137 admotos *scripsi*: admotus *Pv* amotos *S* contigit *P* 141 sacrus *v* madent *P cod. Iureti* 142 recondat *S* 144 regit *Wopkens* 149 credit *P* 154 uixillum *P cod. Iureti* complexa *S* 155 canenti *r* 156 infudit *Pr*: infundit *S* 158 concaua subdita *r*

- 160 ac sonitu reticente silens pinguido tumescit.
attamen ut uacuae fauces ad claustra paterent
nec nimis oppleto nutaret testa fluento,
qua de subiecto consurgunt colla rotundo,
oris adhuc uacui patulus residebat hiatus.
- 165 tum puer accepto properans perrexit oliuo
ad sanctum, referens et uota et uerba precantis.
nec tardat pietatis opus. cita gratia iustum
commendat studium, ne uel cunctando fidelem
differat aut dubium faciat mora parua fauorem.
- 170 confestimque deus per signa indulta probauit,
quantum cconferret praesens benedictio donum,
ne fortasse fides sensu trepidante labaret.
praesentes stupuere uiri (quod Christus adesse
iusserat electos tanta ad miracula testes)
- 175 sic creuisse illum Martino orante liquorem,
ut sursum elati consurgens unda tumoris
obpleret uacuam suspenso gurgite partem,
sic iuge ad summum properans, ne linqueret imum,
ferueret exundans, considens plena maneret,
- 180 cresceret infusis, sed non uacuanda receptis:
ad dominam donec felicia dona reportans
pergeret exultans famulus, meritumque beati
offerret tantis congaudens dextera signis.
talis praeclari benedictio sancta profetae,
- 185 cum uidna exiguum finisset prodiga sumptum,
uascula mansuris subpleuit iuania donis,
ut, quae munificae dederat documenta fidei,
ditior expensis fieret, secura petitis.

167] cf. Dracont. de deo II. 50. 174] cf. II, 253. 184 sqq.]
cf. III Reg. 17, 8 sqq.

160 pinguedo *Sv* 161 et tamen *P* 162 opplecto *S* testa *scripsi*:
dextra *PSv* 163 retundo *P* 165 perexit *P* porrexit *S* 172 ni *S*
laboret *P* 173 quos *uel* quot *Barth* 174 elictos *P* 177 oppleret *S*
178 iuge *scripsi*: iugi *PS* iuguli *Barth* iūgis *Hartel* liquaeret *P*
179 plana *S*¹ 180 crescet *S* 184 profaetae *P* prophetae *S* 186 sup-
pleuit *S* 187 docimenta *P* 188 petitis] *pe. S*

- Nec sane ut reliquas paueam contingere laudes
 190 uirtutesque uiri, saltim haec narrare ualebo,
 in quibus eiusdem similis benedictio suci
 multiplicis digne poscit praeconia uocis.
 una fides, medicina frequens: non dissonat actu,
 sed distat numero, par signis, altera donis.
 195 testis adest docto mirabilis ore Seuerus
 et tota Christum cordis uirtute secutus,
 insignis mundi titulis, sed clarior illa
 qua mundum tempsit sanctae uirtute fidei,
 nobilitate potens, sed multo extantius idem
 200 nobilior Christi cultu quam sanguinis ortu.
 hic sacrum canonem, distentae et scripta coartans
 historiae, geminis conclusit cuncta libellis,
 quaecumque a primis percurrerat edita saeculis.
 idem Martini titulos uel gesta retexens,
 205 scrutator cautus ueri fidusque relator,
 protulit in medium tam clarae insignia uitae,
 sic iustam retinens aequato examine libram,
 ne dubia adstrueret dicens nec certa taceret.
 hic sancto persaepe pie sociatus adhaesit,
 210 ut solet in speculo cordis perspectio mentis
 cognatae similes morum sociare figuras.
 quo mage credendum est testem magis esse probatum,
 qui coram conperta docet, cum uisa loquatur.
 ergo inter reliqua affectus documenta poposcit,
 215 sumeret ut sancti munus speciale liquoris.
 cui postquam fido tribuit benedictus amico

189—240] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 5—6. 198] cf. 147. 199] cf. Fortunat. C. I, 15, 15.

189 nunc *Wopkens* 191 beneditio *S* 193 uana *S* dissona tactu *S*
 194 sed distat] *hinc pergit R* 195 doctor *S* 198 tempsit *R¹P* 199 ex-
 tantius *PS cod. Iureti*: extantius *R* extentius *Iuretus* 201 distente *RP*
 204 iidem *P* uel] et *S* 205 ueri *P*: uir *R* uerus *S* 206 clare *R*
 207 iustum *P* 208 ne certa *P* 211 similes *R*: similis *PSv* 212 cre-
 dum *P* esse] esset *P* 213 conperta *RS* 214 documenta *RP* 216 cui
PSv: nam *R* qui *Barth*

- congaudens uirtutis opem, monumenta fauoris,
 inuexit domui cum religione fidei,
 credens indultam sese deferre salutem,
 220 et statuit celsae sublimi in parte fenestrae,
 qua praetenta diem claudunt specularia purum
 obuia uentorum flabris et peruia luci.
 hic niueae ampullam textit uelamine pallae,
 ut distenta uagos prohiberent lintea uisus
 225 occursura oculis, sed non arcentia mentes.
 sed puer ignarus properantis turbine dextrae
 dum rapit incauto festinus tegmina nisu,
 uas uitreum inlidens in marmora subdita iecit.
 exsanguis stupuit domino pallente minister,
 230 et sonitus rapido redit ad fastigia pulsu,
 tinnitusque uago simul omnia murmure complens
 inlisit semet summis, surrexit ab imis.
 non sensit tantos ampulla inpacta fragores,
 inlaesa et uitreae manserunt tegmina crustae.
 235 sic liquor interior fragili conclusus amictu
 exteriora cauae durauit tympana cratis,
 marmora ut in plumas penitus mutata putares
 excepisse illam per mollia fulchra ruinam.
 sic meritum, Martine, tuum, sic gratia iugis
 240 sanctificata pie recipit, benedicta tuetur.
 Quidam, cum diri uiolentia saeua Molossi
 inrueret, quatiens furioso gutture rictus,
 rugatas retrahens oris de tegmine nares,

241—252] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 6—8.

217 monumenta *S* 218 domui] Domini *v* 221 quae *S* 222 et]
 sed *malim* lucis *R* 226 sed] tum *v* 228 subdida *P* 229 exsanguis *R*
 230 exsonitus *cod. Iureti v* extonitus *coni. Iuretus* fastiglia *P* ne-
 stigia *S* pulso *R* 231 tinnitusque *R*: tinnituque *PSv* uagos *R*¹
 uaco *P cod. Iureti* cauo *S* complens *S* 232 summis] sumit *v*
 233 sentit *R* 236 timpana *R* 237 marmor aut *R* penitus *R*¹
 potares *P cod. Iureti* 238 fulera *S*¹ 239 meritum *om. cod. Iureti v*
 sic iugis gratia donum *v* 240 recepit *R* 241 inolosi *R*²*PS* 242 fu-
 rioso *R*: furiosus *PS*¹ furiosos *S*²*v* rictos *RP*

nudatos crebro conlidens murmure dentes,
 245 tam subito terror³ pauens non fuste nec ictu,
 sed solo os rabidum Martini nomine clusit.
 quod simul insonuit, compressi haesere latratus,
 erectae cecidere iubae, toruumque minaces
 extantesque oculi suffusas sanguine flammās
 250 depositis clausere minis. tum blandius aures
 mulcere et terram contorta uerrere cauda
 et caput inflexo pronum demittere collo.

Quae meritis, Martine, tuis non mitia cedant,
 cum tantam rabiem uel solo nomine uincas?
 255 quid nunc miremur saeuorum corda uirorum
 cedere et humanos tibimet mitescere motus?
 ut quondam stupuere homines, quod dira potestas
 et ius crudelis tibi cesserit Auitiani,
 cui feritas conexa nimis et sola uoluptas
 260 ungula, carnifices, tortores, flagra, catenae,
 mors hominum, uox plangentum pallorque reorum,
 carcer edax, fassi interitus, tormenta negantis.
 tartarei nimium saeuissima bestia cordis,
 spirans innumeras furioso pectore caedes,
 265 inimiti feritate fremens intrauerat urbem,
 quam sancto antistes Martinus honore regebat.
 haerebat nexis per squalida colla catenis
 maestorum pallens infelix ordo reorum,
 incutiens fractis stridentia uincula membris

244] cf. III, 24. II, 591. 250] cf. II, 457. 253—397] Sulp. Sev. Dial. III, 4.

245 nec ictu] neccu P 246 rapidum P cod. Iureti clausit S cod. Iureti 247 compressi S 248 torumque R minacis RP 249 exten-
 tasque S oculis P 250 blandus R aures P: aeres R auras S
 251 concocta R uerrere S 252 demittere RP 253 merito v mar-
 tyne P cedunt R¹ 254 tanta P 256 credere P mitescere RP
 257 stupuere P¹ 258 ius] uis Sv 259 minis v 260 ungulam R¹
 262 fessi S 263 nimium P: om. R 265 fremens (f in ras.) R 266 an-
 testis RP cod. Iureti 267—268] u. 268 ante u. 267 legitur in PS:
 uerum ordinem seruauit R 267 qualida P 268 mestorum R odor P
 269 fratris v

- 270 et motans tardos incuruo pectore gressus.
 talia Martino Falaris spectacula ducens
 proxima diuersas parat ad subsellia caedes.
 festinant rabidi furialis turba ministri
 instrumenta feris certatim exquirere poenis.
- 275 illi ad tartareas depromunt uascula flammæ,
 in quibus incluso diri feruore uaporis
 pix resoluta trucis crepitacula pasceret ignis,
 qui procul exundans funestae gurgite flammæ
 sulphureo exceptum torreret corpus in antro.
- 280 ast alii sursum porrecti robora ligni
 (triste ministerium) furioso corde parabant,
 ut caro distentis prope male pendula membris
 tortori laceros crucianda exponeret artus,
 tartaream misero perfundens sanguine dextram
- 285 et spargens tristem per uulnera crebra cruorem.
 utque eadem geminum satiaret poena furem,
 incussor laceri quatiebat corporis artus
 dissiciens ruptis membrorum uincula nodis.
 ast alii deferre faces atque unguine multo
- 290 inficere in longum contexti uincla papyri,
 non ut discussas lux uinceret illa tenebras,
 obscuram ignifluis distinguens lumine noctem,
 uerum ut funereus miseros succenderet ignis,
 infigans laceris admota incendia membris.
- 295 haecine Martini decuisset in urbe uideri
 et placidam tanto configi uulnere mentem,
 ut sanctas saltim fama haec contingeret aures
 aut pia concuteret uel solus uiscera rumor?

270 pectore *Rv*: corpore *PS* gressu *R* 271 mortino *P* phalaris *S*
 docens *R*¹ praebens *v* 272 caedis *RP* 273 festinant rabidi
 625 in uulnera linguam *desunt in R* rabidi *S*: rapidi *Pv* 274 exquirere *P*
 275 fammas *P* 279 sulphore *P* sulphureo *Sv* 280 prorecti *P*
 286 geminum *P* 289 unguine *S* 290 contexti *Wopkens*: contexti *PS cod.*
Iureti contextae *Iuretus* papyri *P* 293 funere os *P* funereos
 miseris *v* ignes *v* 295 martine *S cod.* *Iureti* haecine Martino de-
 buisset *v* 296 tento *P* 297 et sca *P*

- ergo ut funereo mens est percussa paratu,
 300 nuntius et diri saeua haec commenta tyranni
 praeuia uicini dispersit signa furoris,
 percurrit totas miseratio iusta medullas
 ac sparsit celerem pietatis flamma calorem.
 et quamuis mortem miserorum flere reorum
 305 cogeret humanos recolens clementia casus,
 non minor illa aderat praesentis causa doloris,
 idem quod fautor sceleris, qui criminis ultor,
 se faceret prius ipse reum plectendo reatum.
 crassior obtectum caligo obuoluerat orbem.
 310 grata quies blandum per cuncta elementa soporem
 sparserat et madido marcebant omnia somno
 pressaque mutarum reticebant murmura uocum.
 horrebant mediae nimis alta silentia noctis,
 obscura et proprium caligo infusa colorem
 315 texerat, abripiens cunctis sua signa figuris.
 at non Martino capiendae cura quietis,
 sed sancta adsistunt humanae uota salutis
 affectu stimulante animum. petit ergo cruenti
 iudicis instanti furialia limina gressu.
 320 solus it intrepidus per opaca silentia uastae
 noctis et horrentum secreta obscura uiarum.
 credo equidem umbrarum cunctas cecidisse cateruas,
 quas malus instigat nocturna ad crimina daemon,
 atque alias diros blande siluisse Molossos
 325 terrificique oris praestructum haesisse latratum.
 ergo ubi peruentum est obstructa ad limina diri
 iudicis et saeui claustrum ferale furoris,

302] cf. I, 375. 306] cf. III, 453. 311] cf. IIII, 428. 326] cf. Fortunat. V. M. IIII, 115.

301 fauoris *S* 304 mortes *v* 307 factor *uel* auctor *Wopkens*
 310 qui est *P* placidum *v* 314 fusa *v* 319 indicis *P* furilia
P cod. Iureti feralia *v* 320 it *scripsi*: et *PS* uestae *S* 322 qui-
 dem *v* 323 nocturna *P* 324 mollossos *P* molosos *S* 325 testi-
 ficique *P* perstructum *S* perstrictum *cod. Iureti* strictum
 siluisse *v*

- ante domum medio prostratus in aggere septis
 arcetur foribus, sed fletu ad sidera pulsat.
- 330 saeua grauem tumido proflabat pectore somnum
 bestia, distentis et mortis imagine membris
 torpentes penitus stratis reiecerat artus:
 cum subito angelicus concussit uiscera terror,
 uox etiam attonitas stupefacti inrupit ad aures:
- 335 'tene graui infelix oppressit inertia somno,
 bestia, corrupti ructantem pocula uini,
 ac pigrum crudi distendit sarcina uentris,
 et famulus domini nudae super arida terrae
 dorsa, pium multo perfundens puluere corpus,
- 340 pro foribus iacet ecce tuis? tu claustra quietis
 obicis ad turpis nocturna silentia somni?'
 dirigit uisu subito propereque uocatos
 praecipit ad claustrum rapide prodire ministros,
 ut seriem ueri per nuntia uerba referrent
- 345 uerum ut saepe solet membris torpore ligatis
 grata quies pressum uincire et uincere sensum,
 progressi paulum uix prima ad limina serui
 marcentes uisu nimium gressuque labantes
 murmura perplexis reddunt fallacia uerbis,
- 350 nullum pro foribus sollerti indage repertum.
 rursum uicini non longe amota uoluptas
 marcida confestim conclusit lumina somni.
 tum nero tremefacta nouus praecordia terror
 concutit angelicaeque minax sententia uocis
- 355 surgere praecipitem praeeptum iterando coegit.
 nec placuit rursum mandati adferre periculum.

332] cf. I, 101. 341] cf. III, 334. 356 = III, 48.

328 prostrata *P cod. Iureti* 329 ad *om. S: cf. III, 304* 330 per-
 flabat *v* 331 bestia *P* 333 concussit] sit *P* 335 tene *P* oppraesit *P*
 336 correpti *P* 340 tu *S: ut P* quieti . . . ac turbas *Brandes* 341 ad]
 ac *Hartel* somni *v: somnium P* somnum *S* 343 pro-
 dire] properare *v* 345 torpere legatis *P* 346 uincire] uincere *P cod.*
Iureti 348 labantes *Barth: labentes PSv* 350 solerti *P* 351 non
om. v 352 limina *S¹* somni *scripsi: somno PSr*

- ipse ad clausa cito contendit limina gressu,
 obstructaeque fores domino reserante patescunt.
 obfulsit claro uenerabilis ore sacerdos,
 360 ostentans sancto uirtutum stemmata uultu.
 florebat multis elucens gratia signis,
 religione, fide, affectu, pietate, pudore:
 mens laeta in grauibus, constans et seria laetis,
 nec feritate rigens nec risu austera resoluens,
 365 prorsus sic media semper probitate refulgens,
 ut non ira trucem faceret, non gratia séguem.
 talis pallenti species ueneranda tyranno
 occurrit, tetrae dirumpens nubila noctis.
 et iam prodiderat sine uerbis conscia tanti
 370 mens sceleris, quae causa pii foret illa laboris,
 nec precibus pandenda fuit. prior ipse pauentem
 protulit e tremulo confusus pectore uocem:
 cur mea, sancte, metu dudum tortore fátigans
 excusso penitus turbas praecordia somno?
 375 tu foribus procul arceris, penetralia sancto
 inrumpis merito. subsistis corpore, iuré
 ingrederis. terrore quatis qui carne moraris.
 nec sane abnuerim meritis haec debita nostris,
 cum duro innumeras spirarem pectore caedes
 380 saeuus in urbe tua. precor ergo, ignosce fatenti,
 utere iure tuo. parci cupis: esto remissus.
 suppliciis emitte reos, me solue reatu.
 nec mora laxatae raptim cecidere catenae,
 quae modo pallentum stringebant colla reorum,
 385 seruantes dirae morientia corpora morti.
 exultat subito miseris spes reddita uoto.

359] cf. III, 79. 360] cf. III, 245. 386] cf. III, 69. c

357 adstra acito *P* claustra *v* 364 austera *v*: aut era *P* aut
 ora *S* 367 pallenti *Iuuetus*: fallenti *PS cod. Iuueti* 369 conscientia *P*
cod. Iuueti 372 e *Brandes*: et *PSv* ut *Barth* 373 tortore *Barth*:
 torpore *PS Iuuetus* corpore *cod. Iuueti* 374 excusso *P* 376 irrump-
 pis *S* iustae *P* 380] *hinc pergit V* 383 laxata eraptim *V* 384 quo-
 modo palentum strigebant *P*

- laetitia mixtoque metu tam magna repente
 credere diffidunt trepidi, sed credere malunt.
 certant gratantes genibus se aduoluere sanctis,
 390 cingere supplicibus uestigia blandius ulnis.
 ille deo grates suadet magis esse ferendas
 auctoremque huius Christum monet esse salutis,
 qui sic criminibus parcat, si uera dolerem
 commissi sceleris saltim conuersio prodat.
 395 nam poenas superesse reis durante reatu:
 talibus alloquiis simul et pietate laborans
 supplicio absoluit uinctos culpisque solutos.
 Iam uero hoc donum quae digne lingua loquatur,
 quod pauet adtonito saltim contingere sensu
 400 mens ad tam clari titulos angusta patroni,
 sic meritum sancti cunctas trepidasse cateruas
 daemonis et tanti sic prodita signa pauoris,
 ut, quotiens propriae progressus limina cellae
 eminus amotani gressus mouisset ad urbem,
 405 commissam inuisens sancto moderamine plebem
 uel cupiens offerre sacri mysteria ritus,
 gratia sic rapido propere praegressa uolatu
 torqueret trepidas captiuo in corpore laruas,
 ut uixdum egressum sanctae penetralia sedis
 410 per tormenta prius longe praegressa uiderent
 adfore confestim, stridenti et murmure uocis
 iudicis aduentum clamaret poena reorum.
 ut uero in foribus uestigia prima locasset,
 cernere erat raptis propere ad sublimia membris
 415 constricta aëriis attolli corpora uinclis,
 et per inane grauis nutantia pondera carnis

398—432] Sulp. Sev. Dial. III, 6, 2—5.

388 mallunt *PV*¹ 389 scis (*sic*) *P* 392 montesse *P* 396 piaetate *V*
 397 uictos *P* solutis *S* 398 qui *P* loquatur *S*: loquitur *PV*¹
 loquetur *V*^{2v} 399 pauet attonito *Iuretus*: pauetat sonito *PV*
 pauitat sonitu *S* pauet adsonita *cod. Iureti* 403 quoties *Sv* 406 offer-
 rere *V*¹ 407 progressa *Sv* 408 capino *V* larbas *PS cod. Iureti*
 415 corpore *S* 416 permance *P*

linquere contiguas pernici turbine terras,
 supplicio suspensa suo, sed libera nexu,
 uincta precum meritis, propriis pendencia poenis
 420 clamare admissas tacito sub iudice culpas.
 nec percontantis confessio reddita uerbis
 eruta per trepidam prodebat crimina uocem.
 namque solo adclinis transibat sidera uoto
 spe dominum tangens sanctus, sed corpore pronus,
 425 corde humilis, celsus merito, sine murmure clamans,
 occultus uisu iudex, uirtute probatus,
 ad cuius meritum miracula tanta paterent:
 inter inane reus pendens et in aëre tortor
 porrectis sursum pedibus, constricta rigentis
 430 uellera uestitus tectis haerentia membris,
 ne flexo curuata sinu uel lapsa retrorsum
 nudarent turpes adpensi corporis artus.

Sic meritum, Martine, tuum, sic sancta potestas
 et prodenda dei per seruos gloria Christi
 435 excedens terras titulis et in aëre regnat.
 siccitas etiam certum est te supplice nubes,
 grandinis et dirae suspensam haesisse ruinam
 constricto penitus densati gurgite nimbi,
 qui grauis et rigidi conexis frigore uenti
 440 in lapides duratus aquis sic turbine crebro
 in terras solidi iaciebat saxa liquoris,
 ut fruges, arbusta, hortos, pomaria, uites
 protererent crebris nimborum tela ruinis,
 confossa et ualido quateretur uerbere tellus.

424] cf. 77. II, 524. 425] cf. III, 419. Coripp. Iust. IIII, 318.
 433] cf. 239. 433—479] Sulp. Sev. Dial. III, 7.

419 paenis *P* 423 adclimis *V*¹ 424 dñi *P* 428 et *add. Iuretus:*
om. PSV cod. Iureti tortus? 430 tectis *Iuretus:* tectus *PV cod. Iureti*
 rectis *S* 431 flexo *scripsi:* flexu *SVv* flexu *P* sinu *scripsi:* sunt *PV*
cod. Iureti: om. S suo *Iuretus v* retrosum *P* 432 adpensi (*i in ras.*
m. 2) *V* 434 gloria] gratia *S* 435 in *om. P* 437 suspensem *P*
 suspensum *V* 439 graues *PV* connexis *V* connexus *v* 440 du-
 ratus *Iuretus:* durator *PV cod. Iureti* duratur *S* 441 sollidi *V* iace-
 bat *PV* 442 pommaria *V* 443 proterent *PS¹V cod. Iureti*

- 445 haec pestis Senonum late grassata per agros,
 supplicii et legem consueta explere quotannis,
 elisa assiduis nudauerat arua ruinis.
 amissam segetem pallens referebat arator,
 perfracti penitus plangens fastigia culmi,
 450 et fossor, uacuam sine fructu et palmitate uitem
 saepe gemens, iugis post annua uota laboris
 de iam turgidulis numerabat damna racemis.
 monstrabat fractos mater maestissima ramos
 repere consuetis per mitia pomula natis,
 455 propter et arentis pallentia germina campi
 mugitu pecudum reboantia saxa sonabant.
 tabida lustrabant uacuos armenta recessus,
 quo poterant gemitu querulam testantia causam.
 hoc igitur compulsa malo plebs cuncta uel aetas
 460 tam clarum sibimet cupiens adhibere patronum
 Martinum exorat legato interprete supplex,
 ut placare deum studeat ueniamque precari
 pro miseris tandemque grauem depellere pestem.
 supplicii satis esse datum: clementia Christi
 465 auferret nimiam saltim post uerbera cladem.
 nec sane miseros spes expectata fefellit.
 nam simul a domino semper conexus et haerens
 Martinus solitae pietatis dona poposcit,
 suffragium sensere pium: depulsa quieuit
 470 tempestas puroque dies nituere sereno
 aut exoptatis maduerunt germina nimbis.
 nec spatio constricta breui, sed tempore longo -
 gratior extentis commendans munera metis,

467] cf. 36. 468] cf. Coripp. Ioh. I, 342.

445 gressata V 446 lege *cod. Iureti* leges v quodannis P
 447 arssiduis V 449 fastigia *scripsi*: uestigia PSVv 450 uacuum PV
 452 racemis V 453 fractos *scripsi*: fructus PSVv mestissima S
 455 arentes PV *fort.* gramina 456 pecudum PV 457 sarmenta PV
 recessos PV¹ 458 quod S quaerulam V¹ 459 compulsa S com-
 puncta v plebs V aetas] acta v 461 ligato PV 462 placere V
 464 supplicii v 465 auferet P. auferret V 467 here nos P 471 ac v
 473 commendans PS

quattuor ex plenis permansit gratia lustris,
 475 nec prius insane senserunt damna procellae,
 quam dominus clauso praesentis tempore uitae
 ad requiem ueram benedictum adsumpsit amicum.
 sic utriusque pie transegit tempora uitae,
 ante salus terris, at nunc sublimis in astris.

480 Sed iam longa nimis languentis pagina libri
 eneruat clari titulos et gesta patroni.
 grandia dum paruus loquor et sublimia segnis,
 splendorem laudis trepidus corrumpo relator.
 sed quid agam? uersu historiam percurrere uoui:
 485 iudicium narrata timent, subpressa reatum.
 rectius haec lector fors fastidita relinquet,
 quam pius auditor penitus subtracta requireret.

Et prius inमितem iam contigit Auitianum
 sermo prior: nunc ordo operis reuocatur ad ipsum.
 490 hic saeuos uincens dira feritate tyrannos,
 tristia maestorum sitiens tormenta reorum,
 parcebat paulum Turonorum mitior urbi.
 hic tantum humani sensus uestigia prodeus
 subdebat sanctis licet ora rebellia frenis,
 495 ingenitum reprimens Martini ad iussa furorem.
 et sane manifesta huius documenta medellae
 sic quadam patuere die. uenerandus adibat
 Martinus diram tali sub iudice sedem,
 lenior ut tantis feritas mitescere posset

476] cf. Alc. Auit. V, 679. 481] cf. 204. IIII, 356. 488—527]
 Sulp. Sev. Dial. III, 8, 1—3. 491] cf. 268. 494] cf. IIII, 307.

474 quattuor *V*¹ ex *P*: et *SVv* 475 insane *P* 477 uerem *P*
 478 pie *PS*: pia *V* pia *v* uitae] uile *P* 479 atque nunc *V*¹
 480 sed *scripsi*: et *PSV* at *Barth* longanimis *V* 482 paruus *P*
 loquar *S* signes *P* 484 uoui *Barth*: noui *PSVv* 485 subpressa *P*
 suppressa *SV* 486 fastidiata *PV cod. Iureti* 487 subtracta *P*
 488 inमितem *V* ut prius . . . prior, nunc *Hartel* 491 tristitia *P*
 492 paulum] tantum *Barth* mentior *P* 493 tandem *malim*: cf. 524
 494 sanctis *PV*²: scs *V*¹ sancti *S* 496 sanae *V* documenta *PV*¹
 medillae *PV*¹ medellae *SV*^{2v} 497 ue**randus (ne *eras*.) *V* 499 mi-
 tiscere *P* possit *PV*

- 500 officiis, sancti obsequiis obstricta patroni.
 ille in praecelso residebat forte sedili,
 conspicuo solio excellens nimiumque superba
 ambitione tumens, subito cum sanctus ad ipsum
 aspiciens uidet horrentis tetricae cruentam
- 505 daemonis insani speciem ceruice reclinis
 innexam toto pronam decumbere nisu.
 quam procul ut flatu benedicti contigit oris
 sanctus et admoto uerbi terrore fugauit,
 ignarus socii se credidit Auitianus
- 510 excepisse grauem malédicti in imagine poenam.
 ille refert: 'ne crede meo te forte notatum
 iudicio aut subiti signum hoc existere motus.
 haec pietas, non ira fuit, quae saeuit in hostem,
 pro misero miserata dolet. prorumpit in illum
- 515 hic noster toto penitus de pectore flatus,
 quem premere horrendo celsa haec subsellia nisu
 quemque tuae pronum ceruici incumbere uidi.
 desine iam talis collegia ferre latronis,
 consiliis plus crede piis. depressa fugetur
- 520 calliditas, experta dolos cautella repellat.
 iam pudeat parere reo, seruire fugato'.
 talibus eiecto praeclusa est ianua cordis
 daemónio sedisque suae praerepta potestas.
 mitior hinc proprio tandem sine iudice iudex,
- 525 et grauis excusso reiecta est sarcina collo.
 sic cuncta extrusos hostes de sede fugabat,
 corda hominum absoluens, profugis nec templa relinquens.

504] cf. Fortunat. V. M. IIII, 196. 507 = Fortunat. V. M.
 IIII, 198.

500 officii *V* 501 resedebat *PV* 502 conspicuo *scripsi*: conspicuos *P*
 conspicuus *SVv* solia *S¹* 505 reclinem *v* 506 innixam *S* 507 fla-
 tus *S* oris *SV*: oris oliui *PV cod. Iureti* 510 magine *P* 511 nec *PV*
 514 prorupit *malim* 518 colligia *PV* 519 depressa *S* 520 cau-
 tella *P*: cautela *SV* 521 parcere *P* 522 praeclusa *S* cordis]
 uerbis *Wopkens* 523 demonio *P* daemónico *S* praerupta *Vv*
 526 extrusus *PV* fulgabat *S¹*

- Nam quidquid uanus fanorum extruxerat error,
 ardebat pronis late uastare ruinis.
- 530 haut longo spatio praefata amotus ab urbe
 uicus erat, ueteris quondam uestigia castris,
 nunc famulis habitata dei Christique ministris.
 Ambatiae nomen priscum prior incola dixit.
 hic immensi operis praecelsam extruxerat aedem
- 535 sacrilegi quondam uecors dementia coetus.
 in conum surgens turritae molis in altum
 mirificum tendebat opus, sic prorsus ad unguem
 conexis semper crebro licet ordine saxis,
 ne celsum nutaret onus, ne rima pateret,
- 540 sed pulchra admotos lapides conpago ligaret.
 quo magis artificis studium rationis egentes
 attonitis stupuere animis, sic stulta pudende
 religio inualuit, uenerans pro numine solum
 ingenium geniumque dei de nomine fabri.
- 545 hanc igitur sanctus subuerti iusserat aedem
 Martinus. neglecta diu mandata fideli
 presbytero exprobrat. tamen ille haec iussa modeste
 expleri potuisse negat. satis ardua fessis
 haec monachis paucisque dei docet esse ministris,
- 550 quae uix collectae uacuato rure cateruae
 aut desudantes possent explere cohortes.
 his patuit penitus iusta excusatio uerbis.

528—581] Sulp. Sev. Dial. III, 8, 4—7. 535] cf. IIII, 222. 542]
 et. III, 125.

528 iam *v* quicquid *SV* extraerat eror *P* 530 aut *PV* *cod.*
Iureti haud *S* longe *PSV* *cod.* *Iureti* 531 castris *P*¹ 532 nunc
de Prato ad Sev. Dial. III, 8, 4: tunc PSV famulus *SV* ministri *S*
 533 ambitiae *P* spriscum prior *P* 534 mensi *P* oporis *V*¹
 535 uecoris *V*¹ coetis *P* 536 connum *PV* *cod.* *Iureti* 538 con-
 nexis *V* saxus *P* 539 nec celsum *SV* opus nec *S* neu rima
Wopkens 540 admotus *PV* compago *S* 541 quae *S*¹ 542 an-
 nis *S* pudendae *PV* 545 taedem *P* 546 neglecta *S* nec lata
cod. Iureti 547 presbitero *P* modestae *P* 548 explere *V* 549 mo-
 nachis *P* 550 collectae *P* 552 admiratio *S*

- nec spes est infracta tamen. non ille uocandis
uota parat populis nec toto ex orbe coactas
- 555 Ambatiae ad uicum properat deducere turmas.
auxilium caeleste uocat. spes omnis in illo est,
qui caelum terramque régit, cui militat aër
et permansurum seruant elementa pauorem.
rursum igitur saetosi habitus stimulisque reclinem
- 560 consueti penetrare cutem, conexa rebelli
uellera duritiae rigidis in uulnera filis,
peruigiles iterum gemitus, ieiunia rursum
dilatis renouata cibus noctisque laborem
mox successuro rursum iungentia soli.
- 565 nec longa hoc uotum mora distulit. ecce reuerso
tempestas uiolenta die circumstrepit aedem,
turbine uentorum ruptis in flumina nimbis.
diuiduae excusso scinduntur lumine nubes
et collectarum super ardua moles aquarum
- 570 raucisono inpactam conclidit turbine cratem,
reddit et expressum nimborum pugna fragorem.
intremuit tellus imoque excussa profundo
respuit inpositae fundamina pendula molis,
dissiciens sparsam procul a conpage ruinam
- 575 et per prona rotans disruptae fragmina molis.
o nimium dilecte deo, te supplice Christus
iam pronos celso siccauit in aëre nimbos.
ad tua uota iterum celeres rediere procellae,
accincta et grauibus nigrantia nubila uentis,
- 580 parcere iussa satis, ualidas rumpentia moles,
mollia graninibus durisque inmitia saxis.

572] cf. III, 310. 577] cf. Fortunat. V. M. IIII, 185.

554 uocatas *S* 555 ambitiae *V* 558 elementa *P* 559 setosi *S*
561 uellera *Barth*: uellere *PSV* 562 gemitos *PV*¹ 565 uoto *P* 566 uiolentia *P*¹
567 flamina *S* 571 et] ex *S* expraesum *P* 573 inpositae *S*
inposita efundamina *V* 574 dissiciens *V* 575 framina *P*
576 dilectę *V* 577 pronus *PV* in aëre] maere *P* 578 ad *S*:
aut *PV* *cod. Iureti* 579 accincta *P* 581 molli *P*

- Nec minus hoc meritum fuerit, nec dispare causa
 gloria consimilis, pariles imitata triumphos.
 idolicam effigiem celsissima fulchra columnae
 585 tollebant iunctis procul ad sublimia saxis,
 altior ut species solioque elatior isto
 despiceret miseram conficto numine plebem.
 hanc quoque Martino cupienti euertere molem
 cuncti defuerant ad talia uota paratus,
 590 sed spes ad dominum semper festina manebat.
 ergo ut pernici reuolauit ad aethera sensu
 auxiliumque citum caelorum a rege poposcit,
 ignea, consimilis specie, sed lumine dispar
 conminuit fragilem delapsa columna ruinam,
 595 sulphorea aduoluens crepitantes flamma fauillas,
 fumantem adtollens ambusto e puluere nubem
 atque exundantem consumpta mole uaporem.
 sic rutilo, Martine, polo, sic turbine uenti
 coniectis geminos uel nube uel igne triumphos.
 600 nec mirum ut dominus seruo promissa fideli
 tam sancto inpleret famulo, qui dixerat olim
 attonitis nimium tantam ad miracula seruis,
 haec uerae fidei sese documenta daturum,
 ut maiora horum credentes signa probarent.
 605 quid mirum est eadem dominum conplesse fauentem
 per seruos, qui plura piis spondere ministris
 dignatus sursum sublimia corda uocauit.

Nam sicut prodit caelestis pagina libri,
 femineam testata fidem, post flumina multi

582—607] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 1—2. 601 sqq.] cf. Marc. 16, 17 sqq.
 602] cf. 174. 608—611] Mt. 9, 20 sqq. 608—615] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 3.

583 g***loria V 584 idolicae v 586 species P illo S ista
 Wopkens 587 despiceret PV deciperet Wopkens conficto, alterun
 o in ras. duar. litt. V 588 auertere V¹ 589 parato v 594 commi-
 nuit PS ruina columnam Barth 595 sulphorea PV: sulphurea Sr
 596 fumentem P¹ attollens S 597 mola P 601 impleret S 603 do-
 cimenta PV¹ 604 horum] operum Barth 605 deum S¹ conplesse S
 606 pondere P 607 parauit r 608 nan V¹ sicuti v

- 610 sanguinis et tristem consumpto corpore tabem
 attactu uestis celerem remeasse salutem:
 sic data Martino est eiusdem gloria facti,
 sed sanante deo, qui nunc quoque celsus in arce
 stellantis solii tangi per membra probatur,
 615 quae capiti aeterno sancta compage cohaerent.
 Quid non mite pio, quae non subiecta fideli
 monstra uiro? iussi parebant saepius angues
 nec suberat uictis feritas cognata uenenis.
 tranabat dirus propter uada proxima serpens
 620 et uitreas sulcabat aquas. extabat ab undis
 cum ceruice caput. findebat pectore summum
 festinus fluuium. reliquus per caerula tractus
 flectebat uario sinuamina lubrica motu,
 intorquens leuis curuata uolumina caudae
 625 et uibrans tremulam meditata in uulnera linguam.
 hunc ubi uix medio Martinus in aequore uidit
 contiguae properum iam iamque accedere terrae,
 compulit his dictis raptim remeare retrorsum
 obstrictum uirtute dei uel nomine Christi:
 630 'nequaquam ad uetitam ulterius contendere ripam
 te iubeo'. stetit in medio mala bestia fluctu
 et fractos rigidus torpor conexuit artus
 membraque captiuo paulatim haesere natatu,
 donec praecluso praestructi gurgitis aestu
 635 languida permissio fluitarent colla profundo
 et retro seminecem ferret piger alueus anguem.

616—636] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 4. 623] cf. Fortunat. V. M. III, 278. 629] cf. Fortunat. V. M. III, 276.

614 stillantis *PV cod. Iureti* membra *V* 619 dirus *S*: uirns *Pv*
 uiriis *V* 621 cum ceruice 701 sollempnia defert *desunt in V*
 622 fl*uium *P* reliquus *scripsi*: reliquos *PSv* cerula *PS* 626] *hinc*
pergit R 627 contiguae *R corr.* 628 compulis *R* compulit *S*
 re*meare *P* 632 fractus *RPS cod. Iureti* rigidus *PS cod. Iureti*
 torpor* *R* corpore *cod. Iureti* 633 natu^{ata} (*sic*) *R* 634 praestructi
scripsi: praestructi *RPSv* 635 permissio *v*

Atque utinam nostrum simili uirtute uenenum,
 quod male transcursae uitianit lubrica uitae,
 inmergens rapido semper mea crimina saeclo,
 640 conuertat sancti miseratio fida patroni,
 cogat et oblitae rursus meminisse salutis,
 ne prona in luteo mergantur membra profundo
 infectum et madeat uitiorum gurgite corpus,
 sed stabiles sursum uirtutum in margine gressus
 645 insistant fidei, terrena et gaudia calcant,
 quaeque fluunt, celeri cupiant euadere nisu.
 hoc tantum et paulum subsistam ad flumina uoto,
 dum clari titulos recolens percurro patroni,
 ad cuius meritum gaudens se subdere sanctis
 650 paruit imperiis iussarum gurgis aquarum.

Contiguum semper ieiunia ducta per annum
 laxabant paulum sanctae sollempnia Paschae.
 mitius his tantum cruciabat membra diebus.
 tum solum exiguum piscem sumebat in escam.
 655 sed dum uenturis seruantur tempora signis,
 consueta officii uotum captura fefellit.
 ille ubi piscantum uanum fluxisse laborem
 linaque per uacuum fluitasse extenta profundum
 agnuit querulis maerentum murmure uerbis:
 660 nam reliquis praesens diaconus satis ore fideli
 adstipulator erat, quem cura instantior huius
 obsequii uigilem praegressae tempore noctis
 et fessum exacta praesentis parte diei
 testem communis faciebat adesse laboris:

644] cf. I, 347. 645] cf. I, 147. 651—694] Sulp. Sev. Dial.
 III, 10, 1—5.

637 adque *R*¹ 639 me in *Barth* 648 reculens *P cod. Iureti*
 649 suddere *S*¹ sanctis *Wopkens*: sancti *RPSv* 650 paruir *P* im-
 periis *Iuretus*: imperii *RPS* gurgis *RP* 651 conticuum *R*² con-
 tinuum *v* (*sed* contiguum *etiam cod. Iureti*) 652 sancti *R*²*S* sollempnia
 pascae *P* 654 tunc *S* aescam *S* 655 segnis *R*¹ 659 quaerulis *R*
 merentum *P* 660 diebus diaconus *cod. Iureti et v, dittographia non*
intellecta 661 adstipulatur *P* huius *R* 662 obsequi *R*

- 665 cuius ut anxietas sancti pia uiscera mouit,
 permotus maerore pio 'perge' inquit 'et amnem
 transcursis propere sollers scrutare fluentis.
 iam tibi captiuam concludent retia praedam.'
 nec mora confisus tanti sermone magistri
- 670 festinat diaconus. trepido spes reddita uoto est,
 nec dilata licet properum captura fefellit.
 nam simul ac modico sepsit uada proxima lino,
 incussus tremuit motato cortice funis,
 implicitam prodens super inuia caerula praedam.
- 675 innexum propere uicina ad litora traxit
 congaudens esocem. tum toto pectore pronus
 humida labenti circumdat brachia pisci.
 lubrica nudatis uix haeret praeda lacertis,
 concussa et madidis iam paene elabitur ulnis,
- 680 donec paulatim cognata elementa relinquens
 efflaret tenuem moribundus in aëre uitam
 oraque languidulo tremulus reseraret hiatu,
 reiectae adplaudens segni motamine caudae.
 obstipuere suum monachorum gaudia uotum,
- 685 qui de uicinis tanta ad spectacula cellis
 egressi implendum tali sponsore fauentes
 crediderant sancto prolatum pectore uerbum.
 o uere aeternae speculum uirtutis! ab ipso
 haec tibi dona fluunt, qui quondam retia iussit
- 690 ducere nocturno in cassum molimine fessos
 discipulos, mittens numerosam in retia praedam,

668] cf. Fortunat. V. M. III, 291. 670] cf. 386. 676] cf. II, 524.
 685] cf. II, 316. 689 sqq.] cf. Luc. 5, 2 sqq.

666 merore *R* pergit inquit *R* 667 scurtare *P* 668 concludnet *P*
 669 confusus *v* 671 dilata] dila *P* 672 ac] a *S* 673 mutato *R*
cod. Iureti 674 implicitam *S* cerula *S* 677 circumdabat *P*
 brachia (c *add. m. 1*) *R*: brachia *PS* brachia labenti circumdabat hu-
 mida *v* 679 concussu? pene *S* 681^a ere *R* 682 languidolo *P*
 683 segni *Barth*: signi *RPSv* 684 obstipuere *S* 686 implendum *S*
 687 credederant *P* 690 noctur*no *P* incassum (su *in ras.*) *R*

concludens lectos sancta ad conuiuia pisces,
quos mediis abreptos penitus de turbine mundi
ad dominum traheret sanctae doctrina fidei.

- 695 Saepe deus uoluit meritum sublime beati
inlustres proferre uiros, quo clarius illis
testibus, extulerat penitus quos gloria mundi,
prolata in populos uirtutum signa micarent.
nam gestae clarus tum culmine praefecturae
700 Arborius uidit fulgentum luce micantem
gemmarum, dum sancta deo sollempnia defert,
Martini rutilasse manum lumenque coruscum
uestire ignitam pretioso murice dextram
et conlisorum lapidum crepitare fragorem.
705 non tales uexilla ducum pinxere lapilli,
taliam nec frontes regum diademata cingunt,
sed quales claris sanctorum in fine coronis
inserit emeritas domini sententia gemmas.

- Nec dubium quin praecipuae probitate fidei
710 ultra hominem uario uirtutum flore coruscet,
quem coram angelici meritum solacia uerbi
historici felix testatur pagina libri.
nam cum Treuerica permaestus ab urbe rediret,
in qua dum miseris irato rege pauescit
715 interitum, quorum uitam posebat ab ipso,
compulsus proprium paulum laxare rigorem
mitior ad culpam respexerat Ithacianam,

695—708] Sulp. Sev. Dial. III, 10, 6. 699] cf. II, 656. 706] cf.
Coripp. Iust. I, 38. 709—735] Sulp. Sev. Dial. III, 11—14, 1. 709]
cf. 55. 712] cf. 608. V, 480. IIII, 349. 716] cf. IIII, 520.

692 piscens *R*¹ 693 abreptus *P*¹ paenitus *R*¹ 695 noluit *S*¹
696 clari ius *R*¹ 697 paenitus *R*¹ claria *R*¹ glori *P* 698 po-
pulo *R* 699 nam *R*: iam *PS* cod. *Iureti* gestae *om. P* 701 dum]
dño *P* sollempnia *P* 702] *hinc pergit V* 703 praecioso *P* 704 con-
lisorem *V*¹ 705 talis uixilla *RPV* 706 f*rotes *P* 707 qualis *RPV*
tales *Wopkens* 708 *om. S* inseret *Barth* 709 praecipue *RV* pro-
bitare *R* 711 solatia *S* 713 permestus *RS* 716 compulsus *S*
717 ad pā culpam *P* ethacianam *RPV*² ethatianam *S* etlacianam *V*¹

- damnatae impulsus clementer parcere causae
 et reparare piae rursus noua foedera pacis:
 720 hunc igitur nimis adflictum maerore reuisens
 angelus alloquio coram manifestus et ore
 detulit ad maestum solacia blandus amicum,
 anxia conlatis permulcens uiscera uerbis,
 consilio mutanda docens, conmissa resoluens.
 725 talis praecipui signans praeconia uatis
 Zacchariam sancto caelestis nuntius ore
 exortum sancti fecit praediscere nati,
 spondens uenturam post iussa silentia uocem.
 denique non impar meritum par prodidit ordo,
 730 utque illi suboles, sic gratia contigit isti
 clarius adiecta uirtutum luce coruscans.
 nam saepe expulsas captiuo a pectore laruas
 necdum praesentis uerbis uel uoce coactas
 terrebat sanctae felix uicinia cellae
 735 excedensque procul benedicta habitacula uirtus.

Sic distenta nimis longe lateque micabant
 praesentem domini testantia signa fauorem,
 nec solo contenta solo, sed crebrius ipsos
 Martini titulis procul inrumpentia fluctus.

- 740 uidere inmenso iactati turbine nautae,
 dum furit insanae uiolentior unda procellae,
 quantum uel solo prodesset nomine sanctus.
 sulcabat medium Tyrreni in marmore pontum
 extentis properans puppis per caerula uelis.

722] cf. III, 316. 725 sqq.] cf. Luc. 1, 11 sq. 732] cf. III,
 457. 736—786] Sulp. Sev. Dial. III, 14, 1—2.

718 damnate *P* 719 repare *P*¹ pia *V* 720 afflictum *S* me-
 more (*prius e ex e*) *R* merore *PS* 722 mestum *P* solatia *S*
 724 conmissa *RSV* 725 talia *v* 726 zaccharia *V* zacharian *PS*
 727 exortum *S*: exorsum *RPVv* praedicere *v* 728 uen*turam *V*
 729 impar *S* 730 suboles *R*¹: soboles *R*²*S* subolis *PV* 731 ad-
 iecte *S*¹ 732 laruas *V*²: larbas *PSV*¹ *cod. Iureti* turbas *R in ras.*
 734 sancte *P* uicinia* (*e eras.*) *R* 737 signa bis *R*¹ 738 sed *om.*
P cod. Iureti 741 furet *PV* undea *P* 742 sono *S* 743 tyrreni
PSV: terreni *R* Tyrrheno *v* in *om. v* 744 pupplis *P* caerula *SV*

- 745 concita subiectum scindebat prora profundum,
 aduerso albentes dirumpens pectore fluctus,
 linquens spumantum uestigia longa uiarum:
 cum subito obtectum praetendunt nubila caelum,
 umida nigrantem praetexunt uellera cratem
 750 et perit in piceo penitus lux condita nimbo.
 insistunt ualidi pontum subuertere uenti,
 fluctibus et madidae rubris miscentur harenae.
 franguntur celsae uiolento turbine moles.
 altius elato suspensa uolumina fluctu,
 755 instabiles sursum nimium tollentia colles,
 dum redeunt, crebris soluuntur fracta ruinis
 innumerosque procul reddunt conlapsa fragores.
 uela cadunt, resonant tremulo stridore rudentes.
 nunc latet abscisso uicina ad nubila monte,
 760 nutat in excelso rursus male pendula dorso,
 ancipitem casum metuens in utroque profundo:
 ast alii quatiunt latera obsistentia fluctus
 et fracti elisa tabularum crate resultant,
 implentes laceram tam crebra aspergine puppem.
 765 excutit auulsum ponti uiolentia clauum
 reiecto rectore procul. formido pauentum
 corda quatit, tremulo conuellens uiscera motu
 pallentesque rigans non sola aspergine malas.
 confusi gemitus, lacrimosae et murmura uocis,
 770 ruptaque singultu adsiduo suspiria fletum
 plangunt consimilem uicina morte querellam.

768] cf. III, 274.

748 praecedunt *V* 749 humida *RS* pratexunt *R* praeten-
 dunt *v* 750 peceo *PV* penitus *R*¹ 752 madida erubris *V*
 harenae *S*: arenae *RV* aerenae *P* 754 elatos *R*¹ elato (*o in ras.*
2-3 litt. m. 2) *V* 757 conlaxa *P cod. Iureti v* colaxa *V* fra-
 goris *RV*¹ frigores *P* 758 rescent *S* tremulos *RV* rudentis *R*
 759 absciso *S* nauis uicina *R* montem *RPV* 760 notat *R* mole
 pendola *R*¹ 761 ancepitem *R*¹ 763 illisa *Barth* cratere sultant *RV*
 764 implentes *S* iam *Barth* puppim *S* 767 quatet *R* 768 pal-
 lentisque *R* pallensque *P* 770 raptaque *P* assiduo *S* fletum *V*²
 771 querillam *RV* querillam *P* querellam *Sv*

interea extremo quidam terrore coactus,
sed necdum instructus uerae ratione fidei,
caeleste auxilium tali clamore poposcit:

- 775 'ignore mihi, merito sed cognite sancti
quem ueneror famuli, per quem tua gloria fulget,
Martini miserere deus, depelle periculum,
eripe nos. nam cuncta tibi procliuia sanctus,
ut memini, antistes crebra uirtute probauit.'
780 nec mora constrato ceciderunt aequora fluctu
et iacuit planus placidarum campus aquarum,
leniter et laceram moderato flamine puppem
optata inpellens zephyrus statione locauit.
sic meritum famuli per cuncta elementa probauit
785 et sancti titulos Christus distendit amici,
glorificans clarum super inuia caerula nomen.

Nec mirum est tam multa deo fautore probandam
Martini potuisse fidem, si quando beatis
peruigil excubiis tota uirtute precandi

- 790 ad dominum praesens felicia uota tulisset,
si tantum ignari penitus longequae remoti
gratia per solum meruit clarescere nomen.
quamquam ad praecipuam contendens pagina laudem
obstupefacta pedem retrahat uerbisque pauescat
795 uilibus ad tantam uirtutum ascendere molem,
quis non unum hominem sanctus, sed protinus omnem
suffragio medicante domum sanasse probatur:
testis adest clarae celsus uice praefecturae
gratifico adsignans haec dona Lycontius ore,

774] cf. 556. 781] cf. II, 416. 786] cf. 674. 787—856]

Sulp. Sev. Dial. III, 14, 3—6. 789 sq.] cf. I, 272. 798] cf. 195.

^{et}
772 extremo *R* u. 772 ante 769 extat in *P* 773 nondum *S* uere *R*
775 cognite *V* 777 dei *P* 779 antestis *PV* (*non R*) 780 fluctū *R*¹
flatu *S* 782 leniter VI, 63 fulchra fauoris *desunt in V*
et laceram *S*: et lacera *R* exlaceram *Pv* puppim *S* 783 zefirus *RP*
zephyrus *S* 786 cerula *S* 789 peruigel *P* peruigiles^x cubiis *R*
praecandi *R*¹ 791 penitus *R* 794 pauiscat *RP* 795 uigilibus *P*
796 omne *P* 797 sanasse *om. R*¹ 798 clare *R* 799 licontius *R*

- 800 cuius multiplici late grassata ruina
 obruerat luis una domum. tabentia passim
 corpora seminecum partes reiecta per omnes
 stipabant fessis horrentia limina membris.
 tristis ubique dolor, crebra et suspiria, fletus
 805 adsidui et toto penitus de pectoris antro
 extorti gemitus, conuellens ilia flatus
 et iugis uomitus, cutis arida, flamma medullis
 insita succendens stomachum, grauis unda uaporis.
 illa ad uicinum pallebant maesta cadauer
 810 corpora seminecum, cognata et funera tali
 maestior exemplo morientum turba pauebat.
 ast alii exanimes saltim contingere caros
 officio miseri nimium trepidante timebant,
 ne dispersa graues sererent contagia morbos.
 815 hos metus obsequio subtraxerat, at dolor illis
 uiscera multiplici praestruxerat anxia luctu.
 at qui postremis tumulassent membra sepulchris,
 dilati ad similem non longo tempore mortem
 portabant pariles ad limina tristia morbos.
 820 nil medicae ualuere manus, nil gramina, sucis
 saepe suis magnas languentum operata medellas.
 tali igitur dominus confusus clade suorum
 diffususque suis precibus placare laborat
 suffragio sancti dominum meritoque patroni,
 825 adlegans querulam Martino interprete cladem.
 qui, quamquam durae, iam laeso iudice, causae
 pernimum sentiret onus, tamen anxia clemens

810] cf. 802. 825] cf. III, 46.

800 latae *P* crassata *RP* 801 luis *R*: luis *P* lues *Sv* 802 co-
 pora *S* 805 assidui *S* paenitus *R*¹ 806 exorti *S* 807 uomitus *S*
 uotus *R* *cod. Iureti* uoto *P* motus *v* scutis *P* 808 iuda *P*
 pauoris *v* 809 mesta *S* 810 at funere *v* 811 mestior *S* 812 exa-
 nimis *R* 814 reserent (*prius* r *ex* s) *R* 817 ad *R*¹ sepulchris *P*
 818 delati *S* 819 morbus *P* 821 medellas *PS*¹: medullã *R* me-
 delas *S*^{2v} 822 cla *R*^{de} 825 alligans *P* allegans *S* querulam *R*
 826 dirae *S* tam *Gronov* 827 honus *R*¹

- sollicito adfectu poscentis uota recepit.
nec prius absistit iugi cruciata labore
830 proterere exhaustis arentia membra medullis
et prono duram tellurem elidere nisu,
adsueta adiectis duplicans ieiunia poenis
nec tenui saltim concludens lumina somno,
exeam stimulans saetoso uellere carnem,
835 quam dominus tanti studio permotus amici
finita tandem penitus mitesceret ira,
reddens optatae felicia dona salutis,
gratantem et dominum complectens turba suorum
exciperet totis contestans gaudia uotis
840 narrantem clari titulos et gesta patroni.
qui post depulsam Martino orante ruinam,
munera sic merito festinans reddere sancto,
argenti centum praedicti ad limina libras
detulit, oblatis compensans praemia donis,
845 ut medici meritum merces uel parua probaret,
munifici et studiis gratantis uota paterent.
quae sanctus cari officio gauisus amici
praemia deuoti adfectum testantia cordis
nec renuit, dum tradentis dispentia cautus
850 cogitat, ut fructum fidei praemissa referrent
munera, nec rursus proprios recepit in usus,
ne mentem sancti uotum macularet habendi,
sed commissa deo caelo conclusit in alto,
ut modo captiuos duris laxantia poenis,
855 liminibus exclusa piis, donata redemptis
seruarent numerata fidem, contempta rigorem.

832] cf. I, 267. 834] cf. III, 310. 837] cf. III, 147. II, 532. 840] cf. 481.

828 sollicito *Iuretus*: sollicita *RPS cod. Iureti* adfectu *PS* 830 pro-
terere *R*¹ proteret *R*² exhaustis *RS*¹ 831 tellurem *P* terrorem
cod. Iureti 834 exeam *R* setoso *S* carmen *S* 835 dominus
om. *S* amictu *S* 836 finitam *S* penitus *R* mitesceret *RP* iram *R*
iras *S* 837 obtatae *P* 843 praedicta *v* 845 medicis *S* merces *P*
846 munifica *v* paterent *P* 847 grauisus *P* 848 affectum *PS*
851 usos *R* 852 ne om. *R* 854 penis *P* 856 numerata] admissa *v*

Perge igitur praemissa sequens, promissa reposcens,
 antistes, claram caeli sublimis ad arcem,
 astrigeram sortite domum rutilamque coronam,
 860 qui cunctam rabiem diri totumque furorem
 daemonis in paruam potuisti adstringere muscam.
 at nos praesentes semper uenerabimur artus,
 donec ad aeternam redeas cum corpore uitam,
 sanctorum adnexus tumulis, iungende coronis.
 865 uix solum a nobis potuisti abscondere uultum,
 nobiscum pietate manens. te saepe frequentes
 inuisunt populi, coram curatio uiuit,
 adsunt optatae confestim dona salutis.
 uerba silent, sed signa nitent. si corpore paulum
 870 a uisu abstraheris, praesens uirtute uideris.
 quam precor ut miseri manifeste in corde poetae
 semper adesse uelis, ut, cum meditatio carmen
 finierit, teneat transcripta oratio laudem.

LIBER SEXTUS.

Instauras nostram renouanda ad murmura curam,
 dum uitam uirtute probas, non clause sacerdos
 lege obituſ, carnisque tuae sine carne superstes

868] cf. 837.

857 perge] per *S* 858 antestis *P cod. Iureti* ad] in *S* 859 atri-
 gerem *S* sortire *Wopkens* . 862 ad *R¹P¹* 867 inuisi sunt *R¹P cod.*
Iureti oculi *v* couratio *P¹* 868 atsunt *P* 869 sic *v* 871 mi-
 sero *v* manifestae *P cod. Iureti* manifesto *v* in *om. cod. Iureti et v*
 pete *R* petite *P cod. Iureti* petitam *v* 873 laudem. Explicit
 liĪ·v· in dño (in dño *om. S*) ĩ vĔR· (haĪ vĔR *S*) DCCCLXXIIII· Incipit
 de uirtutibus ſci martini praesentibus liber sextus (liĪ·vi·*S*) *PS* Expli
 hĪ quartus· de uita ſci martini epi· Inĕp· liĪ·v· de uirtutibus ſci
 martini presentibus *R*

1 inuitas *v* reuocanda *v* 2 paras *v* 3 carnisque *v* surstis *P*

- cerneris, expeteris, contingeris atque teneris.
 5 dum largiris opem praesentem, ostendis honorem,
 quaerenti adsistens et numquam absconse precanti.
 quam bene uicinus propter complectitur artus
 spiritus et sanctum perfundit gratia saxum!
 nil longe est pulsaute fide. clamantia corda
 10 allegant proprias sine uoce et murmure causas.
 mentis uerba legit, qui sensum introspicit et cor
 uisit et arcanum percenset pectoris antrum.
- Quinque prius recolens signaui gesta libellis,
 de multis uel pauca legens. quota portio nobis
 15 conperta e tantis titulis? quid contigit unus?
 exiguum quanta pensat mercede laborem!
 indigno rursum tempto praeconia sensu:
 tanta sinus fert uota rei bonitate patroni.
 praecedat meritum pia gratia: palma tenetur,
 20 nec sentitur onus. nondum libata laboris
 cura mihi est: quod uelle iubet, iam muneris arra est.
 o quantas potuit maior facundia linguas
 hoc operis decorare bono! consueta repelli
 carmina non patitur: credit bona, quae sua nouit.
 25 nam certum est iussisse ipsum, quae missus ab illo
 interpret temptanda putat, sociatus et haerens
 et semper tanti reuerens praecepta magistri,
 perpetuo felix doctor uicturus in aeuo.
 non famae incertum narrat nec credulus auras

12] cf. V, 805. 26] cf. V, 467. 27] cf. V, 669.

4 adque *R¹P* 6 praecanti *R¹* 7 uicinos *Iuretus*, *Barth* com-
 plectitur *S* arcus *Barth* 10 alligant *RP cod. Iureti* 12 archanum *S*
 percensit *R* 13 signauit *S* 14 quo depertio *S* 15 conperta e *Iuretus*:
 conpertae *RP* conperta *S* quid] quos *v* est? tantos titulos quis
 contigit unus? *Barth* 17 tempto *Hartel*: tanto *R* tanta *PS* tanta ad
Iuretus 18 quanta *Iuretus* sinus *Hartel*: sinit *RPSv* 22 quantus *R¹*
 24 credi *S cod. Iureti* 25 est *R*: *om. PSv* quia *S* ipso *S*
 26 inter pretemptanda *R* potat *P* satiatius *S* 27 reuerens *scripsi*:
 reuehens *RPSv* 28 Perpetuus *v* uicturis *S¹* 29 credulus *P*
 auras *R*: aures *PS cod. Iureti* aurae *Iuretus*

- 30 rumorum attentas properat vulgare per aures.
 coram uisa probat, testis fidissimus adstat,
 inspecta adsertor fidei miracula prodit,
 luminibus oblata suis et tradita uotis.
 huc ex diuersis certatim partibus orbis
- 35 agmina conueniunt, numerosas milia causas
 multiplicant iterantque preces. dat gratia uelox
 optatae pietatis opem. laetantur ouantes
 emensi fructum celerem se ferre laboris.
- Iam uero obsessos furioso a daemone sensus
- 40 huc uocat auxilium, rapit huc curatio uelox.
 sistuntur trepidantque rei. confessio clamat
 extorta imperio. sub iudice poena salubris
 cernitur, et proprias alieno in corpore uoces
 edere peruasor captiuo ex ore iubetur.
- 45 sentitur iudex nec cernitur impius hostis.
 exsul ab erepta properat discedere praeda
 inter et instantes fugiens uanescere poenas.
 aëria innexum constringunt uincula corpus.
 quos rebare uagos, nexos miraberis artus.
- 50 firmabunt inspecta fidem. quem poena ligauit,
 tormenta implicitis prodit constrictior ulnis,
 pulsat et adfixis obiecta obstacula membris.
 quid cum sidentes cancelli in tramite gressus
 aërium sustentat iter? nutantia currunt

39—70] Greg. Tur. de miraculis S. Martini I, 2 Cum energumeni per cancellos basilicae ueherentur uolatu aereo, et saepe in puteum qui in ipsa habetur basilica impulsu daemonis iactarentur abstracti, exinde illaesi populis spectantibus sunt resumpti.

34 sq.] cf. Fortunat. C. VI, 3, 175 sq. V. M. IIII, 103. 37] cf. V, 104. Fortunat. C. VI, 3, 16. 52] cf. II, 244.

30 rumorum *Wopkens*: rumorem *RPv* rumore *S* aures *Iuretus*:
 auras *RPS cod. Iureti* 32 inspector *S* inspectae *v* 33 oblita *S*
 34 e *S* partibus (rt in ras.) *R* 36 iterant que *R* 39 a *R*: om. *PSv*
 cf. 253 42 pena *P* 46 exul *S* discere *P* 47 uaniscere *RP* 48 aëria
 (i in ras.) *P* 49 nexos ex nexos *R* 51 implicitis *S* produnt
 constrictius *v* 52 adflexis ex adfixis *R* obiecta obstacula] obseçtacula
cod. Iureti obiecta om. *v* 53 sidentis *R cod. Iureti*

55 corpora et inpositum caua subuehit aura uolatum.
 quin etiam in puteum, qui templo clausus in ipso
 fonte salutiferas eructat concauus undas,
 corpora praecipiti iaciuntur concita saltu,
 in prouum cogente reo, qui uertice presso

60 praegressum sua membra caput detrudit in altum
 gurgitis et cerebrum membrorum mole perurguet.
 sed quis non uideat, cum corpora mersa resurgant,
 extentos patuisse sinus, et fulchra fauoris
 molliter exceptis ulnas reserasse ruinis?

65 artus praedo grauat, uitam clementia seruat.
 plus opis apparet studium quam poena latronis.
 quisque fide nutante labas, adtende: resurgunt
 corpora et ad uitam Martino orante trahuntur.
 absorbet tantum miserorum membra profundum

70 nec puteus patulo conclusos ore perurguet.

Sed quid ego e puteis? fluuius testatur alumnus
 mirandae uirtutis opus, qui moenibus urbis
 iunctus contiguus adlambit saxa fluentis.

hic medius cellam discriminat atque sepulchrum

75 diuisisque locis diffusum interserit aequor,
 nauiger inque freti speciem se gurgite uasto
 dissiciens, longeque suis diuortia ripis

71—105] Greg. Tur. l. c. Alius quoque daemon acquisitum uasculum
 praecipitem duxit ad amnem, quasi praedam quam ceperat demersurus.
 sed non defuit perituro beati confessoris auxilium. nam ingressus in flumen
 et ulteriorem ripam petens nihil nocitus siccis est etiam uestimentis egressus:
 cumque ad cellam maioris monasterii peruenisset, mundatus apparuit.
 hunc etiam testatur [testantur] multas uoces emittere solitum ac lingua
 gentium incognitarum saepissime loqui uenturaque fateri et crimina confiteri.

55 impositum *S* subuehet *RP* uolatu *R* fort. inposito . . . uolatu
 57 fonte *Iuretus*: forte *RPS* cod. *Iureti* eractat *R*¹ 58 cogita *R*¹
 61 perurguet *P*: perunget *R* perurget *S* 63 extensus *R*¹ 64] *hinc*
pergit *V* reserasse *V* ruinas *S* 66 opes *R*¹ appaerac *P* paena *P*
 poena (a *in ras. m.* 2) *V* 67 fidei *P* fidenti tante *R* labes *S*
 attende *S* adtendere surgunt *V* 69 absorbet *S*: absorberet *PV*: *om.* *R*¹
 absciberet *addidit* *R*² 70 conclusus *R* perurget *RPSV* 71 fluuius
ex fluuius *V* 73 contieuis *R*² 74 mediis *P* discriminant *V*¹ adque
*R*¹*P* 76 fraeti *R*¹ 77 dissitiens *RV* deuortia *P*

- instituens oculos uisu ulteriore fatigat,
 et quamquam ualidos lassat tranando lacertos.
 80 hunc fluuium a templo, quod sanctos continet artus
 et' laudi aeternae felicia membra reseruat,
 insanus petiit misero cum corpore daemon,
 mersurus raptam uicino in gurgite praedam.
 uerum nil patitur miseratio tanta cruentum
 85 atque adimit diro saeuissima iura tyranno.
 duratum calcatur iter, solidata rebellat
 gressibus et passus properos non adluit unda.
 trans fluuium siccas stupuerunt agmina uestes
 et gaudens hominem purgandum cella recepit,
 90 quae dudum angelicae felix fuit hospita uitae.
 nec quicquam gestum turbatae tempore mentes
 in semet reduces sensu tenuere recepto.
 Chunorum plerumque sonos fert atque minantum
 murmura et incisas fera per compendia uoces.
 95 auxilium sub teste patens nesciuit adeptus,
 muneris ignarus tantoque e munere saluus.
 plerumque inflexas aliena ad murmura linguas
 possessor miseri rapiebat spiritus oris,
 ut Graecis fluerent Gallorum uerba loquellis
 100 et fando exprimerent gentem nec nomine notam.
 quisquamne hunc sensu proprio putet esse locutum,
 qui fatur non nota sibi? de pectoris antro
 mugit et edomitam flectit possessio linguam,

102] cf. V, 805.

79 quamquam *R*² ualidus *R*¹ nã nando (nã *in ras.*) *R* tra-
 nandos *V*¹ 80 fluum *P*¹ sc̄s *RPV* 81 *om.* *R* 83 surgite *P*¹
 84 nihil *P* 85 adque *R*¹ adimet *RPV cod. Iureti* 87 passos *PV*
cod. Iureti 88 fluuium *V* 89 cellare coepit *V* 90 quae dudum]
 quaedum *R* 93 hunorum *S* fert atque *scripsi: fractaq; RPSV cod.*
Iureti et fracta *P. Pithoeus v: fractaque retinendum et uu. 93. 94 post*
u. 97 ponendos esse C. Schenkl existimat 94 compendia *S* 96 e *om.* *P*
 funere *Barth* 98 possessor *R* possor *P*¹ rapebat *P* 99 grecis
RPV loquellis *PV: loquillis R* loquellis *Sv* 100 et fando *Iuretus:*
effando RPSV cod. Iureti 101 quisquam nec *P* quisquamne uoto hunc
(om. sensu) S 102 fator *V* 103 mugite te domitam *V* possessio *V*

ut chordae id resonant motus, quod plectra pererrant,
105 imperioque manus neruorum fila loquuntur.

O quotiens urgente deo uentura fatentur,
et quorum oblectant semper mendacia fraudem,
extortum a domino coguntur dicere uerum!
quae poena est manifesta loqui! praeceptio uocem

110 elicit et cedit mandato obpressa uoluntas.

Inlustrem uirtute uirum, sed moribus almis
plus clarum magnumque fide, qua celsior extât,

Aegidium hostilis uallauerat agmine multo
obsidio, obiectis quae moenia seperat armis,
115 auxilia excludens et clausos uiribus arguens,
ut minus obsessis faceret diuisio robor
nec iungi ad bellum socialia castra liceret.

uerum praesidio domini deiecta fugantur
milia et egressum portis bipatientibus agmen

120 restaurat solidas securo principe uires.

interea trepido uicinia maesta pauore
pallebat tanti proceris discrimine, et omnis
anxia pendebat populorum cura pauentum,
dum se quisque putat similem perferre procellam

125 inque uno nutat, quidquid consistit in uno.

ergo aliquis forte ex illis, quos tetrior ira
traxerat ad uotum sorbendi in caede cruoris,

111—151] Greg. Tur. l. c. Egidius quoque cum obsideretur ab hostibus et excluso a se solatio turbatus impugnaretur, per inuocationem beati uiri fugatis hostibus liberatus est. idque daemoniacus in medio basilicae ipsa hora qua gestum fuerat est professus sancti Martini obtentu hoc fuisse concessum.

113] cf. Coripp. Ioh. III, 5.

104 cordae *S* m*otus *V* 105 locuntur *R* 106 quoties urgente *Sv*
108 uerum *P*: uerbum *RSV* *cod. Iureti* 109 manifeste *R¹PV* 110 et
licit *V* obpraessa *P* oppraessa *V¹* oppressa *RSV²* 112 quia *V¹*
113 egedium *R* egidium *PSV* agmina *P* 114 obsiduo *R¹* 115 ur-
gens *RSVv* 116 rubor *P¹* robor *Sv* 117 ne *R²* 121 uicina
PV¹ cod. Iureti mesta *S* 122 pallebat *scripsi*: pallaebant *S* pal-
lebant *RPVv* proceres *R¹* 123 auxili^o *P* pandebat *S* 125 utat *R*
mutat *P* quicquid *R²SV*

- praecipiti ad nutum domini quasi turbine raptus
 praecedensque citos trans flabra et nubila uentos
 130 gestorum seriem captiuo e corpore prompsit,
 proclamans isdem momentis, tempore eodem
 obsidione urbem Martino orante solutam,
 atque ipsi donasse deum populumque ducemque.
 mox patuit manifesta fides seriemque probauit.
 135 ipse dies, eadem hora fuit, nihil ordine uerso,
 inuitamque hostem non fallere poena coegit.
 ut Balaam, domini cupiens maledicere plebem,
 extorquente deo coetum benedixit ouantem,
 haut alio penitusque ipso rerum ordine uenit
 140 nuntius, illam urbem tanta obsidione solutam,
 praecipitem Rhodanum molli quae ponte subegit
 et iunxit geminas conexo tramite ripas,
 ut siccum praeberet iter, quod puppibus instat
 desuper et presso nutans uia pendet in amne.
 145 hanc quoque praesenti sociatus, sancte, patrono
 eripis, et cogis trepidum tua uota fateri,
 quae nollet donata tibi. reus adstat et Euro
 ocior amissa optatae specularia caedis
 non tacet inuisaeque sibi fit praeco salutis.
 150 haec quoque discussis patefecit calculus horis
 ipso, ut res docuit, completa et prodita puncto.
 Iam uero erga omnes curatio quanta medellas,
 non medicante manu, non suco adlata salubri,

130] cf. V, 408. II, 609. 137] cf. IIII, 180. 137 sq.] cf. Num. 22 sq.
140] cf. 132.

129 cito *R* fabra *PS*¹ 130 prompsit *PV* 131 *om. v* isdem *R*:
 hisdem *PSV* 132 salutam *P* 133 ipsum *v* docemque *P* 135 ora
*RV*¹ 136 non *om. v* fallire *P cod. Iureti* 137 balacon *P* cupiens
 domini *v* 139 aut *R* haud *S* penitusque *R*¹ ipso *Sv*: ipse *RPV*
 140 solutam] uenit *P* 141 rodanum *RSV* rodonum *P* molliq; *R cod.*
Iureti molli quem *Sv* pontes *R*¹ 142 unxit *V* tramine *S*¹ 143 fort.
 quae pupibus *P* 144 praesso *V*¹ 147 reos *PV cod. Iureti* 148 otior *V*
 admissa *v* obtatae *RP* specula *R* 149 solus seruauit *R*: *om. PSVv*
 preco *R* 150 oris *R* 151 complecta *R* completa *S* et *om. V*
 152 ergo *RV cod. Iureti* omnis *RPV cod. Iureti* 153 allata *S* sulubri *P*

- nec ferri perpessa aciem nec graminis haustum
 155 ulcere nec raptum resoluti sulphoris ignem,
 sed uerbo medicante fluens recteque probata
 praecipiti uirtute fide, quae comminus adstans
 omnibus inuitat trepidos, dum sanat adeptos.
 hic caeci ignotae stupuerunt munera lucis,
 160 hic alacrem cursum uegetato corpore claudi,
 hic noua conlatae uocis discrimina surdi:
 quot causae adtulerant cladem, tot dona salutem
 restituunt. semper poenis numerosius adstat
 praesidium praesensque fugat tutela periculum.
 165 Experta est tantam paralytica uirgo medellam,
 adficiens miseros longo maerore parentes.
 namque omnem membrorum usum uiolentia morbi
 abstulerat, cunctisque simul praemortua neruis
 exanimos penitus stratis reiecerat artus,
 170 et solo uiuens gemitu spiramine fesso
 et flatu exiguo stomachum quatiebat anhelum.
 haec sancti ad meritum manibus delata parentum
 propter uicinum iacuit miseranda sepulchrum.
 alterno nunc ora rigant rorantia fletu
 175 inque uicem effuso lacrimarum flumine certant.
 permouit sanctum clementia. uix leuis artus

165—214] Greg. Tur. l. c. Puella quaedam paralysis humore gra-
 uata et quod peius est errore cultus fanatici inuoluta beati sepulcrum
 expetiit uigiliisque celebratis sanitati est reddita. rursum autem ad ido-
 lolatriae uomitum reuocata languorem, quo obtentu beati pontificis ca-
 ruerat, iterato incurrit.

160] cf. III, 333. II, 535. 169] cf. V, 332. 175] cf. III, 274.

154 non ferri *S* haustu *R* 155 sulphuris *S* 157 fides *Barth*
 communus *V*¹ 158 inuat *S*¹ trepidos *S*: trepidus *RPV* trepidat
cod. Iureti v sanat *om. S* adeptos *S*: adeptus *RPV cod. Iureti v*
 162 quod *PV* attulerant *S*: ad- (at- *PV*) tulerunt *RPV* attulerint
Iuretus salutis *S* 164 tutela *R*: tutela *PSVv* 165 tantum *R*¹
 paralytica *RP* medellam *Sv* 166 afficiens *S* longa *R*¹ 167 ui-
 sum *V*¹ 169 exanimos *R* exanimos *S* penitus *R* 170 fessos *S*
 171 stomachum *V* anhellum *R*¹ 172 mirum *S* 173 iacuit *V*¹
 176 permonuit *S* *sem bis R*¹

- attigerat miseros benedicti tactus oliui,
 exilure pedes, nerui sumpsere uigorem,
 et ualida optatos senserunt bracchia motus,
 180 erectaeque manus digitis lusere solutis.
 gaudia confestim miseri uotiuu capessunt
 et uix tam trepidi credunt, quae credere malunt.
 mutatur rursus facies meliore sereno
 et noua perspicui rapiunt miracula uultus.
 185 Attamen haut longa hoc meritum seruauit honestas.
 qui nunc adsiduis onerabant limina uotis,
 spondentes celerem post praemia tanta recursum,
 atque inopum sumptum mox largitione leuandum,
 munifice quos sanctus alit uestitque sacerdos,
 190 consuetam deuotus opem dum praestat egenis
 expensisque suis ditescit prompta uoluntas,
 anguis ut antiqui dirum rapuere uenenum
 atque idem serpens, qui quondam suaserat Euam,
 hos quoque consilii similis liuore coegit
 195 neglectam calcare fidem, tum praua uoluntas
 consiliis addicta malis diuersa uolentum
 paruit infelix foeda ad mendacia uerbis,
 immemor inspecti penitusque oblita fauoris.
 idolicos petiit uesano pectore ritus,
 200 dispositum mutauit iter uegetamque puellam
 auctori uitae abripuit diroque latroni
 dedit, ingratus fidei, sed subditus hosti:

182] cf. V, 388. 195] cf. II, 57.

177 benedictis *S* 178 exsilure *PVv* nigorem *Iuretus*: rigorem
RPSV 179 brachia *PSV* motos *P²V¹* 182 tam *PV*: tamtam *R*:
om. S mallunt *RPV* 183 rursus *v* 185 aut *R¹* haud *R²S*
 186 assiduis *S* honerabant *R¹* 188 adque *R¹* lauandum *S*
 189 quo *V* 190 cum *S* 191 ditiscit *RV* di*itiscit *P* prumta *V*
 193 adque *R¹* condam *V* euam *RPV¹* 194 similes *R* 195 neg-
 lectam *RSv* tum *scripsi*: dum *RPSVv* parua *P* 198 paenitnsque *R¹*
 199—202] *subiectum deest, nisi error (204) etiam huc refertur: quod cum*
uix probabile sit, C. Schenkl unum seu plures uersus intercidisse putat,
quibus patris puellae mentio fiebat 199 petit *P* repetit *v* naesano
RPV ritos *PV¹* 201 anctore *P* 202 dedit *R¹PV* *cod. Iureti* hostis *P*

- uerum ubi tartarei feralia busta tyranni
 eminus aspexit deceptae uirginis error,
 205 concidit, et dono tanti spoliata patroni
 addicta est propriis eliso corpore morbis,
 donec sanata dono anteriore puellam
 mors raperet duplicata malis et debita poenis.
 quam melius tantae recolentem dona medellae
 210 ad uitam aeternam uel praesens uita uocasset,
 iure ut euangelici meminisset credula uerbi,
 quo iussum est domini sanatum munere seruum
 peccatum uitare suum, ne rursus in ipsum
 pergeret et culpam poena grauiore piaret.
 215 Interdum iniustos iusto terrore coegit
 uirtutem sentire dei. nam saepe rebelles,
 si nondum praecepta regunt, uel uerbera cogunt.
 Cum subito pauefacta metu grauiore periclo
 auxiliores pateretur Gallia Chunos
 220 (nam socium uix ferre queas, qui durior hoste
 extet et adnexum foedus feritate repellat),
 horum unus, stimulis furiosi daemonis actus,
 irupit sacram domini praedo improbus aedem.
 inde altare dei gressu temerare profano
 225 ausus et intuitus furialia uota secutus
 abripuit sanctam dextra uellente coronam,

218—249] Greg. Tur. l. c. Chunos quidam rabidus, instinctu dae-
 monis actus, coronam sepulcri quae sancti meritum declarabat uiolenter
 arripuit. mox lumine priuatus praedam cogente dolore restituit, lumenque
 quod perdiderat recepit.

205] cf. II, 628. 211 sqq.] cf. Ioh. 5, 14. 222] cf. 39.

203 tartartarei *R* furialia *S* tyranni *P* 205 donantis *V* tantis
*R*¹ 207 anteriore *S*: ante priore *RPV* *cod. Iureti* dominante priore *v*
 208 debita] dicitata *R*¹ poenis] bonis *S* 209 medellae *Sv* 212 uis-
 sum *P*¹ est *om. v* 213 rursus *P* 215 iniustus *R* tortore *S* 217 re-
 gum *P* 218 pauefacta* *V* periclo *om. cod. Iureti v* 220 hostem *R*
 221 repellat *V* 222 horum (hor *in ras.*) *R* 224 altarem *R*¹ 225 in-
 tuitu *v* furiali *PV* *cod. Iureti* secutos *PV* *cod. Iureti* 226 arripuit *S*
 scm *P* dextra *om. cod. Iureti, unde tumulo pro dextra r ineptissime*

- quae meritum sancti propter coniuncta docebat,
 effigians illam, quam Christo iudice sumpsit,
 fulgentem astrigera caeli sublimis in arce.
 230 sed sensere oculi culpam, quod nuntia cordi
 lumina perspectam uoluerunt condere praedam.
 intuitu peccauit ouans nec cernere quiuit,
 quae rapuit, liquitque oculos subtracta uoluptas.
 obsessos gemuit uisus quasi nocte diurna,
 235 et circumfusae quaerens solacia lucis
 uicinum doluit tenebris densiscere solem.
 quid stupet aspectum subita caligine clausum?
 iam tum caecus erat, male cum rapienda uidebat.
 uerum ubi quaerenti crimen detexit amico
 240 et percontanti nudauit gesta sodali,
 praegressum ceu nocte ducem cogente secutus
 dissimili petiit benedicta altaria uoto,
 edomitus iam clade sua propiorque saluti.
 confessus commissa reus seque ipse salubri
 245 iudicio damnare uolens meruisse uidetur
 hinc ueniam, quod se poenam meruisse fatetur.
 compensat plectenda dolor: peruasa reformat,
 amissa ut capiat: sumit sua, quae tulit offert.
 mens peruersa habuit poenam, conuersa medellam.
 250 Ast alius caedem sitiens uiolentior ira,
 daemone feruidior, qui capto in corpore clausus

250—264] Greg. Tur. l. c. Quidam uero a tentatore commotus pro-
 lato gladio, cum quendam ferire conaretur in atrio confessoris, protinus
 ira in se retorta, ueloci iudicio dei prosequente, ipso se mucrone perfodit.
 229] cf. V, 858 sq. 251] cf. 130.

227 quae ritum *P* queritum *V* merito *ex* merito *R* 228 effu-
 gians *V*¹ 229 astringera *R*¹ celi *P* 230 cordis *v* 231 condere *S*:
 comedere *PV* *cod. Iureti* demere (de *in ras.* 4—5 *litt.*) *R* 232 quiuit]
additum in margine P m. 2 samuhel 234 diurnas *R*² 235 sollacia *R*¹
 solatia *Sv* 237 stupit *R*¹ stupuit *PV* stupes *Brandes* 238 tunc *v*
 242 petit *R* altario *V* 243 propiorque *V*^{2v}: propiorque *RPSV*¹ *cod.*
Iureti 246 patetur *R*¹ 247 compensat *S* dolo *S*, (praedam cogente
 dolore restituit *Greg. Tur.*) 249 peruersa *Iureti*: peruasa *RPSV* *cod.*
Iureti 251 clausus *ex* clausus *S*

- tartareo miserum furiosus iure premebat,
 percudit obsessum funesto a daemone corpus,
 hospite tam diro tanto crudelior hostis,
 255 sanguineumque ensem perfosso in pectore mersit.
 uerum persistens insania uel furor idem
 spumantem gladium, rorantem et sanguine dextram
 uertit in auctorem sceleris uix caede peracta,
 et latebras tanti sceleris mucrone resoluit
 260 ac facinus male conceptum per uiscera quaerit.
 quam cito iudicium uelox uindicta probauit
 et se cum tali admissio propera ultio iunxit!
 nec quisquam dura ista putet, cum pauca timorem
 signa acuunt, poena exterret, formido medella est.
 265 Ornatum sanctis altaribus addere gaudens
 certatim populus studio properabat ouantum.
 uerum cum pulchras molitio tanta columnas
 temptaret sancti transferre ad limina templi,
 quidam tam properis caecato corde rebellans
 270 obuius ire parat uel talia coepta morari
 instinctu impulsus furiosi daemone audet,
 insuper uxori minitans, quod fletibus eius
 expletum pensaret opus, cum forte propinquo
 rure habitans quaesita operi instrumenta dedisset.
 275 nec mora et in parui uada perlucencia riuu
 praecipiti deiectus equo non repperit ulla,

265—290] Greg. Tur. l. c. Denique cum populus ad beati templi ornatum columnas deferre cuperet gaudeus, quidam uir, qui operi huic inuidus et contrarius fuit, multa (in uxorem) minabatur, pro eo quod solatium aliquod ad plaustra (uehenda) petentibus praeberet. cumque superbis equum feriret, in paruo fluuiolo praecipitatus . . . ictibus suis suffocatus interiit. tunc iuene [fort. funere] praecedente columuae usque ad beatum templum delatae sunt.

268] cf. IIII, 21. 271] cf. 222.

252 premebat *V*¹ 253 percudit *PV* pertulit *S*¹ 256 uerum *R*^{ubi}
 258 autorem *V*¹ 259 resoluti *V* 262 ultio** *R* unxit *P* 263 ne *S*
 quicquam *P* 264 accuunt *P* medela *Sv* 266 populos *R*¹ 269 prosperis
S cod. Iureti 271 instincto *RP* infucto *V* 272 quo? 274 haitans *R*¹
 276 aequo *R*¹ repperit *Iuretus*: reppulit *RS cod. Iureti* repulit *PV*² repullit *V*¹

- quae possent pronum corpus demergere, lymfas.
 mergendus quaesiuit aquas tenuique fluento
 incubuit: moriens quas presserat hausit harenas.
 280 naufragium sine puppe rapit, sine flumine gurges.
 agnoscunt elementa deum. nil casibus inde
 mentiri licuit, quod iussio sola peregit.
 non illas certe lacrimas tua funera flenti
 praemissae mouere minae, sed plangit ut ante
 285 ominis exosi uates uentura canebas.
 praecedis nostras iam non prohibendo columnas,
 nec rapis ornatum templi, rapiende sepulchro.
 sed populus maiore fide deuotus et instans
 praecipuum celerauit opus. uirtute probata
 290 iudicium emicuit, praesens deuotio creuit.

- Iam posito terrore leges, correcte periclis.
 munera praecipui numerabis blanda patroni
 et post percussum uicto serpente uenenum
 nectarei primum suco gaudebis oliui.
 295 quod quotiens sancti uicinia iuncta sepulchri
 comminus exceptit, mutauit uera liquorem
 gratia et aduexit properas festina medellas.

Perlatum obtulerat felix antistes oliuum
 incunctante fide, quod spiritus ille rigaret

298—319] Greg. Tur. l. c. Quoties etiam ad beatum sepulcrum
 oleum fuisset positum, referunt illud uidisse aduictum. sanctus uero Per-
 petuus episcopus, merito beati discipulus praecouandus, ampullam cum
 oleo ad sanctum tumulum detulit, ut eum [i. e. id] uirtus iusti infusa
 sanctificaret. et eraso a marmore, quo sancta membra teguntur, puluere ac
 liquori permixto, ex quo in tantum oleum redundauit, ut uestimentum
 sacerdotis nectareo effragrans odore oleagina unda perfunderetur. multique
 ex hoc infirmi experire salutem.

299] cf. V, 134.

277 possent *Sv*: possint *RP* possit *V* lymphas *Sv* 279 ausit *R*
 arenas *V* 280 gurgis *RPV* 281 aelementa *R*¹ 284 ut ante] inauem:
Hartel 285 ominis exosi uates *P. Pithoeus*: omnis et exosi uatis *RPSV*
cod. Iureti 287 nec] non *S* rapiendo *R* rapiendet *V*¹ 291 legis *P*¹
 legens *v* correcte *V* 292 numerabilis *PV cod. Iureti* 293 excussum
Wopkens nenum *P* 295 quoties *Sv* uicina *S*¹ 296 excepti *PSV*
cod. Iureti 297 medelas *Sv* 298 antestis *PV cod. Iureti*

- 300 et noua contigui perfunderet aura fauoris,
 Perpetuus, domini non solum nomine cultor
 et praegressa pii sectans exempla magistri.
 hanc cum uellet opem ueneratus ferre saluti
 expertumque bonum cunctis adhibere medellis,
 305 abrasus propere benedicto e marmore puluis
 admixtus sancto uires duplicauit oliuo,
 ut sic resperso uirtus geminata liquori
 augetet contacta fidem, sociata salutem.
 uerum ubi uel modicam sensit uicinia micam,
 310 gratia contactum uelox suspendit oliuum
 et tumor exundans efferbuit. auxit abundans
 copia quod coram prolato munere creuit.
 celsior ore suo diffusio claustra rigauit.
 et tamen exundans non fecit gratia damnum,
 315 et subiecta fluens et semper plena repletis.
 non maculat umquam madidas haec gloria uestes:
 maiorem haec retinent inspecta Siloã nitorem,
 quae tantum testantur opus. non abluat ullus,
 quae uirtus tanto indicio perscripta notauit.
 320 Nec clausa est laus ista loco: sectata fideles
 gratia sublimes titulos et in aëra misit.
 ipsae etiam sancti meritum sensere procellae,
 grandinis et terror densatis nubibus haesit
 uastandisque locis clementior ira pepercit.

302] cf. II, 109.

317] cf. Ioh. 9, 7 et 11.

321] cf. V, 435.

301 solo *coni. Iuretus: at cf. I, 44* 302 sed *Barth* pergressa *P*
 303 hanc *S*: hunc *RPVv* 304 adhibere *V* medellis *R* medelis *Sv*
 306 admixtus *P* 309 uicina *S*¹ 310 contactam *R* 311 efferuit
RPV ausit *R* 315 et ante subiecta *om. R* 316 quamquam
Gronov madidus *R*¹ uestes gloria *S*¹ 317 inspecta *cod. Iureti*
v: inspecta et *R* inspectae *PSV* ut stagna Siloã *Barth* infecta et
 Coa *Gronov* 318 totum *v* abuat *R* abnuat *coni. Iuretus* 319 tanta *R*
 perscripta *S* 321 sublimis *RPV cod. Iureti* in aëra] iera *P*
 322 ipse *P* 323 densatis *R* 324 clementior *Iuretus*: dementior *RPSV*
cod. Iureti

- 325 Quidam confidens ueram se ferre salutem,
 si quicquam e sancti licuisset limine templi
 ad propriam deferre domum, benedicta salubris
 congaudens famulus suscepit praemia cerae.
 experta est gauisa fides, quid pectore toto
 330 senserit: auxilium spes expectata reuexit.
 euasit protectus ager iacula illa liquoris
 saxea et adstrictae glacialis uerbera lymphae,
 hac fructus satione tegens, quae condita terrae
 extendit patulos uotiuia ad tegmina ramos.
 335 indultum stupuit uicinia cuncta fauorem
 et patuit ueris uirtus iam cognita signis.

Non ego centenis possem haec praeconia linguis
 cuncta loqui aut tantas uirtutum euoluere palmas.
 nec mihi mendacis pulsanda oracula Foebi
 340 nec confictarum plectra expectanda sororum.
 nos alter repleat tantae ad praeconia laudis
 spiritus et nostro det uerba et gaudia cordi.
 ut uerum cantare queam, mea Musa patronus
 me foueat uegetetque meum sua gratia sensum,
 345 ne uincar splendore operis neu lumine tanto
 obrutus instabiles oculos a luce reflectam,
 perspicuoque canam celsa et caelestia sensu.

325—336] Greg. Tur. l. c. Cum autem ad templum sanctum quidam deuotus fide plenus accessisset, et gratiam sancti sitiens cogitaret quid de beata aede raperet ad salutem, prope sepulcrum accedens aedituum supplicat, ut sibi parum [per] benedictae cerae largiretur e tumulo. quam accipiens laetus abscessit et agro, cui frugem seuerat, confisus imposuit. adueniens autem tempestas saeuissima, quae uiciniam in annis praece- dentibus saepe uastauerat, ab hac est prohibita benedictione, nec ibidem ultra, uti consueuerat, nocuit.

330] cf. V, 466. 344] cf. IIII, 276.

325 se ferre] referre *R* 326 e sancti] escim *R* 327 adpropiam *R*
 328 famulis *S*¹ caere *V* 330 expecta *R* reuixit *SV* 332 lymphae
Sv 333 ac *Sv* 334 germina *S* 335 uicina *R* 336 ueris] uires *S*
 338 *aut *V* 339 mandacis *P*¹ pulsando *RPV* phoebi *Sv* 340 ex-
 spectanda *Vv* 343 ut] et *R* queat *S* queat mea Musa, *Brandes*
 patronos *R*¹ 344 uegitetque *ex* netigetque *S* 345 neu *SV*: ne *RP*
 347 canum *S* celestia *R*

crede deo, lecture, pio, quae credere nobis
ambigis, et Christo cuncta haec procliuia nosces,
350 quae dedit et sancti titulis ad Crescere iussit.

Obsequium sollemne pio deferre quotannis
adsuevit populus, reducis cum circulus anni
instauraret ouans sanctae mysteria Paschae.
inuitat properos ueneratio plurima cellae,
355 quae tam praecipuo patuit fida hospita sancto,
angelico possessa uiro. prona ora madescent
fletibus et lacrimis sancti uestigia quaerunt.
quae loca contigerit psallens, quae presserit orans,
hinc meminisse uolunt, in quo libauerit escas,
360 inmensa exiguo laxans ieiunia gustu,
caelesti auxilio excubiis quae cella quietem
fouerit atque breuem membris largita soporem

351—460] Greg. Tur. l. c. Magnifica uero atque desiderabili paschali festiuitate adueniente populus ad beati cellulam, in qua commoratus saepe frequentauerat cum angelis, deuotus aduenit. et singula loca allambens oculis uel irrigans lacrimis, [in] qua uir beatus ante sederat aut orauerat siue ubi cibum sumpserat uel corpori quietem post multos labores indulserat, classe nauium praeparata amnem transire parat, ut beatum sepulcrum adeat et cum fletu ueniam deprecans coram confessore se prosternat. nauigantibus autem illis tentatoris impulsu commoto uento classis in profundo demergitur et sexus uterque ab amne diripitur. cunq̄ue inter procellas fluctuum rotarentur et spes omnis euadendi deperisset, una omnium uox in clamore profertur dicens: miserator Martine, eripe a praesenti interitu famulos famulasque tuas! his dictis ecce afflatus aerae placidus artus submersorum subuehens ab undis illaesos omnes litori, quod desiderabant, unda famulante restituit. nec ullus deperiit, sed cuncti saluati paschalia festa summa cum exultatione perfuncti sunt. non enim defuit illa uirtus, quae Iordanem scindens populum sub aquarum molibus margine arente traduxit, uel quae nautam submersurum, Martini dominum inuocantem, de profundo pelagi ad litus quod optabat elicit.

353] cf. V, 652.

348 pi*o P 349 noscens R 351 solemne RPV 352 populis V
circulos V 353 instaurarit R instaurat renouans v sancti S
misteria P 354 properor PV cod. Iureti propriae v cellae R
356 angelica P possessa R 357 uestigia R 358 psallens; R praeserit V
359 aescas S 361 caelestis auxilii excubiis; cellam R
362 adque R¹P-

sublimem uigili recrearit imaginē mentem.

huc populum congaudet ouans perducere pastor.

- 365 transfretat exceptum numerosis puppibus agmen,
et fluctus sub classe latent. huc sexus et aetas
omnis adest. uacuae resident custodibus aedes.
e cunctis alterna fides penetralibus adstat.

Interea infusus mortis uel criminis auctor

- 370 inuidiae liuore suae conatibus istis
obuius ire parat, nauemque adgressus onustam
fluctibus in mediis uastoque in gurgite mersit,
inuoluens alto simul omnia rapta profundo
implicitumque trahens decursu fluminis agmen.
375 quam cladem expectabat ouans quantoque triumpho
optata innumerae numerabat funera mortis,
diuulsos rapiens nutricum a pectore paruos
dispergensque uagas super inuia caerula clades,
ast alios cernens nexu ceruice grauata
380 mergere depressum quod strinxerat ulna cadauer,
hos madida iam ueste trahi, sed quaerere caelum
lumine et infusas uel murmure pellere lymfas.
interea concors Martini in nomine clamor
auxilium caeleste ciet. prosternitur omne
385 uulgus et humentes fletu perfundit harenas.
debebat tam laeta dies specialia maestis
gaudia et eximium sollempni in tempore munus.
adfuit in mediis confestim mitior undis
spiritus et dirae rapuit iura improba morti.

366 sq.] cf. IIII, 258 sq.

378] cf. V, 786.

384] cf. V, 556.

- 365 numerosi *R* 368 e *scripsi*: et *RPSVv* penetrabilibus *V*
369 infusos *PV* infusus hos *cod. Iureti* infuso *v* 370 inuidiae *S*¹
371 ob*uius *V* aggressus *S* 376 optata *V*: obtata *R* ob- (op- *S*)
tatae *PSv* innumerae *om. PS cod. Iureti v, sed in S spat. 7 litt.*
377 diuersos *S* 378 cerula *PSV* 379 alios *S*: alio *RPVv* 380 merge *V*
extrinixerat *V* stringeret *S* 381 madida (i *in ras. m. 2*) *V* trahis *R*¹
celum *V* 382 *om. S* 383 in *delet Brandes* 385 arenas *RPV*
386 mestis *P* ^mētis (in *add. m. 2*) *V* 387 solempni *P* 389 improba *S*

- 390 suspendit uaga membra liquor. solidata saluti
lympha artus subuexit aquis. non icta natatu
nec permutatis sulcata et saucia palmis
inmotum gestauit onus ripisque reuexit
gaudia, et aduectam numerauit laeta salutem.
- 395 agnouit natum genetrix, infantia matri
haesit et amplexu genitor sua pignora fouit.
frater, mater, erus, famulus, matrona, propinquus
conlato coiere gradu, gratesque resultans
uox cecinit sanctisque deum laudauit in hymnis.
- 400 uix audet quisquam confestim credere uisis,
consulit et trepido dubitantia lumina uoto.
nec fracta est terrore fides: properatur ad amnem.
ocius instaurat uegetas noua gratia uires.
non habitum mutare placet. cum uestibus isdem
- 405 exsultant, madidoque fides non alget amictu.
sic ripa ulterior tanto gauisa triumpho
'cantemus domino' laetata et credula dixit.
praeda inlaesa canit, submersus praedo remansit.
- Ecce iterum dominus scisso Iordanis hiatu
- 410 diuisum patefecit iter populumque per amnem
praegressae iussit se iungere comminus arcae.
ad fontem remeans uertit sua flumina gurges
et sistens cursum refluus properauit ad ortum.
haec loca calcatis populus protriuit harenis,
- 415 nauita quae trepidus remo ueloque cucurrit.

399] cf. III, 332. 403] cf. IIII, 532. 409 sqq.] cf. Ios. 3.

390 uagu *P* m̄bra *S* 391 lympha (a *in ras.*) *S* aquis *S*: quis
RPV cod. Iureti ictu *PV* natato *V* iet unatatu *R* hictu
natatu *cod. Iureti* natantum *Hartel* 392 permutatis *Iuretus fort. recte*
393 inmutum *P* 394 numerarunt *v* (*sed numerauit, scil. lympha, etiam*
cod. Iureti) salutes *R* 397 herus *R* herus *S* propinquis *P*
398 coire *RPV¹* gratasque *P* 399 ymnis *P* 400 audae *P* 401 dubio
trepidantia *v* 404 hisdem *PSVv* 405 insultant *R* exultant *S*
407 laeta *cod. Iureti v* 408 inlesa *PS* summersus *S* 409 scisso *S*:
scissu *RPV* sciscu *cod. Iureti* scissi *v* iatu *R¹* 411 se *om. P*
se coniungere *R* 412 gurgis *RPV* 413 ortu *R* 414 arenis *RPV*

- Quas terrae pontique uias non nominis huius
 gloria pernici penetrauit concita saltu,
 aequoreas egressa uias et peruia nautis
 uasti dorsa maris? ualidis abrepta procellis
 420 puppis in ignotum longe delata profundum
 extra hominum classisque uias torpore ligatum
 turbinis impulsu praeceps inruperat aequor.
 egressum spes nulla dabat. nam glute liquoris
 inmoti obsistens pontus tabulata tenebat
 425 obsidione maris. cupientes flamina nautae
 tempestatis opem mallent et turbinis iras,
 fluctibus in mediis facientes uota procellae.
 uerum nulla datur miseris exire potestas.
 naufragium tam segne tenet sine motibus ullis.
 430 quae natat in pelago, non enatat. haeret in undis
 detestanda quies. pontus quod sustinet, obstat,
 nec uehit impulsu puppem nec sorbet hiatu.
 effugii spes nulla patet. nam seruat in undis
 fluctibus adstrictam torpens custodia praedam.
 435 spes est una deus solus. quaecumque creauit,
 et regit. imperium seruant elementa creantis.
 ad nutum domini raptim commota quiescunt,
 insuetos motus propere torpentia discunt,
 dispositisque prius rebus dat iussio legem.
 440 Quidam rumorem sensu meliore secutus
 Martini titulos fama uulgante per orbem

416 uias *bis S*¹ 417 penetrauerit *R* 419 abrupta *P* arrepta *S*
 420 in *om.* *R* 421 clausisque *S* 422 praeces *P* 425 flumina *R*
 fla+mina* *V* flamina nautae . . . 427 facientes *om.* *v* 426 mallent
 et turbinis *V*: mallent eturbinis *R* mallentae turbinis *P* mallentes tur-
 binis *S* 429 tenet] te et (*spatium unius litt uac. relict.*) *R* 430 quae
 natant *R*¹ 433 effugii spes *scripsi*: effugiis spes *R* effugiis per *PSV*
 effugii (*om.* spes) *cod. Iureti* effugii uia *v* seruant *R*¹ 435 est]
 et *R*¹ unda *R* solum *S* quaecumque creauit, et regit. *Hartel*
 quaecumque creauit et regit, imperium seruant elementa creantis. *ego*:
 deus, solus qui cuncta creauit et regit imperium seruans. elementa creantis
 ad nutum *Brandes* 436 inperium *P* seruant *Sv*: seruante *RPV*
 elementa *P*¹ 438 insuetus *R* 440 *om.* *S*

- conpererat, plena atque piis miracula gestis.
 hic cogente malo solam ratus esse salutem
 ad uerum clamare deum, sic forte precatus
 445 ad caelum uisus lacrimarum fonte rigatos
 erigit atque oculis cordis penetralia iungens
 aspice' ait miseros, spes una et uera salutis.
 Martini miserere deus, qui tanta per illum
 sparsisti in populos diuini signa fauoris,
 450 et meritum uirtute probans excedere terras
 iussisti titulos etiam trans aequora claros.
 ille suis soluat uel laxet uincula puppis
 suffragiis, cogat diuisas cedere lymfas
 et tandem fluidum rarescere gurgite pontum'.
 455 nec mora et adlapsi propere uis maxima uenti
 expulit abreptam discisso gurgite nauem
 et uexit facili super inuia caerulea flatu,
 moxque exoptata portus statione refouit
 nomine Martini uectos simul atque reuectos,
 460 assiduaque fide dona exorata canentes.
 Quis tandem haec sensu capiat? quis carmine pingat?
 quis numerare queat, quis promere? uincitur omne
 ingenium, cohibent pressas praeconia linguas.
 attamen inferior titulis, quos gloria comit,

445] cf. IIII, 231. 448] cf. V, 777 449] cf. I, 239. V, 83.
 III, 53 sq. 450] cf. 2. II, 507. V, 435. 457] cf. 378. 458] cf.
 V, 783.

442 conpereat *PV* compererat *S* plena atque *scripsi*: plenaque
RPSv planaue *V* 443 raptus esset *P* 444 precatus *Iuretus*:
 praecatur *R¹V¹* precatur *R²PSV²* 445 rigatus *P* 446 adque *R¹P*
 449 in *om.* *V* diuina *S¹* pauoris *V* 450 probant *PSV* 452 ille
 suis *RP*: illeuis *V* inlese *S* uallax et *R* uellaxet *P* uellax
 et *V* 453 limfas *R* lymphas *Sv* 454 tantum *cod. Iureti v* fluidum
PS flutum *cod. Iureti* fluctum *v* rariscere *R¹PV¹* pontus *S*
 ponti *v* 455 adlapsi *R* prore *P* 456 expulsi**t* *V* arreptam *v*
 457 facilis *R¹* caerulea *S* 458 mox *S* refouet *PV* 459 nomin**e* *V*
 uectus *RPVv* adque *R¹* reuectus *PVv* 460 assiduaque *S*
 463 ingenitum *RPV cod. Iureti* praessas *RV*

465 quae conperta mihi totiens uel scripta relegi,
cum fari ut dignum est nequeam, uel tangere nitar.

Quidam de sancto repetens sua limina templo
praesidium domui credens se ferre salutis
detulerat secum sanctam ad penetralia ceram,
470 fidens quod tanti benedictio iuncta patroni
tam iustae fidei meritis uirtutis adesset.
et iam tempus erat prodi documenta fauoris.
forte per elapsum serpens incautius ignem
flamma uorax, uires augens per pabula ligni,
475 urgebat iam clade domum. uapor undique in auras
plurimus undantem glomerabat turbine molem.
arida sorbebat rapiens atque obuia lambens
et solas relinquens de tanta clade fauillas.
nec spes effugii propius flagrante periclo.
480 sepserat incumbens propter penetralia terror
et tam contiguam uicina pericula praedam.
ad sanctum rediere preces. clamore fideli
poscitur atque iterant crebrae pia nomina uoces.
ipse erus accensae rutilantia lumina cerae,

467—499] Greg. Tur. l. c. Quidam pro benedictione aliquid de sancta aede assumere flagitans aliquid cerae de sepulero sancti accepit et infra penetralia domus tanquam thesaurum caelestem reposuit. factum est autem ut inuidia tentatoris immissum incendium domus uoraci flamma circumureretur et sparsum per aridas tabulas cuncta uastaret. interea clamor ad caelum tollitur et beati Martini auxilium imploratur, meminiturque cerae particulae a sancti templo delatae. quae reperta et igni iniecta protinus cunctum restinxit incendium, nouoque miraculo cera, quae ignem alere erat solita, uiolentiam ignis ui sanctitatis oppressit.

479] cf. 433. 482] cf. II, 184.

465 conperta *S* toties *Sv* 466 nito *V* 468 se ferre *scripsi*:
efferre *RPSV* afferre *v* cf. 325. *V*, 219 469 sancta *R* 471 iuste *R*
adesse *V* 472 documenta *RPV* 473 lapsum *PV* 475 urgebat
RSv iam *om.* *S* 476 mole *R* 477 sordebat *S* adque *R¹PV*
478 liquens *S* 479 effugii *R*: effugit *PVv* efugit *S* propius
(*r* *eras*.) *V* 480 repserat *Gronov* 481 et tamen *S* et iam conti-
gerant *Gronov* 482 redire *P* 483 adque *R¹P* crebre *R* pia *om.*
cod. Iureti v numina *S* 484 herus *RS* accinsae *R* limina *R*
caerae *V*

- 485 unguine felici blandam fundentia lucem,
 praetrepida uelox rapit ad penetralia dextra,
 atque inter medias statuens flagrantia flammās
 ignis praesidiis urgentem reppulit ignem.
 haesit turbo furens. uastator protinus hostis
- 490 terga dedit rabiemque ignis scintilla fugauit.
 non ita, si totos iecissent nubila nimbos,
 desuper infusae possent prodesse procellae,
 aut si certantes rapuissent flumina coetus,
 quilibet haec quirent exhausto flumine fontes
- 495 tam celeri praestare bono, quam uera potestas.
 ignis praetrepidans refugit sua pabula ceras
 altoresque fauos concors natura pauescit.
 uirtute interimit flammam, quam lumine nutrit,
 nectare perspicuo redolens pinguido liquoris.
- 500 Haec paucis ausus prope percurre uerbis
 signauit indoctus populo relegenda fideli.
 firmare humilem tam grandia gaudia uocem.
 quae quereris descripta parum, mirabere gesta.
 sufficit ut carmen temens praeconia laudes,
- 505 nil morti licuisse, palam cum uita probetur.
 perpetuo urbs Turonum Martino antistite gaudet.

491] cf. Alc. Auit. III, 329.

485 fundantia *R* 486 dextram *PV* 487 adque *R*¹ iter *P*
 488 urgentem *S* ingentem *v* praesidii surgentem *PV* 492 possint
RPV prodesse *R*¹ 494 exhausto *RPV* 497 concors *R*: consors
PSVv pauescit *PV cod. Iureti* 498 interemit *R* 499 redulens *PV*
 pinguedo *Sv* 503 quereris *scripsi*: queris *R* quaeris *PSVv* de-
 scibta *R* . gestam *PV* 504 laudis *Sv* 505 palam est cum *Barth*
 506 perpetuum *v* toronum *RPV* antestite *RPV* (i *in ras. m. 1 R*)
 gaudet. Finit in \widetilde{xpo} ihu (in \widetilde{xpo} ihu *om. RS*) lib. VI. (paulini *add. V*)
 habens uersus (\widetilde{hab} uer̄s *P* hab. uer̄. *S*) cccclxxiiii. *RPSV* Item
 prologus *S*: *om. RP*

II.

CARMINA MINORA.

PROLOGUS.

DOMINO SANCTO AC BEATISSIMO PATRONO PERPETUO EPI-
SCOPO PAULINUS.

Iterato asinae ora reserastis, qui mihi loquendi fiduciam prae-
stitistis, cum obtecto ore in eo loco uerecundius silentio conti-
ciscerem quam inperita uerbositate garrirem. sed quae erit de 5
suffragii adsiduitate suggestio, ni uotum loquendo prodidero?
domine sancte ac beatissime, specialis aput deum patrone con-
uersationis angelicae et apostolicae dignitatis: ego conscientia
perurgente credideram etiam hoc fuisse nimium, quod potueras
notare temerarium, ut ad illam uirtutum tam perspicuam clari- 10
tatem quasi inluminandus accederem, lucemque tam claram te-
nebrarum mearum nube restringerem. sed benigne de his quae
2 scripseram sentiendo duplicatis audaciam iussione, ut etiamnum

3] cf. Num. 22, 28.

1 Domne *R* sancto *om. R* 4 obtecto *R*: obiecta *PS* conti-
ciscerem *RP* contitiscerem *cod. Iureti* 5 imperita *S* quae erit
scripsi: quaerit *RPS cod. Iureti* 6 assiduitate *PS* suggestio, ni
scripsi: suggestioni *RP* suggestionem *S* uotum quod *S* prode-
dero *P* 7 apud *PS* 9 perurgente *R* perurgente *S* crede-
deram *P* 11 quasi] quas *R* 12 nubi *R* restringere *P* 13 scrib-
seram *P* audacia *P cod. Iureti* passione *S* etiã nunc *S*

illi parietes consecrati uersuum meorum ferant lituras, uel ob-
 oedientiae studiis obsequamur, qui ad remedium humilitatis in-
 buimur. uersus per Domnissimum meum diaconum sicut prae-
 cepisti emisi, quos pagina in pariete reserata susciperet. etiam
 5 illos de uisitatione nepotuli mei memor tanti fauoris adieci,
 quem charta inscripta uirtutibus et manu beatitudinis uestrae
 subscripta sanauerat. uestra praestabit oratio, ut credulitas cre-
 scat auxiliis et quae adipisci cupimus scribere, quia permittis,
 audeamus.

UERSUS PAULINI DE UISITATIONE NEPOTULI SUI.

Quam modicam stillam quanto torrente rependis,
 sancte deus, licet ipsa huius uel guttula roris
 a te tam sterili data sit uel praestita cordi.

1 parietes consecrati] cf. Greg. Tur. hist. Franc. X, 31 hic (Per-
 petuus) submota basilica, quam prius Briccius episcopus aedificauerat super
 sanctum Martinum, aedificauit aliam ampliorem niro opere. in cuius ab-
 sida beatum corpus ipsius uenerabilis sancti transtulit.

1] Greg. Tur. de mirac. S. Martini I, 2 sub fin. Haec Paulinus in
 sexto operis sui libro uersu conscripsit accepto a sancto Perpetuo episcopo
 de his indiculo. uerum cum ad eum huius indiculi charta uenisset, nepos
 eius graui tenebatur incommodo. at ille confisus in uirtute sancti: si tibi,
 inquit, placet, beate Martine, ut aliquid in tua laude conscribam, appareat
 super hunc infirmum impositaque charta pectori eius extemplo recedente
 febre sanatus est qui erat aegrotus.

1 parietis *P* ferent *S*¹ uel . . . obsequamur *R*: om. *PS* (uel = et)
 2 qui] quibus *S* imbuimur *S* 3 uersos *R*²*P* domnissimum *R*:
 dominissimum *PS*² *cod. Iureti* dominissimum *S*¹ diaconus *S*
cod. Iureti praecipisti *RP* praecepistis *S* 4 quos *R*: quo *PS*
 susceperet *RP* susciperetur *S* 5 illis *PS* nepotuli *R*¹ nepu-
 tuli *P* 6 charta *R* carta *P* inscripta *R* 7 subscripta *R* prae-
 stauit *P* 8 quae] qui *P* permittis *R*: permittetis *PS* permittemus
cod. Iureti 9 audeamus. In $\overline{\text{c}}$ (In $\overline{\text{c}}$: *P* Inci $\overline{\text{c}}$ *S*) uersus (ue $\overline{\text{r}}$ *S*) paulini
 de uisitatione nepotuli (nepotuli *P*) sui *RPS*

1 stellam *P* *cod. Iureti* 3 sterilis *S* corda *R*¹

- non his obsequiis tam largum flumen egebat,
 5 ut tenuis leuibus foliis qui decidit humor
 tam profluo augmentum faceret dum labitur amni,
 cum magis ad ramos de ripis surgeret humor,
 dum uitreus fundit nebularum stamina gurges
 contiguumque rapit sitiens uicinia frigus.
 10 inde haec gutta meas tetigit tam prodiga fauces,
 tangeret ut murmur solidi crystallata fluenti.
 quantum haec sola mihi ferret patientia donum,
 ut nullam incederet felix audacia culpam:
 nunc uero his etiam duplicatur gratia signis,
 15 ut nullo te fine canam, uenerande sacerdos.
 non finitur opus quo susciter. addita crescunt,
 quae meminisse iuuat. uirtus dum proditur, adstat.
 tune meas uisis lacrimas? tu fletibus illis
 fers miseratus opem? te uitae altissimus auctor
 20 exorante grauis cohibet lamenta senectae?
 ipsa salus uitam reuocet. deiecerat aegrum
 et paene exanimem morbi uis tanta nepotem
 coniunctamque eidem nubendi lege puellam,
 ut uix iam tenui spirarent corpora flatu,
 25 nec posset sollers tactus deprendere uenas
 subtracto pulsu filo languente latentes.
 me quoque submotum pietas arcebat ab omni
 officio. exosam uitabant lumina lucem,
 dum poena est quodcumque uident. spes una pauentis

4 egebat *scripsi*: negabat *R* agebat *PS* 5 ut *R*: et *PS* nec
Brandes 6 augmentum *R*: augmento *PS* 7 ripis *uel* riuus *Gronov*:
 rupis *RP cod. Iureti* rupes *S* 10 inde *R*: in *PS cod. Iureti*
 stetigit *R*¹ prudiga *P* 11 tangeres *P* murmur *RS*: murmor *P*
cod. Iureti marmor *Hurtel* tangeris ut marmor *Gronov* tangunt
 ut ramos *Brandes* chrystalla *R* cristalla *P* 15 canaum *P* 16 finit
P cod. Iureti quod *PS* suscitatur *S* 17 iubet *P* iuuat *S*
 20 cohibet *P* 22 poenae *P* pene *S* uisi *P* 24 et *P cod. Iureti*
 tenuis *R*¹ 25 nec *Iuretus*: ne *RPS cod. Iureti* posset *S*: possit
RP cod. Iureti deprehaendere *R* depraeendere *P* 26 subtracti
 pulsus *Iuretus* languente *Iuretus*: lugente *RPS cod. Iureti* 27 sum-
 motum *S* arcebat *R* 28 lumine *P cod. Iureti* 29 pauentus *P*

- 30 cor tetigit iuuenis, causam mandare patrono
indulti et totiens propius meminisse fauoris.
nuper contigerat perlatam euoluere chartam,
quae tanti ad nosmet meriti peruenerat, inde
innumera ut miris fulgeret gratia signis,
35 quis dominus ueri meritum testatus amici
ornabat sanctum per dona inmensa sepulchrum.
haec signa antistes dextra signauerat alma
Perpetuus, tanti gausus laude magistri.
hanc igitur chartam uix linguae murmure paruo
40 incunctante fide spes non incerta poposcit.
exanimi iuueni uires fiducia fandi
praestitit et fessam laxauit gratia linguam.
ergo inter medios quos febris mouerat ignes
uirtutum palmas stomacho coniunxit anhelio
45 et rapuit, recolendo fidem quae scripsit, in ipsis
condita uisceribus quidquid conclusa tegebat
pagina, et ad uotum uelox medicina cucurrit.
exiuit iussus tanta ad miracula sudor,
creuit et ad numerum tanti quoque muneris ordo,
50 ut scribenda fidem faciant, quam scripta retentant.
non tam pernici suspendunt sucina saltu
fistucam faeni uicini glute uaporis,
quam citus ad chartam madefacti corporis humor
mandato celerante redit. spe uita reuertens
55 affectu quaesiuit auum quasi nuntia tanti
muneris, et reliquis iussit me iungere signis
quam persensit opem. tali mandanda patrono est
40] cf. VI, 299. 51] cf. II, 350.

30 mandare *Iureti*: mandata *R* mandante *PS* cod. *Iureti* 31 to-
ties *S* 32 perlatam *Brandes*: perlectam *RPS* 33 tanti *Iureti*:
tanta *RPS* cod. *Iureti* ad *R*: et *PS* cod. *Iureti* index *Iureti*
37 antestis *ex* antistis *R* 38 laudi *P* 41 iuuenis *R* inueni *S*¹
42 et nefessam *RP* 43 ignis *RP* 44 anello *RP* 45 recoliendo *P*
fides *Brandes* scripsit *R* 46 quicquid *RS* 48 exiuit *P* 50 fa-
tiant *S*¹ scribita *R* 52 festucam *S* 53 citius *R* cartam *P*
madedacti *R*: madefacit *P* cod. *Iureti* madefecit *S* 54 spe uita] *la-*
cuna in *S* 55 afflictum *Brandes* auium *R* 56 numeris *RP*

- causa rei. adsistit propior clementia sancti
 et culpa offensam releuat tutela fauoris.
- 60 nec mora commoditas numerum praegressa dierum,
 quo saepe ignaros spes dinumerata fefellit,
 auxiliis orantis adest. nec clauditur ullis
 gratia uera locis nec uires terminus artat,
 quas deus adcumulat. propter curatio tangit,
- 65 qua saluator adest. tam longe abiuncta sepulchro
 cellula susceperit, quod mens adtenta poposcit,
 atque ipso ingressa est quo credita gratia puncto.
 ille aeger letumque pauens uxoris amatae
 fit medicus suadetque fidem mittendo salutem,
- 70 poscit et ille torus, quidquid persenserat iste.
 est certamen opem retinere et quaerere partem.
 hic possessa timet dimittere, at illa probatis
 se quoque saluari festinat credula signis.
 si + dure inque uices ambo optant, ambo retentant,
- 75 atque haerens uni pietas succurrit utrique.
 grates, sancte, tibi, dum spiritus hos regit artus,
 mens et lingua canet. nunc respice cetera clemens
 membra domus, celeris reuehens fomenta salutis,
 et tibi commissam propior solare senectam,
- 80 optata indulgens propere uel praestita seruans.

58 propior *P* sancti *Iuretus*: sanctis *RPS cod. Iureti* 59 reuelat *R¹S¹* reuelat *P cod. Iureti* tutela *R²S* 60 piaie gressca *P* piaie praegressa *cod. Iureti* 61 quo *R*: qua *P cod. Iureti* quae *S*

64 adcomolat *R* accumulatur *S* 65 qua *S*: quas *RP cod. Iureti* sepulchra *S cod. Iureti* 66 attenta *R²S* 67 adque *R¹* quod *R¹PS¹*

68 letumque *R* loetumque *S* 70 illa toris *Iuretus* quicquid *RS*
 71 patre *R* partam *Iuretus* 72 possessa *R* ad *R¹P cod. Iureti*
 73 quoque] quo *P* 74 durae *P*: om. *S* sique dure *cod. Iureti* sicque
 duo *P. Pithoeus* sic iure? obtant *R*: ortant *P cod. Iureti* orant *S*
 75 adque *R¹* 76 regit *PS cod. Iureti*: reget *R Iuretus* cf. *Verg. Aen. III, 336* 79 propior *RP¹* 80 prestita *R* seruans. Finiunt (finit *P*) uers̄ (ueŕ *S*) paulini de uisitacione nepotuli (neputuli *P*) sui *PS*: om. *R* Incipiunt (item *P*) uersus (alii *S* alius *P*: uersus paulini *V*) de orantibus *RPSV*

UERSUS PAULINI DE ORANTIBUS.

- Quisque solo adclinis mersisti in puluere uultum
humidaque inlisae pressisti lumina terrae,
attollens oculos trepido miracula uisu
concipe et eximio causam committe patrono.
- 5 nulla potest tantas complecti pagina uires,
quamquam ipsa his titulis caementa et saxa notentur.
terrenum non claudit opus, quod regia caeli
suscipit et rutilus inscribunt sidera gemmis.
Martini si quaeris opem, trans astra resurgens
- 10 tange polum, angelicum scrutatus in aethere coetum.
illic coniunctum domino perquire patronum,
sectantem aeterni semper uestigia regis.
si dubitas, ingesta oculis miracula cerne,
quis famuli meritum uerus saluator honorat.
- 15 accedis reliquis inter tot milia testis,
dum narranda uides sollers et uisa retexis.
in sanctis quidquid signauit pagina libris,
instaurat renouante deo. quo munere gaudent
caecus, clodus, inops, furiosus, anxius, aeger,
- 20 debilis, oppressus, captiuus, maestus, egenus.
omnis apostolicis gaudet curatio signis.
qui flens adfuerit, laetus redit. omnia cedunt
nubila. quod meritum turbat, medicina serenat.
expete praesidium: non frustra haec limina pulsas.
- 25 in cunctum perget pietas tam prodiga mundum.

2 allisae *Barth* praessisti *V* 4 cōmite *R* 5 complecti *S* uires] laudes *Iuretus* 6 cementa *S* et *in ras.* *S* 7 regi *V*¹ 8 ritulis *S* rutulis *V* 10 angelicam *V* 11 illunc *V* 12 semper *p* *V* 14 qui *V* 15 accedes *Iuretus* reliquos *S* testes *S* 16 solers *P* uisa *euauit in* *V* 17 quicquid *RSV* 18 gaudet *R* 19 clodus *P* clodus *SV* ager *P* 20 oppraessus *V* captiuus *P* aegenus *R* egenus *P* 21 apostolicus *S*¹ 23 turba *P* 24 expte *R* puluis *P* *cod. Iureti* pulsans *V* et *Iuretus* 25 pergit *S* perge *cod. Iureti* Finit opus paulini feliciter (feliciter *V*) *PV* Finit *S* nihil subscriptum *in R*

I. AUCTORES.

1. UERGILIUS.

- I, 63 horrentis . . brunae. — Ge. III, 442 sq. horrida . . bruna.
 — 103 nec sopor illud erat = Aen. III, 173.
 — 104 cum subito = Aen. I, 509.
 — 127 credo equidem = Aen. III, 12.
 — 142. VI, 270. 371 obuius ire parat = Aen. X, 770.
 — 151 talibus et dictis it contra dicta tyranni = Aen. X, 448.
 — 168 sq. et iam prima nouo spargebat lampade terras orta dies. — Aen. VII, 148 sq. postera cum prima lustrabat lampade terras orta dies: cf. III, 584.
 — 179. III, 314 successuque acrior ipso = Aen. V, 210.
 — 204 manibus post terga reuinctis. — Aen. II, 57 manus . . post terga reuinctum.
 — 213 ergo iter inceptum peragit patriaeque propinquat. — Aen. VI, 384 ergo iter inceptum peragunt fluuioque propinquat.
 — 217 (cf. II, 589) obuius aduerso sese obtulit. — Aen. X, 552 obuius ardenti sese obtulit.
 — 221 infrendens = Aen. III, 664.
 — 226 sq. quae talia postquam effatus = Aen. X, 298 sq.
 — 227 ex oculis euauit = Aen. VIII, 658.
 — 228 ora parentum = Aen. V, 553.
 — 243 tendere contra = Aen. V, 27.
 — 251 sq. et uestigia retro obseruata legit = Aen. VIII, 392 sq.
- I, 260 et moenia linquens. — Aen. VII, 670 moenia linquunt: III, 300 et litora linquens.
 — 263 comitatur euntem = Aen. VI, 863.
 — 320 febris . . depasta medullas. — Ge. III, 458 artus depascitur . . febris.
 — 325 fletu rigat ubere uultum. — Aen. VI, 699 largo fletu simul ora rigabat.
 — 326 sq. et omnem inpleuit clamore locum = Aen. III, 312 sq.
 — 329 tum super exanimum sese proiecit amicum = Aen. VIII, 444.
 — 330. VI, 7 complectitur artus = Aen. II, 253.
 — 337. II, 290. III, 237. 322. V, 83. VI, 455 nec mora = Aen. V, 368.
 — 379 elisos oculos et siccas sanguine fauces. — Aen. VIII, 261 elisos oculos et siccum sanguine guttur. VIII, 64 et siccae sanguine fauces.
 — 380 lumina torua. — Aen. III, 677 lumine toruo.
 — 384 stipante caterua = Aen. I, 497.
 — 386 hostis spolium. — Aen. XII, 94 Actoris Aurunci spolium.
- II, 5 uicinis bene radens litora terris. — Aen. VII, 10 proxima Circaeae raduntur litora terrae.
 — 20 mens inmota manebat. — Aen. III, 449 mens immota manet.

- II, 79 (= 319) tollitur in caelum
clamor = Aen. XI, 745. XII,
462.
- 97 praecisi margine saxi. — Aen.
VIII, 233 praecisis undique
saxis.
- 118 famis inproba auri. — Aen.
III, 57 auri sacra fames.
- 162 forte fuit iuxta tumulus =
Aen. III, 22.
- 163 (= 209) uana superstitio =
Aen. VIII, 187.
- 182 molis sepulchri. — Aen. VI,
232 mole sepulchrum.
- 201 luce fruuntur. — Aen. IIII,
619 luce fruatur.
- 204 peruenit ad aures = Aen. II, 81.
- 212 tincta uenenis. — Aen. VII,
341 infecta uenenis.
- 240. V, 414 cernere erat = Aen.
VI, 596.
- 260 pandebat ramos, annosa et
bracchia late nexuerant. —
Aen. VI, 282 ramos annosa-
que bracchia pandit.
- 278 haec contra = Aen. I, 76.
- 290 nectuntur uincula. — Ecl.
VIII, 78 uincula necto.
- 296 crebrisque bipennibus instant
= Aen. II, 627.
- 297 spes uicina animos fessis uires-
que ministrat. — Aen. VIII,
764 Iuno uires animumque
ministrat.
- 301 uulneribus donec paulatim
eucta = Aen. II, 630.
- 379 miserata laborem. — Aen.
I, 597 miserata labores.
- 402 obuius ire parat. manet imper-
territus ille = Aen. X, 770.
- 407 diriguere artus. — Aen. VII,
447 deriguere oculi.
- — uox faucibus haesit = Aen.
II, 774.
- 408 cecidere manus = Aen. VI, 33.
- — clamor hiantum. — Aen. VI,
493 clamor . . hiantis.
- 411 inlidit totas spumanti asper-
gine cautes. — Aen. III, 534
obiectae salsa spumant asper-
gine cautes.
- 412 rauco . . murmure. — Ge.
I, 109 raucum . . murmur.
- 436 immensa mole. — Aen. II, 185
immensam . . molem.
- II, 442 alte sublatum surgit furiosus
in ensem. — Aen. XII, 729
alte sublatum consurgit Tur-
nus in ensem.
- 459 reuocasti a sanguine. — Aen.
I, 235 reuocato a sanguine.
- 472 ferri acies = Aen. II, 333.
- 539 (= IIII, 83. V, 47. VI, 72)
uirtutis opus = Aen. X,
469.
- 551 rabido . . ore. — Aen. VII,
451 rabidoque . . ore.
- 552 dentibus infrendens = Aen.
VIII, 230.
- 579 sq. miscere tumultu interiora
domus. — Aen. II, 486 sq.
domus interior . . tumultu
miscetur.
- 586 sq. nec quisquam obsistere
contra audet. — Aen. XI,
872 sq. nec quisquam . . ua-
let . . sistere contra.
- 602 subito turbantur . . tumultu.
— Aen. VIII, 397 subito
turbante tumultu.
- 633 obstipere aliis animi. — Aen.
VIII, 530 obstipere animis
alii. II, 120 obstipere animi.
- 670 (= IIII, 479) creber anhelitus
= Aen. V, 199.
- III, 24 (= V, 462) ueniamque pre-
cari = Aen. III, 144.
- 64 respersam sanguine. — Aen.
VII, 547 respersi sanguine.
- 71 lecti proceres = Aen. X, 213.
- 75 hos inter medius. — Aen. I,
348 quos inter medius.
- 77 aurea fulchra = Aen. VI,
604.
- 81 descendit sacro montis de
uertice. — Aen. VII, 674 sq.
uertice montis ab alto de-
scendunt.
- 82 fulgore coruscans. — Ge.
III, 98 fulgore coruscant.
- 109 postquam exempta famis epu-
lis = Aen. I, 216.
- 125 attonitis stupere animis. —
Aen. V, 529 attonitis haesere
animis.
- 137 haut dubitanda . . prodere.
— Aen. III, 170 haut dubi-
tanda refer.
- 138 euentus belli uarios = Aen.
X, 160.

- III, 157 accendere dictis. — Aen. III, 197 incenditque animum dictis.
- 164 tartaream effundens . . uocem. — Aen. VII, 514 tartaream intendit uocem.
- 171 iubet ocius omnes = Aen. V, 828.
- 190 leto languentia lumina solens. — Aen. X, 418 leto canentia lumina soluit.
- 197 pressoque ommutuit ore = Aen. VI, 155.
- 198 leto posuit caput = Aen. XI, 830.
- 198 sq. oraque et artus perfudit . . pallor. — Aen. III, 499 pallor simul occupat ora. VII, 458 sq. ossaque et artus perfudit.
- 221 uoce lacessens. — Aen. X, 644 uoce lacessit.
- 236 et quorum pars magna fui = Aen. II, 6.
- 259 prima ab radice recidens. Aen. XII, 208 imo de stirpe recisum.
- 310 sq. fragor undique uastus horrendum intonuit. — Aen. II, 692 sq. subitoque fragore intonuit laeuum.
- 313 terrentur uisu subito = Aen. VIII, 109.
- — trepidantia corda = Ge. III, 69 sq.
- 321 percurrunt stamina telae. — Ge. I, 294 percurrit pectine telas.
- 334 (= V, 341) nocturna silentia = Ciris 210.
- 356 cauas . . ualles. — Ge. II, 391 uallesque cauae.
- 387 insidias molire uiris. — Ge. I, 271 insidias aubus moliri.
- 409 dilapsus in auras. — Aen. XI, 595 delapsa per auras.
- III, 88 de uertice flamma. — Aen. X, 270 a uertice flamma.
- 97 uincla tenacia. — Ge. III, 412 tenacia uincla.
- 128 felle ueneni = Aen. XII, 857.
- 144 firmans uestigia. — Aen. III, 659 uestigia firmat.
- III, 216 sq. quod cuique repertum rimanti telum ira facit = Aen. VII, 507 sq.
- 226 tum demum attoniti monstris positoque furore. — Aen. V, 659 tum uero attonitae monstris actaeque furore.
- 231 rorantesque genas. — Ciris 253 genis rorantibus.
- 259 nudat uacuos cultoribus agros. — Aen. VIII, 8 uastant cultoribus agros.
- 283 lingua palati. — Ge. III, 388 lingua palato.
- 312 tempus utrumque = Aen. VIII, 418.
- 326 solio subito rex uidit ab alto. — Aen. XI, 301 solio rex infit ab alto.
- 327 obstipuit uisu = Aen. V, 90.
- 332 crepitanis turbine flammae. — Ge. I, 85 crepitantibus urere flammis.
- 371 instrueret mensas. — Aen. III, 231 instruimus mensas.
- 476 sanguincum spargens . . rorem. — Aen. XII, 339 sq. spargit . . rores sanguineos.
- 480 (= 505) pulueream . . nubem = Aen. VIII, 593.
- 503 efflabant naribus. — Aen. XII, 115 naribus efflant.
- 506 cursus equorum. — Aen. V, 549 cursusque . . equorum.
- 526 nelauit amictus. — Aen. III, 545 nelamur amictu.
- 541 at parte ex alia = Aen. X, 362.
- 548 gramina morsu = Culex 50.
- 591 tuta fides = Aen. III, 373.
- V, 8 (cf. 331) mortis . . imago = Aen. II, 369.
- 95 sq. haec uox prima fuit primoque loquentis ab ore eripuit pater atque auditam in uiscera mersit. — Aen. VII, 117 sq. ea uox audita laborum prima tulit finem primamque loquentis ab ore eripuit pater ac stupefactus numine pressit.
- 112 (= VI, 134) manifesta fides = Aen. II, 309.

- V, 251 terram . . uerrere cauda. —
Ge. III, 59 uerrit uestigia
cauda.
- 281 triste ministerium = Aen.
VI, 223.
- 329 ad sidera pulsat. — Aen. III,
619 sq. pulsat sidera.
- 330 proflabat pectore somnum
= Aen. VIII, 326.
- 342 dirignit uisu = Aen. III, 308.
- 385 morientia corpora = Aen.
XI, 665.
- 387 sq. laetitia mixtoque metu . .
credere = Aen. XI, 807 sq.
- 456 saxa sonabant. — Aen. XII,
592 saxa sonant.
- 463 depellere pestem = Aen.
VIII, 328.
- 541 rationis egentes. — Aen. VIII,
299 rationis egentem.
- 542 attonitis stupuere animis. —
Aen. VII, 814 attonitis in-
hians animis.
- 568 scinduntur . . nubes. — Aen.
I, 587 scindit se nubes.
- 596 fumantem . . nubem. — Aen.
III, 572 sq. nubem . . fu-
mantem.
- 598 (cf. 567) turbine uenti =
Aen. VIII, 91.
- 740 iactati turbine. — Aen. I,
442 iactati undis et turbine.
- 754 suspensa . . fluctu. — Aen.
VII, 810 fluctu suspensa.
- 758 uela cadunt = Aen. III, 207.
- V, 758 stridore rudentes. — Aen. I,
87 stridorque rudentum.
- 807 flamma medullis = Ge. III,
271.
- VI, 34 diuersis . . partibus orbis =
Aen. XII, 708.
- 76 (cf. 372) gurgite uasto = Aen.
I, 118.
- 119 portis bipatentibus. — Aen.
II, 330 portis . . bipatentibus.
- 147 sq. Euro ocior. — Aen. VIII,
223 ocior Euro.
- 257 rorantem . . sanguine. — Aen.
XI, 8 rorantis sanguine.
- 258 caede peracta = Aen. VIII,
242.
- 366 fluctus sub classe latent. —
Aen. III, 582 latet sub
classibus aequor.
- 381 madida . . ueste. — Aen. V,
179 madidaque . . ueste.
- 385 perfundit harenas. — Aen. XI,
626 perfundit harenam.
- 419 dorsa maris. — Aen. I, 110
dorsum . . mari.
- 428 uerum nulla datur miseris
exire potestas. — Aen. VII,
591 uerum ubi nulla datur
. . potestas; VIII, 739 nulla
hinc exire potestas.
- 441 fama uulgante per orbem. —
Aen. I, 457 fama totum uul-
gata per orbem.
- uis. nep. 76 dum spiritus hos regit
artus = Aen. III, 336.

2. OUIDIUS.

- I, 63. III, 23 glaciali frigore =
Met. VIII, 583.
- 75 uentorum et rabiem. — Met.
V, 7 uentorum rabies.
- 269 uiscera terrae = Met. I, 138.
- II, 44 liuor edax = remed. am. 389.
- 236 sanctum et uenerabile signum.
— Trist. I, 8, 15 sanctum ac
uenerabile nomen.
- 263 arboris unius densum nemus.
— Met. VIII, 733 sq. quer-
cus, una nemus.
- 416. V, 781 campus aquarum =
Met. I, 315.
- 552 lacerum . . corpus = Met. VI,
562.
- III, 110 arentem releuare sitem. —
Her. 4, 174 arentem quae
leuet unda sitim.
- 357 nitidis sol. — Trist. III, 5,
55 nitidi solis.
- 409 tenues dilapsus in auras. —
Met. XIII, 824 sq. corpus
mortale per auras dilapsum
tenues.
- III, 279 funus miserabile. — Met.
XIII, 751 miserabile fu-
nus.
- 506 uolucrum . . . equorum =
Met. III, 245.
- V, 344 nuntia uerba = Her. 15,
10.

- V, 556 (cf. 774) *auxilium caeleste* = Met. XV, 630.
 — 781 *planus placidarum campus aquarum*. — Met. I, 315 *latus subitarum campus aquarum*. | VI, 54 *aërium . . iter* = Fast. II, 252.
 — 396 *haesit et amplexu*. — Ex Ponto I, 9, 19 *haesit in amplexu*.

3. LUCANUS.

- I, 380 *uultumque in morte minacem*. — Phars. II, 26 *oculosque in morte minaces*.

4. IUUENCUS.

- I, 25 *sublimis . . facti*. — I, 14 *sublimia facta*.
 — 75 *uentorum et rabiem*. — III, 230 *uentorum rabiem*.
 — 114 *ope ditatur*. — I, 137 *opibus ditauit*.
 — 210 *penetralia mentis*. — I, 541 *mentis penetralia*.
 — 361 *mersumque tenebris*. — III, 335 *mersasque . . tenebris*.
 — 377 *confinia uitae*. — III, 315 *uitae confinia*.
 II, 87 (cf. 145) *uestis amictu* = III, 763.
 — 90 *sacris altaribus* = (Cyprian.) in gen. 477.
 — 141 *nestis erat saetis contexta cameli*. — I, 358 *texta camelorum fuerant uelamina saetis*.
 — 537 (= III, 333) *diuino munere* = II, 188.
 III, 48 *corda fatigans*. — III, 754 *corda fatiget*.
 III, 320 *sq. regia caeli . . patuit*. — I, 503 *sq. regia caeli pandetur*.
 — 403 *cordis secreta* = I, 339. | III, 447 *stramine lecti* = III, 174.
 — 489 *gloria uirtutum claris magis edita factis*. — II, 244 *claris uirtutis gloria factis*.
 — 561 *niueo . . candore nitebant*. III, 322 *niuis candore nitecit*.
 V, 287 (= 432) *corporis artus* = I, 656.
 — 528 *uanus . . extruxerat error*. — III, 184 *uanus . . dispererat error*.
 — 652 *sollemnia Paschae* = II, 154.
 — 747 *longa uiarum* = I, 262.
 — 766 *sq. formido . . corda quatit*. — III, 712 *quatuntur corda pauore*.
 — 805 (= VI, 102; cf. VI, 12) *pectoris antro*. — I, 624 *pectoris antra*.
 VI, 16 *mercede laborem*. — II, 317 *mercede laboris*.
 — 201 (cf. Vis. 19) *auctori uitae*. — III, 503 *auctor uitae*.
 — 229 *caeli . . arce* = III, 517.
 — 446 *cordis penetralia*. — III, 7 *penetralia cordis*.

5. PRUDENTIUS.

- II, 20 (= 620) *mens humilis* = V, 704 *crepitare fragorem*. — Perist. Psych. 199. | XI, 56 *concrepitare fragor*.
 V, 443 *nimborum tela*. — Psych. 129 | VI, 234 *nocte diurna* = Apoth. 629.
 telorum nimbos.

6. PAULINUS NOLANUS.

- I, 243 *uirtute potens* = C. XX, 271. | II, 85 *iure sacerdotis* = C. XV, 112.

II, 508 corde humili. — C. XXIII, 483 humili corde.	III, 647 speciale decus = C. XXVII, 31.
— 690 medicina salutem. — C. XVIII, 297 medicina saluti.	V, 451 annua uota = C. XV, 1.
— 709 fulta columnis = C. XXVII, 393.	VI, 471 meritis uirtutis. — C. XV, 70 uirtutis meritis.

7. CLAUDIANUS.

II, 657 moderamina rexit. — III. cons. Hon. 183 regunt . . . modamine.	V, 557 cui militat aër. — III. cons. Hon. 97 cui militat aether.
V, 475 senserunt damna = in Eutrop. I, 405.	— 576 o nimium dilecte deo = III. cons. Hon. 96.

8. SEDULIUS.

I, 49 nascendi lege. — C. P. II, 39 nascendi sub lege.	III, 599 (cf. V, 154) crucis sanctae . . uexilla. — C. P. I, 337 sacrata crucis uexilla.
— 385 (= II, 514) miracula Christi = C. P. I, 26.	V, 187 (cf. 603) dederat documenta fidei. — C. P. III, 2 uirtutis documenta dedit.
II, 44 (cf. III, 128) nigrantis felle ueneni. — C. P. III, 190 nigri . . felle ueneni.	— 407 rapido . . nolatu. — C. P. III, 68 rapidoque uolatu.
— 215 (= V, 313. 320—321) silentia noctis = C. P. III, 219.	— 582 uce dispare causa. — C. P. V, 206 sed dispar causa.
— 288 (cf. 496) dei cui prona facultas. — C. P. III, 6 deo cui prona facultas.	— 668 (cf. 691) concludent retia praedam. — C. P. V, 395 traxerunt retia praedam.
— 463 quid uota moraris. — C. P. III, 61 nil uota moratus.	— 698 uirtutum signa = C. P. I, 95.
— 488 sq. motu torpentia membra carebant officiis priuata suis. — C. P. III, 92 sq. resolutaque membra iacebant officiis deserta suis.	VI, 88 trans fluuium siccas stupuerunt agmina uestes. — C. P. I, 140 sicca peregrinas stupuerunt niarniora plantas.
III, 202 uelamina carnis. — C. P. III, 97 uelamine carnis.	— 407 cantemus domino. — Hymn. I, 1 cantemus, socii, domino.

Addo locos aliquot in commentariis omissos, quibus ipsius poetae uerba uel sententiae repetitae uidentur:

II, 60 per tot documenta probatum = I, 181.	III, 352 compositosque dolos. — 318 compositi . . doli. — 273 compositis . . dolis.
— 133 fessis ieiunia membris. I, 296 fessis solacia membris.	— 370 spirans . . . mirus = 276.
— 218 simplex animus = II, 32.	— — extremum uirus = 220.
— 268 uecors insaniam = I, 300.	— 408 totiens molimina perdens = 206; cf. 219. 364.
— 497 sanctis precibus = 368.	
III, 79 sancto uenerabilis ore = II, 715.	

II. LOCI SCRIPTURAE SACRAE.

Num.	22, 25	III, 180 sqq.	Marc.	16, 17 sqq.	V, 601 sqq.
—	22, 28	V, 17. E 1	Luc.	1, 11 sq.	V, 725 sqq.
—	22 sq.	VI, 137 sq.	—	3, 11	III, 537
Ios.	3.	VI, 409 sqq.	—	5, 2 sqq.	V, 689 sqq.
III. Reg.	10	III, 392	—	7, 37 sq.	III, 367
—	17, 8 sqq.	V, 184 sqq.	—	15, 15 sq.	II, 648
Psaln.	8, 3	II, 75 sqq.	Ioh.	5, 14	VI, 211 sqq.
Esai.	58, 7	III, 68	—	9, 7 et 11	VI, 317
Matth.	9, 20 sqq.	V, 608 sqq.	Act.	7, 58 sqq.	III, 454 sqq.
—	10, 9 sq.	I, 93 sq.	—	10, 44	I, 129 sq.

III. INDEX NOMINUM ET RERUM.

(P = Prologus. E = Prol. carm. min. V = de uisit. nepot. O = de orantibus.)

- Adam III, 526.
Aegydius, magister militum, Syagrii pater, Arelate a. 459 a Visigothis obsessus VI, 113 sqq.
Alpes I, 202. 214.
Ambatiae uicus (Amboise) V, 533. 555.
Arboreus II, 655. V, 700.
Arrius I, 240.
Augustus (Iulianus) I, 27.
Auitianus comes V, 258. 488. 509.
auri fila in uestibus I, 108. III, 94. III, 389 sq.
Balaam VI, 137.
calcei aurati III, 375.
camini ardentis supplicium V, 279.
cancellus in ecclesia VI, 53.
Carnutena moenia III, 255. V, 18.
Castaliae lymphe III, 252.
Christus I, 2. 14. 35. 105. 121. 138. 163. 219. 231. 305. 385. II, 60. 80. 128. 322. 325. 514. 538. 544. 564. 705. III, 35. 59. 239. 264. 266. 377. 401. 405. 450. III, 22. 295. 304. 316. 344. 347. 486. 580. 586. 589. 611. 644. 666. 671. V, 10. 14. 52. 67. 75. 84. 119. 143. 173. 196. 200. 392. 434. 464. 532. 576. 629. 785. VI, 228. 349.
Chuni VI, 93. 219.
clavis duplicata I, 74.
Clarus monachus III, 267. 292. 326.
crystalla capacia III, 99.
Defensor episcopus II, 63.
Delfica templa I, 302.
diaconi praefecti arcae ecclesiarum III, 35.
diademata gemmata III, 241.
Diana III, 213.
Domnissimus diaconus E2.
eucleus V, 280.
electrum III, 103.
energumeni in sublime elati V, 429.
episcopi formae pulchritudini studere debent II, 49 sqq.
equites pendentes super capita equorum III, 507.
Eua VI, 193.
Euanthius III, 96.
Eurus VI, 147.
faetor templorum, idolorum, diaboli II, 330. 564. III, 410. III, 290.
Falaris (tyrannus) V, 271.
Foebus I, 300. III, 211. VI, 339.
Galli I, 10. 254. II, 15. VI, 99.
Gallia II, 229. V, 19. VI, 219.
Gallia rura I, 141. 251.
gemmae = pocula gemmata III, 102.
gemmis uexilla ducum ornabantur V, 705.
Graecae loquellae VI, 99.
Hesperia (= Italia) arua I, 214.
Hilarius (Pictauensis) I, 182. 256 (286).

- Illyricum I, 242.
 Iordanes IIII, 253. VI, 409.
 Italia I, 259.
 Ithaciana culpa V, 717.
 Iuppiter III, 209.

 lampadum supplicium V, 289 sqq.
 lector II, 70.
 Leprosus uicus II, 362.
 libro arboris implicito sibila eliciuntur
 IIII, 15.
 Liger II, 99. cf. VI, 71.
 limes (Gallicanus) I, 140.
 linteæ sepulchralia I, 338. II, 231.
 loca culta, in quibus sanctorum uesti-
 gia IIII, 442 sqq. VI, 358 sqq.
 Lupicinus I, 368.
 Lyaeus III, 119.
 Lycontius V, 799.

 Mars III, 209.
 Martinus I, 10. 132. 306. 343. 364. II, 9.
 18. 168. 205. 332. 423. 496. 643. III,
 33. 89. 114. 181. 184. 201. 343. 350.
 401. IIII, 32. 62. 111. 164. 229. 250.
 261. 286. 298. 464. 517. 583. V, 15.
 36. 42. 151. 175. 204. 239. 246. 253.
 266. 271. 295. 316. 433. 461. 468.
 495. 498. 588. 598. 612. 626. 702.
 739. 777. 788. 825. 841. VI, 68. 132.
 383. 441. 448. 459. 506. O 9.
 Maximus imperator Gratiano inter-
 fecto Ualentianum Italiam relin-
 quere et in Illyricum fugere coegit
 III, 14—15. 46—47. IIII, 350.
 medicamina in antiquis libris lecta
 I, 279.
 Mediolanus I, 259.
 Mercurius III, 210.
 Minerua III, 212.
 Molossus V, 241. Molossi IIII, 498. 510.
 V, 324.
 Moyses III, 81.
 Musa IIII, 246. VI, 343. Musae I, 301.
 IIII, 249.

 olei benedicti uis II, 527 sqq. V, 103
 sqq. oleum quomodo benedicatur
 V, 106 sqq.
 orantes solo strati V, 77. 831 etc.
 osculum pacis II, 632.

 Pannonia I, 12.

 papyri uincla = funes e papyro facti
 V, 290.
 Pascha VI, 353. Paschae tempore ie-
 iunia laxabantur V, 652.
 Paulinus (Nolanus) II, 690.
 Paulinus (Petric.) senex scripsit: ne-
 potem habuit uxorio uinculo con-
 ligatum P tit. E1. V 20. 79.
 Perpetuus (episc. Turonorum) P tit. VI,
 301. E tit. V 38.
 Petrus I, 129.
 Pictaui I, 288.
 Pictonicae orae I, 293.
 princeps (Iulianus) I, 142. 156.
 psalmodum cantus I, 354. II, 132. III,
 270. 331.

 Rhodanus VI, 141.
 Roma I, 292. Romana moderamina II,
 657.

 saetis cameli contexta uestis II, 141.
 cf. II, 371. IIII, 241. V, 559.
 Salomon IIII, 393.
 scribendi studium II, 120.
 Senones V, 445.
 Seres III, 406. serica signa militaria
 IIII, 623.
 serpentes = dracones in uexillis IIII,
 623.
 Seuerus (Sulpicius) V, 195. eius scripta
 V, 201 sqq.
 signa in uestibus I, 110.
 Siloa (neutr. plur.) VI, 317.
 simma flectitur orbe III, 75.
 solidi octaua pars = quinque argentei
 (cf. Sulp. Sev. Dial. II, 1, 8) IIII, 74.
 sulphure instillato ulcera curabantur
 VI, 155.

 trabeis insignes proceres III, 73.
 Treuerica moenia II, 486. urbs V, 713.
 Turones II, 16. VI, 506. Turoni V, 492.
 Tyrrenum (mare) V, 743.

 Ualentianus (secundus) IIII, 297.
 uelis clauduntur fores III, 96.
 Uenus III, 213.
 uestigia Christi in monte Oliueti V,
 116 sqq.
 Uulcanus III, 211.

 Zaccharias V, 726.

III. INDEX UERBORUM ET LOCUTIONUM.

A *pro abl. comparat.* I, 126 quattuor a lustris geminis minus egerat annos. — a *superfluum* I, 240 ab insano quod fuderat Arrius ore. I, 356 nituit renouatus ab unda. II, 643 orans ab ore. III, 456 efflaret a pectore uitam.

ablatiuus pro a cum abl. I, 302 quarterentur Apolline templa. I, 305 nos quibus a Christo sensus petuntur. II, 180 paucis comitatus. V, 532 famulis habitata dei. VI, 356 angelico possessa uiro.

ablatiuus loci II, 455 iacuerunt aggere. II, 711 gradibus renouando ruuam. III, 95 liminibus distenta tremunt aulaea superbis. III, 107 lancibus discisque adsunt fructus. IIII, 149 hospita terris. IIII, 255 iacent patulis moenia campis (= V, 18). V, 360 ostentans uirtutum stemmata uultu. VI, 273 propinquo rure habitans.

ablat. temporis pro accusatiuo I, 337 geminis horis uotum suspenditur. I, 358 testis non paruo tempore facti. II, 560 tempore multo seruabat clausum custodia seruum. V, 33 haec bis senis pietas defleuerat annis. V, 34 lustris geminis maerens annisque duobus.

ablatiuus usus rarior I, 119 cunctoque deum laudariet actu. III, 190 leto lumina solmens. III, 198 leto posuit caput. *abl. finalis* IIII, 72 suggerit absentem nec largitione repertum (*cf. Coripp. Ioh. IIII, 618. V, 412. Iust. I, 87. 314*).

ablat. gerundii pro participio praesentis II, 26 se fore uel causam prope re ueniendo salutis. II, 194 desinat error addere supplicium, titulum reddendo alienum. II, 663. 667. 711. III, 383. 451. IIII, 610. 647. V, 355. VI, 286. V 45. 69.

abnuere = negare. II, 504 abnuit esse uirtutem qua praestet opem. V, 378 nec sane abnuerim meritis haec debita nostris.

abstractum pro concreto P 2 si ita iussisset uestra benedictio. I, 50 tibi seruiit deuotio sancti. I, 68 despexit

insania. I, 87 resecat miseratio partem. I, 323 fratrum religio plangebat cadaner. I, 335 uidit adesse deum fiducia cordis. I, 385 ostentant hostis spoliū gaudia plebis. II, 38 disponit uigiles custodia perniox. II, 41 ruit obuia ambitio et populi fauor. II, 91 ut populos uitare posset oratio. II, 113 ut inde sumeret imitatio mores. II, 116 de medio sumpsit dilectio censu. II, 194 desinat antiquus error addere supplicium. II, 268 insania uulgi certat succurrere ligno. II, 295 insistent gaudia uotis. II, 369 trinas continuans orandi intentio lucas. II, 395 cateruas inrupit constantia. II, 434 properat succurrere templo rusticitas. III, 39 mouere precatu ambitio est adgressa uirum. III, 69 exultat spes (= V, 386). III, 222 quae tolerans patientia. III, 449 fletus fundebat clemens miseratio. IIII, 266 texerat admiratio campos. IIII, 449 certat modestia. IIII, 549 gramina adtracta aspreddine linguae. IIII, 615 fragentem mnrnura adgreditur medicina patroni. IIII, 660 erubuit ferre repulsam fides. V, 640 nenenum conuertat miseratio patroni. VI, 103. flectit possessio (*i. e. diabolus*) linguam. VI, 195 prana uoluntas paruit. VI, 204 busta aspexit uirginis error (*cf. adnot. ad uu. 199—202*). VI, 247 compensat plectenda dolor. VI, 267 molitio columnas temptaret transferre. VI, 329 experta est fides, quid pectore toto senserit. VI, 368 alterna fides adstat. VI, 395 infantia matri haesit. VI, 405 maddoque fides non alget amictu. V 27 me pietas (= pius iuuenis) arebat ab omni officio. V 40 charitam spes poposcit. V 54 uita reuertens affectu quaesiuit auum.

abstrusa historia *i. e. Sulpicii Seueri dialogi* IIII, 3.

accincta nentis nubila V, 579.

accus. Graecus III, 210 nexum uestigia pinnis. IIII, 179 mulae, innexae corpora loris. IIII, 183 subfusi

- corda ueneno. IIII, 205 satiati corda furore. IIII, 230 turpati pulnere crines.
- actus = uitae ratio I, 119. 188.
- ad: II, 354 incendia ad uentum redeunt. III, 35 mentem celsam ad fastigia mundi. IIII, 449 certat ad inuentam uiolenta modestia praedam. V, 495 reprimens Martini ad iussa furorem. V, 578 ad tua uota rediere procellae. VI, 197 paruit foeda ad mendacia uerbis. E2 ad remedium humilitatis inbuimur. V 48 exiluit iussus tanta ad miracula sudor. V 53 ad chartam humor redit.
- ad, *ubi ablatiuum expectes* II, 533 dona salutis ad tactum medici recurrunt. V, 427 ad cuius meritum miracula paterent. V, 602 attonitis tanta ad miracula seruis. VI, 128 ad nutum domini quasi turbine raptus.
- adcelerare = cito nuntiare. I, 367 adcelerat clarum noua gloria factum.
- adgredi iter I, 198.
- adiectiua et participia substantiuorum loco posita*: I. 201 praerupta et concaua. II, 232 per plana patentia. IIII, 156 per plana iacentia (= IIII, 558). IIII, 158 in concaua subdita. V, 158 in subdita concaua. IIII, 174 per plana per ardua. IIII, 256 aua ruris. IIII, 403 cordis secreta. IIII, 433 operum cunctis sollempniter actis. IIII, 437 caeli ad sublimia. V, 414 ad sublimia. IIII, 490 obscura. IIII, 501 nel prona uel ardua. V, 116 concaua saxi. V, 145 ad sublime poli. V, 178 ad summum. V, 240 sanctificata — benedicta. V, 321 secreta obscura uiarum. V, 364 austera = austeritatem. V, 569 super ardua. V, 575 per prona. V, 638 lubrica uitae. V, 652 sollempnia Paschae. V, 701 sancta sollempnia. V, 744 per caerula. V, 786 super inuia caerula (= VI, 378. 457). VI, 29 famae incertum. VI, 183 meliore sereno.
- adiect. neutr. = aduerb.* I, 373 miserabile flentum. III, 311 horrendum intonuit. IIII, 28 resonans lacrimabile. IIII, 327 toruum aspexit. V, 248 toruum minaces.
- adlapsus fluminis II, 103.
- adnexum foedus VI, 221.
- adpensus = suspensus V, 432.
- adquiescere *cum infin.* = uelle P 3.
- adsignare = signare, affirmare V, 799.
- adstipulator V, 661.
- adstruere = affirmare, asseuerare V, 208. = allegare: querellam V, 38. = dicere I, 282.
- adsuescere *c. accus.* IIII, 282.
- adtendens lucra animae IIII, 663.
- adtrita frons = impudens, procax IIII, 44. V, 6.
- aequare: I, 314 nec orandi modulus se laudibus acquet. IIII, 398 femina priscorum titulis aequata uirorum.
- aequor *de flumine* V, 626. VI, 75.
- aëria (= nebularum) fila III, 355. tela III, 361.
- aeterna unda = baptisma I, 356.
- agere = transigere I, 126. agebat solium IIII, 297. agit discipulum doctor I, 184. agit (= abigit, deponit) uotum successus IIII, 366.
- agger = uia publica I, 212. IIII, 148. 178. V, 328. agger publicus IIII, 155. agger terrae II, 455.
- agnoscere = cognoscere II, 387. III, 322. IIII, 393.
- allegare: uoces IIII, 273. causam IIII, 46. 299. VI, 10. cladem V, 825.
- alter = alius IIII, 253. V, 194.
- alterna fides, *i. e.* Christiani ntrique Ligeris ripae accolentes VI, 368.
- altiores faui VI, 497.
- alumnus fluuius = Liger, qui sub Martini tutela est VI, 71.
- ambigere *c. inf.* = dubitare VI, 349.
- ambitio = preces II, 458. 512. 548. III, 40. IIII, 108. 235. 300. 374. = adulatio III, 31. = honor, dignitas II, 556.
- amfibalum IIII, 49.
- amictus carnis II, 662.
- anacolutha*: V, 106 sqq. namque ut saepe solent fideles uas oleo oppletum condere sanctis religione locis — 126 his persaepe locis exponunt per uascula pura liquorem. V, 657 sqq. ille nbi agnouit — 665 cuius ut anxietas sancti pia uiscera mouit. V, 713 sqq. nam cum Treuerica permaestus ab urbe rediret — 720 hunc igitur nimis adfectum maerore reuisens angelus.

- angelica uerba I, 362. loquellae III, 279.
coetus O 10.
- anguis = diabolus VI, 192.
- anterior VI, 207.
- anticipare uotum III, 113. IIII, 54.
- antistes = episcopus II, 17. 63. 672.
689. III, 417. IIII, 35. V, 266. 779.
858. VI, 298 (Perpetuus). 506. V 37.
- antrum pectoris V, 805. VI, 12. 102.
- appositio*: I, 152 terrena haec munera
nummos. II, 200 iuges miserorum
incendia flammis. 303 celeres pro-
perantia uota furores. III, 85 ta-
citi congaudens turba ministri.
331 consuetos modulamina dulcia
psalmos. V, 92 murmur blandilo-
quum, uox expectata. V, 273 rabidi
furiis turba ministri. V, 280 alii
robora ligni (triste ministerium)
parabant. VI, 343 mea Musa patro-
nus. VI, 496 sua pabula ceras.
- arca sancta IIII, 35.
- archiater (Martinus) II, 704.
- arra muneris VI, 21.
- aspreto linguae IIII, 549.
- astrigera domus V, 859. arx caeli VI, 229.
- asyndeton*: I, 23. 300. 302. 304. 341.
352. 380. II, 241 sqq. 376 sq. 408.
413. 417. 445. 518. 596 sq. 601.
718. 721. III, 158. 271. IIII, 174.
191 sq. 307. 396. 467. 476. V, 244.
747. 834. VI, 438.
- atque *traiectum* VI, 442.
- attonitus = attentus II, 515.
- aurae rumorum VI, 29.
- bene degener I, 15. bene radens II, 5.
- benedicere V, 86. c. acc. VI, 138.
- benedictio P 2. II, 528. 679. III, 7.
V, 103. 171. 184. 191. VI, 470.
- benedictus II, 696. IIII, 21. 426. 440.
445. 447. 461. V, 216. 240. 477. 507.
735. VI, 177. 242. 305. 327.
- benignus larga mercede I, 104.
- bis seni I, 24. V, 20. 33.
- blandiloquum murmur V, 92.
- bruta uox V, 16.
- busta, *de templis deorum* IIII, 290.
VI, 203.
- cadauer = homo desperatus VI, 380.
- caedes = uerbera I, 175. IIII, 200. 208.
- calcare mundum I, 136. terrena mu-
nera I, 147. pompas III, 404. gaudia
mundi IIII, 57. V, 645. fidem VI, 195.
- canon sacer = historia sacra V, 201.
- capere = delectare III, 396.
- captiuus *de energumeno* II, 609. V, 408.
VI, 130.
- captiuo (*i. e.* impedito) natatu V, 633.
- carnea sententia II, 46.
- cassum ferrum II, 449. ictus II, 472.
irae III, 159. molimen III, 153.
rictus III, 371. IIII, 271. — in
cassum V, 690.
- castrum V, 531.
- cathedra = episcopatus I, 186. II, 13.
- causa = res, condicio, status I, 65. II,
287. IIII, 30. = desiderium, postu-
latio, Anliegen I, 282. IIII, 46. 299.
VI, 10. 35. V 30. 58. O4. = facultas
II, 130. = morbus I, 348. II, 652.
V, 105. VI, 162. = afflictio V, 458.
= uitium, peccatum III, 453.
- causari = crimini dare, *cum acc. et*
inf. I, 156.
- cautella fidei I, 81.
- celerare III, 26. VI, 289. V 54.
- centeni = centum VI, 337.
- cerebrum = caput VI, 61.
- chaos = inferi II, 202.
- charta = epistula II, 673.
- chrisma II, 530. 564.
- christicola I, 306.
- circumligat ulnas pedibus II, 557.
- clamaret insania Foebum I, 300. cla-
mans te Christum III, 377.
- elangentes tubae IIII, 14.
- classica bellica = proelia III, 387. 401.
- claustrum II, 245. III, 96. V, 327. 343.
— claustra sepulchri I, 310. pu-
doris IIII, 657. *de poculis* III, 101.
de limite Gallicano I, 140.
- clericus III, 433.
- colla uasorum V, 163.
- comere II, 50. IIII, 555. V, 62. VI, 464.
- comes pietas I, 198.
- commendare = praeberere V, 473.
- commoditas = salus, sanitas V 60.
- comparatio auctior*: multo extantius
nobilior V, 199. nimium saeuissima
V, 263.
- comparatiuus loco positui uel super-*
latiui P 3. I, 293. II, 718. III, 330.
III, 106. 406. 616. V, 76. 250. 309.
390. 617. 661. VI, 51. 218. 250.
388. 473.
- comptior IIII, 79.
- concha = poculum III, 100.
- conceita in sanctum II, 302.

condere *cum dat.* VI, 333 eondita terrae.
 confictae sorores = Musae VI, 340.
 confidere de III, 255.
 confinia uitae (= gulam) ruperat I, 377.
 confiato uariis ex eausis corpore I, 348.
 configere *c. dat.* IIII, 618.
 confossa (= comminuta) sedilia II, 318.
 confusio noctis *de perditione aeterna* II, 203.
 congaudere *cum abl.* II, 529. IIII, 377. V, 84. 183. — *cum inf.* VI, 364. — *absolute* II, 674. III, 85. IIII, 78. 361. V, 217. 676. VI, 328.
coniunctio: absconse VI, 6. adtestatus *pass.* II, 181. efferbuit VI, 311. feruëret V, 179. frendere II, 580. frustratus *pass.* II, 241. III, 408. *inf. praes. in ier* I, 119 laudarier. mentitus *pass.* I, 216. 302. II, 264. III, 217. 312. 356. micauit III, 312. porgemus IIII, 13. quire II, 273. quirent VI, 494. resonauimus III, 263. ruitura III, 18. uauit III, 353.
coniunctiuus sine causa positus III, 175 qualis soleat esse uox reorum. III, 204 sqq. nequicquam hostis temptaret. V, 295 haecine Martiui deuisset in urbe uideri. V 12 quantum haec sola mihi ferret patientia douum.
 conligare = amplecti II, 30.
 conplere furorem I, 304.
 conpuncto corde I, 97.
 conscins = bene sciens II, 23.
 constrato gurgite II, 419.
constructio ad sensum: II, 571. IIII, 119 grantatur uterque.
 consuescere *cum acc.* II, 146. III, 426. *cf.* adsuescere.
 consulta = consilia II, 178.
 consummare *absolute* I, 131.
 contiguus = uicinus I, 368. II, 182. 304. V, 417. 627. VI, 73. 300. 481. V 9. = continuus III, 421. IIII, 347. 520. 629. V, 113. 651 (*contra* III, 48 continuus precibus. IIII, 92 continuo rotatu).
 contingit *cum inf.* V 32.
 conus *de templo* V, 536.
 cornipedes = equi IIII, 502. 508.
 crates foliorum II, 262. tabularum V, 763. *de templo* V, 570. *de caelo nubibus contecto* V, 749. *de quibuslibet claustris* V, 124. 236.

ereans = creator VI, 436.
 eredulitas *E* 2.
 erepitacula ignis V, 277.
 erescere *cum dat.* I, 77 circuisse calori.
 eroceus pallor *de moriente* III, 199.
 eroceus fucus (aurorae) III, 341.
 erueifixus III, 404.
 crystallata solidi fineuti = fons siue amnis, *scil. uirtutum Martini* V 11.
 eulmen uiei IIII, 424.
 eulmi *de fistula* III, 4.
 eunetus *cum gen.* IIII, 433 operum eunetis.
 eupio *cum inf. perf.* II, 466. IIII, 669.
 daemon I, 222. II, 216. 234. 541. 547. 577. 584. 609. 616. III, 153. 219. 344. 381. IIII, 456. V, 323. 402. 505. 861. VI, 39. 82. 222. 251. 253. 271.
 daemonium V, 523.
 dare = facere VI, 350.
datiuus gerundii: V, 86 tum benedicendo promi praecipit oliuum. de. I, 89 tradens de ueste teporem. I, 90 recipit de frigore partem. II, 196 eui poenarum satis est de crimine solo. II, 502 plus de precibus laerimae quam uerba loquuntur. II, 706 de munere gratas. III, 69 exultat spes iam propior de munere tanto. IIII, 5 de ore claresceret. IIII, 193 oculi solo de lumine Christi pensant tenebras. V, 43 causa morarum de probitate fuit.
 decantatum oliuum V, 103.
 deceerere *cum dat.* = tribuere, dare I, 98.
declinatio: nomin. in is pro es: cf. famis, huius, molis, rupis. — concordis *femin.* V, 68. dispere IIII, 582. V, 582. fide *genet.* VI, 157; *cf.* Neue, *Formenlehre I², p. 379.* glute IIII, 104. VI, 423. V 52. haecine V, 295. iudage V, 350. infantum II, 75. isdem VI, 131. 404. istae II, 613. locupletum I, 68. serpentum IIII, 623. sinibus IIII, 450. sitem III, 110. sulphoris VI, 155. — *genet. plur. participiorum metri causa saepissime in um terminatur*: agentum IIII, 509. bacchantum II, 235. caedentum IIII, 172. elamantum IIII, 172. claugentum IIII, 14. co-

- lentum II, 162. flentum I, 373. II, 494. V, 770. frendentum III, 180. fulgentum V, 700. hiantum II, 408. III, 518. horrentum V, 321. iubentum III, 50. IIII, 242. lactantum II, 76. languentum V, 821. laudantum II, 82. maerentum V, 659. miuantum II, 404. VI, 93. morientum I, 178. V, 811. obsistentum II, 83. orantum VI, 266. pallentum V, 384. patentum IIII, 499. pauentum IIII, 516. V, 766. VI, 123. peccantum III, 234. petentum III, 112. piscantum V, 657. plangentum V, 261. potentum II, 156. III, 76. precantum II, 36. IIII, 107. 234. prensantum III, 347. 353. pugnantum IIII, 621. pulsantum IIII, 228. rogantum II, 548. IIII, 236. sedentum IIII, 508. sitientum II, 155. spectantum IIII, 511. spumantum V, 747. temptantum II, 408. trepidantum II, 403. uenientum V, 136. uidentum III, 125. uolentum VI, 196. uorantum IIII, 546.
- decursus fluminis VI, 374.
 definitio = iussio P 3.
 defunctus corde I, 311.
 demersus collis (= complanatus) I, 200.
 denique = igitur I, 160. II, 151. 548. IIII, 419. V, 729.
 densiscit sol tenebris VI, 236.
 deorsum = infra III, 97.
 depromere = ostendere III, 83. 439.
 detrectare *cum inf.* II, 175.
 deuotio I, 50.
 dies *femin.* I, 169. III, 70. V, 497. VI, 386.
 differre = irritum facere II, 595. dilati ad mortem V, 818.
 diffidere *cum inf.* V, 388.
 diffusio (oliui) VI, 313.
 dignari *cum inf.* II, 25.
 dilectio I, 55.
 dimidians uerba I, 65.
 discernere *cum abl.* II, 564.
 discutere = perquirere VI, 150.
 dissimulare = neglegere, contemnere IIII, 33.
 distendere = implere I, 57. IIII, 129. — distenditur Gallia V, 19.
 distentus = refertus III, 238. = extensus, spatiosus II, 16. 228. 259. V, 201. 224. 331. 736.
- districtio = seueritas: sumendorum ciborum I, 56.
 districtus = seuerus I, 79.
 diuiduae nubes V, 568.
 diuortia mentis II, 43.
 docilis = doctus (*an ad docendum aptus?*) IIII, 641. *cf.* V, 3.
 dogma funestum = haeresis I, 238.
 donec *cum coni. imperf.* I, 362. II, 246. V, 36. 181. 634. 680. VI, 207. — *cum indic. perf.* II, 21. 301. 510. IIII, 315.
 domum = donatium I, 148.
 dorsa pratorum IIII, 541. 544. terrae V, 339.
 dubius = in periculo uersans: II, 6 dubiam trepidus quo dirigo proram. = periculosus: IIII, 204 dubios casus iamiam lapsura minatur.
 dulcisonis linguis IIII, 572.
 dum *temporale cum coni. imperf.* I, 202. 288.
 dum = cum (*indem, dadurch dass*), *cum indic. praes.* II, 666. III, 257. VI, 124.
 duplicato *aduerb.* II, 197.
 duratus in lapides nimbus V, 440.
 dux = imperator IIII, 298.
- effigiare *aliquem* III, 212. *aliquid* IIII, 581. VI, 228.
 egredi *cum accus.* V, 409. VI, 418.
 elidere = prosternere III, 364. IIII, 182. 186. 190. 465. VI, 206. = conculcare IIII, 553. V, 447. = perfringere V, 763. = tundere V, 831.
 eligere *cum inf.* I, 318.
ellipsis uerbi: I, 322 (*erat*). I, 381 (*mittuntur*). I, 158. IIII, 535 (*ait*). V, 559 (*renocabantur uel simile quid*). — *copula omissa*: est II, 186. 288. 496. III, 154. IIII, 133. 237. sunt: II, 723. IIII, 185. esse: II, 286. 426. III, 57. V, 378. 778. erat: III, 305.
- emensus labor VI, 38.
 emeriti cani III, 391. patroni V, 110. gemmae V, 708.
 ergo *in apodoti* I, 8.
 erubescere *cum inf.* IIII, 660.
 esox V, 676.
 esuries IIII, 383.
 et *traiectum*: II, 422 hoc tantum et ueris clamauit subdita uerbis. III, 429 haec sola et requies placuit. *cf.* atque.

etsi *cum con.* II, 465.
 euectio regis III, 239.
 exanimus I, 323. 329. III, 270. VI, 169.
 excedere *cum accus.* V, 735.
 excutere III, 471.
 exitium sceleris III, 247.
 exorcista I, 190.
 exortus = ortus, natiuitas V, 727.
 expendere = dare, largiri II, 707.
 expetere = inquirere I, 182.
 expositi (= extenti, spatiosi) campi
 III, 266.
 extantius = auctius, magis. V, 199
 multo extantius idem nobilior.
 extare = esse. V, 61 dignior extat.
 VI, 112 magnumque fide, qua cel-
 sior extat. *cf.* II, 507. — VI, 220
 socium uix ferre queas, qui durior
 hoste extet.
 facere *cum acc. et inf.* II, 76. III,
 494. 519. V, 16. 73. 727.
 factio mundi I, 256.
 famis II, 118. III, 109.
 fauorabilis P 1.
 ferre = narrare, referre, nuntiare II,
 496. III, 181. — proferre, pronun-
 tiare VI, 93. = appellare VI, 220.
 fidelis III, 434. V, 106. 600. 616. VI,
 482.
 fidus *cum dat.* I, 261.
 filum = uena sanguinis V 26. fila ue-
 narum II, 522.
 fimbria uestis II, 650.
 fistuca faeni V 52.
 flabra *de spiritu hominis* I, 336.
 fluentum = oleum V, 162.
 fluxum corpus II, 144.
 fomes (peccati) III, 258.
 forsam *cum con.* III, 234.
 fortasse = forte III, 154.
 frangentem murmura III, 615.
 fucus = simulatio III, 33.
 funera morientum I, 178.
 funereus V, 293. 299.
 furialia limina iudicis V, 319. uota
 VI, 225.
 gaudenda sibi II, 49. gaudendi triumphi
 III, 291.
 gentilis turba II, 230.
 gerere laudanda I, 118. ista gerens I,
 133.
 gerundium = *infin. fut. pass.* II, 64
 defendenda sui molimina forte pu-

tabant consilii (= fore ut defen-
 derentur). III, 296 spondens uir-
 tutem probandam. III, 277 fideret
 tantam diuina ad praemia plebem
 uocandam. V, 686 implendum cre-
 diderant uerbum. VI, 188 spondentes
 sumptum leuandum. — *partic.* I,
 293 reuehendus = ut reueheretur.
 III, 323 penetranda tyranni li-
 mina.
 glaciale pectus I, 340. II, 521. III,
 192. uembra II, 669. corpus III,
 199. labra III, 272. uerbera VI,
 332. frigus III, 23.
 glacies (*plur.*) *de aqua frigida* III, 111.
 glorificare V, 786.
 gratari *cum accus.* III, 120. *cum inf.*
 = dignari III, 337. — *absolute*
 = gaudere I, 351. 384. V, 89. 838.
 846.
 gratificum pectus II, 724. os V, 799.
 guttae = pustulae II, 623.
 heremus *mas.* I, 22.
 heros (Martinus) III, 79.
 hic = ibi I, 258. 296.
 horrebant silentia noctis V, 313. hor-
 rentum uiarum V, 321.
 horrescere *cum accus.* V, 114.
 horridulus puluis II, 56.
 hospita cella VI, 90. 355.
 hostis = diabolus, daemon I, 215.
 386. III, 204. 224. 263. 380. IIII,
 462. V, 526. VI, 202.
 humilis *cum dat.* III, 35 mentem
 Christo humilem.
 hymni III, 270. 332. VI, 399.
 iactatio (febris quartanae) II, 666.
 idola II, 257. 337. 398. 425. IIII, 291.
 idolicae figurae II, 235. uenenum II,
 279.igna II, 563. effigies V, 584.
 ritus VI, 199.
 ignea meus III, 140.
 ignifluus sulcus III, 91. lumen V, 292.
 ignitus calor II, 678.
 in *ablatiuo temporis additur*: III,
 265 tempore in illo. V, 20 bis senis
 silebat in annis. VI, 387 sollempni
 in tempore. — in *postpositum*:
 III, 120 uix unectati tactu defecit
 in oris. IIII, 67 conuentu in plebis.
 — I, 105 in suo uestitus paupere
 Christus. I, 349 unam suscepit di-
 uerso in munere uitam. IIII, 37

- aptaret argenti in corpore uestem. IIII, 212 ligatae statuarum in imagine mulae. VI, 383 concors Martini in nomine clamor. VI, 399 deum laudavit in hymnis.
- incendia *de terrore belli* II, 607 (*e coniv.*) incidere culpam V 13.
- incisae uoces VI, 94.
- incunctante fide V, 134. VI, 299. V 40.
- incensor = tortor V, 287.
- incutere = quatere: I, 338 incussis motantur lintea membris. V, 269 incutiens stridentia uincula membris. V, 673 incussus tremuit motato cortice funis.
- indictivus in orat. obliqua*: I, 278 (cernamus) quidnam hic egerunt pocula.
- indiscreta comes (= non separata) II, 224.
- indinulsus II, 226.
- indocilis = indoctus V, 3.
- inēse = esse. IIII, 173 nec standi lex nulla inerat.
- inferna lex = l. mortis II, 219.
- infin.* *subiectum*: I, 32 mage laus est nam tua uinci. — *obiectum*: I, 26 qui uelle probavit. — *infin. histor.* II, 540. III, 112. 326. IIII, 281—284. 361—362. V, 251—252. 289—290.
- infirmus = aegrotus II, 24. 481.
- infundere = perfundere. VI, 369 infusus inuidiae liuore.
- infusio suci V, 102.
- ingenium = ratio. III, 395 quo clypeum regat ingenio.
- ingerere = offerre I, 230 ingestae renuentem uerba salutis.
- inlidit (mare) aspergine cantes II, 411.
- inlisa terra O 2.
- innuba uirginitas IIII, 644.
- implicitus liber IIII, 15.
- inriqnum donum (spiritus sancti) I, 128.
- inriqna fides IIII, 354.
- inriso conamine II, 451 (*cf.* III, 219).
- insignia = uirtutes, laudes, honores I, 10. 237. II, 151. V, 206.
- insimulare = simulare. III, 376 insimulans uerum falso diademate regem.
- insistere *cum infin.* V, 751 insistent pontum subuertere nenti.
- instanti (= celeri) gressu V, 319.
- instructus *absolute*: IIII, 416 instructus, comis, facilis.
- inter inane pendens V, 428.
- intercidere = interrumpere. II, 222 nec tempore saltim intercisca breui uirtutum stemmata cessant.
- interprete affectu V, 30.
- interserere (*alicui aliquid*). VI, 75 diuisisque locis diffusum interserit aequor (Liger). *cf. Coripp. Ioh.* II, 65.
- intuitus = uultus, oculus VI, 225. 232.
- inuexit domui V, 218.
- ipse = idem II, 248. III, 100. V, 688. VI, 135. 139. 151. V 67.
- iste = hic II, 323. III, 404. IIII, 96. 384. V, 4. 56. 730. V 70.
- iterato *aduerb.* E 1.
- inbae erectae, *de cane* V, 248.
- iuge *aduerbium* V, 178: *cf. Claudian. Mamert. ed. Engelbrecht p. 43, 21.*
- iugis I, 215. II, 200. 264. 378. 561. 661. III, 430. IIII, 300. 351. 374. 380. 430. V, 23. 239. 451.
- ius *sequente infinitiuo*: II, 250 ius habuit uincire uagos.
- ius = dignitas V, 68. = uis, dominatio, potestas, potentia II, 512. 547. III, 426. IIII, 306. 455. V, 258. 376. VI, 252. — inra II, 594. IIII, 487. VI, 85. 389.
- iuxta III, 71.
- lampas = flamma III, 312. — *masc.* = sol I, 168.
- languiduli artus II, 660. hiatus V, 682.
- laruae = daemones II, 613. V, 408. 732.
- latro = diabolus II, 594. 615. III, 173. 227. 290. 329. V, 518. VI, 66. 201.
- lanacrum = baptisma I, 235. sanctum I, 122.
- laxare poenis captiuos V, 854.
- lectio = scriptura sacra IIII, 181. V, 112.
- legere = tangere, perstringere II, 251.
- lepra II, 621.
- letaliter IIII, 127.
- leuia tactu serica I, 110.
- lex = facultas, potestas. IIII, 173 nec standi lex ulla inerat.
- licet ultimus illum clericus laesisset III, 432. — adstringens nalidis licet ora rigentia frenis IIII, 307. licet exiguo sereno IIII, 404. rutilans licet inter nmbila sudum IIII, 407. licet ora rebellia V, 494. conexis semper crebro licet ordine saxis

V, 538. nec dilata licet properum
 captura fefellit V, 671.
 lignum sanctum = crux II, 105.
 liturae uersuum *E* 2.
 longe = e longinquo III, 308. IIII,
 13. V, 136.
 luis V, 801. lues I, 241.
 luxuries I, 40.
 lymphatica pectora IIII, 252.
 mage I, 32. 96. II, 34. 68. 86. 149. 375.
 III, 17. 58. IIII, 178. 296. 540. 630.
 V, 212.
 maledicere *cum accus.* VI, 137.
 malle *cum infin. perf.* I, 83. — = uelle
 II, 105. III, 89.
 marmora = mare II, 417.
 martyr (Stephanus) III, 454.
 medicae manus V, 820.
 medicamen dextrae IIII, 138.
 medicatus (= salutaris) suens V, 102.
 medicatum chrisma II, 530.
 medius = dimidius I, 87. IIII, 115.
 = communis II, 116.
 melius = magis IIII, 5. 244. — me-
 lius conuertere mentes I, 194.
 membra oris IIII, 82.
 merere et mereri = impetrare, con-
 sequi, referre, potiri, contingit I,
 109. 334. II, 705. III, 25. V, 17.
 711. 792.
 mergere *cum dat.* IIII, 486.
 meritum = delictum, noxa, culpa II,
 467. V, 378. *O* 23. — = uirtus,
 potentia, opus uirtutis, miraeulum
 I, 334. II, 432. 504. 507. V, 239.
 401. 433. 582. 649. 695. 729. 775.
 784. 824. VI, 172. 227. 322. *V* 33.
O 14.
metricae res. accumulatio uerborum:
 I, 143 imperio, hortatu, prece, lar-
 gitione uocatos. II, 400 tigna, aras,
 statuas, caementum, saxa, metallum.
 IIII, 169 ambitio, ebrietas, clamor,
 furor, ira, tumultus. IIII, 190 in-
 pellunt, retinent, elidunt. VI, 4
 cerneris, expeteris, contingeris atque
 teneris. III, 414—419. IIII, 187—
 188. 216. V, 260—262. 362. 442.
 VI, 397. *O* 19—20. — *assonantiae*
exemplum manifestum II, 705 quam
 meruit medicus Christo medicante
 medellam. *alia plus minus du-*
bia: I, 41 firmam fugit furor. I, 153
 inae maiora manent maioris. I, 213

peragit patriaeque propinquat. I,
 273 praegressa preces pietas. II, 125
 sensum senior sententia. II, 491
 pallebant pauidi uicina morte pro-
 quinqu. II, 558 nec uis nec uincla
 ualerent. II, 712 conliso terram
 conlapsus corpore. II, 720 membra
 simul madidis mollito. III, 21 piam
 domini uel pascere plebem. III,
 190 leto languentia lumina. III,
 221 uirum uitiiis uel uoce. III, 281
 eelsius clati casurus culmine cor-
 dis. IIII, 7 uis uerborum uiua uir-
 tute. IIII, 10 petunt pars magna
 patentes. IIII, 564 gemmantia ger-
 mina guttae. IIII, 623 serica ser-
 pentum spiras. IIII, 643 perpetui
 semper pretiosas flore pudoris. V,
 387 mixtoque metu tam magna.
 V, 628 raptim remeare retrorsum.
 V, 750 perit in piceo penitus. V,
 845 medici meritum merces. VI,
 123 pendeat populorum cura pa-
 uentum. — Adam IIII, 526. Auſ-
 tianus V, 258. 488. 509. — *caesura*
plerumque aut quinaria est aut
ternaria cum septenaria: raro
uersus sine caesura occurrunt. —
 clamantun IIII, 172. diaconus *tri-*
syllabum I, 187. II, 71. IIII, 34.
 67. 77. V, 660. 670. ecclesia II, 331.
 IIII, 151. eodem *V* 23. ergo I, 294.
 313. II, 177. IIII, 175. V, 318. erum-
 na I, 66. II, 24. 506. IIII, 33. 43.
 fides II, 685. fidei I, 81. 252. II,
 249. 300. 649. III, 55. 124. IIII, 382.
 391. V, 147. 187. 198. 218. 709.
 773. — heremus I, 22. ibidem II,
 368. idola II, 257. 337. 398. 425.
 IIII, 291. idolicus II, 235. 279. 563.
 V, 584. VI, 199. — *i consonans*
 semianimis IIII, 203. Iordane IIII,
 253. Iordanis VI, 409. — illius IIII,
 367. ipsius III, 285. Ithaeianam V,
 717. largitione I, 143. IIII, 72. VI,
 188. lepra II, 621. Leprosus II,
 362. — *lusus uerborum:* III, 104
 ars erat in pretio, pretium pre-
 tiosius arte est. III, 229 impius
 obiectare pio pietatis amorem. IIII,
 61 quis miser esse uolens miserum
 miserando refecit. V, 738 nec solo
 contenta solo. V, 857 praemissa
 sequens, promissa reposcens. —
 Mediolanus I, 259. mouere III, 39.

- nefas II, 47. III, 45. 51. 382. paralytica II, 487. VI, 165. perfidia II, 307. — *positio*: III, 75 *simma* flectitur. — *producentur syllabae breues in caesura* II, 20 *precibus* inmotā. II, 218 *animus* et. II, 436 *praecipitis* immensa. III, 463 *saeva* ut incendia. — *praeeunte* II, 627. *proflus* V 6. *recondens* III, 344. *religio* I, 323. II, 167. 219. III, 383. III, 523. V, 109. 218. 362. 543. *retro* V, 636. *sero* III, 40. 252. — *uersus spondiaci* II, 656. V, 699. 798. — *suffragium* V, 469. — *synizesis* *derat* I, 70. *derit* III, 73. — *tyrōcinii* I, 37 (cf. III, 386). — *u consonans* *euangelici* I, 2. VI, 211. — *Ualentianus* III, 297. *uerō* III, 434. *utriusque* V, 478.
- metuere *cum acc. et inf.* II, 631.
- miserator III, 246.
- missa III, 69.
- moderantes sibila (uolucres) III, 572.
- moenia = munia I, 189.
- moenia = oppida II, 152: cf. *Coripp. Ioh. I, 335*.
- molis II, 182. III, 103.
- monstra = daemones I, 304.
- mors, *de gentilitate* I, 197.
- mos: de more I, 149.
- motamen V, 683.
- motare I, 338. II, 231. 607. III, 92. III, 219. 281. 557. V, 270. 673.
- mugiat daemon II, 216.
- multo in certamine (= *plur.*) III, 399. *multa prece* III, 123.
- multum perfusi II, 279.
- munditiae cordis II, 126.
- munimen crucis I, 18.
- murmura et murmur Paulinus appellat carmina sua* P 5. III, 261. V, 2. VI, 1. V 11.
- musica sibila (auium) III, 572.
- mysteria sancti ligni II, 105. Paschae VI, 353. *m. fontis* = *baptisma* I, 124. — *mysteria de missae sollemnitate* II, 67. III, 22. 40. V, 406.
- mystica fontis unda I, 319.
- naeuus = macula III, 34.
- nascendi *lex i. e. condicio* in qua quis natus est I, 49.
- natatus, us VI, 391.
- naturalis rupis II, 97.
- nauiger (fluuius) VI, 76.
- ne = ut non: III, 399. V, 178. 208. 539. — *ne saltim* = *ut ne . . . quidem* I, 52. 177. 191.
- nec = non II, 658. III, 451. = *ne . . . quidem* I, 133. II, 110. III, 45. 189. 487. 659. VI, 100. *nec . . . saltim* = *et ne . . . quidem, ne minimum quidem* I, 115. 301. II, 222. III, 446. III, 112. V, 189. 833. *nec sic quoque* = *sed ne sic quidem* I, 71.
- necdum = nondum III, 263. V, 773.
- nemus unius arboris II, 263.
- nepotulus E 2. V tit.
- nimis = ualde I, 380. II, 373. 435. V, 259. 313. 720. 736.
- nimium = ualde, uehementer I, 197. II, 300. 457. 554. III, 204. V, 348. 502. 602. 755.
- nimius = permagnus II, 22. 351.
- nubiferae Alpes I, 202.
- nuntia cordi lumina VI, 230.
- obiectum deest*: II, 98 *ambierat*. III, 119 *respersit*. III, 287 *referret*. III, 134 *pertulit*. III, 265 *stipabat*. III, 418 *praestat (nisi forte praestat idem est quod praefertur)*. VI, 280 *rapit*. VI, 429 *tenet*.
- obsequium* = *ministerium, honor, cultus* I, 52. II, 199. 628. III, 364. 377. 442. V, 500. 662. 815. VI, 351. V 4. — *o. funeris* II, 233. *obsequii honor exequii praebendus* II, 493.
- obstupescere cum accus.* V, 684.
- obuinus inuit I, 222.
- occursus: in occursum properat I, 64.
- odor uini II, 140.
- officium oris = oscula III, 443.
- olim = iam dudum I, 37.
- oprari medellas V, 821.
- operatio uirtutum I, 3. V, 109.
- oplere = infundere V, 162.
- opus = miraculum VI, 318.
- orare = fari, loqui I, 314.
- orbita = rota III, 159.
- oxymoron*: I, 282 *causa adstruitur clamore tacentum*. I, 382 *uox magna tacentis*.
- pacificus liquor = oleum V, 127.
- pacis signacula = oscula II, 632.
- pagina = opus, liber II, 254. 618. V, 793. V 47. O 5. 17. — *pagina libri* III, 349. V, 480. *p. caelestis*

- libri = euangelium V, 608. p. historici libri *i. e.* Sulpicii Seucii dialogi V, 712. pagina in pariete *E* 2. palantia agmina = daemonum caeteruae II, 588.
- palla = linteum V, 223.
- part. praes. pro uerbo finito* II, 306.
- parui = pueri V, 27.
- pastor = episcopus VI, 364. pastores dei III, 20.
- patescit agnitio II, 383.
- patiens *cum dat.* III, 245 peruersis patiens.
- patronus *Martinus* IIII, 458. 494. 616. 659. V, 1. 400. 460. 481. 500. 640. 648. 824. 840. VI, 18. 205. 292. 343. 470. *V* 30. 57. *O* 4. 11. — *de aliis sanctis* V, 110. VI, 145.
- patulus morsus IIII, 548.
- pauefacta VI, 218.
- pauere *cum inf.*: V, 189 paueam contingere laudes. V, 399 pauet contingere.
- pauescere *cum accus.*: II, 386 arma pauescat. V, 49 pondus pauesco. VI, 497 fauos pauescit. — *cum dat. et accus.*: V, 714 miseris pauescit iuteritum. — *cum infin.*: V, 63 se conferre pauescit.
- pax = osculum Christianorum II, 637.
- pellicia uestis IIII, 525.
- pellis = cutis II, 373. 518. IIII, 310.
- pendere: II, 69 sua fautores pendent in uota. II, 515 pendentia (= suspensa) pectora plebis. II, 647 spes mea domini penderet ab ore. IIII, 365 pendens sanctifico semper narrantis ab ore.
- pensa rutilantia *de auro in fila ducto* I, 108. III, 93.
- per = ad V, 454 reperere consuetis per mitia pomula natis. = in *cum abl.* V, 127 exponunt per uascula liquorem. VI, 260 facinus male conceptum per uiscera quaerit. — *per pro abl. instr. uel causae* I, 121. 139. 181. 286. II, 31. 60. 361. 387. III, 156. 283. 296. 327. IIII, 97. 135. 431. 576. V, 3. 127. 159. 170. 238. 344. 422. VI, 94. 473. 474. *V* 36.
- percrebro IIII, 619.
- perditio = gentilitas I, 230.
- periculum mandati adferre *i. e.* mandatum neglegere IIII, 48. V, 356.
- permaestus V, 713.
- permittor *cum infin.* III, 154.
- permixtio sexus (= cum sexu) IIII, 630.
- pernimius V, 827.
- perspectio mentis cognatae V, 210.
- peruadere = occupare, rapere VI, 247: *cf. Ind. uerb. ad Saluian. ed. Fr. Parly.*
- peruasor = diabolus VI, 44.
- pigmenta = colores uarii III, 98.
- pingit Italiam pulcherrima Mediolanus I, 259.
- pinguido = oleum V, 160.
- placidus *cum dat.* III, 245 clemens placidusque reuersis.
- plangunt querellam V, 771.
- plectere reatum V, 308. — plectenda VI, 247.
- pleonasmus: I, 72 saltim . . . uel. *cf.* III, 252. — I, 170 subdita submittens colla. II, 399 pariter simul. IIII, 603 rursus rediuiua. IIII, 607 rursus recurrens. V, 628 remeare retrorsum.
- pluralis *pro singulari*: I, 37 tyrocinii nomina. I, 121 consortia Christi. I, 137 consortia tribuni. I, 159 constantia pectora. I, 287 consortia uitae. I, 366 post haec miracula. I, 385 miracula Christi. II, 532 dona salutis. II, 626 morbos. IIII, 2 exemplaria libri. IIII, 39 habitacula cellae. IIII, 124 spatia diei. IIII, 413 feminei nomina sexus. IIII, 600 collegia uitae. V, 94 genitoris nomina. V, 121 munera. V, 217 monumenta fauoris. V, 518 collegia latronis. VI, 97 linguas. VI, 209 dona medellae. VI, 328 praemia ceruae. VI, 483 nomina. *V* 62 auxiliis.
- plurima ueneratio VI, 354.
- plus = magis: II, 502 plus lacrimae quam uerba loquuntur. III, 127 plus placuit quam mira fuit. IIII, 663 plus lucra adtendens animae quam gaudia carnis. VI, 66 plus opis apparet studium quam poena latronis. VI, 112 plus clarum.
- plusquamperf. *pro imperfecto*. I, 73 superfuerat.
- pocula = potus, liquores III, 102. — pocla III, 384. IIII, 253.
- poena (peine) = cruciatus VI, 50. 66 *et saepius*.
- pompa II, 108. pompae III, 404. IIII, 242.

- populi = homines, multitudo II, 16.
35. 514. 608. IIII, 265. 287. V,
69. 698.
- pori (cutis) I, 284.
- portio (hereditatis) II, 646.
- poscere = sibi uelle: I, 218 quiduc
haec properatio poscat. — poscere
ab aliquo II, 525. V, 467.
- potare = ποτίζειν IIII, 354.
- potestas *cum infn.*: VI, 428 nulla da-
tur miseris exire potestas.
- praeceptio = imperium, iussum VI,
109.
- praecisus murmur II, 29. praecidens
tempora lucis nox V, 113.
- praeconia = uirtutes, miracula II, 161.
574. V, 725. VI, 17. 337. 463. 504.
- praedo = diabolus VI, 65. 408.
- praefata urbs V, 530.
- praefracta uerba I, 65. membra II, 713.
nontina V, 28.
- praegressi ante = priores II, 165.
- praelibare = gustare IIII, 606.
- praemonstrare gerendum II, 159.
- praesens patronus *i. e. patronus spe-
cialis urbis Arelatis* VI, 145.
- praesternere (oras) I, 199.
- praesumptio cordis = iactantia, super-
bia V, 47.
- praetendere = obicere: IIII, 413 nec
mihi feminei praetendans nomina
sexus. = condere: V, 748 obiectum
praetendunt nubila caelum.
- praetrepida manu VI, 486.
- praetrepidans ignis VI, 496.
- praeualida morte premebat I, 197.
- praenarratio P 1.
- precarī *aliquem aliquid*: I, 311 iusta
precor patronum.
- precauere crebro III, 39.
- preuere *cum dat.*: O 2 pressisti lu-
uina terrae.
- pro = ut. I, 35 uincitur Christi mi-
les pro milite saeculi. — pro iure
II, 198.
- probor *cum infn.* V, 614. 797.
- procer (Aegidius) VI, 122. — proceres
= monachorum primi III, 171.
- proclamat linguac partes erumna I, 66.
- profauī = ethnici IIII, 262.
- progressus limina V, 403.
- prolepsis: I, 377 ruperat extortae cou-
fluita uitae.
- promerere = impetrare, consequi I,
295. II, 172. *cf.* merere.
- promptius V, 57.
- prone uorantes boues IIII, 546.
- pron. demonstr. omissum*: I, 235 aute
utero peperit (eum), per quem nunc
orta lauacro est.
- pron. reflex.* = is. II, 26. *cf.* suus.
- properatio I, 218.
- properi cornipedes IIII, 502. propera
ultio VI, 262.
- propinquare *cum dat.* I, 213.
- propter, *aduerb.* II, 382. III, 323. IIII,
366. V, 137. 619. VI, 7. 227. 480.
V 64.
- psalleret symfonia III, 270.
- pudende V, 542.
- pulsare ad limina IIII, 304. ad sidera
V, 329.
- punctum (temporis) VI, 151. V 67.
- quamquam *cum con. plusquamperf.*
I, 290. *cum con. praes.* II, 158. V,
793. O 6. — *cum con. imperf.* V,
826. — *participio additur*: II, 354
quamquam urguente procella. IIII,
263 quamquam necdum fidci uir-
tute recepta. — *adectiuo additur*:
VI, 79 quamquam ualidos.
- quanti = quot. VI, 22 quantas linguas.
quater: III, 213 quatientem lustra
Dianam. IIII, 500 aequora eam-
porum quateret lasciuia iuuentus.
IIII, 512 pendentes linguas (ca-
num) flatibus alternis tremulus qua-
tiebat hiatus.
- que *nire positum*: I, 228 ille ut con-
tigit ora parentum, cumque pa-
trem teneret perditio, tum saltim
matrem recepit. — que ... nec:
III, 100 sq. cumque ipsa et couchae
species uideatur et undae nec co-
hibere putes susceptum claustra li-
quorem. — que ... et: III, 267
factoque et nomine Clarus. III, 374
et ostro radians gemmisque coru-
scans.
- querulum uber IIII, 272. clades V,
825.
- quia *cum con.* II, 599 quia fuga nulla
pateret.
- quidquid *cum con.* I, 5 quidquid ab
externis uulgasset uantius oris. —
quidquid *ad pluralem refertur*:
V 45 sq. rapuit condita uisceribus
quidquid tenebat pagina. *cf.* *Venant.*
Fortunat. C. I, 15, 87. III, 12, 43.

- III, 23^a, 30. VI, 1, 97 et *Wiener Studien* 1881, p. 306.
- quilibet *pron. rel.* = quicumque: II, 388 quaelibet opposito consurgat turba tumultu, auxilium satis esse dei.
- quin: nec mora quin I, 100. III, 187. — quin etiam I, 206.
- quin potius *sequente imperatio* I, 31.
- quis *adi.* I, 173 quis cuneus. III, 625 quis locus.
- quisque *pron. rel.* = quisquis I, 315 tu, quisque legens tam uilia temnis carmina. VI, 67 quisque fide nutante labas, adtende. O 1 quisque solo adelinis mersisti in puluere uultum.
- quius *pron. rel. cum coni.* III, 152 quouis temptasset fallere uultu.
- quo = ut II, 139 degustare merum, quo tabem corporis aegri sustentaret odor uini. III, 333 quo pelant segnes uegetato corpore somnos.
- quod *cum coni. (sine causa)* I, 127. — nec desperarem, quod te de mediis raperet clementia flammis III, 248—253. non dubitans quod posset III, 135 sq. credidit quod faueret V, 149—151. uxori minitans, quod fletibus eius expletum pensaret opus VI, 272 sq. fidens quod adesset VI, 470 sq.
- ratio: III, 66 crebra ratione. III, 398 tanta dolos ratione cauebit.
- raucisonus turbo V, 570.
- rea supplicii . . . uoti V, 12.
- reatus = culpa, scelus commissum V, 308. 382. 395.
- rebellare *cum dat.* III, 210.
- rebellis *cum dat.* III, 195.
- recolere *cum accus.* = in memoriam reuocare I, 298. III, 617. V, 112. 305. VI, 209. V 45.
- recti discipuli II, 158.
- rectores = episcopi II, 153.
- redhibere salutem II, 480. honorem III, 337.
- rediere ad caelum preces II, 184. — III, 328. VI, 482.
- redolens nectare VI, 499.
- reduces in semet mentes VI, 92. re-dux annus VI, 352. reducis ad sidera Christi V, 119.
- referor *cum infin.* I, 285.
- reformare = reddere VI, 247.
- regalis = caesareus III, 68. 90. III, 328. 341. 384.
- regia culmina III, 71.
- regina (*Maximi uxor*) III, 363. 371. 391.
- regnans (= regina) III, 387.
- reicere *cum dat.*: stratis artus I, 101. II, 660. V, 332. VI, 169.
- relator V, 205. 483.
- renuere *cum infin.* II, 562. III, 43. — *cum accus.* III, 400.
- respergere (= mittere) uinum in pocula II, 140.
- respersio pulueris III, 626.
- respicere = conspicere: II, 188 ad laeuam sordentem respicit umbram.
- resultare uoce III, 230.
- retexere = narrare II, 14.
- retractare: nihil retractans = nihil moratus II, 441.
- reuocare = irritum facere: II, 365 temptatum reuocauit opus.
- reuehere *cum dat.* VI, 393 ripisque reuexit.
- reus = peccator V 58. = diabolus, daemon (*praecipue qui in energumeno est*) V, 412. 428. 521. VI, 41. 59. 147.
- rex = imperator: I, 150. 169 (Iulianus). — III, 47 (Gratianus). — III, 79. 114. 121. 123. 126. V, 714 (Maximus). — III, 142. III, 300. 303. 324. 326. 334 (Valentinianus II.). — I, 286. III, 239. 244. 348.
- rogatu adsiduo II, 510. sollempni III, 86.
- roseus pudor III, 587.
- rotatu celeri II, 312. continuo III, 92.
- rubor = pudor. V, 4 si rubor est tam magna loqui.
- rudis = insolitus, inexpertus. III, 389 at qui non rudibus suetus sudare sub armis.
- ruina = clades, laesio, damnum. II, 663 (febris) crebras semper repetendo ruiuas. V, 443 uites prote-rerent crebris nimborum tela ruinis. = morbus. V, 841 post depulsam Martino orante ruinam. = partes aedificii ruentis. II, 396 funditus euersis sternuntur templa ruinis. V, 574 dissiciens sparsam procul

- a conpage ruinam V, 594 commi-
nuit fragilem delapsa columna rui-
nam. = ruentes VI, 64.
- rumpere uocabula mundi *i. e.* depo-
nere I, 136.
- rumpis II, 98. 111.
- rurestris plebs IIII, 151. rurestres po-
puli IIII, 265.
- sacerdos = episcopus I, 190. 286. II,
14. 48. 85. 166. 511. III, 30. 130.
445. V 15.
- saluare II, 569.
- sanctificus IIII, 365. V, 121.
- sarcina membrorum I, 58.
- sat est *cum infin. perf.* II, 526. IIII,
261.
- satio salutis IIII, 267. *cf.* VI, 333.
- satis = ualde IIII, 341. V, 548.
- saxea mens I, 31.
- scrutator ueri V, 205.
- seruare *cum abl.* IIII, 41.
- semianimus IIII, 203.
- senior sententia II, 125.
- senium (= maturitas) morum carnis-
que I, 125.
- sepultos peccato ueteri IIII, 531.
- sequax I, 239.
- series ueri V, 344. gestorum VI, 130.
134.
- serpens = diabolus VI, 193. 293.
- essor = eques IIII, 483.
- seuit miracula I, 9.
- si *cum coni.* I, 77. 114. 298. II, 227.
III, 243. IIII, 540. si tamen (= *dummodo*) *cum coni.* I, 48.
- sibi = inter se, inuicem. II, 61 quos
saeua sibi sociarat factio.
- sic = tum, deinde II, 452.
- siderea gemmae IIII, 388. cor IIII, 403.
- signacula = signa II, 649.
- signum (crucis) II, 310. 329. = mi-
raculum III, 418. V, 183. 194. 737.
869. VI, 336. V 14. 34. 56. O 21.
- simma (στυμα) III, 75; *cf.* Lamprid.
Heliog. 25, 3.
- simul = simul ac V, 467.
- sine *postpositum* III, 250 quo sine.
- sinuamen II, 99. V, 623.
- sistere gressus = ingredi II, 537.
- situs (= qualitas) pratorum IIII, 542.
- solacium = auxilium, adiumentum,
medicina I, 296. II, 714. III, 332.
III, 528. 611. VI, 235. *de urore*
III, 636.
- sollemnia = missa sollemnis IIII, 66.
- sollicite = diligenter III, 393.
- sollicitus = diligens III, 320. V, 156.
- soluere ieiunia II, 133.
- sorberet plaustra profundum IIII, 160.
- spectare = expectare: I, 137 spon-
dentis spectans consortia sancta
tribui. IIII, 511 uincendi studio
spectantium explere furorem.
- specularia (*i. e.* specula uel occasio)
caedis VI, 148.
- spes expectata V, 466. VI, 330. dimu-
nerata V 61.
- spiramen IIII, 568. V, 91. VI, 170.
- spiramina III, 189. IIII, 191.
- spirare: uirus III, 276. 370. uerba III,
290. caedes V, 264. 379.
- spiritus = diabolus VI, 98.
- splendescere = splendere III, 91.
- spoliium hostis (*i. e.* mortuum resus-
citatum et diabolo ereptum) osten-
tant gaudia plebis I, 386.
- sponsa dei *i. e.* ecclesia IIII, 289.
- stamina nebularum V 8.
- steinmata palmae *de martyrio* II, 171.
- uirtutum II, 223. IIII, 245. V, 360.
- stilla = gutta V 1.
- stipulae *de fistula* III, 2.
- stupere *cum acc.* III, 148. IIII, 262.
VI, 159. 335.
- suadere = persuadere I, 229. II, 476.
III, 282. — *cum acc. et infin.* III,
379 impietas suasura beatum cre-
dere hosti. — *cum acc.* VI, 193
serpens, qui quondam suaserat
Enam.
- sub luminis ortu I, 342. monachi sub
nomine fallens III, 274. — sub
postponitur III, 380 specie sub uu-
minis.
- subdere: V, 649 ad cuius meritum
gaudens se subdere.
- subito tempore II, 73.
- substantia = facultates I, 70. 99.
- subuehere *cum dat.* VI, 390 solidata
saluti lynfa artus subuexit aquis
(*i. e.* ad salutem uel ad ripam sa-
lutem praebentem).
- sucina roris IIII, 565. sucina suspen-
dunt fistucam faeni V 51.
- sudare proelia IIII, 357.
- sueta precandi hora II, 131.
- suffragium = auxilium V, 469. 797.
824. E 1. — *plur.* VI, 453.
- suggerere = munitiare IIII, 72.

- suggestio = suasio, consilium *P* 1.
 sumptus = cibus, census *V*, 185.
 surgit in ensem *II*, 442.
 sursum = supra *III*, 97.
 suspendere = attollere: *II*, 443 dextram suspendit in altum. *II*, 449 suspendit dextera ferrum. *II*, 695. *VI*, 310. 390. *V* 51. = deligare, irritum facere. *II*, 596 suspensus riguit patuli furor improbus oris.
 sustentacula: *III*, 198 extendens humiles ad sustentacula dextras (*i. e.* ut sanctum sustentarent sine fulcirent). *III*, 430 ut sufficienter ingi tenuissima membra labori et ferrent uigilem per sustentacula (*i. e.* adiumento suo) mentem.
 sustentant crystallas lymphas *III*, 99.
 snus = eius, ipsius *VI*, 344.
 symphonia *I*, 354. *II*, 132. *III*, 270.
synonymorum accumulatio. *I*, 67 fastiditam querellam despexit. *I*, 175 sine caedis uulnere. *I*, 276 pretii mercede. *I*, 300 necors insania (= *II*, 268. *III*, 369). — *I*, 382 gratia doni. *II*, 364 demens insania. *III*, 127 linor inuidiae. *III*, 222 necors dementia (= *V*, 535). *III*, 529 uirus ueneni. *V*, 7 desidiae torpore.
 taeter = ater: *III*, 311 ignis. *III*, 372 caligo. *V*, 8 mors. *V*, 368 nox. *V*, 504 daemon.
 tamquam quod = t. si *III*, 286.
 tanti = tot *VI*, 15.
 tantum ut = dummodo *II*, 9 (?).
 tardare *cum infm.* *I*, 136 tardanerat rumpere calcati iam uana uocabula mundi.
 tartareum cornu *III*, 196. tyrannus *i. e.* diabolus *III*, 261. uenenum *III*, 529. cor *V*, 263.
temporum uariatio: *I*, 67 sq. praetereunt — despexit. *I*, 116 concutit — persensit. *I*, 374 sq. inquit — exciuitque. *II*, 394 sq. reualescit — inrupit. *II*, 725 sq. adrogat — prodidit. *III*, 141 mors fugit, sed uita redit. *III*, 357 sqq. sudarent — caperent — excipiat — foueat — adficiat. *III*, 439 sqq. inrupit — haurit — absorbet. *III*, 564 sq. curuant — flectebantque. *VI*, 486 sqq. rapit — reppulit. — *II*, 50 sqq. quod compsisset — quod praeferebat — premeret — quod proderet.
 tempus erat prodi documenta fauoris *VI*, 472.
 tepida fides *III*, 55.
 tiro *adi.* *III*, 386 thronibus uiris.
 titulus = meritum, dignitas, laus, gloria, honor *I*, 32. 312. *II*, 158. 211. 222. *III*, 262. *III*, 82. 92. 242. 356. 398. 608. 658. 672. *V*, 197. 204. 400. 435. 481. 648. 739. 785. 840. *VI*, 15. 321. 350. 411. 451. 464. *O* 6. — tituli pudoris *III*, 647. laudis titulus *III*, 262. 496.
 tortor *de diabolo* *V*, 128. — tortore uerbo *II*, 611. metu *V*, 373.
 torus = coniunx *V* 70.
 totus = omnis *I*, 271. *II*, 18. 41. 295. 411. *VI*, 491.
 traherent praerupta lapsus *I*, 201.
 trans: *VI*, 129 praecedensque citos trans flabra et nubila uentos. *O* 9 trans astra resurgens.
 transcribere = uersibus scribere *P* 2. — transcripta oratio *i. e.* uita Martini metro heroico exposita *V*, 873. *cf.* translatio.
 transire = superare, supergredi. *I*, 84 transit dextera uotum. — transit mens sidera *II*, 185. *V*, 423.
 translatio = uita Martini metro composita *III*, 1.
 trepida fides *I*, 81 (*i. e.* infirma et tenera).
 trudere = expellere. *I*, 256 Hilarium insani trusisset factio mundi.
 trufinantem pondera facti *III*, 128.
 turbo *de arbore cadente* *II*, 304. = impetus *II*, 313. *III*, 395. *III*, 165. 209. 332. *V*, 226. 570. — turbo mundi *V*, 693. — *de uulgo tumultuante* *II*, 366 uiolenti turbo tumultus. — *de incendio* *VI*, 489.
 turgiduli racemi *V*, 452.
 tympana cauae eratis *de uase uitro* *V*, 236.
 tyrannus = diabolus *III*, 261. 360. *VI*, 85. 203.
 uector = equus *III*, 509.
 uel = et *I*, 20. 113. 248. 305. *II*, 12. 212. 648. *III*, 32. 211. 221. 324. *III*, 247. 602. 620. 623. *V*, 204. 459. 629. 733. *VI*, 256. 270.

369. 452. *E* 2. *V* 3. 80. — uel . . .
 uel = et . . . et III, 21. IIII, 501.
 585 sq. *V*, 599.
 uel = saltim III, 8. 40. 60. 185. IIII,
 64. *V*, 66. 168. 298. VI, 14. 217.
 309. 382. 466.
 uelamina carnis III, 202.
 uellera = nubes *V*, 749. — uellera
 nebularum III, 355. nubis III, 362.
 uenenum = uenenatio. I, 270 ellebori
 gramen subito sentire ueneno mor-
 tiferum totis uirus diffundere mem-
 bris. *cf.* uulnus.
 uenerator *P* 3.
 uenit agnoscere IIII, 393.
 uerbum = imperium seu nutus dei:
 I, 281. II, 289. 525. *cf.* VI, 282
 iussio.
 uertigo rotarum IIII, 161.
 uestigia = pedes II, 30. 242. 500. 710.
 III, 210. IIII, 134. 366. 368. 505.
V, 97. 390.
 ueteranum germen I, 28.
 uexillum = signum crucis II, 238. 248.
V, 154. — crucis uexilla IIII, 599.
 uicis = officium, munus. III, 337 uice
 mentis et oris. *V*, 798 clarae celsus
 uice praefecturae.
 uidetur = apparet VI, 245.
 uigiletque remotum interius purgare
 oculum II, 126.
 uilescere coepit sancta patrum grauitas
 III, 28.
 uirtus = uis, potentia I, 224. 272. II,
 186. 249. 390. 393. 505. 535. IIII,
 118. 263. 278. *V*, 135. 144. 198.
 735. 870. VI, 2. 157. 289. 336. 450.
 498. — uirtutis opus = miracu-
 lum II, 539. VI, 72. — uirtus =
 miraculum *V*, 779. VI, 319. — uir-
 tutes = miracula I, 3. II, 157. 223.
 252. IIII, 125. 148. 245. 489. *V*,
 190. VI, 338. *E* 2. *V* 44.
 uisitatio *E* 2. *V* *tit.*
 uitia = conuicia. III, 221 inlaesumque
 uirum uitis uel uoce lacessens (*cf.*
Sulp. Sen. uita Martini 22, 2 audie-
 bantur plerumque conuicia, qui-
 bus illum turba daemonum pro-
 teruis uocibus increpabat).
 umbracula nebularum III, 373.
 umbrae = daemones *V*, 322.
 una cohortis uirgineae IIII, 453. ho-
 rum unus VI, 222.
 unda aeterna = aqua baptismatis
 I, 356.
 unde = quo (suo) II, 719.
 unguen II, 529. 717. *V*, 289. VI, 485.
 unguis: ad unguem conexis saxis *V*,
 537.
 uolumina = undae *V*, 754.
 uotiuua salus II, 483. repulsa IIII, 660.
 uotum = uoluntas, sensus, mens I,
 70. 79. IIII, 85. — uota immor-
 talia = missae sacrificium IIII, 87.
 — non uota parat uocandis popu-
 lis *V*, 554. — uota procellae fa-
 cientes = procellam optantes VI,
 427.
 uouere *cum infn.* *V*, 484 uersu histo-
 riam percurrere uoui.
 ut: nec mirum ut *V*, 600. abnuit ut
 saltim diaconi clarescat honore I,
 187.
 utinam *cum con. imperf., ubi ex-*
pectes con. praes. II, 641 sqq. (*cf.*
 II, 699 sqq.)
 uulnus = uulneratio. I, 175 sine cae-
 dis uulnere. II, 462 patet ecce in-
 noxia ceruix uulneribus nudata tuis.

V. INDICULUS ORTHOGRAPHIAE.

- aërius III, 355. 361. *V*, 415. VI, 48. 54.
 aetherius III, 146.
 apud *E* 1. apud *P tit.*
 arra VI, 21.
 bacchantum II, 235. bacchantem II,
 559. bacchantis IIII, 475. bacchata
 IIII, 482.
 brachia II, 260. *V*, 677. VI, 179. —
 brachia IIII, 285. 570.
 caementum II, 400. *O* 6.
 caespes IIII, 554 (*P*). *cf.* IIII, 545.
 cautella I, 81. *V*, 520.
 charta II, 673. *E* 2. *V* 32. 39. 53
 (*inde etiam P 4 ita scripsi*).

- clamis I, 74. 107.
 clodus O 19. claudus II, 481. VI, 160.
 cludere III, 635. V, 246.
 clypeus III, 212. 395; *cf.* I, 163.
 coercere I, 245.
 comminus III, 319. III, 20. VI, 157.
 296. 411.
 conectere, conexus II, 630. III, 44. 72.
 271. 336. III, 312. V, 36. 74. 259.
 439. 467. 538. 560. 599. 632. VI,
 142.
 conisus III, 36.
 cordae III, 211. chordae VI, 104.
 cumba II, 4. 419.

 debacchans II, 551.
 dicio I, 170. 209.
 dilectus, us I, 27.
 dinoscere III, 403.
 diriguere II, 407. diriguit V, 342.
 disrumpere I, 310. II, 651. V, 116.
 124. 368. 575. 746.
 dissicere III, 362. V, 288. 574. VI,
 77.
 dulcido III, 385. *cf.* pinguido.

 epistula II, 671.
 erumna: *cf. metricae res.*
 erus VI, 397. 484. *cf.* III, 133.
 exim I, 191. II, 529. III, 39. V, 97.
 exsul VI, 46. exulibus III, 24. exilium
passim.
 f *pro ph:* amfibalum III, 49. Delficus
 I, 302. Falaris V, 271. Foebus I,
 300. III, 211. VI, 339. lymfa III,
 252. 376. 576. VI, 277. 332. 382.
 391. 453. lymfaticus III, 252. *cf.*
 II, 716. III, 99. 111. profeta V, 184.
 symfonia III, 270; *cf.* II, 132. I,
 354. zefyrus V, 783.
 faenum III, 448. 461. V 52.
 faetere I, 310. II, 214. III, 290.
 faetor II, 564. 601. III, 410.
 fistuca V 52.
 fructectum III, 20.
 fulchrum II, 149. III, 77. 91. V, 238.
 584. VI, 63.

 glaeba *passim* (III, 544 glebis *PS*).
 harena III, 481. V, 123. 752. VI, 279.
 385. 414.
 haut I, 12. II, 294. 345. 420. III, 187.
 268. III, 162. V, 530. VI, 139. 185.
 heremi I, 22.

 Il *in* cautella, loquella, medella, que-
 rella, tutella.
 loquella I, 65. II, 639. III, 147. 279.
 III, 105. 579. V, 21. 93. VI, 99.

 maereo *et* maestus *codd. passim.*
 (mallo *pro* malo *in* libris *optimis* I,
 81. II, 105. III, 18. 304. 386. 598.
 VI, 182).
 medella II, 497. 542. 652. 664. 684.
 702. 705. 719. III, 111. V, 496.
 821. VI, 152. 165. 209. 249. 264.
 297. 304.
 milia VI, 35. 119. O 15.

 neglegere III, 286. 596. V, 546. VI,
 195. neglegere III, 11.
 numquam *codd. passim.*
 numquid V, 57.

 obstipui II, 633. III, 327. V, 684. (sti-
 puerunt *R* II, 405, stipuere *P* III,
 262: *sed cf.* III, 125. 148. 318. V,
 173. 229. 257. 542. VI, 88. 159. 335).
 oecoepit III, 604.

 pellicius III, 525.
 percontari V, 421. VI, 240.
 pinguido V, 160. VI, 499; *cf.* dulcido.
 pinnae (= alae Mercurii) III, 210.

 quamquam *codd. passim.*
 querella I, 67. II, 193. III, 228. III,
 30. 610. V, 38. 771.
 quidquam III, 628. quicquam II, 117.
 III, 60. VI, 91. 326.
 quidquid (*ita P passim*) I, 5. 85. 269.
 II, 267. 567. III, 208. V, 122. 528.
 VI, 125. V 46. 70. O 17.
 quotiens V, 25. 104. 403. VI, 106. 295.
 reda III, 165. 206.
 robor III, 84. VI, 116.

 saeculum *codd. passim.*
 saeta II, 141. 371. III, 241.
 saetosus III, 75. 310. V, 559. 834.
 saltim *codd. passim.*
 sepire II, 100. 202. 243. 349. III, 320.
 658. V, 125. 328. 672. VI, 114. 480.
 sepulchrum I, 310. II, 220. V, 117.
 153. 817. VI, 74. 173. 287. 295.
 V 36. 65.
 solacium *codd. passim.*
 sollempniter III, 433; *cf.* III, 66. 86.
 V, 652. 701. VI, 351. 387.

sollertia I, 53; <i>cf.</i> V, 350. 667. V 25. O 16.	uecors II, 268. V, 535. uaecors I, 300. III, 222 <i>PV.</i> III, 369 <i>P.</i>
suboles V, 730.	uesania II, 470. uesana II, 435. uae- sana III, 248 <i>PV.</i> uaesano VI, 199 <i>RPV.</i>
sucina IIII, 565. V 51.	(uixillum <i>in codd.</i> II, 238. 248. IIII, 599. 628. V, 154. 705).
sucus <i>codd. passim.</i>	umectati III, 120. umentis IIII, 565.
sulphoreus V, 279. 595. sulphoris VI, 155.	umida V, 749. umor I, 339. IIII, 574. — humentes VI, 385. humen- tis IIII, 283. humida V, 677. O 2.
taeter II, 330. IIII, 139. — teter II, 576. III, 311. 372. V, 8. 368. 504. VI, 126.	humor V 5. 7. 53.
totiens III, 41. 206. 364. 408. IIII, 465. VI, 465. V 31.	umquam <i>codd. passim.</i>
tranare V, 619. VI, 79.	urguere II, 351. 354. 358. III, 326. VI, 61. 70. 106. 115. 475. 488. <i>E</i> 1.
tutella VI, 164. V 59.	
tyrocinii I, 37; tironibus III, 386.	

ADDENDA ET CORRIGENDA.

- pag. 12, lin. 7 dele:* 413 inuictos inuictus
 I, 168: *cf. Verg. Aen. VIII, 459 et iam prima nouo spargebat lumine terras.*
 II, 8 *sq.:* traxerit unda nos: tantum ut placidam *Schenkl.*
 II, 455 *aggere terrae = Verg. Aen. XI, 212.*
 II, 612 = *Verg. Aen. XII, 600.*
 V, 394 *sq.:* *post prodat colon, post reatu punctum ponendum.*
-

ORIENTII CARMINA.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

ROBINSON ELLIS.

PRAEFATIO.

Uenantius Fortunatus (Vit. S. Martini I, 14—17) ubi de scriptoribus agit, qui in euangeliis enarrata tractauerant carminibus, post Iuencum Seduliumque commemorat Orientium: *primus enim docili distinguens ordine carmen maiestatis opus metri canit arte Iuencus. hinc quoque conspicui radiauit lingua Seduli, paucaque perstrinxit florente Orientius ore*, sic enim nomen exhibent Leonis plurimi codices, quamquam in nonnullis *Orentius* est. his mox, interiecto Prudentio (A. D. 348—410), subicit Paulinum Petricordiensem, Aratorem, Alcium Auitum: unde uidentur Orientius cum Sedulio ut Iuenco posteriores sic Paulino Aratore Auito antiquiores fuisse. nam Iuencus quidem teste Hieronymo in Catal. c. 84 *floruit sub Constantino principe*, et quidem, ut idem Hieronymus testatur in Chronico *euangelia heroicis uersibus explicauit* anno XXIII Constantini, $\frac{329}{330}$ A. D.: Paulinus uero cum Aratore et

Auito exeunte saeculo quinto aut ineunte sexto scripserunt (470—550 A. D.): ut in hos fines 330—470 ut Sedulii aetas sic Orientii includenda uideatur.

et de Sedulio ut taceam, Orientium sua scripta demonstrant ineunte saeculo V uixisse. haec enim dicit II, 165 sqq.

respice quam raptim totum mors præserit orbem,
quantos uis belli perculerit populos.
non densi nemoris, celsi non aspera montis,
flumina non rapidis fortia gurgitibus,

non castella locis, non tutae moenibus urbes,
 inuia non pelago, tristia non heremo,
 non caua, non etiam tetricis sub rupibus antra
 ludere barbaricas praeualuere manus.
 multis ficta fides, multis periuria, multis
 causa fuit mortis ciuica proditio.
 insidiae multum, multum uis publica fecit:
 robore quae non sunt, sunt superata fame.
 concidit infelix cum prole et coniuge mater,
 cum seruis dominus seruitium subiit.
 hi canibus iacuere cibus, flagrantia multis,
 quae rapuere animam, tecta dedere rogam.
 per uicos, uillas, per rura et compita et omnes
 per pagos, totis inde uel inde uiis,
 mors dolor excidium <strages> incendia luctus.
 uno fumauit Gallia tota rogo.

His uersibus significari Uandalorum Alanorumque stragem in Gallia saec. V factam Edmondus Martene, a quo primum ex Turonensi codice editi sunt, iam intellexerat. si quaeris quam stragem, ne id quidem perpense exigenti dubium erit. nam quod dicit Orientius *uno fumauit Gallia tota rogo* nihil aliud potest respicere nisi ad id tempus, quo simul et coniuncto impetu Alani Sueui Burgundiones Uandali in Galliam irrum-pentes omnia ferro ignique uastabant anno 406 A. D. audi Gibbonem nostrum de hac incursione sic loquentem c. XXX. 'This scene of peace and plenty was suddenly changed into a desert: and the prospect of the smoking ruins could alone distinguish the solitude of nature from the desolation of man. The flourishing city of Mentz was surprised and destroyed: and many thousand Christians were inhumanly massacred in the church. Worms perished after a long and obstinate siege; Strasburgh, Spires, Rheims, Tournay, Arras, Amiens experienced the cruel oppression of the German yoke; and the consuming flames of war spread from the banks of the Rhine over the greatest part of the seventeen provinces of Gaul. That rich and extensive country, as far as the Ocean, the Alps and the

Pyrenees, was delivered to the Barbarians, who drove before them in a promiscuous crowd the bishop, the senator, and the virgin, laden with the spoils of their houses and altars.'

Neque haec mea tantummodo sententia fuit: sed, quod multo est grauius, Eduardus Freeman, historicorum nostratium longe sagacissimus, ad unam hanc Uandalorum incursionem uersus Orientii referendos esse persuasum habet. sane eandem rem uidetur tetigisse scriptor carminis de Prouidentia Dei (Migne XXI, p. 617) 25 sqq.

quo scelere admissio pariter periere tot urbes?
 tot loca, tot populi quid meruere mali?
 si totus Gallos sese effudisset in agros
 oceanus, uastis plus superesset aquis.
 quod sane desunt pecudes, quod semina frugum,
 quodque locus non est uitibus aut oleis,
 quod fundorum aedes uis abstulit ignis et imbris,
 quarum stare aliquas tristius est uacuas,
 si toleranda mali labes heu caede decenni,
 Uandalicis gladiis sternimur et Geticis.
 non castella petris, non oppida montibus altis
 imposita aut urbes omnibus aequoreis,
 barbarici superare dolos atque arma furoris
 eualuere, omnes ultima pertulimus.

Quibus adde Saluianum de Gubernatione Dei VII 12, 50:
*primum a solo patrio effusa est in Germaniam primam
 nomine barbaram ditione Romanam: post cuius exitium
 primum arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum
 luxuriantium et post haec corpus omnium Galliarum: qui
 locus a Clintono ad annum 406 A. D. merito relatus est, Fast.
 Rom. I p. 564.*

Hanc Uandalicam Galliarum stragem uidit Orientius iam fortassis aetatis adultae, ut ante 400 A. D. natus uideri possit.

Undecimo demum p. Chr. saeculo Sigebertus Gemblacensis (1030—1112 A. D.) libello de uiris illustribus c. XXXIV haec intulit *Orentius Commonitorium fidelium scripsit metro heroico, ut mulceat legentem suaui breuiloquio.* ibi quid signi-

ficarit metro heroico Sigebertus ipse ostendit c. XXXIII *Marcus poeta familiaris Benedicti Casinensis uitam eius a Gregorio descriptam deflorauit heroico breuiloquio et pauca superaddidit.* extat enim hoc carmen Marci Mign. LXXX, p. 185 scriptum metro elegiaco; unde etiam Orientium elegos scripsisse credo significasse Sigebertum. latebat tamen Commonitorium Orientii, nisi quod (teste Riuno in ed. Orientii Lips. 1651) citatus est in ed. Lips. a. 1494 Distichorum Catonis ad illud *Blandus esto unus uersiculus lib. I, 198. Hoc aliis facias quod tibi uis fieri,*¹⁾ sed sine scriptoris nomine, donec exeunte saec. XVI Heribertus Rosweyd in monasterio Aquicinctensi (*Achin* siue *Anchin* in Hennegau siue Hainault), elegos 618 inuenit inscriptum habentes *S. Orientii uersus.* hos transcripsit et edendos suscepit Martinus Delrio e Societate Iesu; cuius quae editio Antuerpiae prodiit anno 1600 cum duplici praefatione altera ad lectorem scripta Louanii IX. kalend. Februar. ∞. IO. XCIX, altera ad Cardinalem Baronium Louanii V. kal. Septemb. CIO. DC, praesto mihi fuit commodante familiari meo Ingram Bywater. liber est minutus paginarum 46, quarum 31—46 commentarium habent Delrii. adiecit Delrius emendationes tum suas, tum Schondonchi Fabricii Lipsii. alteram Delrii editionem uidi in Museo Britannico, formae quadratae quam minorem dicunt, Salmanticae impressam a. 1604, paginarum 56, quarum in prima Ramiresii de Prado praefatio est. *D. Laurentius Ramirez de Prado Pium et res Hispanas amantem lectorem saluere iubeo.* hic dicit Delrium relicta Flandria Germania et illis septen-

¹⁾ Locum ex Monacensis Bibliothecae exemplari exscripsi, p. 11. l. 26 (*Blandus esto*) ·i· *mitis et affabilis non causa adulationis sed causa curialitatis et benignitatis. Esto inquam blandus tribus modis scilicet corde uoce et opere. Blandus ·i· humilis corde quod non cogites malum contra proximum sed potius bonum dulcis et suavis uoce et non irascaris contra deum uurmurando sicut aliqui faciunt propter aliquam aduersitatem que eis euenerit sed si (l. sis) uitis benedicendo potius quam male dicendo. Inde infra successus indignos noli tu ferre moleste. Sis fauorabilis et benignus opere auxiliando potius aliquem inopem quam ledendo Vnde Thobias hec facias aliis q̄ sis (? sint) tibi commoda etc. Et alibi Que tibi uis fieri, mihi fac etc. Vnde quidam hoc facias aliis quod tibi uis fieri.*

trionalibus regionibus, in quibus tot tantasque utilitates catholicae Ecclesiae peperisset, Hispanos suos tandem respexisse et ad eos longo temporis interuallo migrasse. *ego qui hominem ex doctissimis operibus iam diu cognoueram et miratus fueram, nunc autem cum eo magna amicitia coniunctus humanitatem summam et seuerissimos eius mores amo uehementer, uolui beati Orientii libellum Louanii primum in lucem emissum, nunc iterum operis excudendum tradere, ut de te quomodo cumque bene mererer; et ut sanctissimi Hispani uiri poemata haberes et scires etiam Martinum Antonium Delrium apud nos in Salmanticensi collegio commorari: cuius notas ab eodem recognitas adiunximus Orientio, ut si forte adeo fueris in politiori litteratura peregrinus, qui hunc uirum ex aliis operibus non agnoscas, possis ex his notis, possis tanquam ex ungue leonem. uale.*

Inter eos qui hunc Orientii librum I ediderunt post Delrium, unus ante a. 1700 commemorandus est Riuius, a quo is cum commentario nonnulla noua continente denuo uulgatus est Lipsiae a. 1651. sed ne hic quidem codicem Aquicinetinum umquam uidetur inspexisse: nec post Delrium ad hoc usque tempus quemquam scimus cuius oculis submissus fuerit.

Anno 1700 Edmondus Martene, Christianae antiquitatis acerrimus scrutator, inter anecdota quae ex codicibus uaria protulit *Ueterum Scriptorum et Monumentorum Collectionis* Tom. I., Orientii (p. 1—37) totum Commonitorium h. e. librum I antea repertum cum altero 418 uersuum, additis etiam hymnis quibusdam, de nouo edidit ex codice Collegii S. Martini Turo-nensis: quo inuento codice tota crisis carminum et inmutata est et in firmiore posita fundamento. nam et scriptura uetere et orthographia, quae ad incorruptum saeculum rediret, et uniuerso genere sinceritatis liber hic Turonensis inter pretiosissimos habendus est; unde etiam periculum adiit τὸν καλῶν, ut inhiantium oculos ac cupidinem moueret. nam postquam subuersis antiquae Galliae rebus ex monasterio suo codex in bibliothecam municipale migravit a. 1791, diu ignotus latuit, donec renascentibus his studiis, a. 1842 in manus incidit furis et philologi notissimi, Librium dico, qui

dum inter alios Turonensium codices hunc quoque euoluit, furandi ductus rabie, qua mirum in modum insaniebat, eam partem codicis, in qua carmina Orientii inerant quaeque his subnexa est *Uisio fratris Wettini*, exsecuit, abstulit, denique Baroni Ashburnham, ex Angliae optimatibus, uendidit; de qua re luculentissima est diatriba Leopoldi De Lisle, *Notice sur les manuscrits disparus de la bibliothèque de Tours pendant la première moitié du XIXe siècle*, Paris 1883. hinc fit quod in Catalogo codicum Ashburnhamicorum inter Librianos hic numeratur 73, *Orientium* dico et *Uisionem fratris Wettini*: nam ex septem fasciculis, qui codicem complebant qualis a Montfaucono descriptus est in *Bibliotheca Bibliothecarum* II. p. 1338 et in Dorangii Catalogo codicum Turonensium p. 161, duos tantum furatus est Librius, reliquos quinque reliquerat. sed cum anno 1884 inter alios Ashburnhamicae bibliothecae hic quoque Museo Britannico demandatus esset, per litteras precatus sum Baronem Ashburnham ut mihi *Orientium* ibi inspicere liceret: quod ut impetraui, quam potui diligentissime totum excussi.

Codex hic *Orientii*, quem *A* designaui, scriptus est, ut iudicauit E. M. Thompson, curator codicum Musei Britannici, saec. X uergente, nouem foliis membranae, quorum octauum ex loco suo motum et in fine uoluminis additum fuerat, cum inspicerem, fortasse a Librio. singulae paginae binas columnas habent; singulae columnae lineis ad hoc ductis 32 uersus amplectuntur. ultimi folii uerso latere (9^b) alia manu exarata incipit *Uisio quae fratri nostro Wettino ostensa fuerat pridie ante transitum eius*. scriptura, quam Gallicam credo, singularis est neque usitata, praecipue si formam litterarum quot insunt capitalium consideres. sic *P* aliquando sinum habet tam non spatiosum ut paene cum erecto ductu literae coaluerit. *Q* plerumque *Q*, cauda tenuiore, interdum *Q* uerso sinistrorsum sinu est. caret *A* sua iunctura ubi saepius legitur in titulo Hymni et hexametro sequente EXPLANATIO NOMINÚ DÑI IANUA QD RESIDETCELOSECRETAQ'PANDAT. est ubi litterae super lineam productae exsurgant ut INCIPUNT, quod et in *L* notauit.

Ex compendiis scripturae frequentissimum est , quod plerumque pro *m* uel *n* positum est, *tú iactatú tamquá íproba dápro immsum contépane*, nonumquam alia significat *íí* pro *non sunt*, *uíx regé perdideí* pro *uixit regit perdiderit* *ńri* pro *NOSTRI*, *é* pro *est*, *nata* pro *natura*. saepenumero inuenitur *é* pro *et* siue principio siue medio loco siue ultimo uocabulorum, *éíá inueni& m&uis m&uendis l&iferum l&o und&ime* pro *etiam inueniet metuis metuendis laetiferum laeto undetimae*, quod antiquitatis indicium habetur. In II. 136 ÷ pro *est* positum uidi; semel *p. ne = post ne*. cetera compendia uulgatiora, *q* pro *rum*, *e* pro *ae*, *b'* pro *bis*, — uel *7* pro *m*.

Color atramenti languit; non raro uitiosa correxit manus, ut mihi uisa est, non multo recentior, sed nigriore usa atramento.

Iam si codicis *A* lectiones cum eis conferantur quas Delrius exhibuit in editione sua ex codice Aquicinctino depromptas, quas *B* signaui, sincerior plerumque *A* euadet, ita tamen ut nonnullorum locorum sanitatem *B* potius praestiterit.

I, 220	crimine falso alios insimulare noli <i>A</i>
time <i>B</i>
I, 244	alterius cuperet qui rapuisse uitam <i>A</i>
animam <i>B</i>
I, 310	semper habere tamen, fundere semper aquas <i>A</i>
fundere semper aquas semper habere tamen <i>B</i>
I, 391, 2	coniuge possessus, contempta et coniuge liber <i>A</i>
cont. coniuge <i>B</i>

uerius hic iudico quod habet *B*: melius enim opponuntur caelebs, maritus, si *et* absit.

At in multo maiore parte uersuum praeferenda est lectio Turonensis.

I, 20	te sine nec linguam soluere, Christe, potes <i>A</i>
ne <i>B</i>
I, 347	praetereo clades Spartanas, Troica bella, <i>A</i>
praeterea <i>B</i>
I, 379	ut iam pollutis <i>A</i>
uitam <i>B</i>

- I, 321 famosos despice uultus *A*
cultus *B uitiose*
- I, 324 nemo inter lituos non trahet aure sonum *A*
ore *B*
- I, 332 uel bene securus uel bene tutus erit *A*
aut aut *B*
- I, 255 ut te quem raptim fugiens commendat honestas *A*
uitae quem rectae *B*
- I, 264 aut arauum solidans puluis odorque tegit *A*
arauum tenet *B*
- I, 283 spiceus densis calamus flauescit aristis *A*
apiceus *B*
Spiceus en iam anno 1600 coniecerat Lipsius: nec potest dubitari uerum esse spiceus, quamuis incertum sit quid exciderit.
- I, 290 utque hominum res est, hoc uenit illud abit *A*
abit illud uenit *B*
- I, 340 tu decepta cito, tu cito decipiens *A*
cito decepta *B*
- I, 383 uindictae studio totas in bella dedisti *A*
uel *B*
- I, 401 supplicibus lacrimis gemitu prece pectore tunso *A*
tonso *B*
- I, 437 atque ut sis penitus ut corde sic corpore purus *B*
sic corde ut corpore *A*

Sunt alii loci ubi uersus nonnisi amborum *AB* ope corrigi possint. in exemplo est I, 343 quem *B* sic exhibet

ut laqueos ignis ualidos et acuta uenena

A sic

ut laqueos ignis gladios et cuncta uenena.

sed Orientius scripserat

ut laqueos ignis gladios et acuta uenena.

Interdum in errorem ambo conspirant. notabile exemplum habes I, 535

dic rogo quid miserum tantus furor laxat habenas? *AB* ubi suspicor *exit* scribendum esse.

- I, 299 uiuet homo: fletus est hic mea uerba sequuntur *AB*
ast Orientius.
- I, 315 sequitur se uita perennis *AB*
si Orientius.
- I, 252 seruet set domino quod dedit ille sibi *A*
 se *B*
seruet si Orientius.

Codicibus *AB* addendus esset tertius Anglicus, si uere ex codice Oxoniensi profluxissent lectiones, quas Schurzfleischius, post editionem Orientii Uitembergae Saxonum a. 1706 uulgatam, quae tota ex *AB* pendet, decem interiectis annis postea in libello protulit rarissimo neque a me inspecto nisi post multas inquisitiones. prodiit Vimariae a. 1716 hoc titulo, *Orientius supplemento auctius siue noua e cod. ms. Oxoniensi recensio*. sed cum mihi Falconer Madanus adseuerasset persuasum se habere omnia quae in supplemento suo Schurzfleischius uulgasset ex editione Riuiiana Orientii (Bodl. Linc. 8vo D. 137) sumpta fuisse, neque in Catalogo codicum Angliae et Hiberniae codex Orientii ullus aut a me aut ab amico adolescente H. E. D. Blakiston inueniretur, quod unicum restabat, editionem illam Riuii diligentissime scrutatus, pro certo habeo fontem esse Schurzfleischii lectionum. fuit inter *libros latinos cum ueteribus exemplis collatos* Eduardi Bernard, in Catal. Codd. Angl. et Hibern. 7520. 174 *Dracontius et Orientius*: fuit inter eosdem *Uictor in Genesin*; uterque in Bodleiana bibliotheca nunc est, et hic quidem titulum habens Auct. S. V. 30, quo nuper usus est Carolus Schenkl (cf. eius Praefat.). in hoc uolumine textum Orientii, qualis a Riuiino impressus fuerat, nescio quis subinde correxit atramento languidiore et hodie legentibus euano, nec tamen ut adspectum fallat: quae correcturae omnino sunt 22: I. 29 *Mandato coniussa* Riuius, *cussa* corrector, 49 *prius Ri*, *uitam* Corr., qui in margine addidit *f. iubar uel lucem* 50 *consequitur Ri* *f. mur* C 127 *iacta semina Ri* *iacto semine* C 129 *qui Ri* *quae* C 132 *metis Ri* *legis* C 154 *laetiferum Ri* *lethi* C 160 *Deque Ri* *Se* C 180 *docilis Ri* *les* C 231 *Certe Ri* *Si qua* C 327 *perustis Ri*

us C 341 *pectore* Ri ra C 377 *Sanctus et uictor* Ri ad
 haec C 378 *femineis* Ri *feminei* C *choris* Ri *chori* C
 417 *ictus* Ri *digitus* C 433 *quod* Ri *f. quam* C 437 *ut*
 — *sic* Ri *et—et* C 441 *obuia, uentis:* Ri *obuia: uentis* Pa-
 bula C qui addidit *leg. uenti* 459 *moritura parauit* Ri *no-*
citura parabat C 486 *regunt* Ri *tegunt* C 572 *dabit* Ri
dedit C 611 *minor immo* Ri *minus uno* C. his correcturis
 aut saltem ipsi textui Riuiiano ita conspirant ea, quae Schurz-
 fleischius tamquam ex cod. Oxoniensi enotauit, ut ex lectionibus
 locorum 115 ab eo inde commemoratis, 9 tantum in Linc. 8vo
 D. 137 discrepent. sunt autem hae:

I, 29	superauerat <i>Schurzfl.</i>	superauerit ed. Bodl. (Linc. 8 ^{vo} D. 137)
I, 32	terrueat	terrueit
I, 120	ammotis	amotis
I, 281	marcens	marens
I, 437	e corde e corpore	et corde et corpore
I, 499	et saeuas proflare	et saeuas flare
I, 592	qui bene uel cupit	quae bene uelle cupit
I, 602	cum ratione ('liquido legit codex Anglicus' <i>Schurzfl.</i>)	cō rōne (<i>h. e.</i> con ratione)
I, 608	frenat	premit

Hanc tam leuem discrepantiam in tanta multitudine lectionum non magis admirabere quam in Alani codice Catulli Tibulli et Propertii, quem Cuiacianum Scaligeri fuisse primus intellexit Arturus Palmer, uterque id demonstraui in *Hermathena* III, pp. 124—158, cf. *Catull. ed. altera* pp. LIV—LVIII. et profecto multo minoris aestimatur in re tali rara et in paucis repugnantia quam consensio in plerisque, praecipue uero si in his aliqua sint singularis ut ita dicam monetae, nec nisi duorum communia. quod ut in Alani codice cum Cuiaciano, sic in Schurzfleischii lectionibus cum editione Bodleiana collatis uerum esse intelleges. huiusmodi sunt I, 244 *cupiat* 508 *discoperetque* 530 *Itar* 545 *Queitur* 437 *nocitura parabit*. Ex his *cupiat discoperetque Itar Queitur* in' textu ed. Bodl.

imprensa sunt: *nocitura* et *parabit* correcta in margine. sed quod dicit Schurzfleischius *parabit* scriptum fuisse in codice Anglicano librariorum uitio B et V commutantium, crederem equidem si istius codicis uestigium ullum appareret: nunc *nocitura*, *parabit* (sic enim correctum est in ed. Bodl.) ex emendatore profecta suspicor.

Uix prodierat Marteni editio cum in Diario Triuultino (*Journal de Trévoux*) anni 1701 p. 112 sqq., et p. 332 sqq. anonymus quidam, quem constat Commirium fuisse, et ipsum ex sociis Iesu, in Orientii carminibus quae nondum emendata fuerant pleraque corrigere orsus est, adeo ille quidem feliciter ut solis Lipsio Delrioque comparandus sit: nam ceteris qui Orientium tractarunt minus bene res successit. sane non pauca Caspar Barthius, ut erat immensae eruditionis et inexhaustae, etiam de Orientio ediderat in *Aduersariis*; post quem Nicolas Heinsius duos locos temptauit ad Ouid. *Metam.* XIV, 534, utroque ex *Commonit.* lib. I: unum alterumue errorem sustulit Georgius Eckart in *Censura* ed. Martenianae, quam a. 1701 dedit: libellus est rarior sic inscriptus *Monatlicher Auszug aus allerhand neu herausgegebenen nützlichen und artigen Büchern.* post hunc Schurzfleischius aliorum diatribas suis augens librum edidit non inutilem, sed tenui acumine. praeter haec mihi Orientium edituro praesto fuit cum edd. Pisauensi (1766) et Migniana (1861) altera ipsius codicis Ashburnamici collatio, diligentissime confecta a Noltio, quam is Carolo Schenkl, hic mihi in usum dedit. sciat igitur si cui Orientii carmen in hac nostra editione uenerit in manus, ubicumque incertum meae collatio codicis reliquisset, cum Noltiana comparasse. unde non parum spero fore emolumenti. coniecturas Schenkeli et Aem. Baehrensii, ubi licebat, apparatus adieci: ceteras in supplemento ante Indices.

Carmen Orientii qui unus post Uenantium uidetur memorasse Sigebertus Gemblacensis *Commonitorium fidelium* appellat. seruauit id nomen Delrius, sed omisso *fidelium*, qui *fidelibus* uideatur apud Sigebertum legisse. fuit non infrequens titulus libellorum quos eis saeculis Christiani ad consectaneos scripserunt, praecipue ubi de haeticorum erroribus commonendi erant.

sic Marius Mercator A. D. 429 (Clinton F. R. II, p. 468) Commonitorium super nomine Caelestii et Iuliani eorumque haeresi traditur edidisse (Act. Concil. III, p. 350): sic Uincentius Lerinensis (A. D. 434, Clinton F. R. I, 621) Commonitorium, siue ut ipse potius loquitur duo Commonitoria, promulgauit ad euitanda haereticorum Collegia (Gennad. Illustr. 64 ap. Teuffel. Hist. Latin. Litter. 451. 1—4). nec dissimulabo uideri mihi Orientium Pelagii haeresin oblique perstrinxisse II, 1, 2

si monitis gradiare meis, fidissime lector,
caerula securus colla premis colubri

cum a Próspero Aquitano Pelagius *coluber Britannus* appellatus sit in carmine de Ingratis cap. I, 2. ipse de opere suo dicens Orientius *monita* non semel usurpauit I, 92 *tamquam nulla Dei sint super hoc monita*, et in l. c. II, 1. sed nihil eiusmodi codices habent: nam ex *B* Delrius dedit s. ORIENTII UERSUS, *A* autem in principio lib. I non multum dissimilia INCIPIUNT ŪSUS LIBRI PRIMI SĀCĪ ORIENTII, in calce EXPLICĪ LIBĪ I. INCIPIĪ II¹..., in fine autem lib. II EXPLICIT SĀCĪ ORIENTII SCĀS.

ORIENTII COMMONITORIUM.

LIBER PRIMUS.

- Quisquis ad aeternae festinus praemia uitae,
perpetuanda magis quam peritura cupis,
quae caelum reseret, mortem fuget, aspera uitet,
felici currat tramite, disce uiam.
- 5 nam nos, et carnis uitiiis et tempore uicti,
terrenum gradimur siue doloris iter:
solaque permixtis haec sunt modo gaudia uotis,
si, quod non facimus, saltem alii faciant,
ut quia nunc istud, quod protinus effugit, aeuum
- 10 infidis capti degimus inlecebris,
lascium miserum fallax breue mobile uapum,
† heu noxarum malus origo praecipitat,
omnibus his, raptim quae sunt moritura, relictis
tu forti teneas non moritura fide.
- 15 ergo, age, da pronas aures sensumque uacantem:
uita docenda mihi est, uita petenda tibi.
sed, quo sit melior nostri doctrina libelli,
et teneat rectas carminis ordo uias:
te, deus omnipotens, et corde et uoce rogare,
- 20 te sine nec linguam soluere, Christe, placet,
demere qui tenebras reuocato lumine caecis,
auditum surdis auribus inserere,

INCIPIUNT ŪSUS LIBRI PRIMI SĪ ORIENTII A 1 premia A 3 un-
cat B quod rectius uidetur Baehrensio 8 Si quid A 10 egimus A
12 Cen B omissis quae secuntur fort. Cen mox praecipitet (uasta add.
Schenkelius) norago mali 20 ne B

- corporis et mentis saeuos depellere morbos,
 soluere mutorum qui pius ora soles:
 25 te penes officinm nostri est et cordis et oris:
 da sentire mihi, da mihi posse loqui,
 nimirum ut nostram uegetent tua munera linguam,
 ac per te de te sit tibi sermo placens,
 mandato cum iussa tuo superauerit omnem
 30 naturam nostra uoce loquens asina
 atque sua stimulis subigentem terga Balaam
 terruerit miro quadrupes alloquio,
 qui magno trepidi regis crebroque rogata,
 dira super sanctum uerba parans populum,
 35 non potuit proprie motam sibi subdere linguam,
 ore aliud diceus, corde aliud cupiens.
 nam male dicturus nimie benedicere coepit,
 impendens aliis ora parata aliis.
 ergo nisi eloquium, sensum nisi, Christe, ministres,
 40 conatusque animae tu nisi, Christe, regas,
 ora homines omnes et muta et bruta tenebunt
 quodque etiam possunt, hoc quoque non poterunt.
 principio geminam debes cognoscere uitam,
 a domino indultam cum ratione homini,
 45 ut, quoniam brutum terreno est pondere corpus,
 ast anima afflatu est uiuificata dei,
 nullum sentirent animae dispendia finem,
 esset in hoc fragili corpore uita breuis.
 unam nascendi ratio prius omnibus affert,
 50 hanc cura et propriis consequitor meritis.

24 sic B multorum qui solus ora soles A 25 horis A 27 Nec
 nimirum A 28 de te per te A 29 coniuissa B 30 fruens pro lo-
 quens B 31 Et stimulis propria B et propria stimulis *Barthius*
Aduers. XXVII, 6 35 proprie A proprie B propere *Delr.* 37 male
 dicturus A 39 ministras A 40 Conatus B 41 et brutę et mutę A¹
 et bruta et muta A²B ut bruta *Commirius* 45 epondere A sed nota '
 (é = est) facile intercidere potuit est pondere B *Delr.* 47 an
 stipendia? 49 Unica B quam seruabat *Delr.* primam pro prius con-
 ciens praetulerim illam n. r. 50 consequitor *Delr.* consequitur AB con-
 sequimur *Schondonchus* ex pro et *Schenkelius* e uel ee *Bachrensius*

nasci non nostrum, nec longum uiuere nostrum:
 uitam quae sequitur uita parare potest.
 et licet arbitrio domini sumamus utramque,
 ac neutra obueniatur, ni deus hoc iubeat,
 55 prima tamen celeri fertur per prona rotatu,
 quae sequitur totis est data temporibus.
 in primam ignari nulla mercede uenimus,
 altera de summo parta labore uenit.
 nascimur ut dominum caeli terraeque marisque
 60 quaeramus toto peruigiles studio.
 quaerimus, ut qui sit, quantus uel qualis, agat quid,
 uero possimus noscere iudicio.
 noscimus, ut digna compertum laude colamus:
 ut uitam tribuat perpetuam, colimus.
 65 et colimus non ture dato, non sanguine fuso,
 non uino madidi, non epulis grauidi.
 aurum uestis odor pecudes fibamina gemmae,
 et quae rara homines uel pretiosa putant,
 ante deum, ut uiles terreno e pondere moles,
 70 ut caenum, ut sordes, sic inhonora iacent.
 omnia sunt eius, cuius nos esse fatemur.
 nil proprium est nobis: ipse habet, ipse dedit.
 ecce etenim sancto proclamat in ore prophetae:
 nolo tuos hircos, nolo tuos uitulos.
 75 et species agri mecum est et gloria caeli:
 orbis enim meus est, et quod in orbe meum.
 debita soluantur sancto mihi pectore uota:

74] Es. 1, 11. 75] Ps. 49, 11. 12.

53 Et A At B 54 Ac A Et B 56 tutis AB totis Lipsius
 57 ignaui Barthius Aduers XXIV, 5 60 Queramus A 61 Querimus A
 qui sit quantus uel quales A quis sit qualis uel quantus B 62 possi-
 mus uero B noscere A 65 rure B 66 grauidi A num cruidi?
 68 tanta B lauta Lipsius speciosa Schondonchus 69 ut om. A
 70 cenum A 72 proprio A proprium B 74 hircos A 75 speties A
 agri A quod coniecerat Delr. ex Psalm. 49, 11 igitur B 76 Orbis
 et meus B et meus est orbis Delr. orbis et hic meus est corr. ed. Bodl.

hostia me laudis **puraque** uox celebret.
 ergo nihil noster poteris praetendere lector,
 80 istis quod tibi sit difficile in monitis.
 non longe positum, non est aliunde petendum,
 non re, non sumptu, non opus est pretio.
 sufficit ut dominum mundi rerumque parentem,
 cuius in arbitrio uel bona uel mala sunt,
 85 sensu maiori uincentem uerba loquentis,
 unum, incorporeum, perpetuoque sacrum,
 omnia complexum uel semper in omnibus unum,
 corde pius credas, credulus ore roges.
 sed quid sic nudis tantum sermonibus utor,
 90 tamquam nulla dei sint super hoc monita?
 nam primum ueteri cautum sub lege memento,
 quae dudum in solidis scripta fuit tabulis,
 quod nunc per dominum renouat data gratia Christum,
 atque euangelii uox ueneranda sonat,
 95 ut, quod saxa prius, modo pectora nostra tenerent,
 esset et uberior bis repetita fides.
 affectu toto dominum totisque mēdullis
 atque tuum toto dilige corde deum.
 et recte: quid enim poteris tu iustius umquam
 100 obstrictus tantis soluere muneribus?
 qui tibi, cum limus terrena in faece iaceres,
 dempsit perpetui temporis esse lutum:
 qui tibi, quod membris constas, quod mente moueris,
 quod lingua loqueris, quod ratione sapis,
 105 quod manibus tangis, graderis pede, lumine cernis,
 aure audis, sentis naribus, ore probas,

78] Ps. 115, 8. 92] 2 Cor. 3, 3. 98] Matth. 22, 38.

78 Hostia *AB* 83 mundi dominum *A* 85 Sensu *AB* Censu
Delr. maiore *BA*¹ maiori *corr. A* 86 perpetuumque *Schon-*
donchus 88 roges *AB* sones *Schondonchus* probes *Delr.*
 90 hec *A* 91 cantum *A ut mihi uisum est* 96 Cesset *B* 98 tuo
B Delr. 99 úquam *A* 100 Obstrictus *AB* 101 face *A* 106 ma-
 ribus *A*

- ante aliquod meritum propria pietate ministrat,
 corporis atque animae sic pater ut dominus:
 et non hoc solo contentus munere, quo te
 110 instruxit membris, sensibus excoluit:
 qui tribuit uitam, largitur comoda uitae,
 omnibus ut tibi sit praedita deliciis.
 ecce tibi caelum pendet, tibi terra recedit,
 aera librantur, fluctuat oceanus:
 115 noctes atque dies succedunt mensibus anni,
 sol splendet, lucent sidera, luna rubet.
 uer fundit blandos uario sub germine flores,
 aestas iam grauida fructibus arua coquit,
 autumnus musto madidus, praepinguis oliua est,
 120 ignibus admotis frigora nescit hiemps.
 imbribus arcendis confirmas pendula tecta;
 ignoras uentos aedibus oppositis;
 hirtaque lanigerae depectens terga bidentis
 mollibus inuolucris algida membra tegis;
 125 leuia nec desunt niuei uelamina lini;
 sunt etiam Eois pallia uelleribus:
 illa ferax iacto reddet tibi semine tellus,
 haec carpent celsis Seres in arboribus.
 denique per totum qui circumuoluitur annum,
 130 quidquid habes, totum dat tibi cura dei.

122] Cat. 26, 1. 2. 128] Sen. H. O. 667. 129] Uerg. Aen. III, 284.

108 Ae B 109 quo AB qui *Commirius* fort. quod 111 tri-
 buat B 113 residit *Delr.* 114 Aera librantur AB quod recte tuetur
Barthius, cum ex Charisii excerptis p. 550 K. fortasse et ex Uenantio
Fortunato (V. M. III, 424 ed. Leo) appareat aera, aethera pluralia non-
numquam fuisse Aer libratur Schondonchus 115 Noctibus B *Delr.*
 quo perit *asyndeton* 116 sydera A 117 Uer fundet blandus uarios
 ut germine flores A quod *correxī* Uer uarios blandus perfundit g. fl. B
 uer uarios blandum perfundit g. fl. *Commirius* 120 admotis *Delr.* am-
 motis A amotis B frigida A 123 langere A 124 inuoluis a. m.
 togis *Schondonchus* 125 Leuia A Lenia B 127 iacta B semina A
 semina B 128 celsis carpent B seris A 129 quae *corr. ed. Bodl.*
 qua *Schurzfl.* 130 Quiequid A

- campus messe uiret, uestitur palmitē collis,
 arbore diuersa mitia poma metis,
 et studium impendens fecundo prouidus horto
 utile quo libuit tempore sumis holus.
- 135 accendis pinguem quaecumque in lumina pinum,
 nobilibus mensis cerea flamma micat.
 nec modo terreno tantum seruire iubetur
 per uarios usus subdita terra homini:
 ipsa etiam quicquid fertur prope nubila, quicquid
- 140 alto subductum uoluitur in pelago:
 nunc fallente cibo, nunc texto in retia lino,
 artibus innumeris inde uel inde petis.
 et tibi nunc imo trahitur de gurgite piscis,
 aere nunc summo decipiuntur aues.
- 145 agmina uenanti procumbunt densa ferarum
 iecta procul iaculis uel laqueata plagis.
 prona petis ferro, canibus fugientia sistis,
 contundis frenis ora ferocis equi.
 ad iuga panda boues cogis, ad muletra capellas:
- 150 destillant crispis dulcia mella fauis.
 de saxis gemmas, aurum producis harenis,
 lentaque de terris igne metalla coquis:
 gramina discernis tristes medicantia morbos,
 pellis letiferum sedulus arte malum.
- 155 quin etiam ut mercem peregrino a litore sumas,
 et tua des aliis atque aliena petas,
 flumina remigio percurres, aequora uelo:
 ibis longinquas absque labore uias.

135] Uerg. Aen. VII, 13. 149] Ouid. Am. I, 13, 12.

132 legis *corr. ed. Bodl.* 133 fecundo *A* prouidus *A* 134 stem-
 pore *A* nunc *s ex parte erasa est* 135 Acendis *A* 139 quicquid *A*
 nubila *Delr.* nubile *B* nobile *A* quicquid *A* 142 petes *B*
 143 detrahitur gurgite *A* 147 Prona *h. e. uelocia ut pronos lepores Ouid.*
Met. X, 538 148 freno *A cf. Gell. VI, 20* frenis *B* 149 an cogis-
 que 150 Distillant *B* 151 harenis *A* 152 lectaque *uel sectaque con.*
Commirius 153 discernens *B* 154 letiferum *A* 157 percurres *ego*
 percurris *A* percurris et *B*

- aut si formidas pelagus, carpenta mouebis,
 160 seque tuis sternet terra notanda rotis.
 tum si iactatum quaerit blanda otia corpus,
 umida puluereum balnea suscipient;
 atque cauo tota spoliatus ueste lauacro,
 marcida perdomitis membra fouebis aquis.
 165 tot tantisque bonis domini tibi munere partis
 quid tandem dignum reddis amore pio?
 aut quibus haec opibus, quibus et persoluere donis,
 uel quanto poteris pendere seruitio?
 nec tamen haec dominus, cuius sunt omnia, quaerit:
 170 sufficit ut dominum seruus amatus ames.
 haec quoque mandati succedit forma secundi,
 proximus ut tibi sit sic, uelut ipse tibi es.
 nosco salutiferam mansuro munere legem,
 uno quae cunctis prospicit officio.
 175 nam cum aliena mihi mandatur cura, necesse est
 ut mea mandetur sic quoque cura alii.
 ecce pecus pecudem fecunda ad pabula ducit,
 ammugit proprio bucula laeta gregi.
 murmure respondent, qua possunt uoce loquuntur,
 180 inque uicem docilis lambere lingua solet.
 nec caret affectu quod fluctibus occultit aequor,
 et uolucris uolucris est et fera blanda ferae.
 tum si quando uenit quocumque ex agmine praedo,
 fortior inualidos ungue uel ore premens,
 185 seu uolucrum res est, siue est res illa ferarum,
 undique collectis tenditur auxiliis,

172] Matth. 22, 39.

160 Teque *A* Deque *B* *correxit Delr.* 161 Tunc *B* lassatum *B*
fort. quaeret 162 Umida *A* 163 spoliatus *Delr.* spoliatur *AB*
 167 haec copiis quibus persoluere *A* *fort.* quibus haec 177 petus *A*
 178 Ammugit *AB* 180 dociles *corr. ed. Bodl.* solent *B* 181 Non *B*
 occultet *A* 182 uolucres uolucris *A* blanda fera ferae *B* 183 prae-
 da *B* 184 Fortioré ualidus *h. e.* Fortior est ualidus *A* *quamquam ex*
é pars erasa est inualidos *B* 185 seu res est *B*

- captiuam comitem cursu grege uoce uolatu,
 etsi non possunt, eripuisse uolunt.
 cumque ita se solo naturae munere seruent,
 190 quae nec consilio nec ratione uigent,
 quid mirum domini si iussa uerenda secutum
 mutua constringet cura hominis hominem,
 atque usu ingenio rebus ratione peritus
 ut sua quae tua sunt commoda frater agat?
 195 hinc uenit illa placens merito sententia, nectens
 humanum parili condicione genus:
 ne facias aliis quidquid fieri tibi non uis,
 idque aliis facias quod tibi uis fieri.
 quod genus est hominum, qui ritus sexus et aetas,
 200 quis neget hoc rectum, quis neget hoc facile?
 quid non mandatum late complectitur artum?
 plenius hac tradi quid breuitate potest?
 namque ea quae mala sunt, fieri modo sic mihi nolim,
 ut rursus cupiam quae bona sunt fieri.
 205 indice non opus est, doctor nec quaeritur ullus:
 de nobis scimus quae bona, quae mala sunt.
 gaudebis certe, si quis te nocte uiantem
 blandus uicinum ducat in hospitium:
 tu quoque sollicitus prouisis excipe tectis
 210 illum, qui sera nocte uiator erit.
 ueste tegi nudus, sitiens ad poela uocari,
 esuriens optas ut satiere cibus:
 te quoque permoueat proprii par cura laboris,
 diuide cum miseris pallia, poela, cibos.

198] Caton. Dist. IIII (Columban.) 24 Quod tibi uis fieri, hoc alii praestare memento (*Bachrensius indicauit*) 205] Mart. I, 53, 11 Indice non opus est nostris nec iudice libris.

191 secutus *A* an secutis? 192 constringat *Delr.* 194 Vt tua
 quae sua sunt *A* 196 condicione *A* 197 Nec *B* quicquid *A*
 198 Inque *A* uix recte 199 quis sexus ritus *B* 200 qui — qui *Delr.*
 quis neget esse probum *B* 201 late complectitur *AB h. e. latitudine*
sua siue prout amplitudo est eius 202 breuitate tradi quid *B* 205 In-
 dice *AB cf. Mart. I, 53, 11* 207 Gaudebit *B* 208 hospicium *A*
 212 satiare *A* saciere *B* 213 causa *B*

- 215 ecce manum poscis lapsus, solacia maestus,
 auxilium trepidus, consilium dubius:
 id maestis dubiis trepidis labentibus offer:
 in simili causa fac ut ameris amans.
 certe incusari te falso crimine non uis:
 220 crimine falso alios insimulare time.
 odisti furem: furtum fuge; perdere non uis
 per uim quae tua sunt: nil uiolenter agas.
 pacta tibi dubio non uis nutare paratu:
 promissam certo pectore redde fidem.
 225 quae tibi detraxit uelles succidere linguam:
 cura sit ut nullum liuida uerba notent.
 mutua cum poscis, uis sumere protinus aera:
 mutua poscentem dextera prompta iuuet.
 elatos fastu damnas: depone tumorem;
 230 quod fugis in celsis nesciat inferior.
 certe si soror est uel mater caraue coniunx,
 quarum ne uitam fama grauis maculet,
 perpetui curam cauta pietate pudoris
 filius aut frater siue maritus agis:
 235 haec ueneranda tibi si nomina temptet adulter,
 ferrum in uindictam non satis esse putas.
 nonne eadem poena reus es, si tu quoque furtim
 aggrederis castos sollicitare toros?
 hinc fuit, ut dominus prima sub lege iuberet
 240 pensari paribus crimina supplicii:
 pro damno damnum, uulnus pro uulnere, dentem
 dente lui raptum, lumina luminibus.

215 solatia *A* 217 offers *AB* corr. *Delr.* 218 fort. redameris
 219 falso de crimine *B* non uis *AB* malim nolis 220 instimulare *B*
 quod correxerat *Delr.* time *B* noli *A* sane noluit corripuit *Ennodius*
C. I, 4, 34 221 fuge *A* caue *B* 223 nutare *B* mutare *A* paratum *A*
 an patratu? 224 Commissam *B* 225 uelis *A* 227 cumque petas *B*
 cumque petis *Schondonchus* 229 Elatus *A*¹ Elatos *A*²*B* 230 ne sciat
Baehrensius h. e. experiatur 231 Certe tibi soror est *B* carau *A*¹
 e supra lineam add. manus posterior ciunx *A* 233 pudoris *B* cu-
 stodis *A* 235 temptat *B* 238 thoros *A* 242 Pro dente lui raptum *A*
 Pro dente atque lui *B* correxit *Martene, nec tolerabile est ter repetitum* lu.

nec minus ut propriam sub iudice redderet audax
 alterius cuperet qui rapuisse animam,
 245 iudiciumque reus non posset dicere prauum,
 prauis decreta est ultio criminibus.
 et licet haec melius mutarit gratia Christi,
 mitia quae potius quam uiolenta docet,
 est tamen est rectum, quidquid iubet ista uel illa,
 250 seu cito restituas, seu patienter agas.
 hoc tamen est melior qui Christo uindice gaudet,
 seruet si domino quod dedit ille sibi.
 ergo piis uotis et sanctis perface rebus,
 uita quod haec praesens, quodque futura probet,
 255 ut te, quem raptim fugiens commendat honestas,
 perpes post obitum gloria suscipiat.
 nam nostris certus monitis, mansura memento
 omnia, nunc stulti quae peritura putant:
 atque animas isdem membris redeuntibus ipsum
 260 crede recepturas corporis inuolucrum.
 ora color sanguis uenae cutis ossa capilli,
 ut nunc labuntur, sic iterum uenient,
 non modo quae tumulis bene condita saxa reseruant,
 aut Arabum solidans puluis odorque tegit:
 265 sed dicto citius, formanda in membra redibit
 portio de tumulis, portio de fluuiis.
 quod uentus flatu minuit, quod bestia morsu,
 flamma quod exussit, quodque ruina premit,
 totum aderit, totum diuersa ex parte coibit,
 270 pars uolucris aut pisci, pars laniata feris,

244 cupiat *ed. Bodl. quod commemorauit Schurzfleischius a. 1716 tamquam ex cod. Anglico* rapuisse uitam *A* 245 ne *Schondonchus*

246 Paruis *A*¹ Paruis *A*² 248 docent *A* 249 Ast tamen est *B*
 quicquid *A* 252 si *Lipsius* sic *Delr.* se *AB* 255 Uitae
 quem rectae *B* comidat *A* 261 Olra *A* 263 credita *A* re-
 seruent *A*¹ 264 arauum *A* *h. e.* Arabum quod coniecerat *Sirmondus*
ad Sid. Apollin. XIII, 9 aruum *B* artus *Commirius* tenet *B*
 265 firmanda *B* 268 exussit *A* quod con. *Delr.* excussit *B* 269 ad-
 herit *A*

et quod nunc aetas sensim longaeua resoluit,
 id raptim domini bucina restituet.
 ut pro factorum meritis in corpore eodem,
 in quo gesserunt seu bona siue mala,
 275 scilicet ad motus animarum carne reuersa,
 poena reos, iustos gloria suscipiat.
 cur autem dubites, eum praecedentia monstrent
 ut tibi uenturi sit manifesta fides?
 respice nudatas brumali frigore siluas
 280 iam desperatis luxuriare comis:
 quae stabat maerens deusso palmitis uitis
 uestitur foliis, fructibus induitur.
 spiceus <at> densis calamus flauescit aristas,
 in terra granum quod modo putre fuit,
 285 et quae nunc tristi squalebant arua uetero,
 laeta nouo rident germine, flore rubent.
 ipse etiam uariis conclusus mensibus annus
 tempore mutato mortis habet speciem,
 eum uer autumnus, frigus depellitur aestu,
 290 utque hominum res est, hoc uenit, illud abit.
 hoc tamen aeterno, donec deus annuit, usu
 inque uicem alterno uoluitur officio:
 et dum se longi sequitur rota mobilis anni,
 nascitur et moritur, succidit atque redit.
 295 nam finem noster finis non accipit, et mors
 qua primum morimur, perpetuo moritur.
 uicturo semper motu sensuque manente,
 omnis perpetuo tempore uiuet homo.

271 longaeua A resoluei A 272 bucina A 275 animorum A
 animorum B 278 malim et 280 luxuare A 281 merens A ma-
 rens ed. Bodl. marcens Schurzfl. tamquam ex cod. Angl. 283 Spiceus
 densis A Apiceus densis B at addidi spiceus en Lipsius ad-
 spicis ut Delr. flauiscit A 286 florent gramine A flore uirent B
 288 spetiem A 290 hoc abit illud uenit B hoc abit ille uenit Delr.
 quod edidi est in A et sic coniecerat Riuius 291 fort. alterno annuat A
 fort. recte 294 succedit A 295 Nam finis noster finem B fort. rectius
 296 primo B 298 uiuit B

- uiuet homo: fletus ast hic mea uerba sequuntur;
 300 nam puto sic hominis sors melior fuerat,
 cum sensu uitae sensum deponere poenae
 et natum innatis consimilem fieri,
 quam nunc, peccatis toto dominantibus aeuo,
 extingui uitae, uiuere suppliciis.
 305 nam rogo ne credas dirae ad compendia poenae
 quod raptim insontes debita flamma uoret.
 ignibus aeternis inmersos respice colles
 iugiter amburi, non tamen inminui:
 et gelidos fontes et caerula flumina cerne
 310 fundere semper aquas, semper habere tamen.
 sic miseros uindex semper populabitur ignis,
 ut semper seruet pabula laeta sibi.
 haec si falsa putas, merito post uera probabis:
 at falsa effugies, si modo uera times.
 315 quare post mortem sequitur si uita perennis,
 laetificans iustos discruciansque reos,
 uiribus et totis et totis nitere uotis,
 quae rectum ducunt continuare uias.
 contere calcatum mortis cum principe mundum
 320 et fuge lasciuus credere deliciis.
 praecipue semper famosos despice uultus
 iudiciumque tuis eripe luminibus.
 nemo feret rutilos intactis uestibus ignes,

DE
LASCIVIA

299 ast *Schondonchus* est *AB* en *Baehrensius* (ē) 300 Nam *B*
 in *A* prima littera incerta est propius ad *Q* accedens 301 pene *A*
 305 cōpendia pene *A* 306 insontes *A* sontes *B* fontes *ed. Mignianus*
tamquam de fontibus tepentis aquae diceret Orientius 307 immensos *B*
 308 inminui *AB* 309 flumina cerula *A* 310 Semper habere tamen
 fundere semper aquas *A uix recte* 312 Et *A* l&a *A* 313 putes *B*
 314 at *Fabricius* Vt *AB* 315 si *Lipsius* se *AB* 316 *Prima littera*
incerta in A discruciansque *A* 318 an rectim? 319 cum mundi
 principe mundum *B* mortis cū prime *A*¹ mortis cū^{et} prime donum *A*²
 321 in margine huius u. extant in *A* litterae hae *SCI* quae reliquiae sunt
 tituli DE LASCIVIA: ex *B*, ut uidetur, adscripsit *Delr.* CONTRA LASCIVIAM
 ET VENEREA famosos *AB* malim formosos cum *Commirio* cultus *B*

- nemo inter lituos non trahet aure sonum.
 325 nemo inter flores blandorum ambitus odorum
 naribus assiduam non metet ungue rosam.
 nemo diu sitiens et multo sole perustus
 incumbet gelidis nec potietur aquis.
 nemo uias pedibus brumali tempore carpens
 330 conspersus pluuiâ nec madefactus erit.
 nemo, licet mediis muris, sub tempore belli
 uel bene securus uel bene tutus agit.
 congressus praestat uisum, mox lumina uisu
 concipiunt flammas, parturiuntque nefas.
 335 dum ueluti iacto piscantis fraudibus hamo
 primo animus capitur, post etiam moritur.
 prima mali labes heu femina! te dolus anguis,
 atque hominem per te reppulit a domino.
 erepti tu causa boni, tu ianua mortis,
 340 tu decepta cito, tu cito decipiens.
 ergo age, qui nullo maculari pectora naeuo
 et purus puro niteris esse animo,
 ut laqueos ignis gladios et acuta uenena
 cernere laudatam sic fugies faciem.
 345 non ego nunc repetam per tot iam saecula quantos
 feminei uultus perdiderint populos.
 praetereo clades Spartanas, Troica bella,
 et raptu excidium quam prope, Roma, tuum,
 cum gentes nulla domini sub lege nec ullis
 350 sanctorum ad uitam perdomitas monitis,
 qua furor impulerat, lasciuus duceret auctor,
 esset et hoc licitum quod fuerat libitum.

324 trahet *Lipsius* trahit *AB* aure *A* ore *B* 330 Conspersus *B*
 Aspersus *A* 332 Aut — aut *B* erit *B* 333 prestat *A* lumina
 uisum *B* 335 amo *A* 338 Ac *B* 340 cito decepta *B* 341 qui
Delr. quae *AB* naeuo *A* 343 gladios *A* ualidos *B* et acuta *B*
 ac cuncta *A* 345 referam *A fort. recte* 346 perdiderit *A* 347 Prae-
 tereo *A* Praeterea *B* et troica *A* 348 raptu *Delr.* raptum *A*
 raptim *B* 351 ducere *A ' scriptura euanida* auctor ego uictam
A ut mihi et E. M. Thompson uisum est uictum *A ut Martenio et*
Noltio uisum est error *B*

- de sacris, inquam, de sacris percipe libris,
obprobrio quantis turpis amor fuerit.
- 355 te Dinae species nimio sub amore ruentem
extinexit, Sichem, cum patre, cum patria.
nam male compressam fratrum pia cura sororem
promittit thalamo, uindicat in gladio.
hunc quoque laudatum psalmorum carmine Dauid
- 360 forma placens celso deposuit solio,
cum male lasciuum comperto crimine corpus
sacco contegeret, contereret cinere.
Thamar forma duos sub eodem tempore fratres
incesti et ferri perpulit in facinus.
- 365 unus corrumpit, corruptam ulciscitur alter:
ultio quae iusta est, desinit esse pia.
ipse etiam Salomon, cuius sapientia prisco
tempore et (in) toto nobilis orbe fuit,
ducitur in facinus uetito laqueatus amore,
- 370 femineo subdens turpia colla iugo,
et domini inmemorem merito praeconia laudum,
quae iuuenem ornarant, destituere senem.
forma placens regi leto te tradidit, Aman:
forma tuum rapuit, dux Oloferne, caput.
- 375 illum mirifico famosum robore Samson
forma decens saeuis tradidit allophylis.
sanctus (is) et uictor per tot modo proelia miles,
heu male femineis subditur arte choris,
ut iam pollutus, pariunt quia crimina poenam,
- 380 oscula uirginibus, terga daret gladiis.

355] Gen. 34. 359] 2 Sam. 11 et 12. 363] 2 Sam. 13. 367]
2 Chron. 9. 369] Eccles. 47, 19. 373] Esther 7. 374] Iudith 13.
375] Iudic. 16. 377] Num. 25 et 31.

354 Obprobrio *A* 355 dinę speties *A* 356 Exstinexit sychem *A*
358 Permittit *B* 361 cõpertú *A* cõmpto *B* 364 pepulit *A* 365 cor-
rupit *A* 368 in *add. Delr.* 371 inmemorem *A* 373 l&o *A*
376 seuis *A* allofilis *A* 377 is *addidi* Sanctus et uictor *AB*
sanctus et inuictus *Commirius quod probat Schenkelius cum Baehrensis*
sanctus ad haec *corr. ed. Bodl.* 378 foeminei chori *corr. ed. Bodl.*
379 Ut iam *A quod coniecerat Delr.* Uitam *B*

- tu quoque Leuitis tantum dilecta nec uxor,
 insano iuuenum subdita nocte toro,
 uindictae studio totas in bella dedisti
 perdere contentas siue perire tribus,
 385 ut membris lacero dispersis funere Gabaat
 efficeret diris ignibus usta rogam.
 non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
 expediam quantum forma placens noceat.
 lasciuo clamat benedictus apostolus orbi,
 390 dans etiam licitis iura seuera toris;
 coniuge possessus, contempta coniuge liber
 non similem causam religionis habent.
 coniugis implicitum detentat cura maritum:
 solum uult caelebs emeruisse deum.
 395 sed quia nonnumquam succumbunt lumina et omne
 ancipiti rectum labitur in biuio,
 si purum maculare animum parat impius hostis,
 semper ouans castam sollicitare fidem,
 accipe tela, quibus cordis pia moenia serues:
 400 crux tibi sit clipeus, crux tibi sit gladius.
 supplicibus lacrimis gemitu prece pectore tunso,
 quaere salutiferum nocte dieque deum.
 ac ne paulatim facilem spes palpet amorem,
 lapsum a praecipiti perge referre pedem.
 405 non ignarus enim miseris succurrere tempto,
 omnia perpessus, quae fugienda loquor.
 respicis ad formam? sed saeuas respice poenas,
 respice quid laudes, respice quid timeas,

381] Iudic. 19 et 21. 387] Uerg. Aen. VI, 625. 391] 1 Cor. 7, 32. 33.
 405] Uerg. Aen. I, 630.

381 leuitis *B* in *A* uix legitur 383 in *A* uel *B* 385 gabaath *A*
 gabaat *B* 390 thoris *A* 391 contempta et *A* 392 religionis *A*
 393 implicitum *A* 394 celebs *A* 395 et omne *A* formae *B*
 396 rectum *A* rectus *B* 398 auens *Riuinus* 399 menia *A* 400 Crux
 tibi sit gladius crux tibi sit clipeus *A* 401 tunso *A* quod coniecerat
Delr tonso *B* 402 salutiferum *A* 404 Labsum *A* 405 quaero *B*
 407 seuas *A* aspice *A*

- internisque oculis et uero lumine cerne
 410 de terra ad caelum deque homine ad dominum.
 hic breuis est fine exiguo claudenda uoluptas:
 illic perpetuo sulphure flamma uorax.
 audi clamantem celsa cum uoce propheten,
 seu mandata legas pristina, siue noua:
 415 'quae laus in uultu est? faenum omnem credite carnem,
 quippe ut flos faeni gloria carnis erit.'
 nam ueluti flores ictus metit, atterit aestus,
 confundunt imbres, fortior aura rapit,
 sic uultum quicumque placet, cōsumere tempus
 420 et tumor et lior despoliare potest.
 atque ipsam ut taceam, quae conterit omnia, mortem,
 quanta licent morbis febribus ulceribus?
 hi modo qui canent albo sordente capilli,
 conlatas olim non timuere pices.
 425 pendula quae maerent rugis deformibus ora,
 praetulerant uanum conspicienda decus.
 qui nunc in laxa tremulus pes pelle uācillat,
 uix dederat tenui signa notata solo.
 ceruix colla manus et quōd nunc omnibus horret,
 430 heu miseris quondam causa furoris erant.
 lumina, quae madidus deformia subluit umor,
 stellarum rutilae ceu micuere faces.
 respice quod paucis floret nec permanet annis,
 et tamen aeternis culpa manet lacrimis.
 435 ergo puellares uultus formasque decentes

413] Esai. 40, 6. 7. 423] Maxim. El. I, 131 sqq. 429] Maxim. El. I, 206.

412 sulphure *A* 413 celsa cum *A* cum magna *B* 415 fenum *A*
 omne *A*¹ omnē *A*² 416 feni *A* agri *ed. Bodl.* 417 digitus *corr.*
ed. Bodl. m&itat terit *A* 419 quodcumque *A*¹ quicumque *A*²
 quandoque *B* 420 despoliare *A* 423 Hii *A* capillo *AB sed est*
gradatio, capilli ora pes ceruix colla manus lumina 424 Collatas *B*
 425 merent *A an* marcent? 426 Protulerant *B* d&us *A* 427 luxa
*A*¹*B* laxa *A*² *Delr.* pes *Delr.* per *A*¹*B* iam *A*² pella *A* folle
Rivinus ex A. A. I, 516 refutatus ab Heinsio ad Ouidii uersum 430 erat *A*
 431 madi& *A* humor *AB* 433 quam *A* respice quam paucis flos
 est nec permanet annis *Baehrensius* 434 culpa *AB an* causa?

- aut uerso aut merso despicias capite.
 atque ut sis penitus sic corde ut corpore purus,
 ut nullum facias suspicione reum,
 da studium curans et semper prouidus opta,
 440 ut sit nulla tibi femina iuncta nimis.
 amittet uires, si non sint obuia, uentus:
 pabula si desint, irritus ignis erit.
 ac ne mandatis tantum pars una putetur
 ad uitae rectas sollicitata uias,
 445 si qua uiri discunt, credat sibi femina dici:
 et meritum et poenas hic quoque sexus habet.
 oderit ignotos audax attendere uultus
 seque tamen notis abdere luminibus.
 nam male permixto ludentia lumina risu
 450 blandum saepe solent ore tacente loqui.
 atque amor, ut lacrimae, quas fundi iniuria cogit,
 ex oculis surgit, pectoris ima petit.
 ergo qua iuuenes praecepti lege monentur,
 hac fugiat cunctos femina casta uiros.
 455 iam si corporeas calcaris corpore casto
 inlecebras, reliquum discute cordis onus.
 namque subire solet nigri de felle ueneni,
 multiplicis mater criminis inuidia.
 inuidia infelix mortem moritura parauit:
 451] Publ. Syr. 28. 459] Uerg. G. III, 37.

DE
INVIDIA

437 ut corde sic corpore *B* et corde et corpore *corr. ed. Bodl.*
 438 suspicione *AB* 439 Da studium curans *A cum rasura post*
 studium curans *etiam B* curas *Lipsius* 440 Vt sit nulla tibi *A*
 Vt tibi sit nulla *B* iuncta nimis *B* iuncta tibi *A* 441 Amittent uires
 si non sint obuia uentis *B quod retinebat Delr. corrigendo* uenti
 443 Hac *A* 446 meritum *hic est praemium, quod significauit Barthius Ad-*
uers. XXXXII, 17 447 ignotis *Delr. Sed attendere hic est intente con-*
spicere 448 tam & notis *A* etiam *Delr.* abdere *Delr.* addere *AB*
 449 risu *Riuinus* uisu *AB* 450 Blande *B* sepe *A* 453 Ergo ea
 qua *A* Ergo ea quae *B* *correxerit Schondonus* 455 Iam *B* Nam *A*
 torpores *A* 456 Illecebras *B* decute *A* mentis *A* 457 **E IN-**
VIDIA *marg. A* **CONTRA INVIDIAM** *B* 459 nocitura *corr. ed. Bodl.*
ubi et parabit

- 460 angelus hac celsi decedit arce poli,
 dumque hominem properat caelesti pellere regno,
 detrudi in tenebras ipse prior meruit.
 hinc domini in cunctos uindex sententia uenit,
 omnibus haec reliquis mortibus una rea est:
- 465 haec belli rabies, haec est discordia pacis,
 plus sibi, quam cui uult saeua nocere, nocens.
 haec Ioseph nimio fratrum sub crimine causa
 primum seruitii, mox fuit imperii.
 haec iusti fratris maculauit sanguine Kain,
- 470 haec Daudid mortis quam prope causa fuit,
 cum, iam confecto solius robore bello,
 extolli nollet laude socer generum.
 hac primae cogente gemens operarius horae
 uincere fossorem nititur undecimae.
- 475 haec postrema dedit crucis in ludibria Christum,
 dum peragit liuor credulitatis opus,
 et praeceps populus signa ac miracula rerum
 obtutu cernit, pectore non recipit.
 in tantum studiis furialibus improba cuuctos
- 480 a uero in facinus uerterat inuidia,
 ut non uescirent, sed nollent credere, quod tunc
 esset per dominum glorificandus homo.
 nec cura leuiore dehinc uitare memento
 unius innumerum crimen auaritia.

DE
 AVARITIA

467] Gen. 37, 11. 41, 40. 469] Gen. 4. 470] 1 Sam. 19, 10.
 473] Matth. 20, 9—12. 475] Matth. 27, 18.

467 nimio fratrum sub *A* fratrum sub *B* *spatio relicto* 469 fra-
 trem *B* Kain *A* Cain *B* 472 Extolliſ *A* 473 operarios *A*
 474 undetimae *A* 475 postrema *ex* postremo *ut uidetur* *A* ^u et *A*
num ad? 476 credulitatis *Delr. quod sic interpretor, dum cruci figitur*
Christus propter Pharisaeorum inuidiam, non propter plebis credulae libi-
dinem. nam ut nimis credulum est uulgus, Christum modo pro rege acci-
piebant, modo pro nequam et malefico interficiebant crudelitatis *AB*
 477 ac *A* et *B* 480 *A* uero *B* ^h *A* uerū (*ū ex o*) *A* Ah uerum in
 facinus *Martene* 483 DE AVARITIA *marg. A* IN AVARITIAM *B*

- 485 omnibus in terris, quas sol uidet, aequora claudunt,
 quasque dies adeunt, quasque tegunt tenebrae,
 ignoto nobis quidquid diffunditur orbe,
 omnibus in regnis, omnibus in populis,
 infectis morbo multorum mentibus haec est
 490 radix causa caput fons et origo mali.
 innocuos quidquid dominus formarat in usus,
 haec male mutatis perdidit officiiis.
 quid quereris diros portus uentosque furentes,
 tristia famosis aequora naufragiis?
 495 tu caesam siluis annoso robore quercum,
 si tignis non est utilis, adde focis.
 contentusque tuo, submotum si qua per orbem
 nascuntur, patiens crede negata tibi.
 et pelagi motus et saeuas flare procellas
 500 securus tuto litore prospicies.
 usum naturae uitium fecistis, auari,
 nata bona prauis usibus esse mala.
 e terra genitum terrena in munera ferrum
 falcibus incuruum, uomeribus rigidum,
 505 in caedem et diras, bellorum crimina, mortes
 armamus contis missilibus gladiis.
 pelleret ut frigus uiolentum accepimus ignem,
 pelleret ut tenebras discoqueretque dapes:
 coepimus insani flammam inmittere tectis
 510 atque exurendis subdere corporibus,
 tamquam esset paruum praedandi in crimine crimen,
 ni ferret sparsas sanguine raptor opes,
 et miseros poenis uariis uis ultima cogat,
 485] Iuuen. X, 1.

485 quos *B* 486 tegent *A* regunt *ed. Bodl.*, sed tegunt *corr.*
eius in marg. 487 quicquid nobis *A* 491 quicquid *A* 493 motus
Baehrensii 495 Tu *AB* i *Heinsii ad Ouid. Met. XIII, 534* 496 si
 tignis *Heinsii* Sit ignis *A* Si lignis *B* 497 sub motu *A* 499 et *om. B*
 500 perspicies *B* 502 bona et prauis *B* 505 Incedem *A* mentes *A*
 506 Aptamus *Baehrensii* 508 Pelleret *AB* sed in *B* inter lineas manu alia
 scriptum fuisse Uinceret testatur *Delr.* discoqueretque *ed. Bodl.* 509 im-
 mittere *B* 511 pdandi *A* 512 Si *A* 513 Ut *A* uariis poenis *A*

- cum quod habent perdant, dicere si qua latent.
 515 fratribus inuisos fratres, uitamque parentum
 exosam natis fecit auaritia.
 de uero falsum, de falso fingere uerum
 saeua per innumeras haec docet insidias.
 hac faciente reus dum partem subtrahit auri,
 520 in mortem totus transiit Ananias,
 nec solus; sociam nam foedi in crimine falsi
 coniunxit misero par quoque poena uiro.
 haec miseros homines mortis sub tempore fecit
 non bene postremis fidere iudiciis.
 525 subduntur tabulae, conquiritur undique testis,
 ore ferens falsum, pectore uera premens.
 scalpuntur gemmae similes, manus improba discit
 heu male mentitas assimilare manus,
 ut pater alterius factus credatur et heres
 530 non possit proprii filius esse patris.
 hac duce custodes inter securus adulter
 peruenit ad castos muneribus thalamos.
 itur in omne nefas animis manibusque paratis,
 aurum si pretium constituas sceleris.
 535 dic, rogo, quid (miserum) tantus furor † laxat habenas,
 ut tibi non sat sit, quod tibi iam satis est?
 immensis properas terris coniungere terras,
 claudendus parui marmore sarcophagi?
 alterius damno fieri locupletior ambis?
 540 quod rapis ex aliis, mox erit alterius.
 et cursu celeri sic post amissa dolebis,

515] Lucr. III, 72, 73. Catull. 64, 398, 9. 520] Act. Apost. 5.

519 subtrahit *A* 520 annanias *A* 521 sotiam *A* foedo *Martene*
 522 Coniunx *A* 528 assimilare *B* 531 custodis *A* 534. sceleri
Schondonchus 535 sic *AB* quis misero tantas furor aptat habenas
uel quis miserum tantus furor urget habendi *Riuinus* fort. exit *h. e.*
liber habenis fertur 536 non satis sit *A* sat non sit *B* 537 Inmen-
 sis *A* 538 malim paruo sarcofagi *AB* 539 dampno *A* 541 cursu
in A sic scriptum est ut ad rursu accedat

ut doluere illi qui tenere prius.
 ceu non casuras inmensum construis arces,
 ipse tamen raptim qui moriturus eris?
 545 comitur in somnos tenuato lucida uitro
 marmoribus uariis lubrica cella tibi:
 tamquam non adeat lignis coeuntia tecta
 in bene securo pectore tuta quies.
 certe non aliter sitientia proluit ora,
 550 quem palmae obtulerint, quem caua gemma liquor:
 et sic suscipient rabidi ieiunia uentris
 quos crystallata dabunt quosque patella cibos.
 an non pellendo glacialis frigora brumae
 hirta tibi melius pallia praebet ouis,
 555 quam quae, lentato per lubrica fila metallo,
 alternos frangit uestis onusta gradus?
 quo tibi perlucens habitus, qui tegmine raro
 offerat ignotis membra tegenda oculis?
 argentum atque auri moles et gemma coruscans
 560 e mundo et mundi est: hinc uenit, hic residet.
 uenisti in uitam nudus, nudusque redibis:
 nil tecum attuleras, ferre nihil poteris.
 ferre tamen poteris contempta hic munera mundi:
 mitte secuturus, quae duplicentur, opes.
 565 nam seruata nimis quae mox bona non tua fient,
 557] Catull. 69, 3. 562] 1 Tim. 6, 7.

543 im^msum A immensas B 544 oris A 545 Comit[~] A Cur
 itur B quaeritur Lipsius tenuat^o A 547 tectis coeuntia lignis B
 sectis c. lignis Heinsius ad Met. XIII, 534 548 blanda quies A 549 pro-
 luit Delr. proluis AB 550 Quem A sed Hunc nigriore atramento
 quem AB probante Heinsio an quam? 552 cystalla A 553 fri-
 gore A 554 Hyrta A 558 Afferat A 559 atque ego et AB
 561 inu^{itam} A in mundum B 563 DE ELEEMOSYNA marg. B hic AB
 an hinc? 564 seqtur^v A secuturas Delr. 565 sic AB h. e. nam
 quae bona mox fient non tua si nimis seruata fuerint, tua erunt si serues
 non tibi tua mox Riuinus

si tibi non serues, sic erit ut tua sint.
 munera quae donat moriens, haec munera non sunt:
 donat enim quod iam desinit esse suum.
 qui sanus metuensque nihil, qui mente quieta,
 570 qui sibi dum uiuit dempsit, ille dedit.
 quodque sibi dempsit, melius reparabitur illi:
 integra mox capiet, qui peritura dabit.
 condita nam caelo non fur, non auferet hostis,
 non tinea aut pluuiæ flammaque carpet edax:
 575 caelo autem condēs quidquid pro nomine Christi,
 Christum respiciens, pauperibus tribues.
 qui post assumptæ carnis mysteria dicit:
 uestior in nudis, subleuor in miseris,
 uisitor in clausis, curor confotus in aegris,
 580 adiuor in paruis, protegor in uiduis,
 et quodcumque facis misero uel non facis, illud
 crede mihi fieri, uel mihi non fieri.
 ac ne pauperiem pauper praetendere possis,
 ut color iniustæ detur auaritiæ,
 585 si tibi non fuerint sumptus quos quaerit egenus,
 non cibus aut calida est qua foueatur aqua,
 cum poseit sitiens, gelidus sub nomine Christi
 oblatus poterit præmia ferre calix.
 hoc, quo quisque potes, miserum solare rogantem,
 590 et si defuerint munera, uota dabis.
 ipsa etenim ante deum non est peritura uoluntas,

573—574] Matth. 6, 19. 20. 577—580] Matth. 25, 35—40. 587]
 Marc. 9, 41.

566 erit *A* uti correxerat *Delr.* eris *B* 572 dedit *corrector ed. Bodl.*
 573 Condita enim *A* auferat *A* 574 tinea *A* 575 quicquid *AB*
 576 recipiens *A* 580 uidus *A* (v *nigriore atramento*) 581 miseris *B*
 583 possit *A* 584 *fort. et* 586 calida é *A* calida *B recte fortasse,*
cum saepius producantur breues syllabae ante quæ apud Prudentium ca-
lidæ alia manus in B quo *Delr.* 587 gelidus sitiens *B sed perspi-*
eum est gelidus calix hic idem esse quod gelidæ calix cf. Matth. 10, 42
 588 præmia poterit *A*

- si bene non poterit, quae bene uel cupiet.
 hinc fuit ut domiuus mouitis felicibus omues
 couiungi uellet pacis amore homines,
 595 et quae per sanctos laudauerat ante prophetas,
 discipulis proprio traderet ore suis,
 dum nihil iniustum, nil durum, nil uiolentum,
 nil leue, nil cupidum, nil graue, nil uarium,
 uel facere in rebus, uel uerbis dicere posset
 600 casto seruatus pectore pacis amor.
 hinc cohibet totum pacis concordia mundum,
 quae brutis etiam cum ratione datur.
 et cum flammiferis frigentia, mollia duris,
 siccis cum pugnent umida, lenta citis,
 605 omne per ignotas tacito moderamine causas
 uno consociat foedere pacis opus.
 sic, modo si paruis cupias componere magna,
 corporeum frenat pacis amor populum,
 ut sub terreno sociatus principe discat
 610 regi caelorum soluere uota simul.
 ergo mei similis peccator, me minor imo —
 omnes criminibus namque ego uinco meis —
 pacem placatus, pacem quoque laesus amato:
 pax in uisceribus, pax sit in ore tuo.
 615 pelle odium, contemne minas, depone tumorem,
 offensam teneant tempora nulla tuam,

603] Ouid. Met. I, 20.

592 uelle cupit *B* qui bene uel cupit *Schurzfl. 1716 tamquam ex cod. Anglico*
 595 quam *A* praedixerat *B* 602 cum *A* con *B* hoc *Barthius sic explicat Aduers. XLIII, 9 'Cum bruta suo ingenio suaque natura fera sint minimeque omnium pacem colant, sed immanibus iris in mutua exitia auimentur, ratione tamen ea mansuefieri et pacis amorem humana industria induere'. an est cum ratione idem quod cum rationabilibus h. e. cum hominibus?* *condicione Riuinus* 604 conpungnent humida *A*
 606 consotiat *A* 607 modo si coniungenda ut *Ouid. Trist. II, 263 et saepe in Digestis* 608 premit *B* reprimat *Barthius Aduers. XLIII, 9.*
 611 minus uno *corrector ed. Bodl. idemque Schurzfl. 1716 tamquam ex cod. Anglico* 615 contempne *A* tumorem *ego, quod idem et Noltius coniecerat* rumorem *A* rigorem *B*

ut te sol blandae seruantem uincola pacis
deserat abscedens, inueniat rediens.

LIBER SECUNDUS.

- Si monitis gradiare meis, fidissime lector,
caerula securus colla premis colubri.
cumque aderit Christus iudex, mox obuius ibis
per tenerum blandis aera uecte notis.
- 5 tantum ut mandatis quouis sub tempore in istis
praetereat curam portio nulla tuam.
an si uentosae moueat te gloria linguae,
quam suadet uano Tullius eloquio —
sin fugienda, iocus conuiuia sermo uoluptas,
- 10 sic etiam aequaeuis dissociande tuis, —
quo studio nostri seruabis uerba libelli,
ut uitae meritis consociande deo?
praecipuus labor est blandam contemnere laudem,
quae trahit in praeceps ambitiosæ homines,
- 15 et semper tacito festinat ad intima motu
uisceribusque ipsis pestis acerba sedet.
omnia dum uolumus, facimus quaecumque, probari,
utque suis nullus non faueat uitiiis,
lenito titulo parcum se dicit auarus,
- 20 acris uelatur nomine saeuitia,
ac studiis totis et tota nitimur arte,

7] Uerg. Aen. XI, 390.

618 inueniet^a A EXPLIC' LIB I · INCIPI' II'... A

2 premes *Schenkelius* 4 nothis A 7 An A at *Commirius*; *sed uidetur duplex esse interrogatio, orta ex parenthesi sin fugienda—tuis 'an, si moueat gloria . . quo studio seruabis?'* 9 Sin A fort. seu sint *Baehrensius* 10 sic ego Siq. A sisque *Baehrensius* eque uis disso-
tiande A 12 consotiande A 13 DE VANA LAUDE A 18 fau&^a iñuitiis A
(^a et punctu nigriore atramento) fauet et uitiiis *Baehrensius*

- ut quicquid loquimur uel facimus placeat.
 at tu si Christo soli uis esse probatus,
 gloria quaeratur nulla tibi ex homine.
- 25 nam cum deiectus, mox exaltabere, erisque
 pro domino paruus, magnus apud dominum.
 contentum uexet quaecumque iniuria, nulli,
 si male pertuleris, par quoque redde malum.
 ecce patrem Christus pro se lacerantibus orat,
- 30 supplicat et Stephanus, supplicat et Iacob,
 dum miti magnoque animo licet ultima passi
 poenarum nulli causa uolunt fieri.
 nullum saeua reum faciat sententia, nullum
 austero properes plectere iudicio.
- 35 festucam tenuem fraterno in lumine cernis,
 luminibusque tuis nescis inesse trabem.
 iniuste alterius cupiet describere uitam,
 assertor uitae qui nequit esse suae.
 sed nos damuati uitis insistimus et quae
- 40 ipsi persequimur mox etiam facimus.
 fallere crede nefas! durat sententia dicens:
 os, quod mentitur, morte animum perimit.
 et quod erit uerax semper dixisse memento,
 et non quod non est sermo tuus resonet.
- 45 dulci praeterea frenos impone palato,
 ne sapor antiquum saeuat inlecebris.
 illos caelorum donis regnisque potitos

DE
 CAUENDO
 MENDACIO

DE GULA

24] 1 Thess. 2, 6. 28] 1 Thess. 5, 15. 1 Petr. 3, 9. 35] Matth. 7, 3.
 42] Prouerb. 26, 28. 43, 4] Matth. 5, 37.

22 quicquid *A* 27 contentum *ego* Contemptum *A* 28 Simile *A*
 si male *Martene* si mala *Commirius* 30 Iacobus *Martene edidit*
 31 mitti *A* passim *A* punctis utroque loco nigrioribus 33 rerum *A*
 34 properes *Commirius* proceres *A* 35 cernes *A*¹ cernis *A*² 36 ne-
 scis *A* noscis *Schurzfl. uix recte* 37 decrimine *A* describere *marg. A*
 38 qui nequit *Commirius* qui nescit *A* 39 dampnati *A* DE CAUENDO
 MENDATIO *A* 43 erit uerax *ego* quod est uerax *A* ergo quod
 est uerax *Bachrensius* DE GULA *marg. A* 46 antiquum saeuat *A* anti-
 quus *ed. Martene* antiquis *Commirius* fort. seruiat illecebris *A*

- fecit mortales ambitiosa gula.
 dum magis in uetitum ruimus cupimusque negata
 50 et, quod difficile est, hoc potius uolumus.
 praecipue largo uenas perfundere uino
 respue, ne raptim uina uenena fiant.
 ut nimiis quotiens sitit aestibus arida tellus,
 solers in fructus quam parat agricola,
 55 si prius euulsas quam sol internecet herbas,
 inrorent madidos nubila densa dies,
 protinus et sentes et gramina noxia messi
 seminibus uictis heu male laeta feret:
 corpora sic multo fuerint quae dedita uino,
 60 consiliis pereunt, luxuriant uitii.
 et quid sordidius, quid erit deformius umquam,
 quam si te tibimet subtrahat ebrietas?
 cum caput huc illuc uergat, gressusque uacillet,
 mensque neget sensum, lingua teuere sonum,
 65 claudantur grauido uergentia lumina somno,
 quid facis ignores, tu quoque cum facias.
 quid loquar adlatum uultu fumante calorem,
 et male compositis uerba soluta modis,
 labentes manibus calices, mensasque per ipsas
 70 immixtos uino saepe redire cibos,
 teque per innumeros, cum uult mens saucia, motus
 uel gaudere nimis uel modo flere nimis,
 et nunc saltatu uergentia membra rotare,
 nunc dare lasciuis brachia mota choris?
 75 exclamare libet, uino dapibusque sepultum,
 forte etiam proprii nominis immemorem,

49] Ouid. Am. III, 4. 17. 75] Iuuen. VIII. 29. Uerg. Aen. III, 630.

48 Fecit ambitiosa gula mortales *A* DE EBRIETATE *marg. A* 51 Pre-
 cipue *A* 52 fiant *corripuit more Prudentii* 53 quoties *A* 56 in-
 rorent *ego* Inroret *A* *possis etiam* inroret madidus *uel* madidans
 58 leta *A* 65 uergentia *Schenkelius* uertentia *Bachrensius* *an* tur-
 gentia? 66 *an* quod? tu *A* tum *Bachrensius* 67 adlatum *ego*
 ablatum *A* oblatum *Martene* uultus *A* uultu *Martene* 71 saucia
Eecardus sauciat *A*

eius, qui donet largus tibi talia, quando
orandi subeat tunc pia cura dei?

pascere tam magno sumptu quot posset egenos,

80 quotque dies laetos haec daret una dies?

at te nunc saturo pauper ieiunus oberrat:

tu uinum renomis, uix habet alter aquam.

et si forte cibum uox poscit egena, negabis

ollis, quis nihil est, hoc, tibi quod superest.

85 sentio iam dudum tacitum te dicere, lector:

uera quidem, sed sunt ardua quae statuis.

ardua praecipimur; de terra scandere caelum,

non est quod paruo stare labore putes.

magnus enim labor est; sed merces magna labori.

90 praemia qui sperat, desidiam fugiat.

palnam nemo feret, nisi qui certauerit ante.

non nisi uictori blanda corona datur.

an tibi <si> fragiles mundi quaerantur honores,

munere quo speres emeruisse hominem?

95 quidquid id est uariis quod nexat corpora saemis,

dum celeri uitam currimus in stadio:

contemptum pluuias frigus ieiunia rixas

contento poteris sustinuisse animo,

discurrens urbem totis lustrare diebus,

100 uix media fessus nocte redire domum,

continuoque iterum prima consurgere luce,

ut clausas possis primus adire fores.

et cum te tenuis per dura sedilia somnus

compulerit fessum deposuisse caput,

101] Cat. 14, 14.

77 eiu' A h. e. eius 79 magnoꝝ súptv (v nigriore atramento) A

quot poss& (s nigriore atramento) A posses *uulgo* 81 aberrat A¹

oberrat A² 82 uina remes A¹ remis A² 84 ollis A 86 quęsta

tutis A punctis nigrioribus 88 labore stare A 93 an tibi si *Com-*

mirius An tibi A cf. ad II, 7 94 quo ego qua t quos A quos *nigriore*

atramento hominem A hominum *Commirius* 95 quicquid^{id} est A

100 demum A

- 105 ille prior forsā qui serior adfuit ibit,
 at tua pulsabit stulta querella notos.
 aut si lictorem tanget uox clarior, opta
 ut bene submotus nec male caesus eas.
 sed fac quod rarum est, ut uictus ianitor auro
 110 ac precibus tandem dicat 'adire potes'.
 ingrederis lingua blandus uultuque modestus,
 corpore subiectus: nil tamen ista iuuant.
 omnis honor pretii est: ibis pro pondere numi,
 carta seu foliis siue petes tabulis.
 115 nam si cessarit diues manus, irrita res est,
 et si uerba dabis, tu quoque uerba feres.
 en honor arrisit, quem semper in ordine mos est
 sumere sero quidem, sed posuisse cito.
 nam quod tu dederas, mox conferet alter et alter:
 120 quod multi cupiunt, nemo diu tenuit.
 fac tamen ut longum durans honor inflet, agat te,
 numquidnam finem non habiturus erit?
 finge age mansuri signent tua nomina fastus,
 atque tuo felix annus eat titulo:
 125 quid tandem prodest, cum desinit esse, potestas?
 in quo sentitur quod fuit atque abiit?
 et quod paulatim succedens nesciet aetas,
 et quod si scierit, quid tibi mercis erit?
 sed qui terreno tantum dependis honori,
 130 tanta nunc homines ambitione colis,
 ut domino placeas, cuius sunt omnia, Christo
 insuper et regnum promereare dei,

109] Ouid. Trist. IIII, 10. 121. 124] Ouid. Fast. I, 26.

105 ibit *Commirius* ibi *A* 106 at tua *Commirius* Atria *A* que-
 rela *A* notos *Commirius* notus *A* 107 lectorem *A*¹ lictorem *A*²
 obta *A* 111 bland *A* 113 ib *A* numi *A* 114 ^gCarta *A* cartae *Com-*
mirius foliis *sc. membranae* petes *ego* potens *A* tabulis *sc. cereis*
 116 daß *A* 117 ^AEn *A* sed ^A nigriore atramento 121 agat te *Martene*
 agté *A* h. e. agentem an auentem? 126 habiit *A* 128 mercis *A*
 130 Tantaque *A* quod correxi tantaque hic *Bachrensius* 131 placeat ^a*A*

- ante feres uerum falsis, ingentia paruis,
 uilia magnificis, perdita perpetuis.
- 135 deuotum uincet quae tandem iniuria pectus?
 ecquid erit celsum? quid tibi difficile est?
 namque nihil durum est, cum spes succedit, et omnis
 peruenit ad fructum uictus honore labor,
 et fructum, toto qui duret tempore, quem non
- 140 auferat ambitor prodigus impatiens.
 audis spondentem dominum noua praemia iustis,
 promissis semper qui meliora dabit,
 non conspecta oculis, non auribus insinuata,
 ipso non sensu praemeditata prius.
- 145 nunc tibi distillant pretioso cortice myrrhae,
 turis odorato caespite terra tumet.
 adde thymum uiolas casias melilota crocumque,
 candida puniceis lilia iunge rosis.
 cum tot in his terris peccator munera sumas,
- 150 in caelis sanctus quae bona percipies?
 finge age quod clarum, quod pulchrum, quod pretiosum,
 et toto magnum quidquid in orbe putas,
 hoc meritis dandum felicibus, aurea tecta,
 gemmatis postes purpureumque solum,
- 155 ruraque uernanti semper redolentia flore,
 lacte et melle simul flumina plena trahi.
 haec quia conscendunt animos, et mente uidentur,
 inferiora illis crede futura bonis.
 nec uereare tamen, longo ne tempore uictus
- 160 impar mandatis reperiare dei.
 nil habet haec longum, longo licet acta rotatu,

143] 1 Cor. 2, 9.

133 feres *ego ferens A* 136 ecquid *ego* Et quid *A* 139 fractum *A*¹
 fructum *A*² 145 nunc *Schurzfl.* Non *A* distillant *A* myrræ *A*
 146 turis *A* 147 Add& ^{thymum} hymnū *A* cassias mellilota *A* 152 toto
ego cf. 180 totum *A* quicquid *A* 155 uernanti *Commirius* uer-
 nantis *A* 157 Hec *A*¹ Nec *A*² 159 ne té tépe *A*

- quo nunc perfruimur tempore, uita breuis.
 lassa senescentem respectant omnia finem
 et iam postremo uoluitur hora die.
- 165 respice quam raptim totum mors presserit orbem,
 quantos uis belli perculerit populos.
 non densi nemoris, celsi non aspera montis,
 flumina non rapidis fortia gurgitibus,
 non castella locis, non tutae moenibus urbes,
- 170 inuia non pelago, tristia non heremo,
 non caua, non etiam tetricis sub rupibus antra,
 ludere barbaricas praeualuere manus.
 multis ficta fides, multis periuria, multis
 causa fuit mortis ciuica proditio.
- 175 insidiae multum, multum uis publica fecit.
 robore quae non sunt, sunt superata fame.
 concidit infelix cum prole et coniuge mater,
 cum seruis dominus seruitium subiit.
 hi canibus iacuere cibus, flagrantia multis,
- 180 quae rapuere animam, tecta dedere rogam.
 per uicos uillas, per rura et compita et omnes
 per pagos, totis inde uel inde uiis,
 mors dolor excidium incendia luctus.
 uno fumauit Gallia tota rogo.
- 185 cur tamen enumerem labentis funera mundi,
 quae per consuetum semper aguntur iter?
 cur repetam quanti toto moriantur in orbe,
 ipse tuam uideas cum properare diem?

163 respectant *ego* despectant *A* 167 non densi *ego* Condensi *A*
 gurgitibus •
 168 gurgitibus *A* gurgitibus *nigriore atramento* 169 \bar{N} *A* 171 tetricis *ego* metuis sub *A* endis *nigriore atramento* *possis et mediis uel madidis* 172 *praeualuere A* *malim eualuere, ut in uersibus de Providentia, quos hic citat ed. Mignianus, 35 sqq. (Tbm. LI, p. 618)* non castella petris, non oppida montibus altis | imposita, aut urbes annibus aequoreis | barbarici superare dolos atque arma furoris | eualuere 179 cib. *A*
 180 rogam *ego* rogo *A* 181 uicus *A* ^{os} *nigriore atramento* 183 strages *suppleuit Martene*, clades *Schenkelius*

- praetereo gladiis quantum, quantumque ruinis
 190 igni grandinibus fluminibus lieat;
 quantos bella fames perimant morbique furentes
 et quae per uarias mors ruit una uias.
 quantos et mediae pacis sub tempore, ut esse
 pax possit, † cruciat debita poena reos.
 195 omnis paulatim leto nos applicat hora:
 hoc quoque quo loquimur tempore, praemorimur.
 et per fallentes tacito molimine cursus
 urget supremos ultima uita dies.
 dum eibus et somnus, dum uerba et pocula mulcent,
 200 siue domo sedeas, seu peregrina petas,
 dumque geris quodcumque geris uel non geris, ultro
 mors mouet alternum nil remorata pedem.
 cereus ut caecae positus sub tempore noctis
 compensare diem luminis officio,
 205 dum non sentimus, lento consumitur igni,
 semper et ad finem flamma uorax properat:
 sic hominum res est: pereunt quaecumque geruntur,
 proficit et moritur quod sibi uita trahit.
 sed fac uiuacis spatia haec tam longa senectae,
 210 orbis ut immunis funera respicias,
 sero licet ueniat, ueniat tamen ille necesse est
 qui non in totum finis abesse potest.
 nam quae nascuntur, crescunt post atque senescunt,
 et senio fessis nil nisi mors superest.
 215 † intereunt decies qui ternos uixerit annos

204] Ouid. Ib. 624.

190 grandinibus *Schurzfl.* graminiibus *A* 194 cruciat *alia manus nigriore atramento scripsit in A craso quod fuerat uocabulo* 195 leto *A*
 196 quo *Schurzfl.* quod *A* †morimur *A*¹ †morimur *A*² 199 dum *ego*
 Cum *A* eibus et s^venos *A* 201 non geris, ultro *ego*, non geris
 ultro *uulgo* 203 eeeç *A* 204 Compensare *A h. e. ut compenset*
 207 ie *A* 209 ed *A* 211 ero *A* 213 nam *ego* am *A* iam *uulgo*
 crescunt post atque senescunt *alia manus add. nigriore atramento*
 215 ntereunt *A*

- atque illum uixit qui modo † millesimus,
 postquam postremus finis retinebit utrumque,
 certe supremo tempore mortis idem est.
 quid uitam traxisse iuuat, si uiuere cessas?
 220 quaeue bonis merces, si tenere malis,
 † cum, nisi dum frueris, fructu tangere fruendi,
 et uita haec uitae uiuat in officio?
 nam quod iam fuerat nihil est, si desinit esse;
 et quod non sentis, non iuuat an fuerit.
 225 quid tandem prodest si te ieiunia uexent,
 hesternis large membra onerasse cibus,
 cumque tuas hodie stringat sitis ⟨arida fauces⟩,
 ante diem nimio praemaduisse † cibo?
 cum mediis celeri quae sunt decursa rotatu
 230 eripiat sensum non reditura dies?
 sed nos, decurso primaeuae flore iuuentae,
 iam dubii gressu lumine uoce manu,
 cum quidquid fuimus, dolor est meminisse, fidemque
 omnibus eripiunt proxima praeteritis,
 235 incuruos querulos consumpto corpore numquam
 haec quoque quae grauis est uita satis satiat.
 hinc est quod toto penitus uelut orbe remoti
 231 sqq.] Maxim. El. I, 119—122. 237] Uerg. Ecl. I, 66.

216 *locus uitiatu*s Atque illú uix (illum uixit) qui modo missile fim'
*A*¹ *ut uidetur* missile fim' *A*² *ita ut f ad l accedat. fort. inter*
eum (sic Schurzfl.) decies qui ternos uixerit annos | atque illum, uixit qui
modo mille simul ut modo mille simul sit 'just a thousand in all', h. e.
si quaeras quid intersit inter eum qui XXX annos uixerit et qui mille
omnino impleuerit, nihil inuenies discriminis certe mortuis esse, cum
uterque eadem mortis condicione utatur millesimum Schurzfl. 217 ost-
quam A 218 supremo A 219 uid A 221 um A cur Com-
mirius fructu A fort. luctu h. e. dolore quem ex amisso fructu habebis
cf. Maxim. El. II, 39, 40 223 nam ego am A 225 uid A 227 um-
que tuas hodie stringat sitis tum in marg. assidua A arida fauces Com-
mirius om. A 228 mero H. Nettleship 229 um 231 ed A decurse A¹
decurso A² primo A 232 dubiis uel dubio uel dubios con. Com-
mirius credo dubii ad sententiam cum quidquid fuimus referendum esse
gressu. lumine. uoce. manu A 233 um A quic quid A 234 eri-
piant A 235 incuruos A 236 faciat A 237 inc A

spectamus toto quidquid in orbe perit.
 haec miserōs alio tamquam sub sole manentes
 240 mortis nos propriae mors aliena mouet.
 ante oculos longeque simul fraudamur amicis,
 luminibusque illinc, hinc uenit aure dolor.
 intereunt dulces aeuo uergente parentes,
 eque ipso coniunx eripitur gremio.
 245 et fratris fratrem mors e complexibus aufert,
 at natu forsā iunior ille fuit.
 ordine nec uitae senior subducitur aetas,
 cum uideat nati funera saeua pater.
 nemo tamen cautus credit quod cernit, et illum
 250 quod non uult, cernit se quoque posse pati.
 hoc tamen inde uenit, factis quia semper iniquis
 mortem perpetuum ducimus esse malum,
 et quas criminibus poenas lex sancta minatur,
 serius excipere credimus esse lucrum.
 255 felix qui licitum finem putat esse laborum,
 quod, post ne timeat, cauerit ante timens.
 felix qui magnum magnaue indage mouendum
 urbibus et populis nobile iudicium
 constanti sperare animo uultuque sereno
 260 securus uitae de probitate potest,
 quem faciat certis bene mens sibi conscia causis
 sub tanta intrepidum mole tenere caput.
 illic imperio quondam regnoque potentes,

244] Cat. 68, 146. 261] Uerg. Aen. I, 604.

238 quic quid A 239 ec A restat tamen ex initiali littera
 I unde haec scripsi nec uulgo 240 nos A proprie A 241 nte A
 243 ntereunt A 245 t A ecóplexibus A 246 at ego Et A 247 rdine A
 249 emo tam incautus A¹ emo tamⁱencautus A² credet quod cernet A
 illum sc. pati illud Schenkelius 250 cernet A 251 oc A 253 t A
 penas A 255 elix A fort. liquidum laborem A 256 Quod p. ne A
 poenae Martene cauerit ego cauerat A 257 elix A 259 onstanti A
 261 uem A faciat A an faciet? 263 llic A imperio qu^ondam A

- illic conspici fascibus et trabeis,
 265 quis aurum lectis dapibus, crystallas Falerno,
 substratosque ostro mos onerare toros:
 robore famosi, laudati munere formae,
 ac male fidentes corporeis opibus:
 quorum uenter erat dominus, lasciuia uotum,
 270 spes in praesenti, gloria diuitiae:
 qui neglexerunt miseri uel morte sub ipsa
 claudendis dominum quaerere luminibus,
 poenam expectabunt clausi. ne quaere doceri
 quam poenam: factis congrua poena manet.
 275 hos tenebrae inges caeca sub nocte manebunt:
 his lumen † tunc flamma seuera dabit.
 isti sulphureo flagrantibus igne caminos
 cogentur laceris scandere corporibus.
 illos constringet uiolento infusa rigore
 280 flatibus hibernis dura gelu glacies.
 et cum tam discors pugnet natura gehennae,
 nominis unius uis tamen est uaria.
 nec tam diuersa possis dinoscere poena,
 igne sit an grauius frigore supplicium.
 285 non quod nos, istis, terrena morte peremptis,
 excipient unam crimina multa necem,
 cum quamuis saeuus pro rerum pondere iudex
 non aliud possit quam rapuisse animam,
 et quodam scelerum lucro, si plurima restent,
 290 uindictam reliquis ultio prima neget.
 ast illic omnes persoluet in ordine noxas

269] Phil. 3, 19. 273] Uerg. Aen. VI, 614.

265 uis A 266 Substratosque A *punctis nigrioribus* 267 obore A
 269 uorum A uenter *Martene* uent' A 273 Penam A 275 ceca A
 276 tenue *Commirius* toruum *Bachrensium* 277 sulphureo A 279 uiolenta A
 283 dinoscere A 285 q^t A¹ q^t A² † *nigriore atramento*
 non qui mos est hic *Commirius fort. recte* sed *retineo quod est in A,*
idque sic expedit: non quod nos (facimus) terrena morte peremptis, istis
h. e. in gehenna (fiet), ut crimina multa unam necem excipiant.

succedens factis congrua poena suis.
 atque unum corpus per singula membra patebit,
 quot potuit uitiiis, tot quoque suppliciiis.
 295 altera crudeles, lex altera plectet auaros:
 facta aliter soluent et meditata aliter.
 est sua periuris, est <et> sua poena superbis,
 atque alia effusi causa cruoris erit.
 inuidus inpatiens mollis falsator adulter,
 300 et uini totus, totus et inlecebrae,
 dextram caede nocens, linguam in conuicia promptans,
 peruasor iactans impius indocilis
 iudicii ante diem poenas dabit, ut neque paruum
 supplicii spatium det mora iudicii.
 305 ambibunt alios sinuosis flexibus angues,
 ast alios candens igne catena teret.
 omnia plena illic lacrimis terrore dolore,
 et uox nulla, nisi quam dederit gemitus.
 cequidnam ulterius per singula crimina curram
 310 uexabunt diris quae miseros crucibus?
 quando etiam incauto si quid nunc ore loqueris,
 sermonis ratio est discutienda tibi.
 hos inter, rerum dominum quicumque negarit,
 summittens saxi stipitibusque caput,
 315 ille miser uere, nec erit miserabilis ulli.
 excipiet solus quidquid ubique nocet.
 innumeri uermes morituro in corpore uiuent,
 nec finis fumo quem dabit ignis, erit.
 at parte ex alia blandorum † uerba piorum,

311] Matth. 12, 36. 315] Ouid. Ib. 117 sisque miser semper nec
 sis miserabilis ulli. 318] Esai. 34, 10. Apoc. 14, 11.

295 auaros *A* 297 et *om. A add. Martene* 299 inpatiens *A*
 300 illecebre *A* 301 conuitia *A* promptans *ego* promptam *A*
 302 Peruasor. iactans. impius. indocilis *A* *uu. 300, 302 transponendos*
censet Baehrensius 304 supplitii *A* 309 cequidnam *ego* et quid nam *A*
 310 miseris *A* *o nigriore atramento* 314 summittens *A* 316 quic quid *A*
 319 uerba *uix sanum; an turba?*

- 320 si nec uexati restituere malum,
 auxilium miseris, uictum tribuere petenti,
 affectum notis, seruitium patribus,
 instar flammantis fulgebunt lumina solis,
 uelati niueis splendida membra togis.
- 325 praecipueque illi, quos Christi in lege paratos
 excipiunt noctes inueniuntque dies,
 quisque fuit uotum niueam baptismate uestem
 numquam femineis commaculare toris,
 corpore nec solo, sed toto et pectore casti,
- 330 et qualem lector te meus esse uelim,
 uel iam felices, quae prima est gloria, uictis
 lucis et infidi corporis inlecebris,
 ueram quaerentes uitam, pro nomine Christi
 fundere deuotas non timuere animas.
- 335 atque sacerdotes hoc sanctorum agmen habebit
 secretosque hominum turbinibus monachos,
 qui nunc spernentes blandae oblectamina famae,
 uenturi sperant praemia iudicii.
 mollia securis ducentes otia rebus
- 340 pro merito uiuunt nunc bene, post melius.
 namque ipsi denso stipabunt agmine regem,
 cum terris iudex institerit dominus,
 atque omnes agnus quoquo se uerterit ibunt,
 perfusi uero lumine, luce dei.
- 345 et tantum ipsorum capient uegetata decoris
 cernentum ut non sint ora uidenda oculis.
 ergo ubi terribilem dederit caua bucina cantum,
 aduentum tandem testificata dei;

323] Matth. 13, 43. 327] Apoc. 14, 4. 339] Ouid. Met. I, 100.
 342] Hiob 19, 25. 343] Apoc. 14, 4.

320 si ego Sed A qui Martene 323 flammatis A 327 bap-
 tismate A 328 thoris A 329 casti Commirius cauti A 331 Ue-
 liam potius quam Ueliam mihi uisum est in A uictis Commirius
 uittis A 332 illecebris A 335 sanctorum ego sanctum A examen
 Commirius 340 p. melius A cf. ad 256 345 tantum A² totum A¹
 348 testificata Commirius testificanda A

- mox longis tellus rimis diuulsa patebit,
 350 ac passim flammae fulgura grando ruent,
 imis concusso penitus de sedibus orbe
 dum totae feruent inde uel inde uiae.
 hinc tristes gemitus, illinc pia gaudia uitae:
 una in diuersis uox erit agminibus.
 355 atque omnis raptim celeratis gressibus ibit
 deducens subolem prosapiamque pater.
 cunctaque contento ducetur linea tractu,
 cum fuerit medius progenitor genitis.
 nec tibi famosas urbes gentesque remotas
 360 regnaque, quae nunc sunt quaeue fuere, loquar,
 frigore non segnes populos, non sole perustos,
 quosque habuit nascens occiduusque dies:
 sed fuit a primi genitum quod tempore mundi
 usque diem mundo qui modo finis erit,
 365 omnibus e terris animas iustasque reasque
 uno constituet iussio prima loco.
 nec tamen ulla illinc tanta inter milia perget,
 quae non sit domino dinumerata suo.
 mox rutilum scandens eadem cum carne tribunal,
 370 quam caelo intulerat glorificans hominem,
 omnia quae reliquis labantur in ordine saeculis,
 quae tunc, quaeue dehinc lege manente fiant,
 ore sacer, celsus solio, terrore uidendus,
 conspicuus, sed uix conspicendus aget.
 375 atque inter flammae tractus sonitusque tubarum
 angelicosque choros militiamque sacram,
 inter et infantum matrum iuuenumque senumque
 pallores fletus gaudia uota metus,
 ultima suspensae dabitur sententia turbae,
 380 quae sacrosancti iudicis ore sonet:

362] Ouid. Fast. III, 832.

- 349 rimis *nigriore atramento scriptum est ubi prius spatium fuerat*
 355 om̄if, *A non om̄ib.* 356 sobolem *A pr̄osapiamque produxit more*
Prudentii 366 prim *A* 367 illuc *Commirius* 371 babantur *A*
 380 quae *Martene* q̄q̄a *A* sacro sancti *A*

- in requiem et laudem iustorum perge caterua,
 a regno numquam dissocianda meo,
 quae uobis gnarus meriti uitaeque futurae
 dat modo, sed dudum dona parata pater.
- 385 at tu mandatis semper contraria nostris,
 impia tartareis claudere turba locis.
 illic stridorem dentes et lumina fletum,
 ignibus inmodicis discrucienda, dabunt.
 et tamen, ut uere maneant quaecumque iubentur,
- 390 haec erit aeterni formula iudicii:
 gloria quae iustum, submota morte tenebit
 atque reus poenae non moriturus erit.
 haec ego debueram factis tibi tradere, lector,
 ut pondus uerbis uita probata daret.
- 395 sed quia neglegimus miseri quaecumque monemur
 et satis est leuius discere quam facere,
 tu si commendes animo demissa per aurem
 omnia, quae scriptis sunt numerata meis,
 constanter dicam, caeli statione receptus
- 400 discuties saeuae uincula dura necis.
 atque etiam fueras qui filius ante gehennae,
 incipies summi filius esse dei.
 his illud superest, sine quo nihil omnia prosunt,
 ut Christum credas de patre cumque patre;
- 405 spiritus et sanctus nullo discrimine iunctus
 unum consumment nomina triua deum.
 at tu † cum legis nostrum quicumque libellum,
 nostri, seu malus est seu bonus, esto memor.

397] Hor. A. P. 180.

382 dissocianda *A* 386 Impia *A* 388 inmodicis discrucienda *A*
 389 tm̄ *A* 391 *h. e. gloria quae iustum tenebit, summota morte tene-*
bit 392 penę 393 factis *A* 397 orbem *A*¹ ar̄bem *h. e. aurem* *A*²
 400 suę *A*^e 404 *post cumque patre cum Schurzfl. distinxi. uulgo sen-*
tentia sine interpunctione decurrit usque ad u. 406 405 Xpc̄ *A*¹
 f̄xpc̄ *A*² 407 cum legis *A* *an relegis? sed uocatiuum potius latere*
credo, uelut care quando *Baehrensius*

et quotiens dominum perlecto carmine Christum
 410 orabis, simus semper in ore tuo.
 quod ne me primis credas iniungere labris
 neue istud tuto dissimulare putes,
 sic te nulla dies curis compungat amaris,
 sic Christo totum quidquid agis placeat,
 415 sic sumas sanctam domino tradente coronam,
 nominis abscedat ne tibi cura mei,
 ut peccatores uincens Orientius omnes
 sanctorum ueniam promerear precibus.

CARMINA ORIENTIO TRIBUTA.

I. DE NATIUITATE DOMINI.

Splendidior lux luce micat, maiorque diebus
 fulget clara dies, toto festiuor anno,
 natalis quae lecta deo. qua nascitur ille,
 cum patre qui semper caeli in consortia regnans,
 5 uirtus magna patris, carnis primordia nostrae,
 mox hominem in caelum reuehens, sic morte peracta
 sumere qui carnem uoluit, nec carne senescit.

II. DE EPITHETIS SALUATORIS NOSTRI.

Ianua Uirgo Leo Uirtus Sapientia Uerbum
 Rex Baculum Princeps Dux Petra Pastor Homo,

409 quoties *A* 412 neue *Commirius* neque *A* meque *Eccardus*
et Schurzfl. 413 τ pungat *A* 414 quic quid *A* 415 dono *A* domino
Commirius EXPLICIT S̄CI ORIENTII sc̄ds INCIPIT DE NATIUITATE D̄NI *A*
 1 diei *A* diebus *ed. Mignianus* 3 natalisq. *A* 4 regnat *Martene*
tamquam ex A regnans *A* 7 ^sMumere *A* locus uitatus est.
 an uirtus magna patris, carnis primordia nostrae | sumere ubi carnem
 uolnit, sic morte peracta | mox hominem in caelum reuehens nec carne
 senescit. DE EPI TH̄S SALUA TORIS N̄RI *A* 2 baculū *h. e.* baculum

- Retia Sol Sponsus Semen Mons Stella Magister
 Margarita Dies Agnus Ouis Uitulus,
 5 Thesaurus Fons Uita Manus Caput Ignis Aratrum
 Flos Lapis anglaris Dextra Columna Puer,
 Mitis Adam Digitus Speculum Uia Botruo Panis
 Hostia Lex Ratio Uirga Piscis Aquila,
 Iustus, Progenies regis regisque Sacerdos,
 10 nomina magna deo, maior at ipse deus.

III. ITEM EIUSDEM DE TRINITATE.

- Quod fuit a seclis, quodque est in secla seclorum,
 semper erit, quia semper erat, sine fine manens est.
 et super omne quod est, sine quo nihil, omnia cui,
 omniparens uerbum, uerbum deus omnipotens †
 5 cum patre qui solus, cum quo pater et deus † solus,
 hoc erat, et nondum natura acceperat ortum.
 semen enim Christus, Christus primordia rerum,
 Christus honor terrae, tremor orbis, gloria caeli.
 ex dominante deo rex et dominator in altis,
 10 unicus ante omnes genitus, genitore sed illo
 quem genuit nullus, per quem gignentia cuncta:
 † quaesumus optamus tremimus ueneramur amamus.
 totus et (ex) toto, totum diffusus in orbem.
 non idem, sed prorsus idem, similisque simulque,
 15 tantundem et pariter, sic filius et pater unum
 nomine diuisum nomen, substantia mixta est,
 consummans sacri mysteria sancta profundi.
 plenitudo potens, sibi dedita, nexa uicissim

6 anglaris *Schurzfl.* angularis *A* 7 Mitis. adá digitus sp&ulum.
 uia. botrus. pat'. nis *marg. A* botruo *Eccardus* 8 uirga. piscis.
 aquila *A* *Post 10 A* habet ITEM PLUS DE DE TRINITATE quod correxit
Baehrensus

1 seclis *A* insecla seclorum *A* futurum *ego* futura uel saecula
 cuncta *Schurzfl.* 2 manens + *A* 4 est *add. Martene* rex *Schurzfl.*
 5 solus *A* unus uel idem *Schurzfl.* 6 nata *A* h. e. natura na-
 tum *Martene quod scribendum erat* natú 12 an quem simul? 13 ex
addidi totus et toto *A* 17 mysteria *Commirius* mysterii *A*
 18 dedita sibi *A* *corr. Commirius*

- trina potestatum conclusio parificatur,
 20 spiritus et uolitans perfectio tota superne.
 ergo honor in Christo est, laus est patris, in patre
 Christi est.
 ipse patris mens est et sermo et testis et heres,
 ipse recognoscit quantum pater audet in ipso,
 ipse caput nostrum sapientia gratia uita est,
 25 ipse hominum custos speculator et arbiter ipse,
 ipse salutis iter, luxque immutabilis ipse,
 de uero uerus splendor, de lumine lumen,
 de bonitate bonus, de pleno et diuite plenus,
 prouidus indulgens clemens miserator abundans,
 30 perfectus patiens iustus pius immaculatus,
 aeternum aeterni donum, tutela priorum,
 firmamentum animae, fuga daemonis, arma fidei,
 perpetuum regnans, censor iudexque futuri,
 tempore non clausus, clausurus tempora iussu,
 35 principium ac finis, uegetator et intus et extra,
 uelle tenens et posse potens et mite seuerus,
 pax mundi et gaudium, prauique bonique diremptor.
 37b naturae duplicis uir baiulus et mediator,
 dum, mortale quod est, deus inmortale probauit.
 o felix domini dominatio, nobile letum!
 40 o miserae gentis cor durum et perfidus error!
 impie damnator, tua mors hoc stipite pendet:
 credule confessor, tua uita hoc sanguine uiuet.
 † flecteris iudicante † deo, qui plectere uisus
 saluauit populos, populus quem † odit iniquus.
 45 hic est ille suis reprobis prius et maledictum,
 sputamenta hominum, perituri obprobria uulgi.

19 parificatur A 20 aut ante aut post hunc u. uidetur aliquid ex-
 cidisse superne A 26 immutabilis ipse. A 27 uero A 29 ha-
 bundans A 31 domum A priorum A piorum Martene 32 fidei A
 37 fort. gaudia pax mundi dirétor h. e. diremptor A 37b om. Martene
 et post eum omnes 38 inmortale A 39 letum A 41 Impie A
 stipete A 42 uiuet ego uiuat A uiuit Commirius 43 fort. plecti-
 tur is 44 fort. fodit 46 obprobria A

- hic cui saeua manus fel mixtum fudit aceto,
 palmea quem caeco uiolarunt uerbera pulsu.
 aspice, percussor demens, uenerabile lignum,
 50 cerne profanati uictricia signa cruoris.
 estne deus uiuus, deus insuperabilis hosti,
 ultio perfugium requies lux uita fides spes?
 a patre noscendus, quod sit sator atque animator:
 a cruce, quod uindex propulsatorque gehennae,
 55 errorum ablutor, pax fida, remissio larga.
 natus amore hominis, passus ratione salutis,
 functus lege obitus, rediuuius in aethera celsum,
 sede sedens patria, super omne salutifer aeuum,
 unde humilem dignatus humum, remeabilis illo.
 60 peccati pretium, peccandi nescius ipse,
 participans famulos, conformans glorificatos.
 en tibi quam pulchrum per limina nostra tropaeum,
 Christe, micat; quam clara patri uexilla reportas,
 sanguinolentus adhuc, etiam quod et antea, semper
 65 in uirtute potens, in maiestate perennis.
 cur tamen hanc speciem teneat crucis edita forma
 monstrat adorandum tota ratione character.
 quod diuisa nota est in partes quattuor extans,
 dat mundi dominum cognosci † et archangelos omnes.
 70 tot regit ipse plagas, caeli quot crux uidet oras.
 crux imitata pias orantis imagine palmas,
 crux testata dei pacem † pingit, et est pax,
 quae data per lignum est: pax ligno scripta tenetur.
 uis Graias mirator item spectare figuras?

51 inseparabilis *A* 57 celsum *ego celsus A* 58 aeuum *ego acuo A*
 61 é formans *A* glorificatos *A* *pro quo* et uiuificans *edidit Martene*
nescio quo errore 62 tropaeum *A* 63 reportas *Commirius* repor-
 tans *A* 65 perhennis *A* 66 spetiem *A* 67 adorandum *A* ado-
 randus *ego, cum ne apud Ducangium quidem neutri generis character*
reperiatur character *A* 68 quattuor extans *A* 69 *fort. dat m. d.*
 cognosci: archangelos omnis tot regit ipse plagas *ut archangelos nomi-*
natiuus sit cognoscier angulus omnis *Commirius* 71 imitata *A*
 72 depingit *Martene* se pingit *Commirius* 74 Graias *ego* gratias *A*
 gratas *Commirius* mirator *Commirius* miratur *A*

- 75 aspice perfectum signi locupletis enigma.
 P Graecum uideas, caput est, uel brachia fixi.
 Iota quod erectum est suspensio corporis hic est.
 littera proloquitur poenam, fert poena salutem:
 alpha dehinc iuxta est, atque altera comminus est Ω.
- 80 prima quod hic primus, postrema, nouissimus hic est.
 haec elementa apicum, deus hic super omne elementum:
 omnia conueniunt caelesti insignia signo.
 cum subit in ligno, lignum deus indicat esse
 materiem fructus; cum rannum extendere in altum,
- 85 altior excelsis dominus supereminet omnes.
 fixorum est medius: numerus dat trinus honorem.
 percutitur, error exit, aqua † de uulnere facto
 exit et ex ipso mox sanguis uulnere. nenipe
 martyrium sanguis, sibi uindicat unda lauaerum.
- 90 sic ope diuina mors arbore uitaque uenit.
 per pomum, protoplaste, cadis: cruce, Christe, mederis:
 illic mortiferam draco pestifer † detulit escam.
 nec mirum, uix digna deo si nomina mille
 laus numerosa trahat, laus tot uirtutibus inpar,
- 95 quot titulos peperere pii miracula Christi.

EXPLANATIO NOMINUM DOMINI.

Ianua, quod residet caelo secretaque pandit.
 nirgo incorruptae matris cui partus origo est.
 et leo rex hic est regum: rex ille ferarum

76 grecum A uel A X *Commirius* nam monogramma P
describitur 77 Iota A 78 littera proloquitur penam A pena A
 79 alfa A ω A 82 celesti A 84 extendere A extendit *Com-*
mirius malo sic interpretari ut infinitiuis pendeat ex subit 'cum
 subit animum lignum id extendere ramum in altum 87 aqua et *Schurzfl.*
an it? 89 uendicat A 91 proto plauste A cf. *Alc. Aut. de origin.*
peccato II, 35 his protoplastorum sensum primordia sacra continere
 bonis Christe mederis *Commirius* Christus medens A 92 obtulit
Commirius malim extulit post 92 excidisse aliqua putauit *Schurzfl.*
 94 inpar A 95 Quor *Noltius uidit* 96 IANVAQ̄DRESIDETCELOSECRETA-
 Q'PANDAT A pandit ego

- dicitur <et> uirtus: nihil hoc quoque fortius uno.
 100 unde autem dictus sapientia? regula uitae est.
 quomodo sit uerbum? patrio quia fluxit ab ore.
 cur modo rex idem, modo regis filius idem?
 cum patre quod solium caeli commune retentet.
 cur baculus? lapsos quod subleuet, erigat aegros..
 105 cur princeps? subiecta throno quia cuncta gubernet.
 cur dux militiae caelestis? ab agmine sancto.
 cur petra? quod ualido statuatur fundamine firmum.
 unde bonus pastor? maculam quod ouilibus † obstat.
 nunc homo: natus enim est et carnem a uirgine sumpsit.
 110 retia cur? sparsas quod colligat undique gentes.
 cur sol iustitiae? quia iustum illuminat omnem.
 cur sponsus? desponsa deo quod ecclesia uirgo est.
 cur sanctum? quod regna serat felicia uerbo.
 mons: quod in ascensum non omnibus ardua cedant.
 115 stella: quod incertos duce lumine dirigat † itus.
 unde magister? amat famulantia corda docere.
 margarita: quid hoc pretiosius inueniatur?
 unde dies? quod luce magis † resplendeat.
 tunc quia sit sanctus † innoxius agnus habetur,
 120 qui potuit solus peccatum tollere mundi.
 et modo fertur ouis, quod se iugulantibus aptet:
 dicitur et uitulus: contenta hoc passio monstrat.
 fons, quia purificat uitium baptismate largo.
 uita, quod aeternum dat uiuere uiuificatis.
 125 est manus: occurrit uirtutum operatio diues.
 est caput: in promptu est, quo nostro auctore creemur.
 ignis: in hoc quod adhuc probatio nostra supersit.

99 et *add. Martene, om. A* forcius *A* 100 dictus est *A*
 104 baculus (*sic*) *A* 108 *fort. macelum Hesych. μαζέλα φράγματα*
δρύφακτοι et μάζελος δρύφακτος. μάζελλα τὰ αὐτά, ubi Schmidtius citat
Varr. l. l. V, 146 Iones ostia hortorum macelotas hortorum et castelli
 macella 112 *fort. deo est Ecclesia ui. go* 114 *mons A* cedat *A*
 cedant *ego* 115 *itus A intus ego cf. 2 Pet. 1, 19* 118 ipse *Martene*
unus ed. Mign. 119 *an factis?* 126 quod *Schenkelius an nos?*
 127 probatio *suspectum*

- unde † aratrum? subigat quod pectora fructificetque.
 flos, quia confessos et martyres ipse coronat.
- 130 cur lapis angularis? populum quia nectit utrumque.
 dextera, qua patrium latus assidet, ornat, honorat.
 saepe columba: dolum quia nescit ac sine felle est.
 unde puer? quod purus eat genitoris ad arcem.
 uitis: adoptiuo quod se(se) herede propaget.
- 135 unde secundus Adam? quia sit caput ipse renatis.
 est digitus, stylus iste: dei est lex scripta per ipsum.
 nunc speculum: quod imago patris perlucet in illo.
 nunc uia: quod sanctis sit praeuius in paradiso.
 botrio: quod sucis caelestibus irriget orbem.
- 140 panis: in hoc nostrae quod sint alimenta fidei.
 hostia uiua deo, summus cur ipse sacerdos?
 se quia sanctificans patriis altaribus offert.
 nunc ratio: haec ratio est, per quam stat fabrica mundi.
 uirga: quod errantes ut uerbere corrigat actus.
- 145 piscis natus aquis: auctor baptismatis ipse est.
 saepe aquila: e terris quoniam reuolauit ut ales.

LAUDATIO.

- Denique, ne multis tam multa et magna moremur,
 est oculus: cognosco deum, uidet omne deus cor.
 unde propheta? breui quoniam † futura reuelat.
- 150 angelus unde? sui quia nuntius extitit ipse.
 brachium, ab amplexu quo continet omnia, dictus.
 quidquid id est, agnosco, tuum est, quo, sancte, uocaris.
 magnitudo operum tot rerum nomina celat:

128 aratrum ^v *suspectum* an rutrum? sibigat A¹ 129 confessos
 et ego confessor est A flos, confessores *Commirius* 130 angularis A
 132 nescit A nesciit *Commirius* 134 adeptiuo A sese *Commirius*
 se A 137 spetulum A 138 paradiso A 139 sub^{cis} A 140 nostra A
 144 errētes A 148 st A et sie alternis uersibus ommissa est littera
initialis 149 nentura *Commirius* reuelet A reuelat *Martene*
 150 nuncius A 152 agnosco ego agnosce A quo ego quod A

- sed propriis meritis tanti censentur honores.
 155 causa facit titulos, dat scire uocabula uirtus.
 tu sublime sedens agios, benedictio nostra.
 tu deus Emmauel: nobiscum habitabile numen.
 tu dominus Sabaoth pugno tegis omne quod usquam est.
 te domus Israel, confessoresque beati,
 160 te patriarchae omnes, teque angelus omnis adorant.
 tu super † ignotum cherubim, super astra coruscas;
 qui promissus Abrae fueras, de semine David,
 glorificum in caelo osanna laudabilis audis. †
 respice nos tantum, crucifixe, paraclite, Christe,
 165 Nazarene; deus, quem credimus, et Galilaeae
 et deus Abraham sancti patris, et deus Isaac
 et deus alme Iacob, spes unde est nostra fidesque.
 respice, Christe, tuos longumque tuere redemptos.
 supplico ego indignus, set tu dignare rogantem,
 170 omnipotens, miserere mei, miserere meorum:
 da dolor absistat, cura et formido facessat,
 et socier sanctis famulus tuus et timeam te
 et placeam dum uiuo tibi, nec sim reus illo
 tempore, cum stetero meriti memor ante tribunal,
 175 Christe, tuum uereque colam quod praedico numen.
 crux tua fronte manu labiis, crux intima sidat.
 crux clipeata domus, crux sit lorica salutis.
 hoc melius signo fulgebit lucida turris,
 quam cum sacrilego polluta cruore maderet.

157 numen *Commirius* nomen *A* 158 pugna uel pugnans *Schurzfl.*
 teges *A* 159 Israhel *A* 160 angelus omnis *Martene* angeli omnes *A*
 161 te ^{†ⁿ} *A* ignitum *Commirius* 162 habrahe *A* 163 fort. laudabilis
 audis Osanna 166 habraha' *A* isa^ac 169 set *ego* et *A* 171 facessat
Commirius facesset *A* 172 famulus tuus *ego* famulis tuis *A* 174 ste-
 toro *A* 175 predico *A* numen *ego* nomen *A* 178 lucebit *A*¹ lu-
 cida *A*² EXPLICIT; *A*

III. ORATIONES.

† Tibique, Domine, celsum Cherubim dicatum est,
et illa moles quadriformis machinae
te sempiterno confitentur carmine.

et nos imago consonantis cantici
5 amen sonamus, alleluia dicimus.

Te septem primi deprecantur angeli,
ceu ciuitatis septem principes uiri,
solio propinqui, ianitores proximi.
et nos imago consonantis cantici

10 amen sonamus, alleluia dicimus.

Te solis astrum cum sorore menstrua,
Uergiliae Iugula Uesperugo Lucifer,
omnesque guttae praemicantes inuocant.
et nos imago consonantis cantici

15 amen sonamus, alleluia dicimus.

Aer aquosus siue sudus inuicem,
simulque uenti pluuiae grando flumina,
ritu suomet conditorem concinunt.
et nos imago consonantis cantici

20 amen sonamus, alleluia dicimus.

Solum statiuum cum fertura mobili
quae paret homini, quaeque † capta de una,
tibi cantat uni, conticescit ceteris.

et nos imago consonantis cantici

25 amen sonamus, alleluia dicimus.

INCIPIUNT ORATIONES ORIENTII NUMERO XXIII A. *harum orationum restant tantum duae; prior incertum quem ordinem ex XXIII habuerit, altera ultima est. misere deprauatae sunt, ut emendandi nulla sit probabilis ratio. neque tamen manifesta uitia uelut molis (u. 2), gurgites (u. 27) corrigere dubitauit. ceterum notandum est quod singulae strophae continua scriptura, uelut soluta oratione scriptae, decurrunt*
1 TIBIQ. A *Fuitne Sapphicus scribae uitio omissus suo loco et huc per errorem translatus?* Et tibi celsum Cherubim dicatum est. 2 moles *Commirius* molis A 12 uesperago *ut uidetur* A 17 fulmina *Bachrensus* 21 olum A *an fertura?* captam se negat *uel* capta nemini *Schurzfl.* *an tractu deuiat?*

Oceane, cinctam qui coerees aream
 et intestini fossa media gurgitis,
 deum sonantes cum marinis beluis.
 et nos imago consonantis cantici
 30 amen sonamus, alleluia dicimus.

Infernae sedis flamma, fulua tartara,
 trucesque praesidentes pariter angeli,
 amen minaci decantantes carmine.
 et nos imago consonantis cantici
 35 amen sonamus, alleluia dicimus.

ORATIO
 XXIII.

Postremo dico deprecandi canticum.
 id facio quantum per uiginti cantica.
 sed ne quis audax interpellet quippiam,
 anguem magistrum falsitatis increpo,
 40 ut non adiciat neue demat litteram.

Quod si quem laedit spiritalis lectio,
 ei licebit lectionem spernere,
 non commutare lectionis normulam.
 anguem magistrum falsitatis increpo,
 45 ut non adiciat neue demat litteram.

Si scriptor errat in mutanda littera,
 ignarus errat; uenia Christo, † si praesto est.
 nam non uoluntas, uerum dextra labitur.
 anguem magistrum falsitatis increpo.
 50 ut non adiciat neue demat litteram.

Ad illos homines interdictum pertinet,
 qui uoce uera nominantur physici:
 si non probatis, praeterire liberum est.

26 Oceane qui cinctam *A* aridam *Commirius* 27 gurgites *A*
corr. Schurzfl. 31 inferna *Schurzfl.* furua *Commirius* 34 cantici con-
 sonantis *A* post 35 scriptum est in *A* INCIPIT XXIII huius cantici
 strophae singulae grandiore*m* initialem habent litteram praeter 51—55,
 atramento purpurascete 37 xx *A* 39 anguen *A* et sic 44, 49, 54, 59
 41 quem e ledit *A corr. Schurzfl.* formulam *Martene* quem secuntur
omnes 47 uenia Christi praesto ei est *Commirius* 48 nam *A*
uirum A 52 phisiei *A*

- anguem magistrum falsitatis increpo,
 55 ut non adiciat neue demat litteram.
 et nos a faece <hac> ethnicorum emersimus,
 eamque tandem rupimus caliginem,
 dum spiritales exaudimus angelos.
 anguem ma<gistrum falsitatis increpo,
 59b ut non adiciat neue demat litteram.)
 60 designo sextum praecauendam spiritu
 † mortis Dei prophetas instrumenta daemonum
 † numa et mortis semper in saeculum.
 deus sancte, te rogamus Patrem Unigeniti,
 Christe Deus, te precamur uiuum Dei Filium,
 65 sancte Christe, te obsecramus iudicem uerum Deum.

56 afece *A* hac *addidi* 59 Anguem *ma A* *ceteris omissis quae
 suppleui* 60 *fort. sectam* 61 *fort. mortis prophetas, ut Dei ex glosse-
 mate scripto super spiritu inrepserit* 62 *conflatus uidetur ex reliquiis
 uersus* 61 (daemo)num mortis *Schenkelius scribebat et mortis omne
 sempiternae in saeculum, deinde anguem m. f. increpo ut n. a. n. d. litteram.
 quae secuntur δοξολογίας uice addita sunt uersibus qui dicuntur politicis
 h. e. scriptis ad accentum* EXPLICIT ORATIO XX^{na} III^{ta} *A*

SUPPLEMENTUM.

Quia nolui turbare paginarum ordinem, inserenda hic statui quae ad me de crisi carminis miserunt Schenkelius et Baehrensium. ipsis uersibus ca tantum subiecti, quae breuiora eademque probabiliora uidebantur.

<p>I, 12 'heu [nos] nozarum fons male praccipitat' ut glossa 'origo' recepta eausa fuerit deprauationis. 'fons nozarum' scil. inlecebrae. <i>Baehrensium.</i>
<i>Idem pro ut u. 9. legendum censet et, deleta post inlecebris distinctione.</i></p> <p>— 24 'qui solus ora soles'. aliquid latet. an 'scius'. 'pius' non placet. <i>Baehrensium.</i></p> <p>— 69 'uilis' puto. <i>Id.</i></p> <p>— 85 lego 'sensu maiorem uinc. etc. h. e. qui maior est quam ut seutiri possit, qui superat omnem praedicantis laudationem. <i>Id.</i></p> <p>— 130 haues <i>pro</i> habes. <i>Id.</i></p> <p>— 144 deripiuntur <i>pro</i> decipiuntur. <i>Id.</i></p> <p>— 181 occinit <i>pro</i> occulit. <i>Id.</i></p> <p>— 213 causa <i>quod B</i> habet praefendum uidetur <i>Baehrensio.</i></p> <p>— 218 sic <i>pro</i> fac <i>Baehrensium.</i></p> <p>242 <i>pro</i> dente atque lui lumina luminibus <i>mauult idem.</i></p> <p>— 245 ne <i>pro</i> non. <i>Id.</i></p> <p>— 249 <i>Verba</i> est tamen est rectum <i>suspecta uidentur Baehrensio.</i></p>	I, 314 et <i>pro</i> ut. <i>Id.</i> — 326 attiguum <i>pro</i> assiduam. <i>Id.</i> — 344 fugias <i>mauult Schenkelius.</i> — 368 'mibi' et' inmutandum uidetur, quod plane superfluum sit. <i>Baehrensium.</i> — 383 choro <i>pro</i> toro. <i>Id.</i> — 394 solus <i>pro</i> solum. <i>Id.</i> — 428 tenuis <i>pro</i> tenui. <i>Id.</i> — 449 luxu <i>pro</i> nisu. <i>Id.</i> 'i. q. libidine.' — 451 <i>Locum Publilii Syri indicauit Baehrensium.</i> — 535 'conieci: 'quis tantus furor omnis laxat habenas'. <i>Id.</i> — 548 blanda <i>quod</i> habet <i>A</i> malebat <i>Schenkelius.</i> — 573 condita enim malebat <i>idem.</i> — 602 'Uidentur tum temporis dixisse, cum ratione, quod Hispani dicunt, con mucha razon, merito, iuste, non sine causa. dicit ergo, merito etiam bruta inter se concordia colligari: uel sane rationem brutis tribuit' Delrius. non multo secus Schenkelius κατὰ λογισμὸν interpretatus est.

II, 7—10 sic scribendos censet *Baehrensium*:

cum si uentosae moueat te gloria linguae
 quam suadet uano Tullius eloquio,
sint fugienda iocus conuiuia sermo uoluptas,
sisque etiam aquaeuis dissociande tuis, etc.

Schenkelius sic interpungebat:

an si uentosae moneat te gloria linguae,
 quam suadet uano Tullius eloquio, —
 sin fugienda iocus conuiuia sermo uoluptas,
 sic etiam aquaeuis dissociande tuis — etc.

- II, 33 *Pro faciat Baehrensium malebat feriat.*
Pro fiant idem malebat fuant,
collato uersu Lucretii IIII,
637 aliis fuat aere uenenum.
- 56 *Schenkelius cum Baehrensio*
malebat inroret madidus nu-
bila densa dies.
- 121 *quod proposui auentem scri-*
bendum esse censet Schen-
kelius.
- II, 169 *iugis pro locis Baehrensium.*
 — 171 *non caua nunc etiam mediis*
sub rupibus antra Schenkelius
Baehrensium malebat metu-
endis rupibus.
- 221 *tangare Schenkelius.*
- 226 *scito Baehrensium, quod et*
mihi in mentem uenerat.
- 239 *hinc malebat Schenkelius.*
- 285 *nostra pro nos idem.*

INDEX SCRIPTORUM.

a) LOCI SCRIPTURAE SACRAE.

Gen. 4	I, 469	Matthaeus 5, 37	II, 43
— 37, 11, 41, 40	— 467	— 12, 36	— 311
— 34	— 355	— 13, 43	— 323
Iudic. 16.	— 375	— 20, 9—12	I, 473
— 19 et 21	— 381	— 22, 38	— 98
Num. 25 et 31	— 377	— 22, 39	— 172
1 Sam. 19, 10	— 470	— 25, 35	— 577
2 Sam. 11 et 12.	— 359	— 27, 18	— 475
— 13.	— 363	Marcus 9, 41	— 587
2 Chron. 9	— 367	Act. Apost. 5	— 520
Esther 7	— 373	1 Cor. 7, 32, 3	— 391
Psalm. 49, 11, 12	— 75	— 2, 9	II, 143
— 115, 8.	— 78	2 Cor. 3, 3	I, 92
Prouerb. 26, 28	II, 42	1 Thess. 2, 6	II, 24
Hiob 19, 25	— 342	— 5, 15	— 28
Esaias 1, 11	I, 74	1 Tim. 6, 7.	I, 562
— 34, 10.	II, 318	Phil. 3, 19	II, 269
— 40, 6, 7	I, 413	1 Petr. 3, 9	— 28
Siracides 47, 19	— 369	Apocalypsis 14, 4	II, 327
Iudith 13	— 374	— 14, 4	— 343
Matthaeus 6, 19, 20	— 573	— 14, 11	— 318
— 7, 3	II, 35		

b) SCRIPTORES QUOS ORIENTIUS CITAT AUT IMITATUR.

Caton. Distich. 24	I, 298	Maxim. El. I, 119—122	II, 231
Catull. 14, 14	II, 101	— — — 131	I, 423
— 26, 1, 2	I, 122	— — — 206	— 429
— 64, 398, 9	— 515	Ouid. Am. I, 13, 16	— 149
— 69, 3, 4	— 557	— — III, 4, 17	II, 49
— 68, 146	II, 244	— Met. I, 20	I, 603
Hor. A. P. 380	II, 397	— — — 100	II, 339
Iuuen. 10, 1	I, 485	— Fast. I, 26	— 124
— 8, 29	II, 75	— — IIII, 832	— 362
Lucr. III, 72, 3	I, 515	— Trist. IIII, 10, 121	— 109
Mart. I, 53, 11	— 205	— Ibis 117	— 315

Ouid. Ibis 624.	II, 204	Aen. III, 284.	I, 129
Sen. H. O. 667.	I, 128	— — 630.	II, 75
Verg. Ecl. I, 66	II, 237	— VI, 614.	— 273
Georg III, 37	I, 459	— — 625.	I, 387
Aen. I, 604.	II, 261	— VII, 13.	— 135
— — 630.	I, 405	— XI, 370.	II, 7

INDEX NOMINUM ET RERUM.

- acris uelatur nomine saeuitia II, 20.
Adam mitis *h. e.* Christus H. II, 7.
 A. secundus H. III, 135.
Agius H. III, 156.
Agnus II, 343. H. II, 4.
allophÿli I, 376.
Aman I, 373.
amor ex oculis surgit, pectoris ima
 petit I, 452.
Ananiās I, 520.
angelus inuidia decidit arce poli I, 460.
 nomen Christi H. III, 150.
animae ipsum (= idem) recepturae
 corporis inuoluerum I, 260.
animus mitis magnusque II, 31.
Aquila *nomen Christi* H. II, 8. III, 146.
Arabum puluis odorque I, 264.
Aratrum *nomen Christi* H. II, 5.
assertor uitae suae II, 38.
auarus parcum se dicit II, 19.
- Baculum *nomen Christi* H. II, 2. H. III,
 104.
Balaam I, 31.
benedictio nostra H. III, 156.
Botruo *uel* Botrio *nomen Christi* H.
 II, 7. III, 139.
Brachium *nomen Christi* H. III, 151.
- caput aut uersum aut mersum I, 436.
 nomen Christi H. II, 5.
carpentum I, 159.
cherubim H. III, 161.
Christus patrem pro se lacerantibus
 orat II, 29. Christi gratia I, 247.
 Christo si uis esse probatus gloria
 quaeratur nulla tibi ex homine
 II, 24. Christum credas de Patre
 cumque Patre II, 404.
Columba *nomen Christi* H. III, 132.
Columna *nomen Christi* H. II, 6.
contentus tuo I, 497.
- corporeus populus I, 608.
corpus unum per singula membra
 patebit II, 293.
crimina poenam pariunt I, 379.
- damnum pro damno I, 241.
Dauid I, 470.
Dextra *nomen Christi* H. II, 6.
Dies *nomen Christi* H. II, 4.
Digitus *nomen Christi* H. II, 7. III, 136.
domini mandatum primum I, 98; se-
 cundum I, 172. d. bucina I, 272.
 d. uindex sententia I, 463. domi-
 nus rerum II, 313. d. iudex II, 342.
Dux *nomen Christi* H. II, 2.
- ebrietas II, 51. sqq.
Emmanuel H. III, 157.
Eoa uellera I, 126.
- facta *opponuntur* meditatis II, 296.
faenum I, 416.
festucam fraterno in lumine cernis
 II, 35.
Flos *nomen Christi* H. II, 6.
Fons *nomen Christi* H. II, 5.
- Gabaat I, 385.
Galilaeus H. III, 165.
Galliae uastatio II, 184.
gehennae discors natura II, 281. ge-
 hennae filius II, 401.
gemmae similes scalpuntur I, 527.
granum putre I, 284.
gula II, 45. g. ambitiosa II, 48.
- homo limus terrena in faece I, 101.
hostia *Christus* H. II, 8. III, 141.
- Iacob II, 30.
Ianua *nomen Christi* H. II, 1.
Ignis *nomen Christi* H. II, 5.

- Ioseph I, 467.
 Iugula H. III, 12.
 Iustus *nomen Christi* H. II, 9.

 Kain I, 469.

 Lapis angularis *h. e. Christus* H. II, 6.
 lauacrum I, 163.
 Leo *nomen Christi* H. II, 1.
 laus uana II, 13 sqq.
 Leuitae I, 381.
 Lex *pro Christo* H. II, 8. 1. sancta II, 253.

 Magister *Christus* H. II, 3.
 Manus *Christus* H. II, 5.
 Margarita *Christus* H. II, 4.
 mendacium cauendum esse II, 41–44.
 monachi spernentes oblectamina famae II, 337.
 Mons *Christus* H. II, 3.
 moriens quae donat, munera non sunt I, 567.
 mors aliena mortis propriae monet II, 240.
 mortem perpetuum dicimus esse malum II, 253.
 mundus I, 560. e mundo et mundi est.

 nata bona prauis usibus esse mala I, 502.
 natum innatis consimilem fieri I, 302.
 Nazarenus H. III, 165.
 nolo tuos hircos, nolo tuos uitulos I, 74.

 oculi interni I, 409.
 Oculus *pro Christo* H. III, 148.
 Oloferne *uocatiuus* I, 374.
 ORIENTIUS II, 417. peccatores uincens Orientius omnes.
 osanna H. III, 163.
 Ouis *pro Christo* H. II, 4.

 Panis *h. e. Christus* H. II, 7. III, 140.
 Paracletus *nomen Christi* H. III, 164.
 Pastor *nomen Christi* H. II, 2.
 patriarchae H. III, 160.
 pax Dei H. III, 72, 3.
 Petra H. II, 2.
 perdere siue perire I, 384.

 peruasor II, 302.
 Piscis *pro Christo* H. II, 8. III, 145.
 poenae mortuorum II, 275 sqq.
 princeps mortis I, 319. *Christus* H. II, 2.
 Propheta *nomen Christi* H. III, 149.
 psalmodum carmen I, 359.

 Ratio *h. e. Christus* H. II, 8. III, 143.
 renatus H. III, 135.
 reparabitur melius quod sibi demperit I, 571.
 Retia *h. e. Christus* H. II, 3.
 rota mobilis anni I, 293.

 Sabaoth H. III, 158.
 Sacerdos regis *Christus* H. II, 9. III, 141.
 sacri libri I, 353.
 Salomon I, 367.
 Samson I, 375.
 Sapientia *h. e. Christus* H. II, 1.
 sarcophagus I, 538.
 Semen *pro Christo* H. II, 3.
 Seres I, 128.
 Sichem I, 356.
 Sol *h. e. Christus* H. II, 3.
 Spartanae clades I, 347.
 Speculum *h. e. Christus* H. II, 7. III, 137.
 Sponsus *h. e. Christus* H. II, 3.
 Stella *h. e. Christus* H. II, 3.
 Stephanus II, 30.
 Stylus *nomen Christi* H. III, 136.
 submotus orbis I, 497.

 tabulae subduntur per auaritiam I, 525.
 Thamar I, 363.
 Thesaurus *h. e. Christus* H. II, 5.
 trabem luminibus tuis nescis inesse II, 36.
 Troica bella I, 347.
 Tullius II, 8.

 Uerbum *h. e. Christus* H. II, I.
 uetitum. ruimus in u. II, 49.
 Uia *h. e. Christus* H. II, 7. III, 138.
 uina uenena II, 52.
 Uirga *h. e. Christus* H. II, 8. III, 144.
 Uita *h. e. Christus* H. II, 5.
 Uitis *nomen Christi* H. III, 134.
 Uitulus *h. e. Christus* H. II, 4.

INDEX UERBORUM ET REI METRICAÆ.

- absque I, 158.
 adoptiuus H. III, 134.
 aequaeuus II, 10.
 aera *neutr. plur.* I, 114.
 album *subst.* I, 423. canent albo sor-
 dente capilli.
 alpha dehinc iuxta est, atque altera
 comminus est Ω H. III, 79.
 alter et alter II, 119.
 alternum pedem II, 202.
 ambitiosa laus II, 14.
 ambitor II, 140.
 angularis lapis H. III, 130.
anacoluthon II, 7—12. an, si moneat
 te gloria linguae . . . quo studio
 nostri seruabis uerba libelli?
 angelici chori II, 376.
 anguem magistrum falsitatis increpo
 H. III, 39 *et saepius*.
 animator H. III, 53.
 anteā H. III, 64.
 anteferes uerum falsis, ingentia par-
 uis II, 133.
 apices *h. e.* litterae H. III, 81.
 Arabum puluis odorque I, 264.
 Arātrum H. III, 128.
 Archangelōs H. III, 69 *ubi nominatiuus*
esse uidetur.
 area H. III, 26.
 assimilare I, 528.
 ast *particula ex loco suo mota* I, 299
 fletus ast hic mea uerba sequuntur.
asyndeton lasciuum miserum fallax
 breue mobile uanum I, 11. aurum
 uestis odor pecudes libamina gem-
 mae I, 67. cursu grege uoce uo-
 latu I, 187. usu ingenio rebus rati-
 one I, 193. id maestis dubiis
 trepidis labentibus offers I, 217.
 ora color sanguis uenae cutis ossa
 capilli I, 261. lacrimis gemitu prece
 pectore tunso I, 401. morbis febr-
 bus ulceribus I, 422. radix causa
 caput fons et origo mali I, 490.
 iocus conuiuia sermo uoluptas II,
 9. contemptum pluuias frigus iei-
 unia rixas II, 97. thymum casias
 uiolas melilota crocumque II, 147.
 mors dolor excidium incendia luctus
 II, 183. igni grandinibus fluminibus
 II, 190. gressu lumine uoce manu
 II, 232. inuidus inpatiens mollis
 falsator adulter II, 299. peruasor
 iactans inpius indocilis II, 302.
 flammae fulgura grandio II, 350.
 pallores fletus gaudia uota metus
 II, 378.
 attendere I, 447.
 baptisma II, 327 niueam baptismate
 uestem.
 baiulus H. III, 37 b
 bene I, 332. uel bene securus uel bene
 tutus agit.
 biuium I, 396. labitur in biuio.
 bonitas H. III, 28. de bonitate bonus.
 brutus I, 41. ora et bruta et muta.
 I, 45. brutum corpus.
 bucina II, 347.
 caelebs I, 394.
 caminus II, 277. sulphureo flagrantēs
 igne caminos.
 carta II, 114.
 cereus *subst.* II, 203. cereus ut caecae
 positus sub tempore noctis. *adi.*
 I, 136. cerea flamma.
 cessare II, 115. si cessarit diues manus.
 character H. III, 67. monstrat adoran-
 dum tota ratione character.
 citō I, 340. tu decepta citō, tu cito
 decipiens
 ciuica proditio II, 174.
 claudere *imperatiuus* II, 386. inpia
 tartareis claudere turba locis.
 clipeata domus H. III, 177.
 coluber II, 2. caerulea securus colla
 premis colubri.
 comere *i. q.* ornare I, 545. comitur
 in somnos tenuato lucida nitro
 cella.
 commaculare II, 328.
 concludere I, 287 conclusus mensibus
 annus.
 confessor H. III, 42.
 conformare H. III, 61. conformans glo-
 rificates.
 confundere I, 418. confundunt imbres.
 compungere II, 413. curis compungat
 amaris.

- conscendere II, 157. conscendunt animos et mente uidentur.
 conspicuus, sed nix conspiciendus II, 374.
 consummare II, 406. unum consumment nomina trina deum H. III, 17. consummans sacri mysteria sancta profundi.
 contentus II, 357. contento ducetur linea tractu.
 continuare I, 318. continuare uias.
 contus I, 506.
 cordis moenia I, 399.
corripiuntur natura longa I, 438 suspicione, II, 36 nescis, II, 52 fiant. II. 170 heremo.
 crescere II, 213. crescut post atque senescunt.
 crispus I, 150.
 crystallæ I, 552.
 cū H. III, 3.

 damnator H. III, 41.
 decantare H. III, 33.
 dependere II, 129.
 detrahere I, 225. quae tibi detraxit linguam.
 diremptor H. III, 37.
 discoquere I, 508.
 discutere II, 312. sermonis ratio est discutienda tibi.
 dominator in altis H. III, 9.
 durare II, 121. longum durans honor.

 emeruisse deum I, 394.
 enigma H. III, 75. signi locupletis enigma.
 ethnici H. III, 50.
 euangelii uox ueneranda sonat I, 94.
 exaltabere II, 25.

 fabrica mundi H. III, 143.
 facessere H. III, 171.
 fastus uicturi II, 123.
 fertura H. III, 21.
 festiuor H. I, 2.
 fidei H. III, 32.
 firmamentum H. III, 32. f. animae.
 flammifer I, 603. flammiferis frigentia, mollia duris pugnent I, 603.
 fodere *i. q.* transfigere H. III, 44.
 folium II, 114. seu foliis siue potens tabulis.
 formula II, 390. aeterni formula iudicii.

 frangere I, 556. alternos frangit uestis onusta gradus.
 fraudare II, 241. fraudamur amicis.
 fructificare H. III, 128.
 fuga daemonis H. III, 32.
 fumare II, 67. uultu fumante.

 gaudiū *disyllab.* H. III, 87.
 gehenna II, 281. discors natura gehennae.
 gignentia H. III, 11.
 glorificandus I, 482.
 glorificatus H. III, 61. conformans glorificatos.
 glorificus H. III, 163.
 gurges H. III, 27. et intestini fossa media gurgitis.

 ianua mortis I, 339.
 ianitor H. III, 8.
 imago *saepius iteratur* H. III. et nos imago consonantis cantici.
 incorporeus I, 86.
 indages II, 257.
 inde uel inde I, 142. II, 352.
indicatiuus pro coniunctiuo I, 300.
 inhonorus I, 70.
 iniungere II, 411. primis iniungere labris.
 immensum construere I, 543.
 immodicus II, 388. ignibus immodicis.
 innatus *i. q.* non uatus I, 302.
 inrorare II, 56.
 insinuata II, 143.
 internecare II, 55. prius euulsas quam sol internecet herbas.
 interpellare H. III, 38.
 intestinus H. III, 27.
 inuolūcrum I, 124. 260.
 iota H. III, 77. iota quod erectum est suspensio corporis hic est.
 iudicante Deo H. III, 43.
 iugis II, 275. tenebrae iuges.
 iugiter I, 308.
 iugula H. III, 12.
 iussio II, 366.

 laetificare I, 316. laetificans iustos discruciansque reos.
 lauacrum H. III, 89.
 lentare I, 555. lentato per lubrica fila metallo.
 lex II, 295. altera crudeles, lex altera plectet auaros.

- linea II, 357. contento ducetur linea tractu.
- littera recurrens* I, 455. corporeas calcaris corpore casto.
- lucifer H. IIII, 12.
- lumen H. III, 27. de lumine lumen.
- luxuriare I, 280. iam desperatis luxuriare comis. II, 60. luxuriant utiis.
- maculum (?) H. III, 108.
- martyrium H. III, 89.
- menstruus H. IIII, 11. te solis astrum cum sorore menstrua.
- mercis *i. q.* mercedis II, 128.
- mirator H. III, 74.
- missile I, 506.
- modo II, 72. uel gaudere nimis uel modo flere nimis.
- molimen II, 197. tacito molimine.
- monachus II, 336. secretos hominum turbinibus monachos.
- monitum I, 80. istis quod tibi sit difficile in monitis. I, 90 tamquam nulla dei sint super hoc monita. I, 257 nostris certus monitis. I, 349 nec ullis sanctorum ad uitam perdomitas monitis. I, 593 monitis felicibus. II, 1 si monitis gradiare meis, fidissime lector.
- mysteria I, 577. post assumptae carnis mysteria.
- naeus I, 341. nullo maculari pectora naeuo.
- nascens occiduusque dies II, 362.
- nec *pro* ne quidem II, 320 si nec uexati restituere malum.
- noxa II, 291. omnes persoluet in ordine noxas.
- nunc *pro* modo I, 285.
- O *h. e.* Ω H. III, 79.
- oberrare II, 81.
- officium II, 204. compensare diem luminis officio.
- omissum uerb. subst.* nam cum delectus (fueris) II, 25.
- omniparens H. III, 4.
- palmeus H. III, 48. palmea quam caeca uiolarunt uerbera pulsa.
- palpare I, 403.
- paradisus H. III, 138.
- παρήγησις uocabulorum I, 362. sacco contegeret, contereret cinere. I, 436.
- aut uerso aut merso despicias capite.
- patella I, 552.
- pārificare H. III, 19.
- percussor demens H. III, 49.
- perlucens habitus I, 557.
- perpellere I, 364. perpulit in facinus.
- perpes I, 256.
- perpetuanda magis quam peritura I, 2.
- physici H. IIII, 52. qui uoce uera nominantur physici.
- pices I, 424.
- plecti *i. q.* puniri H. III, 43. plectitur is iudicante deo.
- plenitudo potens *de Christo* H. III, 18.
- pondus II, 113. ibis pro pondere numi.
- posse potens H. III, 36.
- posse cum *perfecto infinitiui* II, 98 poteris sustinuisse.
- praemaduisse II, 228.
- praemicare H. IIII, 12.
- praemeditata II, 144.
- praemori II, 196.
- praesto est H. IIII, 47.
- praeuius H. III, 138.
- pretii est *i. q.* uenalis II, 113. omnis honor pretii est.
- productio uocalium.* ā ante st I, 31. ä ante pr I, 502. ě ante p rēperire II, 160. ě ante cr II, 254. ĭ ante qu II, 308. -īs cogis I, 149; hominis I, 192. fāc I, 218. fac ut amaris amans
- profanare H. III, 50.
- proficere II, 208.
- promereri II, 418.
- promptare II, 301.
- pronus I, 147. prona petis ferro.
- prōsapia II, 356.
- protoplastus H. III, 91.
- puluereus *i. q.* puluere conspersus I, 162.
- quadriformis H. IIII, 2.
- quadrupēs I, 32.
- quaesumus H. III, 12.
- quanti *i. q.* quot II, 187. 191. 193.
- querella II, 106.
- querulus II, 235.
- quoque II, 66. tu quoque *i. q.* tu ipse.
- r graecum *h. e.* P H. III, 76.
- ratio I, 44. cum ratione I, 602.
- redire II, 70. immixtos uino saepe redire cibos.

reprobus H. III, 45.
 reuomere II, 82.
 rotare II, 73.
 rotatus I, 55. II, 161.
 rutilus II, 369. rutilum tribunal.

 sacrosanctus II, 380.
 salutifera lex I, 173. s. deus I, 402.
 sanctificare H. III, 142.
 satis *i. q.* multo II, 396. satis est le-
 uius discere quam facere.
 saucius *i. q.* ebrius II, 71. cum uult
 mens saucia.
 seclum H. III, 1 in secla seclorum.
 sedile II, 103.
 senescere II, 213. crescunt post atque
 senescunt. H. I, 7.
 sensus I, 85. sensu maiori uiuentem
 uerba loquentis.
 socer I, 472. extolli nollet laude socer
 generum.
 splendidus II, 324. uelati niueis splen-
 dida membra logis.
 sputamenta hominum H. III, 46.
 stadium II, 96. celeri uitam currinus
 in stadio.
 stare II, 88. paruo stare labore.
 statius H. III, 21.
 stipes II, 314.
 subducere I, 140. alto subductum uol-
 uitur in pelago.
 submouere II, 108. ut bene submotus
 nec male laesus eas.
 sudus H. III, 12.
 sulfur I, 412.
 supplico H. III, 169.
 suscipere I, 551. suscipient rabidi ieiun-
 ia uentris (cibi).
 suspensus II, 379. suspensae turbae.
 suspicio I, 438. suspicione reum.

synizesis eadem I. 237 II, 369.
 tantum ut *i. q.* sub hac condicione ut
 II, 5.
 tartara H. III, 31.
 terrenum I, 137. terreno *h. e.* in super-
 ficie terrarum.
 terrore uidendus II, 373.
 tinea I, 574.
 totus I, 56 totis temporibus *i. q.* in
 aeternum. in totum II, 212. uini
 totus et inlecebrae II, 300.
 tradere *i. q.* commendare II, 393. haec
 ego debueram factis tibi tradere,
 lector.
 trahere sonum aure I, 324.
 tribunal H. III, 174.
 turbo H. II, 336.

 uacillare I, 427. in laxa tremulus pes
 pelle uacillat. II, 63 gressusque ua-
 cillet.
 uegetare I, 27. II, 345.
 uegetator H. III, 35.
 uelle tenens H. III, 36.
 uerbum II, 116. si uerba dabis, tu
 quoque uerba feres *h. e.* nonnisi
 uerba.
 uergere II, 63 caput huc illuc uergat.
 II, 65 uergentia lumina. II, 73 sal-
 tatus uergentia lumina. II, 243 acuo
 uergente.
 uergiliae H. III, 12.
 uermis II, 317.
 uernanti flore II, 155.
 uesperugo H. III, 12.
 uiare I, 207.
 uidenda *i. q.* uisibilia II, 346.
 uincere II, 58.
 uiuificare I, 46.
 ultio prima II, 290.

PAULINI PELLAEI

EUCHARISTICOS.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

GUILELMUS BRANDES.

PROLEGOMENA.

I.

Eucharistici carminis auctori nomen fuisse Paulino¹⁾ nullum iam nobis adest testimonium manu scriptum, siquidem Bernensis codex, qui unus tempora uidetur tulisse, opusculum hodie exhibet anonymum. putandum tamen censeo extitisse quondam nomen Paulini in altero codice nunc deperdito, e quo libellum anno 1579 primum in uulgus prodire iussit Margarinus de la Bigne. nam ab ipso Bignio uersibus afflictum esse Paulini nomen et augendae fortasse fidei atque auctoritatis causa adiectum si quis forte homo suspiciacior coniciat, primum, ut in alium locum differam, quae de mutila Bernensis libri condicione dicenda sunt, tantam in re tenui fraudem homini in summis rebus religiosissimo equidem non ausim tribuere. tum uero quis credat eum tunc temporis, cum auctor eucharistici nondum ab hominibus doctis inter Ausonii poetae cognatos numerabatur, casu delatum esse ad hoc maxime nomen ex uano fingendum, quod cum saepius occurrat in illa familia (cf. stemma Ausonianum, Schenkl praef. ad Auson. p. XIV, Seeck ad Symm. p. LXXVI), tantam prae se ferat ueri speciem?

¹⁾ Ita quidem nomen scribitur in editione principe atque adeo non abhorret ea scriptura a consuetudine temporum aut regionis, ut longe saepius in inscriptionibus Gallicis christianis iuueniantur PAULINUS PAULINA PAULINULA sim., quam formae per geminatam litteram L scriptae. Cf. Le Blant, *inscr. chrét. de la Gaule*: no. 42 (a. 344) OPTATO ET PAULINO CONSULIBUS. no. 12 (a. 498) PAULINO V. K. Itaque unde pendeat Leipzigeri correctio, qua Paullinum primus appellauit auctorem eucharistici, non intellego.

Primus enim, qui auum poetae Ausonium fuisse collato eucharistici uersu 49 contenderet, Sirmondus extitit in notis ad Sidon. ep. VIII, 11. quem secuti sunt cum alii plerique, tum qui accuratius de Paulini uita disseruerunt: Barthius (animadu. ad Paul. Euch. in editione Daumiana, Lips. 1680), Tillemontius (*hist. des empereurs V, 1450*), Benedictini (*hist. litt. de la France II, 363 sqq.*), denique Leipzigerus in eis, quae ad editionem suam praefatus est (Uratisl. 1858). unus quantum scio Ebertus (*Gesch. der christl.-lat. Litt. I, 389 adn. 1. 391 adn. 1*) calculis aetatis perperam constitutis in alium nescio quem consulem Burdigalensem incidit. quamquam neque in scriptis Ausonii inuenitur alter eius ciuitatis uir consularis, et ipsius Ausonii gens, id quod de suis quoque maioribus Paulinus praedicat (euch. 332), Uasatis ex oppido erat oriunda (cf. Aus. praef. II, 5. epiced. 4), et quod auctor eucharistici patrem proconsulem Africae factum esse narrat, antequam auus consul fieret (euch. 35 sqq.), idem cum in Hesperium filium Ausonii tum in Thalassium generum quadrat (cf. Aus. epiced. 45 sq.).

Qua ex re maior oritur difficultas haud sane paucis expedienda, praesertim cum nuper, ut uetustiores illos et ipsos plerosque inter se dissentientes taceam, Seeckius uir inter paucos illorum temporum peritus in prolegomenis ad Symmachi opera (p. LXXVII sq.) acriter, quae ipse iam pridem disputaueram de Hesperio Paulini patre (Ephem. gymn. Austr. XXXII, 322 sqq.), impugnauerit, Ausonii nepotem illum ex filia fuisse ratiocinatus. itaque de integro uidetur instituenda quaestio atque primum quidem Paulinus ipse audiendus. eius matrem non fuisse filiam Ausonii uel eo satis ostendi, quod praedia materna saepius commemorat in Graecia Epiroque sita (euch. 273. 414. 481), et olim censui et nunc quam maxime affirmo. nam quod Seeckius nullius momenti hoc esse iudicat, recte id quidem se haberet, si, quod ille Leipzigerum secutus posuit (p. LXXVIII, n. 352), auita quoque in oriente praedia a Paulino essent significata. uerum enimuero poeta, ubi de Graecis possessionibus suis addita unde acceperit mentione loquitur (euch. 414 sqq.), maternas tantum appellat atque

etiam disertis uerbis opponit rebus auitis, quas citra mare in Gallia sitas fuisse cum uniuersus loci contextus, tum barbarorum rapinae, quas illae pertulisse dicuntur, Romanumque nefas, cuius ipsum fratrem participem arguit Paulinus, et Gothorum postea iurisdictio (euch. 570 sqq.) satis superque demonstrant. quae auitae res quin ad eundem auum consulem pertineant, quem poeta commemorauit unum, nemo puto dubitabit. iam computantibus nobis nusquam ne uerbo quidem paternam hereditatem a Paulino commemorari, quamquam satis diuitem fuisse patrem ex ipsis rebus apparet, auita illa bona a paterno auo uidebuntur fluxisse, praesertim cum Ausonii aui fortunas ipsa dote excepta non ad filiam, sed ad filium eiusque liberos transire oportuerit. inde quam firmissima ratione efficitur Hesperium Ausonii filium putandum esse patrem Paulini.¹⁾ cui rationi aptissime suffragatur, quod Ausonius inter tot propinquos, quibus nominatim triginta carminibus parentauit, nullum ex nurus familia affinem posuit, ut eam externae fuisse originis pro certo conicias. nec spernendum uidetur esse illud, quod Paulinus unius fratris facit mentionem, auus tertiam Hesperii progeniem mortuam queritur.

Aduersari tamen uel grauissimis, quae modo proposuimus, argumentis uidentur codicum Theodosiani et Justiniani leges quaedam ad Hesperium datae, si cum eis conferas, quae de patris honoribus Paulinus prodit. quae res ut satis perspicui possit, cum Paulini tum legum testimonia breuiter examinare mihi liceat.

¹⁾ Auita dicere potuit bona paterna ea de causa, quia ex magna parte aui manserunt ad annum fere 395, quo mortem obiisse Ausonium ueri simile est. quod autem Seeckius filiam Ausonii praedia Graeca fortasse ab Arborio patris auunculo per hereditatem accepisse suspicatur, ut res auitae putandae sint dotales, non considerat uita decessisse Arborium, antequam filia ab Ausonio suscipi posset. an quam a. fere 377 Paulinum primum edidisse dicit, mox alterum filium, eandem natam esse statuemus ante annum 335? (cf. quae de Arborio proposuimus Auson. quaest. p. 24 sqq.) denique quominus Peipero accedamus Paulinum Thalassii filium e priore nescio qua coniuge susceptum putanti (prol. ad Auson. p. CI), obstant omnia, quaecumque de parentibus poeta narrat. (cf. in primis 248 sq. et 317 *genetricem meam*.)

Atque Paulinus quidem natum se esse dicit Pellis patre uices praefecti in Macedonia gerente (euch. 26), deinde nono aetatis mense nondum exacto Carthaginem esse translatum (31 sq.), iterumque, cum annum et semestre tempus *sub genitore proconsule* in Africa degisset (34 sq.), prius Romam, deinde Burdigalam deuectum ita, ut ante primum aetatis triennium confectum ad auum perueniret eiusdem anni consulem (48 sq.), qui annus fuit p. Chr. n. 379.

At uero in codicibus Theodosiano et Justiniano leges ad Hesperium datae extant hae (Seeck p. CVII, adn. 501—504): *ad Hesp. proc.* Theod. XV, 7, 3 (10. Mart. 376). I, 32, 2 (8. Iul. 376). Iust. XI, 66, 3 (desideratur temporis significatio). *ad Hesp. praef. praet.* Theod. I, 15, 8 (21. Ian. 377). VIII, 5, 34 (27. Febr. 377). VII, 18, 2 + XIII, 1, 11 (2. Iul. 379). XIII, 5, 15 (21. Iul. 379). VIII, 18, 6 + Iust. VI, 32, 4 (31. Iul. 379). Theod. XVI, 5, 5 (3. Aug. 379). VI, 30, 4 (6. Dec. 379). X, 20, 10 (14. Mart. 380). ambigitur de lege Theod. XVI, 5, 4 (22. Apr. 376), quam Haenelius ad Hesp. praef. praet. perperam inscribi et ad proconsulem potius esse datam putat, Seeckius cum Gothofredo ad annum 378 pertinere suspicatur.

Quodsi Hesperius Ausonii filius iam ineunte a. 377 proconsulatu deposito ad praefecturam esset prouectus, luce est clarius eum non esse habendum patrem Paulini, ut qui eo tempore uixdum primos in Africa menses degerit. putaueram autem Haenelio praeunte legem VIII, 5, 34 proconsuli utique esse tribuendam. quod ut contenderem, exordio potissimum legis adducebar: *Quia in omnibus aliis prouinciis ueredorum pars quarta reparatur, in proconsulari prouincia tantum detur, quantum necessitas postulauerit* — neque quibus Seeckius ad hanc sententiam refellendam usus est argumentis ex ipsa lege petitis, ut eius opinioni accedam, commoueor.

Primum enim quod contradicit Seeckius: *quamuis praefecturae iurisdictio in Africa proconsulari cessaret, res tamen uehicularis, de qua in illa lege agitur, per totum imperium ei subiecta erat* — non solum aliae de re uehiculari leges ad proconsulem inscribuntur, uelut Theod. VIII, 5, 7. 10. 64,

sed etiam in lege VIII, 5, 4 proconsules diserte inter eos numerantur, quibus cura erat cursus publici, mancipum autem, de quibus in ultima lege VIII, 5, 34 praecipitur, dispositio proconsuli Africae decernitur lege VIII, 5, 15. deinde Seeckius offendit in uerbis: *ab officio proconsulari*, quorum loco ad proconsulem utique scribendum fuisse censet: *ab officio gratitatis tuae* uel simile aliquid; occurrunt tamen Theod. XI, 30, 62 ad Diotimum proc. haec: *sacrum sollemniter hoc est proconsularis cognitionis praestoletur examen*, item VIII, 4, 23 ad Euchereum proc.: *quia plurimi consuetam proconsularem ceterorumque iudicum fugientes militiam*, alia id genus haud pauca. quibus ex rebus cum sit manifestum legem VIII, 5, 34 ad proconsulem dari potuisse, reapse ad illum datam esse meo quidem iudicio exordio, quod supra descripsi, euincitur. quid? *Quia in omnibus aliis prouinciis ueredorum pars quarta reparatur* — ignarumne eius rei fuisse putabimus praefectum praetorio, ut addi oporteret? et quae sequuntur: *in proconsulari prouincia tantum detur, quantum necessitas postulauerit* — cur separatim eam dispositionem factam neque cum eis, quae de ceteris prouinciis proponebantur, coniunctam esse dicemus? igitur ad proconsulem data est, cui et separatim praecipere, quae ad eam unam prouinciam pertinebant, omnino necesse fuit et oneris ceteris prouinciis impositi aptissime potuit mentio fieri, ne nimium ingeri in proconsularem quere retur rector Africae.

Restat sane, etsi hanc legem proconsuli uindicamus, altera, quae eam tempore antecedit, Theod. I, 15, 8, quam ad praefectum praetorio missam e uerbis: *illustris censura tua* recte argumentatur Seeckius. neque tamen ea re efficitur, ut omnia, quae hactenus disputauimus, irrita putanda sint, sed longe alia uia mihi quidem uidetur ingredienda, qua res ad liquidum perduci possit. nam aut fallor aut duorum Hesperiorum honores cum magna rerum obscuracione inter se coniunguntur adhuc et confunduntur, quorum alter fuit praefectus ille praetorio anni 377, alter Ausonii filius Paulini pater, qui proconsulatu Africae annis 376 et 377 functus sociatam cum patre accepit praefecturam Galliarum medio fere anno 379.

Quam coniecturam audaciorē quidem nec tamen refugiendam quibus commendem, non deesse mihi uideo argumenta. atque, ut inde ordiamur, primum suspicionem mouet, quod cum et alii et Seeckius Hesperium in praefectura mansisse continuo ab anno 377 ad annum 380 doceant, tamen ab ineunte anno 377 usque ad mensem Iulium anni 379 nulla omnino extat lex ad Hesperium praefectum data, inde uero ad initium anni proximi missae inueniuntur octo. sed quia casu illud quidem euenire potuit, ut tota legum series intercideret, missum facio et ad alteram offensionem me conuerto. neque enim satis mirari possum, quod Hesperio prius delata sit praefectura, quam patri — is enim *ad culmen honorum peruenit*, si Seeckium audimus, a. 378, cum filius praefecturae sedem alterum iam annum teneret — quamquam pater iam pridem illustri quaestoris munere functus erat, filius paulo antea proconsulatum acceperat spectabilem, nec tamen filio Gratianus, sed patri utpote magistro dilectissimo gratias et debebat et referre cupiebat quam maximas. sed ne hac quidem re satis mihi ipse probarem, Hesperium Ausonii filium non fuisse praefectum ante annum 379, nisi grauissimi testimonii loco accederet, quod Ausonius per tot carmina priorem filii praefecturam non attigit. quam eo ipso loco tacet, ubi commemorare debuit, qui est locus conclamatissimus epicedii in patrem a Seeckio iniuria tamquam nullius momenti spretus. ibi ille uarios familiae honores diserte enumerat ita, ut Iulium Ausonium patrem suum gloriantem faciat de filio poeta:

41 *maximus ad summum culmen peruenit honorum
praefectus Gallis et Libyae et Latio.*

.

45 *huius ego et natum et generum pro consule uidi,
consul ut ipse foret, spes mihi certa fuit.*

Ex his uersibus ei, qui de uita Ausonii scripserunt, primum illud pro certo collegerunt omnes, Iulium Ausonium diem supremum obiisse intra fines anni 378, quandoquidem Thalasius poetae gener eo demum anno proconsul uocatur, proximi uero anni Kalendis Ianuariis poeta ipse consulatum erat ini-

tiaturus (cf. Schenkl proleg. ad Auson. p. VI). itaque Hesperius, si iam anno 377, postquam proconsulatum deposuit, praefecturam accepisset et retinuisset ad medium fere annum 380, hoc loco ea appellatione carere non debuit.

Neque enim otiosum est illud carmen aut futile, sed titulus patris imagini ab Ausonio sollemniter subscriptus (epiced. praef. 8), in quo filii honores premere, suos efferre tantum habuisset odii, quantum inter hos patrem et filium intercedere potuisse, non est cur auguremur. nisi forte quis credit poetam specie sententiae captum, ut in qua satis eleganter consuli opponantur proconsules duo, maluisse filio detrectare apud posteros, quam minus elegantem, sed eundem ueriores uersum componere. igitur Ausonius filium dixit proconsulem, quia is praefecturam illo tempore nondum erat assecutus.

Fuisse autem eis temporibus plures Hesperios nec ipse infitiatur Seeckius; at Hesperium illum comitem illustrissimum, qui a. 385, ut Symmachi cum Damasianis controuersiam iudicaret, Romam missus est (Symm. relat. XXIII, 1), ipsius nostri Hesperii filium fuisse censet. quod tamen argumenti loco ponit ad eam coniecturam firmandam, rarius inueniri Hesperii nomen in monumentis, quam ut alteri quoque familiae usitatum fuisse putemus, mihi quidem non ita satisfacit. sit ut ipsum nomen Hesperii nusquam extet in lapidibus, nisi in duobus, quos Seeckius attulit, titulis, altero Africano C. I. L. VIII. 5423, altero Achaico C. I. L. III, 568 — qui utrum reuera ad Hesperium Ausonii filium eiusque progeniem pertineant necne, in medio erit relinquendum — at cognata certe nomina Hesperi et Hesperionis, e quibus leui mutatione ex temporum consuetudine adhibita facile filiis nomen Hesperii quaeri potuit, saepius leguntur, uelut C. Crispus Hesperio Viuir Brix. (C. I. L. V, 4418), Q. Valerius Hesper [Aquileiense] (ib. 1008) al. itaque Hesperii nomen ad unam Ausonii familiam referri necesse esse equidem non concedo. pluris tamen illud uidetur esse, quod nepotis illustrissimi mentio ab Ausonio fit nulla, nimio ceteroque in honoribus suorum tamquam suis efferendis. denique plurimum etiam nunc tribuo argumento ex protreptici Ausoniani uersibus 35 sqq. petendo. nam cum omnino, si

temporum rationem spectamus, non sit ueri simile Hesperii filium a. 385 iam ad eam aetatem peruenisse, ut illustri munere fungi atque tantam tanti uiri causam imperatorum nomine cognoscere posset, illo loco poeta Censorium Magnum Ausonium nepotem ex filia,¹⁾ puerulum quinque ferme annorum, ita alloquitur:

*tu senium, quodcumque superlabentibus annis
fata dabunt, qui nomen aui geris, indole prima,
primæ nepos, uel re uel spe mihi porge fruendum.*

In his quin *primus nepos* dicatur puer omnium Ausonii nepotum natu maximus, neminem puto dubitaturum, nisi cuius calculis ea res aduersetur. qua enim alia de causa — pace uiri doctissimi dixerim — Seeckius eam appellationem cum uerbis *qui nomen aui geris* artissime coniungi mauult, id quod et dicendi consuetudo et uerborum collocatio et quae intercedunt *indole prima* uetant, et nepotem docet significari eum, cui primo nomen inditum sit Ausonius? an uero quod legitur Auson. par. XII, 2 *primus nate meo nomine dicte puer*, illud cum ipso Seeckio de primo omnium nato interpretabimur, huic loco simillimo eidemque, si quid uideo, planiori tam intortam sententiam subiciemus? quid quod nomen Ausonii ut primo cuique nato inderetur, moris fuisse in ea familia uidetur? Iulius certe Ausonius auus et Ausonius poeta et qui ei natus erat maximus illo nomine fuerunt insigniti, quo post medici famam postque rhetoris laudes poeticas et consularem dignitatem clarius omnino nullum inueniri potuit. quae cum ita sint, Ausonium nepotem ex filia inter cunctos poetae nepotes maximum natu fuisse contendo. atque cum protrepticus scriptus sit a. 380 (cf. Schenkl prol. p. XVI. et quae ipse expo-

¹⁾ Patrem huius non, ut olim existimaueram (Eph. gymn. Austr. l. c. adn. 8), Ualerium Latinum Euromium fuisse, cui Ausonii filia prioribus nuptiis se coniunxerat, nomen illud plenius ex Harlei. codice 2599 protractum a Seeckio, collatis quae leguntur par. XXIV, 10. 16 et XXXII, 12, satis probari uideo. quod ut cum nostra ratione cumque eis conueniat, quae Ausonius de Euromio narrat par. XVI, 4, sufficiet eo loco *natae* rescribere pro eo, quod traditur: *nati*.

sueram Nou. ann. phil. 1881 p. 60 adn. 2), ab Hesperio filios non esse susceptos putandum est ante annum 375 ideoque alienum esse a familia Ausonii comitem anni 385. is quo necessitatis uinculo cum praefecto anni 377 fuerit coniunctus, nihil iam ad nos, ut qui diutius in hac quaestione uersati ad Paulini uitam ex eis, quae nobis uidemur assecuti esse, definiendam ipsa propositi ratione quodam modo prouocemur.¹⁾

Ergo natus est Paulinus ineunte fere anno 376 patre Hesperio uices tunc praefecti Pellis agente, matre Graeca, nobilioris, ut uidetur, originis censusque ditissimi femina. e Macedonia sub finem eiusdem anni uonum uitae mensem nondum egressus Carthaginem uenit, cum pater iam antea, id quod e lege Theod. XV, 7, 3 (10. Mart. 376) cognoscitur, ad munera proconsulis capessenda eo se contulisset. neque est, quod dilatam familiae profectiorem miremur, quoniam et uniuersae domus in alias sedes terra marique discretas transportandae pigra obstabat molitio (cf. euch. 276) et pueri imbecillitas matrisque ualetudo quodque tot tam amplorum praediorum condicio relicturis erat constituenda. atque Carthagine manserunt duodeuiginti menses, si modo recte quondam edoctus probe recordatur Paulinus. is enim quaecumque de primis aetatis annis narrat, senex plus octoginta annorum (euch. 13) congegit neque sua ipsius memoria nixus, sed ut ab aliis acceperat (euch. 34 *ut didici*), neque temporum historiae diserta paraturus adminicula, sed ut deo, qui tenerum puerulum per tot itinerum discrimina seruasset, debitas grates subiungeret. quamquam igitur, cum olim in uitam Paulini inquirens Hesperium in Africam profectum esse ante filium natum suspicarer, nimium me fuisse in uerbis poetae interpretandis libens confiteor, idem tamen uereor, ne uerba inique premat Seeckius. qui, quoniam in legibus Theod. XI, 36, 23—25 datis 30. Ian. 378 Thalassius proconsul Africae appellatur,

¹⁾ Illud unum, ne temere uidear egisse, subiungere liceat non carere exemplo, quod de duabus Hesperiorum familiis suppari tempore eadem praefecturae dignitate ornatis proposuimus: duo enim Flauii Syagrii, alter Gallus, alter Theodosii affinis, duobus deinceps annis 381 et 382 consules fuerunt, de quibus conferantur, quae Seeckius disputauit p. CIX sq.

Paulino dicendum non fuisse asseuerat, se illud tempus *sub patre proconsule* degisse, sed *cum genitore proconsulatu functo.*¹⁾ immo uero si recte se habent rationes nostrae, Paulino scribendum fuit: *duodecim mensibus actis sub genitore meo proconsule, deinde sex mensibus, cum proconsulatu functus esset.* et scripsisset fortasse, si non uersificator, sed rerum scriptor fuisset tamque accurate etiam tum computare potuisset tempora, quorum nemo iam extaret aequalis et idem particeps. quod autem Hesperius priuatus aliquamdiu in Africa remansit, eo consilio uidetur fecisse, ut ibi cum sorore et sororis marito expectaret, quo imperator se esset missurus. comperto deinde fore, ut anno proximo patri collega in eadem praefectura adiungeretur, prima ut uidetur aestate anni 378 Romam se suosque contulit; ibi cum aliquantum temporis constitisset, nauigandi occasione oblata in Galliam profectus *tandem exacto longarum fine uiarum* (euch. 42) Burdigalam terra peruenit initio anni 379, antequam filius primum uitae triennium absoluisset.

Inesse in hac computatione quaedam subtilius concinnata ipse concedo, item, quae Paulinus de paterno proconsulatu narrat, facilius ea quidem conuenire cum temporibus Thalassii, ut qui a. 378 Africam rexit et, cum inde a. 379 in patriam rediret, Romae conuenerit Symmachum (Symm. ep. I, 25). uetant tamen utique cum alia, quae modo exposuimus, tum maxime Paulini illa de maternis atque auitis rebus testimonia. nam ut calculi senem fefellerint in primis aetatis annis definiendis, rem familiarem unde acceperit, nemo herele obliuiscetur, etiamsi Nestoris aeuum superauerit.

Restat, ut de reliqua uita Paulini breuiter exponamus temporibus maxime indicandis: plura et uberiora qui quaerat, uel

¹⁾ Quod autem contendit inter Hesperium et Thalassium annum fere proconsulatum Hilarii cuiusdam intercessisse, quem quidem, cum leges taceant, inscriptio C. I. L. VIII, 1219 demonstrat intra annos 375 et 378 eo honore fuisse praeditum, illud cum nullo certiore indicio sustentetur, ipsa lege Theod. VIII, 5, 34, quam supra Hesperio proconsuli uindicauimus, uidetur dilui. ceterum nihil impedit, quominus aut Hilarium ipsum aut alium proconsulem maiore magistratus tempore morte fraudatum esse putemus.

ipsum carmen uel indicem nominum adeat, ubi res a Paulino gestas ex ordine componemus. uxorem igitur cum duxisset circa annum 396 (euch. 177), patre orbatus est tricenarius eodem fere tempore, quo barbari primum in interiores imperii partes incurrerunt (euch. 232). quod cum acciderit primis mensibus anni 406 (cf. quae aduersus Ebertum l. c. disputauimus), uide quam apte hoc quoque cum nostra de natali tempore Paulini sententia conueniat. ingruentibus deinde Gothorum aduentu Galliae miseris ab Attalo comes priuatae largitionis factus (euch. 294) Burdigala cremata expellitur a. 414 (euch. 314. cf. Dahn, *Könige der Germ.* V, 56). sequitur illud temporis spatium, per quod opibus ualde minutis ad religiosa proposita animum conuertebat monachalem uitam amplexurus, nisi ipsi uiri sancti, episcopum puta et presbyteros, obstitissent. eorum consilio commotus est, ut satis haberet confiteri tamquam lapsus et delicta expiare lectione aliqua ab episcopo imposita. quo facto ad cenam domini denuo admissus est die paschae anni ut uidetur 421 (euch. 468—478). eucharistiam enim hoc loco significari, non baptismum (cf. Ebert l. c. 391, adn. 1) his de causis iam mihi persuasum est: primum infantium baptismus saeculo quarto adeo iam more usuque ecclesiae receptus erat, ut cum parentes Paulini Christianae fidei fuerint addicti (euch. 95), filius pridem sacro fonte initiatus esse putandus sit. ipse uero ut hoc loco reuersum se esse dicit ad altaria Christi ibique recepisse sacramenta, ita lapsum se ad iura Christi refugisse euch. 109 diserte profitetur. adde quod paschae tempora ad paenitentes reconciliandos legitima fuerunt. scripta uero, quorum episcopus ei irrogauerat lectionem, postero demum tempore cum ab ipso Paulino tum ab ecclesia spreta esse puto et condemnata, utpote haereticis infecta erroribus neque abhorret a ueri specie pertinuisse ea ad Semipelagianismum tunc temporis in Gallia meridionali quam maxime uigentem. nam si errores, ut refelleret, cognouisset, non esset cur culpam appellaret eam cognitionem.

Iam unum, quod ad calculos uocari possit, relinquitur tempus conscribendi eucharistici. quod duobus locis plane indicauit Paulinus. atque primum dicit euch. 12 sqq. sex aetates

se uidisse totidemque hiemes duodecimae annorum hebdomadis, unde computes eum carmen componendum suscepisse a. 459 post octogesimum tertium aetatis annum confectum. alterum testimonium extat euch. 478, ubi sacramenta se recepisse affirmat, si editiones et ipsum Bernensem sequimur, *ante hos ter decies super et his quattuor annos*. at uero cum reconciliatus sit a. 421, apparet corruptum esse numerum et reponendum, quod Barthius metri causa coniecit, *super et bis quattuor*. ea demum correctione admissa iustus duodequadraginta annorum numerus completeret idemque suscepti operis efficitur annus 459 (cf. Ephem. gymn. Austr. XXXII, 329 sq.). utrum autem absoluerit opusculum eodem anno necne, non ausim disceptare. nam post uersum euch. 563 quae sequuntur aut omnia aut certe plurima aliquanto post carmini subiuncta esse eo fortasse recte colligitur, quod poeta in uersibus, qui antecedunt, condicionem suam miseram tamquam praesentem conqueritur, quam postea praedicat meliore mutatam esse.

II.

Ueri simillimum est Paulinum praeter eucharisticum¹⁾ nihil litteris mandasse. certe quod Busius (*Paulin v. Nola u. s. Zeit* I, 158) ei tribuit, carmen elegiacum *de domesticis suis calamitatibus* (Class. auct. ed. A. Maius V, 380, ubi Paulino Nolano uix credibili errore assignatur) ab eo alienum esse cum uersuum ratio tum sententiae euincunt. nam, ut cetera taceam, soror deuota et fratris uxor cum liberis ad mendicandi turpitudinem redaetae deplorantur et frater ipse dilectissimus septimum iam annum in uinculis degens. itaque cuiuscumque sunt illi uersiculi, ad Pellaenum nihil pertinent.

Iam cum consilium eucharistici et lemmate et praefatione et ipsis uersibus satis demonstretur, ad dicendi et uersificandi

¹⁾ Formam εὐχαριστικός, siue libellum (cf. praef. 4) siue λόγον intellegere mauis, Bernensi codicis auctoritate fretus retinere non dubitauit; altera enim, quam editiones praebent, εὐχαριστικόν aut ex praefatione, ubi *eucharisticum opusculum* legitur orta aut ad similitudinem aliorum id genus lemmatum a Bignio constituta esse mihi uidetur.

rationes paucis describendas accedamus: exemplorum copiam indices suppeditabunt. atque uiribus omnino imparibus accessisse se ad opusculum uersibus conficiendum Paulinus probe intellexit ipse disertisque uerbis professus est (euch. praef. 4. u. 85). nec habemus, quod reprehendamus nimiam uel adeo fictam eius modestiam, quippe qui neque sententias ita formauerit, ut infinitas prope continuationes atque grauissima quae dicuntur anacolutha uitaret,¹⁾ et metricae artis ita expertem se praestiterit, ut nullam paginam foedis maculis non conspergeret. atque illud praefatione satis eleganti collata miretur, qui nescit, idem fere hominibus accidere plerisque, qui, cum in soluta oratione bene sint uersati, ad uersus pangendos inuita Minerua animum intendant. metricas uero rationes inuersas et peruersas aliquatenus defendunt immutatae eo tempore omnino uersificandi consuetudines nec non interrupta Paulini pueri institutio (euch. 119 sqq.). accedit, quod Graecis quam Latinis litteris maturius atque faciliore negotio imbutus, ut cui Latina lingua uocetur ignota, Homeri potius in hiatu maxime admittendo licentiam, quae uidebatur, quam Latinorum poetarum ueras aut grammaticorum fictas uersuum componendorum leges amplexus est. itaque quamquam ne ipse quidem concesserim eundem, qui duobus locis uocabulum *trieteris* iustis numeris protulit (u. 49. 121), tertio loco (u. 474) produxisse

¹⁾ Maximum anacoluthi exemplum praebent u. 149—153 a Barthio frustra temptati; nam uocabulum *euasero*, etsi uices coniuictiui perfecti per inauditam licentiam tuetur, sustentatur tamen ipso loco Uergilii Aen. IX, 98, neque participii casus rectus grauiorem habet offensionem, quam qui u. 213 sqq. leguntur nominatiui ab omni conexu soluti. eodem pertinet, quod u. 599 sententia per coniuictionem *ut* incipiens imperandi elocutione continuatur (cf. 302 sq.). quae cum ita sint, neque de enuntiato relatiuo in uersibus 296 sq. aliter iudicandum esse puto (cf. 251 sqq.). ambigitur de ablatiui absoluti condicione u. 122 sqq.; quamquam enim ad ea, quae praecedunt, aliquo modo applicari potest, uereor tamen, ne nouam initiaturus sententiam auctoris neglegentia sit destitutus. quae uero u. 115 traduntur: *iam me mihi ipse uidebar — sentire*, tam foedum soloecismum Paulino abiudicare uix dubito, ut qui aliis locis compluribus, uelut 57. 123. 273. 459. 534 optime cognitam sibi esse iustam illius uerbi rationem probauerit.

priores syllabas, uel *meminisse* u. 593 ab ipso Paulino usurpatum esse pro epitritho quarto, quae uox suas seruat quantitates u. 258, seruare uidetur etiam u. 53, caue tamen cum Barthio pleraque omnia id genus uitia uocabulis immutandis uel transponendis expellas.

Uerum tamen ut licentiam corripiendarum et producendarum syllabarum atque hiatus liberius adhibiti exempla plurima ipsi scriptori tribuam, minime eis assentior uiris doctis, qui mancos quoque et hypermetros uersus ab eo profectos esse censuerint. primum enim homini Latino inuito accidisse, ut pentametrum uel heptametrum dactylicum pro hexametro poneret, nullum quantum scio extat exemplum (cf. Luc. Mueller de re metrica, 249). tum uero apud Paulinum haud pauci eorum uersuum, qui manci sunt a ratione metrica, iidem manci uidentur, si sententiam spectamus. nam ut u. 599 negandi uocem a librario omissam esse luce est clarius, ita u. 542, etsi restituta uera lectione *euictus* (u. 541) maxima offensio sublata est, desideratur tamen uocabulum, quod promptum ad noua consilia capessenda non senem demum, sed omnino per totam uitam fuisse Paulinum indicet; itaque *semper* excidisse magnam habet ueri similitudinem. item u. 335 uocabulum *licet* efflagitare quodam modo uidetur alterum adiectiuum, cui *ingenuorum* opponatur. inde etiam u. 53 planius deperiisse temporis indicium et u. 399 aut Barthio duce *suscepta* (uel *concepta*, quod malim) hiatus non castigato scribendum aut adiectiuum uelut *ingens* post uocem *res* inserendum esse contendam. et ex hypermetris uersibus unum 528 iam altera manus codicis Bernensis in pristinam formam restituit expunctis litteris *per* uocabuli *perparuus* utpote male ex eis quae sequuntur iteratis. alteri uersui 61 eandem medicinam adhibendam atque ordine uocabulorum *permixtis semper* mutato rescribendum esse *semper mixtis* olim putabam, dissuadentibus licet rationibus metricis; quibus nunc commoueor, ut Schenkeli correctionem *docta* pro *doctrinam* scribentis libens amplectar. denique tertius uersus 346 unde caput superfluum *consilii* acceperit intelleget puto, qui u. 369 et ipsum per *consilium* incipientem respiciens uiginti tribus lineis distare hosce uersus, quindecies autem uiginti

tres lineas ab initio carminis ad u. 345 numerari computabit. nam aut fallor aut librarius, cum archetypum describeret ex codice, qui ternos et uicenos uersus exhiberet in pagina, confecta pagina quinta decima ad septimam decimam statim oculis aberrauit et uocabulum *consilium* prope ad finem descripsit, priusquam errore cognito ad sextam decimam reuerteretur. cf. tamen adn. crit. ad u. 346.

Atque hactenus de uersuum ratione. in uerbis autem eligendis et componendis cum aetatis illius deprauatam orationem saepissime agnoscas, tamen haud raro elegantioris eloquii studium elucet. et cum Uergilium unum omnium maxime ueterum auctorum atque haud scio an unicum puer lectitasset, mox desidia legendi captus (euch. 136) ad senectutem ingruentem usque libris abstinuisset, illum senex memori animo uarie imitatus est. nam et ipsis Maronis uerbis saepissime usus est ad suas res describendas ita, ut paululum sciens immutaret, cuius rei uix ulla pagina exempla non praebet, et totidem fere locis atque maxime quidem in principio et in fine uersuum sonum potius quam sententiam Uergilianorum uersuum memoria tenens ad similitudinem eorum prope inscius suos conformauit. ueluti cum apud Uergilium olim legisset Ecl. VIII, 55 *sed tamen ista satis*, ipse scripsit u. 406 *sit tamen ista satis* et memor uerborum illius *tempora parcae* (Georg. III, 228) uel *aut tua iura resoluo* (Aen. III, 27) ipse confecit uersuum exitus scribendo *tempore pascha* (u. 475) et *ad tua iura refugi* (u. 109). nam ut recte demonstrauit Antonius Zingerle (*Zu spätlat. Dichtern* I, 84. 98) plurimas uersuum concludendorum formulas adeo in communi poetarum usu fuisse, ut ad ipsius Uergilii imitationem referri uix possent, ita Paulinum eas ab ipso potissimum Uergilio didicisse equidem pro certo habuerim. reliquorum enim prioris aevi poetarum experts omnino uidetur habendus esse, quoniam ne Horatianae quidem aut Ouidianae lectionis certa uestigia apud eum reperias. pauca enim, quae ipse attuli, utriusque poetae exempla de Flacco nihil, de Nasone uix tantum probare possunt, non abesse suspicionem, quin Paulinus Metamorphoseon libri undecimi partem quandam puer cognouerit. immo uero si me audis, quae inde mutuatus

uidetur esse, casui potius et ipsi rerum similitudini et imitationi Uergilianaë tribues. nam si *cuius mihi cura tuendae* (251) ex Ouidii uersu Met. XI, 397 desumpsisset, non herele abstinuisset, quominus insequentem quoque uersum: *fratri fera bella placebant*, quo ipsius condicio quodam modo praeformata esset, in suum usum conuerteret.

Recentiorum atque Christianorum uatum Ausonium auum, ut par erat, maxime imitatus est. multa etiam, etsi obloquitur Leipzigerus, eum e Paulini Nolani carminibus prioribus — ea dico, quae in domo patris una cum aui opusculis asseruata esse mihi quidem comprobatur sylloge Uossiani codicis 111 (cf. Schenkl prol. ad Auson. p. LVIII) — atque maxime e quarto et decimo imitanda sibi sumpsisse manifestum est. Iuuenicum ei cognitum fuisse uel unus uersus 20 cum Euang. uersu III, 7 collatus satis demonstrat. nec desunt, quae Sedulii notitiam sapiant. quae res cum ad tempus euulgati carminis paschalis definiendum summi sit momenti, quascumque inueni similitudines congeffi, ut suum cuique in ea quaestione iudicium relinqueretur. mihi, ut dicam, quod sentio, ceteros locos una respicienti ueri uidetur esse similius eueh. u. 9 ex Sedulii uerbis V, 51 sq. petatum, quam ab ipso Paulino tam eleganter e duobus illis, quos ascripsi, locis Uergilianis concinnatum esse. contra, quae in Hilarii hymno quaeque in Prudentii carminibus offendi pauca atque incerta, nec ipse pro uerae imitationis exemplis posuerim, addidi tamen, ne deesse uiderentur. denique Sidonium inter eos, quos imitando noster secutus sit, prorsus non rettuli, quia loci duo a Leipzigero allati (XVI, 68. XXII, 107) rebus potius quam sermone ad Paulini sententias accedunt neque alios repperi, qui reapse a Paulino expressi esse uideantur.

Ceterum quamuis Paulinus, ut suum dicendi genus distingueret, ab illis poetis haud pauca assumpserit, tamen si totum spectamus carmen, fatendum erit, ad suum pleraque ingenium dixisse hominem parum litteratum neque in aliorum poetarum studium dedita opera incubuisse, ut lucrum inde faceret, sed recepisse, quae ultro offerret tenax senis memoria.

III.

Paulini carmen propter priuatam atque singularem quandam indolem non ita saepe lectum aut descriptum esse putandum est, id quod et posteriorum scriptorum silentio et codicum paucitate demonstratur. neque enim inter tot scriptorum nomina a Gennadio, Isidoro, aliis seruata huius Paulini mentio occurrit et codices adhuc duo ad cognitionem doctorum hominum peruenerunt, quorum alterum, qui principi quondam editioni pro fundamento fuerat, plane esse deperditum iam supra significauimus, alter olim Bongarsii asseruatur hoc tempore numero 317 insignitus in bybliotheca Bernensi.

Atque ut priore loco de deperdito codice agam, neque cuius fuerit aetatis neque unde in manus Margarini de la Bigne peruenerit, erui potuit. ille enim cum primam sanctorum patrum bybliotheacam uolumine octauo tamquam appendice absolueret (Parisiis 1579), inter cetera carmina Christiana Paulini quoque uersus proposuit nullo ne leuissimo quidem indicio adiecto, unde petiisset. itaque cum et catalogos librorum, qui in bybliotheccis Gallicis asseruantur, frustra perlustrassem neque epistulis huc illuc dimissis ullum indagassem codicis uestigium, acquiescendum putauit in ipsa editione, inuitus quidem, neque enim dubitari potest, quin editor aut errore uel negligentia deceptus aut obscuritate sermonis et scripturae mendis manifestis in coniciendi licentiam inductus locos quosdam ex suo iudicio mutauerit. extat igitur carmen in appendice illa a pagina 281 usque integrum ceteroqui, nisi quod uersus 468 altera pars desideratur, quam ex Bernensi libro nunc primum proponam. ad uersum 27 in margine *Orbis* ascriptum legitur, ad uersum 311 *Atiulfus rex Gothorum*, de cetero praeter ipsa Paulini uerba nihil reperitur. de scripturae indole ac pretio infra accuratius disputabimus. exemplar editionis, quod in bybliothecca aulica Uindobonensi extat, contulit Carolus Schenkl.

Codicis Bernensis 317 primus mentionem fecit Halmius (*Verzeichn. der älteren Handschr. lat. Kirchenväter in den Bibl. der Schweiz*, p. 155), Nolani carminibus per errorem

assignans eucharisticon. deinde summatim descripsit Hagenus in catalogo librorum mss. Bernensium p. 325. atque est codex membranaceus in quarto foliorum quattuordecim saeculo, ut uidetur, nono singulis columnis uicenorum et quaternorum uersuum dilucide scriptus, nisi quod uocabula haud raro male dirempta sunt. compendia praeter usitatissima syllabarum *et, um, am, que, bus, per, prae* et si qua sunt similia, deinde uocabulorum *Christus, deus, noster, omnis* pauca reperiuntur. Paulini carmen hodie solum exhibet atque sine lemmate antiqua manu scripto neque ullo ad id spatium in capite paginae relicto. sed ex ampliore codice haec folia esse decerpta inde recte colligi licet, quod in imo margine primae paginae numerus quaternionis XVII eodem atramento, quo manus altera usus est, exaratus legitur, et post folium quartum decimum duo, quibus alter quaternio olim complebatur, resecta esse apparet. eadem re et illud comprobari puto ne in hoc quidem exemplari ab initio anonymum fuisse carmen, sed in fine quaternionis XVIⁱ extitisse olim titulum opusculi cum nomine auctoris. primae manui, quae codicem scripsit, altera uidetur esse aequalis, quae multis locis omissa addidit, commissa correxit, pauca in margine quoque interpretamenta notauit. mutauisse eam manum grauissima quaeque e codicis alicuius auctoritate, uel unus uersus 428 prima manu per negligentiam omissus, altera in margine adiectus testatur. atque idem fuisse exemplar, e quo codex descriptus erat, cum omnino sit ueri simillimum, loci indicant complures, quos a priore scriptore aut nihil aut parum intellectos altera manus ex eiusdem scripturae uestigiis uocabula recte constituendo uel adeo lacunas supplendo emendauit (cf. 34. 194. 256. 284. 312. 488. 566). ab eadem manu altera signum ρ profectum est, quadraginta uersibus eis, qui metricam aliquam offensionem habere uiderentur, in margine appictum (20. 39. 53. 61. 91. 98. 110. 116. 160. 170. 194 (del. m. 3). 197. 208. 242. 276 (del. m. 3). 294. 306. 331 (del. ipsa m. 2). 341. 357. 398. 413. 415. 438. 443. 449. 460. 474. 477. 493. 516. 521. 526 (527?).

B² 528. 529 (eras.). 542. 566. 573. 575. 588. 599). tertia manus multo recentior (XVIⁱ uel XVIIⁱ puto saeculi) in margine et

signa quaedam († ad uersus 335. 341. 468. 508. 537, // ad u. 399) et coniectanea notauit ad uerba scriptoris emendanda, in ipso qui dicitur textu perpauca correxit atque maxime quidem dirimendo uocabula. ad eam manum referenda censeo, quae in summo primae paginae margine leguntur: *Incerti auctoris ἐνχαριστικὸς*, quamquam uocabula priora hodie in leni rasura quarta manu renouata extant. nihil enim aliud eo loco ante rasuram fuisse litterarum forma tertiae manus scripturae simillima satis probat. eidem quartae manui, quam saeculo XVIII° uel ipsi nostro ineunti assignauerim, deberi uideatur speciosa ad corruptum praefationis locum coniectura (cf. praef. 2), item numeri 2—14, quibus folia notata sunt. contulit hunc codicem Hageno intercedente prior in usum meum Carolus Dick, postmodo cum alterum carminis fontem nullum inuenissem, Brunsuigae ut praesens ipse cognoscerem, magistratum Bernensium beneuolentia factum est.¹⁾

B⁴

Atque codicem Bernensem cum Bignii libro artissimo quodam uinculo esse coniunctum cum uirtutum tum uitiorum concentus luculentissime docet. non solum eisdem locis eadem litterae singulae aut aliis mutatae sunt similibus — uelut confunduntur *ae* et *e* (117. 139. 245 al.), *ae* et *a* (283), *e* (*ae*) et *i* (praef. 2. u. 11. 83. 270. 432. — 415. 458), *a* et *u* (62), *a* et *o* (355), *o* et *u* (27. 36. 106. 130. 362), *c* et *e* (197), *c* et *t* (523), *h* et *b* (478), *s* et *t* (523), *v* et *l* (58) al. — aut falso additae (174. 182. 406) uel omissae (139. 273. 330. 480. 598), sed etiam in grauioribus mendis, quale est 488 *inque penatis* pro *linquere natis* atque in ipsis uersibus hypermetris et maucis uno, de quo dixi, uersu 468 excepto ita conspirant, ut de cognatione dubitare nemo possit. nam ubi quam maxime discrepant — praef. 2. u. 100. 370. 449. 451 — eis locis omnibus propositam scripturam ex suo iudicio aut librarium correxisse,

¹⁾ Collationem codicis ab Hageno ipso quondam in usum Galli Morelii confectam cum ille mihi ultro qua est liberalitate concessisset, frustra in eis, quae Morelius reliquerat, quaerendam curauit; neque ulla Morelii in Paulinum coniectanea superesse per litteras me certiore fecit P. Gabriel Meier bibliothecae Einsidlensis custos.

qui Bignii codicem confecit, aut editorem ipsum apparet. ita u. 371 uocabulum *prius* intrusum esse puto, cum pro *aũt* legeretur *ante*, quod ad metricam rationem minime quadraret. eodem modo u. 451 cum extarent in codice archetypo, quae in B seruata sunt: *namque et memores quem eos* inepte di-remptis uocabulis, correctum est, ut iustus uersus efficeretur: *namque etiam memor es quam illos*, quamquam ne haec quidem uerba sanum praebebant sensum. neque alia de causa u. 449 *dona* pro *dare* in P subditum esse contenderim. item in praefationis loco, quem dixi, *memoria* pro *memore* (B⁴ recte *maerore*) substituit corrector, quia sententiam substantiuo nomine explendam esse uidebat.¹⁾ denique u. 100 uocabulum *quomodo* quin ex compendio *quõ*, quod B retinuit, male soluto natum sit, quis dubitat? contra quod in extremo uersu 214 P *causas* exhibet pro *census*, haud scio an codicis scriptura detrita uel aliter oblitterata deceptus sit, qui primus dedit. ita aliorum quoque uersuum exitus uidentur deprauati esse (cf. 94. 99. 182. 239. 283. 318. 390. 480. 523. 601).

Ceteras, quotquot sunt, codicum discrepantias, quantumcumque faciunt ad sententias constituendas, tamen si litterarum ductum spectes, minores existimes, quam unde quis diuersos fontes suspicari possit. itaque aut ad eundem archetypum utrumque codicem redire putandum est, aut alterum utrum ex altero utro esse descriptum. et B quidem, cum saepissime genuinam lectionem praebet atque adeo uersus 468 alteram partem seruauerit, quae in P desideratur, ab altero originem non duxisse manifestum est. contra P, si ex B fluxisset, descriptum esse oporteret, posteaquam altera manus scripturam correxit; aliter enim cum uocabula compluria tum integros uersus 428 et 488 habere non posset. atqui P nonnulla seruat corrupta, quae B² correxit, qualia sunt *steriles* 83, *incautos* 106, *nec lecta* 184, quin etiam *malasuada* 190, per-

¹⁾ Eodem loco plenior scripturam *marcescentem* ex P recepimus (B *marcentem*), quia probabilius uidebatur esse syllabam *ces* et scriptorem et correctorem codicis B efugisse (cf. *quaere* 442), quam temere ac sine causa adiectum esse in P.

paruus 528, quae, nisi oculi me fallunt, correctae sunt iam manu prima. adde quod Bignianae editionis corruptelae pleraeque ex ipso Bernensi oriri prorsus non potuerunt; nam ne tales quidem, quales *diuersa* 210, *rupta* 238 ad Bernensem scripturam *diuerse*, *rupte*, sed ad pleniorē redeunt.

Itaque B et P e communi tantum archetypo profluxerunt, multis iam tum corruptelis obsito. atque altera earum series originem duxit e codice quodam quadrata et continua scriptura confecto, uocabula dico male dirempta et litteras permutatas in primis EI, CT, VL. cuius rei uel maximo documento est illud *inque penatis* pro *linquere natis* u. 488, in quibus L omissum propter sequentem litteram I, P ex R deprauatum, denique syllabae *re* compages peruersa fontem produnt. nec tamen ex eo ipso codice descripta sunt B et P. intercessisse enim codicem longe alius scripturae cum ceteris litterarum mutationibus tum compendiis male solutis et eo comprobatur, quod scriptor Bernensis codicis nonnullis locis in scriptura enucleanda haesitauit atque lacunam correctori explendam reliquit (cf. 194 *ita*, 256 *inter*, 312 *gothi*). qua re accuratius perpensa ad merouingicam potissimum scripturam deferimur, quippe in qua, ut cetera mittam, ipsa littera *t* diuersissimas cum aliis litteris ligaturas ineat. et tamen habemus eius scripturae, ni fallor, reliquam ligaturam *rt* (*rt*) a scriptore Bernensis codicis tribus locis seruata (*ortus* 272, *referta* 283, *partes* 302). nam eandem in archetypo extitisse Bigniana lectione *ostrus* 272 demonstratur, quae nisi ex ea uel simillima litterarum forma oriri uix potuit.

Haec habui de codicum stirpe ac cognatione quae dicerem. ceterum quantum B alterum superet, etsi interdum in leuioribus maxime rebus scripturae Bignianae utpote obiter correctae cedat, cum ea, quae protulimus, exempla testantur, tum singulae carminis paginae ostendent. eum igitur uel in orthographicis rebus¹⁾ quam maxime fieri potuit sequendum putauit.

¹⁾ Earum maxima quaeque exempla liceat componere: *condicio* (per *t* scriptum 291. 606), *genetrix*, *haut*, *ilico*, *litteratura*, *litus*, *medella*, *neclectus*, *paulo*, *pomeria*, *quattuor*, *quotiens*, *repperi*, *solacium*, *sollers*, *temptare*, *urgens*.

Sequitur, ut de editionibus recentioribus, quae necessaria uidentur esse, exponam. atque primum quidem in ceteris omnibus patrum bybliothecis ab altera Bignii editione usque (Parisiis 1589) desiderari eucharisticon iam Benedictini suo iure questi sunt: ea enim re factum est, ut perpauca homines docti uersibus Paulini emendandis operam nauauerint. quorum principem et tempore et meritis locum obtinet Caspar Barthius. is enim non solum in uastis illis animaduersionum libris LX (Francof. 1624) complures carminis locos temptauit, sed etiam commentarios ampliores reliquit in schedis, quos una cum eis, quae ad Paulini Petricorii libros de uita Martini conscripserat uir ille et legendi et emendandi scriptores Latinos studiosissimus, anno 1680 Paulini uersibus ex recensione Bigniana adiectis publici iuris fecit Christianus Daumius.¹⁾ et inter ea, quae Barthius proposuit, cum multa sint egregie inuenta, quae ex magna parte confirmat Bernensis codex, tamen si eius uestigia ubique sequeremur, totidem fere locis, quot emendatur, inquinaretur scriptura. ille

praepositiones in compositis plerumque non assimilantur, uelut *ad* crescere, *ad* probare (*apprehendere*), *ad*quirere, *ad*sistere, *ad*temptare, *con*latus, *in*lustris, *in*munis, *in*rogare; assimilantur tamen in *aff*ari, *aff*ectus, *aff*ectare (*ad*flicti), *agn*oscere, *allo*quium, *comm*issa, *off*icere sim. ambigit scriba in syllabis *in* et *con* sequente littera *p*: leguntur enim *comp*ensare, *comp*ertus (197), *compl*acere, *compl*ures, at *comp*ellere, *comp*ertus (39. 76), *compl*ere, item *in*pendere, *in*piger, *in*ponere, *in*pugnare, contra *im*perium, *im*plere, *im*ploratus atque haec quidem tria et ipse retinui. eodem pertinent *ex*ilium et *ex*uperare. *quidquid* et similia a prima manu profecta altera ut uidetur correxerit in *quicq* . . . ; *m* non tenuatur ante litteram *q*, uelut *tamquam*, *quemquam*, *umquam*; *h* littera falso modo additur, modo omittitur, uelut *ausi* et *exausit*, *ebdomas*, *Omeri* (*h* add. m. 2), *Halanus*, *Chartago*, *Ghoti* (312) al. *sphera* propter metrum recepi, eademque de causa *penitenda* scripsi, ubi *paenitenda* traditur. commemorandae praeterea singulares scripturae *celeps* 542. *liquid* 509. *poenetrabilia* 20.

¹⁾ *Benedicti Paulini Petricorii poemata et alia quaedam sacrae antiquitatis fragmenta cum Franc. Iureti commentariis, Casp. Barthii animaduersionibus, Ioh. Fr. Gronouii notis et necessariis indicibus edita a Christ. Daumio. Lipsiae 1681.* (at animaduersiones Barthii seorsum habent anni numerum MDCLXXX, cf. Daumii praefatio.) altera quae circumfertur editio anni 1686 praeter ipsi numerum nihil differt a prior.

enim, ut iam supra indicauimus, singularem uel eis temporibus licentiam, qua Paulinus in conformandis uersibus usus est, non ferendam esse ratus uersus a metrica ratione claudicantes plerosque ad seueriorem normam correxit, librariorum negligentiae tribuens, quae auctor deliquerat. quod probe perspexit Dauius: nam in corollariis editioni subiunctis uitia a Barthio castigata ipse tamquam ex licentia poetae oriunda collegit et, qua erat eruditione, aliorum eius aetatis poetarum exemplis aptissime commentatus est.

Tertium libellus impressus est in collectione Pisaurensi uol. VI. (Pisauri 1766), ceteroqui ad Bignianam recensionem, nisi quod erroribus typographi incredibilem in modum distinctus uno loco (u. 270) casu, ut uidetur, emendatione donatus est. Ed.
Pisaur.

Quartam editionem nostra demum memoria curauit Ludouicus Leipziger (*Paulini carmen eucharisticum prolegomenis et adnotationibus illustratum. dissert. Vratisl. 1858*). qui quamquam alios locos melius constituit ipse, alios Friderici Haasii emendationibus, quas ille cum discipulo communicauerat, egregie adiuuit, multa tamen sententiarum distinctionibus male curandis indigesta, alia typographicis mendis inquinata reliquit (praef. 2 *proposita*. praef. 3 *ipso*. 232 *trecennia*. 246 *prima om.* 344 *quom.* 539 *ad*). neque Barthii commentariis, quantum oportebat, usus est et uarietatem lectionum negligentius indicauit, quam ut dignosci possit, quae editioni principi, quae ipsi, quae aliis debeantur. contra bene meruit eis, quae de uita Paulini praefatus est, in quibus licet ipse dubitans rectam tamen uiam indicauit, qua origo poetae inuestigari potuit. plurimum uero indagandis Ausonii, Uergilii, aliorum locis a Paulino expressis ad carminis indolem illustrandam contulit. 1

Ipsae quibus fere legibus in recensendo eucharistico uersatus essem, cum iam supra hic illic significauerim, restat, ut de apparatus critici ratione pauca praemoneam. dedi igitur integrum quidquid in codice Bernensi utpote unico a scriptura recepta discrepat, ne ipsis quidem recentissimarum manuum coniectaneis marginalibus exceptis. ex editione Parisina adieci uariantes lectiones omnes praeter orthographica minora atque

constanti usu obseruata, quae infra conguessisse sufficet.¹⁾ Daumiani contextus et Leipzigeriani propria quaedam suis notis d et l significauit. tum de coniecturis, quas Barthius, Daumius, Leipzigerus, Haasius ad uerba scriptoris restituenda proposuerunt, elegi, quascumque ueri similes cuiquam uideri posse suspicabar. denique e meis coniectaneis, quorum partem iam olim in medium protuleram Eph. gymn. Austr. XXXI, 248 sqq., potiora assumpsi.

Atque cum ad finem praefandi peruentum sit, superest ut eis uiris doctis, qui me in hoc, quantumcumque est, opusculo conficiendo uarie consilio uel opera adiuuerunt, diserte agam gratias, quas me debere quam maximas profiteor Carolo Schenkl, siquidem beneuolentissimus mihi huius curae suscipiendae auctor, susceptae adiutor extitit, deinde Carolo Dick, Hermanno Hagen, Paulo Ionae Meier, Michaeli Petschenig.

¹⁾ Litterae *u* et *v* usurpantur promiscue; *ij* pro *ii* inuenitur in fine uocabulorum; pro litteris *m* et *n* saepissime occurrit lineola superscripta, etiam in mediis uocabulis (uelut *nuc* 100, *dāna* 239); per compendia interdum scribuntur *et, que*; *ε* pro *ae* quater admissum est in praefatione. praepositiones *ad, con, in* omnibus locis assimilantur, nisi quod *ad* seruatur ante litteram *s* (tamen *aspirans* 5); littera *m* attenuatur sequente littera *q* in uocabulis *unquam, tanquam, quicumque* sim. (*quamcumque* 601) — adde *circundat* 387, *circuniecta* 391 — item *d* in uocabulis *quicquam, quicquid* et si qua sunt similia. leguntur praeterea *charus, conditio* (291. 364. 574), *delitiae, exsuperare, genitrix, haud, illico, literatura, littus, paullo, quatuor, reperi, solatium* (per *c* scriptum 293. 516), *solers, tentare*. duobus uocabulis scribi solent *& iam, ne fas*, contra continuis syllabis *nequando, nequid* sim.

PAULINI EYXAPICTIKOC.

PRAEFATIO.

[1] Scio quosdam inlustrium uirorum pro suarum splendore uirtutum ad perpetuandam suae gloriae dignitatem ephemeridem gestorum suorum proprio sermone conscriptam memoriae tradidisse. a quorum me praestantissimis meritis tam longe profecto quam ipsa temporis antiquitate discretum non utique ratio aequa consilii ad contexendum eiusdem prope materiae opusculum prouocauit, cum mihi neque ulla sint tam splendida, de quibus aliquam possim captare gloriolam, nec eloquii tanta fiducia, ut facile audeam cuiusquam opera scriptoris aemulari, [2] sed, quod non piget confiteri, iam dudum me in peregrinatione diuturna aerumnosi otii maerore marcescentem misericordia, ut confido, diuina ad huiusmodi me solacia affectanda pellexit, quae simul et bene sibi consciae senectuti et religioso proposito conuenirent, ut, qui me scilicet totam uitam meam deo debere meminisssem, totius quoque uitae meae actus ipsius deuotos obsequiis exhiberem eiusdemque gratia concessa mihi tempora recensendo eucharisticon ipsi opusculum sub

† Incerti auctoris εὐχαριστικὸς — B³ 4 cf. proleg. p. 283 S. PAULINI EYXAPICTIKON P INCIPIT PRAEFATIO BP 2 aephimeredem B Æphemeridem P 4 ad quorum (o ex a) B profectu Barth. coll. Auson. protr. 71 7 splendida* (m eras.) B 11 erunosi B erumnosi P memorem arcenē B¹ distinxit m. 4 et in mg. ascr. † maerore memoria marcescentem P cf. proleg. p. 284 n. 12 me del. Barth.

ephemeridis meae relatione contexerem, [3] sciens profecto et benignae ipsius misericordiae circa me fuisse, quod indultis humano generi temporariis uoluptatibus etiam ipse prima mea aetate non carui, et in hac quoque parte curam mihi prouidentiae ipsius profuisse, quod me adsidiuis aduersitatibus moderanter exerceus euidenter instruxit, nec inpensius me praesentem beatitudinem debere diligere, quam amittere posse me scirem, nec aduersis magnopere terreri, in quibus subuenire mihi posse misericordias ipsius adprobassem. [4] proinde si quando hoc opusculum meum in cuiusquam manus uenerit, ex ipso libelli titulo praenotato euidenter debet aduertere me hanc meditatiunculam meam, quam omnipotenti deo dedico, otio meo potius quam alieno negotio praestitisse, magisque id meorum esse uotorum, ut hoc qualecumque obsequium meum acceptum deo sit, quam ut carmen incultum ad notitiam perueniat doctiorum. [5] attamen si cui forsitan magis curioso tantum otii ab re sua fuerit, ut laboriosum uitae meae ordinem uelit agnoscere, exoratum eum cupio, ut, siue aliquid seu forsitan nihil in gestis uel in uersibus meis, quod possit probare, repperit, ea tamen ipsa, quae elegerit, obliuioni potius inculcanda deleget, quam memoriae diiudicanda commendet.

1 aephimeredis *B* Æphimeridis *P* 2 benignę (ę *m. 1*) *i.* misericordię *B* benigna *i.* misericordia *P* 3 ipsa *P* 4 carni *P* 5 adsidiuis *P* 11 praenotate *B* *aduertere *B* 16 Adtamen *B* 18 uellit *B*
 19 seu] siue *P* forsitan *P* 20 probare (a *ex o*) repperit *B* repperit *P*
 quaelegerit *B* 21 inculpata *BP* inculcanda *scripsi* EXPLICIT PRAEFĀ *B*
 EXPLICIT PRAEFATIO *P*

EYXAPICTIKOC DEO

SUB EPHEMERIDIS MEAE TEXTU.

Enarrare parans annorum lapsa meorum
 tempora et in seriem deducere gesta dierum,
 ambigua exactos uitae quos sorte cucurri,
 te, deus omnipotens, placidus mihi, deprecor, adsis
 5 adspiransque operi placita tibi coepta secundes,
 effectum scriptis tribuens uotisque profectum,
 ut tua te merear percurrere dona iuuante.
 omnia namque meae tibi debeo tempora uitae,
 auram ex quo primum uitalis luminis hausī,
 10 inter et aduersas iactatus saepe procellas
 instabilis mundi te protectore senescens
 altera ab undecima annorum currente meorum
 hebdomade sex aestiui flagrantia solis

4 sq.] Uerg. Aen. X, 461 te precor Alcide coeptis ingentibus adsis.
 IIII, 578. adsis o placidusque iuues, cf. Paulin. Nol. VI, 159. 5] Uerg.
 Aen. VII, 259 di nostra incepta secudent. 9] Sedul. C. P. V, 51 sq. nec
 luminis huius hausisset placidas flabris uitalibus auras, cf. Uerg. Georg.
 II, 340 cum primae lucem pecudes hausere, Aen. I, 387 sq. auras uitalis
 carpis. 12] Uerg. Ecl. VIII, 39 alter ab undecimo tum me iam acceperat
 annus. 13 sq.] Uerg. Georg. I, 48 bis quae solem, bis frigora sensit
 Auson. Ecl. X, 1 sqq. (Schenkl) sol — feruidis flagrans habenis pulsum aesti-
 uum conficit. Prec. cons. I, 9 solstitia et gelidum boream, cf. Uerg. Georg.
 I, 100, Paulin. Nol. XIII, 15 sq. post solstitium — tempora brumae.

Incip̄. εϋχαριτικος δὸ sub aephemeridis meae textu *B* INCIPIT
 EYXAPICTIKON DEO Sub Æphemeridis meae textu *P* 1 lapsa *B*
 2 gesta (a ex u) *B* 4 d̄s ex dī *B* depr*ecor (a eras.) *B* fort. te
 precor 5 placito *Barth* de *B*³ in *mg.* 9 ausi *B* 11 instabilis *Barth*
 instabiles *BP* lis *B*³ in *mg.* 12 currente:eorū (e: ex ē) *B* 13 ebdomade
B ebdomade *P* sextē^a aestiui *B*

- solstitia et totidem brumae iam frigora uidi
 15 te donante, deus, lapsi qui temporis annos
 instaurando nouas cursu reuolubilis aeu.
 sit mihi fas igitur uersu tua dona canentem
 pangere et expressas uerbis quoque pendere grates,
 quas equidem et clausas scimus tibi corde patere,
 20 ultro sed abrumpens tacitae penetralia mentis
 fontem exundantis uoti uox conscia prodit.
 tu mihi lactanti uires in corpore inerti
 ad toleranda uiae pelagique incerta dedisti,
 editus ut Pellis inter cunabula quondam
 25 regis Alexandri prope moenia Thessalonices
 patre gerente uices inlustris praefecturae,
 orbis ad alterius discretas aequore terras
 perueherer, trepidis nutricum creditus ulnis,
 ninguida perque iuga et sectas torrentibus Alpes
 30 Oceanumque fretum Tyrrheni et gurgitis undas
 moenia Sidoniae Carthagini usque uenirem,
 ante suum nono quam menstrua luna recursu
 luce nouata orbem nostro completeret ab ortu.
 illic, ut didici, ter senis mensibus actis

15 sq.] cf. Uerg. Georg. I, 6. 16] Auson. Ecl. I, 12 octaua instaurat reuolubilis orbita solem. 20] Iuuen. III, 7 ille sed abrumpens saeuī penetralia cordis, I, 506 tacitae mentis penetralia, cf. III, 43. 22] Uerg. Aen. V, 396 effetae in corpore uires. 23] Paulin. Nol. XIII, 13 inter dura uiae uitaeque incerta uocauī (al. uocasti). 24] cf. Uerg. Aen. III, 105. 27] cf. Paulin. Nol. X, 104. 29] Auson. Epist. XXV, 69 iuga ninguida. 30] Uerg. Georg. II, 164 Tyrrhenusque fretis. 31] cf. Uerg. Aen. I, 678. 32 sq.] Uerg. Georg. I, 353 menstrua luna, Ouid. Met. XI, 453 sq. ante reuersurum quam luna bis impleat orbem. his ubi promissis spes est admota recursus, Uerg. Aen. V, 46 annuus exactis completur mensibus orbis. 34] Uerg. Georg. I, 247 illuc ut perhibent.

14 brumęam *B* frigore *P* 15 dſ *ex dī B* 16 cursum *Barth*
 aeuī (i *ex o*) *B* 18 expraessas *B* 19 quidem *B* eq *B³ in mg.*
 clauso *P* 20 poen&ralia *B* 27 urbis (o *m. 3 in mg.*) *B* vrbis (*in*
mg. orbis) *P* aequora *B* re *B³ in mg.* 30 tyrreni *B* Tyrrem *P*
 31 chartaginis *B* Chartaginis *P* 32 nouo *P* 33 completeret *B*
 34 terrenis *B¹ corr. m. 2*

- 35 sub genitore meo proconsule rursus ad aequor
 expertasque uias reuocor, uisurus et orbis
 inclita culminibus praeclarae moenia Romae;
 quae tamen haut etiam sensu agnoscenda tuentis
 subiacuere mihi, sed post conperta relatu
- 40 adsiduo illorum, quibus haec tum nota fuere,
 propositum seruans operis subdenda putauit.
 tandem autem exacto longarum fine uiarum
 maiorum in patriam tectisque aduectus auitis
 Burdigalam ueni, cuius speciosa Garumna
- 45 moenibus Oceani refluas maris inuehit undas
 nauigeram per portam, quae portum spatiosum
 nunc etiam muris spatiosa includit in urbe.
 tunc et auus primum illic fit mihi cognitus, anni
 eiusdem consul, nostra trieteride prima.
- 50 quae postquam est expleta mihi firmavit et artus
 inualidos crescens uigor et mens conscia sensus
 adsuefacta usum didicit cognoscere rerum —
 quidquid iam * * potui meminisse, necesse est,
 ipse fide propria de me agnoscenda retexam.
- 55 sed quid ego ex nostris aliud puerilibus annis,
 quos mihi libertas ludusque et laetior aetas
 conciliare suis meritis potuisse uidentur,
 uel magis ipse libens recolam, uel dignius ausim

37] Uerg. Aen. I, 7 altae moenia Romae, cf. VI, 781. 42] Uerg.
 Aen. III, 714 longarum haec meta uiarum. 43] cf. Uerg. Aen. III, 108.
 44 sqq.] Auson. Ordo urb. 146 quem pater Oceanus refluxo cum impleuerit
 aestu, Sedul. C. P. II, 163 Iordanis refluas cursum conuertit in undas,
 Auson. de hered. 26 nauiger hic refluxus me uehit ac reuehit. 51] Sedul.
 C. P. III, 152 mens conscia recti, cf. Uerg. Aen. I, 604. 55] Uerg. Aen.
 II, 101 sed quid ego haec. Auson. Genethl. 1 puerilibus annis, cf. Ouid.
 Met. II, 55.

36 orbis *Barth* urbis *BP* 37 rome *B* 38 qua&amen *B* *fort.*
 tuenti 39 oomperta *B* 44 spatiosa *Barth* Garumna *B* 46 spa-
 ciosum *B* 47 Nunc *B*¹ *corr. m. 2 in* non haec *P* haec *Barth*
 51 meus *P* 53 quicquid *ex* quidquid *B* quidquid enim potui memi-
 nisse egisse *Barth* posthac uel simile aliquid excidisse suspicor *cf.*
proleg. p. 278 54 agnoscendo *Barth* 58 uidens *BP* libens *scripsi*

- inserere huic nostro, quem uersu cudo, libello
 60 quam pietatis opus studiumque insigne parentum
 permixtis semper docta exercere peritum
 blanditiis gnaramque apto moderamine curam
 insinuare mihi morum instrumenta bonorum
 ingenioque rudi celerem conferre profectum,
 65 ipsius alphabeti inter prope prima elementa
 nosse cauere decem specialia signa amathiae
 nec minus et uitia uitare ἀκοινωνόητα.
 quarum iam dudum nullus uigeat licet usus
 disciplinarum, uitiato scilicet aeuo,
 70 me Romana tamen, fateor, seruata uetustas
 plus iuuat atque seni propria est acceptior aetas.
 nec sero exacto primi mox tempore lustrī
 dogmata Socratus et bellica plasmata Homeri
 erroresque legens cognoscere cogor Ulixīs;
 75 protinus ad libros etiam transire Maronis
 uix bene conperto iubeor sermone Latino,
 conloquio Graiorum adsuefactus famulorum,
 quos mihi iam longus ludorum iunxerat usus,
 unde labor puero, fateor, fuit hic mihi maior,
 80 eloquium librorum ignotae apprehendere linguae.
 quae doctrina duplex sicut est potioribus apta
 ingeniis geminoque ornat splendore peritos,
 sic sterilis nimium nostri, ut modo sentio, cordis
 exilem facile exhaustit diuisio uenam.

67] Uerg. Aen. VIII, 310, XI, 203 nec minus et. 73] Auson. (?)
 Perioch. praef. 17 Homericum plasma cf. Epist. X, 2.

59 hoc *B* 61 p. s. docta *Schenkl* p. s. doctrinam *BP* p. bene doctri-
 nam *Barth* mixtis s. doctrinam *Leipziger* doctrinam aut ex doct^a ortum
 aut interpr. margin. in textum illata, cf. proleg. p. 278 62 gnarū que *B*
 quorumque *P* gnaramque *scripsi* 65 alfabeti *BP* prim^a elementa *B*
 66 decim *B* 67 euitare *P* cf. 581. 610 akoinononta *B* akinononta *P*
 ἀκοινωνόητα *Leipziger* ἀκοινωνόητα *scripsi* 71 utque *Barth* sani *B*¹ corr. m. 2
 73 *socratus (i eras.) *B* Socratus m. 3 in *my.* h^o omeri (h a m. 2) *B*
 74 Ulyssis *dl* 76 comperta *B* 78 iunxerat *P* 81 sicut potioribus
 apta est *Barth* 83 steriles *B*² corr. m. 2 steriles *P* 84 exausit *B*

- 85 quod nunc inuito quoque me haec mea pagina prodit,
 inconconsulta quidem, quam sponte expono legendam,
 sed mihi non rebus, quantum confido, pudenda,
 quarum notitiam scriptis contexere conor:
 namque ita me sollers castorum cura parentum
 90 a puero instituit, laedi ne quando sinistro
 cuiusquam sermone mea se fama timeret.
 quae licet obtineat proprium bene parta decorem,
 hoc potiore tamen tum me decorasset honore,
 consona si nostris primo sub tempore uotis
 95 hac in parte etiam mansissent uota parentum,
 perpetuo ut puerum seruarent me tibi, Christe,
 rectius hanc curam pro me pietatis habentes,
 carnis ut inlecebris breuiter praesentibus expers
 aeternos caperem uenturo in tempore fructus.
 100 sed quoniam nunc iam magis hoc me credere fas est
 conduxisse mihi, quod te uoluisse probasti,
 omnipotens aeterne deus, qui cuncta gubernas,
 culpato renouando mihi uitalia dona,
 hoc nunc maiores pro me tibi debeo grates,
 105 maiorum quanto errorum cognosco reatum.
 namque et incautus quidquid culpabile gessi
 illicitumque uagus per lubrica tempora uitae,
 te indulgente mihi totum scio posse remitti,
 ex quo me reprobans lapsum ad tua iura refugi,

89] Uerg. Aen. III, 341 cura parentis. 92] Uerg. Aen. V, 229 hi proprium decus et partum indignantur honorem 99] Paulin. Nol. IIII, 19 perpetuam spondens uentura in saecula uitam. 100] Iuuen. IIII, 468 si credere fas est. 102] Sedul. C. P. I, 60 omnipotens aeterne deus sqq. 109] Uerg. Aen. IIII, 27 aut tua iura resoluo.

88 contexero *B*¹ *corr. m. 2* 89 solers *P* 91 cuiusquam] cui *B*² *in ras.*
 94 uoti *B*¹ s *add. m. 2* 96 puerom *B* 99 fructui *B*¹ *corr. m. 2*
 100 quō *B* quomodo *P* quoniam *Barth cf. proleg. p. 284* 103 culpato
 nouando *P* 104 debeo grates *B*² *in ras.* 105 *fort. maiorem*
cf. 111 cognosc* (e *eras.*) *B*¹ 106 incautos (v *a m. 2*) *B* incautos *P*
 quicquid *ex* quidquid *B* 109 actiua *P*

- 110 et si ulla umquam potui peccata cauere,
 quae mihi maiorem parerent commissa reatum,
 hoc quoque me indeptum diuino munere noui.
 Sed redeo ad seriem decursaque illius aeuī
 tempora, quo studiis intentus litteraturae
 115 ultro libens aliquem iam me mihi ipse uidebar
 uotium inpensi operis sentire profectum,
 Argolico pariter Latioque instante magistro,
 cepissemque etiam forsā fructum quoque dignum,
 ni subito incumbens quartana acerba meorum
 120 conatus placitos studiorum destituisset
 uix impleta aeuī quinta trieteride nostri.
 consternata autem pro me pietate parentum,
 quippe quibus potior uisa est curatio nostri
 corporis inualidi quam doctae instructio linguae,
 125 primitus hoc medicis suadentibus, ut mihi iugis
 laetitia atque animo grata omnia prospicerentur;
 quae pater in tantum studuit per se ipse parare,
 deposito ut nuper uenandi attentius usu —
 causa equidem sola studiorum quippe meorum,
 130 neue his officeret, sibi me ad sua ludicra iungens,
 neu sine me placitis umquam solus frueretur —
 me propter rursus cura maiore resumens
 eiusdem ludi cuncta instrumenta nouaret,
 ex quibus optatam possem captare salutem.

113] Auson. Praef. II, 13 set redeo ad seriem. 116] Uerg. Aen. XI, 228 tantorum inpensis operum. 118] Uerg. Aen. V, 232 sq. et forsaequatis cepissent praemia rostris, ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus fudissetque preces. 131] Uerg. Ecl. X, 48 me sine sola uides.

110 ullam *B m. 3 in mg.* in te um 112 dinino *P* 113 decursa
 quae *B* 115 mihi iam mecum *Barth fort. iamiam mihi cf. proleg.*
p. 277 n. 116 *B³ in mg.* sis 117 latio quae *BP* 118 cepissem-
 que] *ss in ras. B²* forsā* (n ex m) *B* 120 placidos *P* 122 *cf.*
proleg. p. 277 n. 126 prospirentur^{ce} (i ex e) *B¹* 130 neue hi suffi-
 ceret & *B m. 3 in mg.* his offi ne ue hi sufficeret *P* neue mihi offi-
 ceret *Barth* ne mihi o. *Leipzigiger* 133 ludi** (ci eras.) *B* 134 posse *B¹*
 ē *m. 2*

- 135 quae protracta diu longi per tempora morbi
 inuexere mihi iugem iam deinde legendi
 desidiam, officeret durans quae postea sano
 succedente nouo mundi fallacis amore
 et tenero nimium affectu cedente parentum,
 140 sufficeret quibus ex nostra gaudere salute.
 qua ratione auctus noster quoque creuit et error,
 firmatus facile ad iuuenalia uota sequenda,
 ut mihi pulcher equus falerisque ornatio esset,
 strator procerus, uelox canis et speciosus
 145 accipiter, Romana et nuper ab urbe petita
 aurata instrueret nostrum sphaera concita ludum,
 cultior utque mihi uestis foret et noua saepe
 quaeque Arabi muris leni fragraret odore.
 nec minus et uegetus ueloci currere uectus
 150 semper equo gaudens quotiens euasero casus
 abruptos, recolens — Christi me munere fas est
 credere seruatum, quod tum nescisse dolendum est,
 scilicet inlecebris urgentibus undique mundi.
 quas inter fluitans interque et uota parentum,
 155 iugiter in nostram tendentia posteritatem,
 iam prope sero calens aevi pro tempore nostri
 in noua prorupi iuuenalis gaudia luxus,
 quae facile ante puer rebar me posse cauere.
 attamen in quantum lasciua licentia cauto
 160 stricta coherceri potuit moderamine freni,
 congererem grauiora meis ne crimina culpis,

143] Uerg. Aen. V, 310 equum phaleris insignem cf. Sedul. IIII, 295.

150] Uerg. Aen. X, 316 casus euadere ferri, IX, 99 quaecumque euaserit
 undis. 160] Prud. praef. 29 sq. legum moderamine frenos nobilium re-
 ximus urbium.

137 duransque *P* 139 e *BP* et scripsi caedente *BP* 142 fir-
 matus *Barth* firmatur *BP* *B*³ in *mg.* tus 148 fragraret (1 a m. 2 del.
 m. 3) *B* flagraret *P* 149 sq. n. m. ut u. u. c. suetus — quoties euadere
 casus a. recolam *Barth* cf. *proleg.* p. 277 n. 154 fluctans *P* 157 pro-
 rupi* (t? *eras.*) *B* 160 stricta *B* m. 3 *mg.* stricta coherceri *P*

- hac mea castigans lege incentiua repressi,
 inuitam ne quando ullam iurisue alieni
 adpeterem carumque memor seruare pudorem
 165 cedere et ingenuis oblatis sponte cauerem,
 contentus domus inlecebris famulantibus uti,
 quippe reus culpa potius quam criminis esse
 praeponens famaeque timens incurrere damna.
 sed neque hoc etiam mea inter gesta silebo,
 170 unum me nosse ex me illo in tempore natum,
 uisum autem neque illum tum, quia est cito functus,
 nec quemquam, fuerit spurius post qui meus, umquam,
 cum mihi lasciuae inlecebris sociata iuuentae
 libertas grauius quisset dominando nocere,
 175 ni tibi, Christe, mei iam tunc quoque cura fuisset.
 Talis uita mihi a ter senis circiter annis
 usque duo durans impleta decennia mansit,
 donec me inuitum, fateor, pia cura parentum
 cogeret inuictum blanda suetudine ritum
 180 deserere atque nouum compelleret esse maritum
 coniugis, antiquo potius cuius domus esset
 nomine magnifica, quam quae possessa placere
 ad praesens posset nimiis obnoxia curis,
 dudum desidia domini neglecta senili,
 185 parua cui neptis functo genitore superstes
 successit, taedisque meis quae postea cessit.
 sed semel inpositum statuens tolerare laborem
 suffragante animi studiis feruore iuuentae,
 uix paucis domus indeptae exercere diebus

175] Paulin. Nol. X, 119 si tibi cura mei reditus. 178] cf. 89.
 179] Auson. Protr. 16 placita suetudine uultus.

162 haec *P* 165 ingeniis *B*¹ us *m. 2* *eadem in mg.* miseri
 169 & iam ea *B*¹ iā *m. 2* 170 nouisse *P* *cf. 66. 442. 445. 452*
 172 mes *P* 174 quisset *Barth* quissent *RP* 176 ater *B*¹ *corr.*
m. 2 180 compelleret *B* 182 quamq; *B* placere *Daum* place-
 ret *BP* 183 nimiis] munus *P* 184 neglecta *B*¹ *c₁* *in g corr. m. 2*
 nec lecta *P*

- 190 gaudia contentus, malesuada otia curis
mutare insolitis cito meque meosque coegi,
quos potui, exemplo proprii inuitando laboris,
quosdam autem inuitos domini adstringendo rigore.
atque ita suscepti status aetibus inpiger instans
- 195 protinus et culturam agris adhibere reffectis
et fessis celerem properaui inpendere curam
uinetis conperta mihi ratione nouandis
et, quod praecipue plerisque uidetur amarum,
ultra libens primus fiscalia debita certo
- 200 tempore persoluens propere mihi fida parauit
otia, priuatae post inpendenda quieti.
quae et mihi cara nimis semper fuit ingenioque
congrua prima meo mediocria desideranti,
proxima deliciis et ab ambitione remota,
- 205 ut mihi compta domus spatiosis aedibus esset
et diuersa anni per tempora iugiter apta,
mensa opulenta nitens, plures iuuenesque ministri
inque usus uarios grata et numerosa supellex
argentumque magis pretio quam pondere praestans
- 210 et diuersae artis cito iussa explere periti
artifices stabula et iumentis plena reffectis,
tunc et carpentis euectio tuta decoris —
nec tamen his ipsis attentior amplificandis,
quam conseruandis studiosior et neque census
- 215 augendi cupidus nimis aut ambitor honorum,
sed potius, fateor, sectator deliciarum,

190] Auson. Epist. XXV, 7 malesuadae credula causis. 196] Uerg. Georg. II, 433 inpendere curam. 205 sqq.] Paulin. Nol. III, 15 sq. adsit laeta domus — nitidusque minister. 207] Uerg. Georg. III, 118 iuuenemque magistri, Aen. I, 705 pares aetate ministri. 208] Uerg. Georg. I, 133 ut uarias usus.

190 malasuada *B* malasuada *P* 193 quasdam (o *add. m. 3*) *B*
inuictos *P* 194 ita *B*² *in lac.* 197 uinetis *BP* uinetis *B*³ *in mg.*
Barth 202 qua & *B* 209 prestans *B* 210 diuersę *B* diuersa *P*
211 reffectis *BP* refertis *dl* 213 *cf. proleg. p. 277 n.* 214 causas *P*
cf. proleg. p. 284

- si qua tamen minimo pretio expensaque parari
 et saluo famae possent constare decore,
 ne nota luxuriae studium macularet honestum.
 220 quae mihi cuncta tamen grata acceptaque fruenti
 cara magis pietas superabat magna parentum,
 obstringens sibi me nexu dominantis amoris,
 maiore ut parte anni ipsis praesentia nostra
 seruiret, paribus perdurans consona uotis
 225 communemque parans per mutua gaudia fructum.
 Cuius uitae utinam nobis prolixior usus
 concessus largo mansisset munere Christi,
 persistente simul priscae quoque tempore pacis!
 multimodis quisset nostrae prodesse iuuentae
 230 consulti patris adsidua conlatio uerbi
 exemplisque bonis studiorum instructio crescens.
 sed transacta aevi post trina decennia nostri
 successit duplicis non felix cura laboris,
 publica quippe simul clade in commune dolenda
 235 hostibus infusis Romani in uiscera regni
 priuata cum sorte patris de funere functi:
 ultima namque eius finitae tempora uitae
 temporibus ruptae pacis prope iuncta fuere.
 at mihi damna domus populantem inlata per hostem,
 240 per se magna licet, multo leuiora fuere
 defuncti patris inmodico conlata dolori,
 per quem cara mihi et patria et domus ipsa fiebat:
 tamque etenim fido tradentes mutua nobis
 officia affectu conserto uiximus aeuo,

221] Uerg. Aen. V, 724 care magis. 226 sq.] Uerg. Aen. III, 616
 mansissetque utinam fortuna! 227] Paulin. Nol. XXVII, 44. 176 XXV,
 210 munere Christi. 230] Sedul. ep. ad Maced. 11, 6 (Huemer): quos-
 dam conlationibus adsiduae disputationis ad meliora uexisti. 233] Auson.
 Pyth. 25 perdidit Hippolytum non felix cura pudoris.

217 pra&io *B*¹ *corr. m. 2* 219 luxorie *B* luxuries *P* luxuriei *Barth*
 luxurie *Leipziger* 220 accepta^q (q; *add. m. 2*) *B* 227 larga^o *B* 228 per
 sistente *B* 238 rupte *B*¹ & *m. 2* rupta *P* 239 hoste *B*¹ & *m. 2*
 242 uigebat *Barth*

- 245 uinceret aequaeuos nostra ut concordia amicos.
hoc igitur mihi subtracto inter prima iuuentae
tempora tam caro socio et monitore fideli
ilico me indocilis fratris discordia acerba
excepit, ualidum genitoris testamentum
- 250 soluere conantis specialia commoda matris
inpugnandi animo, cuius mihi cura tuendae
hoc quoque maior erat, quo iustior, et pietatis
non minor affectus studium firmabat honestum.
insuper aduersis me pluribus exagitandum
- 255 laeua facultatum prorumpens fama meorum
exposuit blandas inter uanae ambitionis
inlecebras grauibus coniuncta et damna periculis.
quae meminisse licet pigeat transactaque dudum
obliuione sua malim sopita silere,
- 260 inuitant aduersa tamen per nostra tuorum
cognita donorum solacia, Christe, bonorum
emensis indepta malis tua munera fando
prodere et in lucem proferre recondita corde.
namque et quanta mihi per te conlata potentum
- 265 gratia praestiterit, facile experiendo probaui,
saepe prius claro procerum conlatus honori
ignorans, proprio quam praeditus ipse potirer,
quantum et econtra ui inpugnante maligna
ipsa patronorum mihi ambitiosa meorum
- 270 obfuerint studia et nostri euidenter honores.
ac mihi ante omnes specialiter, altera cuius
pars orientis erat patria, in qua scilicet ortus

251 sq.] Uerg. Georg. III, 305 sq. haec quoque non cura nobis
leuiore tuenda nec minor usus erit, Ouid. Met. XI, 297 pacis mihi cura
tuendae. 266] cf. Auson. Genethl. 24. 271] Uerg. Aen. V, 540 et
primum ante omnis, XI, 416 ille mihi ante alios.

245 aequaeuos *B* aequae uos *P* 255 lena *Bd* laeua *P* 256 blanda
sinter (er a m. 2) *B* corr. m. 2 259 mallim *BP* 266 sepe *B*
270 et ed. *Pisaur. Haase* ex *BP* honoris *BP* honores *scripsi* 271 ac
(c ex e m. 2 in ras.) *B* at *Barth* 272 ostrus *P*

possessorque etiam non ultimus esse uidebar,
 iniecere manum mala, sed mihi debita dudum,
 275 quod me et inuitum protracto errore tenerent
 agminis ipsa mei primum molitio pigra,
 dissona et interdum carorum uota meorum,
 saepius et propriis certans mens obuia uotis,
 ambigui euentus quotiens formido recurrens
 280 tardabat coeptos sorte obsistente paratus,
 allicerent et contra animum suetudo quietis,
 otia nota, domus specialia commoda plura,
 omnibus heu! nimium blandis magnisque refertae
 deliciis cunctisque bonis in tempore duro,
 285 hospite tunc etiam Gothico quae sola careret;
 quod post euentu cessit non sero sinistro,
 nullo ut quippe domum speciali iure tuente
 cederet in praedam populo permissa abeunti:
 nam quosdam scimus summa humanitate Gothorum
 290 hospitibus studuisse suis prodesse tuendis.

Sed mihi ad sortem praefatae condicionis
 addita maioris noua est quoque causa laboris,
 ut me, conquirens solacia uana, tyrannus
 Attalus absentem casso oneraret honoris
 295 nomine, priuatae comitiuam largitionis
 dans mihi, quam sciret nullo subsistere censu
 ianque suo ipse etiam desisset fidere regno,
 solis quippe Gothis fretus male iam sibi notis,

274] Uerg. Aen. X, 419 iniecere manum parcae, cf. Iuuen. IIII, 522.
 Iuuen. IIII, 269 iamdudum. debita sumant. 278 sq.] Auson. Pyth. 35
 dissidet ambiguus semper mens obuia uotis. 285] Uerg. Aen. V, 651 sq.
 tali quod sola careret munere. 297] Uerg. Aen. V, 800 fidere regnis,
 III, 51 cum iam diffideret armis.

275 quae *BP* quod *scripsi* et] etiam *Barth* 278 mens] ens *B*²
in ras. ex m̄s 280 coeptos (*o*, *ex u*) *B* ceptas *F* certos *dl*
 283 referta *BP* refertae *scripsi* 284 delictis *B*¹ *corr. m. 2* 287 tuento *P*
 288 predam *B* 291 praefate (*q̄ m. 2*) conditionis *B* 297 cumque
Haase dedisset *P* 298 ghotis *B*

- quos ad praesidium uitae praesentis habere,
 300 non etiam imperii poterat, per se nihil ipse
 aut opibus propriis aut ullo milite nixus.
 unde ego non partes infirmi omnino tyranni,
 sed Gothicam fateor pacem me esse secutum,
 quae tunc ipsorum consensu optata Gothorum
 305 paulo post aliis cessit mercede redempta
 nec penitenda manet, cum iam in re publica nostra
 cernamus plures Gothico florere fauore,
 tristia quaeque tamen perpersis antea multis,
 pars ego magna fui quorum, priuatus et ipse
 310 cunctis quippe bonis propriis patriaeque superstes.
 namque profecturi regis praecepto Atiulfi
 nostra ex urbe Gothi, fuerant qui in pace recepti,
 non aliter nobis quam belli iure subactis
 aspera quaeque omni urbe inrogauere cremata:
 315 in qua me inuentum comitem tum principis eius,
 imperio cuius sociatos non sibi norant,
 nudauere bonis simul omnibus et genetricem
 iuxta meam mecum, communi sorte subactos,
 uno hoc se nobis credentes parcere captis,
 320 quod nos immunes poena paterentur abire,
 cunctarumque tamen comitum simul et famularum,
 euentum fuerant nostrum quaecumque secutae,
 inlaeso penitus nullo adtemptante pudore,
 me grauiore tamen releuato suspicione
 325 munere diuino, iuges cui debeo grates,

309] Uerg. Aen. II, 6 et quorum pars magna fui. 310] Hor.
 Carm. saec. 42 patriae superstes. 322] Uerg. Aen. XI, 758 euentumque
 secuti. 323] Sedul. Hymn. I, 53 nullo temerante pudorem.

299 sq. *fort.* haberet — imperii, poterat per 305 alus *B*¹ *corr. m. 2*
 alii — redemptae *Barth fort. recte* 306 paenitenda *B* poenitenda *P*
cf. proleg. p. 286 n. 308 tristitia *B*¹ *corr. m. 2* 309 ipse* (s *eras.*) *B*
 311 *P* *in mg.* Atiulfus rex Gothorum 312 gothi *B*² *in lac.* 314 om̄s *B*
 315 quam *P* 316 nos sibi *Barth* 318 *fort.* subactam 323 paenitus
*B*¹ *corr. m. 2*

filia ut ante mea per me sociata marito
excedens patria communi clade careret.

- Nec postrema tamen tolerati meta laboris
ista fuit nostri, quem diximus: ilico namque
- 330 exactos laribus patriis tectisque crematis
obsidio hostilis uicina excepit in urbe
Uasatis, patria maiorum et ipsa meorum,
et grauior multo circumfusa hostilitate
factio seruilis paucorum mixta furori
- 335 insano iuuenum * * licet ingenuorum,
armata in caedem specialem nobilitatis.
quam tu, iuste deus, insonti a sanguine auertens
ilico paucorum sedasti morte reorum
instantemque mihi specialem percussorem
- 340 me ignorante alio iussisti ultore perire,
suetus quippe nouis tibi me obstringere donis,
pro quis me scirem grates debere perennes.
sed mihi tam subiti concusso sorte pericli,
quo me intra urbem percelli posse uiderem,
- 345 subrepsit, fateor, nimium trepido nouus error,
ut me praesidio regis dudum mihi cari,
cuius nos populus longa obsidione premebat,
urbe ab obsessa sperarem abscedere posse
agmine carorum magno comitante meorum,
- 350 hac tamen hos nostros spe sollicitante paratus,
quod scirem imperio gentis cogente Gothorum
inuitum regem populis incumbere nostris.

328] Auson. Lab. Herc. 12 Cerberus extremi suprema est meta laboris. 332] Auson. Epiced. 4 Uasates patria, cf. praef. II, 5. 343] Paulin. Nol. XXII, 105 sorte pericli. 347] Uerg. Aen. VIII, 647 ingentique urbem obsidione premebat.

329 *fort.* quam *cf.* tamen 292 330 exacto *BP* exactos *scripsi*
la**ribus (bo *eras.*) *B* 334 nixa furore *Barth* 335 natu *excidisse*
coni. Haase, malim nequam *cf. proleg. p. 278* 337 insontia *B¹* *distinx.*
m. 2 uertens *Barth* 338 mortar eorum *B corr. m. 2* 342 queis *P*
344 mihintra *B¹* *corr. m. 2* 346 ut *Barth* consilii ut *BP* consilio
ut *Leipziger* consilio *lect. margin. pro* praesidio *putat Schenkl, cf. pro-*
leg. p. 278

explorandi igitur studio digressus ab urbe
 ad regem intrepidus nullo obsistente tetendi,
 355 laetior ante tamen, primo quam affarer amicum
 alloquio, gratumque magis fore quem mihi rebar.
 perscrutato autem, ut potui, interius uiri uoto
 praesidium se posse mihi praestare negauit
 extra urbem posito, nec tutum iam sibi prodens,
 360 ut uisum remeare aliter pateretur ad urbem,
 ipse nisi mecum mox susciperetur in urbe,
 gnarus quippe Gothos rursus mihi dira minari
 seque ab ipsorum cupiens absoluere iure.
 obstipui, fateor, pauefactus condicione
 365 proposita et nimio indicti terrore pericli,
 sed miserante deo, adflictis qui semper ubique
 imploratus adest, paulo post mente resumpta
 ipse licet trepidus, sed adhuc nutantis amici
 consilium audacter studui pro me ipse fouere,
 370 ardua dissuadens, quae scirem omnino neganda,
 praestanda quae autem, quam mox temptanda perurgens.
 quae non sero probans uir prudens ipse secutus,
 ilico consultis per se primatibus urbis
 rem coeptam adcelerans una sub nocte peregit
 375 auxiliante deo, cuius iam munus habebat,
 quo nobis populoque suo succurrere posset.
 concurrit pariter cunctis ab sedibus omnis
 turba Alanarum armatis sociata maritis.
 prima uxor regis Romanis traditur obses,
 380 adiuncto pariter regis caro quoque nato,

355] Uerg. Aen. VIII, 126. tum regem Aeneas dictis adfatur amicis,
 IX, 198 adfatur amicum. 366] Paulin. Nol. X, 123 qui — totus ubique.
 367] cf. Ps. 145, 18. 374] Uerg. Aen. X, 497 una sub nocte iugali.

355 prima (a ex o) B¹ prima quam afforet P 357 mihi noto Barth
 fort. uota 360 uisum] rursus Barth 362 gnarus Daum gnaros BP
 363 B³ in mg. quoq; 366 afflictis P 371 praestandaque aut B praes-
 tanda et prius P praestanda quae scripsi cf. proleg. p. 284 per ur-
 gens P 377 cunctis om. B¹ suprascr. m. 2 378 halanarum B

- reddor et ipse meis pactae inter foedera pacis,
 communi tamquam Gothico saluatus ab hoste,
 uallanturque urbis pomeria milite Alano,
 acceptaque dataque fide certare parato
 385 pro nobis, nuper quos ipse obsederat hostis.
 mira urbis facies, cuius magna undique muros
 turba indiscreti sexus circumdat inermis
 subiecta exterius; muris haerentia nostris
 agmina barbarica plaustis uallantur et armis.
 390 qua se truncatam parte agminis haut mediocris
 circumiecta uidens populantum turba Gothorum,
 ilico diffidens tuto se posse morari
 hoste intestino subito in sua uiscera uerso,
 nil temptare ausa ulterius properanter abire
 395 sponte sua legit. cuius non sero secuti
 exemplum et nostri, quos diximus, auxiliares
 discessere, fidem pacis seruare parati
 Romanis, quoquo ipsos sors oblata tulisset.
 atque ita res * * temere a me coepta benigno
 400 auxilio domini euentu est expleta secundo,
 erroremque meum deus in noua gaudia uertit
 multorum pariter mecum obsidione leuata,
 ad crescunt quae cuncta mihi simul ad referendas,
 Christe, tibi grates, quas inpos soluere uerbis
 405 parte rependo aliqua, semper debere professus.

383] Uerg. Aen. XI, 915 considunt castris ante urbem et moenia uallant. 384] Uerg. Aen. VIII, 150 accipe daque fidem, V, 108 pars et certare parati. 385] Uerg. Aen. XI, 304 muros adsidet hostis. 393] Uerg. Aen. VI, 833 in uiscera uertite uires, Paulin. Nol. XI, 5 iacis in mea uiscera uersus. 402] Uerg. Aen. X, 25 sq. numquamne leuari obsidione sines.

381 pactę *B* pactae *P* partae *dl* 383 halano *B* 384 accepta ^g*B*
 q; *add. m. 2* certa reparato *BP corr. Barth* 385 obsiderat *B* 388 ad-
 haerentia *B*¹ *corr. m. 2* 390 aut *B* ^h*fort. mediocri* 393 subitō *B*¹
corr. m. 2 et in mg. asc. † abrupte 394 *ausa (c eras.) *B* 395 *B*²
in mg. / statuit 399 *B*³ *lac. post uocabulum res indicauit signo "*
in mg. iterato, fort. recte cf. proleg. p. 278 suscepta *Barth* 404 in-
 posso luere *B*

- Sit tamen ista satis super his me esse profatum,
inter barbaricas longo quae tempore gentes
expositus gessi. quorum mihi plurima saepe
aduersa experto rursus suasere moranti
410 linguendas patriae sedes quantocius esse —
quod fecisse prius fuerat magis utile nobis —
illa ut contento peteremus litora cursu,
pars ubi magna mihi etiamnunc salua manebat
materni census, complures sparsa per urbes
415 Argiuas atque Epiri ueterisque nouaeque,
per quas non minima numerosis farta colonis
praedia diffusa nec multum dissociata
quamuis profusis dominis nimiumque remissis
praebere expensas potuissent exuberantes.
420 sed nec sero mea est prouentus uota secutus,
ut uel migrare exoptata hinc ad loca possem,
uel mihi pars aliqua ex rebus superesset auitis
inter barbaricas hostili iure rapinas
Romanumque nefas, contra omnia iura licenter
425 in mea grassatum diuerso tempore damna;
a quo se exuere admissio nec nomina possunt
cara mihi, maior nostri est quae causa doloris,
cum mihi damna rei damnis cumulentur amoris,
quem scio me fidum primis debere propinquis,
430 quamlibet offensum, nec fas non reddere duco.
sed bene si sapio, gratanda haec nunc mihi sors est,
quae tibi conplacuit, multo potiora parante

406] Uerg. Ecl. VIII, 55 sed tamen ista satis. 412] Uerg. Aen. II,
399 sq. litora cursu fida petunt. 422] Uerg. Georg. III, 228 regnis excessit
auitis. 431] cf. Paulin. Nol. X, 108. 147.

406 sit *Haase* sint *BP* 410 quantotius *B* 415 nouique *BP*
nouaeque *scripsi* 417 nec] et non *P* 420 prouentus uota secutus
(prouentus uo *in ras. m. 2*) *B* 421 hinc *om. B¹ suprascr. m. 2* 425 tem-
pora *B* 428 *om. B¹ m. 2 coepit addere in mg. cū mihi d, deinde ascr.*
in capite paginae *amoris ex honoris *in ras. B²* 431 gratanda *dl*
gratulanda *B* gratuanda *P* hec *B* 432 qu&ibi *B* parante *Haase*
paranti *BP*

- iam te, Christe, mihi, quam cum securior ipse
 placatum rebar nostris adsistere uotis,
 435 cum mihi laeta domus magnis floreret abundans
 deliciis, nec pompa minor polleret honoris
 instructa obsequiis et turbis fulta clientum.
 quae peritura cito illo me in tempore amasse
 nunc piget et tandem sensu meliore senescens
 440 utiliter subtracta mihi cognosco fuisse,
 amissis opibus terrenis atque caducis
 perpetuo potius mansura ut quaerere nossem —
 sero quidem, sed nil unquam, deus, est tibi serum,
 qui sine fine manens miserandi ponere finem
 445 nescis et ignaris solus succurrere nosti
 praeueniendo prior multorum uota precantum
 et supra, quam petimus, bona nobis prospiciendo
 ambiguisque etiam, quid pro se quisque precetur,
 plura petita negas, magis apta his dare paratus,
 450 qui sapiunt tua dona suis praeponere uotis.
 namque et me moresque meos quanto prior ipso
 me melius nosses, in me prodendo probasti,
 quem maiora meis audentem uiribus ante
 prospiciens melius per te mihi consuluisti
 455 conatus inhibendo meos nimis alta petentes,
 auderem ut monachi perfecto uiuere ritu,
 cum mihi plena domus caris affectibus esset,
 qui sibi seruari consuetam indicere curam
 posse uiderentur, filii, mater, socrus, uxor

435] Paulin. Nol. IIII, 15 adsit laeta domus. 439] Paulin. Nol.
 VI, 263 paenitet et tandem sensu meliore uolutat. 444] Sedul. C. P.
 II, 66 imperium sine fine manet, cf. Uerg. Aen. I, 279. 445] Uerg. Aen.
 I, 630 non ignara mali miseris succurrere. 447] Paul. ad Ephes. 3, 20
 qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus. 453] Uerg.
 Aen. X, 811 maioraque uiribus audes. 457] cf. Paulin. Nol. X, 108.

433 in te *Barth* 437 in structa *B* 441 amisis *B* 442 quaere *B*
 443 nilum quamd̄s *B*¹ *corr. m. 2* 445 nostri *B* 448 praecetur *B*¹
corr. m. 2 449 dare *B* dona *P* 451 et memores quemcos *B*¹ *di-*
stinxit m. 2 etiam memores quam illos *P* cf. *proleg. p. 284* ipso *Barth*
 ipse *BP* 453 maioram eis *P* 458 qui *Haase* quae *BP*

- 460 cum grege non minimo famularum quippe suarum,
 quem totum pariter peregrinae exponere terrae
 nec ratio aut pietas mens aut religiosa sinebat.
 sed tua magna manus diuina et prouida uirtus
 consilio sanctorum cuncta operando peregit,
 465 suadentum mihi tum morem seruare uetustum,
 quem semel inuectum maiorum traditione
 nunc etiam seruans ecclesia nostra teneret;
 confessusque igitur, penitenda quae mihi noram,
 proposita studui constrictus uiuere lege,
 470 non digno fortasse pians commissa labore,
 sed rectam seruare fidem non insciis ipse,
 errorum discendo uias per dogmata praua,
 quae reprobans sociata aliis nunc respuo culpis.
 post autem, exacta iam ter trieteride quinta,
 475 rite recurrente statuto tempore pascha
 ad tua, Christe Deus, altaria sacra reuersus
 te miserante tua gaudens sacramenta recepi
 ante hos ter decies super et bis quattuor annos —
 saluo tunc etiam propriae domus ordine, nuper
 480 qui fuerat, linq̄ui et quam iam non posse probarem
 nec retinere tamen peregrino iugiter esset
 possibile adstricto iam censu; quominus autem

461] Uerg. Aen. V, 795 ignotae linquere terrae. 471 sq.] Prud.
 Apoth. praef. 2 rectamne seruamus fidem 3 dogmata 5 uiam discernere
 8 erroribus. 475] Uerg. Aen. IX, 107 tempora parcae. 478] Auson.
 Hesiod. 1 ter binos deciesque nouem super exit in annos.

460 cum mihi (*ex v. 457*) grege *B*¹ *m.* 2 *del.* mihi famularūq; *B*¹
 q^{uippe} *m.* 2 461 peregrine — t̄re *B*¹ e—e *m.* 2 462 relligiosa (*l*₂ *del.*
m 2) sinebas *B* 464 operanda *P fort. recte* 465 tum *BP* tunc *dl*
 467 ecclesia *B* 468 aq̄e mihi noram *B om. P* penitenda *scripsi cf.*
proleg. p. 281 470 labore (*a ex u? m. 3*) *B* 474 tetreteride (*t*₂ *ex r*) *B*
 trie — teride *P* ter trieteride *Tillemont hist. des emp. V, 1450 cf. proleg.*
p. 277 478 bis *Barth* his *BP* hos *Leipziger, Ebert cf. proleg. p. 276*
 479 proprie *B* 480 probarem *Leipziger* probare *BP* probaui *Barth*
 482 adstricto *P*

rem propriam expeterem, cuius meritumque situmque
 anteriore loco iam me exposuisse recordor,
 485 obstabat flecti ad communia commoda coniudx
 indocilis nimioque metu nauigare recusans,
 quam nec inuitam trahere usquam fas mihi rebar
 parque nefas esset subtractis linquere natis.

Atque ita frustratus spe iam meliore quietis
 490 in rebus propriis post plura aduersa fruendae
 perpetuum exilium diuersa sorte dierum
 exigo, iam dudum cunctis affectibus expers,
 primo socru ac matre, dehinc et coniuge functa,
 quae mihi cum fuerit rectis contraria uotis
 495 officiente metu, fuit et defuncta dolori,
 tum subtracta, meae potuisset cum magis esse
 apta senectuti iunctae ad solamina uitae;
 quae mihi iam derant natis abeuntibus a me,
 non equidem paribus studiis nec tempore eodem,
 500 succensis pariter sed libertatis amore,
 quam sibi maiorem contingere posse putabant
 Burdigalae, Gothico quamquam consorte colono.
 quod licet inuito me illos uoluisse dolerem,
 sic compensandum tamen hoc ipsum mihi rebar,
 505 commoda ut absentis praesentum cura iuaret,
 fructus quippe rei nostrae, quicumque fuissent,
 sponte sua mecum paulatim participando.
 sed cito praereptus iuuenis iam presbyter unus
 morte repentina luctum mihi liquit acerbum,
 510 summa autem rerum, tenuit quascumque, mearum

483] Auson. Or. 4 cuius formamque modumque. 494] Paulin.
 Nol. X, 126 contraria uotis. 506] Auson. Praef. II, 3 quicumque fuisses.

485 coniux *BP* 486 nimio quem & una uigare *B* nimio quae —
 recursans *P* 487 *ne^c (ex me) *B*² iam uitam *P* 488 *B*² in lac.
 linquere natis *Barth* inque penatis *BP* linquere nat *B*³ in mg.
 493 primo *Barth* prima *BP* socru *B*¹ ū *m.* 2 494 eum *B* 495 do-
 loris *B* 497 fort. iuncta 498 decrant *P* 501 maioreme *B* 508 in-
 uenis *P* praesbit̄ *B* praesbyter *P* 509 liquida cerbum *B*

tota erepta mihi multis fuit una rapina.
 insuper ipse etiam, uelut ad solacia nostra
 qui superest, actu simul euentuque sinistro
 inter amicitias uersatus regis et iras

515 destituit prope cuncta pari mea commoda sorte.

Atque ita subtracta spe omni solaciorum,
 quae mihi per nostros rebar contingere posse,
 cunctaque sero probans a te magis esse petenda,
 quae cupimus, deus alme, subest cui summa potestas,

520 Massiliae demum pauper consistere legi,
 urbe quidem in qua plures sancti essent mihi cari,
 parua autem census substantia familiaris

nec spes magna nouis subitura ex fructibus esset,
 non ager instructus propriis cultoribus ullus,

525 non uineta — quibus solis urbs utitur ipsa
 omne ad praesidium uitae aliunde parandum —
 sed tantum domus urbana uicinus et hortus

atque ad perfugium secreti paruus agellus,
 non sine uite quidem uel pomis, sed sine terra

530 digna coli; uerum exigui iactura laboris
 suasit et in uacuum culturae inpendere curam
 uix plena exesi per iugera quattuor agri
 et fundare domum summa in crepidine saxi,
 ne quid de spatio terrae minuisse uiderer.

535 porro autem expensas, uitae quas posceret usus,
 conductis studui ex agris sperare paratas,
 donec plena magis seruis mansit domus et dum

512] Uerg. Aen. VIII, 514 spes et solacia nostri. 514] Uerg. Aen.
 I, 130 Iunonis et irae, Hor. Epist. I, 4, 12 timores inter et iras. 519] Paulin.
 Nol. III, 1 cui summa potestas, cf. Uerg. Aen. X, 100. 520] Uerg. Aen.
 I, 629 hac demum uoluit consistere terra. 535] Hilar. Hymn. I, 22 uitae
 quos usus exigit. 537 sq.] Uerg. Aen. V, 415 dum melior uiris sanguis
 dabat aemula necdum . . ., cf. Georg. III, 428.

511 erepta *Haase* arrepta *BP* 514 interest *B¹* est *del. m. 2*
 523 esses *BP* 525 urbis *B¹* *corr. m. 2* 526 at *Barth* 528 secr&i
 perparuus *B* s. perparuus *P* cf. *proleg. p. 278* senii perparuus *Daum*
 529 uite *B* 536 conductis *dl* conductus *BP* *fort.* parandas 537 do-
 mus *om. B¹* *suprascr. m. 2*

- maiores melior uires mihi praebuit aetas.
 at postquam in peius pariter mutauit utraque
 540 condicio instabilis semper generaliter aevi,
 paulatim, fateor, curis euictus et annis
 exul inops caelebs, * * facile in noua uersus
 consilia et uaria multum ratione uacillans,
 Burdigalam reuocare gradum conducere duxi;
 545 nec tamen effectus nostra est incepta secutus,
 utilitas cum uota sibi coniuncta iuuaret.
 quod mihi firmandae fidei, quantum puto, causa
 a te prouisum fas est me credere, Christe,
 ut, praestare mihi quantum tua gratia posset,
 550 prolixo paulatim usu experiendo probarem,
 plurima subtracto cum per dispendia censu
 perdurare mihi speciem domus et renouatas
 saepius expensas te prospiciente uiderem.
 pro qua sorte quidem uitae scio me tibi grates
 555 inmodicas debere, deus, pro me tamen ipse
 nescio, si saluo possim gaudere pudore —
 siue quod ipse adhuc propriae specie domus utens,
 seu quod diuitibus contentus cedere natis
 omnia, quae possunt etiamnunc nostra uideri,
 560 expensis patior me sustentari alienis —
 ni mihi nostra fides, quae nil proprium docet esse,
 subueniat, tam tuto aliena ut nostra putemus,
 quam nos nostra aliis debemus participanda.

Nec tamen hoc ipso uitae me in ordine passus
 565 ambiguum nutare diu, uelociter ultro

540] Uerg. Aen. XI, 425 mutabilis aevi. 541] Uerg. Aen. II, 630
 uolneribus donec paulatim euicta. 542 sq.] Uerg. Aen. I, 657 sq. noua
 pectore uersat consilia, cf. Paulin. Nol. X, 150. 544] Uerg. Aen. VI, 128
 sed reuocare gradum. 548] Iuuen. IIII, 554 si fas te credere Christum.
 561] cf. Acta apost. 4, 32. 563] cf. Acta apost. 2, 45.

541 est uictus *BP* euictus *scripsi* 542 celeps *B* celebs *P* caelebs-
 que senex *Barth* semper *excidisse puto* cf. *proleg. p. 278* 549 posses *B*
 555 m&tamen *B* 558 *fort. notis* 560 substentari *P* 563 nos *om. B¹*
suprascr. m. 2 participando *Haase* 564 cf. *proleg. p. 276*

solari es dignate, deus, nostramque senectam
 inualidam uariis diuerso tempore morbis
 iugiter adsuetus blandis palpare medellis,
 nunc quoque sic ipsi iuuenascere posse dedisti,
 570 ut, cum iam penitus fructus de rebus auitis
 sperare ulterius nullos me posse probasses,
 cunctaque ipsa etiam, quae iam tenuatus habere
 Massiliae potui, amissa iam proprietate
 conscripta adstrictus sub condicione tenerem,
 575 emptorem mihi ignotum de gente Gothorum
 excires, nostri quondam qui iuris agellum
 mercari cupiens pretium transmitteret ultro,
 haut equidem iustum, uerum tamen accipienti
 uotium, fateor, possem quo scilicet una
 580 et ueteres lapsi census fulcire ruinas
 et uitare noua cari mihi damna pudoris.

Quo me donatum praestanti munere gaudens
 ecce nouas, deus omnipotens, tibi debeo grates,
 exuperent quae paene alias cumulentque priores,
 585 quas contestatas tota haec mea pagina praesens
 continet, et quamquam spatiis prolixior amplis
 euagata diu claudi se iam prope poscat,
 nostra tamen iugis deuotio ponere finem
 nescit ad explenda tibi debita munia, Christe,
 590 hoc unum ipse bonum statuens, hoc esse tenendum
 conscius, hoc toto cupiens acquirere corde,
 omnibus usque locis et tempore iugiter omni
 te praefando loqui, te * meminisse silendo.
 quocirca et totum tibi me, deus optime, debens

576 sq.] cf. Hor. Epist. I, 7, 81 sq. 580] Uerg. Georg. III, 249
 generis lapsi sarcire ruinas. 582] Uerg. Aen. V, 361 hoc iuuenem egre-
 gium praestanti munere donat.

566 Solarier (r₂ ex s) B¹ solarier P solari es scripsi coll. Auson.
 Prof. VIII, 2 XVIII, 2 solari dignare Leipziger 569 iuue nascere B
 570 paenitus B¹ corr. m. 2 575 mihi ignotum Haasc ignotum mihi BP
 579 possim P 581 uita renoua P 583 nouus P 584 pene B poenae P
 591 acquirere P 593 te te Barth et te Haasc te et malim

- 595 cunctaque, quae mea sunt, opus hoc abs te, deus, orsus
 nunc quoque concludens tibi desino teque precatus
 saepius attente nunc multo inpensius oro,
 ut, quia uita in hac, qua nunc ego dego, senili
 ipsa morte magis plura <haut> agnosco timenda,
 600 nec mihi, quid potius cupiam, discernere promptum est —
 quamcumque in partem tua iam sententia uergit,
 da, precor, intrepidam contra omnia tristia mentem
 constantemque tuae uirtutis munere praesta,
 ut, qui iam dudum placitis tibi uiuo dicatus
 605 legibus et sponsam conor captare salutem,
 nec uicina magis pro condicione senectae
 tempora plus metuam mortis, cui subiacet omnis
 aetas, ambiguae nec me discrimine uitae
 suspectum exagitent uarii formidine casus,
 610 uitari quos posse, deus, te praesule fido,
 sed, quaecumque manet nostrum sors ultima finem,
 mitiget hanc spes, Christe, tui conspectus et omnem
 discutiatur dubium fiducia certa pauorem,
 me, uel in hoc proprio mortali corpore dum sum,
 615 esse tuum, cuius sunt omnia, uel resolutum
 corporis in quacumque tui me parte futurum.

595 sq.] Uerg. Ecl. VIII, 11 a te principium, tibi desino. 602] Auson. Or. 31 da pater inuictum contra omnia crimina mentem. 605] cf. Euang. Matth. 24, 13. 608] Sedul. IIII, 137 amissae passus discrimina uitae, V, 334 in ancipiti retinet discrimine uitam. 609] Auson. Protr. 28 nec — agitet formido Uerg. Aen. VIII, 169 cf. 611] Uerg. Ecl. IIII, 53 o mihi tum longae maneat pars ultima uitae, Aen. VII, 128 haec nos suprema manebat. 614] Paulin. Nol. X, 151 sq. ut sim promeritus Christi fore, dum sum Ausonii. 614] Paul. ad Cor. II, 5, 6 dum sumus in corpore, cf. ad Rom. 14, 8 616] cf. Paul. ad Cor. I, 12, 27, ad Ephes. 5, 30.

598 qui a P qua] quam *Leipzig* 599 haut *inserui* cf. *proleg.*
p. 278 600 prōtū B 601 uergi B 602 praecor — tristitia B
 603 presta B 604 quae P quia *Barth* 606 condicione B 608 ambigue
 nec me discrimina uite B¹ e — e m. 2 me nec discrimina P discrimine
scripsi 612 omne P 613 paorem P 615 ess& uum B *distinx.* m. 3.

I. INDEX SCRIPTORUM

quos Paulinus uidetur imitatus esse (cf. proleg. p. 279 sq.).

Ausonius (ed. Schenkl).	Paulinus Nolanus (Migne).
III, 3 506	VI, 159 5
— 5 332	— 263 439
— 13 113	X, 104 27
III, 3, 4 483	— 108 431. 457
— 31 602	— 119 175
V, 1, 12 16	— 123 366
— 10, 3 13	— 126 494
VI, 9 14	— 147 431
XI, 2, 4 332	— 150 542
XII, 2, 26 45 sq.	— 151 614
XIII, 2, 16 179	XI, 5 393
— 28 609	XIII, 13 23
XIII, 1 55	XIII, 15 sq. 14
— 24 266	XXII, 105 343
XVIII, 146 44	XXV, 210 227
XXVIII, 25 233	XXVII, 44, 176 227
— 35 278	[Prudentius.
XXXII, 1 478	Praef. 16 sq. 160
XXXIII, 12 328	Apoth. praef. II, 2 sqq. 471 sqq.]
Epist. XXV, 7 190	Scriptura sacra.
— — 69 29	Psalm. 145, 18 367
Append. I, 1, 17 73	Euang. Matth. 24, 13 605
[Hilarius (Thes. hymn. ed. Daniel).	Acta apost. 2, 45 563 sq.
Hymn. 1, 22 535]	— — 4, 32 561
[Horatius.	Paul. ad Rom. 14, 8 614
Carm. saec. 42 310	— ad Ephes. 3, 20 447
Epist. I, 4, 12 514	— — — 5, 30 616
— I, 7, 81 576]	— — Cor. I, 12, 27 616
Iuuenius (ed. Marold).	— — — II, 5, 6 614
Lib. euang. I, 505 20	Sedulius (ed. Huemer).
— — — III, 7 20	Ep. ad Maced. 11, 6 230
— — — 43 20	Carm. pasch. I, 60 102
— — — 269 274	— — — II, 66 444
— — — 467 100	— — — — 163 45
— — — 521 274	— — — III, 137 608
— — — 554 548	— — — — 152 51
[Ovidius.	— — — — 295 143
Metam. XI, 297 251	— — — V, 51 sq. 9
— — 453 33 sq.]	— — — — 334 608
Paulinus Nolanus (Migne).	Hymn. I, 53 323
III, 1 519	Uergilius.
— 15 sq. 207. 435	Ecl. III, 53 611
— 19 99	— VIII, 11 595

Uergilius.		Uergilius.	
Ecl. VIII, 39	12	Aen. V, 229	92
— VIII, 55	406	— — 232	118 sq.
— X, 48	131	— — 310	143
Georg. I, 6	15	— — 361	582
— — 48	14	— — 396	22
— — 100	13	— — 415	537 sq.
— — 133	208	— — 540	271
— — 247	33	— — 651	285
— — 353	32	— — 725	221
— II, 164	30	— — 795	461
— — 340	9	— — 800	297
— — 433	195. 531	— VI, 128	544
— III, 118	207	— — 781	37
— — 228	422	— — 833	393
— — 305 sq.	251 sq.	— VII, 128	611
— — 428	537	— — 259	5
— III, 249	579	— VIII, 126	355
Aen. I, 7	37	— — 150	384
— — 130	530	— — 514	512
— — 387 sq.	9	— — 647	347
— — 604	51	— VIII, 99	150
— — 629	520	— — 107	475
— — 630	445	— — 169	609
— — 657 sq.	542 sq.	— — 198	355
— — 678	31	— — 310	67
— — 705	207	— X, 25 sq.	402
— II, 6	309	— — 100	519
— — 101	55	— — 316	150
— — 399 sq.	412	— — 419	274
— — 630	541	— — 461	4
— III, 51	297	— — 497	374
— — 105	24	— — 811	453
— — 108	43	— XI, 203	67. 149
— — 341	89. 178	— — 228	116
— — 615	226	— — 304	385
— — 714	42	— — 416	271
— III, 27	109	— — 425	540
— — 578	4	— — 758	322
— V, 46	33 sq.	— — 915	383
— — 108	384		

II. INDEX NOMINUM ET RERUM.

accipiter (*Jagdfalke. antiquissima uidetur esse uenationis per falcones exercendae in occidente commemoratio, cf. Lindenschmit, Handb. d. d. Alterthumsk. I, 453 sqq.*) 145.
 ἀλοινονόγητα (dicendi) uitia 67.
 Alanarum turba 378.

Alani Gothorum socii 351. ad Uasates deficiunt 377. pomeria oppidi plaustris uallant 383. Romanorum socii discedunt 396.
 Alanorum rex Paulini amicus 346. uia cum Gothis Uasatas oppugnat 347. Gothorum metu et Paulini preci-

- bus motus ab illis desciscit foedusque iungit cum Uasatibus 372.
 — regina cum filio obses traditur Romanis 379.
- Alanus miles 383.
- Alexandri regis cunabula 25.
- Alpes (*de Pindi iugo*) 29.
- alphabeti elementa 65.
- altaria sacra Christi 476.
- amathiae decem signa specialia 66.
- Arabi muris odor 148.
- Argiuae urbes 415.
- Argolicus magister 117.
- Atiulfus Gothorum rex Burdigala excedit 311.
- Attalus tyrannus Paulinum comitem priuatae largitionis nominat 293. 315. eius condicio 297 sqq. 316.
- barbaricae gentes 407. rapinae 423. barbarica agmina 389.
- Burdigala 44. 502. 544. (porta nauigera 46.) Gothos in pace recipit 312. ab iisdem crematur 314. a Gothis et rege ipso incolitur 502. 514. 575.
- Carthago Sidonia 31.
- Christus 175. 261. 404. 433. 548. 589. Christus deus 476. Christi altaria 476. munus 151. 227. conspectus 612. Christo seruare puerum 96. in parte corporis Christi requiescunt sancti 616.
- comes 315.
- comitiua priuatae largitionis 295.
- confiteri 468.
- deus *pr.* 2. 15. 366. 375. 401. 443. 555. 566. 595. 610. d. almus 519. iustus 337. omnipotens *pr.* 4. 583. omnipotens aeternus 102. optimus 594. Christe deus 476. dei iura 109. domini auxilium 400.
- ecclesia nostra 467.
- Epirus uetus et noua (*a. c.*) 415.
- fides nostra 561.
- fiscalia debita 199.
- Garumna 44 (Garumna B *cf. Schenkl ind. ad Auson. s. v. Garumna*).
- Gothi Attalum imperatorem sustentant 298. pacem optant 304. Burdigalae in pace recipiuntur 312. Burdigalam relicturi diripiunt et concremant 313. Uasatas obsident cum Alanis coniuncti 331. 351. ab Alanis destituti discedunt 391. Burdigalam incolunt 502.
- Gothorum gens 575. humanitas 289. (323. 575.) rex Atiulfus 311. alter Burdigalae residens 514.
- Gothicus colonus 502. fauor 307. hospes 285. hostis 382. Gothica pax 303.
- Graui famuli 77.
- Homeri bellica plasmata 73.
- hostes (*Alani, Vandali al.*) infunduntur in uiscera imperii 235. populantur agros 239.
- lapsus 109.
- Latinus sermo 76.
- Latius magister 117.
- Maronis libri 75.
- Massilia 520. 573. incolae ex solis uinetis uictum quaerunt 525. monachorum ritu uiuere 456.
- Oceanum fretum (*de mari Ionio*) 30. mare 45.
- orientis pars altera patria Paulini 272.
- pascha statuto tempore recurrens 475.
- Paulinus Pellis nascitur 24. Carthaginem transfertur 31. Romam uidet 37. Burdigalam peruenit 44. litteris imbuitur 65 sqq. in quartanam febrim incidit 119. ludis et uenatione recreatur 134. uoluptatibus se dat 156. filium procreat spurium ex ancilla 170. uxorem ducit 177. agri culturae studet 191. patre orbat 236. cum fratre inimicitias init 248 (*cf.* 426). uariis honoribus afficitur 264. comes priuatae largitionis ab Attalo nominatur 294. Burdigala expellitur 315. Uasatas in patriam maiorum profectus obsidione includitur, seruorum factione petitur 331. Alanorum regem adit 354, et ad Romanorum partem traducit 372. in orientem demigrare cupit 410. lapsus confitetur et reconciliatur 468 sqq. socrum, matrem, coniugem amittit 493. a filiiis

- deseritur 498. Massiliae considit 520. ibi primum agriculturae studet 531, deinde ab amicis sustentatur 560, tum agello (Burdigalensi?) uendito sua expensa uitam degit octogenarius 575 *coll.* 12.
- Paulini auus (Ausonius) consul Burdigalae habitat 48. res auitae 422. 570.
- coniunx 180. (eius auus 184). impedit, quominus in orientem proficiantur 486. moritur 493.
 - filia in matrimonio locata 326.
 - filii 459. 488. patrem deserunt 498. moriuntur Burdigalae alter presbyter 508, alter in aula regis uersatus 513.
 - frater patris testamentum impugnat 248. fratri aduersatur 426.
 - mater (Graeca. *Seeck*: Ausonii filia) ab altero filio impugnatur 250. a Gothis omnibus bonis priuatur 317. moritur 493. eius praedia in Graecia sita 413. 483.
 - pater (Hesperius. *Seeck*: Thalassius) uices gerit praefecturae Pellis in Macedonia 26, proconsulatum Africae 35. Burdigalae habitat 60. moritur 236.
 - socrus moritur 493.
- Pella 24.
 plaustra Alanorum 389.
 praefecturae uices gerens 26.
 presbyter 508.
 proconsul 35.
- quartana (febris) 119.
- Roma 37.
 Romana urbs 145. uetustas 70. Romanum regnum 235. nefas 424.
- sacramenta Christi (*de cena domini cf. proleg. p. 275*) 477.
 sancti 521. sanctorum consilium 464.
 seruilis factio 334.
 Sidonia Carthago 31.
 Socratus dogmata 73.
 sphaera aurata 146.
 strator 144.
- Thessalonice 25.
 Tyrrhenus gurgis 30.
- Ulixis errores 74.
 Uasatae (*Bazas*), patria maiorum Paulini, a Gothis et Alanis obsidentur 331. factione seruorum turbantur 334. obsidione leuantur 402.

III. INDEX REI METRICAE.

Nota (*a. c.*) adnotationem criticam inspiciendam esse significat.

- aphaeresis in fine uersus*: necesse est 53. dolendum est 152. promptum est 600.
- caesura frequentissima est semiquinaria. semiseptenaria cum semiternaria et caesura κατὰ τρίτον τροχῶν tricies et septies inuenitur, cum sola semiternaria duodetricies, cum semiquinaria quinquies* (36. 58. 258. 309. 499), *cum caesura κατὰ τρίτον τροχῶν semel* (384), *sola semiseptenaria sexies* (16. 65. 173. 366. 394. 426). — *uersus legitima caesura carentes septem occurrunt* (77. 80. 145. 314. 464. 521. 562.). *accedunt, qui praepositio-num tmesi aegre excusantur, quattuor* (189. 246. 421. 550).
- dihairesis*: cūi 185.
- distinctio inter quintum et sextum pedem*: ordine, nuper qui fuerat 479. *cf.* 537.
- h consonans fort. statuenda*: 169 (neque hoc). 557 (ipse adhuc). 598 (uita in hac).
- hexametri exitus*. 1) *in binas uoces monosyllabas*: 100. 151. 431. 498. 537 (et dum). 614. 2) *in uocem quadrisyllabam*: 26. 46. 65. 66. 77. 133. 144. 163. 249. 253. 288.

311. 317. 321. 339. 390. 403. 552. 560. 615. 3) *in uocem quinque syllabarum*: 25. 114. 120. 126. 155. 202. 203. 213. 216. 254. 256. 291. 295. 324. 333. 335. 336. 364. 396. 417. 419. 447. 454. 466. 507. 516. 522. 563. 573. 578. 4) *in uocem sex syllabarum*: ἀσπονογήτα (a. c.) 67. 5) *in pyrrhichium cum spondeo uel trochaeo*: 68. 181. 345. 346. 357. 380. 451. 459. 504. 521. 537 (domus et dum). 547. 557. 561. *antecedente uocabulo monosyllabo*: 79. 96. 125. 147. 171. 214. 298. 300. 316. 356. 359. 421. 431 (mihi sors est). 443. 468. 487. 496. 529. 542. 554. 555. 587. 595.

hexametri spondiaci: praefecturae 26. testamentum 249. percussorem 339. cf. 295. 516. *hexametri praeter quantum pedem spondiazontes triginta inueniuntur*.

hiatus I. in arsi: inpensi operis 116. illo in tempore 170. casso oneraret 294. me obstringere 341. mihi etiamnunc 413. cito illo 438. socru ac 493. uitae aliunde 526. II. *in thesi*. 1) *longa syllaba corripitur*: quae me et inuitum 275. uitae me in ordine 564. (uita in hac 598). 2) *longa syllaba quantitatem retinet*: et si ullam 110. ui impugnante 268. me esse 303. me intra 344. me esse 406. spe omni 516. cf. 593. (a. c.). 3) *breuis syllaba*: namque et 106. (decursaque illius 113). mihi ipse 115. quartana acerba 119. (neque hoc) — mea inter 169. neque illum — quia est 171. mihi ambitiosa 269. mihi ante 271. mihi ad 291. noua est 292. urbe ab 348. seque ab 363. turba Alanarum 378. (ipse adhuc 537). (cunctaque ipsa 572). mihi ignotum (a. c.) 575. *breuis syllaba uidetur producta esse in hiatu*: malesuadā otia 190. 4) *syllaba in m terminata non eliditur* cf. *Luc. Mueller d. r. m.* 306: quantum et econtra 268. maiorum et ipsa 332.

homoeoteleuton 1) in disticho: ritum — maritum 179 sq. doloris — amoris 427 sq. tuorum — donorum — bonorum 259 sq. cf. 86 sq. 192 sq. 360 sq. 2) *in uersu*: patro-

norum — meorum 269. maioris — laboris 292. Gothis — notis 298. ipsorum — Gothorum 304. carorum — meorum 349. maiorum (a. c.) quanto errorum cognosco reatum 105. suadentum mihi tum morem seruare uetustum 465. cf. *lusus in uerbis (ind. VIII)*.

ictus mutatio: effectum — profectum 6. successit — cēssit 186. ābsentis — praesentum 505.

syllabae breues producuntur.

I. *syllabae finales*. 1) *in arsi*. a) *syllaba consonanti terminata in caesura semiquinaria*: deus insonti 337. deus altaria 476. b) *syll. uocali terminata in caesura*: hebdomade sex 13. mea se 91. uitia uitare (a. c.) 67. magnifica quam 182. adsidua conlatio 230. mea per 326. minima numerosis 416. diffusa nec (a. c.) 417. tua gaudens 477. urbana uicinus 527. noua cari 531. explenda tibi 589. cf. barbarica plaustra 389. *extra caesuram*: placita tibi 5. acceptaque fruenti 220. praestanda quae (a. e.) 371. utraque 539. nisi mecum 361. — (mihi 39. 50. 63. 101. 103. 108. 136. 197. 264. 339. 358. 403. 413 [mihi etiamnunc]. 427. 433. 440. 511. 549. 552. tibi grates 404. sibi [in caesura] 546.) 2) *in thesi*: malesuadā otia (? *Dracont. de deo I*, 488 lingua malesuadā) 190. penitentā quae 468 (decursaque illius 113. cunctaque ipse 572?). quam nec inuitam 487.

II. *breuis syllaba in medio uocabulo producta*: alphābeti 65. amathiae 66 (sophia *Prud. c. Symm.* I, 34). Socrātus 73 (*Maximian.* I, 48. Socrātica *Sidon.* XV, 96). ambitor 215 (*Orient. II*, 140). euidenter 270. inrogauere 314. dāre (a. c.) 449. stātuto 475. fāmiliaris 522. crēpidine 533. euāgata 587.

syllabae longae corripuntur.

I. *syllabae finales*. 1) *syll. in a terminata*: a) *in ablat. primae decl.*: conperta 197. (publica 234?) re publica 306. ipsa 332. digna 530. b) *in aduerbiis*: antea 308. postea 137. 186. iuxta 318. supra 447.

2) *syll. in i terminata: uiri (a. c.)* 357. 3) *syll. in o terminata: a) in nominat. tertiae decl.:* 84. 123. 124. 212. 230. 231. 276. 279. 281. 334. *b) in ablat. gerundii et gerundiui:* 16. 103. 174. 192. 193. 265. 446. 452. 455. 464. 472. 550. 593. *c) in prima uerbi persona:* 8. 59. 83. 86. 87. 104. 105. 108. 150. 325. 429. 440. 473. 492. 547. 554. 556. 583. 596. 598. 599. 602. (*semel sapiō gratanda 431 in caesura*). *d) in (pronominiibus et) aduerbiis:* (*ego* 302. 309. 598.) *eito* 171. 191. 210. 508. *ilico* 248. 329. 338. 373. 392. *omnino* 302. 370. *primo (a. c.)* 493. *quando* 90. *sero* 156. 286. 372. 395. 420. 443. 518. *ultro* 20. 115. 199. 2) *syll. in consonantem terminata: a) in genet. quartae decl.:* *conspectus* 612. *domus* 166. 189. 479. 552. 557. *status* 194. *b) in altera persona quartae coni.:* *nescis* 445. II. *longa syllaba in medio uocabulo correpta:* *äuertens (a. c.)* 337. *humänitate* 289. *litteräturæ* 114. *näutigare* 486. *sacrämenta* 477 (*Uenant. Fortun. VIII, 5, 241*). *desideranti* 203. *fiēbat (a. c.)* 242. *hostilitate* 333. *sicut* 81 (*cf. L. Mueller d. r. m. 344*). *exuberantes* 419. *pēnitenda* 306. 468. *sphēra* 146 (*Prud. apoth. 210. L. Mueller d. r. m. 358*). *cf. synizesis*. — (*alterius* 27. *ipsius* 65. *illius* 113.) — *syllaba pro in compositis corripitur sequente littera f: p̄fectus*

6. 64. 116. *p̄fecturi* 311. *p̄fessus* 405. *p̄fatus* 406. *at p̄fusus* 418. *p̄ferre* 263.

synaloephe in dimidio fere uersuum numero (280) admissa, bis in uersu occurrit duodequadragies, ter 126. 193. 223. 314. 340. 357. — *synaloephe uocabuli monosyllabi in arsin:* *me* 54. 85. 112. 130. 178. 248. 315. 369. 484. *se* 127. 426. *iam* in 306. *in initio uersus: te indulgente* 108. *me ignorante* 340. *quæ et* 202. — *synal. uocabuli dactylici in primo uersu:* 2. 165. 263. 277. 326. 505 (*omnibus locis sequitur uox monosyllaba*). *in extremo uersu* 73. (245. 248). 383. 499. — *spondiazontis in arsin:* 38. (72). 83. 105. 256. 270. 289. 314. 347. 354. 398. 424. 485. 497 (*a. c.*). 533. 550. 602. *in breuem syllabam:* 226. 281. 562. — *cretici:* *altera ab undecima* 12. — *anapaestici:* 90. (113). 119. 192 (*bis*). 193. 217. 247. 357. 365. 393. 399 (*a. c.*). 400. (462). 536.

syncope: *pericli* 343. 365. *periclis* 287. *cf. nosse. quisset (ind. IIII)*.

synizesis: *deinde* 136. *religiosa* (∪∪∪) 463. *apprehendere* 80. *deirant* 498. — *largitionis* 295. *obliuione* 259. *solaciorum* 516. *suspicionē* 324. (— ∩∩∪∪, *an* ∪∪∪∪?)

tmesis (?): *patris de funere functi* 236.

III. INDEX UERBORUM ET ELOCUTIONUM.

ablatiui usus rarior: *clausas corde* 19. *recondita corde* 363. *muris haerentia agmina* 388. *discrimine uitæ* 608 (*a. c.*). — *uix paucis domus indeptæ exercere diebus gaudia* 189. *maiore ut parte anni ipsis praesentia nostra seruiret* 223. — *dierum, ambigua exactos uitæ quos sorte eucurri* 3. *exilium diuersa sorte dierum exigo* 491. *apto moderamine insinuare morum instrumenta* 62. *car-*

pentis euectio tuta decoris 212. *euentu cessit sinistro* 286. *actu euentuque sinistro uersatus* 513. — *uersu dona cauentem pangere* 17. *libello, quem uersu cudo* 59. *notitiam scriptis contexere* 88. — *uno hoc nobis parcere* 319. *quo succurrere posset* 376. — *uallantur pomeria milite Alano* 383. — *pagina non rebus pudenda* 87. — *inpu- guandi animo* 251. *explorandi stu-*

- dio digressus 353. natis abeuntibus non paribus studiis 499. praecepto Atiulfi 311. — truncatam parte agminis 390. — parte rependo aliqua 405. — inter barbaricas hostili iure rapinas 423. — *adiect. cum ablat.*: expers 98. 492. immunis 320. plenus 211. 457. 537.
- abrumperē: uox abrumpens penetralia mentis 20.
- abrupti casus 151.
- absoluere se ab iure ipsorum 363.
- abstractum pro concreto e. g.* affectus 457. 492. circumfusa hostilitate 333. domus inlecebris famulantibus uti 166. Romanum nefas in mea grassatum damna 425. nomina cara mihi 426. caedes nobilitatis 336. obsequia 437. praesentia nostra 223. *cf.* inuenta 229. senecta 566. senectus 497.
- acceptus *c. dat. pr.* 4. 220. acceptior 71.
- accusatiui usus rarior*: dierum, ambigua exactos quos sorte cucurri 3. euasero casus 150. incurrere damna 168. te loqui — te meminisse 593. — multum dissociata 417. multum uacillans 543. plus iuuat 71. plus metuum 607. quantum confido 87. quantum puto 547. quantum obfuerint 268.
- actus uitae *pr.* 2. suscepti status actibus instans 194.
- aderescent cuncta mihi ad referendas gratias 403.
- adhibere culturam agris 195.
- adhuc 557. *i. q.* etiamtum 368.
- adiectiua in ilis desinentia*: culpabilis. indocilis. instabilis. possibilis. reuolubilis. *in osus*: aerumnosus. ambitiosus. curiosus. laboriosus. numerosus. religiosus. spatiosus. speciosus. *composita*: aequaeuus. nauiger. malesuadus.
- adiectiua pro aduerbiis*: ambiguum nutare 565. inpiger instans 194. intrepidus tetendi 354. prolixior euagata 586. prior 446 (praeueniendo prior uota precantum). 451. primus 203 (ingenio prima meo medioeria desideranti). 379. 429 *al.*
- adiectiua uel participia substantiuorum loco. I. masculina*: adflictis 366. nostri auxiliares 396. cari mei 277. 349. doctiorum *pr.* 4. meos 191. meis 381, unum ex me natum 170. regis caro nato 380. natis 498. diuitibus natis (*a. c.*) 558. per nostros 517. peritos 82. potentum 264. propinquus 429. sancti 521. sanctorum 464. meus spurius 172. *cf.* 505. — *II. feminina*: ingenuis 165. *cf.* comitiua. quartana. — *III. neutra (praeter haec, omnia, bona sim.)*: a quo admisso 426. aduersis *pr.* 3. a. pluribus 254. per nostra aduersa 260. plura a. 490. plurima a. 409. aliena 562. nimis alta 455. magis apta 449. ardua 370. aspera quaeque 314. placita tibi coepta 5. commissa 470. conperta 39. cuncta 220. 464. *al.* dira minari 362. fiscalia debita 199. docta (*a. c.*) 61. gesta splendida *pr.* 1. in g. meis *pr.* 5. g. dierum 2. mea inter g. 169. animo grata omnia 126. mea inuentiua 162. nostra incepta 545. uiae pelagique incerta 23. iussa 210. ad sua ludicra 130. maiora meis uiribus 453. perpetuo mansura 442. medioeria 203. meritis praestantissimis *pr.* 1. suis m. 57. *cf.* 483. nostra 563. peccata 110. plura petita 449. placitis frui 131. multo potiora 432. religioso proposito *pr.* 2. propositum operis 41. quanta 264. omnia tristia 602. tristia quaeque 308. utraque 539. *cf. praepositionum usus (in).*
- adprobassem subuenire mihi posse misericordias *pr.* 3.
- adspirans operi 5.
- adsistere uotis 434.
- adstringere 193. adstricto censu 482.
- adstrictus sub condicione 574.
- adsuefactus *absol.* 52. *c. dat.* 77.
- adsuetus palpare 568.
- adtemptare (pudorem) 323.
- aduectus tectis auitis 43.
- aduerbia pro adiectiuis*: cunabula quondam regis 24. *cf.* nostri quondam iuris agellum 576. (nimis ambitor honorum 215?)
- aduersitatibus adsiduis *pr.* 3.
- aduertere *i. q.* animum aduertere *pr.* 4.
- aedes *i. q.* conclaue 205.
- aequaeuus 245.
- aerumnosi otii maeror *pr.* 2.
- aestini solis solstitia 5.

- aeuum *i. q.* tempus 16. 540. *i. q.* actas. 69 (*Zeitalter*). 113. 121. 156. 244 (*Lebenszeit*).
 affectare: solacia affectanda *pr.* 2.
 affectus pietatis 253. fidus a. 244. tener nimium 139. affectus *i. q.* propinquus 457. 492.
 agmen *i. q.* numerus comitum 276. 349.
 agnoscere *i. q.* cognoscere *pr.* 5. 38. *cf.* 55. 599.
 ἀπονομήματα uitia (*a. c.*) 67. *idem uocabulum restituerunt Bücheler Iuuen. VII, 218, Hertz Gell. XII, 12.*
 aliunde 526.
 alii *i. q.* ceteri 473. 584. non aliter quam 313. nisi 360.
 allitteratio saepissime quaesita uelut: libertas ludusque et laetior aetas 56. dudum desidia domini 184. affarer amicum alloquio 355. communia commoda coniunx 485. *cf.* 200 sq. 223 sqq. 264 sqq. 299 sqq. 357 sqq. 451 sqq. 550 sqq. 613 *al.*
 alloquium: ante primo quam affarer amicum alloquio 356.
 almus: Deus alme 519.
 alphabeti elementa 65.
 altaria sacra 476.
 altera ab undecima hebdomas 12.
 amathia 66.
 ambiguus euentus 279. sors 3. 491. uita 608. ambiguus, quid pro se quisque precetur 448. me passus ambiguum nutare 565.
 ambitor honorum 215.
 amplificare: nec his (bonis) attentior amplificandis 213.
 anacolutha: *cf. proleg. p. 277 n. — me per negligentiam iteratum (a. c.) pr. 2.*
 anaphora: 523 sqq. 590 sqq.
 animo (*in der Absicht*) in pugnandi 251.
 ante *i. q.* antea 158. 326. 453.
 ante — quam *c. con.* 32. 355.
 anteriore loco 484.
 antiquitas temporum *pr.* 1.
 antiquum nomen 181.
 apprehendere (*apprendre*): eloquium librorum ignotae apprehendere linguae 80.
 artifices diuersae artis inssa explorare periti 211.
 artus *i. q.* membra 50.
 asyndeton 207. 281 sqq. 459. 542. *poly-syndeto excipitur* 205 sqq.
- attentus: his ipsis (bonis) attentior amplificandis 213. attente precari 597. attentius uenari 128.
 auram uitalis luminis hausi 9.
 aurata sphaera 146.
 aut — aut 301. *cf. neque.*
 auxiliante Deo 375.
 auxiliares 396.
 bellica plasmata Homeri 73.
 bene: bene sibi consciae senectuti *pr.* 2. uix bene couerto sermone 76. fama bene parta 92. bene si sapio 431.
 blanditiis mixtis docta exercere 62.
 breuiter praesentes carnis inlecebrac 98.
 captare *i. q.* percipere *pr.* 1. 134. 605.
 carnis inlecebrae 98.
 carpentis euectio tuta decoris 212.
 casso honoris nomine 294.
 cauto moderamine freni 159.
 causa equidem sola studiorum quippe meorum 129. firmandae fidei causa 547.
 cedere omnia dinitibus 558. taedisque meis quae postea cessit 186. *cf.* 138. 165. 286. 288. 305.
 census maternus 414. parua census substantia familiaris 522. census augendi cupidus 214. nullo subsistere censu 256. lapsi census fulcire ruinas 580. adstricto iam censu 482. subtracto censu 551.
 cernere *i. q.* uidere 307.
 certo tempore *i. q.* statuto t. 199.
 circiter 176.
 circumiecta turba 391.
 coeptus 5. 280. 374. 399.
 colonus 416. 502.
 comitiua (*scil. dignitas*) priuatae largitionis 295.
 comparatio: magis curiosus *pr.* 5. *cf.* 58. 209. 221. 356. 411. 449. 496. 537. 606. nimium uel nimis: 215. 283. 345. 418. 455. *postpositum* 83. 139. 202. 215. (*comparatiuus eodem sensu: pr.* 3. 433. 586.) praecipue amarum 198 (*cf. Woelfflin, Arch. f. lat. Lexicogr. I, 97*). — uestis cultior et noua saepe 147 pulcher equus falerisque ornator 143. — plures = multi 207. 307. 521. plura 282. 490. — *positiuus pro superl.* tristia quaeque 308. aspera quacque 314. — nec atten-

- tior, quam studiosior 214. — ipsa morte magis plura (haut) agnosco timenda 599. — *compar. sq. ablat.* 161. 333. 451. 453. 599 *al.* — damna leniora defuncti patris conlata dolori 240.
- compta domus 205.
- concita sphaera 146.
- conciliare *i. q.* commendare 57.
- condicio: conscripta adstrictus sub condicione 574. *cf.* 540. 606.
- condicionales periodi*: si uenerit — debet aduertere *pr.* 4. si fuerit — exoratum cupio *pr.* 5. 94 sq. 110 sq. 118 sqq. 173 sqq. sectator deliciarum, si saluo possent constare decore 217. 360 sq. 431. *cf.* quae parerent commissa reatum 111.
- conducere duxi reuocare gradum 544. *cf.* 101.
- conferre: ingenio rudi celerem *c.* profectum 64.
- congruus *c. dat.* 203.
- coniugatio. perfecti formae in ere desinentes solae obtinent* 39. 40. 136. 238. 240 *al.* *coniugatio periphrastica*: subitura esset 523. — iuncta fuere 238. (nota fuere 40.) fuerant recepti 312. fuerant secutae 322. subtracta fuisse 440. — ausim 58. euasero = euaseriu 150. fore 356. foret = esset 147. solari es dignate, deus (*a. c.*) 566.
- coniunctiuus usus rarior*: praebere expensas potuissent exuberantes 419. tum subtracta, meae potuissent cum magis esse apta senectuti 496. — te precor, adsis 4. — *in enuntiativis relat. pr.* 3. 111. 134. 137. 140. 172. 181. 183. 285. 296. 342. 344. 370. 376. 466. 480. 521. 535. 577. 579. 584. quam nec inuitam trahere usquam fas mihi rebar parque nefas esset linquere 487. *cf.* quod.
- conloquio Graiorum adsuefactus famulorum 77.
- conplacere: sors, quae tibi conplacuit 432.
- consciis: uox conscia 21. mens *c.* sensus 51. bene sibi consciae seuectuti *pr.* 2. hoc esse tenendum conscius 591.
- consecutio temporum*: neque silebo, unum me nosse ex me illo in tempore natum nec quemquam, fuerit spurius post qui meus, umquam 170. et quanta gratia praestiterit, probauit, et quantum studia obfuerint 264. quae mihi, cum fuerit contraria notis, fuit et defuncta dolori 494.
- couerto uixinus aeno 244.
- consistere *i. q.* habitare 520.
- couonus *c. dat.* 94. 224.
- consorte Gothico colono 502.
- consternata pro me pietate parentum 122.
- contento peteremus litora cursu 412.
- contestatas (grates) pagina continet 585.
- contexere opusculum *pr.* 2, notitiam scriptis 88.
- cor *i. q.* animus 83. toto acquirere corde 591.
- crepido: summa in crepidine saxi 533.
- cudere: huic, quem uersu cudo, libello 59.
- culmen *i. q.* homo in eulmine constitutus (*cf. Haniel ind. ad Ennod. s. v. eulmen*): orbis inclita culminibus praeclarae moenia Romae (*a. c.*) 37.
- culpabilis: quidquid culpabile gessi 106.
- culpato renouando mihi uitalia dona 103.
- cultor 524.
- culturam agris adhibere 195. *cf.* 551.
- cum *coni. passim. c. coni.* — tuum subtracta mihi, cum potuisset 496. multo potiore parante iau te, Christe, mihi, quam cum placatum rebar adsistere uotis 433 sq.
- cunabula: inter cunabula quondam regis 24.
- cupio eum exoratum *pr.* 5.
- cura parentum gnara 62, mei 175, laboris 233.
- currere *cf. accusatiuus.*
- damna 257, domus 239, rei — amoris 428, pudoris 581, famae incurrere 168. in mea grassatum damna 425.
- dare *c. inf.*: ipsi iuuenascere posse dististi 569.
- datiuus usus rarior*: eucharisticon ipsi opusculum *pr.* 2 eucharisticon deo *tit.* — postquam est expleta mihi 50. — tectis aduectus auitis 43. moenibus inuehit undas 45. populis incumbere nostris 352. factio seruilis paucorum mixta furori 334.

- peregrinae exponere terrae 461. — nec tutum iam sibi prodens, ut pateretur 359. nil est tibi serum 443. opus hoc tibi desino 596. — bonis patriaeque superstes 310. nec his (bonis) attentior amplificandis, quam conseruandis studiosior 213sq. studiis intentus 114.
- debere: ex ipso titulo debet aduertere *pr.* 4. nostra aliis debemus participanda 563. mala mihi debita 274. tibi debita munia 589. fiscalia debita 199.
- decennium 177. 232.
- declinatio*: Thessalonicas 25. Socratus 73. paschā 475. inertis 22. insontis 337. praestanti 582. (consorte 502.) potentum 264. populantum 391. clientum 437. precantum 446. suadentum 465. praesentum 505. — pro quis 342. — deliciarum, si qua — possent 217.
- decursa aevi tempora 113.
- dedico deo meditauinculam *pr.* 4.
- deducere in seriem gesta dierum 2.
- defungi 241. patris de funere functi 236.
- dehinc *i. q.* postea 493.
- delegare: quae elegerit, obliuioni potius inculcanda deleget *pr.* 5.
- demum *i. q.* postremo 520.
- deprecor adsis (*a. c.*) 4.
- desidia senilis 184, legendi 137.
- desinere: opus hoc tibi desino 596.
- destituere: ni quartana conatus studiorum destituisset 120. (filius moriens) cuncta destituit commoda 515.
- deuotio iugis 588.
- deuotos dei obsequiis actus uitae exhibere *pr.* 2.
- dicatus placitis tibi uiuo legibus 604.
- dignari: solari es dignate deus (*a. c.*) 566.
- dignus coli 530.
- disciplinarum usus 69.
- discordia fratris 248.
- discretus *i. q.* separatus *pr.* 1, aequore 27.
- discrimine uitae (*a. c.*) 608.
- dissociare: praedia diffusa nec multum dissociata 417.
- dissona uota 277.
- diuersae artis artifices 210. diuersa anni tempora 206. diuerso tempore *i. q.* saepius 425. 567.
- docta *i. q.* doctrina (*a. c.*) 61. doctae instructio linguae 124.
- doctrina duplex 81.
- dogmata praua 472. d. Socratus 73.
- dominans *adi.*: nexu dominantis amoris 222.
- domus antiquo nomine magnifica 181. donec *c. con.* 178. donec — et dum *c. ind. perf.* 537.
- dona uitalia 103.
- dubius pavor 613.
- dudum 184. 258. 274. 346. iam dudum *pr.* 2. 68. 492. 604.
- dum *c. ind. praes.* 614. *cf.* donec.
- ecce nouas debeo grates 583.
- econtra 268.
- elementa prima alphabeti 65.
- ellipsis* 1) *uerbi substantiui*: me futurum 616. — me donatum gaudens 582. me reprobans lapsum 109. me indeptum noui 112. me credere seruatum 162. uisum neque illum tum 171. se truncatam uidens 390. a te prouisum credere 548. renouatas expensas uiderem 552. — subdenda putauit 41. quae scirem neganda, quae praestanda autem (scirem), temptanda perurgens 370. penitenda quae mihi noram 468. hoc compensandum rebar 504. plura agnosco timenda 599. — nec fas non reddere duco 431. fas mihi rebar 487. hoc unum bonum statuens 599. — mira urbis facies 386. 2) (me) nescisse dolendum est 152. (me) debere professus 405. placatum (te) adsistere rebar 434. — imperio cuius sociatos non sibi (sociatos esse) norant 316. *cf. supra* 370.
- eloquii fiducia *pr.* 1. eloquium librorum ignotas apprehendere linguae 80. emensis malis 262.
- ephemeris gestorum *pr.* 1. ephemeridis relatio *pr.* 3, textus *tit.*
- equidem — sed 19. 499. — uerumtamen 578. equidem quippe 129. errores (*de haeresi*) 472. *cf.* 105.
- et *ab initio enuntiatum remotum* 10. 30. 50. 145. 211. 257. 277. 278. 281. *al.* et *tertium membrum adiungit* 240, *quartum* 144. et = etiam *saepissime, uelut* 19. 36. 48. 67. et — et *pr.* 3. 242. 264. *al.* et — que 202. 451. 594. et — nec tamen 480. quae mihi, cum fuerit rectis con-

- traria uotis, fuit et defuncta dolori 495. *cf.* que. quoque.
- etenim: tamque etenim 243.
- etiam ipse non *pr.* 3 sed neque hoc etiam 169. haut etiam 38.
- etiamnunc manebat 413. *cf.* 467.
- euasero casus 150.
- euagari: pagina spatii prolixior amplis euagata 587.
- eucharisticos deo *tit.* eucharisticon ipsi opusculum *pr.* 2.
- euectio carpentis tuta decoris 212.
- euentus noster 322, secundus 400, sinister 286. 513.
- euidenter *pr.* 3. *pr.* 4. 270.
- excipere: me discordia excepit 249. exactos obsidio excepit in urbe 331.
- excire: ut emptorem mihi de gente Gothorum. excires 576
- exercere docta (*a. c.*) 61, gaudia 189. me aduersitatibus exercens *pr.* 3.
- exesus ager 532.
- exigo exilium 492. *cf.* 2. 42. 72. 474.
- expensa 217. expensas sperare 535, praebere exuberantes 419, renouare 553. expensis sustentari alienis 560.
- expertus *act.* 409. *pass.* 36.
- expetere *i. q.* petere (*sich wohin begeben*) 483.
- explere iussa 210. ad explenda munia 589. res euentu est expleta secundo 400. *cf.* 50.
- exponere peregrinae terrae 461. quam sponte expono legendam 86. me exagitandum exposuit 256. *cf.* 408.
- exterius subiecta muros turba circumdat 388. *cf.* interius, ulterius.
- exuberantes expensae 419.
- exuere: a quo se exuere admissio nec nomina possunt cara mihi 426.
- exundantis uoti fons 21.
- exuperare 584.
- facies mira urbis 386.
- faleris ornatio equus 143.
- familiaris census 522.
- famulari: domus inlecebris famulantibus uti 166.
- farta colonis praedia 416.
- fas: sit mihi fas *sq. acc. c. inf.* 17. *cf.* 100. 150. 431. 487.
- fassa uineta 196.
- feri: auus fit mihi cognitus 48.
- fiscalia debita persoluens 199.
- fluitare: quas inter fluitans interque et uota 154.
- formido ambigui euentus 279. *cf.* 609. forsan 118.
- forsitan: si — *f. pr.* 5. siue *f. ib.*
- fortasse 470.
- fragrare: uestis, quae leni fragraret odore 148.
- fretum Oceanum 30.
- frustratus spe 489.
- fulcire ruinas 580. pompa turbis fultis clientum 437.
- fundare domum 533.
- fungi *i. q.* defungi 171. 185. 493. (de funere *f.* 236).
- gaudere ex salute 140, *sq. inf.* 150, *sq. acc. c. inf.* 582.
- gaudia iuuenalis luxus 157. *g.* domus exercere 190.
- geminus splendor 82.
- genetiuus usus rarior:* sciens benignae ipsius misericordiae circa me fuisse, quod *pr.* 3. id meorum esse uotorum, ut *pr.* 4. — quosdam illustrium uirorum *pr.* 1. quosdam Gothorum 289. — conatus studiorum 120. discordia fratris 248. studiorum instructio 231. diuersae artis artifices 210. reatus errorum 105. dolor defuncti patris 241. sors patris de funere functi 236. *s.* praefatae conditionis 291. *s.* periculi 343.
- generaliter 540.
- gerere: patre gerente uices praefecturae 26.
- gerundium:* usu uenandi 128. desidia legendi 136. studio explorandi 353. finem miserandi 444. commoda in-pugnandi animo 251. — dominando nocere 174. experiendo probare 265. 550. te praefando loqui, te meminisse silendo 593. ut tempora recensendo opusculum contexerem *pr.* 2. renouando uitalia dona probasti 103. meos coegi, quos potui, inuitando exemplo, inuitos adstringendo rigore 192. nobis succurrere nosti praeueniendo prior multorum uota et bona uobis prospiciendo 446. commissa pians discendo uias 472. commoda iuuare fructus participando 507.
- gerundium:* nescisse dolendum est 152. haut agnoscenda subiucere

- mihi 38. pagina mihi non pudenda rebus 87. clades in commune dolenda 234. nec penitenda manet (pax) 306. gratanda mihi sors est 431. — augendi census cupidus 215. cuius cura tuendae 251. spes quietis fruendae 490. firmandae fidei causa 547. — fessis uinetis nouandis curam impendere 196. nec his attentior amplificandis, quam conseruandis studiosior 213. hospitibus prodesse tuendis 290. — ea obliuioni potius iuculanda deleget, quam memoriae diiudicanda commendet (*a. c.*) *pr.* 5. conperta subdenda putauit 41. agnoscenda retexam 54. pagina, quam expono legendam 86. parauit otia impendenda quieti 201. me exagitantum exposuit 254. quae scirem neganda, praestanda quae autem, temptanda perurgens 370. suasere linquendas terras esse 410. penitenda quae mihi noram 468. hoc compensandum mihi rebar 504. cuncta probans esse petenda 518. nostra aliis debemus participanda 563. hoc esse tenendum conscius 590. plura (haut) agnosco timenda 599. — ad contextendum opusculum prouocauit *pr.* 1. ad solacia affectanda pellexit *pr.* 2. uires ad toleranda uiae incerta dedisti 23. firmatus ad iuuenalia nota sequenda 142. ad crescunt ad referendas grates 403. quibus utitur ad praesidium parandum 526. ponere finem ad explenda munia 589. — tempera instaurando nouas cursu (*a. c.*) 16. consilio operando peregit (*a. c.*) 464. — in me prodendo probasti 452. gloriolam captare *pr.* 1. gnara cura *sq. inf.* 62. gnarus *sq. acc. c. inf.* 362. grassari: nefas in mea grassatum damna 425. gratanda haec nunc mihi sors est 431. gurges Tyrrhenus 30.
- habere: curam pro me pietatis habentes 97. quos ad praesidium uitae habere potuit 299. cuius munus habebat, quo succurrere posset 375.
- haerentia muris agmina 388. hausi auram uitalis luminis 9.
- haut etiam 38, mediocris 390, equidem iustum 578. *cf.* 599. hebdomas annorum 13. heu nimium 283. hostilis obsidio 331. hostili iure 423. hostilitas *i. q.* hostes 333.
- iactura exigui laboris suasit impendere curam 531. iam deinde 136. *cf.* dudum. igitur *altero loco* 246. 353. 468 (confessusque igitur), *quinto* 17. illico 248. 329. 338. 373. 392. inentia mea castigans repressi 162. incerta uiae pelagique 23. inculcare: obliuioni inculcanda deleget (*a. c.*) *pr.* 5. incurere damna 168. indeptus *act.* 112. *pass.* 189. 262. indicare *i. q.* imperare *sq. acc. c. inf.* 458. indicti terrore pericli 365. indiscreti sexus turba 387. indultis temporariis uoluptatibus *pr.* 3. te indulgente 108.
- infinitiuus usus rarior*: cauerem cedere 165. me compelleret esse maritum 180. reuocare gradum conducere duxi 544. ipsi iuuenascere posse dedisti 569. nescisse dolendum est 152. sibi seruari curam indicare 458. me instruxit, me debere diligere *pr.* 3. inuitant prodere 260. legit abire 395. pauper consistere legi 520. finem ponere nescit 589. nosse canere 66. quaerere nossem 442. succurrere nosti 445. claudi se poscit 587. reus esse praeponens 168. properari impendere 196. exponere sinebat 462. statuens tolerare 187. suadepum mihi seruare 465. suasit impendere 531. suasere linquendas esse sedes 409. sufficeret gaudere 140. laedi se timeret 91. timens incurere 168. — ad-suetus palpare 568. hoc esse tenendum conscius 591. contentus exercere 190, uti 166. digna coli 530. gnaram insinuare 62. gnarus Gothos minari 362. indocilis flecti 486. inpos soluere 404. inscius seruare 471. memor seruare 164. peritum exercere 61. periti explere 210. retinere esset possibile 482. mihi promptum est discernere 600. suetus obstringere 404. quod fecisse

fuera magis utile 411. — ingenio conferre profectum, nosse cauere signa amathiae 66. labor fuit hic mihi maior, eloquium apprehendere 80. hoc unum bonum statuens, hoc esse tenendum conscius, hoc toto cupiens acquirere corde, te praefando loqui, te meminisse silendo 593.

inlaeso pudore 323.

inlecebrae: carnis inlecebris br. uiter praesentibus expers 98. inlecebris urgentibus mundi 153. domus inlecebris famulantibus uti 166. inlecebris sociata iuuentae libertas 173. ambitionis inlecebrae 257.

inlicitum 107.

inpendere curam 196. 531. otia inpendenda quieti 201. inpensi operis 116. inrogauere nobis aspera quaeque 314. insinuare (*beibringen*) mihi morum instrumenta 63.

insoniti a sanguine 337.

instructio doctae linguae 124, studiorum 231.

instruere: ut instrueret sphaera ludum 146. *cf.* 437. *sq. acc. c. inf. pr.* 3. instrumenta morum bonorum 63, ludi 133.

insuper 254. 512.

interius perserutato uiri uoto 357.

intestinalis hostis 393.

inuohere moenibus undas 45. inuexere mihi desidiam 136. inuectum blanda suetudine ritum 179. morem inuectum maiorum traditione 466.

inuitant solacia *sq. inf.* 260.

iugis desidia 136. deuotio 588, laetitia 125. iuges grates 325.

iugiter 155. 206. 481. 568. 592.

iungere: sibi me ad sua ludicra iungens 130. *cf.* 78. 238.

ius: ad tua iura refugii 109. ne ullam iuris alieni adpeterem 163. se ab ipsorum absoluere iure 363. speciali iure 287. belli iure 313. hostili iure 423. contra omnia iura 424.

iuuenalis luxus 157. iuuenalia uota 142. iuuenascere 569.

iuuenta 173. 188. 229. 246.

iuxta *adu.* 318.

laboriosus uitae ordo *pr.* 5.

lactanti uires dedisti 22.

laeua facultatum fama 255.

laribus patriis exactos 330.

legere *i. q. constituere seq. inf.* 395. 520.

leuare: obsidione leuata 402.

libens: magis libens (*a. c.*) 58. ultro l. 115. 199.

licenter 424.

licet *c. con. praes.* 68. 92. 258. licet dolerem 503. per se magna licet 240. licet ingenuorum 335. licet trepidus, sed (*a. c.*) 368.

litotes saepius occurrit, uelut: non felix 233. non sero 286. 372. 395. nec sero 72. non inscius 471. haut mediocri 390. non minima 416. nec minimo 460. non ultimus 273.

litteraturae studiis intentus 114.

longus: iam longus usus 78. longi (*chronisch*) tempora morbi 135. longa obsidio 347.

ludicra (*Kurzweil*): sibi me ad sua ludicra iungens 130.

lumen: aura uitalis luminis 9.

lusus in uerbis: otii — negotio *pr.* 4. quae elegerit — deleget *pr.* 5. effectum — profectum 6. pangere — pendere 18. succedente — cedente 138 *sq.* uegetus — uectus 149. successit — cessit 186. onerare honoris nomine 294. imperio gentis cogente Gothorum 351. sine fine — finem 444. conducere duxi 544. ego dego 598.

luxus iuuenalis gaudia 157.

magis *i. q.* potius *pr.* 4. 518. *cf. comparatio.*

male sibi notis 298.

malesuada otia 190.

malignus: ui inpugnante maligna 268.

manus: tua magna m. diuina 463.

marcescere: otii maerore marcescentem (*a. c.*) *pr.* 2.

mare Oceanum 45.

medellis blandis palpare 568.

meditatiuncula *pr.* 4.

mens religiosa 462. mente resumpta 367.

menstrua luna 32.

mereri *i. q.* consequi: ut tua te merear percurrere dona iuuante 7. merita (*Vorzüge*) 57. *cf.* 483.

meta tolerati laboris 328.

minuere: ne quid de spatio terrae minuisse uiderer 534.

- misericordia diuina *pr.* 2. misericordiae benignae circa me fuisse *pr.* 3. misericordias *pr.* 3.
 moderamine apto 62, cauto freni 160.
 moderanter exercere *pr.* 3.
 modo *i. q.* nunc 83.
 molitio pigra agminis 276.
 mox: quam mox *i. q.* quam primum: quae praestanda autem (scirem), quam inox temptanda perurgens (*a. c.*) 371. (quam mox = ubi primum *Pseudo-Cypr. de rebapt. 16. Hartel III, 90, 4.*)
 multimodis 229.
 mundus: mundi inlecebrae 153, fallacis amor 138, instabilis procellae 11.
 munia: ad explenda tibi debita munia 589.
 munus *i. q.* donum 582. *i. q.* munificentia: Christi munere 151. 227. diuino munere 112. 325. deo, cuius iam munus habebat, quo nobis succurrere posset 375.
 namque 89. 106. 264. 311. 451. *altero loco* 8. 237. 329.
 nauigra porta 46.
 ne 219. hac lege, ne ullam appeterem carumque memor seruare pudorem cedere et ingenuis cauerem 163. ita me cura instituit, laedi ne quando se fama timeret 90. ne *quarto loco* 161.
 nec *altero loco* 608 (*a. c.*). nec tamen 213. 328. nec — iam 359. nec *i. q.* ne quidem 420 (sed nec). 426. nec minus et 67. 149. sed neque hoc etiam 169. nec — nec *pr.* 3. 606. neque — nec *pr.* 1. 171. nec — que 487. et neque — aut 214. nec — aut — aut 462.
 necesse est retexam 53.
 nefas Romanum 424.
 neptis 185.
 neue — neu 130.
 nexus: obstringens sibi me nexu dominantis amoris 222.
 ni 119. 175.
 nihil: per se nihil ipse (*a. c.*) 300.
 nimis, nimium *cf. comparatio.*
 ninguida iuga 29.
 nisi: negauit — aliter, ipse nisi susciperetur 361.
nominatiuus absolutus (cf. Hartel, Arch. f. lat. Lexicogr. III, 41):
 quotiens euasero casus recoleus, me fas est credere seruatum 151. *cf.* 214 sqq.
 non: quos ad praesidium uitae habere, non etiam imperii poterat 300. non — ullus 524. *cf. litotes.*
 nosse 66. 170 (*a. c.*) nossem 442. nosses 452. nosti 445. noram 468. *cf. infinitiuus.*
 notitiam (rerum) contexere 88 ad notitiam peruenire doctiorum *pr.* 4.
 nouare annos 16, lucem 33, ludi instrumenta 133, uineta 137.
numeralia: distrib. pro cardin.: trina decennia 232. aduerb. num. cum cardin., distrib., aduerb. num. coniuuncta: ter senis annis 176, mensibus 34. ter decies super et bis quattuor annos (a. c.) 478. cf. 474 exacta iam ter trieteride quinta. cf. alter.
 numerosa supellex 208. numerosi coloni 416.
numerus sing. pro plur.: hospite Gothico 285. milite Alano 383. monachiritu 456. Gothico colono 502. — non sine uite quidem uel pomis 529. nuper 128. 145. 385. 479.
 nutare: nutantis amici consilium 368. passus me ambiguum nutare diu 565.
 obsequium: ut uitae meae actus ipsius (dei) deuotos obsequiis exhiberem *pr.* 2. hoc quaecumque obsequium (*de carmine*) *pr.* 4. obsequia *i. q.* clientes: pompa honoris instructa obsequiis 437.
 obstipui 364.
 obuius *i. q.* aduersus: propriis certans mens omnia uotis 278.
 oblatus *mediali sensu*: cedere et ingenuis oblatis sponte 165. *cf.* 398.
 omnino 302. 370.
 onerare honoris nomine 294.
 operari: consilio sanctorum cuncta operando peregit (*a. c.*) 464.
 opus pietatis studiumque parentum 60.
 orbis alter 27. orbis culmina (*a. c.*) 36.
 orbis lunae 33.
 pactus *pass.*: pactae foedera pacis 381. paene 584.
 pagina: quod haec mea pagina prodit 85. tota haec mea pagina praesens 585.
 palpare senectam blandis medellis 568.

pangere: uersu tua dona canentem pangere 18.

parare *sq. inf.* 1.

parenthesis: fateor 70. 79. 178. 216. 345. 364. 541. 541. 579. *cf.* 303. precor 602. quantum confido 87. quantum puto 547. ut confido *pr.* 2. ut didici 34. ut modo sentio 83. *cf.* 129. *sqq.* 411. 557 *sqq.*

parère: peccata quae mihi parerent reatum 111.

pariter 117. 377. 380. 461. 500. 539.

pars: in hac parte, quod *pr.* 3. hac in parte, ut 95. parte aliqua rependo grates 405. — pars ego magna fui quorum 309. — partes tyranni sequi 302.

participare: fructus mecum participando 507.

participia futuri: uisurus 36. profecturi 311. uenturo in tempore 99. peritura cito 438. perpetuo mansura 442. (subitura esset 523). — *perf. dep. not. pass.*: contestatus 291. emensus 262. expertus 36. indeptus 189. 262. (pactus 381). perscrutatus 357. praefatus 291. — *praes. pro perf.*: statuens 187. excedens 327. probans 372. uidens 391. abeuntibus 498. — *perf. pro praes.*: professus 405. — *part. perf. cum praes. coniunctum*: facile in noua uersus consilia et multum uaria ratione uacillans 542. — *part. coniunctum cum absoluto*: subtracta spe omni — cunctaque sero probans 518. — *participiorum coaceruatio e. g.* 372 *sqq.* quae non sero probans uir prudens ipse secutus ilico consultis per se primatibus urbis rem coeptam adcelerans una sub nocte peregit. 390 *sqq.* qua se truncatam parte agminis haut mediocris circumiecta uidens populantum turba Gothorum, ilico diffidens tuto se posse morari hoste intestino subito in sua uiscera uerso nil temptare ausa ulterius properanter abire sponte sua legit. *similia passim.*

patronorum studia 268.

pauefactus condicione obstipui 364.

paulatim 507. 541. 550.

pelagi incerta 23.

pendere grates 18. *cf.* rependere.

penetralia tacitae mentis 20.

penitendus: nec penitenda manet (pax) 306. penitenda quae mihi noram 468.

penitus *i. q.* prorsus 323. 570.

percelli (periclo) 344.

percurrere *i. q.* enarrare, dona 7.

percussor specialis 339.

perdurare 224. 552.

peregrinatio *pr.* 2.

peregrinus *i. q.* absens 481. peregrina terra 461.

perfecto monachi uiuere ritu 456.

permixtis docta blanditiis excrecere 61.

perpetuare: ad perpetuandam gloriae dignitatem *pr.* 1.

persecutus *pass.* 357 (*a. c.*).

persistente tempore pacis 228.

perurgens temptanda, quae praestanda scirem 371.

piare: non digno pians commissa labore 470.

pietas parentum 122. 221. pietatis affectus 252, cura 97, opus 60.

piget *c. inf. pr.* 2. 258. *sq. acc. c. inf.* 439.

pigra molitio 276.

placitus: conatus placitos studiorum 120. placita tibi coepta 5. placitis tibi legibus 604. *subst.* placitis frui 131.

plasmata bellica Homeri 73.

plaustris agmina uallantur 389.

plenus: uix plena iugera quattuor 532.

pleonasmii exempla: ultro libens 115.

199. praeueniendo prior 446. potius

praeponeus 167. solis solstitia 13.

diuersae artis artifices 210. rursus

— reuocor 36. rursus — resumens

132. nec sero — mox 72. durans

mansi 177. castigans incentiua re-

pressi 162. protinus celerem pro-

perau i pendere curam 196. floreret

abundans deliciis 435. seruans te-

neret 467. reprobans respuo 473.

semper generaliter 540. quaecumque

manet sors ultima finem 611. pretio

expensaque 217. proderet et in lucem

proferre 263.

poena *i. q.* iniuria: innunes poena 320.

pollere: pompa polleret honoris 436.

pomeria urbis 383.

pompa honoris instructa obsequiis et turbis fulta clientum 436.

ponere finem miserandi 444, ad explenda munia 589. mihi extra urbem posito 359.

- populi *i. q.* homines (*Lcute*): populis incumbere nostris 352.
- posse: quae Massiliae potui habere 573. quas ad praesidium habere poterat (*a. c.*) 300. *abundare uidetur* 376. 569. — *cf. coniunctiuus.*
- possibilis: nec retinere esset possibile 482.
- post *i. q.* postea 39. 172. 201. 286. 474. paulo post 305. 367.
- posteritas: uota in nostram tendentia posteritatem 155.
- praefatus *pass.* praefatae condicionis 291.
- praenotatus libelli titulus *pr.* 4.
- praepositionum usus: a, ab passim:* (abs te 595. a te 518. 548.) a quo se exuere admissio 426. altera ab undecima 12. tantum otii ab re sua *pr.* 5. — *ad:* error firmatus ad iuuenalia nota sequenda 142. quos ad praesidium uitae habebat 299. magis esse apta senectuti iunctae ad solamina uitae (*a. c.*) 497. ad perfrugium paruus agellus 528. ad solacia nostra qui superest 512. ponere finem ad explenda munia 589. — ad praesens 183. — *circa:* misericordiae circa me fuisse *pr.* 3. — *contra:* 281. 424. 602. — *de:* gesta, de quibus possim captare gloriolam *pr.* 1. fructus de rebus auitis sperare 570. (spes subitura ex fructibus 523.) ne quid de spatio terrae minuisse uideret 534. (pars aliqua ex rebus superesset 422). de funere fungi(?) 236. — *ex:* ex salute gaudere 140. ex me natum 170. *cf.* 55. 109. 312 *al.* (contra 268). — *extra* urbemposito 359. — *in:* in tantum 127. in quantum 159. in commune 234. in uacuum 531. in peius mutauit 539. in noua uersus consilia 542. uota in nostram tendentia posteritatem 155. inque usus uarios supellex 208. armata in caedem 336. in mca grassatum damna 425. — *cf. pars.* — illo in tempore 170. 438. uenturo in tempore 99. in tempore duro 284. — *inter:* mea inter gesta 169. reddor inter foedera 381. inter cunabula regis 24. alphabeti inter prima elementa 65. inter et aduersas iactatus procellas 10. inter primae iuuentae tempora 246. quas inter fluitans interque et uota 154. *cf.* 256. 514. — *intra* urbem 344. — *per:* filia per me sociata marito 326. *cf.* 239. 264. 517. consultis per se primatibus urbis 374. per te mihi consuluisti 454. studuit per se ipse parare 127. per se nihil ipse 300. per se magna 240. per quem cara mihi patria fiebat 242. — subtracto per dispendia censu 551. communem parans per mutua gaudia fructum 225. aduersa per nostra cognita solacia 260. — errorum discendo uias per dogmata praua 472. culturae impendere curam per iugera quattuor 532. *cf.* 416. — *post:* 232. 490. — *pro:* curam pro me pietatis habentes 97. consternata pro me pietate parentum 122. pro me ipse (*ich für mein Theil*) 369. 554. quid pro se quisque precetur 448. sero aeni pro tempore nostri 156. pro splendore uirtutum *pr.* 1. pro condicione senectae 606. — *prope* moenia 25. — me *propter* 132. — *sine* me solus 131. sine fine 444. non sine uite, sed sine terra 529. — *sub:* sub genitore meo proconsule 35. eucharisticon opusculum sub ephemeridis meae relatione *pr.* 2, sub eph. m. textu *tit.* primo sub tempore 94. una sub nocte 374. conscripta sub condicione tenere 574. — *super:* sit ista satis super his me esse profatum 406. — nunguida perque iuga 29. inque usus 208. interque et nota 154.
- praereptus iuuenis morte repentina 508.
- praesens beatitudo *pr.* 3, uita 299. haec mea pagina praesens 585. inlecebris breuiter praesentibus 98. ad praesens 183. *cf.* 505.
- praesentia nostra 223.
- praestare: meditatiunculam otio meo potius, quam alieno negotio praestitisse *pr.* 4.
- praesul: deus, te praesule 610.
- pretium (*Kunstwerth*) 209.
- primates urbis 373.
- primitus *i. q.* potissimum 125.
- priscæ tempora pacis 228.
- procerum honor 266.
- prodere *i. q.* promouere: in me prodendo 452.

- profecto *pr.* 1. *pr.* 3.
 profectus: tribuens uotis profectum 6.
 ingenio celerem conferre profectum
 64. uotiuum operis sentire pro-
 fectum 116.
 proinde *i. q.* itaque *pr.* 4.
 prolixus 226. 550. 586.
*pronomem demonstratiuum: longe usi-
 tatissima hic et ipse. hic sq. ut
 (ne): pr.* 2. 95. 97. 125. 152. *sq.*
 quod: *pr.* 3. 319. hac spe sollicitante
 paratus, quod scireum 350.
sq. inf.: 79. 169. 590 *sq. sq. enun-
 tiat. relat.* 100. 406. 449. 598. hoc
 maior, quo 252. hoc maiores, quanto
 104. — ante hos ter decies — annos
 478. — *idem: pr.* 1. *pr.* 2. 49.
 133. 499. — *ille:* 170. 171. 438.
sq. enuntiat. relat. 40. 113. 412. —
ipse (plus quadrages usurpatum)
 = *is: pr.* 2 (*bis*). *pr.* 3 (*ter*). 223.
 363. 512. 525. 569. 572. ipsos =
 se 398. — *is:* id, ut *pr.* 4. ea ipsa,
 quae *pr.* 5. eius 237. 315. — *iste:*
 329. 406.
*pronomem relatiuum altero loco decies
 et sexies, tertio* 137. 181. 186. 480.
 576. *quarto* 3. 172. 356. 407. 427.
 521. *quinto* 285. 513. *ad finem enun-
 tiati remotum* 309 pars ego magna
 fui quorum. — *cum coniuuct.* que
coniungitur perperam 186. 356,
recte 148. — me esse tuum, cuius
 sunt omnia 615. — comitiuam dans
 mihi, quam sciret nullo subsistere
 eensu iamque suo ipse etiam desisset
 fidere regno (*a. c.*) 296. *cf.* 251. —
relat. pron. attractio: uita in hac,
 qua nunc ego dego, senili 588. —
cf. pron. demonstr. et coniuuctiuus.
 prope *aduerb. pr.* 1. 65. 156. 238. 515.
 587.
 properanter 394.
 propere 200.
 propositum religiosum *pr.* 2, operis 41.
 proprietate amissa 573.
 proprius sermo *pr.* 1, fides 54, aetas
 71, decor 92, labor 192, honor 267,
 uota 278, opes 301, bona 310, domus
 479. 557, res 483. 490. ager prop-
 riis cultoribus instructus 524. in
 hoc proprio mortali corpore 614.
 nil proprium 561.
 prorumpens fana 255. prorumpere in
 gaudia 157.
 prospicere alicui grata 126, bona 447,
 me maiora audeutum 453.
 protector (*de deo*) 11.
 protinus 75. 195.
 protractus diu 135, error 275.
 providentiae ipsius (dei) cura *pr.* 3.
 pudenda rebus pagina 87.
 qualiscunque *pr.* 4.
 quamlibet offensus 430.
 quamquam *c. con.* 586. *c. abl. abs.*
 502.
 quauuis profusis dominis nimiumque
 remissis 418.
 quantocius 410.
 quartana (febris) acerba 119.
 que alteri uocabulo adiunctum 29 (per-
 que). 147 (utque). — inque 208.
 interque et 154. — que — que 191.
 384. 415. 483. que abundat: — que
 tamen 321. — que etenim 243.
 — que igitur 468. *cf. pronom. relat.*
 quia 171. 598.
 quicumque *ab initio enuntiat. remotum*
 322. 506. 510. 611. in quacumque
 tui me parte futurum 616.
 quidem — sed 86. 443. 529. — autem
 521. — tamen 554.
 quippe *explicationem addit in fine
 periodorum:* cum grege non mi-
 nimo famularum quippe suarum
 460. gnarus, quippe 362. suetus
 quippe 341. cuuctis quippe super-
 stes 310. solis quippe Gothis fretus
 298. *cf.* 234. *c. part.* 167. 287. fruc-
 tus quippe participando 507. *c.*
ablat. causae 129. quippe qui *c. ind.*
 123. *cf. scilicet.*
 quisset 174. 229.
 quisquam *pr.* 4. 172. cuiusquam scri-
 ptoris *pr.* 1.
 quisque: pro se quisque 448. aspera
 quaeque 314. tristia quaeque 308.
 quidquid iam potui meminisse, necesse
 est agnosceda retexam (*a. c.*) 53.
 quidquid culpabile gessi illicitum-
 que, totum scio posse remitti 106.
 quocirca 594.
 quod *pr.* 3 (*bis*). *c. con.* 275 (*a. c.*).
 320. 351. *cf. siue.*
 quoque: hoc quoque maior 252. *abundat:*
 simul quoque 228. pariter quoque
 380. iam tuuc quoque 175. quoque
 — et 141. etiam — quoque 118.
 quoquo 398.

- rapina *i. q.* praeda 511.
 reatus errorum 105. maiorum parent
 commissa reatum 111.
 recensere (*überdenken*) tempora *pr.* 2.
 recolare: quid magis libens recolam,
 quam pietatis opus 58. quotiens
 euasero casus recolens 151.
 recurrens formido 279, pascha 475.
 recurus lunae 32.
 reflectus: culturam agris adhibere re-
 fectis 195. stabula iumentis plena
 reflectis 211.
 refluxas Oceani undas 45.
 regnum Romanum (*de imperio*) 235.
cf. 297.
 relatus: conperta relatu adsiduo il-
 lorum 39.
 religiosum propositum *pr.* 2. religiosa
 mens 462.
 renouatae expensae 552. renouando
 uitalia dona 103.
 rependere grates 405.
 reprobare: me reprobans lapsum 109.
 quae reprobans nunc respuo 473.
 resolutus *i. q.* mortuus 615.
 respuere (culpam) 473.
 retexere *i. q.* referre 54.
 reuocare gradum 544.
 reuolubilis aeni 16.
 reus culpa potius quam criminis esse
 167. paucorum morte reorum (*op-
 ponitur* insons) 338.
 rite 475.
 ritu perfecto monachi uiuere 456.
 ruinas ueteres lapsi census fulcire 580.
 rursum 362. 409. rursus 35. 132.
 sacramenta tua recepi 477.
 saluare: communi tamquam saluatus
 ab hoste 382.
 salus *i. q.* bona ualetudo 134. 140.
 sapere: bene si sapio 431. sapiunt
 praeponere 450.
 scilicet: qui scilicet meminissim *pr.*
 2. possem quo scilicet 579. in qua
 scilicet possessor esse uidebar 272.
 uitiatu scilicet aeuo 69. scilicet in-
 lecebris urgentibus 153.
 secretus (*der die Einsamkeit aufsucht*)
 528.
 sectas torrentibus Alpes 29.
 sectator deliciarum 216.
 secundare: coepa secundes 5.
 sed *altero loco* 20, *tertio* 500. iniicere
 manum mala, sed mihi debita du-
 dum 274. sed miseraute Deo —
 ipse licet trepidus, sed adhuc nu-
 tantis amici consilium audacter
 studui fouere (*a. c.*) 366 sqq.
 sedes patriae 410.
 senecta 566.
 senilis uita 598.
 sero 443 (sero quidem, sed nil unquam,
 deus, est tibi serum). 518. non sero
i. q. mox 72. 286. 372. 395.
 si 110, *postpositum* 94. 431. si qua
 tamen possent 217. si quando *pr.*
 4. si cui forsitan *pr.* 5. nescio, si
 possim 556.
 simul 403. — que 513. — et mecum
 317. 321. simul et — et *pr.* 3. si-
 mul — quoque 228. — cum 234.
 sinister sermo 90, euentus 286. 513.
 siue — seu *pr.* 5. nescio si possim
 saluo gaudere pudore, siue quod
 ipse adhuc proprii specie domus
 utens, seu quod diuitibus conten-
 tum cedere natis omnia, quae pos-
 sunt etiam nunc nostra uideri, ex-
 pensis patior me sustentari alienis
 556 sqq.
 solacium *i. q.* auxilium 293. 512. *cf.*
 solamen 497. solari 566.
 sollicitare: hac nostros spe sollicitante
 paratus 350.
 solstitia solis 14.
 soluere ualidum testamentum 250.
 sopitus obliuione 259.
 sors ultima 611, uitae 3, dierum 491,
 periculi 343, praefatae condicionis
 291. priuata cum sorte patris de
 funere functi 236.
 spatiosus 46. 47. 205.
 specialis: decem specialia signa ama-
 thiae 66. specialia commoda matris
 250. in caedem specialem nobilitatis
 336. specialis percussor 339.
 specialiter 271.
 sperare: expensas studui ex agris spe-
 rare paratas (*a. c.*) 536. *cf.* 571.
 (523).
 sponsam captare salutem 605.
 sponte 86. 165. sponte sua 395. 507.
 statuere: hoc unum bonum statuens
 590. statuens tolerare laborem 187.
 status (*Beruf*) suscepti actibus instans
 194.
 strator procerus 144.
 stringere: licentia cauto stricta mo-
 deramine freni 160.

- studium (*Absicht*) 353. 499. *cf.* studere 536.
- subest cui summa potestas 519.
- subiacere: quae haut agnoscenda subiacuere mihi 39. mortis, cui subiacet omnis aetas 607.
- subiceré: muros turba circumdat subiecta exterius 388.
- subire: nec spes subitura ex fructibus esset 523.
- subrepere: mihi subrepsit error 345.
- subsistere *i. q.* niti, censu 296.
- substantia parua census familiaris 522.
- substantiua uerbalia in io:* condecio. conclacio. curatio. deuotio. diuisio. euectio. factio. instructio. largitio. molitio. obliuio. obsidio. peregrinatio. ratio. relatio. suspicio. traditio. *in or:* ambitor. cultor. emptor. genitor. monitor. possessor. protector. percussor. sectator. ultor. *in tus:* actus. affectus. conatus. conspectus. effectus. euentus. luctus. ortus. paratus. profectus. prouentus. relatus. status.
- subtrahere *i. q.* eripere 246. 440. 488. 496. 516. 551.
- suetudo 179. 281. *cf.* *Auson. protr.* 2, 16.
- sufficere: quibus sufficeret gaudere 140.
- suffragante studiis feruore iuuentae 188.
- super *aduerb.* 478.
- superstes bonis patriaeque 310. *cf.* 185.
- supra quam petimus 447.
- suspectus *act.* 609.
- suspicio (*Besognis*) 324.
- suus: quae obliuione sua malim sopita silere 259.
- tamen *pr.* 5. 70. 213. 217 (si — tamen). 220. 355. *al.* tamen — cum 545. — que tamen 321. *in ablat. abs. constructione* 93. 321. 324. *in enuntiat. relat.* 38. attamen *pr.* 5. 159. uerumtamen 578.
- tamquam saluatus 382.
- tandem 42. 439.
- tantum (*nur*) 527. in tantum 127.
- temere 399.
- temporariae uoluptates *pr.* 3.
- tendere: ad regem tendendi 354. nota parentum in nostra tendentia posteritatem 155.
- tener affectus párentum 139.
- tenuare: quae iam tenuatus habere potui 572.
- terrenis atque caducis opibus 441.
- timere *sq. inf.* 168. *sq. acc. c. inf.* 91. totum (*alles*) 108.
- tradere: tradentes mutua nobis officia 243.
- traditio: mos innectus maiorum traditione 466.
- transacta decennia 232. *cf.* 258.
- transmittere pretium 577.
- tribuere *i. q.* dare, effectum 6.
- trietris 49. 121. 474.
- truncatus parte agrinis 390.
- tueri *i. q.* spectare 38.
- tum 40. 93. 152. 171. 315. 465. 496. tunc *ante uocalem* 48. 212. 285. 304. 479. tunc quoque 175. — tunc et *in enumeratione* 212.
- tutus: carpentis euectio tuta decoris 212. nec tutum iam sibi prodens, ut pateretur 359. tuto 392.
- uacillare: uaria multum ratione uacillans 543.
- in uacuum culturae impendere curam 531.
- uagus per lubrica tempora uitae 107.
- ualidum testamentum 249.
- uallare 383. 389.
- ubique 366.
- ue: inuitam ne quando ullam iurisue alieni adpeterem 163.
- uegetus 149.
- uel 529. uel — uel 58. 421. *i. q.* et — et (siue — siue) 614.
- uelut ad solacia qui superest 512.
- uena *i. q.* indoles: cordis exilem exhausit diuisio nenam 84.
- uenturo in tempore 99.
- uerba simplicia pro compositis:* agere 34. fungi 171. 185. 493. legere = constituere 395. 520. linquere 480. 488. 509. piare 470. spargere 413. stringere 160. suetus 341. trahere 475. *al.*
- uerbum: patris adsidua conlatio uerbi 230.
- uerum 530. uerumtamen 578.
- uetustas: me Romana seruata uetustas plus iuuat 70.
- uia errorum per dogmata praua 472.
- uicina magis tempora mortis 606.

- uideri 57. 123. 198. 273. 459. 534. 559.
 me mihi ipse uidebar sentire profectum (a. c.) 115.
 uigere: disciplinarum nullus nigeat licet usus 68.
 uigor crescens firmavit artus inualidos 51.
 ui impugnante maligna 268.
 uiscera regni 235. hoste intestino in sua uiscera uerso 393.
 uitalis luminis aura 9. uitalia dona 103.
 uitiato aeno 69.
 uitia ἀνομιονόγητα 67.
 uix 76. 121. 189. 532.
 uinis trepidis nutricum creditus 28.
 ulterius 394. 571.
 ultro 20. 115. 199. 565. 577.
 unde *i. q.* quam ob rem 79. 302.
 undique 386.
 una et — et 579.
 unus *i. q.* alter 508.
uocabula rariora: aduersitas. comitiua. complacere. culpabilis. gloriola. hostilitas. moderamen. moderanter. meditatiuicula. ninguidus. possibilis. primates. relatus. renouibilis. specialiter. strator. suetudo. *cf. uoc. gracca. apud Paulinum solum uidentur occurrere*: amathia. iuuenas-eentur. — *uocabula graeca*: ἀνομιονόγητος. alphabetum. amathia. dogma. ecclesia. ephemeris. eucharisticos (ἐὺχαριστικός). hebdomas. monachus. plasma. presbyter. sphaera. tyrannus. trieteris.
uocatiui usus rarior: solari es dignate, deus (a. c.) 566.
 uotiuum sentire profectum 116. pretiuum accipienti uotiuum 579.
 uotuum: fontem exundantis uoti uox conscia prodit 21. perscrutato uiri uoto (a. c.) 357. uota *pr.* 4 (id meorum esse uotorum, ut) 6. 94. 95. 142. 154. 224. 277. 278. 420. 446. 450. 494.
 usque: omnibus usque locis et tempore iugiter omni 592. moenia Carthaginis usque 31. a ter senis annis usque duo impleta deceunia 177.
 usquam (*irgendwohin*) 487.
 ut (*wie*) *c. indic.* 34. 83. 357.
 ut (*dass*) *c. coni. ab initio enuntiati remotum* 24. 96. 98. 128. 147 (utque). 223. 245. 287. 326. 412. 442. 456. 505. 562. ad huiusmodi me solacia affectanda pellexit, ut *pr.* 2. id meorum esse uotorum, ut *pr.* 4. tribens uotis profectum, ut merear pereurrere 7. firmatus ad iuuenalia uota sequenda, ut mihi equus esset 142. nec sero mea est prouentus uota secutus, ut migrare possem 421. consona si nostris uotis hac in parte mansissent uota parentum, ut seruarent me tibi, Christe, rectius hanc curam habentes, ut caperem 96 sqq. mediocria desideranti, ut mihi compta domus esset 205. conatus inhibendo meos, ut auerem 456. mihi subrepsit nouus error, ut sperarem 346. quod euentu cessit sinistro, ut (domus) cederet in praedam 287. me grauiore reuenato suspicione, filia ut clade careret 326. addita nona est causa laboris, ut me Attalus oneraret 293. nec tutum iam sibi prodens, ut pateretur 360. *cf.* 562. — oro, ut, quia discernere promptum est, — da, precor, intrepidam mentem 598 sqq.
 utiliter subtracta mihi 440.
 utinam mansisset 226.
 utique: non utique ratio aequa *pr.* 1. uti domus inlecebris famulautibus 166.

ADDENDA.

Claudii Marii Victoris, rhetoris Massiliensis, carmina in genuinam formam restituta e pagellis, quas Carolus Schenkl benignissime ad me miserat, denuo cognoscens in hos locos incidi, quos a Paulino imitatione expressos esse suspicor: Cl. Mar. Uiet. prec. 16 quia totus semper ubique es (cf. II, 54) = Paul. 366. — prec. 80 per lubrica tempora uitae = Paul. 107. — prec. 89 cura maiore potitum restituis = Paul. 132. — (prec. 101 deus alme = Paul. 519. — prec. 105 puerilibus annis = Paul. 55.)

CLAUDII MARIi UICTORIS

ORATORIS MASSILIENSIS ALETHIA.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

CAROLUS SCHENKL.

ACCEDIT S. PAULINI EPIGRAMMA.

PROOEMIUM.

Claudii Marii Uictoris carmen primus edidit cum quibusdam Alcimi Auiti libris Ioannes Gagneius Lugduni a. MDXXXVI.¹⁾ qui quo modo rem suam gesserit, ipse exponit in praefatione, qua regem Franciscum adloquitur p. XIII: 'Lugdunum reuersus, quum in praelo uersaretur Alchimus, audiui in insula Barbarensi insignem esse librariam, nec fallax rumor. Profectus enim eo loci et in bibliothecam admissus supra uiginti insignioris monetae ac purioris metalli statuas reperi: tum uero uictoris cuiusdam nobilis monimentum egregium. Is est Claudii Marii Victoris oratoris Massiliensis in genesim commentarius, idem plane cum Alcimo atque eodem dicendi genere argumentum tractans, qui quum mihi arrisisset, existimaui non parum rei literariae profuturum, si eadem opera uterque in lucem exiret. Nemo uero crediderit quam in restituendis illis laborandum mihi

1) Descripsit hanc editionem accuratissime R. Peiper in praefatione ad Alcimi Auiti editionem, quae prodiit Berolini a. MDCCCLXXXIII, p. LXX. quam ob rem satis habeo lecturos ad hunc librum relegare. id unum tantum hoc loco commemoro Gagneium Uictoris poemati hunc titulum praefixisse 'Commentarii in Genesim' (in indice p. II id significatur uerbis 'De historia Geneseos libri 3') eique carmen, quod in libro Turonensi, de quo mox exponam, S. Paulini epigramma uocatur, subiunxisse hoc modo inscriptum 'Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis de peruersis suae aetatis moribus. Liber quartus. Ad Salmonem'. ceterum de I. Gagneio cf. Nouv. biogr. gen. XVIII, 165.

fuerit codices nacto tum uetustate exesos, tum inerti et imperita exscriptorum ignauia deprauatos, quos tandem plus mille locis restitutos ac quingentis pene uersibus immutatos, sub tuae maiestatis patrocinium Francisce Rex Christianissime abire sinimus.' quibus in epistula Uictoris carmini praemissa, qua lectorem adpellat, p. 166 sq. haec subiungit: 'Veteres Lugdunensis Galliae librarias in communem totius rei literariae studiosorumque utilitatem bonos libros inuestigandi recuperandique gratia perscrutantibus nobis amice lector, quum in Barbarensis insulae coenobium amici aliquot uenissetus (ea est in medio Arari non procul Lugduno) incidit in manus nostras ex eius loci uetusta sed ante annos aliquot depeculata libraria, poëma doctum et elegans quatuor libris distinctum historiam libri Geneseos ad uigesimum usque caput persequens, Claudii Marii uictoris Massiliensis oratoris titulo inscriptum. Placuit autem libellus tum argumenti dignitate, tum styli grauitate ac nitore, mihiq; grande uisus sum facturus precium operae si ad haec Diui Alchimi Auiti opuscula adiungerem: quum idem prorsus argumentum tractet uterque futurusque sit alter alteri commentarius. Tot uero partim uetustatis iniuria, partim eius qui descripserat incuria mendis liber scatebat, ut nullum plane descriptorem inuenire potuerit. Itaque quum illi describendo animum manumque coactus adiecissem, necesse habui diuinare plerisque in locis magis quam legere. Nam quum uix locis non paucis literarum superessent uestigia, multa etiam sic descriptoris culpa immutata essent ut ne sensum quidem ullum subodorari possemus nobis ex ipsis, quod potuimus ex sacris bibliis et Geneseos historia mutuati: qualicumque nostra minerua temporis iniuriam descriptorumque sarcire curauimus inertiam. Quae autem ab historica Geneseos serie remotiora erant, (ut plerumque non inepte auctor digreditur) ea locis aliquot compulsi omisimus, quod quum ea neque intellegere quispiam posset sed ne legere quidem, neque rursus aliunde sensum uenari liceret, nihil uisa sunt si omitterentur reliquae historiae nocitura. alioqui quae ad rem faciebant, et ad historiae pertinebant narrationem, si quando cariosa monumenta legendi neque locus daretur, neque facultas, factis de integro uersibus

aliquot proxime ad scripturae sancte ordinem restituere conati sumus, si quando emendatiorem nacti erimus codicem integrum autorem reddituri. Horum te lector optime admonitum uolumus ne nos temere autorem aut mutilasse crederes aut immutasse.'

Haec igitur Gagneius, quem quam foede Uictoris carmen corruperit singulis aut pluribus uersibus eiectis, additis, refectis, ipsum habes fatentem. nec profecto est cur isti homini fidem habeamus de misera codicis Lugdunensis, quo se usum esse dicit, condicione narranti, praesertim cum eadem libidine grasatus sit in Aleimi Auiti libris.¹⁾ sed de hac re paulo post accuratius agendum erit.

Post Gagneium editum est Uictoris carmen Parisiis MDLX apud Guilelmum Morelium.²⁾ qui in epistula huic editioni praefixa, qua opus suum Simoni Amaillio, archiepiscopo Turonensi, dedicauit, se in bybliotheca S. Iuliani Turonensis repperisse dicit codicem peruetustum, quem praeter Uictoris poema cetera quoque scriptorum, quorum nomina ignorantur, carmina in hac editione publici iuris facta complexum esse. iam quin liber ille Turonensis idem sit atque codex Parisiensis, qui olim Colbertinus 4133, Regius 6411, nunc est inter libros latinos 7558, omnino dubitari non potest. nam ut taceam eadem carmina eodem ordine, quo in editione Moreliana exhibentur,³⁾

¹⁾ Cf. Peiper p. LXX, adn. 125 (v. Daunium in ed. Paulini Petrieordiae p. **5. 320 sq.). certe quod dixit de codice situ corrupto inde profectum est, quod haud raro sanas eius scripturas non intellexit, corruptas emendare non potuit. ceterum repetita est Gagnei editio Parisiis MDXXXXV per Petrum Drouartum (Hist. litér. de la France II, 247). quem librum frustra quaesiui.

²⁾ Titulus eius libri hic est 'Cl. Marii | Vietoris ora|toris Massiliensis, ΑΗΘΕΙ|ΑΣ, seu eommentationum in Ge|nesin lib. III. | Epigrammata Varia vetusti cuiusdam | auctoris, inter quae sunt & aliquot psalmi uersib|bus redditi. | Hilarii Pietauiensis epise. Genesis. | Cypriani, Genesis & Sodoma. | Draeontii, De opere sex dierum. | Omnia uersibus, nunc primum è uetustis | eodicebus expressa. | Parisiis, M. D. LX. | Apud Guil. Morelium, in Graecis typo|graphum Regium. | Privilegio regis'. quod adseripsit 'eommentationum in Genesin', eo nequaquam eomprobatur Morelium Gagnei, qui simili inscriptione usus est, editionem cognouisse.

³⁾ Dico carmina minora, quae p. 73--118 leguntur; nam Hilarii, Cypriani, Draeontii quae insunt Morelius eodieem bibliothecae S. Uictoris Parisiensis (Paris. 14758, saec. XIII, cf. Peiper p. LVIII) sibi suppeditauisse dicit.

atque easdem, quas Morelius in pauculis adnotationibus p. 159 adiectis diserte commemorat, scripturas in eo extare, in omnibus rebus, siue quae primitus erant scripta spectas siue quae postea sunt illata, summus codicis editionisque conspicitur consensus. quamquam mirum profecto est, quod Morelius, qui diligenter sane codicis uestigia secutus est, S. Paulini epigramma, quod in illo post Uictoris poema legitur, omisit. Gagnei autem editionem, in qua illud Paulini carmen Uictori subiunctum esse supra diximus, plane ignorauit Morelius, id quod iam ex eo intellegitur, quod se primum Uictoris carmen in lucem protulisse opinabatur.¹⁾

Librum Parisiensem accuratius describere supersedere possum, cum hoc munere iam bene functus sit E. Duemmler *Neues Archiv* III, 299 sqq. sufficiet igitur hoc loco commemorare codicem esse saeculi VIII, scriptum compluribus manibus satis mendose, utpote a librariis rudibus imperitisque. adde quod iam exemplum, quod illi transcripserunt, plurimis uitiis infectum fuisse uidetur. f. 44^v usque ad f. 87^v legitur Uictoris Alethia, f. 87^v usque ad f. 90^r Paulini epigramma.²⁾ Precatio, si uu. 90—93, 107 et 108, 123—126 excipiuntur, non uersibus solito more distinctis, sed scriptura continua exarata est, ita tamen, ut singuli uersus et interuallis et initio litteris maioribus distinguantur. in scripturae uitiis tollendis quattuor uersatae sunt manus. quarum prima (m²) atramento nigro insignis eiusdem, cuius librariorum manus, aetatis est. ac uidetur monachi esse, qui exemplo, quod illi descripserant, iterum inspecto menda quaedam ab eis commissa correxit. longe uero ab hac distat altera (m³) et ductu et lucidiore atramenti colore notabilis, quae est saeculi sexti decimi. ea syllabas male disiunctas consociauit, litteras uel syllabas aliis

¹⁾ Consulto eum reticuisse Gagnei nomen iam propterea improbandum est, quod, si huius editionem cognouisset, certe non omisisset Paulini carmen. quod a Morelio casu aliquo, fortasse cum scheda intercidisset, praetermissum esse adparet.

²⁾ Huius codicis notitiam aliquam habuisse uidetur Ph. Labbe, qui de script. eccl. II, 463 refert epistolam ad Salmonem in quibusdam Mss. (?) inscribi Paulini epigramma ad Salmonem.

adiectas uerbis suis restituit, membra orationis distinxit, scripturas corruptas haud paucas emendauit, denique in margine notas quasdam numerosque adleuit. bene igitur de Uictore meruit is, qui haec adscripsit, quamquam nequaquam omnia emendatoris impleuit officia. nam ut omittam permulta ab eo uulnera intacta relicta aliorumque sanationem incohatam potius quam perfectam esse, haud raro temerarias prauasque intulit coniecturas, qua in re artis metricae nonnumquam nullam omnino rationem habuit. neque aequam in singulos libros impendit operam. nam prima huius manus uestigia inueniuntur demum in uersu I, 283. iam paulatim crebrescunt eius scripturae ita, ut inde a libro altero magis magisque earum numerus augeatur. his manibus accedunt tertia (m⁴) et quarta (m⁵), et ipsae saeculi sexti decimi, haec fusco, illa rubicundo colore conspicua. quarum prior, paulo antiquior secunda (m³), paucissimisprehenditur locis. posterior, quae etsi non multis locis inuenitur, tamen frequentior est altera, tum hic illic scripturas librariorum coniecturasque manu secunda (m³) illatas correxit, tum etiam litteras et uerba aliquot exoleta atque attrita refluxit. ex his autem, quae modo diximus, adparet improbandam esse Duemmleri opinionem omnes quae sunt recentioris aetatis scripturas (singulas enim manus ille non distinxit) a Morelio profectas esse suspicantis. adde quod huic coniecturae aliae etiam res aduersantur. etenim primum in huius editione satis multa, quae corrupta in codice non tetigit manus secunda (m³), emendata leguntur, ueluti, ut paucos ex libro tertio adferam locos: *regnator* (127), *anticipans* (134), *spargat ut* (144), *cunctosque* (149), *ad summam* (210), *cursus* (218). tum nonnulla manu secunda (m³) temptata quidem sunt, sed praeue atque a Morelio demum recte constituta, ueluti III, 273 *cognotio* praebet codex, *cognitio* m³, *cognatio* editio. denique Morelius interdum bonas scripturas a manu illa adiectas neglexit, ueluti III, 508 *distingues*, cuius loco exhibet quod primitus exaratum est *distinguis*. adde quod eis locis, quibus manus secundae (m³) scripturae correctae sunt manu quarta (m⁵), bona lectio in Moreliana inuenitur, ueluti III, 301, quo loco in codice legitur *quis*, m³ scripsit *queis*, m⁵ *quos*. quae cum ita sint, statuendum

esse patet codicem eo tempore, quo in Morelii manus peruenit, utpote a compluribus eius aetatis hominibus tractatum iam scripturas illas exhibuisse.¹⁾ Uictoris carmen et Paulini epigramma ex libro Parisiensi ipse descripsi; postea apographum a me confectum cum codice contulit Edmundus Hauler, qua in re in primis in singulis manibus distinguendis atque enotandis summam praestitit diligentiam.

Sed redeamus ad Gagneium, qui codice uetusto coenobii Barbarensis insulae se usum esse dixit. qui liber cum iam non extet (neque enim in F. Delandinii catalogo mss. bybl. Lugdunensis neque a Montefalconio commemoratur), cuius is aetatis fuerit, ignoramus. huc accedit, quod tot uersibus a Gagneio omissis, tot locis scriptura ad arbitrium immutata, haud facile diiudices, quae fuerit eius natura atque condicio. tamen ex eis, quae non sunt adtrectata editoris libidine, adparet simillimum hunc librum fuisse Turonensi. atque in primis memorabile id est, quod eadem, quae est in hoc post librum tertium, subscriptio in illo extitisse uidetur: $\overline{\text{EPI}}$ (corruptum ex **EXPL.**) **ALITIAS LIË. III.** unde Gagneius, dum librum quartum quaerit,²⁾ in id incidit, ut Paulini epigramma tamquam librum quartum Uictoris carmini adiceret.³⁾ at forsitan una res aliquid conferre possit ad codicem Lugdunensem rectius aestimandum, dico lacunas, quae extant in Turonensi, in hoc sunt expletæ. de his

¹⁾ Memorabilis est locus III, 35, quo in margine aut altera scriptura aut coniectura *m*¹ adiecta est. codex enim praebet *Iussuque quibus regnum*, margo *p* *uos quibus et regnum*. quam lectionem si sequi uelis, facili negotio restituere possis *uos quibus en regnum*. sed praestat puto cum Gagneio, siue id ex codice suo recepit siue coniectura inuenit, scribere *uosque quibus regnum*, quod propius ad scripturam principalem *Iussuque quibus regnum* accedit.

²⁾ Plane eodem modo librum quartum quaerens Morelius p. 159 haec dicit: 'Caeterum idem codex quatuor libros inseribit: cum tres tantum habeat, nisi quartum esse uelis, qui epigrammata, psalmos et alia ea contineat, quae libro tertio subnexui.'

³⁾ Uix enim ueri simile est Gagneium talem Gennadii codicem, qualis est Corbeiensis, de quo mox exponemus, cognouisse, praesertim cum Uictorem a Gennadio Uictorinum nominatum esse dicat p. 167.

igitur accuratius nobis agendum erit. ac primum examinabimus locum II, 381 sqq., quo Turonensis haec praebet:

*rursus in antiquam mundo redeunte fidelis
iam per quingentos inmanem criminis annos
duxerat et posita degentem lege probarat,*

apud Gagneium autem 285 sqq. haec leguntur:

*rursus in antiquam mundo redeunte figuram.
unus erat Noë iustus quem propter in iras
differret prodire Deus: quem vita fidelis
iam per quingentos immunem criminis annos
duxerat, & sancta degentem in lege probarat.*

sed haec supplementa non ex codice profecta, sed in Gagnei hortulo nata esse ostenditur et nominis Noë mensura, in quo syllaba prior semper ab hoc producitur, corripitur a Victore, et uerbis *quem uita fidelis . . . duxerat*, quae ab usu dicendi Victoris atque adeo omnium scriptorum Latinorum abhorrent. quamquam igitur Gagneius sagaciter intellexit librarium ab uoce *figuram*, quam ille recte restituit, ad *fidelis* aberrauisse, tamen nihil inest in ceteris, quod ad codicem ipsam referendum esse uideatur. alter locus legitur in Paulini epigrammate, dicens uersum 94:

nec nos Riphæi prosterneret omnia bellum.

quo loco Gagneius haec exhibet:

*nec nos Riphæi prosterneret arcus Alani
nec seruile etiam subuerteret omnia bellum.*

concedo equidem haec non male excogitata esse; nam re uera eo tempore Bacaudarum bellum exarserat.¹⁾ attamen num ex codice fluxerint, magno opere dubito. nolim inquirere, num id bellum recte seruile dicatur: sed patet complementum illud cum eis, quae proxime secuntur: *et qui nunc nostra grassantur clade superbi*, non conuenire. adde quod in Lugdunensi sine dubio post u. 95 eadem, quae in Turonensi, fuit lacuna, quau

¹⁾ Zos. VI, 2 (Wietersheim, Gesch. der Völkerwanderung² I, 161).

ne animaduertit quidem Gagneius. ceterum qui Saluianum legerat (de g. d. V, 24 sqq.) facile talia potuit comminisci. ueniamus ad tertium locum II, 43, quo Gagneius scripturam codicis

quae mihi labe mali felix dum uita maneret

ita correxisse sibi uisus est, ut scriberet:

*quem mihi labe mali infensum atque audacibus ausis
constitui, foelix olim dum uita maneret.*

nam Gagneium haec finxisse et synaloephis in priore uersu cumulatis, quibus iste in uersibus aut immutatis aut illatis saepissime usus est, et prauo dicendi genere et uerbo *olim* post *felix* inserto edocemur. ego *quae* in *uae* mutato scripsi *uae mihi labe mali!* de lacuna certe hoc loco cogitandum esse non uidetur. ceteros locos, quos non integros ad nos peruenisse certum est, ueluti II, 404, III, 9. 91. 658, aut de quorum integritate dubitare possis, ueluti I, 507, aut omisit Gagneius aut ad libidinem refinxit aut intactos reliquit. quae cum ita sint, nihil quod libri fide innitatur nos ex hac editione lucrari posse statuo et bonas, quae in ea leguntur, scripturas omnes Gagnei coniecturas habendas esse, qui plerumque uitia leuiora, interdum etiam grauiora emendando sustulit. quamquam de Uictoris carmine in uniuersum melius promeruisse puto Morelium aut eum, cuius opera ille usus est in editione adornanda.

Cum igitur omnibus locis, quos non ad arbitrium suum refinxit Gagneius, summa inter Lugdunensem et Turonensem intercedat similitudo, nonne quodam modo suspicio oritur Gagneium, qui sine dubio e mentitis sit miseram codicis sui conditionem, hoc quoque struxisse mendacium, ut libro Turonensi usus, ne fraus sua patefieret, fabulam de libro Lugdunensi confingeret? certe tutius agemus, si scripturam constituendam ex puro et limpido, qui est in Turonensi, fonte hauriemus, ne Gagneium secuti ad aquas palustres adducamur. ¹⁾

¹⁾ Ne quis me hoc neglexisse putet, addo in Catal. gen. des man. des bibl. publ. des dep. VII, 458 inter libros manu scriptos, qui Tolosae adseruantur, commemorari codicem saeculo XVIII exaratum, qui praeter alia continet Uictorem, ex libro impresso descriptum.

Praeter hos, quos modo diximus, in Uictore emendando elaborarunt duo Angli, quorum symbolae nobis seruatae sunt in exemplari editionis Morelianae, quod est in bybliotheca Bodleiana hac nota insignitum: Auct. S. V. 30. in huius igitur margine duae manus saeculi XVI, quas siglis B et B² significauī, altera atramento nigro, graphio altera coniecturas adpinxerunt. quarum quamquam haud paucas male excogitatas esse dicas, aliae tamen bonae sunt aut certe dignae, quae commemorentur. has igitur aut in scriptoris uerba recepi aut adnotationibus inserui. usi autem sunt uiri illi in Moreliana emendanda Gagnei editione ac satis multas ex hac euota uerunt scripturas. ceterum idem uidetur esse liber Bodleianus atque ille, cuius mentionem fecit Bernardus in cat. libr. mss. Angliae et Hiberniae: Bibl. E. Bernardi: Libri lat. cum uet. exempl. collati N. 177 (7523) 'Marius Uictor in Genesim. librum a Bernardo commemoratum quaerentem me R. Ellis per litteras certiore fecit de hoc exemplari, quod postea liberalissime mihi commodauit E. B. Nicholson, bybliothecae Bodleianae praefectus.

Post Gagneium et Morelium Uictoris poema et Paulini epigramma primus edidit G. Fabricius (Poet. uet. eccl. opp. Christ. Basileae MDLXIII p. 307 sqq.) ex recensione Gagnei. quam eum secutum esse eo magis mireris, quod Morelianam nouerat, ex qua in plagulis ut uidetur corrigendis scripturas aliquot raptim intulit. nihil igitur ille curauit, nisi ut liber quam citissime typis exscriberetur; nam si Gagnei et Morelii praefationes legisset, aliam certe in hoc carmine edendo rationem iniisset. merito igitur reprehensus est a uiris quibusdam doctis, in primis a Chr. Daumio (in editione Paulini Petricordiae p. 320). sed ut intellegatur, quo modo Morelii editione usus sit, iam adponam scripturas ex ea receptas: Pr. 107¹) (104) *teneros* . .

¹) Numeri sunt editionis Gagneianae, quam, cum is liber rarissimus sit, in hoc uolumine p. 437 sqq. typis exscribendam curauimus ita, ut simul huius recensione ratio haberetur. itaque quam accuratissime litteris obliquis ea quae Gagneius immutauit significantur, stellulis adpictis uersus ab eo ita inserti, ut numerus augetur; contra uersus ab eo omissos infra habes indicatos.

animos, I, 5 *simul*, 441 sq. (458) *cui te . . nec*, II, 92 (94) *excusso senio*, 319 (418) *sensum ipse animumque*, 446 (547) *depositos hominum*, 448 (549) *animas . . perituras*, III, 57 adiecit u. 59 M. *ignis plus habeat r. et i. m. i.*, 173 (221) *spargenda est quippe*, 256 (304) *intestabile*, 291 (339) *benedicte*, 311 (357) *Bethelam*, 339 (382) *quem*, 371 (414) *ut colat*, 402 (445) *sternentesque*, qua re id quod supra dixi, Fabricium has scripturas raptim intulisse, uel maxime confirmatur, 458 (500) *torua*, 532 (583) *bis ternos clauderet*, 612 (669) *pararet*, 680 (737) *exhalat*, 718 (771) *ac mixto*.¹⁾ praeterea paucis locis ineptas recepit coniecturas, ueluti I, 37 (41) *mouit*, nisi forte id typographi errori tribuendum est, 486 (505) *tum pariens*, II, 374 (477) *praesentit*.²⁾ qui eum secuti sunt editores, quos enumerare superuacaneum esse existimo, nihil aliud quam editionem Fabricianam repetierunt aliquot operarum uitiis correctis, pluribus illatis.³⁾

Iam res eo deducta esse uidetur, ut de Claudio Mario Uictore eiusque carmine quae ad rem faciant breuiter exponamus. qua in re progrediendum nobis est ab eis, quae Gennadius de uir. ill. c. LXI H. tradidit:⁴⁾ 'Uictorinus (codex Corbeiensis [Paris. lat. 12161, saec. VII] *Uictorius*), rhetor Massiliensis, ad filii sui Aetherii personam commentatus est (Corb. *commentatur*, i. e. *commentatus*, omisso *est*) in Genesim, id est a principio libri usque ad obitum patriarchae Abrahae [et] tres uersu (Corb. id quod mox docebo recte *quattuor uersu*) edidit libros, christiano quidem et pio sensu, sed utpote saeculari litteratura

¹⁾ Quamquam quasdam harum scripturarum, ueluti *pararet*, *exhalat* Fabricius etiam Moreliana non inspecta ipse potuit reponere.

²⁾ Simili modo in eis, quae a Gagneio profecta sunt, quaedam inepte mutauit, uelut III, 248 *distractio*, 254 *rexit*.

³⁾ Quae a Teuffelio et Huebnero commemoratur H. Stephani editio Parisiis a. MDLXV in lucem emissa, eam frustra quaesiui in Maittarii et Renouardi libris, atque idem mihi euenit complures bybliotheas perscrutanti. quam ob rem errorem subesse existimo, eum praesertim apud Teuffelium et Huebnerum ne mentio quidem facta sit editionis Morelianae.

⁴⁾ Nullius usus sunt quae Ado episcopus Uienensis in chronico (Bibl. patr. Lugd. 1677, vol. XVI, 796 G), Honorius Augustodunensis de script. eccl. 143 referunt, utpote ex Gennadio excerpta.

occupatus homo et nullius magisterio in diuinis scripturis exercitatus, leuioris ponderis sententiam figurauit. moritur Theodosio et Ualentiniano regnantibus.¹⁾ haec igitur Gennadius, qui num hunc, de quo agitur, Uictorem significauerit, inter homines doctos disceptatur. sed uide quaeso subscriptionem libri alterius et tertii in Parisiensi. nonne ibi Uictor diserte Uictorius nominatur? adde quod in libri tertii subscriptione legitur *expl. Alitias liber IIII*. nihil igitur Gennadius, etsi ex eadem qua Uictor urbe oriundus erat uel certe in eadem qua ille urbe domicilium habebat,²⁾ de huius uita fando compererat, sed tantum carmen ab eo compositum legit, ex cuius inscriptione intellexit eum rhetorem Massiliae fuisse. atque in codice, quo utebatur, eodem modo quo in Parisiensi in subscriptionibus libri secundi et tertii poetae nomen mendose scriptum erat et in subscriptione tertii quattuor, non tres libri numerabantur. quem errorem inde natum esse suspicor, quod librarius Precautionem tamquam solidum librum ceteris in computando adiunxit. qua re iam sententia eundem a Gennadio hominem designari proxime ad ueritatem accedere uidetur. ac nonne Uictor, quem se ipsum oratorem Massiliensem dixisse testatur Parisiensis, a Gennadio uocatur rhetor Massiliensis? non huius de Uictore eiusque carmine iudicium in eum, de quo agitur, librum quam maxime ualet? etenim qui hoc carmen composuit non talem, qualem solent presbyteri ut rerum diuinarum interpretes, prae se fert grauitatem, sed potius eo, quo decebat hominem laicum, utitur sermone. neque, id quod moris erat sacrorum antistibus, saepius ex libris diuinis uerba aut adfert aut significat, quod nisi fallor quattuor tantum fecit locis in indice a me commemoratis. denique non presse libri,

1) Nihil fere proficimus ex Uindobonensi lat. 16, saec. VIII, f. 16^a. - nam quamquam recte praebet *aetherii* (*etherii* cett.), *commentatus* (om. est), tamen in eo legitur *Victorinus* et desunt uerba '*libri usque ad obitum patriarchae Abrahae tres.*'

2) In c. 99 se presbyterum Massiliae esse dicit. atque in inscriptione et subscriptione libri in codice Veronensi 22 saeculi VIII haec leguntur: *Gennadii prcsbyteri Massiliensis* (cf. Reifferscheid Bibl. patr. lat. Ital. I, 91).

quem interpretandum sibi proposuit, sequitur uestigia, sed exspatiatur nonnumquam narrationemque longioribus digressionibus distinguit atque exornat.¹⁾ quae cum ita sint, quod de eo fecit Gennadius iudicium quodam modo explicatur. at, dices, non ad obitum Abrahae perductum est carmen, cum in libro tertio ultimo Sodomae excidium describatur. quam ob rem fortasse Ebertii²⁾ probanda esse uideatur sententia suspicantis librum quartum, quo res usque ad Abrahae mortem gestae narrabantur, intercidisse. sed huic aduersatur libri tertii subscriptio supra commemorata, nisi forte putas in ea illud IIII. ex inscriptione libri, qui sequebatur, natum esse. quae coniectura mihi minime probatur itaque statuere malim Gennadium rem in uniuersum tantum significauisse et, quamquam rectius dicere debuit 'usque ad res post Sodomae excidium gestas', tamen, ut breuitati consuleret, cum longe maiorem uitae Abrahae partem enarratam esse uidisset, rem ita definire maluisse, ut scriberet usque ad obitum patriarchae Abrahae'. quod ut mecum probes, memineris quaeso, quanta fuerit omnino in Gennadio socordia ac neglegentia. restat ut dicamus de uerbis 'ad filii sui Aetherii personam commentatus'. quae mihi ita explicanda esse uidentur, ut statuamus Uictorem carmini suo praefatiunculam prosa oratione conscriptam, qua Aetherium adlocutus est, praefixisse, nobis temporum iniuria ereptam.³⁾ sic prologus ille uitae S. Martini a Paulino Petricordiae conscriptae uno solo libro (R) nobis seruatus est, intercidit in ceteris.

De tempore, quo Uictor uixit, nihil aliud refert Gennadius nisi mortuum eum esse Theodosio et Ualentiniano regnantibus. iam cum Ualentinianus III imperator renuntiatus sit a. CCCCXXV, Theodosius II obierit a. CCCCL, patet annos his terminis inclusos designari. neque ullum, quo tempus accuratius definiatur,

1) Cf. A. Ebert, Allg. Gesch. der Lit. des Mittelalters I, 354 sq.

2) Cf. p. 354 adn.

3) Cum talis praefatiunca olim extitisse uideatur et in Parisiensi proemio inscriptum sit *Incipit praefatio uel precatio ad dominum*, hoc potius quam illud uerbum malui praefigere.

ex carmine ipso peti potest indicium, nisi quod III, 192 mos Alanorum commemoratur homines manibus inferias mactandi. unde nihil fere ad temporum rationes constituendas colligi potest. nam etiam post Alanorum cum Uandalis Suebisque in Hispaniam profectionem (a. CCCCVIII) in Gallia gentes quaedam eorum remanserant.¹⁾ tamen ueri simile est Uictorem non multo post a. CCCXXV supremum diem obiisse et, quo minus opus institutum conficeret, morte impeditum esse. etenim quia totum Genesis librum carmine illustrare uoluerit, si ea legeris, quae ipse dixit *Pr.* 106 sqq., certe non dubitabis. ac fortasse Uergilii Aeneidem Statiique Thebaidem imitaturus et ipse duodecim libris Genesim explicare in animo habuit, quibus res inde a capite XX usque ad ultimum narratae satis largam materiam praebebant. neque obscurum est, quod in carmine condendo secutus sit consilium. ex eis enim, quae ipse dicit *Pr.* 104 sq., elucet scriptum id esse puerorum in usum, ut in scholis aut substitueretur in poetarum ethnicorum locum aut saltem simul cum eis legeretur. qua in re Uictor in primis suae scholae consulere uoluisse uidetur. quam autem confecerat partem, quartam si recte conieci totius operis, id quod praefatiuncula ad Aetherium scripta confirmatur, ipse in lucem emisit.

Quod si Gennadius dicit eum saeculari litteratura occupatum fuisse, sine dubio oratoris munus, quo Uictor Massiliae fungebatur, significare uoluit. sed Uictorem, quamquam hominum christianorum morē secutus raro tantum res antiquas respexit, haud exiguam scriptoribus ethnicis legendis operam impendisse uel paucis, qui huc faciunt, locis egregie confirmatur. sic quae III, 131. 153. 158 narrat de Pyrrhi gemma, Galbae Fortuna, de canibus Aethiopum regibus ex Plinio uel Solino, Suetonio, Aeliano hausit, quae III, 204 sqq. de oraculo Delphico refert, ex Lucano V, 82 sqq. in eis, quae I, 347 sqq. leguntur de animalibus diuersis facultatibus ac uirtutibus a deo instructis, fortasse locum quendam, quo de Prometheo agebatur, ante

¹⁾ Cf. Olympiodorum apud Photium *Bibl.* 53b, 20 (Wietersheim l. c. 164. 169) et Paulini *Euch.* 351. 377. 383. 396.

oculos habuit.¹⁾ iam neminem ad poetas antiquos, quos singulis locis imitatus est, recensendos. in quibus, id quod facile intellegitur, primum locum obtinet Uergilius. cuius ex carminibus Uictor permultos orationis suae colores, imagines, locutiones, in primis uersuum exitus deprompsit, quibus tamquam luminibus poema suum exornaret. prae ceteris autem duo sunt memorabiles loci, quibus Uergilii non singula uerba, sed ut ita dicam capita quaedam respexit, dico descriptionem paradisi I, 227 sqq. et narrationem de nocturno impetu, quem Abraham in hostes facit, III, 431 sqq. quibus locis uersus Georg. II, 109 sqq. et Aen. VIII, 314 sqq. eius menti obuersatos esse adparet. quod deum plane ut Uergilius et Ouidius adpellat patrem omnipotentem et rectorem Olympi saepiusque caelum Olympi nomine significat, id ei commune est cum aliis poetis christianis. sed I, 471 sqq., quo loco deum de sontibus iudicium facientem inducit, ut maiestatem diuinam celebraret, non dubitauit a Uergilio et Ouidio, qui Homeri exemplum secuti sunt, colores mutuari ac III, 520 sqq., quo ante Abrahae sopiti animum saecula uentura deo auctore uersata esse narrat, non immemor fuisse uidetur Anchisae apud Uergilium Aen. VI, 756 sq. Aeneae fata futura aperientis. praeter Uergilium Lucretium studiose lectitauit. cuius rei insigne documentum est illa pulchra sane de metallis hominibus oblatis digressio II, 90 sqq., quam ut poemati suo intexeret sine dubio permotus est Lucretii loco celeberrimo V, 1241 sqq.²⁾ sed aliis etiam locis

¹⁾ Cf. Plat. Prot. 320 E. Uictorem utpote ciuem Massiliensem linguam litterasque Graecas cognouisse per se apertum est. atque extant in eius carmine quaedam, quae Graecum sermonem redolent, ueluti illud *tibi crimina plectent* (πλέξουσι) II, 242, latino sermoni conuenit *nectent*, deinde *lacunas* III, 312, quod eodem modo quo Graecum λαγόναι dictum esse uidetur.

²⁾ Hunc locum indicauit A. Bourgoin in libello, cui inscripsit 'De Claudio Mario Victore rhetore christiano quinti saeculi' Parisiis a. MDCCCLXXXIII in lucem emisso p. 68. sed hic unicus est fructus, quem ex opusculo illo percepi. ceterum Uictor in hac digressione iam primos homines metallorum usum cognouisse refert, nihil curans ea, quae Gen. 4, 22 de Tubalcaino narrantur, cuius ne mentionem quidem fecit.

colores locutionesque ex illius carmine desumpsit, quae in indicibus enumeravi magna ex parte a G. Brandesio mihi indicata. tertius, quem in primis ante oculos mentemque habuisse uidetur, est Ouidius, cuius *Metamorphoseon* libros praecipue in usum uocauit. pauciora sunt Horatii, Lucani, Statii lectionis uestigia. ex Iuuenale (X, 174) sumpsit III, 194 notissimum illud *Graecia mendax*, quod in prouerbum abiisse ueri simile est. Ausonii unum locum profero a Brandesio significatum, sed satis memorabilem, dico Mos. 362 cl. Al. II, 264. incerta res est de Ualerio Flacco, quamquam qui apud hunc legitur uersus I, 48 maiore ex parte conspirat cum Al. III, 438. ¹⁾

Philosophiae, quatenus tum decebat hominem christianum, Uictorem studium aliquod impendisse cognoscitur ex Precatione et libri primi prooemio et eis locis, quibus in philosophos doctrinae sacrae dogmata in dubium uocandi cupidos acriter inuehitur. his adde u. II, 51 *clausis terreni carceris antro* (cf. Luc. VI, 722, Cic. Rep. VI, 14, Tusc. I, 30, 74), n. 182, quo loco mundus maior et minor (*κόσμος μέζων καὶ μείων*) inter se opponuntur, ²⁾ u. 190 *septemplex axis* (cf. Inn. Euang. I,

¹⁾ Minoris momenti atque incertae sunt hae in singulis fere uerbis congruentiae, quas tamen, ne quid deesse uideatur, hoc loco congestas proponam: Lucr. I, 59 *semina rerum*: Al. I, 2, 54, cf. Ouid. Met. I, 9; I, 679 *corpora rerum*: II, 186; Uerg. Aen. I, 62 *foedere certo*: III, 373; I, 142 *tumida aequora*: I, 128; I, 587 *aethera apertum*: II, 464; III, 20 *coeptorum operum*: II, 426; III, 60 *excedere terra*: II, 296; III, 117 *tertia lux*: I, 85; V, 818 *effundit habenas*: III, 418; VII, 725 sq. *uertunt . . rastris*: II, 208; VIII, 199 *magna . . mole*: II, 476; VIII, 596 *ungula campum*: III, 417 sq.; VIII, 628 sq. *futurae stirpis*: III, 484; XI, 237 *maximus aeuo*: II, 207; XI, 726 *summo . . Olympo*: I, 58; Ouid. Met. I, 138 *uiscera terrae*: I, 215; II, 55 *puerilibus annis*: Pr. 105; II, 60 (VIII, 500) *rector Olympi*: I, 158, cf. Luc. II, 4; XV, 67 *primordia mundi*: Pr. 107, II, 1; XV, 626 *dira lues*: III, 316; Luc. VII, 552 *mens fuge*: I, 78; Inn. VI, 299 *turpi . . luxu*: III, 426. alios locos in indice singulis uerbis adscriptos inuenies. ceterum hoc loco breuiter adnotabo Uictorem locutiones iam ante a se adhibitae hic illie repetisse, ueluti Pr. 90 *uitaeque perenni*: I, 336; Pr. 101 *numine prono*: II, 322; I, 158 *rector Olympi*: II, 546; II, 388 *abolere nocentes*: III, 640; III, 77 *fons et origo tui*: III, 320; III, 589 *prostratus adorat*: III, 647, 686, al.

²⁾ Fluxit haec distinctio ex usu uerbi mundi, quo scriptores Latini eodem modo quo Graeci uerbo *κόσμος* terram significabant.

356 M.), quo adtributo Pythagoreorum de sphaeris doctrina significatur, uu. 194 sq. *quod si quae primum agnoscere credit, quisque recognoscit*, qua sententia nobis illud τὸ μνησθῆναι ἀνάμνησιν ἔλον εἶναι (cf. Cic. de sen. 21, 78) in memoriam reuocatur, alia. atque iuris quoque eum notitiam aliquam habuisse ostenditur uerborum quorundam usu huius disciplinae priorum ueluti uerbi reformandi III, 463,¹⁾ addicendi III, 308, II, 508. denique hoc loco breuiter tangam pulcherrimam illam comparisonem II, 265 sq., qua demonstratur Uictorem, etsi eum naturae rerum inuestigatorem dicere non possumus, tamen Lucretii sine dubio lectione adductum in rebus naturalibus obseruandis studium collocauisse. contra in singulis terris denotandis nequaquam ea qua decebat usus est diligentia. sic III, 167 Nembrodam Babylonis praeditum aulae Persarum animos cepisse refert; adde I, 300, quo Euphrates Persidis agros irrigare dicitur, quamquam similia etiam apud optimos poetas inueniuntur; cf. Prop. III, 11, 21, Luc. VI, 449. confusa quoque sunt atque ex parte falsa, quae de Euphratis Tigridisque meatibus narrantur I, 288 sqq. quantum autem detorserit regionum uel oppidorum in scriptura sancta commemoratorum nomina ut intellegatur, unum sufficet locum proferre, III, 456, quo hostes formidine instante ad Chobarrenos usque agros (Gen. 14, 15 'usque Hoba') fugisse dicit.

Ex poetarum christianorum libris imitatus est Uictor multis locis carminis, quod ad Cyprianum quendam ab Thascio Caecilio Cypriano diuersum referendum esse nuper demum intellectum est, eam partem, qua Genesis explicatur. ex hoc igitur carmine colores desumpsit, locutiones, uersuum exitus uel initia. in primis memorabilia sunt, quae apud utrumque de Sara Sarra uocata et de quercu illa ad Mambram (cf. Cypr. 529. 416: Al. III, 606 sq. 411) leguntur. adde quod oratio a deo ante diluuium in terram immissum habita in utroque libro etsi non singulis uersibus, tamen sententiis et coloribus congruit (cf. Cypr. 243 sqq.: Al. II, 385 sqq.). id tamen discrimen

¹⁾ Quamquam hoc uerbum reddendi sensu apud alios etiam scriptores legitur, ueluti apud Paulinum Petricordiae de uita S. Mart. VI, 247.

intercedit inter Cypriani carmen et Alethiam, quod ille accuratius Moysis uestigia secutus est, Uictor uero ceteris neglectis eas tantum res, quae poemati conuenire uidebantur, recepit neque semper eum, qui est in Genesi, ordinem in nar-rando seruauit.¹⁾ sic ut unum tantum exemplum proferam, eas partes, quibus familiarum propagines singulis nominibus propositis ordine enumerantur, aut omisit aut ita circumcidit, ut nisi duo uel tria nomina non adferret. contra haec dili-gentius expressa sunt a Cypriano. probe enim intellexerat Uictor, quam absurdum esset talia nomina, quae horridum Romanis ac pueris etiam ridiculum sonarent, cumulare. atque eadem de causa, quod puerorum in usum hoc carmen com-posuerat, omisit ea, quae Gen. 19, 31 sqq. de Lothii filiabus nar-rantur, etsi mentionem fecit turpis libidinis Sodomitarum, ita tamen, ut excusaret sese, quod talia proderet (III, 695 sqq.). ceterum dum breuior esse laborabat, factum est, ut interdum obscurior fieret. ueluti quod II, 498 dicit nigrum speculatorem ab arca missum esse is demum intellet, qui ex Moysis libro rescierit de coruo sermonem esse. ac nimia breuitate laborat de Melchisedeche sacerdote narratio III, 464 sqq., quo loco debebat Uictor diserte panis et uini ab illo oblati mentionem facere. quamquam talia excusanda sunt eo, quod pueros scri-pturam sanctam edidicisse persuasum habebat. contra haud pauca de suis addidit, quae ad res singulas explicandas requiri uide-bantur. in quibus uel maxime id memorabile est, quod ad Caini culpam illustrandam protulit II, 221 sqq. nec minus com-memoratione digna sunt, quae paulo post (314 sqq.) leguntur de Syro Caino orto. quamquam num genuina sit scriptura *Syrum*, uel maxime dubitari potest. fortasse aliud latet no-men proprium atque ingeniosa est Petschenigii coniectura *serum* commendantis. ceterum etsi sumimus Lamechum (Gen. 4, 23 sq.) significari, tamen hic locus obscurissimus est neque quisquam

¹⁾ Cf. quae ipse dicit I, 144 sqq.:

*Hinc iam fas mihi sit quaedam praestringere, quaedam
sollicito trepidum penitus transmittere cursu,
mutata quaedam serie transmissa referre.*

Lamechum occisum esse aut timore exanimatum periisse testis est nisi Uictor.¹⁾ in primis autem id egit, ut longioribus digressionibus, quibus liberius exspatiandi campum nactus quae in ipso esset facultas poetica ostenderet, legentium animos adliceret atque teneret (I, 405 sqq., II, 90 sqq., III, 109 sqq.).²⁾ atque his carminis sui partibus, in quibus altius adsurgit et quasi impetu diuino calescit, se re uera ingenio non mediocri ornatum ac poetae nomine non indignum esse comprobauit.

Ceteros autem poetas christianos, qui ante eum uel simul cum eo uixerunt, quin legerit Uictor, quamquam non dubito, tamen expressisse eum illos imitando nullis, quae quidem pro certis haberi possunt, indiciis confirmatur. nam eius modi locos, quales sunt Iuenci Euang. I, 356 M. *caeli septemplex*: Al. II, 190; II, 48 *rabidum . . furorem*, quo loco Marold male *rapidum* scripsit: III, 293; II, 215 *caeli . . ab aula*: Pr. 96; II, 226 *uitae . . perenni*: Pr. 90; III, 184 *praemia seruans*: I, 319; III, 262 *labe malorum*: II, 43; III, 465 *genitalibus aruis*: II, 7; III, 479 *lucisque repertor*: Pr. 20;³⁾ Prudentii Apoth. 937 *culparum adspergine*: III, 77; Ham. 78 *et tribus una subest mixtim substantia rebus*: I, 7; Per. II, 363 *legifer*: Pr. 106; XI, 218 *maiestate potens*: I, 9 atque adeo Cath. V, 118 sq. *cinnama spirant*: I, 236, cuius loci maior est similitudo, Paulin. Nol. XX, 271 *et uirtute potens*: I, 40, quamquam hi loci plus minusue concinunt, tamen, donec grauiora accedant argumenta, nihil quod certum sit efficitur.

In uersibus pangendis, si caesuras clausulas synaloephas ceteraque spectas, ita uersatus est Uictor, ut ei artem elegantiamque defuisse non possis contendere. qua de re uide quae in indice rei metricae exposui. haec cum ita sint, mirandum profecto est eum, doctum ut ea aetate hominem rhetoremque, cuius erat pueros instituere et ne similes committerent errores monere errantesque castigare, locis aliquot turpiter leges metricas

¹⁾ Alios locos congegit Ebert l. c. p. 354.

²⁾ Cf. Ebertum l. c. p. 355.

³⁾ Similius est, quod (Tertull.) C. III, 2, 2 legitur *profundae lucis origo*.

uiolasse. quod si ipse in Precatione 119 sqq., si qua eius modi uitia commisisset, ueniam petiit his uerbis:

*quodsi lege metri quicquam peccauerit ordo,
peccarit sermo inproprius sensusque uacillans —
incauto passim liceat decurrere uersu —,
ne fidei hinc ullum subeat mensura periculum,*

ad hanc rem explicandam nihil aliud proferre possum nisi quod paulo festinantius eum hos libros conscripsisse atque in publicum edidisse suspicor. sed quo facilius intellegatur, quibus rebus Uictor ab optimorum poetarum usu recedat, quamquam haec omnia in indice rei metricae secundum singula genera disposita enumerari, tamen accuratius de eis disputandum esse uidetur. primum igitur quod syllabas breues uocalibus terminatas in arsi produxit I, 181; III, 658. 670, non magni facio; nam talia quale est *arcana* apud alios quoque eius aetatis scriptores leguntur. ac *dura qua*, si quidem sana est haec scriptura, et *claraque* excusantur natura uocalis *u*, quae tamquam consonans pronuntiabatur, cuius usus multa in indice congesta habes exempla. neque notabo *Āponus* III, 736; *Syrus* II, 315 autem plus quam suspectum esse supra diximus. at foeda sunt *uīrescere* I, 91, quod coniciendo extirpari non potest, II, 287 *pārentibus*, quo loco, si *se neuē* scribis, anaphora tollitur. de *miseriis* I, 518 dubitari potest; certe Petschenig *labori, uiue ministeriis* restitutum esse uult; uersus I, 111 aperte corruptus est; III, 762 fortasse *iam graditur* scribendum. ueniamus ad syllabas longas in uerbis ultimis correptas. qua in re talia qualia sunt aduerbium *unā*, *quadragintā*, aduerbium *unicē*, *carō*, *nemō*, *ergō* similiaque in indice enumerata non notabo; nam haec meliorum poetarum christianorum, partim etiam antiquorum usu defenduntur (cf. Mueller p. 338 sqq.)¹⁾. atque adeo illud *utī* III, 192 eodem modo excusare licet. sed pessima sunt *primā* III, 436, *dissimulatā* III, 712, quae uitia quin scriptori

¹⁾ Idem uolet de uocabulis *herēs*, *tellūs*, *nefās*, cf. Mueller p. 342. neque *Thārān* III, 321 prorsus carebit excusatione, si ea respexeris, quae a Muellero l. c. de syllabis *as*, *os*, *on* correptis exponuntur.

ipsi tribuenda sint, dubium non est. denique non tam grauer reprehendam *īdem* (ὁ αὐτός) Pr. 9 et *obēdire* I, 341 quam II, 107 *floret*, I, 382 *recēpisse*, quod si mutaueris cum Morelio in *cepisse*, uis huius loci haud leuiter infringitur.¹⁾ memorabilis quoque est synaloepha *fidei hinc* Pr. 122, quam uitare potuit Uictor, si genetiui forma fide uti maluisset. sex igitur fere habemus locos certis uitiis iisque grauissimis inquinatos, quibus quominus corrigendo consulamus, eis, quae poeta ipse dicit, impedimur.

Alethiam neque apud multos laudem consecutam neque studiose lectitatum esse inde colligitur, quod praeter Gennadium nemo eius mentionem fecit. atque is quamquam communis si non patriae, at domicilii uinculo cum Uictore coniunctus ita de hoc carmine statuit, ut potius uituperaret id quam laudaret. qui autem postea uixerunt poetae, num omnino et quatenus respexerint Alethiam, haud facile diiudices. recte intellexit Brandes Precationis locos aliquot imitatum esse Paulinum Pel-laenum (cf. p. 334). qua in re memorabilis est ante omnes Euch. 107 *per lubrica tempora uitae*: Pr. 80; accedunt Euch. 55: Pr. 105; 132: 89; 366: 16; 519: 101. quae uero ex Sedulio proferri possunt imitationis exempla satis tenuia, ueluti Pasch. Carm. I, 122 sq. *in statuam . . salis . . conuersa*: Al. III, 757; II, 38 *rerumque creator*: II, 42; II, 189 *prostratus adores*: III, 589, non eam uim habent, ut nobis persuadeatur. alia res est in Alcimo Auito. quem si quis forte multis locis Alethiam ante oculos habuisse putauerit,²⁾ id eo explicatur, quod Gagneius in interpolando eo potissimum usus est scriptore.³⁾ sunt tamen profecto quaedam, quae congruere uideantur, ueluti III, 158 *fida satis*: Al. I, 515; III, 121

¹⁾ Quod legitur I, 404 *dūcens* diu oblocutus tandem concessi Petschenigo corruptum esse atque eo auctore *docens* restitui. sed si uera esset illa scriptura, mendum remoueri posset uerbis sic transpositis *ducens per cuncta*.

²⁾ Cf. ea quae disputauit M. Manitius Eph. gymn. Austr. XXXVII, 245 sqq.

³⁾ Sic quoque Tertulliani et Dracontii carmina in usum suum conuertit. conferas uelim Tert. I, 9, 54 *caelesti . . in aula*: I, 170 G; I, 2, 8: *sperans se posse latere*: I, 436; Drac. I, 463 sq. *uenenum inuidiae*: II, 184; II, 397: *impia gens hominum*: II, 272; II, 586 (628) *crescentibus annis*: II, 254.

discordia linguae: III, 260; 297 *spoliatae roborè*: II, 423; 565 *petit aëra pinnis*: II, 524; 602 sq. *uultus . . contineant elementa suos*: III, 30; 607 sqq. *ducite securum . . aeuum . . fecundo semine prolem spargite*: III, 27 sq. paulo plures etiam iique aptiores ad persuadendum in Dracontii carmine de deo leguntur loci conspirantes, ueluti I, 175 *tot permiscentur odores*: Al. I, 246; I, 197 *uer ibi perpetuum communes temperat auras*: I, 228; I, 377 sq. *nam posset et illam puluere de simili princeps formare puellam*: I, 374; I, 381 sq. *subducitur . . costa*: I, 363; I, 461 *pectore uipereo . . uenenum*: I, 419; II, 365 *gigantum moles*: II, 364; II, 413 sq. *caespite cocto pinguis . . glaeba soluta*: II, 166; II, 531 *numquam satiabilis*: II, 475. ¹⁾ sed utut est, id certe constat paucos mediae aetatis homines id carmen cognouisse neque saepius eis temporibus illud descriptum esse, cum unus tantum uel, si Gagneio fidem habere uis, duo libri ad nostram memoriam peruenerint.

Sed iam quam rationem secutus sim in hac editione adoranda, exponendum est. cum libro Turonensi unico in recensendo fonte utamur, omnes eius scripturas etiam leuissimas in commentario proposui singulis manibus diligenter distinctis. in textu constituendo scripturas traditas quantum fieri poterat tueri atque explicare studui, cuius explicationis quam breuissime rationem dedi in indice. locos sine dubio corruptos emendando restituere conatus sum. qua in re adiutores mihi extiterunt M. Petschenig et G. Brandes. atque alter iam ante annos aliquot coniecturas de locis quibusdam mecum communicauerat; nunc plagulis perlustratis denuo non paucas easque egregias contribuit emendationes. alter itidem dum plagulas percurrit, non solum uersus quosdam recte constituit, sed etiam multos similes poetarum antiquorum, in primis Uergillii atque Ouidii locos indicauit. his igitur iam grates debitas persoluo, simulque E. Haulero, cuius operam in libro Parisiensi iterum excutiendo

¹⁾ Cf. Rusticus Helpidius de Christi benef. 6 *conseruant elementa uices*: Al. III, 30; Paul. Petr. II, 317: *uix mente recepta*: Al. III, 711. ex Corippo enotauit Manitias (Eph. gymn. Austr. XXXVII, 100) Iohann. III, 558 *latos . . densissima campos*: Al. III, 65.

collocatam iam supra laudavi, M. Manitio, uiro in poetarum Latinorum lectione studiosissime uersato, qui adhibita, quae ei sola praesto erat, editione Migneana, ex poetis illis et antiquis et recentioribus permultos locos, qui cum Uictoris uerbis congruere uidebantur, in usum meum enotauit,¹⁾ denique G. Laubmanno, bybliothecae Monacensis praefecto, et H. Tillmanno, eiusdem bybliothecae custodi, qui me libris consultis subministratisque liberalissime adiuuerunt.

¹⁾ His copiis ita usus sum, ut eos locos, qui mihi apte comparari posse uidebantur, coniunctos cum eis, quos Brandes indagauerat quosque ipse reppereram, aut uerbis ipsis adicerem aut in hoc prooemio proponerem aut denique in indice suis locis adscriberem.

CONSPECTUS NOTARUM.

Scripturae, quibus nota adiecta non est, sunt manus principis; ceterae manus litteris m^2 , m^3 , m^4 , m^5 significantur.

G editio Gagnei.

M editio Moreliana (eis locis, quibus et in Gagnei et in Morelii editione uera scriptura restituta est, illius tantum nomen adposui).

B et *B*² manus prior et altera in margine exemplaris editionis Morelianae, quod est in bybliotheca Bodleiana, insignitum hac nota: Auct. S. V, 30.

stellula significatur unius litterae rasura.

PRECATIO.

Summe et sancte deus, cunctae uirtutis origo,
omnipotens, quem nec subtili indagine rerum
mentibus humanis sensu comprehendere fas est
et nescire nefas; nam te ratione profunda
5 in tribus esse deum, sed tres sic credimus unum,
ut proprias generis species substantia reddat
indiscreta pio conseruans foedera nexu:
tu sine principio, pariter sine fine perennis
solus **semper** idem nullique obnoxius aeuo,
10 tu spatium rerum, mentis quocumque recessus
tenditur, excedis spatio neque cingeris ullo;
nec te qui capiat locus est cum rebus alumnis,
nec magis ipse locus; nec fas contingere menti,
quae sit imago tibi, quia fine coercita nullo
15 forma fugit sensus, uel qui uirtute beata
te uegetet motus, quia totus semper ubique es:
tu mens et sacrae penitus substantia mentis,
tu ratio et plenae prudens rationis origo,
tu uirtus, uirtutis apex atque ipsa profecto
20 tu uita et genitor uitae lucisque profundae,

INCIPIIT PREFATIO UEL PRECATIO AD $\overline{\text{DNM}}$ MARIÆ | UICTORIS (s *eras.*)
ORATORIS MAS SILIENSIS 2 subtili 3 comprehendere *G* comprehendere
4 Et (*in ras., fuit Me*) 5 tribus* (s *in ras.*) 7 foedera *G* foedere
8 perennis *G* perennes 10 recessus 11 excedis *G* excedes 13 con-
tingere (*post n et i parua ras.*) 14 imago (i *in ras. litt. m*) 15 sensus
(sus *in ras.*) 16 ubique (bi *in ras.*) 17 penitus (i *s. u.*)

- tu lux uera, deus, tu rerum causa uigorque.
a te principium traxit quodcumque repente
ex nihilo emicuit tantoque auctore repletum
uel uim mentis habet uel formam in mente recepit.
- 25 te dominum natura probat seruata caducis
partibus et iussam seriem datus ordo fatetur:
tu dociles numeros distinguens, pondera librans,
mensuras uarians, modulos motumque gubernans
alternas seruare uices iugemque recursum
- 30 rerum stare iubes et mentis imagine plenum
aethere mota tibi iam saecula uoluere mundum.
tu non contentus uno dotare creatum
munere, quicquid id est, quod per te uenit in usus:
et plus est aliquid factum melioraque cuncta
- 35 qua sunt parte latent et per se grata placere
interior quoque causa facit: nonnulla uigorem
ex aliis acuire suum: contraria quaedam,
si certent, plus pacis habent. sic omnia diues
conditor aduersis etiam cognata elementis
- 40 nectis et a toto fuis uirtutibus imples.
et tamen haec cum siut in maiestate creandi,
nil horum quae gignis egessis mundique peracti
et per te stabili rerum conpage manentis
non tibi currit opus promptumque in munere nostro est.
- 45 omnia posse tuum: nec in hoc tua gloria tantum est,
quod praestanda facis bonus auctor, sed quod et ipsa
ut possint praestare facis causasque secundas
inuoluis primis, quod qui tua munera sentit
munus et ipse tuum est. liquida ratione probasti,

24 recepit *G* recipit 25 natura (u s. u.) 26 P*artibus (r *eras*.)
datus *G* datis 27 Tu (T *ex corr.*) distinguens *G* distingues 29 alter-
nasi seruare 30 stare (a *ex re*) iubis plenum 31 aethere *ego* Et
dere mota (mo *in ras.*), nota *G* 32 creatum *M* creatam 34 *fort.* set
37 acuire *M* cauere 38 *fort.* certant 40 imples (s *ex re*) 42 egis
43 conpage (ge *in ras.*) manentis *G* manentes 44 promptumque
46 p̄standa (p̄ *in ras.*) facis (m² *ex ficit*) ipsa *G* ipsū 47 *Ut
possint *G* possis secundas *M* sequendis 48 inuoluis *B* Inuoluens
49 tū (m² *in ras.*) est (s. u.)

- 50 quod tibi sola, deus, gigni qua cuncta iuberis,
 causa fuit bonitas, cum iussis uiuere primum
 spiritibus mundoque frui, quem mente gerebas,
 esse datum rebus subitis et cedere late
 in caelum terrasque simul sedemque coruscam
- 55 angelico praeberere gregi. quis libera corda
 arbitriumque sui largitus mente benigna,
 ut fieret uirtutis opus meritisque piorum
 hoc quoque conferres, praestando ut debitor esses.
 nec quod de primis a te regnare creatis
- 60 unus, dum lucis domino uitaeque suoque
 inuidet auctori titulumque hunc appetit, auctor
 maluit esse mali mortemque inducere terris
 cum scelerum sociis celso deiectus Olympo,
 uirtuti quicquam sacrae praescribere fas est,
- 65 cui satis est fecisse bonum: nec fas erat ulli
 munus abesse dei laudisque hoc continet almae
 summa, nec ingratis uitam sensumque negasse
 ac proprium mentis per cuncta negotia regnum.
 nam quis fructus inest, genitis nisi libera mens est?
- 70 libera mens prorsus nulli est, nisi fas pereundi est.
 fas hoc esse datum nisi peccans nemo probasset.
 huc addam, quod cuncta sui diuersa uicissim
 examen conlata tenent atque inde perire
 posse datum cunctis, ut uiuere dulcius esset
- 75 mutuaeque alterni compar mensura pericli
 cederet ad meritum, cum iudice digna seuerio
 praemia sanctorum geminaret poena malorum
 uel quod — praefata fas sit dixisse trementi

50 iuberis *G* iuberis 51 iusis (i *alt. eras.*) primum*** 52 Spi-
 ritibus ***** (mundo *uel* mundi *eras.*) frui (r *ex corr.*) 53 cedere *ego*
 credere 55 *gregi 58 conferres (r *alt. s. u.*) 59 creatis (a *s. u. m*²)
 61 hunc *G* unc appetit 62 terris (i *ex e*) 63 celso (o *ex is m*²)
 66 absesse (s *pr. eras.*) continet (i *ex e*; -& *alme in ras.*) 68 Ac pro-
 prium . . 69 mens est *in ras. litt. paulo minoribus* 70 Libera . . 71 esse
 datum *in mg. inf. signo y. et hic et supra adscripto* 72 huc *M* Hunc
 uicissem 73 Examen (x *in ras.*) perire (erir *in ras.*) 77 poena (e *ex i*)

- pace tua, genitor — maius sit forsā apud te
 80 non peccasse boni per lubrica tempora uitae
 quam miseris peccasse mali. sed uiderit ista
 maiestas ut sese habeat censura futuri:
 hoc nobis satis est, quod per te nobile terrae
 inspirans rationis opus de puluere uili,
 85 ut domino ingratum talis quoque uinceret hostem,
 erexisti hominem, quem saeui fraude ueneni
 in mortis laqueos et ad impia Tartara raptum
 sanguine mox proprio, dignatus sumere corpus,
 sedibus ex Erebi cura maiore petitum
 90 restituis quam factus erat uitaeque perenni
 reddis et in caelum tecum uehis hoste subacto.
 iamiam nemo patrem temerarius arguat Adam,
 quod leue praescriptum uiolata lege resoluens
 ad letum patefecit iter. poena illa parentis.
 95 prima fuit tanti, quia plus est uincere mortem
 quam nescisse mori. patria nunc laetus ab aula
 despicit aetherios axes et sidera calcat
 dispositosque uocat uentura in regna ministros,
 quos iterum formauit aquis docuitque renasci,
 100 quae totum genuit, patris sapientia uerbi.
 in quo te, deus alme, precor, qui numine prono
 das sentire animis et uerum pectora cogis
 ignaro quoque uate loqui, da nosse precanti,
 dum teneros formare animos et corda paramus
 105 ad uerum uirtutis iter puerilibus annis,

87] Uerg. Aen. VI, 543 ad impia Tartara. 96 sq.] cf. Uerg. Ecl. V, 56 sq. 98] Uerg. Aen. VII, 256 generum . . in regna uocari.

79 genitor (*s. u. m²*) 80 sq. bonum . . malum *G* 82 censura (*sur in ras.*) futuri (*ri in ras.*) 83 te (*s. u.*) 85 talis *M* tales 90 sq. restituis . . reddis *G* restitues . . reddeſ 94 letum (*e ex o m²*) iter (*in ras. m²*) parentis *G* parentes 96 letus (*in ras. m²*) aula *G* aulo 97 Despiciſt *B* Dispiciſt (*D ex Q*) 98 ministros (*ini in ras.; fuisse uidetur magistros*) 99 formauit *G* formabit 100 In (*eras.*) Quae patris *B* patri, patrii *Petschenig* 101 quos (*s eras.*) 102 das sentire *G* Disentire uerum *M* uirum 103 precanti (*n s. u., t ex c*) 105 uerum *M* uero; uerae *G*

- inclita legiferi quod pandunt scrinia Moysis,
 quae sit origo poli uel quae primordia mundi,
 arcanamque fidem qui toto excusserit aucta
 pestis et in mores penitus descenderit error,
 110 quaque iterum redeat uerum ritusque profanos
 pellat et aeternae reseret sacra mystica uitae.
 da simul et mentem, da congrua tempora menti,
 da studium, tanto ne desit cura labori,
 successumque bonum studii quodque omnia uota
 115 iure supercurrit ualidoque includit amictu,
 ne damnes, tantum quod tam reus audeo munus.
 criminibus cunctis, quae feci, ignosce benignus;
 et uires sensumque animis meritumque dedisti.
 quod si lege metri quicquam peccauerit ordo,
 120 peccarit sermo inproprius sensusque uacillans —
 incauto passim liceat decurrere uersu —,
 ne fidei hinc ullum subeat mensura periculum,
 per Iesum Christum, qui filius unice tecum
 maiestate uigens pariter qua spiritus almus
 125 indepressa animis saeculorum saecula uiuit
 et regnat, sollemne tibi quod consecrat Amen.

106 legiferi (l ex g m²) 107 primordia (dia s. u. m² ut uidetur)
 109 descenderit ego discesserit error (r pr. s. u.) 110 quaque ego
 quaque 111 pellat M Pellet 112 tempora G tempera 118 fort. en
 119 quicquã (ã ex id) 120 inproprius G inpropriis uacillians (ci s. u.
 m², i alt. eras.) 122 ne ego nec 123 unice M unica 125 inde-
 pressa M Indeprehensa saeculorum (ec in ras. ex ecu) in saecula G
 126 consecra FINIT PRECATIO CLAUDI MARI, UICTORIS ORATORIS | MAS-
 SILIENSIS.

ALETHIAS

LIBER PRIMUS.

- Ante polos caelique diem mundique tenebras,
ante operum formas uel res uel semina rerum,
aeternum sine fine retro, sine fine futuri
esse subest cui semper, erat deus unus, apud quem
5 uiuebat genitus uerbum deus et simul almus
spiritus, arcani uitalis summa uigoris.
una trium quo se uegetans substantia nexu
ingenita (sese) semper uirtute beabat
regnabatque potens, in maiestate creandi
10 iam res et causas rerum casusque futuros
et facienda uidens gignendaque mente capaci
saecula dispiciens et quicquid tempora uoluunt
praesens semper habens. inmensum mole beata
regnum erat ipse suum, regni nec teste carebat,
15 uirtus trina deus, qui primum semine nullo
corpora dans rebus, dum res existere cogit,
ut nostrum faceret munus, quod solus habebat,
solus norat opus, ditem absoluentia mundum
cuncta simul genuit, sed partibus edita certo
20 limite distinguens speciali protulit ortu,

4 sq.] euang. Ioann. 1, 1. 19] Eecl. 18, 1 creauit omnia simul.

ALETHIAS 6 Spiritus (itus m^2 , n*** m^1) arcani G accarni (ac in
ras. m^2 ; ni in ras.), aeterni M uitalis (ta ex ue) 7 uegitans 8 ingenita M
Ungenita sese h. l. ego, post semper M 9 Regnabat quae 10 casusque
(u pr. ex i m^2) 11 gigneada quae 13 habens G habes 14 regni (in
ras., fuit gregni) 16 dans (a ex ie?) existere 17 nostrum (n ex o)

- motus ut in seriem iam tempora conderet ordo.
 nam nec, sacrilegi sensit quod lingua furoris,
 casus mentis inops, dum nescia semina uoluit,
 tam prudens contorsit opus, nec dicere natum
 25 ante diem fas est, quia tempore nata mouentur
 et nullum tunc tempus erat, neque credere retro
 aeternum ac stabilem semper tenuisse uigorem;
 nam quod corporibus constat coepisse fatendum est.
 corpus enim, quod plaga terit, quod tempora soluunt
 30 atque abolent ipso, qui tendit in ultima, fine,
 principium ostendit, quod quae sortita probantur
 aut facta credi par est aut nata putari.
 nam quae nascuntur cum tempore mota ferantur,
 tempora post mundi molem currentia nasci
 35 quod prius est et corporibus constare necesse est
 non potuisse probant, fieri potuisse fatentur.
 factum igitur constat mundum, quod quisque subactus
 annuit et uero conuictus dogmate credit;
 concessit fecisse deum, qui numine uerbi
 40 et uirtute potens quicquid natura putatur
 disposuit, iussit, monuit munusque creatum
 succiduis uicibus semper fugitiua reformans
 sustinet ac uoluerem retrahens circumrotat orbem.
 et si maluerit totum dissoluere raptim,
 45 esse adimat rebus nec solum hoc esse, sed ipsum
 praeteritis tollat qua scit ratione fuisse.
 pro uis quanta patris, pro quanta est gloria uerbi!

Quis modus in toto, quae summa in munere, cuius
 excelsi conuexa poli terraeque iacentes

49] Uerg. Aen. I, 224 terrasque iacentis.

21 motus ut (s u *in ras.*) 22 lingua *G* digna, dogma *M*, u. u. 38; *sed*
cf. Ouid. Rem. Am. 367 23 nescia *G* nesciam 25 tempore *G* tempora
 28 corporibus (*ori in ras.*) 29 plaga terit *G* plagat erit soluunt *G*
 soluant 30 abolent *G* obolent 31 Principium (*ci in ras.*) ostendit
 (*d ex el m²*) 33 ferantur *Petschenig* feruntur 35 constare necesse (*are*
n in ras.) 36 potuisse (*i ex e*) 37 subactis 39 concedens *G*, conce-
 dit *M* uerbi *G* uerbo, *cf. 89* 45 ademat esse *B* est (*est sed et M*)
 47 patris (*t s. u.*) 48 cuius (*u alt. s. u.*) 49 terrequeque (*que alt. eras.*)

- 50 pars prima est operis? sed terras texerat aequor Gen. 1, 1 et 2
 aëraque in medio sordenti nube madentem
 umbra poli densis urgebat caeca tenebris.
 et sacer extensis impendens spiritus undis
 altrices animabat aquas ac semina rerum
- 55 nondum compositis fundenda ad germina terris Gen. 1, 3
 insinuanda dabat, cum lux inmissa superne
 emicuit cogente deo discretaque nigrum
 umbra peplum retrahens summo discessit Olympo
 et medias obiecit aquas fugiensque sequentis
- 60 mox pos terga fuit. nomen sic meta diei Gen. 1, 4 et 5
 inposuit lucis spatiis mundoque refusam
 noctem intereisae parilem fecere tenebrae.
- Rursum mane nouum: primo iam uespere pulso
 reddita lux nituit, cum se firmissima moles Gen. 1, 6 et 7
- 65 fluctibus a mediis concreto corpore tendens
 extulit et duro late solidata rigore
 diuisas suspendit aquas gelidumque profundum
 axibus obiecit calidis seque aequore saepto
 nixa superfudit rebus, quas circite uasto
- 70 clausit et antiquum spoliauit nomine caelum. Gen. 1, 8
 forsitan hic aliquis sic secum errore perito
 disserat: aetheriis ne desint pabula flammis
 et nimius calor ima petens alimenta sequendo
 exurat mortale genus caelumque coruscum
- 75 non possint terrena pati, subiecta deorsum est
 machina firma poli, quae, dum nos protegit umbra,

58] Uerg. Georg. I, 450 decedit Olympo, cf. Aen. XI, 726 summo . .
 Olympo 63] Uerg. Georg. III, 325 mane nouum 67] Ouid. Her.
 XVIII, 89 gelidi . . profundi.

51 madentem (m *alt. in ras.*) 52 Uumbra (u *eras.*, m *ex corr. m*²)
 densis urgebat B² densi surgebat 53 impendens G impedens spiri-
 tus (iri *in ras. m*²) 56 dabat G dabas supernae 57 deo G dño
 58 peplū (ū *in ras.*) 59 obiecit *Petschenig* subiecit 60 fuit ego fugit
 61 luces 63 Rursum (*mai. litt. in.*) 64 firmissima (f *ex r*) 65 e
 mediis G 66 latae 68 *seque (e *eras.*) septo 72 ne G nec flam-
 mis (mis *in ras.*) 75 posint 76 poli quae G polique

et uelatur aquis. tales sed quaerere causas
mens fuge nostra procul: plus sit tibi credere semper
posse deum quicquid fieri non posse putatur.

80 et magnum pelagus super astra et sidera ferri
ipsorum ratione proba, qui credere nolunt
et mundum pendere uolunt, quem conditor ipse
incouprehensibili semper ratione gubernans
gestet et inmenso constantem pondere uoluat.

85 Tertia lux tumidos stupuit discedere fluctus, Gen. 1, 9
cum deus impulsis reliqui iam gurgitis undis
aëriis magnum spatiis patefecit inane.

arida tunc primum mundi pars ima relectam Gen. 1, 10
ostendit faciem tremefactaque numine uerbi

90 caerulea nudatas cinxerunt aequora terras.

quas uario raptim iussas uirescere fetu

luxuriosa nouo texerunt germina limo Gen. 1, 11 sq.

et rudis e tenero prorumpens caespite laetis

iactauit se silua comis ac frugibus ipsis,

95 quaeque ferens proprium semen, testata satorem est.

Iam tribus exactis motu succensa citato Gen. 1, 14

in flammis ignisque globum se cogere iussa est

solis prima dies fundataque semina lucis Gen. 1, 16

puniceos roseo sparserunt fomite crines,

100 lunaque, noctis honor, proprio seu lumine fulsit

seu ueniente globo radios percussa refudit,

inferiore uia soli subiecta pependit,

87] Uerg. Ecl. VI, 31 magnum per inane; cf. Lucr. I, 1018, 1102.

97] Uerg. Georg. I, 473 Flammarumque globos.

77 et *Petschenig* sed talis 78 fugae 80 pelagus *G* pelagis et
sidera *s. u.* 81 qui *s. u.* 83 incomprehensibili *M* inconprehensibilis
85 *III in mg. m¹* Tertia (*mai. litt. in.*) tumidos *G* timidus, *quod*
defendi non potest u. 89 86 impulsis *G* impulsit 87 aeriis *G* aereis
magnum *G* magnis 88 relectam *G* relectum 89 quae nomine, *corr. G*
91 iussas *G* iussus uirescere *M* ueriscere fetu *G* foetum 92 Lu-
xuriosa germine *G* germino limbo *Petschenig* 93 prorupens cespite
94 frugibus ipsis 96 *III in mg. m¹* 97 globum (um *ex im*) 98 Solis
(*mai. litt. in.*) 100 seu *M* se 101 radios *G* radius

- astraque distinctis mundum pingentia zonis
 floribus aetheriis uarios uibrare colores
 105 et magis ornatis caelum splendere tenebris
 caerulea nox stupuit, rutilis dum spicula flammis
 fusa micant urgentque alacres noua sidera iactus.
 quae iubar obducit radiis lucisque profundae
 quadam nocte tegit signataque limite certo
 110 tempora dissociens, certa statione peracta
 praecipitisque poli numerosa † uice redire,
 ire semel iussum, reuolutum conficit annum
 artificemque sacrum mira compage fatetur.

- Quinta dies mouit spirantia corpora ponto, Gen. 1, 20
 115 quae liquor ex facili genuit sparsitque profundo,
 delicias pelagi, uario quas germine miris
 formauit natura modis, quae iussa creare
 pro toto partes etiam sibi uiuere rerum
 cogit et in brutas animam dedit ire figuras,
 120 quaeque salis tumidi squalentia gurgite terga
 nullo fine leuent molli differta sagina,
 ni uelox uastis praescribat terminus aevi.
 corporibus fauet ipse liquor genitalis alumnis,
 qui terrae quoque germen alit cumulataque membra
 125 dissoluit potius, quae plus extenderat umor.
 hinc uolucres quoque, molle genus, traxere uigorem.
 dum liquidas conformat aquas inmissaque pontum
 uita subit, feruent iterum tumida aequora partu

104] Uerg. Georg. I, 452 uarios errare colores. 120] Uerg. Georg. III, 13 squalentia terga.

103 pingentia (a ex u) 106 spicula *G* picula 107 alacris 108 ob-
 ducit (du *in ras.*) lucisque profundae (isque p *in ras.*; fuit ***f uel s)
 109 signataque limite (que l *in ras.*) 110 dissociens ex dissocians sta-
 tionem (one *in ras.*) 111 Praecipitisquae (squ *in ras.*) numerosa uice
 redire corrupta; temptabam (cum) uice retro; redire ex ire (u. 112) ortum
 esse uidetur 112 iussum ego iussus (u pr. ex a m²) 114 V *in mg. m*¹
 Quinta (mai. litt. in.) corpora (p *in ras.*) 115 liquor (liq *in ras.*)
 profundo ego profundum 119 cogit et B Cogitet 124 cumulataque
 125 fort. penitus quae ego qui 126 uolucris 128 feruent iterum
 ego feruenti tetrum

non sibi feta suo, iamiamque emissa profundo
 130 squamea turba salo summas dum surgit in undas,
 quae uolitabat aquis, sensim natat aëre puro
 et docet aetherios contingere posse recessus
 hoc animal, nitidis quod rursus nascitur undis.

Iam bis terna dies claro radiabat Olympo
 135 tertia post calidi genitalia munera solis,
 iamque tepens tellus grauidos laxauerat artus,
 cum maiora agitans iussit deus edere terram
 omne animal, ratio uegetat quod sola mouendi,
 cui seruire datum quo rerum postulat usus.

140 nec mora: prorumpunt fetis uitalia terris
 pignora, quaeque sui generis sortita figuras,
 indiga iam domini, quem propter cuncta parauit,
 qui solus potis est etiam facienda creare.

Hinc iam fas mihi sit quaedam praestringere, quaedam
 145 sollicito trepidum penitus transmitters cursu,
 mutata quaedam serie transmissa referre.

postquam cuncta datus generatim protulit ordo,
 quae mandante deo tum plenus mente parentis
 filius omnipotens faceret sanctusque probaret
 150 ueris plena bonis et multa dote referta
 spiritus ac longam in seriem mansura foueret,
 causa datur mundo propior, cui iusta uicissim
 causa prior. iam mundus erat, iam sidera et ortus
 aetheraque et uitreum pelagus terraeque uirentes:

155 ni spectator adest, quem tantae gloria molis

134] Uerg. Aen. III, 268 claro . . Olympo. 136] Uerg. Aen. V, 857
 laxauerat artus.

129 foeta iam *alt. s. u.* 130 Squa+mea (b *eras.?*) summa*s (n *eras.?*)
 131 uolitabat *M* uolitabit *semsim* 134 VI *in mg. m¹* Iam bis terna *G*
 Tam (*mai. litt. in.; m ex n*) sterna 136 tempens 138 uegitat 140 foetis
 142 indiga *M* Indigna 143 creare *M* recreare 144 Hic *G* perstringere
G 146 seriae 148 tum *ego* cum parentis *M* parentes 149 sanctusque
M scōsque 152 propior *B* propior uicissem 153 erat, iam
M erat nam 154 uitreum (*r post additum*) uirentis 155 spectator *G*
 spectatur molis (*l ex d*) **** (*scriptum fuit fort. erat*)

- impleat atque oculis auidum per singula ducat,
 quid possint conferre deo? possessio nulla est,
 si rerum possessor abest. tunc rector Olympi
 'stat data summa operi, bona sunt quaecumque creauī.
 160 nunc hominem faciamus' ait, 'qui regnet in orbe Gen. 1, 26
 et sit imago dei. similem decet esse creanti,
 liber ad arbitrium fruitur qui mente creatis.'
 dixerat haec et factus homo, seu corpore toto
 siue anima ac specie, forsā quo more futura,
 165 quo facienda facit, quo factum semper habebat
 iam prope <prae>terito quod nondum accesserat aeuo.
 et mox praepositum rebus cum coniuge iussit
 crescere per subolem terrasque replere uacantes. Gen. 1, 28
 iam bene sic dicente deo natura creandi
 170 inposita est cunctis, quae per se uiua mouentur.
 Septima lux magnum uidit cessasse parentem, Gen. 2, 1
 sed generum numeros tantum desisse creare
 et requiem tenuisse suam, meritoque sacrata est, Gen. 2, 3
 diuersum quae uidit opus; namque hoc quoque plenum est
 175 uirtutis cessasse deum, posuisse labores.
 formam progenitis, qua praemia digna pararent,
 bis ternis satis est dominum spectasse diebus:
 septima lux docuit ueneranda exempla quietis,
 quam sperare iubet populos pro munere uitae
 180 semper post operum tribuendam facta piorum.
 haec quoque lux illa est, dira qua Tartara Christus
 soluit et euicto reditum patefecit Auerno,
 dum requiescit humi patriam rediturus in aulam.
 sic cessare deus, sic otia sumere nouit,
 185 plus ut agat cessans, pariter sine fine quiescens
 ac sine fine operans seriemque et tempora miscens

160 regnet *G* regnat 161 creanti (*t in ras. ex d*) 165 quo factum *G* quod
 factum 166 praeterito *ego* terito; pro praeterito *M* 168 sobolem 169 iam
Petschenig nam 170 cunctisque 171 VII *in mg. m¹* Septima (*mai. litt.*
in.) 174 diuersumque 176 qua *ego* quam 178 uenerandae *G* 179 quam
 (*a ex e m²*) populos *B* populus 180 tribuendam *B²* tribuenda 181 dira
ego dirum (*fort. in qua, quod ci. quoque Petschenig*) 185 agat *G* agit

cessando consummat opus, quodcumque crearat,
 ut faciat primumque hominem iam corpore donet,
 qui postremus erat — nam causas condere rerum
 190 non quod membra dare est —, seu, cum sic septima currat,
 ut maneat quoque sexta dies, quia sexta profecto
 hoc quod prima deo est, praesto omnia semper habenti,
 quae nobis fugiunt, post quaeuis tempora summus
 auctor adhuc hominem sexta sic luce figurat,
 195 siue, ut nos merito rebus praestare creatis,
 quos facit ipse manu, doceat, manifestius edit
 nunc quod factus homo est solidoque hoc intimat orbi:
 'omnia quaeque mouent anima generata iubente,
 uos operante deo.' tanto quis digna parenti
 200 laudis sacra ferat, qui mundum atque omnia raptim
 imperio explicuit dumque imperat esse peregit?
 nos facit esse mora, nos circum impendere sacri
 dignatur curam studii suadetque patrari
 paene laboris opus; facilem nam cedere limum
 205 et flexum formamque sequi qua ducitur arte
 arripit ac sacra qualem iam mente gerebat
 explicat in speciem, flatuque inmissa uaporo
 uita rigauit humum. tellus mollita liquore
 partim facta caro est: sanguis, qui lubricus umor,
 210 distendit molles per nota foramina uenas:
 et mentis iam plenus homo est terraque repulsus
 exilit ac dominum prudens rationis adorat.
 non aliter ruptis mandata resurgere bustis
 corpora uera fides, cum caelo inlapsa patienti
 215 maiestas grauidae reserat caua uiscera terrae.
 nam quod non habuit, cum sic e puluere summo
 208] *cf.* Ouid. Met. I, 402 sqq.

Gen 2 4

188 faciat *ego* faceret donet *ego* donat 191 *Ut (*U ex corr.*) quia *B*
 quae 196 manu (nu *in ras.*) doceat (eat *in ras.*) 197 solidoque 198 iu-
 bente *B* iuuentem 200 sacra *M* sa ora 202 circa *B* 203 studii sua-
 detque *M* studiis uaditque patrari *ego* potari 204 paene *M* pone
 207 uoporo 209 partim *M* partem, raptim *Brandes* 210 Distendit
 (i *pr. s. u.*) mollis 211 mentis *G* mentes 216 quod* (h *eras.*) habuit
 (h *s. u.*) epuluere (lu *s. u.*)

- informante deo propriae uirtutis egena
 ediderit, facile est, ut iudice reddat eodem
 iussa quod accepit. sic totum forma futuri est
 220 quod prius est genitum, dumque ipse ita conditur Adam,
 ut repetita sacrum geminet narratio munus,
 utile praeseritur populos quandoque renasci.
 quorum fonte dato iam tunc et origine summa,
 Eeos aperit felix qua terra recessus,
 225 editiore globo nemoris paradusis amoeni Gen. 2, 8
 pangitur et teretis distinguitur ordine siluae.
 hic, ubi iam spatiis limes discernitur aequis
 solis et aeternum paribus uer temperat horis,
 illic quaeque suis diues stat fructibus arbor Gen. 2, 9
 230 pomaque succiduis pelluntur mitia pomis,
 quae sunt blanda oculis et miri plena uigoris
 membra animosque fouent pascuntque sapore et odore.
 tellus sidereos uibrat distincta colores
 semper flore nouo, quaeque arida tegmine sicco
 235 iam fragiles soluunt calamos, animata uigore
 muneris ambrosii spirantia cinnama fundunt.
 sed nec quod Medus redolet uel crine soluto
 fragrat Achaemenius, quod molli diues amomo
 Assyrius messisque rubens Mareotica nardo,
 240 quod Tartesiaci frutices, quod uirga Sabaei,

230] Uerg. Ecl. I, 80 mitia poma. 233] *cf.* (Uerg.) Cul. 71 distincta
 coloribus arua. 234] Uerg. Georg. IIII, 142 flore nouo. 235] Uerg.
 Georg. I, 76 fragiles calamos. 236] Uerg. Georg. IIII, 415 ambrosiae
 defundit odorem, *cf.* Prud. Cath. V, 118 *sq.* cinnama spirant. 237] Uerg.
 Georg. II, 136 Sed neque Medorum, Ouid. Met. XIII, 583 crine soluto.
 238] Ouid. Met. X, 307 diues amomo; *cf.* Uerg. Ecl. IIII, 25. 240] Uerg.
 Georg. II, 117 uirga Sabaeis.

217 uirtutii (s *supra* i *tert.*) 219 futuri *G* futura (fu et ra in ras. m²)
 220 Quod (Q *ex* O) dumque (d *ex* corr.) ipsae conditur *B* conditor
 221 Ut (U *ex* V) sacrum (u *ex* a) 222 Utile (U *ex* V) populos *M* populus
 225 paradysus 226 panditur *G* 228 aeternum (u *ex* a), alternum *B*²,
sed cf. Uerg. Georg. II, 140 Ouid. Met. I, 107 233 coloris 238 fragrat
 239 Assirius Mareotica *G* maretica 240 Tartesiaci *G* tartesiaciis frotices

- quodque Palaestinus lacero flet uulnere ramus
 aëra diuerso cessant infundere sensu.
 namque huc cuncta deus pariter, quae singula certis
 accepit natura locis, conferta regressit:
- 245 motaque dum leni uibrat nemus aura meatu,
 unum ex diuerso nectar permiscet odore
 fitque nouum munus, sibi nulla quod asserat arbor,
 quaque tremens blando sensim iactata fragore
 commotis trepidat foliis, sonat arbore cuncta
- 250 hymnum silua deo modulataque sibilat aura
 carmina: nec uacuum uanum quatit aëra motus,
 quippe apud auctorem, qui totum mole sub una
 res rebus nectens alterna lege retentat,
 nil uacat aut uanam species tenet ulla figuram.
- 255 atque ipsum fortasse nemus siluaeque coruscae
 argumenta operum sunt et plantaria rerum,
 inque hominum cultum nudo quod nomine uenit,
 certum ibi corpus habet proprioque in stipite floret.
 gloria simplicitas, studium uigilantia somnus
- 260 cura, salus terror, facundia gratia, motus
 affectusque animae stimuli, custodia uirtus,
 et totum quod mundus habet, quia nascitur illic,
 hic uiget ac mentes agitatur sensusque ministrat.
 sed satis hoc fidei est, laeto quod semine surgens Gen. 2, 9
- 265 hinc arbor uitae celsis petat aëra pomis,
 illinc diuerso nocitura peritia fructu
 examen rerum suspenderit arbore legis.
 at gremium sacri nemoris, quod silua coronat,
 fons rigat et diti prolem uirtute maritat, Gen. 2, 10
- 270 quadrifido tumidum laetus caput amne resoluens,

255] Uerg. Aen. I, 164 siluis . . coruscis. 264] Uerg. Georg. II,
 14 posito surgunt de semine. 270] Cypr. Gen. 56.

243 huc *G* hic tadeus (ta *eras*.) pariterque 246 odore *G* odorem
 248 sensim (i *ex u*) 251 aëra *G* aere 254 aut *B*² ut uanam *Pet-*
schenig unam 255 coruscae *G* coruscate 260 salus feruor *B* 267 sus-
 penderit (s *alt. in ras.*) 268 at *ego* ad

- ditior oceano; iugi nam gurgite promptus
hic proprios donat latices, ille accipit omnes
et non sentit aquas. minor est qui crescere tantis
fluctibus infusus quam qui decrescere nescit
- 275 annibus effusus. primo sed flumine Fison Gen. 2, 11 et 12
prosilat exultans, pars fontis quarta beati,
edens natura quas dat prudentia dotes,
Gangetisque replet populos ac regna Euilantum
distendit limo terrasque et semina uoluens
- 280 quae facit arua serit. nudis qua squalet harenis,
aurea fulgentis inter ramenta metalli
fulmineo rutilans carbunculus igne coruscat
ac uiridi radiat fulgescens luce smaragdus.
nec minor inde Geon, placidis sed mitior undis Gen. 2, 13
- 285 Niliacas attollit aquas arsuraque late
diluuiio tegit arua pio caeloque repugnans
temperat Aethiopum stagnis refluentibus auras.
tertius hinc rapido procurrens gurgite Tigris
it comes Euphrati, iuncta quos mole ruentes Gen. 2, 14
- 290 tellus uicta cauo sorbet patefacta barathro,
donec in Armeniae saltus ac Medica pascua
quos non sustinuit nec iam capit euemat amnes.
sed Tigris nigro tamquam indignatus Auerno
prosilat aetherias motu maiore sub auras

282] Cypr. Gen. 59. 283] cf. Ouid. Met. II, 24. 287] Uerg.
Georg. III, 262 refluentibus undis. 289] Uerg. Aen. VI, 159 (448) It comes,
Cypr. Gen. 62. 293] Stat. Theb. III, 146 nigri pater indignatus Auerni,
cf. Uerg. Aen. I, 55 sq. 294] Uerg. Aen. VI, 761 sq. ad auras aetherias.

272 proprios *M* proprius accipit *G* accepit 273 cresco retantis
274 deerscere 277 naturae *G* 278 euilantum 280 nudis qua squal-
let *G* nudus quas qualit arenis 281 ramenta *G* marmenta (m *pr.*
eras.) 282 carbunculos 283 uiridi (di s. u.) fulgescens 286 tegit *G*
teget arua (ar *in ras.*) 287 Temperat (T *ex C*, t *post. add.*) reflu-
entibus *G* refluentibus (fuluentibus *in ras. ut uidetur*) auras (ras *in*
ras.) 288 hinc* (m² *ex in*; g *eras.*) tygris (g *in ras.*) 289 eufrati
mole (e *ex o*) 290 sorbet baratro 291 Medica pascua *ego* medicas
pecua (di *in ras. ut uidetur*) 293 tygris nigro *G* nigri

- 295 et rursum spelaea subit mersusque cauernis
 intus agit fremitus et fortior obice factus
 multiplicatur aquis artoque citatior antro
 exit et Assyrios celeri secat agmine campos.
 iustior Euphrates, diti qui gurgite largus
- 300 inrigat arentes subiectae Persidis agros
 mollibus elicitus riuus atque omnibus aequae
 seruit et humanos totum se praebet in usus,
 donec siccus aquis nomen quoque prodigus ipsum
 consumat terris, pelagi quod debuit undis.
- 305 Haec igitur cuncto naturae ditia fetu Gen. 2, 15
 regna, tot et tanta uirtutum dote refertae
 deliciae prima est hominis possessio primi,
 in quam deductus uita exultare pereuni
 accola iussus erat: iamque inter munera prima,
- 310 dum fit dignus adhuc discitque labore mereri,
 quo potitur, plenae fructum uirtutis adeptus
 expers curarum uotique ignarus agebat.
 tantum apud auctorem est meriti pro nomine summi
 nondum aliquid meruisse mali. quantumne putamus
- 315 soluere posse patrem rediturae in tempora uitae,
 cuius apud famulos iam tunc largitio prima,
 non merces paradisi erat? quodque illa seuerae
 legis scita tulit libertatemque repressit,
 spondet adhuc maiora bonis et praemia seruat,
- 320 qui causam meritis statuit, cum 'uescere' dixit Gen. 2, 16 et 17
 'arboribus cunctis: hanc tantum horrere memento,
 quae diuersarum gestans examina rerum
 tunc uos scisse bonum, morsu cum laesa profano,
 nosse malum faciet, mortis quod poena sequatur.'

300] Uerg. Ecl. VII, 57 Aret ager.

295 spelea 298 assirios agmne 299 mitior *Petschenig* eufratis
 302 prebit 304 consummat pelagi 307 hominis (i pr. s. u.) 308 uita *G*
 uitae 309 prima (a ex i) 310 mereri *G* meri 311 potitur *B* potitus
 (t alt. s. u. m²) 312 curarum (m eras.) 315 an tempore? 317 mercis
 paradysus illa *G* ulla seuerae (e tert. in ras.) 320 statuit *G* statuat
 321 horrere (h s. u. m³) 324 pena sequetur *G*

- 325 tali lege data ratio docet alta parentis,
 quod non mortalem fieri, sed uiuere dignum
 esse hominem uoluit, dignum obseruantia parua
 quem faceret. pro quanta dei indulgentia magni est!
 nostrae laudis opus fieri, quod sponte benigna
 330 largitur famulis, nostri cupit esse laboris
 et se quod donat mauult debere uideri.
 at tu, quem sacri nectit custodia iuris,
 ne querere, angustis quod clausa licentia metis
 parte sit orba sui: nihil hac tibi lege recisum est.
 335 ante potestatem tantum terraeque marisque
 nactus eras, nunc iam regni uitaeque perennis,
 nunc et mortis habes. tunc ut sibi cuncta parentem
 indulsisse pium rudis incola crederet orbis,
 omne animal, quod adhuc tellus dare iussa creauit Gen. 2, 19
 340 et tacito, uernans in corpore, semine fudit,
 iussit adesse deus proprioque obedire tyranno,
 summaque post generum uocitamina dicere, partis
 nomina ceu famulis rebus quo figeret, Adam: Gen. 2, 20
 ammonitu domini tanta inter munera uitae
 345 qui dedit et nomen proprium. nec fit mora: sistit
 omne genus natura deo, quacumque creatum est
 mundi parte noui. coeunt tam dissona motu
 temporis unius spatio, quae fortia nisu,
 molli lenta gradu, rapido promptissima cursu
 350 impete praecipiti uel prona per aëra labi
 uel subnixa fretis et pondere lubrica ferri

335] Uerg. Aen. I, 598 terraeque marisque, cf. III, 528. 349] Uerg.
 Aen. V, 291 rapido contendere cursu. 350] Uerg. Aen. VI, 202 per aëra lapsae.

325 parentis *M* parentes 330 largitur *G* largitor *n̄*ris (s *eras*)
 331 debere (e *tert. ex i?* *m*²) 333 quaerere (re *alt. post add.*) 334 hac *G*
 ac 336 Nactus (n *inclusit m*³) nuntiam (c *supra t m*³) 338 orbes
 (i *supra e m*³) 339 creauit *ego* crearit 340 semine 341 oboedire
 (o *alt. del. m*³) 342 Summa quae 343 figeret *M* fieret adam (A
*supra a pr. m*³) 344 ammonitu *M* ammonitus; *minus ueri simile* domino
 345 sistit (si *add. m*²) 346 quacumque (n *supra m m*³) 348 spatioque
 349 Molli* cursus (s *alt. eras*) 350 aëra *G* aere 351 Uuel

- instruxit genitor, diuerso munere donans,
 armauitque manu cornu pede dente ueneno
 atque aliis, quibus artis inops animique minoris
 355 concretum muniuit opus. sed nemo animantum
 aequa homini specie uultuque habituque uigebat
 et prope conlatus maiorem addebat honorem,
 totque inter duplici uitam inlustrantia sexu
 inpar solus erat, dudum qui coniugis aptam
 360 in se materiem gignendae ignarus habebat.
 ergo opus adgreditur notum deus ictaque raptim Gen. 2, 21 et 22
 corda uiri tanto dissoluit languida somno,
 mentis ut experti pollens subducere costam,
 dum surgit caro iussa sequi pellisque recedens
 365 os simul et medium non intermiscet hiatum,
 inlaesis raperet membris et corpore sano.
 quae pandens, uarios mox et digesta per artus
 accepit formam calidaque animata medulla
 traxit opus uitae, sexu iam grata secundo,
 370 ac permissa suo uocitata est Eua marito.
 hoc nunc turba loco stolidissima desine tandem
 antistare sacro quicquam censere parenti:
 cur sic quippe uiri formata est femina membris
 prima sui, posset molli cum puluere fingi,
 375 posset et ex nihilo. causa est haec uera profecto,
 ne naturalis potius sibi sumeret ordo
 uel quod homo ex homine est liquidoque patisceret orbi
 omnia facta simul tunc, ut cognatio quaedam

357] Uerg. Aen. V, 249 praecipuos . . addit honores. 362] Ouid.
 Her. X, 9 somno languida.

353 manu (n s. u.) 354 inobs (p *supra* b m³) 355 nemo (e ex o
 m²) 356 homni 357 conlatus B conlatu 359 Inpar (m *supra* n m³)
 360 materiem (te s. u.) 361 raptim (m *eras.*) 364 recedens M recidens
 365 intermiscet M in termis ut *uel* at (er m²) 367 et digesta M edigesta
 368 calidaquae medulla (m² *in ras.*; *fuit s******, secundo?) 370 eua
 (E *supra* e m³) 371 stolidissima 373 sit (c *supra* t m³) quippe (p
 alt. s. u. m³) 377 *liquidoque patisceret ego partisceret

- alternum curae propriae misceret amorem,
 380 semet in alterius cogens agnoscere membris.
 hinc est, ignarus partem quod senserit Adam
 se recepisse sui: tetigit noua gratia mentem
 affectusque oculis in uiscera nota receptus
 irruit et tanto penetrauit in ossa calore,
 385 ut iam scire daret, quod nomen coniugis uxor,
 quod dulces nati postponendique parentes
 coniugibus. quid? iam una duos in carne manere
 aeternam pariter uitam ducentibus esset —
 nam dum terrarum uitis et labe carerent,
 390 diuinis uiguere animis, nullius egeni
 quas dabat orbis opes: non quippe obnoxia morbis
 corpora gestabant cupidi nec uentris alumna;
 tantum in deliciis cibus et quod postulat usus
 nondum erat auxilium uitae propriumque uigebat
 395 immortale animae —, ni serpens dira ueneno
 uiaioris stimulata mali dissoluere legem
 talibus incautam suasisset fraudibus Euam:
 'o uitae melioris inops rerumque bonarum
 gens ignara homines! nam qui dinoscere nescit
 400 quo distent diuersa bonis, hic nec bona nouit.
 atque ideo augustos homini fas carpere fructus
 noluit esse deus, ne mentis nube remota
 dent animis oculos et quae sint optima, rerum
 altera pars per cuncta docens arcana peritos
 405 dis faciat similes.' hic nunc excurrere paulum

Gen. 2, 24

Gen. 3, 1—5

386] Uerg. Aen. III, 33 nec dulcis natos. 403 sq.] Uerg. Aen. VIII, 131 rerum pars altera.

379 Alternum (nu ex mi m²) 380 cog*ens (u eras.) 382 recipisse
 (se cepisse M) mentem (u ex m) 385 Ut (U m² ex V) iam scire
 daret G iam (supra iam scriptum s& re; s& eras.) scidar& 385 et 386
 quod ego et Petschenig quid 387 quid? iam ego quidnam una ambos G
 cum in; cum deleuit G 388 Aeternā* 390 egeni* 391 dabat G
 dabit 395 animae B anima 397 euuam (E supra eū m³) 398 o
 uitae G Quite 399 homines** m¹ hominis m² dinoscere m¹ digno-
 scere m² 400 quo G Quod* 404 docens Petschenig ducens 405 Diis

- fas fuat et turpes ueterum deflere ruinas.
 a nimium miseri gentiles, quos furor egit
 in uarios ritus! patet, in qua morte profani
 funditus occiderint. nomen plurale deorum
 410 serpentis primum sonuit uox impia diri,
 qui mortis tunc causa fuit. nam credula postquam Gen. 3, 6
 rupit sacrilegis praescriptum morsibus Eua,
 experti iam docta mali, solacia culpae
 quaerit et in crimen facilem tractura maritum,
 415 qua periit prior, arte petit. sic hoste subactus
 a gemino cedit sceleri miserabilis Adam
 pomaque libauit sacro blandissima suco.
 sed quia legis in his suberant praescripta seuerae
 plus quam uipereo mortem allatura ueneno,
 420 ut primum illicito uiolarunt membra sapore,
 confestim sensere nefas facinusque peractum
 creuit et ignaro percussit pectora sensu.
 hinc timor, inde pudor: quippe antea degere nudis Gen. 3, 7
 et nescire datum, siue almi plena uigoris
 425 corda rudes homines celsarum conscia rerum
 et caelo tantum mundoque intenta ferentes
 pectora ad excelsum semper conuersa parentem,
 dum secretorum miracula diuinorum
 paene incorporeae mentis splendore notarent,
 430 nondum contigerat membrorum cura suorum
 amentes meliore anima, seu corpora nulla
 in senium soluenda mora penetrare nequibat
 motus, qui sciri faceret quodcumque necesse est.

419] Cypr. Gen. 105.

406 fuat *G* fiat 407 A (h s. u. add. *m*³) gentiles *G* gentilis
 408 in qua *ego* inquam profani *ego* profana 409 occiderint (n s. u.)
 411 mortis (tis ex tui *m*²) 412 praescriptum *G* perscriptum eua
 (E supra eū *m*³) 413 solatia 416 adam (A supra a pr. *m*³) 417 suco
 (c supra co *m*³) 418 praescripta *G* perscripta 421 peractus (-tū *m*²)
 423 degerere (re alt. del. *m*³) 424 sine *m*¹ siue *m*² 426 caelū (ū ex
 ò *m*²) 429 Paenae (a pr. del. *m*³) notarent *G* rotarent 432 senium
 (ni ex m *m*²)

- postquam deseruit uitae uigor ille perennis
 435 iam mortale animal, demum frigusque calorque
 aëriæ subiere uices ac uestis egenos
 en se senserunt homines sexuque latenter
 erubuere suo. tacitis miserabile questi
 fletibus umbrosæ foliis noua tegmina fici
 440 texunt consertis, post culpam mente receptum
 corpore uelato denudatura pudorem.
 nec satis hoc trepidis. quid agant, qua crimen inustum
 seque ipsos fugiant? cuperent, si forte paterent,
 condere se terris: adeo contermina poenae
 445 culpa suae est, ut iam miseros mortale pauentes
 mortis imago iuuet. siluas umbrosaque lustra
 obtendunt, uanae solacia falsa latebrae.
 nam quo te timidum fas est subducere corpus,
 te, te, inquam, qui mox primus retrahendus es, Adam?
 450 uirtus uiua patris mundi occultissima praesens
 implet et inensos exit diffusa recessus.
 sed uerum nefas est pauidos fraudare latebra.
 ille potest dominum fugiens euadere summum,
 qui fugit ad dominum, sola quem mente relinquens
 455 quam uastis iaceas et non celere tenebris.
 uoce uocans ubi sis pariter testatur utrumque.
 nam cur te cernens quaerit deus et, cui praesens
 semper eris, cui te proprio subducere furto
 nec mors ipsa potest, fragili quam mente subisti,
 460 cur ubi sis quaerit, nisi quod te more doloris
 lapsum sponte tua secum non esse fatetur
 et caelo cecidisse sacro? sed sancta parentis

Gen. 3, 8

Gen. 3, 9

441] Uerg. Georg. III, 383 uelatur corpora. 446] Uerg. Aen. II, 369 mortis imago; cf. III, 646.

436 egenos (e *alt. s. u. m*⁴) 437 en *ego* et 438 Et rubuere 440 te-
 xunt *G* Exeunt consertis *M* cónertis culpam *G* culpa 441 pu-
 dorem *G* putorem 442 trepidis (*idis in ras., fuit **u*) 447 solatia
 448 corpus (*post hoc te te inquam eras.*) 449 adam (*A supra a pr. m*³)
 452 pauidos *M* pauidas (*a alt. ex u m*²) 454 quem (*corr. ex rem*)
 457 quur (*e supra qu m*³) 458 eris *M* oris forto (*u supra o pr.*)

desperare uetat pietas, clementia cuius —
 fas dixisse mihi, fas sit quoque dicta probasse —
 465 iustitiam excedit. nec tam me uoce seuera
 corripens ubi sis, trepido quid pectore uoluas,
 terret quam recreat, quod adhuc post crimina lapsum
 inmersumque metu latebris ac paene sepultum
 euocat et reuocat. ne longa exempla petantur:
 470 ipsa probat dominum mitem donatio culpae.

Postquam excussa reos distinxit quaestio summos,
 incipit omnipotens — caelum, mare, terra loquenti
 intremittit et uastos pandit concussa recessus,
 dumque reos punit sententia, Tartara fecit —:
 475 'quandoquidem nostris tutum decedere iussis
 duxistis, serie sceleris qua culpa cucurrit,
 hac mihi iusta nouos feriet censura nocentes.
 inter cuncta, frui toto quae iussimus orbe,
 tu maledictus eris et peior, quam tegis intus,
 480 inuida mens, coluber, qui caelum intrare creatos
 deiecisti homines uetitasque attingere fruges
 fraude tua impulsis praedurae mortis origo es.
 ut condigna nefas poenae mensura sequatur —
 inmersisti homines terrae: et tu stratus iniquo
 485 membra solo duram sulcabis pectore terram;
 fecisti peccare cibis: pro talibus ausis
 et tu semper edes squalentia uiscera terrae.
 et quia te dignum placuit tibi, primus ut esses
 inuentor mortis, poena moriere cruenta

Gen. 3, 14

472 sq.] cf. Ouid. Met. I, 180, Uerg. Aen. VIII, 106. X, 115. 473]
 Uerg. Aen. VIII, 193 uasto . . recessu.

463 Disperare *clementia (m in ras. ex s; scripserat librarius aecles)
 464 mihi G m̃i s. u. 466 sis G sit 469 ne G nec 470 Ipsa
 mitem (t pr. del. m³) donatio G dominatio 471 excusa (ss supra
 s m³) 473 intremittit M Intremittit recensensus (ce in ras. m², fuisse
 uidetur & s supra n m³) 474 *tartara 477 iu*sta (x eras.?)
 478 toto (o alt. ex a m²) 480 qui G quae; an quia? 483 paene mensura
 (ra s. u. m¹; u ex a m²) 484 hominis (e supra i alt. m³) 485 solo G
 sola 486 fecisti M Fecisse 487 edes G edis

- 490 humanique odium generis specialiter armans
 in genus omne tuum saeuis inbute uenenis,
 ut perimare magis, semper timeare iubebo.
 atque huius, prima gaudes quam fraude subactam, Gen. 3, 15
 inferior pedibus degens et pectore pronus
- 495 extremis tantum sic insidiabere plantis,
 ut capiti trepidans etiam uestigia figat.
 dixit et exanguem sic est exorsus in Euam: Gen. 3, 16
 'at tu quae minimum solam te perdere fructum
 esse putans sceleris, misero iam mente nocendi
- 500 insidiata uiro dominataque crimine tanto es,
 praebebis famulare iugum subiectaque duri
 arbitrium sensura uiri patiēre labores
 casibus assiduis, ut, coeptum quae prior ausa es
 multiplicare nefas, multis uersere periclis,
- 505 et pariens crebris adeo torquebere natis,
 ut quos mortales faciet tua culpa creari,
 mortis nonnumquam lacerae sint causa parenti.'
 'tu quoque, cui monitus nostros et prima salutis
 uincula femineis postponere fraudibus auso
- 510 sponte mori placuit, talem reus excipe sortem: Gen. 3, 17
 criminibus tellus, quam tu sulcabis aratro,
 sit maledicta tuis. spinas tribulosque minaces Gen. 3, 18
 culta ferat fallatque tuum spes improba uotum.
 tu mihi desisti mente inseruire fideli:
- 515 nec tibi terra fidem seruet. tu uiuere laetus

513] *cf.* II, 81 *et* Uerg. Georg. I, 47.

490 armans *ego* armas 491 inbute (*m supra n m³*) 493 quam
ego quem fraudeꝝ 494 Inferior (*f ex p m²*) 495 insidiabere** (*re*
eras.; *e pr. s. u.*) 496 trepi ante trepidans (*del. m³*) 497 euam (*E*
supra eu m³) 498 quae *G* qui minimum *B* nimium (*u ex a m²*)
 solam (*sola in ras. 4 litt.*) 499 potans (*p ex p m²*) 500 crimine (*c ex*
t m²) 502 laboris 503 *q*; *s. u.*; *supra ae m³* est (*t exp. m³*) 505 tor-
 quebene (*r supra n m³*) 506 mortalis 507 lacere (*e alt. mut. in i*; *e*
m³) *post 507 fort. excidit uersus, cf. Gen. 3, 17* Adae uero dixit 508 mo-
 nitus *ex* munitos *m³* 509 femineis (*oe ex e pr. m³*) 513 fallatquae (*a*
exp. m³) improba (*p ex b m²*) 514 Tum hi *m¹* Tu mihi *m³* 515 ser-
 ueat (*a exp. m²*)

- his in deliciis et cunctis uiuere saeculis
 sponte recusasti: duro nunc uiue labore, Gen. 3, 19
 uiue in miseriis, donec te lenta senectus
 terram, quod magis es, faciat terraeque refundat.
 520 dixit et ignaros caelum defendere membris Gen. 3, 21
 ueste tegit pecudum miserans uitamque tueri
 edocet. at ne iterum facinus, quod mente gerebat, Gen. 3, 22
 auderet mortis formidine percitus Adam,
 si rerum ignarus, primi quod iuris habebat,
 525. arbore uitali post causae extremam superbum
 auxilium repetens, nulla patris arte redemptus
 uiueret et mundo iam mysticus ordo labaret
 ac miseros semperque reos grauiora manerent,
 continuo sacris iussos decedere lucis Gen. 3, 23
 530 expediunt uenti, nemoris quos silua profundi
 concitat — ast illos libranti turbine nexos
 continet aura uehens et spiritus aëra totum
 natura uergente rapit — terrisque relatos,
 unde datum corpus, mollito flamine ponunt
 535 expertes tanti spatii expertesque pericli,
 sed non expertes, agitat qui corda, doloris.
 quo ruerint, quid perdiderint, quae uita sequatur,
 quae fuerit, tristis mentem conlatio uexat,
 quae diuersa magis cumulat, secumque uolunt,
 540 quanto aliud iam sint, quanto mutatus uterque
 se quaerat, dubii culpa hoc adscribere primae
 et poenae, uim nosse mali quod compulit error,

519] Cypr. Gen. 125. 521] Cypr. Gen. 132; cf. Lucr. I, 196 uitam-
 que tueri. 540] cf. Uerg. Aen. II, 274.

517 Sponte (Sp in ras. m²; fuit P) recussasti 517 sq. labori, uiue
 ministeriis *Petschenig* 520 ignaros (o ex u; o supra a m³) 522 at B
 et 523 adam (A supra a pr. m³) 524 quod ego quid 527 iam M
 tam mysticus (y supra i pr. m³) 529 iussos G iussus decedere (de alt.
 s. u. m³) 531 nexos G nixus 533 uergente *Brandes*, uirgente (r exp.
 m³) 534 Uunde 535 expertis (e supra i m³) expertisque (e supra i m³)
 536 expertis (e supra i m³) 537 ruerint G ruerunt qui (id supra i m³)
 539 comulat 540 Quanto (Q in ras.) aliud (d supra t m³) 542 et ego
 in, an *Petschenig* compulit (m supra n m³)

- an hoc esse mori, uel, si grauiora supersunt,
 an detur reditus miseris, an fine perenni
 545 perdant quod superest, an, cum uia mortis amarae
 per lignum ingruerit mundo populisque futuris,
 possit adhuc aliquod per lignum uita redire.

ALETHIAS

LIBER ALTER.

- Hactenus arcanam seriem, primordia mundi,
 ut sincera fides patuit, sine fraude cucurri,
 dum dignis leto uitiis terrena carerent.
 nunc hominum mores et iam mortalia uersu
 5 ingressum fas sit ueris miscere poetam.
 postquam sacratis decedere iussus uterque
 sedibus ac regnis genitalia contigit arua
 et propria stetit exul humo, miserabile, quali
 ore rudes stupeant tum barbara rura coloni,
 10 quae non frugifero distincta stipite uernant.
 nec species iuuat ulla soli, sed bruta coacto
 pondere congeries nec lecta mole locata est.
 ardua caute rigent, siluis depressa laborant,
 plana latent herbis, horrescunt edita dumis.
 15 heu quibus haec spectant oculis, quo pectore cernunt,
 quorum animis paradysus inest! neque causa doloris

14] Uerg. Aen. VIII, 348 horrida dumis.

547 possit *G* Posset CLAUDII MARIU UICTORIS EXPLICIT. TRICI
 (i. e. feliciter) ALITIAS LIBER PRIMUS.

CL. MARIU UICTORIS ΑΑΗΘΕΙΑΣ LIB. II *in mg. sup. m³* 2 ut *G* Et
 3 laeto 6 decedere *G* decidere (re s. u.) 9 rudis (e *supra* i *m³*)
 tum *ego* tam 10 Quae (*ras. supra* a) 12 Pondere (P *m² in ras.*)
 congeries (u *m²*; u? *m¹*) locata est *ego* locarat 15 cernunt (nunt *m²*
in ras., nit? *m¹*) 16 paradysus (i *supra* y *m³*)

- una subest, quod cunctorum iam plena malorum
 se pandit facies, sed, quod meminere bonorum.
 nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno
 20 inradiat, nunc diuitias cumulatior edit
 silua beata suas, nunc pomis dulcior usus
 nectareusque sapor, uiuis nunc floribus halat
 tellus et absenti tristes perstringit odore.
 o quam non eadem meritis, paradise, rependis!
 25 te magis extollit conlatio deteriorum
 et peiora facis, miseris quae sola supersunt.
 hic uitae perit almus amor, penuria rerum
 insinuat iam dulce mori, ni maior egestas
 succurrat grauiore malo; nam uiscera edendi
 30 incendens rabie per cunctas ducit edaces,
 quas sterilis dat silua, dapes cogitque malignis
 herbarum dubias passim radicibus escas
 explorare cibus uitamque euadere talem
 ipsa fames non posse facit, quae uelle coegit.
 35 tandem cunctarum, quibus indiget usus, egenos
 atque inopes rerum docuit res ultima summi
 auxilium sperare patris: prostratus uterque
 membra solo lacrimis tantum mutique doloris,
 dum pudor iniustis subducit uerba querellis,
 40 inmoritur senio. sed postquam reddita mens est,
 adsurgens tandem tali prece supplicat Adam:
 'omnipotens auctor mundi rerumque creator,
 uae mihi labe mali! felix dum uita maneret
 et celeres animos uisu super astra daretur

31] Uerg. Georg. II, 440 steriles . . siluae. 35] Uerg. Ecl. II, 71
 quorum indiget usus. 43] Uerg. Aen. VI, 608 dum uita manebat.

17 subẽ (ub *in ras.*) 20 cumulatior edit *M* cumulatio sedet 21 suas
 (*in ras. m²*) nunc (nun *in ras. ut uidetur*) pomis (mi *in ras. m²*)
 22 Nectareusque (e *alt. m² in ras.*) alat (ha *supra a m³*) 23 tristic
 perstringit (n *in ras. m²*) 24 O*** quã (quã *in ras. m²*) meritis (s
add. m²) 30 rabie (es *supra e m³*) 32 Herbarum (H *ex N*) 34 famis
 (e *supra i m³*) 35 indigit 39 querillis (e *supra ïl m³*) 41 Adsurgens
 (s *supra t m³*) praece (a *exp. m³*) 43 uae ego quae

- 45 posse sequi, late circum perque omnia fusum
semper et ingesto uisus splendore tegentem
his oculis — ceu mentis erant arcana tuentes —,
quod dictu proprium est, uidi non posse uideri.
nunc quoque post culpam spoliatis lumine sacro,
50 quamuis mens melior per totum libera ferri
fugerit et clausis terreni carceris antro
nil ueri praeter mortalia uosse supersit,
omnia plena tui tantum sentire remansit.
atque ideo omnipotens, qui semper totus ubique es,
55 ad te confugimus trepidanti mente precautes:
exaudi miseros, quos semper cernis et audis,
si, cum me parti damnatae adnectere uellet
ille, caput scelerum, mundi reus et suus hostis,
nil per se solum, ne uictus cederet, ausus,
60 serpentis miseram, cui mens incauta, per artem
meque per affectum, quem sexus sentit uterque,
artificis scelerum fraus inprouisa subegit
et, cum damnarer iusta pro crimine poena,
sic piguit culpaе, tanto mens icta dolore
65 indignata sibi est, ut te, mitissime iudex,
tunc mihi uindictam de me praestare putarem.
ideirco et gemitus causae lacrimasque negaui,
indignum uenia quia me reus ipse probabam,
amplexusque animo solacia dulcia poenae
70 hoc ipsum post haec sacra inter munera ponens
pro uenia sceleris, quod sum damnatus, habebo.
non igitur dirum est. at maiestate serena

47 ceu *M* seu 48 nediri (i *supra* e, e *supra* i *pr.* m³) 51 fugerit
M Fugeret 52 ueri (i *ex* o) 55 trepidanti *M* trepidante; trepida
te *G* praecantis (a *exp.* et e *supra* i *add.* m³) 58 scelerum (u *in* ras.
m²) 59 uictus . . ausus *G* uictos . . ausos 60 serpentis *G* Serpentes
62 artificis *G* Artifices (A *in* ras.) inprouisa (m *supra* u m³) subigit
(e *supra* i *pr.* m³) 63 iusta . . poena *G* iusto . . poene 64 *ista (f
eras.) 65 mittissime 67 causae *ego* *causa (au *ex* ui?) lacrimas-
quae (a *exp.* m³) 69 Amplexusquae (a *eras.*) animo (o *ex* u m²) solatia
70 ipsum (m *ex* in m²) post (p *ex* b) 71 damnatus (d *ex* cl m²)
72 durum *Petschenig* at *ego* ut

- exaudire uelis nil contra iussa precantes
nec iam poscentes lacrimis, quod sponte benigna
75 praestabis famulis, ut se censura resoluat,
tota sed ut plenas teneat sententia uires.
iussisti mota uictum me quaerere glaeba:
damnatis igitur campis sunt arma mouendi
danda — agros dumos steriles spinasque tenaces
80 pro fructu dare: pura mihi prius ergo serenda est,
ut fallat mea uota seges quaesita labore —
herbarum assiduo contexere semine panem:
da menti, quae sint herbae, quae forma laboris,
da, pater, auxilium miserans atque imbue sensus.
85 tunc erit, ut rerum compos et certa salutis
seruiat Eua mihi saenumque experta creandi
supplicium pariat populos, qui crimine nostro
plectantur, purgetque patrum peccata nepotum
mortibus aeternam faciens successio poenam.’
90 Talibus orantes falsi serpentis imago
indice uisa metu tacito se tramite ferre
leniter ad molles tractus uibrantibus herbis
in se conuertit trepidos pigrique doloris
excussos senio cognatas traxit in iras.
95 et prior Eua uiro: ‘si te suprema malorum
causa mouet, rape saxa manu; datur ecce facultas
auctorem leti leto dare. prima docere
suppliciis debet propriis et morte cruenta,
quam sit triste mori, quae me male perdidit et te.’

84] Uerg. Aen. II, 691 Da deinde auxilium, pater. 96] Uerg.
Aen. VIII, 220 rapit arma manu.

73 praecantis *et* 74 poscentis *correxi* 76 teneat*sententia (t *et* s [*ex*
e] *in ras. m*²) 77 gleba 78 mouendis *M* 79 Danda (a *alt. ex i m*²)
agros *ego regis, quod ex seges corruptum uideri possit, sed nihil pro-*
ficimus hac coniectura tenaces (te *ex que*) 82 semine *ego semina*
83 forma (a *ex e m*³) 85 compos (o *alt. ex u m*³) 86 Seruiat (S *m*²
ex corr.) 86 *et* 95 eua (E *supra e m*³) 87 populus (o *ex u alt. m*³)
88 pergetque (pur. *m*²) 91 uisam *et ut tacito, corr. G* 94 excusso *M*
iras** (& *eras.*) 96 mouet *G* mouit 97 laeti laeto prima (a *ex o m*²)
98 cruenta (t *ex d*) 99 triste (trist *in ras.*)

- 100 dixit et elapsam cursu telisque secuntur
missilibus cautesque rotant, quarum una reducto
altius ad nisum facilem dare certa lacerto
obsequitur uotis oculosque animamque secuta
et nudum in silicem media serpente resultat
- 105 scintillamque ciet, sicco quae fomite pasta
ac mox flamma fuit crinita incendia late
extendens siccoque floret iam candida fumo.
horrerant latebrasque gradu trepidante petebant,
sed pauidos stupor ipse tenet curamque sagacem
- 110 humani pandit uitii, quod cernere rursum
et timidi metuenda uolunt paulumque remoti
telluris dorso sterilis mirantur opacas
procubuisse comas nemorum, sordere fauillis
fuscarique diem, totas splendescere terras
- 115 et lucem sub sole nouam. nec mente quieta
accipiunt crepitus stridentibus undique siluis
undantesque globos flammarum in sidera ferri,
dum se radices demersus tendit ad imas
ignis edax penitus, sumpto quo uicta calore
- 120 terra rudis pandit generosa ad munera uenas
et, cum iam cuncto fuerit siccata liquore,
incipit ipsa liquor fieri riuisque metalla

100 *sqq.*] *cf.* Lucr. V, 1241 *sqq.* 104] Uerg. Ecl. I, 15 silice in nuda. 105 *sq.*] *cf.* Uerg. Aen. I, 174 *sqq.* 114] Ouid. Trist. I, 11, 15 fuscabatque diem (*cf.* Ual. Flacc. Arg. I, 396). 116] Uerg. Aen. II, 418 stridunt siluae. 117] Uerg. Aen. III, 574, Georg. I, 472 *sqq.* 119] Uerg. Aen. II, 758 ignis edax. 122] Uerg. Aen. VIII, 445 fluit aes riuis aurique metallum.

100 secuntur (qu *supra* c *m*³) 101 quaru (*ū m*²) 102 dire (a *supra* i *m*³) 103 sequuta 105 Scintillamque (in*q in ras.* *m*²) pasta *ego* parta 107 siccoque *uix sanum*, *cf.* 105; spissoque *Brandes* 108 horruerant *B* horruerat petebant *B* patebunt (a *supra* u *m*³) 109 ipse *G* ipsa 110 uitii (i *tert. ex um uel ia m*²) 113 commas (*m pr. exp.*) 114 splendescere (e *supra* i *m*³) 117 Undantisque (e *supra* i *m*³) in (*s. u. m*²) 118 dimersus (e *supra* i *m*³; di *ex cli*?) animas (d *supra* n *m*³) 119 sumpto (*m ex b*) 120 numerata (*mun supra nun m*³)

- fundere quaeque suis. fuluo torrente coruscat
 auri summus honor, candenti lacte renidens
 125 effluit argentum, rigor aeris lubricus errat
 et coit in mollem resoluto corpore massam
 liuida glaeba chalyps. ruptis sic Aetna caminis
 egerit inmixtis stridentia sulphura flammis,
 lubrica dum feruent; at cum spirabilis aurae
 130 temperiem sensere, rigent raptimque coruseam
 uertitur in glaebam siccus liquor igne gelato
 et fit corpus iners. uarios ita sistere cursus
 mirantur latices, quos, dum qua deficit ardor,
 iam cupidis spectant oculis blandumque colorem
 135 accipiunt membris et quod timuere secuntur.
 auxilium sensere dei gaudentque reorum
 et primas nulla culpam uirtute secuta
 ad uotum cessisse preces summoque parenti
 acceptum referunt et quod dedit ignis et ignem
 140 et mentem, cui quo sit opus patefecit. utrumque
 certum habeo, munus sacrum explorasse parentes
 cuncta alacres oculis permensos, sed prius auro
 admouisse manus diti, quod fulmine mentes
 iam ferit et cari subigit fulgore ueneni
 145 nec satiat, donec mirantes pondere multo
 uincat et elapsum durae ceu murice cautis
 uulneret ac facilem uitiato corpore plagam
 posse pati doceat. subiit noua cura repente
 attonitos acuitque animos casumque magistrum
 150 admonet arte sequi. duri tunc pondere saxi
 alternis caedunt uicibus flectuntque trahuntque
 127] Uerg. Aen. III, 579 sq. Aetnam . . ruptis . . caminis.

123 coruscat (i *eras*.) 126 mollem *G* molem 127 gleba caleps
 128 sulphora 132 cursus *ego* currus 135 temuere (i *supra* e *pr.* *m*³)
 sequuntur 137 sequuta 138 cesisse (ss *supra* s *pr.* *m*³) parenti (ti
ex corr. *m*², *fuit* u?) 139 igenem (e *pr.* *exp.*) 141 explorasse *ego* explo-
 rare 142 alacris* (e *supra* i *m*³; m *ut uidetur eras*.) pri (*spatium*
duarum litterarum; pri' *m*⁴) 143 fulmine (u *ex l*) mentis 146 ceu *ego* se
 149 Attonitus (o *supra* u *m*³) magistrũ (ũ *m*² *in ras.*, *fuit* is?) 151 cae-
 dunt *ego* cedunt trahuntque *ego* trauoque

in uarias species cedentem ad uerbera massam.
 quam nullus formare labor, sed uicta figuram
 ocius hinc perdit, magnis quod nisibus impar
 155 materies recipit studium, sed decipit usum.
 durius ergo aliud quaerunt; sed et hinc placet aurum,
 utile quod rigidum docuit magis esse metallum.
 inde, cui propior decor est et uena secunda,
 itur in argentum, blando quod firmitus auro
 160 officium magis est patiens. sed fortius aes est,
 id quod conspicuum minus est. mox aere magistro
 in rigidum chalybem translatus substitit usus.

Forsitan et cunctos quos fingit opinio casus
 artifices summos operum percurrere uersu
 165 possit nostra chelys, tacito patefacta calore
 ut se decoctis tellus pinguis glaebris
 mouerit in fetus uarios, quos imbre marito
 parturiens putri dissoluerit arua meatu,
 quo tumidi crepuere sinus elataque messis
 170 extitit et motis undans trepidauit aristis,
 disceret ut speciem segetis nouus accola cultae:
 utque audum ad tantam decurrens undi(que) praedam
 alituum pecudumque genus turbaeque minoris
 nigra cohors, maiora suis in pabula trudens
 175 semina corporibus, uitae inculcarit amicos

167] Uerg. Georg. II, 521 uarios . . fetus. 169] Uerg. Aen. XI,
 775 sinusque crepantis. 173] Uerg. Aen. VIII, 27 Alituum pecudumque
 genus. 174] Uerg. Aen. III, 404 *sqq.* it nigrum campis agmen . . . pars
 grandia trudunt obnixae frumenta nmeris.

154 impar (m *supra* u *m*³) 157 rigidum *M* regi dum 158 propior *M*
 propior 160 aes est *Petschenig* esse 161 conspicuum (u *pr. s. u.*)
 162 calibem (*corr. m*³) substitit (ti *pr. s. u. m*³) 164 uersum (m *exp. m*³)
 165 caelis (chelis *m*³) 166 decoctis (ti *ex a m*²) glebis 167 fetus (oc
*supra e m*³) 168 putridis soluerit (od *supra di m*³) 169 quo *ego* qua
 crepere (u *ex e alt.*) messis *G* messes 170 extitit *M* Extit 172 undi
 (q; *s. u. m*³) 173 alituum (u *pr. s. u.*) turbaeque (tur *in ras. m*²)
 minoris (is *in ras. m*², *fuit ir ut uidetur*; e *supra i alt. m*³, *sed del.*)
 174 maioris (*s eras.*; a *supra i alt. m*³) suis (uis *in ras. m*²) 175 in-
 culcarit (in *m*² *in ras.*, u *ex a m*²) amicus (e *supra u m*³)

- materia propiore cibos atque omne secutum
officium, docilis studii quod cura recepit.
semper ab exemplis meditatio sumpta magistris
fecerit artis opus: sed falsis nota reclamant
180 gloria larga patris: 'nil hinc sibi vindicet usus,
nil casus uirtutis inops: ego nosse creatis
quae bona sunt cum luce dedi mundoque minori
quicquid maior habet sacro notescere sensu
meque per haec uolui.' atque utinam inlibata maneret,
185. ut data mens homini est, nullique obnoxia culpa:
non illam species, non illam corpora rerum,
non modus astrorum numerus nec molis harenae
falleret. at quantis cum magno terra profundo
tendatur spatiis, quae sit mensura peractae
190 molis, quid resonet motu septemplicis axis
harmoniae uocale melos, nunc discitur usu
assiduisque datur studiis artisque putatur
quod manet ingenitum. nec sentit nube malorum
factus hebes, quod, si quae primum agnoscere credit,
195 quisque recognoscit. summo ergo hoc limite ueri
haereat. augustis quom pulsus sedibus Adam, Gen. 4, 1
nullum aliud prius officium quam coniuge dignum
egit et ignotos natis impendit amores.
inter tot curas placuit cui dulce creare,
200 uiuere dulce fuit. qui uiuere dulce probabat,
uiuerebat rectore deo: nec derat alumnis

176 propiore (r alt. exp. m³) atque (qu in ras.) 177 quod cura
(od eu in ras.) recipit (e supra i pr. m⁴) 178 meditatio (tat in ras.)
179 nota B mota 183 sacro sacro (alt. exp.) 186 sepecies (e pr.
del. m³) 187 molis B moles ^o arenae 188 Fallaret (e supra a
alt. m³) at ego aut quantis cum (tis cum in ras. m²) magno (o ex
is m⁵) 189 specus (a supra e et ii ex u m³) 190 septimplicis (e supra
i pr. m³) 191 Armoniae (H ante A m³) 192 Assiduis quae dstudiis
(d pr. eras.) artisque (s ex q) 194 si quae Petschenig se quem
195 summo ego summa ueri B uiri 196 haereat M Herreat quom
ego quod angustinus (nu eras.) adam (A supra a pr. m³) 198 Egigt
(g alt. eras.) 199 creare M crearet 201 deerat

quod uitam instrueret, quod rerum accingeret usu.

- Et natis iam plena domus solacia mira
attulerat rudibus blandoque in corde parentum
205 multiplicata graues releuabat cura labores,
et spes iam suberat propriis gaudere ministris
ruris in officiis. quorum qui maximus aeuo
arua Cain duris uertebat pinguia rastris; Gen. 4, 2
at uiuo gaudere lucro dignissimus Abel
210 collibus aut nudis aut sicei germine campi
innocuas pascebat oues et lacte parentes.
postquam expectati satiarunt gaudia fructus
et stupuere sacro cingi sua uota fauore,
annouit mentes operum libamina iustum
215 prima dicare deo. sacras prior impedit aras Gen. 4, 3
frugibus ille nouis, niueo magis hic litat agno,
prima sacerdotum species, mox hostia fratris
impia, sed signo iam tunc inbuta futurae
indicioque piac. namque ut suscepta notauit Gen. 4, 4 et 5
220 fratris sacra Cain, sibi nulla in fruge litanti
annutum, seu quod uotas praelegerit ante
pollueritque dapes seu totum tempore in uiuo
cernenti reus est praesens quandoque futurus
mente nocens, illo <dirum> de fonte uenenum,
225 quo serpens materque, bibit fratremque cauendi Gen. 4, 8
ignarum saeua mactatum caede trucidat.

Heu facinus! quid non miseros furiosa libido,
quid non ira recens, odium uetus, improba cogant

208 *sqq.*] Cypr. Gen. 139 *sq.* 216] Cypr. Gen. 144. 222] Uerg.
Aen. III, 234 polluit . . dapes. 224] *cf.* Lucr. VI, 827 *sq.* 228] *cf.* Uerg.
Aen. III, 56 (III, 412).

202 accingeret *cyo* at cingeret (i *ex a m*²) usu *ego* usum 203 solatia
204 Attullerat (l *alt. del. m*²) rudibus (d *alt. eras.*) 205 releuabat *M*
relauebat 209 abel (A *supra a m*³) 210 *fort.* gramine 211 Inno-
cuas *G* Innouas (Ile *supra n pr. m*³, *sed deletum*) 213 stupuere (uer *in*
ras.) cinci (g *supra c alt. m*³) 214 mentis 219 Indictioque (t *del. m*³)
220 cain (Cain *supra m*³) 221 uotas *ego* totas (*ortum ex totum u.* 222)
preligerit (*corr. m*³) 224 dirum *addili* 226 trucidat (d *supra † alt. m*³)

- quae uexant gentes scelerum certamina, tantum
 230 si facinus fecit, qui sic, quod sanctor ipso
 frater erat, doluit. nulla est iam culpa parentum.
 et ne aliquam saltim uel de serpente querellam
 quod morimur quisquam superesse existimet, ante
 coepimus occidi. pro quantum prima propago
 235 criminis adiecit! mortem pro nomine poenae
 inductam mundo uix dignum est dicere: fecit
 impietas scelus esse nouum. peccata parentes
 tantum morte luent: tu poenas morte solutas
 et pro morte dabis, peior serpente nefando.
 240 ille etenim letum suasit, non intulit: at tu
 anctor primus eris caedis. te publicus hostis,
 te latro priuatus sequitur, tibi crimina plectent
 arma<ti> telis, gladiis et uindice ferro.
 militia scelus omne tua est populique futuri
 245 quod minus interitu iusso quam caede peribunt
 ad te summa redit. nec prorsus displicet istud
 moribus exemplum, quod fratris sanguine primum
 humanus fundi coepit cruor, ut facinus par
 sentiat admissum, tali quem crimine constat
 250 fraternum renouasse nefas, ratione docente
 omne hominis letum non prima sorte perempti
 esse necem fratris. tali tunc caede madentem
 non aspernatur — tanta est clementia — dignum
 affatu censere deus facinusque negantem
 255 arguit et tanto leuiter pro crimine punit
 mensuram poenae facti de parte petendo,
 ut, quia praemonitus facinus committere dirum
 252] Ouid. Met. I, 149 caede madentes.

Gen. 4, 9

229 scelerum (e *alt. ex o m³*) certamina (a *alt. ex i m³*) 230 S*i*
 231 Frater (F *in ras.*) 232 saltim (e *supra i m³*) querellam 236 di-
 dignum (di *pr. eras.*) dicere *ego* adicere (*ortum ex adiecit u. 235*) 238 so-
 lutas *M* solutus 240 laetum 243 armati *B* arma teglis (g *exp.*)
 245 iusto *B* 247 fratris* (s *in ras.*) 249 admissum *B* amissum cri-
 mine (*superductum m²; sub m latet litt. alia*) 251 laetum *an* priua?
 252 fratris *B* fratri 253 aspernatur *ego* aspernatus dignum (i *ex corr.*
m²) 254 affatu *ego* affectu 256 facti (ti *m² ex a*) 257 cōmittere

- non timuit, tremere: meritum quod noluit esse
 supplicium fieret: quod mens haurire recusans
 260 duxisset leue, membra graue exagitata probarent,
 percussoque animo, quo se tortore profundo
 uindicat omne nefas, corpus quoque frangeret horror
 criminis ac totos uehemens exiret in artus
 motaque praccipiti raperentur membra rotatu, Gen. 4, 12
 265 ut labris saepti latices cum luce recussa
 exceptos frangunt radios, subit atria fulgor
 lubricus et totum perlustrans nusquam et ubique est;
 cumque tremit, sensim sublustri intexta corusco
 linea caeruleae sine fine intermicat umbrae.
 270 non erat is motus, quem ueruis frigidus umor
 incutit adstrictis, media cum morte repletos
 sic rigat, ut tetam nequeant amittere uitam:
 sed qualem ciet ira dei, cum conscia mentem
 uis domat et sano torquentur corda furore.
 275 † quid tamen et quotiens talis sententia? totum est
 ultio (iam) facinus caesi, iustissima saeui
 poena rei, terror genti populoque futuro
 propositum exemplum, praescens purgatio culpae
 et quod promisit signum custodia uitae: Gen. 4, 15
 280 ne quisquam perimat ferroque abolere laboret
 quem poenas soluisse uidet. nec sufficit istud
 supplicium blandis narō admiscere seuera:
 amandat longe uastasque relegat in oras. Gen. 4, 16
 hoc quoque munus habet, ne polluat arua piorum,

264] cf. Aus. Mos. 362. 270] cf. Lucr. VI, 841.

259 mens (s ex m m²) recusans (s pr. in ras.) 260 membra (m supra
 u m³) 261 percussoque (a exp. m³) quo ego qua 262 horre (o supra
 rr m⁴) 265 septi recussa B recassa 266 fulgor B fulgur 268 tre-
 mit M tremet 270 es (i supra e m³) humor 271 adstrictis (is in ras. m²)
 morte M murte (a ex u m²) 272 amittere 275 Quid . . quotiens cor-
 rupta; qui t. est quatiens *Petschenig* 276 iam *addidi*, nam M saeui
 (u in ras. m²; fuit gi?) 277 futuro (fut m² in ras.) 278 Propositum
 (o pr. ex a) 279 quod (u ex a m²) custodia (i m²) uitae (i m²) 280 Nec
 (c exp. m¹) 281 penas (oe supra e m³) 282 narō (m supra rō m³, sed
deletum) 283 Amandat (a supra e m³)

- 285 ne scelus hoc populis fieri potuisse creandis
 testis poena probet, ne se permisceat unquam,
 ammoueat maestis ne se parentibus unquam
 gens damnata, bonis ne luctus semper acerbos
 ingerat. et fratrum dispar ne causa dolore
 290 torqueat orbatos, illum quod lumina quaerant,
 istum quod uideant, in quo lugere necesse est
 hoc quoque, quod superest. summum est in funere nati
 qualiscumque malum: set tanto in crimine tali
 supplicio affecti quouis sub iudice peius
 295 perduntur uiui. quid quod mage conuenit ipsi
 a patriis longe damnato excedere terris,
 cui secreta placent, grauiorque est poena uideri
 inter felices et pura mente beatos?
 uicturo post supplicium factique pudorem
 300 parcitur exilio. iam quod comes additur uxor
 fida reo, nec damnatis absistere munus
 spes fit certa dei. datur en quae pectoris aegri
 molliret curas, moto quae corpore fractum
 sisteret amplexu nullique obnoxia culpae
 305 sola deum precibus et pura mente colendo
 eliceret quicquid posset satis esse duobus.

Gen. 4, 17

300] Uerg. Aen. VI, 528 comes additus una. 302] Uerg. Aen. I,
 208 curis ingentibus aeger.

286 se permisceat *M* semper misceat unquam (un *supra* um *m*³)
 287 admoueat *M* Amimoneat maestis *M* mestos unquam (un *supra*
 um *m*³) 288 luctus (u *alt.* *m*² *ex corr.*) acerbos *B* acerbi 289 fra-
 trum *M* fratrem dolore *Petschenig* doloris 290 illum *ego* illud
 291 Istum (d *supra* m *m*³) necesse 293 malum *ego* malus set (d *supra*
 t *m*³) in (n *m*² *ex a*) 294 Supplicatio (ca *eras.*, plicio *m*³ *supra* pli**tjo)
 affecti (ti *in ras.*) iudice (*in ras.*) peius (c *eras.*) 295 Perduntur
 (u *pr.* *in ras.*) uiui (i *alt.* *m*² *ex corr.*) quid (*in ras.*) conuenit (t *s.*
u. *m*³) ipse (i *supra* e *m*³) 296 patriis (ii *m*² *ex p*) damnato (na *in*
ras.) excedere *M* excidere 297 paena (o *supra* a *pr.* *m*³) 299 Uic-
 toro (u *supra* o *pr.*) supplicium (p *pr.* *s.* *u.* *m*³) 300 iam *ego* nam
 301 fida *G* Eida 302 Spes quae *ego* quia 303 motoque 304 am-
 plexu (ũ *s.* *u.* *m*³) 305 praecibus (a *erp.* *m*²) colendo (col *in ras.*)
 306 elicerit (e *supra* i *alt.* *m*³) posset *Fabricius* possit satis (ti *ex u*)

- o bona maiestas, quid non sperare queamus!
 ipse uias ueniae tacitas causamque ministras,
 qua ualeas prodesse reo, quem prole sequenti
 310 augens multiplicas per nomina mille nepotum
 et proprii regem populi mox de patre summo
 constituis. primus nam cingere moenibus urbes Gen. 4, 17
 erudiit, quod nemo potest nisi plebe coacta.
 confessusque metu meritum de gente suorum Gen. 4, 23 et 24
 315 ultorem admonuit Syrum docuitque perire,
 dum timet occidi, qua forsam caede piatus
 diluit admissum, simili quod morte rependit;
 et mors ipsa lucrum est, quod criminis ultio facta est.
 Interea maesto rusum grauis Eua marito Gen. 4, 25
 320 pensarat primum sancto iam pignere damnum
 reddideratque iterum curas et uota parenti.
 Seth puero cognomen erat, quem numine prono
 adiutis supplere locum uirtutibus Abel
 omnipotens tribuit, quod munus gaudia laeti
 325 non tacuere patris seriesque adiecta probauit.
 huius quippe uiri de semine proditus Enos, Gen. 5, 6
 qui primus tacita lectus uirtute sacerdos
 posse ciere piis precibus et nomine uero
 sperauit meruitque deum populumque secutum
 330 imbuit aeterni cultum seruare parentis
 auxilioque sacro, qua uita exposceret, uti,

307] *cf.* Uerg. Ecl. VIII, 26. 312] Uerg. Aen. III, 255 cingetis
 moenibus urbes.

307 non *sperare (non *in ras. m²*, ante s i longa erasa) queamus (que
in ras. m²) 309 ualeas *Petschenig* uclis sequenti (qu *in ras. m²*)
 310 multiplicas (s *in ras. m²*; *fuisse uidetur* t) 312 urbis 315 serum
Petschenig 316 Dum (D *ex* I) forsam (n *supra* m̄ *m³*) 319 Inter ac
(*corr. m³*) rumsum (r *supra* m̄ *pr. m³*) eua (E *supra* e *m³*) merito
(a *supra* e *m³*) 320 pignere (o *supra* e *pr. m³*) 321 reddideratque G
Redderatque (i *supra* e *alt. m³*) 322 Sedh (t *supra* d̄ *m³*) uumine ego
et *Petschenig* nomine 323 abel (A *supra* a *m³*) 325 tacuere ego ta-
cure (a *supra* e *m³*) 326 enos (E *supra* e *m³*) 328 praecibus (a *exp.*
m³; b *ex p m¹*) nomine ** (re *eras.*) 330 parentes (i *supra* e *alt. m³*)
331 exposceret uti ego exposcere tuti

- confessa omnipotens quod maiestate ferebat,
 et mentem meritumque dabat multosque per annos
 criminis antiqui poenam differre sinebat,
- 335 usque adeo ut cunctis pollens uirtutibus Enoc Gen. 5, 19
 horum de serie, quos continet alma propago,
 redditus in sedes patrias orbemque beatum
 uiuat adhuc uitaeque habeat iam regna futurae. Gen. 5, 24
 quippe nouo mundi cultu uitisique carenti
- 340 post ter centenos triplices qui duceret annos
 mille replens numeros, decimi cōpendia uersus,
 uiuentum certamen erat. sed crimina postquam
 infecere animos et nata in stirpe sequenti est
 culpa patrum peiorque suo maiore propago
- 345 adiecit semper uitis quod uinceret heres,
 succurrit uitae breuitas, quando hic modus unus
 augendi sceleris lucis qui terminus esset.
 namque Cainigenum cum se coniuncta profanis Gen. 6, 2
 damnasset thalamis, melior cui uena, iuuentus,
- 350 in uarium facinus sacro deserta fauore
 concidit atque hostem insidiis patefacta recepit
 talia fante deo: 'non semper noster in istis Gen. 6, 3
 spiritus insistet populis nec differet ultra
 bis senos decies leti data tempora seri
- 355 uita nocens annos, quoniam terrena secuti
 plus carnis quam mentis habent.' siue ergo seuera
 naturam fregit sententia iudicis almi,
 ut sic quemque reum brutae plus matris habere

333 annos (i *exp. m*³) 334 differere (re *alt. exp. m*³) 335 uirtuti-
 bus (r s. u. *m*³) enoc (E *supra e m*³) 337 sedis (e *supra i m*³) 338 ha-
 beat ego habet et 340 qui duceret ego qui ducit (it *ex corr.*; uoluit
 librarius ip) in 341 cōpendia 343 est (s *exp. m*¹) 345 adiecit ego
 Adiecit (i *supra e m*³) ergo heres (e *ex e pr. m*³) 346 Succurrit (c *pr.*
*ex r m*², r *alt. add. m*³) 347 terminis (us *supra is m*³) 349 thalamis
 (i *ex u*) uena ego uenea 351 concidit ego Concedit recipit (e *supra*
*i pr. m*³) 353 insistet B insistit diferet (ff *supra f m*³) 354 sinus (e
*supra i m*³) decies (e *pr. in ras. m*⁴, i s. u. *m*²) laeti 355 sequuti
 357 naturam M Maturã fregit ego (cf. III, 308) fecit

- argueret, qua natus erat, seu, munere primo
 360 quam dederat famulis sacra uirtute creandis,
 larga facultatis diuinae gratia quo se
 a toto ad solum corpus transisse probaret
 peccatis traducta patrum, generata repente
 monstra hominum, celsa membrorum mole gigantes, Gen. 6, 4
 365 mente feri tumida. quantum per corpora diris
 posse subest animis et quantum uelle necesse est
 seruitio oppressis tam magnae molis iniquo,
 non illis quicquam illiciti temerasse profanum Gen. 6, 11
 aut licitum cordi: uetitis succensa libido
 370 acrius et rebus pretium non forma petendis,
 sed scelus imposuit. nullae sine sanguine noctes
 aut sine caede dies, lacrimis sumpsisse propinqui
 dulce cibos ipsosque cibis uiolasse propinquos,
 inmemores socii iuris hominumque suique
 375 affectusque sacri matrumque patrumque suorum
 auctorisque poli, tantumque in crimina summa
 processum est, ut cuncta deum informasse pigeret, Gen. 6, 5—
 quis uitam lucemque dedit, causaque nocentum
 criminis expertes animas conuoluere mallet
 380 quam non praecipiti terras submergere ponto
 rursus in antiquam mundo redeunte <figuram>.

364] Cyr. Gen. 238. 367] cf. Hor. C. III, 4, 65. Ouid. Fast. V,
 35. 380] Uerg. Aen. I, 40 submergere ponto.

359 qua ego quod erat ***** (ult. litt. fuisse uidetur r) 360 cre-
 andis *M* creandus 361 diuinae *B* diuina 362 At (t del. m³) tran-
 sisse (ss supra s alt. m³) proba*ret (s eras.) 364 Mon estra (e del. m³)
 hominum (in m² in ras. ex im) membrorum (o supra a m³) 365 Menti
 (enti in ras. m⁴; e supra i m³) corpora (a in ras. m⁵) 366 quantum
 ego quantis 367 oppressis (p alt. ex s) magne (e ex i m³) 368 in-
 litici (citi supra tici m³) temerasse (m pr. eras.) 370 p̄cinm 371 nullae
 (e ex i) 372 lacrimis (l ex d) sumpsisse (p supra ms et ss supra s m³)
 373 uiolase (ss supra s m³) 376 auctorisque *G* auctoresq; polici (ci
 eras.) 377 formasse *G* pegerit (corr. m³) 378 quis (ei supra i m³)
 causaq; (ae ex a m⁴) 379 Criminis (ui in ras.) expertis (e supra i m³)
 conuoluere (re s. u. m⁴) 380 summergere (su m² in ras.) 381 antiquam
 (u supra a alt. m³) redeunte fidelis (aberrauit librarius ab ultimo

- fidelis Gen. 6, 8 et 9
 iam per quingentos immunem criminis annos
 duxerat et posita degentem lege probarat.
 cui sic sancta deus pandens arcana reuelat:
 385 'terrarum uitiiis hominumque ad crimina pronis Gen. 6, 12 et 13
 abiecta uirtute malis succurrere rerum
 fine parans statui quando, omnes plectere culpas
 saeuum prospiciens leuiusque abolere nocentes,
 inducto rursum terras submergere ponto,
 390 ut, dum cuncta ruens operit iussusque residit,
 gurgite praecipiti pollutum diluat orbem
 implicitosque homines et quicquid uiuere iussi
 causa hominum tumidi conuoluat labe profundi.
 sed quia tu solus, cui cordi est nostra uoluntas,
 395 deuotum sacris ducens sub legibus aeuum
 semper in hoc tantum merito meliore repugnans,
 sic decretorum moderabor iura meorum,
 ut, cum iusta mali luerint, tunc dignius a te
 incipiat mortale genus summumque parentem
 400 te numerent populi, nostra qui luce fruuntur.
 quadratis igitur trabibus contexta paretur
 arca tibi, quae ter centum tendatur in ulnas Gen. 6, 14 et 15
 perque decem quinas pateat, consurgat in altum
 402] Cypr. Gen. 255.

huius uersus uerbo ad fidelis, quod paulo post legebatur in uersu ultimo. recte igitur G restituit figuram. exciderunt unus uel duo uersus et deinde eius, cuius ultimum uerbum fidelis seruatum est, pars maxima. in eis, quae perierunt ante fidelis, legebatur substantiuum cum hoc adiectiuo coniungendum (fort. mensque) ac probabile est scriptum fuisse pronomen quem. de eis, quae intereiderunt, coniecturam facere licet ex Gen. 6, 8 et 9)
 382 immunē (ē ex i in ras.) 383 posita B (nam de posta uix cogitandum) postea lege G (in lege) legem 384 cui G Qui archana 385 crimine (a supra e m³) 386 succurrere (e pr. ex b m⁵, re alt. s. u. m³) 387 statuiquando/. (q ex t) omnes (in marg., signo /. adiecto) plectore (e supra o m³) 390 ut M Et iussusque (s pr. s. u.) 392 Implicitasque (m supra n m³, o ex a m²) 396 in* (& cras.) 397 decretorum ** (de ut uidetur eras.) 398 mali luerint B maluerint dignius G dignos 402 ulnas M ulnas

- ter denis tantum; per Gen. 6, 16
 consummetur in unam
 405 desuper. at lateri seruetur ianua, qua se
 collecta oblico fastiget machina tecto.
 tunc calidum bibula spirans conpage bitumen Gen. 6, 14
 exploret tenues et uestiat undique rimas
 fusum more cutis. labor hinc te maximus intro
 410 auocet: immensis latus adnectatur utrimque
 postibus et caeuae fundentur membra peractae:
 cumque triplex spatium discreuerit area duplex,
 sic discernantur propriis animantia nidis,
 ne uiolent permixta genus commissaque pugnent
 415 confundantque cibos, quorum te condere par est
 tantum materiem; nam dispensata receptis
 ne desit, praestare meum est.' haec mente fideli
 accipiens — namque ipse animum sensusque ministrans
 uelle et posse dabat famulo quodcumque iubebat —
 420 adgreditur densas natis populoque coactae
 plebis in hoc genitas ferro prosternere siluas.
 ammittunt luci radios umbrisque leuatur
 campus et aequaeuo spoliantur robore ualles
 ac nemora speciem mundi implicitura minoris.

406] Cypr. Gen. 257. 422] Stat. Theb. III, 682 admittunt aethera
 luci. 423] Lucan. III, 395 spoliantur robore siluae.

404 post per *exciderunt huius uersus reliqua atque initium insequentis;*
cf. Gen. 6, 16 'fenestram in arca facies et in cubito consummabis summi-
tatem eius.' unde ueri simile in uersu ultimo scriptum fuisse fenestra
consumetur unam (sc. ulnam) ego unum, ulnam Petschenig; cf. Sept.
Gen. 6, 16 405 at ego et *Petschenig* 406 oblico (quo *supra* $\epsilon\eta m^3$) tecto
ego tectu 407 conpage (m *supra* ηm^3) 410 utrimque (n *supra* ηm^3)
 411 postibus ego Pontibus fundentur (a *supra* ϵm^3) 412 aera (re
supra er m^3) 413 Sio (e *supra* o m^3) 414 ne uiolent *G* Nec uideant
 (a s. u. m^3) cōmissaque 415 par *M* pars 416 matheriem (h *del.*
 m^3) nam (n *supra* ηm^3) dispensatae (e *alt. eras.*); *expectes* dispensanda
 417 hec (e s. u., *sed totum uerbum in ras.*, hec s. u. m^3) 420 populoque
B populumque 421 plebis *M* P*lebes 422 admittunt luci *G* ammittit
 (d *supra* m *pr. m^3*) tunc luci (x *supra* $\epsilon\eta m^3$); *patet* tunc ex tunc *supra*
tit scripto ortum esse 423 $\epsilon\eta\epsilon\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ (q ex b m^1 ; ϵ *alt. ex e m^3*) 424 spe-
 ciem in; in *deleui* implicitura (m *supra* ηm^3)

- 425 . sed cum tam multo fuerit properata labore
 summa operis coepti, centum differtur in annos,
 ut pigeat sceleris populos iraeque repugnent.
 o nimium miseri, tam iustae quos mora poenae
 plus facit esse reos: iam non pro crimine tantum
 430 plectentur, ueniae quis copia larga petendae est,
 sed quod plectentur, quot Tartara dira subibunt
 temporis indulti spatio, cum parcere cunctis
 testetur se malle deus. iam mole peracta
 contextum stabat laterum compage capaci
 435 auxilium, quod supremum pater ipse pararat
 naufragiis, natura, tuis, causamque ciebat,
 cum deus e celso famulum dignatur Olympo
 uoce monere Noën summum iam tempus adesse
 condere se latebris matrem natosque nurusque
 440 eripere instanti exitio mortisque tenebris
 carcere uitali secumque animantia cuncta,
 quae sua tellus alit, quae non sua sustinet aër,
 per sexum septena, deus quae munda probauit,
 bina pari, immundi generis sed singula sexu.
 445 nec mora fit: quicquid conuexo cardine caeli
 nascitur ignotum diuersis partibus orbis,
 quod stupet Eous, quod pallidus horret Hiberus,
 australis Libyae calidis quod saeuit harenis,
 scindit Hyperboreas miro quod lumine noctes,

Gen. 7, 1

Gen. 7, 1 et 2

446] Uerg. Aen. XII, 708 diuersis partibus orbis. 448] Lucan.
 I, 368 calidas Libyae . . . harenas.

425 multo multo (*alt. exp. m³*) labore (a *supra* o *pr. m³*) 426 coepti
 (o *s. u.*) 427 sceleris (i *ex e*) populos *M* populus reppugnent (p *pr.*
eras.) 430 quis (eis *supra* iſ *m³*) petendae *B* petenda 431 quot
ego, quod (*bis* quot *Petschenig*) diera (e *eras.*) 433 testatur (& *ex a m¹*)
 434 compage (e *ex o m²*; m *supra* ñ *m³*) 436 natura (a *alt. ex is m²*)
 437 dignatur *ego et Petschenig* 438 noen (*N supra* u *pr. m³*) summum
 iam (mum iam *in ras. m²*) 442 Quae sola (sua *supra* şola *m³*) 443 sexum
 (s *in ras. m²*) 446 ignotum (u *ex i*) 447 stupe (t *ex p m²*, & *ex*
 e *m⁴*) hiberus (h *del. m³*) 448 Libyae *G* libia (y *ex i alt. m³*)
 callidis (l *alt. exp. m³*) arenis 449 Scindit (i *alt. m² in ras.*)
 noctis (e *supra* i *m³*)

- 450 una ruit trepidans et apertae inmergitur arcae.
 diluuium sensisse putes; nam cum deus auctor
 det brutis sensum, quo se testetur alumniis,
 plus pecudes rationis habent, quae numine motae
 nil de se sapiunt. ergo omni semine uitae
- 455 praegrauidam ut primum claudi deus imperat arcam,
 nox ruit et subitae caelum obduxere tenebrae
 effusoque cadens terras ferit aëre nimbus
- 460 tam, quam in parte solet, rapido cum turbine mota
 tempestas sequitur saeuos aut nuntiat ignes
 fulminis et tonitru caelum terraeque reclamant.
 nec satis excidio est qui nubibus effluit imber:
- 465 in nubes uacuas caelum pluit, intima terrae
 halitus extendens, qui flumina sufficit, implet
 atque nouos pandit fontes torrentibus aequos.
 dumque uno inmixtum raptim se gurgite iungit
 quod caelum, quod terra uomit, quod nubila fundunt,
- 470 inuoluit mersos mixtis cultoribus agros
 implicitosque greges stabulis, cum ciuibus urbes
 obruit: inter aquas populi periere ruinis.
 nulla manet rerum facies, tegit omnia fluctus
 crescendoque suum perdunt et flumina nomen,
- 475 mox etiam cursum. nullis satiabilis unquam
 annibus oceanus tam magna mole ruentes

Gen. 7, 12

Gen. 7, 17

456] Uerg. Aen. VIII, 369 Nox ruit et. 470] Uerg. Aen. VIII, 8
 cultoribus agros. 471] Ouid. Met. VIII, 553 cum gregibus stabula alta
 trahi. 474] cf. Ouid. Fast. IIII, 338.

450 inmergitur (in *supra* n̄ m³) 451 putes *Petschenig* potes (st *supra*
 § m³) 452 det *ego* dat 453 pecudis (e *supra* i m³) numine (numin
 in *ras.* m²) 455 primum (p in *ras.* m², fuit b; u m² ex *corr.*) 456 ob-
 duxeret (e *supra* et̄ m³) 461 ignis (e *supra* i alt. m³) 464 lanantur
 (x *supra* n̄ pr.) 465 caelum (e *ex* l) 466 Halitus (H *add.* m³) fort.
 flamina implet (p *ex* b) 469 terrã (~ *del.* m³) uomit G mouit
 471 gregis (e *supra* i n̄ m³) urbes (urb in *ras.* m²) 473 teg& (it *supra*
 & m³) 475 unquam (n *supra* n̄ pr. m³) 476 magne (a *supra* e m³)

- iam persentit aquas, aucto quas gurgite maior
pellit et in cumulum redeuntes surgere cogit,
donec contractis aestum attollente profundo
- 480 undique litoribus summo se circite iungat
fluctus et oppressis concurrant aequora terris. Gen. 7, 18 et 19
et iam ter quinis super omnia celsior ulnis Gen. 7, 20.
arca ferebatur; namque haec mensura supremos Gen. 7, 19
excessit montes, cum quadraginta diebus Gen. 7, 12
- 485 unius pluuiae furor et nox una fuisset.
ter quinquagenis post solibus aëre sudo
cum similis ponti modus et mensura maneret, Gen. 7, 24
clausorum omnipotens miscrans decedere magnum Gen. 8, 3
paulatin iussit pelagus, seu parcere cunctis,
490. quas poterat fugiens raptim subuertere, terris
seu clausis uoluit, sensim quos unda relabens
tutius in sedem stabilem subducta locaret.
denique mons † aër diffuso uertice planus Gen. 8, 4
uecturus suscepit onus. iam summa uideri Gen. 8, 5
- 495 posse iuga ac planos scopulis distinguere fluctus
cumque residenti sensim prorumpere siluae
aequore et occulti paulatin surgere colles.
iamque niger patula speculator missus ab arca Gen. 8, 6 et 7
aëra prodiderat placidum praedaeque reperta
- 500 detentus; sed adhuc cella claustrisque morandum Gen. 8, 8—11
fessa columba refert, quæ rursus missa reportat
paciferae frugis paruum libamen oliuae.

496 sq] cf. Ouid. Met. I, 344 sq. 502] Uerg. Aen. VIII, 116 paci-
ferae . . oliuae.

477 aucto (u m^2 ex u?) 481 oppraesis (a exp. m^2 , i pr. del. m^3) con-
current (u s. u. m^4) 484 quaraginta 485 nox B mox 487 ponti (i in
ras. m^2) modus (in in ras. m^5) 488 omnipotens (ot in ras.) deceder& (e
supra & m^3) 490 ramptim (in pr. eras.) 491 semsim (u supra m pr.
 m^3) 492 sedem (in m^2 in ras., m^1 iq?) 493 mons *Petschenig* mox (mo
in ras.) fort. Arie (Armeniae *Uulg.*), Asiae *Petschenig* 494 uecturus
Petschenig Uecturum (Uec in ras.) suscipit (e supra i pr. m^3) honus
495 scopolis (u supra o alt. m^3) 499 praedaeque reperta G praedamque
repertam 500 hac (ad m^2) huc colli (cella m^3) 501 refert (e supra o m^3)

- tantus ad indicium magni cum laude parentis
 clausorum fletus, quo se quoque laeta reuelant,
 505 exoritur, quantus, muris cum uictor acerbus
 insultat, subitum obsessis si forte feratur
 auxilium: quantus, cum iudice missa modesto
 addictos rursum uitae sententia reddit:
 quantus, in ambiguum funus cum uita recurrit
 510 inter lugentum lacrimas et gaudia, fletus.
 postquam ter missa speculatrix arua patere
 nuntiat hoc ipso, terris quod capta receptis
 non rediit, taedet pigras perferre latebras,
 quo spes est propior caelo spirare patenti
 515 atque animam aetherio laxatam pascere sensu.
 sed fas haud ulli est exire in luminis oras,
 ut uetitum nasci caelumque diemque subire
 non uocitante deo, propria qui uoce trementem
 iussa Noën monuit sacris excedere claustris
 520 coniuge cum fida natis nuribusque pudicis
 et noua deductis iterum dare rura colonis
 cunctaque quae pariter proli seruata futurae
 humanos pollens opifex formauit in usus.
 quae, postquam data porta, ruunt: pars aëra pennis, Gen. 8, 15—
 525 pars saltus siluasque petunt, pars mersa cauernis
 infoditur patulis terrae, pars libera campis
 exultat siccis et prato uernat aperto.
 at dominus, mundi sortitus regna secundi,
 cuncta Noë gaudens oculis ac mente capaci
 530 accipit atque animum nequit exsaturare replendo
 et cupido raptim perlustrans omnia uisu

516] Uerg. Georg. II, 47 luminis oras, *cf.* Aen. VII, 660. 524] Uerg.
 Aen. I, 83 qua data porta ruunt. 525] Verg. Georg. III, 53 saltus sil-
 nasque peragrant.

503 parenties (e *alt. eras.*) 508 Addictos (c s. u.) sententiae (s *ex c*
*m*², e *tert. eras.*) 510 fletus *G* fletur 514 propior *B* proprios 516 lu-
 minis (lu *ex m*) oras *B* auras, *fort. recte, cf. ind. script.* 517 ut *M* Et
 519 noen (*N supra* ¶ *pr. m*³) excedere *G* excidere 522 pariter *ego* pater
 523 pollens (po *m*² *in ras.*) 524 porta ruunt *G* portarunt 528 Ad (t
supra ¶ *m*³) 529 noe (*N supra* ¶ *m*³) 530 nequid (t *supra* ¶ *m*³)

- ut noua miratur. noto fulgentior ortu
 et mage sol rutilus, ridet maiore sereno
 laeta poli facies et desperata uirescunt
 535 fetibus arua nouis. sed adhuc uersatur imago
 ante oculos tantae semper memoranda ruinae,
 inter aquas quid pertulerint, quid munere sacro
 et non pertulerint, fremeret cum uerbere saeuo
 pontus et inlidas contemneret arca procellas:
 540 cumque suis reputat, quam late sancta parentis
 se circum summi fundens largitio constet,
 et docet attonitos uerumque addiscere promptos,
 unde cibus tantis toto suffecerit anno,
 quis potus; namque hoc constat, si cetera uitae
 545 suppetere, clausos, dum fluctuat arca, necari
 inter aquas potuisse siti, nisi rector Olympi
 depositos penitus nec iam ulla extrema timentes
 sustinisset eo, quo condidit omnia, nutu.
 ille animas longae perituras carcere noctis
 550 affectu lucis spolians uirtute repleuit:
 ille, ut tam segnem possent perferre quietem,
 infudit pigri placidum torporis amorem,
 ille potens, cui, si placuit, uirtute seuera
 praegelido raptim sub gurgite cogere fas est
 555 inmersos ardere malos flammisque futuris
 inuectos algere bonos, qui tempore paruo,
 ut nunc edocuit populos sic posse necari,
 ipse docebit aquis populos sic posse renasci.

533 ridet *G* ridor 534 desperata (e *supra* i *m*³) 535 Foetibus
 539 Pontus (t *ex* s) contemneret 543 sufecerit (ff *supra* f *m*³) 544 nam-
 que (n *supra* in *m*³) hoc *G* hos si *G* sic 547 paenitus ex-
 trema (r *post add.*) timentis (i *pr. ex* r; e *supra* i *alt. m*³) 550 aspectu *B*
 551 possent *ego* possint 552 amorē 553 saeuera (a *pr. exp. m*³)
 554 iurgite (g *supra* i *pr. m*³) 555 Inmersos (m *supra* in *m*³) 557 ue-
 cari (*in ras., scriptum fuit* renasci) — CLAUDII MARIJ UICTORII ORATORIS
 MASSIL: EXPLICIT ALETIAS (ΑΛΗΘΕΙΑΣ *supra m*³) LIB̃ II. INCIP̃. III.
 (EXPLICIT ALETIAS *et* II. INCIP̃. *exp. m*³).

ALETHIAS

LIBER TERTIUS.

Talia mente gerens uenturaque saecula cernens
 non prius officii quicquam mortalis inire
 prisca Noë quam sacra deo gratesque rependat
 constituit. niueo surgunt altaria saxo:

- 5 nulla quibus saeptis cum se circumdaret aedes,
 undique diffusi conuexo tramite caeli
 templum mundus erat. septenis hostia praeceps
 affluit e gregibus, mollis quos sustinet aër,
 quos generat terrae
 sternuntur Eois
- 10 aut Arabum siluis. ignis demissus Olympo
 libat odoratos quos crine exedit honores
 ambrosiumque deo fragrant holocausta uaporem.
 qui mitis semperque bonus pro munere nostro
 accipiens quicquid recipit gaudensque piorum
- 15 officiis hominum, quorum non indiget usu,
 sed quis nos redimat, placido sic numine fatur:
 etsi parua fuit tanto pro nomine poenae
 ultio uindicibus pluuiis et gurgite molli
 tot scelerum damnasse reos sedemque nocentum
- 20 terras diffuso potius renouasse profundo,
 non tamen offensi feriemus uerbere tali
 ulterius mortale genus, quamuis ruituras

6] Uerg. Aen. XI, 515 conuexo in tramite siluae 16] cf. Uerg.
 Aen. I, 521. XII, 888. 22] Hor. C. I, 3, 26 ruit per uetitum nefas.

3 noe (N *supra* n m³) gratisque (c *supra* i m³) 5 septis aedes (d
in ras. m²) 7 septinis (e *supra* i pr. m³) 9 terrae ego aere (e *alt.*
exp. m³) lacunam significauit; fort. scribendum quos generant terrae
 solidae sternentur (e *alt. corr. in o et supra v scriptum*) 10 siluis
 Petschenig silitis (c *supra* t m³) 11 fort. odorato 12 fragrant 14 pi-
 orum (u *ex corr.* m²) 15 hominum M hominis usu (u *alt. ex a* m²)
 16 quis ego quod numine B nomine 19 nocentum ego nocentem
 20 fort. penitus

Gen. 8, 20

Gen. 8, 21

per uarium facinus, per crimina pristina rursus
humanas mentes uideam gentesque profanas.

- 25 nam quia mortales plectenda ammittere numquam
cessabunt, meritis semper condigna referre
nos cessare decet. laeti uos crescite alumni, Gen. 9, 1
crescite securi fecundaque prole replete
arua nouosque greges cunctis distendite terris.
- 30 seruabunt elementa uices cunctisque diebus
seminibus propriis reddetur debita messis.
curret opus mundi compar discordibus horis: Gen. 8, 22
aestati certabit hiemps ac tempora librans
ueris et autumnii fugiens replicabitur annus.
- 35 uosque, quibus regnum solidi permisimus orbis,
quos tremet et dominos sentit genus omne animantum, Gen. 9, 2
hoc legis seruare loco iurisque seueri
praescriptis uinctos semper meminisse iubemus:
inter tot species rerum, quas sponte mouentes
- 40 membra animis uestros bis iam largimur in usus, Gen. 9, 3
lurida ne quisquam permixto sanguine turpes Gen. 9, 4
membra cibos faciat, quod crimen non secus acris
olim iudicii plectet sententia quam si
hauriat humanum quisquam ferus ense cruorem,
- 45 quem semper repetam uindex adeoque requiram, Gen. 9, 5
ut mihi non solus pendat rationis abundans
supplicium, sed bruta quoque: cruor omnibus aequae Gen. 9, 6

30] Uerg. Aen. VIII, 222 seruantque uices. 36] Lucr. I, 4 genus omne animantum.

25 nam *ego* Num admittere *M* amittere numquam (n *supra* n̄ *pr.* m³) 27 crescite (resci *in ras.* m²) 28 faecundaque 29 Arua (ua *ex tia* m²) gregis (e *supra* i m³) 30 *malim* certisque; cunctis *fort. ex u.* 29 *profectum est* 31 redditur (e *supra* i m³) 32 curret *G* currit compar (m *supra* n̄ m³) horis *G* oris 33 hiemps (p *exp.* m³) 34 Uoris (e *supra* o m³) annus *G* annos 35 uosque quibus regnum *G* Ius-
suq; (a *supra* u *alt.* m³) quibus (qui *in ras.*) regnū (*in mg.* m¹ 7: p uos quib; & rgñ) 36 tremet (it *supra* et m³) dominos *M* dominus 37 sae-
ueri (a *exp.* m³) 38 uictos (i m³) 39 rerum quas *ego* rerumq; 40 mem-
branimis 41 Lurida (r *ex e*) turpis (e *supra* i m³) 42 cibus (o *supra* u m³) 46 rationes (i *ex e* m³)

- sit sacer humanus, nostra quae luce fruuntur.
 et sint signa, quibus caelo radiante remissas Gen. 9, 11—17
 50 diluuii testemur aquas: quippe aëre denso
 cum leuis in tenues nebulas suspenditur umor
 et nigras iam cogit aquas in concaua nubes,
 effundam radios et pulchrum circite summo
 arcum curua mihi decorabit solis imago
 55 pingentem conuexa poli, qui luce calorans
 exsiccet pluuias et in aëra dissipet imbres
 usque adeo, ut possit mundi pars altera poenae
 hoc sibi uenturi specimen praesumere signi,
 quod plus ignis habet rutilans et iam minus imbris.
 60 Talibus attoniti imperiis, quae cuncta trenniscunt, Gen. 9, 20
 promissisque piis alaeres, quibus omnia gaudent,
 certatim limo dulcique uligine laeta
 arua Noë natique simul, quis firmitus aeuum,
 infidunt rastris et semine rura maritant.
 65 iam uere effusis late densissima campis
 herba cibi ex calamis in frugem lacte gelato
 reddit multiplicem cunulato faenore messem:
 et noua praegrauido iam palmite uinea diti
 luxuriat fructu, quem dulci nectare tendens
 70 parturit ac duro nascuntur pocula ligno.

Forte Noë domini celebrat dum laetus honores Gen. 9, 21

54] Ouid. Met. XIII, 768 solis imago. 60] cf. Uerg. Aen. III, 282, III, 172. 62] Uerg. Georg. II, 184 dulcique uligine laeta. 68] Ouid. Fast. I, 152 Et noua de grauido palmite. 71] Uerg. Aen. XII, 840 tuos . . celebrabit honores.

48 q; (quae m^3) 49 signa *ego* digna 50 testemur *ego* teximus aquas (aqu *ex corr.* m^2) denso (s *ex t*) 51 in tenues *ego* intenis (sis *supra* $i\delta$ m^3) nebulas (n *ex in* m^2 ; i *ex a* m^3) suspiditur (ē *supra* i *pr.* m^3) humor 54 decorabit *M* decorauit 55 calorans *ego* calores 56 Exsiccit ..aerea.. imbr&, *corr.* *M* 57 mundi *ego* mundo 58 praesumere 59 igu's (ll *ex gr* m^1 ; ignis s. u. m^3) imbris *M* imbres 61 alaeris 62 certatim *G* Ceratim (tim *ex an*, m^1 *ut uid.*) in *ng.* m^1 uligo humor terram fecundans 63 Noë *ego* noua quis (ci *supra* i m^3) 64 rastris (r *alt. add.* m^3) maritant (a *pr.* *ex u*) 65 uero *ego et Petschenig* densissima (s *pr.* *ex d*) 66 ex *ego* et 69 tendens *M* tendent 70 poculo (a *supra* o *alt.* m^3) 71 celebrad (t *supra* d m^3) honoris (e *supra* i m^3)

- indulgens epulis et dulcia pocula libans
 persensit uiuos latices somnoque grauante
 uictus membra toro posuit neglecta fideli:
- 75 et reuoluta simul uestis secreta rexit
 corporis ac risum tibi, Cham deterrime, mouit Gen. 9, 22
 fons et origo tui, fratresque aspergine culpae
 Sem primum summumque Iaphet miscere parasti.
 disce quid exposcat quod . . . † rese cachinno
- 80 tu solus: fratrum melior sententia dignum Gen. 9, 23
 officii putat esse locum; nam tegmine raptō
 et pos terga dato sensim properante recessu
 auersi patrium manibus texere pudorem
 et palmam fratri rapuit pietatis uterque
- 85 sublatam medio. nam postquam libera somno Gen. 9, 24
 corda Noë repetunt diuini nuntia sensus,
 natorum meritum tali mercede rependit:
 'Cham maledicte, tuo dubius seruire parenti Gen. 9, 25
 fratrum seruus eris, sancto tu, maxime natu
- 90 Sem, benedicte deo uiues fratremque minorem Gen. 9, 26 et 27
 (semine iam) dominus multo distendet in orbe,
 donec et in fratris domibus numerosa propago
 constituat sedem populisque admixta propinquis
 impleat adiunctas et quas construxerit urbes.
- 95 Haec fatus senior, cum iam decurrerat annos
 mille minus decies quinos, quos summa recusat,

73] Uerg. Aen. VI, 520 somnoque grauatū. 74] Uerg. Aen. VI,
 220 membra toro . . reponunt.

75 secreta (c in ras. m²) 76 Corpora (i ex a m¹) sacri sum (in mg.
 m³ Corporis ac risus) 77 fratrisque 78 zafeth (supra Iaphet m³) mi-
 scere 79 excidit uerbum, cuius ultima syllaba est re, qua ut fieri solet
 in hoc codice duplicata ortum est rere et deinde rese cachinno ego catino *
 (* adiecit m³) (fort. sic laetere cachinno) 81 putat (t supra d m³)
 83 auersi ego et Petschenig auersis 85 somno M summo 86 noe (e ex
 i) 88 Cham M Nam maledicte (e alt. ex o) dubius M dubium
 90 benedicte M benedicite 91 semine suppleuit Petschenig, iam ego
 distendet ego distendit orbe * (* adiecit m³) 92 Donec (D ex M)
 93 constituat M Constituit 94 et ego sed urbis (e supra i m³)
 95 decurrerat ego et Petschenig decurreret 96 decies (i pr. exp. m³)

conscia uenturi resolutus pectora leto
 cessit et hunc orbem natis curasque relinquit:
 quippe datum culpa uacuis uitioque remotis
 100 et post peccatum, prima quod morte piatur,
 cum deus electae penitus sacraria mentis
 spiritus implesset pectusque rigasset amicum,
 omnia nosse simul coramque oblata tueri,
 quae fugiens rapuit quaeque est quaeque afferet olim
 105 saecula uenturis carpenda nepotibus aetas,
 quodque hominum uarios conceptum fundit in usus
 terra grauis, liquidum pelagus, uegetabilis aër
 atque audus nimio quod fomite gignit et ignis.
 sed postquam tantum munus damnata propago
 110 perdidit et miseris nil praeter scisse remansit
 maiores arcana suos, reuocare parentum
 quisque memor secum monitus et cuncta reuoluens,
 quae quibus apta modis, qua rerum parte iuuarent,
 condere in hoc fixis olim sermonum elementis
 115 aut signis, solida mandantes uerba figura.
 hinc artes traxere caput, quas littera seruans
 priscorum in tardos misit commenta nepotes
 et ueterum studiis miscens inuenta nouorum
 spem dedit attonitis uanaque cupidine motos
 120 traxit ad inlicitum praeceps indago futuri:
 siue dedit mundo, quem quidam errore caduco
 corporeum dixere deum, quod solus habebat
 conditor omnipotens sparsitque per omnia membra
 rerum signa mouens uenturi nuntia saeculi,

97 uenturi *M* uentura (u ex a *m*²) laeto 98 hunc (h s. u.) orbem
B omuem 100 piatur (ia in ras., tu ex ai) 101 paenitus 102 rigas-
 set *B* regasset (o supra e pr. *m*³) 103 coramque ego curamq; 104 af-
 feret ego afferit 106 fundit *M* findit 107 uegitalibus (e supra i pr.
*m*³ bilis supra libis *m*²) 109 mu+nus (s eras.) 110 Perdidit (*P* ex *Q*)
 111 archana 112 reuoluens (u alt. s. u.) 114 fictis *B* 115 mandates
 (nt supra t *m*³) 117 tardos misit (s mi in ras. *m*², fuit sin) cōmenta ne-
 potest ē. (s supra st. scr. et ē. exp. *m*³) 119 motos *B* motus 121 er-
 rorore (ror ex re* *m*² in ras., ro exp. *m*³) caduco (o add. *m*³) 124 seli
 (exp. *m*³ et supra scripsit saeculi)

- 125 ut se per totam molem testetur alumnis
semper et auctorem fateatur mentis imago
sitque palam rebus positum, regnator abundans
quid praestare queat populis, quid tollere possit,
quid quandoque suos, caeli quis regna parantur,
130 scire uetet famulos, quod uerum testis achates,
Pyrri gemma, probat, Musis et Apolline clauso
edita cum mundo — quid non per cuncta putemus
significasse deum, quando et mendacia mundi
prodidit anticipans et post fingenda notauit:
135 seu simplex potius mundi fert omnia motus:
seu grauis inuentor leti cessare capacem
fraudis materiam non passus cuncta inaligno
subdidit arbitrio, quo fatum induceret orbi.
nam dum dinumerat cursus uariosque recursus
140 astrorum et miro fruitur discrimine caeli,
tempora sic dubii posuit sibi certa fauoris
atque facultatem pronam metasque nocendi
effectu uario uariis conuentibus edens,
spargat <ut> inuidiam stellis et crimina sacro
145 adleget caelo mundumque ornantibus astris,
cumingat populis quicquid facit ipse futurum.
hinc ars est, quod fibra tremit, quod pinna coruscat,
nubibus elisis quod fulmina nuntia signant.
nam quia praecipites motus cunctosque sagaci
150 amplexus casus studio, qui publicus hostis
prae . . . is reddat, meminit, diuina putare

131] Plin. N. H. XXXVII, 5 gemma Pyrrhi . . achaten, cf. Sol. 5, 25.

126 auctorem (ic m^2 ex u) 127 palam (l *pr. exp. m^3*) regnator *M*
regnatur 128 que at (t *ex d m^2*) 129 quis (eis *supra is m^3*) 130 achates
ego acatis 131 Musis ego et *Petschenig*, misit 134 anticipans *M*
anticipant 135 Siue (eu *supra m^3*) potius (o *ex e m^2*) 136 Sed (u
supra d m^3) 137 Fraudes (i *supra e m^3*) 143 Effectus uarios, *corr.*
Petschenig 144 ut *add. M* stellis** (si? *eras.*) 145 alleget *B* Ableget
148 Nubibus (bu *ex lu m^3*) 149 praecipitis cunctosque *M* cunctusque
150 qui *Petschenig* quid 151 Prersuasitis (r *pr. et is exp. m^2*; e *pro*
e m^3); *aberrauit librarius ad primum uersus insequentis uerbum; fort.*
praestricos

- persuasit populis falsi commenta ueneni.
 haud secus Aethiopum canibus, <quis> regna, tyrannis
 libertas regitur: cum rebus congrua certis
 155 corporis ignari petitur sententia motu
 et casum praecepta putant. nec signa minora
 haec pro se ualido praesumit opinio sensu;
 nam gemmam Pyrri Galbae Fortuna refutat:
 qui potuit quippe statuum tot fingere lustris,
 160 et lapidem simulare potest. his fraudibus usus
 inlusit captis noscendi ardore futuri
 uincendique dehinc fati stimulante timore
 sollicitis studio magicae scelus intulit artis,
 qua semet potius colerent arisque dicatis
 165 impia tura darent, cum prodita turba parente.
 moxque parum sano genitus de stemmate Nembrod, Gen. 10, 8-
 mole et mente gigans, Babylonis praeditus aulae,
 Persarum capiens animos uenator iniquus
 a ueri sacris domini transduxit ad ignem.
 170 Nec tantum cupidis nimium sic arte sagaci
 ille, caput scelerum, mundi reus et suus hostis
 inlusit curis hominum, sed mentibus ipsis
 inruit et sensus penitus descendit in omnes,
 mox et in affectus. nam cum patris unica proles
 175 spem generis leto secum traxisset acerbo,
 infelix genitor, lacrimis noctesque diesque
 continuans hebetique trahens plangore querellas
 dum furit et raptum quaerit per singula natum

153] *cf.* Aelian. de nat. an. VII, 40. 158] *cf.* Suet. Galb. 4. 178]
 Uerg. Aen. VI, 888 natum per singula.

152 ueneni (i *in ras.* m^2) 153 &hiopum (A *add. m^3*) quis *addidi*;
 regnata *M* 158 gemmam *M* geminam fortuna (*in ras.*; *fuit refutat*)
 161 captis *M* capitis 163 studium magicae (scelus) *B* 166 stemate
 (*ẽ ex e pr. m^2*) nebron (Nembrod m^3) 167 gigans (n *exp. m^3*) babylonis
 (B *ex b pr. m^3*) uenator *B* uenerator 169 ueri *Petschenig* uiris
 transduxit (n *ex v*) 170 arte (r s. u.) 171 hostis (h s. u.) 173 pae-
 nitus (a *exp. m^3*) descendit (e *supra i pr. m^3*) in imos *B* 174 Mox
 (x *ex s m^2*) proles (e *supra i m^3*) 175 laeto 177 continuans *G* Con-
 tinuans q: rellas (: *ex; m^2*, I *pr. exp. m^3*) 178 fuerit (e *del. m^3*)

- exuuiasque tenet dulces puerilibus annis
 180 aut trans fata pius solatur imagine luctum,
 sic desideriiis accensum pauit amorem,
 ut totam Pario statuens de marmore formam
 crediderit demens incluso uiuere sensu
 et questus audire suos arisque dicatis
 185 auctoris summi cultum transferret ad umbras.
 omnibus iste reis grauior transcendit et illum
 doctorem scelerum, magicas qui condidit artes.
 ille palam furiis reus est et mente profana,
 hic pietate nocens. facinus plus inquinat istud,
 190 quod speciem uirtutis habet; nam protinus omnes
 amplexae gentes scelus hoc sine fine litantes
 manibus inferias, uti nunc testantur Alani,
 pro dis quaeque suis caros habuere parentes,
 post etiam reges, quorum sub nomine mendax
 195 Graecia, dum ueris falsa insinuare laborat,
 addidit obscuras uanis rationibus umbras,
 excusans tumulos et condita nomina bustis,
 donec per species etiam dementia cunctas
 tenderet et rebus minimis membrisque pudendis
 200 fingeret esse deos: quippe assistebat in oris
 talibus erroresque fouens responsa ciebat
 inuentor leti miris in partibus orbis,
 usus ad insidias aut igni aut fonte calenti
 aut antris. uentos terra spirante loquaces
 205 lusit et ante Themis, populis post falsus Apollo

179] Uerg. Aen. IIII, 651 dulces exuuias. 182] Ouid. Met. III, 419
 e Pario formatum marmore signum. 194] Iuuen. X, 174 Graecia mendax.
 204 sqq.] cf. Luc. V, 82 sqq.

179 Exuuiasquae 180 Autirans (t *supra* i m³) fata pius *ego* lata
 prius 182 totam (o *ex corr.* m²) 183 Crediderat (i *supra* a m³) 185 cultu
 (ũ *ex u* m³) 187 ma*gicas 190 Quod (d s. u. m³) 192 alani (A *supra*
 a *pr.* m³) 193 diis 194 regis (e *supra* i m³) 195 Grecia (G *ex Q in*
ras. m²; e *ex e* m³) 196 uariis *Petschenig* m³ *in marg.* umbrae 197 tu-
 multos (t *alt. exp.* m³) 200 ds (eos *supra* s m³) 201 errorisque (e
supra i m³) 202 loeti (a *ex o* m³) in *ego* ut 204 Aaut loquacis
 (e *supra* i m³) 205 Themis *M* temens apollo (A *supra* a m³)

- inposuit sedesque dehinc mutare coactus
 Leucorum factus medicus nunc Gallica rura
 transmittens profugus Germanas fraude nocenti
 sollicitat gentes et barbara <pectora> fallit.
- 210 Sed redeo ad summam, qua sum degressus, ad istam
 maiorum seriem. cum multiplicata creando
 cuncta Noë suboles terras implesset Eoas
 et Senaar artos decrescere cerneret agros, Gen. 11, 2
 per uarias orbis partes spargenda iuuentus
- 215 rupit in haec maestas tristissima uerba querellas:
 'heu quam non certus uitae status ordine coepto
 fert homines factamque fidem sic prospera fallunt
 per uarios cursus, ut uoti summa petiti
 tendat in aduersum. iam nos, si dicere fas est,
- 220 quod sperata patrum precibus numerosa nepotum
 creuit turba, piget; spargenda est quippe per orbem
 exilio generata manus: peritura propinquis
 et pariter perdens, quod sit magis acre dolori,
 uiua morte suos referat, quod funere tristi
- 225 damnamur miseri, quod festinante senecta
 denos centenos, quos prisca excesserat aetas,
 uix ter centenos iam fessi accedimus annos,
 ne patria extorres nuda et sine nomine membra
 ignotis denus passim tumulanda sepuleris.
- 230 quare agite, o iuuenes, dum uires turba ministrat,
 quae uobis superesse queat finemque seuerum

228] Uerg. Aen. II, 558 sine nomine corpus. 230] Uerg. Aen. I,
 627 quare agite . . o iuuenes, XI, 71 uiresque ministrat.

206 Inposuit (m *supra* ñ *m*³) sedisque (e *supra* ï *m*³) 207 nuno (c
supra o *m*³) 209 pectora (s. u. *m*³) 210 ad summam *M* assumã de-
 gressus (i *supra* e *pr.* *m*³) 212 noe (N *supra* ñ *m*³) soboles eoas
 (E *supra* e *m*³) 213 Senaar artos *ego* sennę. (e *pr.* *mutauit in* ã *et*
punctum del. *m*³) aractus 214 orbis (i *supra* e *m*³) 215 Cupit (R
supra C *m*³) maestas (oe *supra* ae *m*³) querellas (l *pr.* *exp.* *m*³)
 218 cursus *M* currus 219 tendat *M* Tendat 220 praecibus (a *exp.* *m*³)
 nomerosa (u *supra* o *pr.* *m*³) 226 centenis (o *supra* ï *m*³) 228 ne *M* Ni
 extorris (e *supra* ï *m*³) membra 229 sepulchris 230 iuuenis (e *supra*
 i *alt.* *m*³)

- nesciat, aeternam factis extendite famam.
urbem condamus, cuius sub nomine turrem Gen. 11, 4
tanto attollamus, donec pingentia mundum
235 sidera et excelsi conuexa inrumpat Olympi,
ut nos posteritas, terras quom liquimus istas,
in caelum migrasse putet. sic mota iuuentus
contemnit cautes et quicquid monte reciso Gen. 11, 3
caeditur: edomitae fictos de uiscere terrae
240 constringunt igni lateres operisque futuri
materiam proprio malunt debere labori.
hanc interstratum sic uincit utrimque bitumen,
ut solidas simulent circumdata moenia cautes.
iam turris properata subit, iam uertice nubes
245 transilit et fruitur caeli propiore sereno,
cum pater haec propriis regni consortibus inquit: Gen. 11, 6 et 7
'en terrena phalanx quid non furiosa resignet,
mortali quae structa manu contingere celos
credat posse polos et ad aethera ducere nostrum.
250 nullus terreno uestitus corpore caelum
ascendit, nisi qui caelo descenderit alto.
sed quia — gens una est, eadem quoque forma loquendi —
adsensu cupido suadentes praua secuta est
turba nec excussit, quid fas permetteret, audens
255 ardua, quae fieri per se natura uetaret,
inpunita ferant tam uani damna laboris.
ut tamen et uetitum norint, quod posse negatum est,
iam descendamus tumefactaque corda superbo
consensu uarii turbemus nocibus oris,
260 ut quod peccauit concors in crimina uulgas,

232] Uerg. Aen. X, 468 famam extendere factis. 250 sq.] eu. Ioann. 3, 13 et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, cf. Uerg. Aen. VIII, 423 caelo descendit ab alto.

232 Nesciat (a ex te) aeternam (a alt. ex u) 236 quom ego quod liquimus B linquimus 238 Contemnit cautes (e ex o m⁴) 239 caeditur ego Cuditur 241 deberi (e supra i m³) 242 utrimque (n supra m m³) 243 moenia (a s. u. m³) 244 turres (i supra e m³) 245 propiore (r exp. m³) 247 fallanx (phal supra fall m³) 251 discenderit 252 Sed* 253 sequuta 254 aures (dens supra res m³) 255 quam (quae m³) 260 uulgas B uultus

- confusae damnet melior discordia linguae.
 dixit et intentos operi molemque leuantes
 mentibus attonitis obliuio subdita primum
 intrat et ignotae subiit perfectio linguae.
 265 increpitant operis studio cessante magistri
 cunctantes socios: sed uocem nemo remittit
 * non intellectis, et si quis temptat hiare,
 sibilat aut rupti fremitu sermonis anhelat
 aut stridit gemituque minas imitatur acuto.
 270 sic uanum praua susceptum mente laborem
 destituit frustrata manus: iam nemo propinquum,
 nemo patrem sequitur: quem quisque intellegit <aptat>
 adglomeratque sibi: periit cognatio tota,
 gentem lingua facit: sparguntur classibus aequis
 275 diductasque petunt uario sub sidere terras.
 haut aliter uolucres campi per mollia plana,
 quas gregibus mixtis errare et quaerere uictum
 persuasit segura dies, cum nocte propinqua
 frondea tecta petunt, extemplo congrege turba
 280 uulgu quaeque suum sequitur rapidoque uolatu
 miscentur, similis qua duxerit aut color aut uox:
 sic tunc in partes populus se dissicit unus,
 et species fit quaeque genus longeque remotis
 considunt terris atque orbem gentibus implent.

265 sq.] Uerg. Aen. X, 830 sq. increpat ultro cunctantis socios.
 279] Uerg. Georg. III, 61 sq. frondea . . tecta petunt. 284] Cypr. Gen. 347.

262 leuantes (l ex i) 263 Mentibus (ti in ras. m², tis m¹) 264 motae
 subiit (igno supra mo m³, e s m² in ras.) 266 Cunctantos (e supra o
 m³) remittit (t pr. s. u. m³) 267 temptat (n supra mp m³) 269 stri-
 dit ego stridi (e ex i alt. et t s. u. m³) emitatur (i supra e m³)
 270 *praua mentem (m exp. m³) 271 Distuit (estituit supra istuit m³)
 iam (corr. ex on?) intellegit (-ligit m³) aptat add. m³, fort. audit
 273 Adglomeratque (e alt. exp. m³) periet (i supra e alt. m³) cognatio G
 cognotio (i supra o alt. m³) 275 diductasque G Deductasque (e pr. ex
 a) 276 Haut (t ex n m¹; d supra t m³) uolucris (e supra i m³)
 277 Quoas mixtis G mixtas (a supra u m³) querere (e ex e pr. m³)
 278 P*ersuasit 279 extemplo congrege *Petschenig et Brandes* exempto
 cum grege 281 uox G nox 282 dissicit ego disseccit

- ecce sub occasum lucis noctisque recursum Gen. 19, 4 et 5
 foeda manus uulgi, si fas dixisse, uirilis
 prosilit et iuuenum furias puerique senesque
 certatim exacuunt: claro Loth nomine clamant,
 695 dederet exceptos. pudet heu meliusque profecto est
 a quantum reticere nefas quam prodere uerbis,
 uel dum damnatur, quod iam tunc more sinistro
 infandae lex urbis erat. mollire furentes Gen. 19, 6—9
 Loth cupiens natas, quibus inlibata manebat
 700 uirginitas, offert quos plebs uoluisset in usus:
 per sexum factura minus. sed corda profana
 nile putant quodcumque licet gaudentque uetari,
 ut sit quod cupiant. ipsum ergo affligere certant
 auctorem fidei, morum iustique magistrum.
 705 ut uis iam maior, quam quae uirtute repelli Gen. 19, 10 et 1.
 humani ualeat nisus, tunc hospes uterque
 angelicas nudant mentito corpore uires
 et Loth subreptum retrahunt caecantque furentes.
 seruauit morem iuris sententia recti:
 710 quod poenam anteuenit, damnandis lumina clausit.
 tunc ad Loth sancti trepidum uix mente recepta
 condicione sui <non> dissimulata ministri Gen. 19, 12—15
 iam semet sensisse animo, quod <et> ipse timebat,
 qui sint, quid ueniant, quae sint praecepta, fatentur,
 715 quae praestare uelint. generi, si credere digni,
 nuntiet excidium Loth quippe euadere iussum

698] Cypr. Gen. 590. 701] Cypr. Gen. 593.

691 occasum *G* occasu 692 dixisese (e *pr. eras.*) uirilis (lis *ex bus m*²)
 694 exacuunt (un *in ras.*) 695 Dederit (e *supra i m*³) 696 ah *B* At
 697 quod iam *ego* qđaim (q *ex n? corr., i del.*) 698 lex *M* ex erat
 (t *add. m*² ut *uidetur*) molliere (e *pr. exp. m*³) furentis (e *supra i m*³)
 700 offerit (i *exp. m*³) 702 uetari *M* liaetari (li = u, i *pr. longa*)
 703 sit *M* siti 704 magistrum 705 ma*ior quam (qu *ex corr.*)
 708 ceçantque (e *ex e m*³) furentis (e *supra i m*³) 709 iuris *M* uiris
 (s *in ras. m*²) sententia (sente *in ras. m*²) 710 anteuenit (te *m*² *in*
ras.) clausit 712 non (s. u. *m*³) 713 iam *M* Tam et *addidi* 714 ue-
 niant (n *in ras.*) 715 generi *M* generis sic (e *exp. m*³) 716 exci-
 dium (i *alt. s. u.*)

- permixtamque domum, cuius per plurima nomen,
 colligat et generos: sed turpis origo timorem
 non meruit sentire dei. ne quis tamen istos
 720 difficilis fidei credat, cum linquere sedes
 Loth quoque dissimulet. quem postquam luce propinqua
 cunctantem pigrasque moras sine fine trahentem
 hospes uterque uidet, manibus cum coniuge raptum
 uirginibusque suis procul extra moenia ducunt
 725 et celerare iubent montesque euadere in altos
 tali lege data, ne quis quae praeterit ultra
 pos se respiciat cautus male. sed metuens Loth,
 ne tardum uelox poenae praeuerteret ira,
 ipse Segor lacrimis petit placuitque rogando,
 730 quod dominum multos pariter seruare coegit
 concessumque sibi donum speciale salutis
 pluribus inpartit meritumque é munere fecit.
 et iam non solitas raptim obducentia caelum
 a patria uirtute deo miscente coacta
 735 nubila densarant nebulas, sed quas rotat Aetna,
 quas uomit Inarime, calidis quas Aponus undis
 exalat, quas uicino concussa Uesaeuo
 eructat tellus, Lyciae quas saeua Chimaerae
 ora sinu uasto trinae fornacis anhelat,
 740 et quocumque loci fallentia sulphura uelox
 spiritus inflammans angusto tramite fusus
 effluit in lucem rupta tellure uaporans.
 non quod non possit pluuias quoque uertere in ignes,
 totum de nihilo licuit cui condere mundum:

717 permixtamque *M* Permixtum quae 718 colligat *M* Colligit
 721 propinqua (a ex ã *m*³) 725 montisque (e *supra* i *m*³) 727 Post
 (t s. u. *m*³) 728 poenę (ę ex e *m*³) ira *G* irai 735 rotatã & h*na
 (post h eras. e; Eth *supra* & h *m*³) 736 Inarime *G* inarimis (I *supra*
 i *pr.* *m*³) aponus (A *supra* a *m*³) 737 Exhalat (h s. u. *m*³) uesaeuo
 (V *supra* u *pr.* *m*³) 738 Lyciae *G* laetitiae Chimaerae *G* chemaere
 739 trinae *G* trino fornaces (is *supra* eş *m*³) anhelat *G* anhelas
 (h s. u.) 740 loco *G* sulphura (u *supra* o *m*³) 741 inflãmans (ã ex
 a *m*³) 742 Efflu& (it *supra* & *m*³) tellurae (e *supra* aę *m*³) 743 ignis
 (e *supra* i *alt.* *m*³)

Gen.
19, 16 etGen.
19, 18—

- 745 sed maiore bonus iudex damnare paratu
 mauult quos miserans orbis morumque ruinae
 punit in exemplum. cuncta ergo ex omnibus oris
 concurrunt undante globo stipataque flatu
 quaeque suo coeunt flammaram pabula in unum,
 750 corpus et ut solidum terrasque urbesque nocentes
 sulphurei testudo tegit curuata metalli,
 quam citus et uires angusto tramite sumens
 spiritus incussam tanto crepitare fragore
 compulit et crebro tonitrus referente corusco
 755 consternare animos, coniunx miserabilis ut Loth
 lumina, quod uetitum, pauitans conuersa referret
 et poenas raptim uiolata lege subiret
 in statuam conuersa salis: spoliataque luce
 sic animam infelix cum corpore perdidit omni,
 760 ut nullum extaret forma remanente cadaner.
 ocior inde Segor luctum pellente timore
 horrificoque malo stupefactus ingreditur Loth.
 et sol exoritur toto feruentior igne
 irato fulgore micans radiosque seueros
 765 dirigit in Sodomam. qui postquam lumina flammis
 inuoluere suis resolutaque sulphura nexos
 secum praecipitant ignes siccoque liquore
 dispensata suis stillant incendia toris,
 fulmineus denso praeceps cadit aëre nimbus
 770 inuoluitque urbes et totis saeuit in agris
 ac mixto stridore tonat uincit(que) querellas
 758] Uerg. Aen. XII, 935 corpus spoliatum lumine.

Gen. 19, 26

746 miserans *Fabricius* miserat orbis *Petschenig* urbis 747 ex
 ego et 750 et *M* no& urbisque 751 Sulphorei (u *supra* o m³)
 752 sumens (u *ex* ti m²) 754 Compulit (m *supra* n m³) tronitrus (r
alt. in ras.) 755 coniunx (n *alt. s. u.*) 756 refferret (f *pr. exp. m*¹)
 758 salis (is *ex* u) 759 *post* omni *legitur* üt nul (*exp. m*¹) 761 otior
 (c *supra* t m³) segor (S *supra* s m³) 762 *fort. iam* graditur 764 Irata
 (f. rum *supra* tã m³), *corr. G* fulgure (o *supra* u *alt. m*³) 765 sodomam
 (S *supra* s m³) 767 siccoquoque (quò *exp. m*³) 768 stellant *fort.*
 sui . . roris *ego et Petschenig* 770 sequit (e *ex* e m³) 771 uincitque (que
 m³ s. u.)

- flammea tempestas, quae, postquam pabula terris
 repperit oppressis atque ipsis sedit harenis,
 erigit immensam coniuncto fomite metam
 775 ignis et a terris redeunt in sidera flammae,
 in cineres donec cautes tellusque resultans
 transeat ac penitus mersae soluantur harenae
 depressisque cauos consumpto caespite campis
 pandant arua sinus uenisque effusus apertis
 780 consocians uires, qui terras strinxerat, umor
 priuatum gignat pelagus. quidnam esse putamus,
 quod raptim lacus est mira uirtute refertus,
 qui fuit ante rogos? cunctisne abolere elementis
 damnatos iudex uoluit bonus an mage finem
 785 designat tacitum mitis clementia poenae,
 quod flammis compressit aquis, requiemque futuri
 forsani iudicii calidis contraria prodit
 materies sanctusque lacum Iordanis inundans,
 qui primus hominum meruit peccata lauare?

772 que (e ex e m³) 773 oppraessis (a del. m³) arenis 776 donec
 (e pr. exp. m³) 777 mersae (e ex e m³) arenae 778 Depressisquae
 (a exp. m³) cauos (u ex corr. m²; τi? m¹) consumpto (p s. u. m³) cespite
 (to cespite in ras. m²) 780 humor 782 raptim G raptum uirtute
 (u alt. ex a) 783 abolere (l ex r) 784 magne (n exp. m³) 785 poenae
 (e ex e m³) 786 compressit (m supra u m³) 787 contraria* (r? eras.)
 788 Iordanis (I ex i m³) inundans M in undas CLADI. MARI. UICTORII
 EPI (i. e. EXPL.) ALITIAS LIÛ III.

CARMEN CLAVDII MARIÏ VICTORIS

AB IOANNE GAGNEÏO INTERPOLATVM.

Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis in suos super
Genesin commentarios Prefatio ad Deũ Optimum maximũ.

Summe & sancte Deus, cunctae virtutis origo,
Omnipotens, quem nec subtili indagine rerum
Mentibus humanis sensu comprehendere fas est,
Et nescire nefas (nam te ratione profunda
5 In tribus esse Deum, sed tres sic credimus vnum 5
Vnica personas ut tres substantia reddat.
Indiscreta pio conseruans foedera nexu)
Tu sine principio, pariter sine fine perennis,
Solutus es atque idem: nullique obnoxius aeuo.
10 Tu spatium rerum mentis quocunq; recessus 10
Tenditur, excedis: spatio neq; cingeris villo.
Nec te qui capiat locus est, *immensus enim es tu.*
Quinetiam humanae nec fas contingere menti
Qualis imago tua est, oculis ignara videri,
15 * *Ni cui cernendam speciali numine sese*
Exibeat: nec vero est qui virtute creata 15
Tevegetet motus: *per quẽ sumus atq; mouemur.*
Tu mens et sacre penitus substantia mentis:
Tu ratio, et plene prudens rationis origo,
20 Tu virtus virtutis apex, atq; ipsa profecto
Tu vita, & genitor vitae, lucisq; profundae: 20
Tu lux vera Deus; tu rerum causa, vigorq;:
A te principium traxit, quodcunq; repente
ex nihilo emicuit, tantoq; auctore repletum
25 Vel vim mētis habet, vel formã in mēbra recepit.
Te dominum natura probat seruata caducis 25
Partibus: et iussam seriem datus ordo fatetur.

- Tu dociles numeros distinguens, pondera librās,
 Mensuras varians. modulos, motumq; gubernās,
 30 Alternas seruire vices, iugemq; recursum
 Rerum stare iubes, & mentis imagine plenum 30
 Edere nota tibi iam secula, volvere mundum.
 Non vno tu contentus dotare creata
 Munere, quidquid agis varios largiris in vsus.
 35 *Quinimo nil non causa Deus alme tuorum*
Efficis: ipsa licet nobis ignota tuorum¹⁾ 35
Factorum ratio, atq; modus: contraria nempe
**Quae putat humanae solers ignauia mentis,*
 Dum certant, plus pacis habent, sic omnia diues
 40 Conditor aduersis etiam cognata elementis
 Nectis et effusis à te virtutibus imples. 40
 Et tamen hec quum sint in maiestate creandi,
 Nil, horum quae gignis eges: mundi; peracti
 Et per te stabili rerum compage manentis²⁾
 45 *Nil prorsum indigus es: nec in hoc tua gloria tîm* 45
Quòd præstanda facis bonus, autor: sed quod & ipsa
Efficere ut possint causis præbere secundis
Non dedignaris: quae qui tua munera sentit
 Munus & ipse tuū est: tibi vt vni accepta referre
 50 **Omnia homo meritò possitq; & debeat vnus.*
 Nam tibi sola Deus gigni quòd cuncta iuberis 50
 Causa fuit bonitas: quum iussis viuere primum
 Spiritibus, mundoq; frui quem mente gerebas,
 Atq; omnes in te rerum cognoscere causas,
 55 *Et super terras et aquas volitare dedisti.*
Certa quibus coelum sedes, queis libera corda 55
Arbitriumq; sui largitus es omnibus: vt iam
**Alterutram in partem vellent se vertere possent:*
 Vt fieres iustis merces, meritissq; piorum,
 60 Hoc quoque cōferres praestando, vt debitor esses.
 Nam quòd de primis coelesti in sede creatis
 Vnus (dum lucis domino, vitaeq; suoq; 60
 Inuidet auctori, titulumq; hunc appetit) auctor
 Maluit esse mali, primamq; inducere mortem,
 65 Cum scelerum socijs celso deiectus olympo:
 Virtuti nihil inde tuae praecudicat: illud
 Cui satis est fecisse bonum: sed copia laudis 65
 Haec est summa tuae: quòd quū se extollere supra
**Diuini virtutem apicis scelus esset, & ingens*

1) om. u. 36.

2) om. u. 44.

- 70 **Relligio nulla prorsum debilis vnda:*
Non tamen ingratis vitam sensumque negasti: 67
Quin etiam arbitrio mentis gaudere dedisti.
Nec tamen arbitrij natura in vtrumq; valentis¹⁾
Accusanda venit nobis: namq; inde perire 73
- 75 *Posse datum est cunctis vt viuere dulcius esset:*
Mutuaq; alterni compar mensura pericli 75
Cederet ad meritum: quum indice digna se uero
Praemia sanctorum geminaret poena malorum.
Porro etiam (mihi si fas est hoc dicere salua
- 80 *Pace tua genitor) maius fortassis apud te est*
Non peccasse bonum, per lubrica tempora vitae, 80
Quàm miseris peccasse malum: sed videris vt se
Hoc habeat: caussas vni cui credimus omnes.
Interea satis est nobis, quòd vilia terrae
- 85 *Pondera dum sacra inspiras ratione tuaq;*
Informas virtute, tuumq; effingis ad instar, 85
**Nobiliora facis: dum lato in sidera vultu*
Erexisti hominem: quem saeui fraude tyranni
In mortis laqueos, & ad impia tartara raptum
- 90 *Vniyeni redimis profuso sanguine nati:*
Eq; imis erebi dona ad maiora petitem
Restituis quàm factus erat: vitaeq; perenni 90
Reddis, & in coelum diro vehis hoste subacto.
Iam iam nemo patrem temerarius arguat Adam
- 95 *Quòd leue praescriptum violata lege resoluens*
Ad loetum patefecit iter: nam culpa parentis
Compensata satis: quia plus est vincere mortem 95
Quàm nescisse mori. coeli nunc laetus ab aula
Dispicit aetherios axes, & sidera calcat:
- 100 *Dispositosq; vocat ventura in regna nepotes:*
Quos iterum formauit aquis, iterumq; renasci
Aeterni docuit diues sapientia patris: 100
Tete igitur deus alme precor, qui numine pronò
Das sentire animis, & te charissime patris
- 105 *Nate tui, da mellifluum in praecordia verbum*
**Nostra tuum: & linguas nobis infunde disertas:*
Dū teneras formare animas, & corda paramus
Ad verae virtutis iter puerilibus annis. 105
Incluta legiferi iam pandito scrinia Mosi,
- 110 *Quae sit origo poli, vel quae primordia mundi,*
Archanamq; fidem quid toto excusserit orbe

1) om. uu. 70—72.

	* <i>Mentibus ambiguis: quâ vires traxerit aucta</i>
<i>Pestis, & in vicium mores cessere vetusti.</i> ¹⁾	
	<i>Da Deus aeternae describere mystica vitae:</i>	111
115	Da simul et mentem, da cōgrua tempora menti,
Da studium, tanto ne desit cura labori,
Successumq; bonum studij: quodq; omnia vota
Iure supercurrit (<i>scribenti candida mens est</i>)	115
120	Ne damnes tantū quod <i>nunc</i> reus audeo munus:
Criminibusq; <i>meis</i> <i>conniue</i> , & <i>parce</i> benignus. ²⁾
Quòd si lege metri quidquam peccauerit ordo,
Peccarit sermo improprius, sensusq; vacillans: ³⁾	120
125	<i>Hinc nullum fidei</i> subeat mensura periculum.
Per <i>dominum</i> Christum qui <i>tecum natus eâdem</i>
Magestate viget, pariter qua spiritus almus
Incomprenta animis, seclorum <i>in</i> secula viuit. ⁴⁾	125

1) *om. u. 110.*2) *om. u. 118.*3) *om. u. 121.*4) *om. u. 126.*

Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliēn. Commentariorum
in Genesin Liber primus.

- Ante polos coeliq; diem mundi; tenebras,
Ante operum formas, & res, & semina rerum,
Aeternum sine *praeteriti*, sine fine futuri
Esse subest: cui semper erat Deus vnus: apud quē
- 5 Viuebat genitus Verbum Deus, & *suus* almus 5
Spiritus, archani vitalis summa vigoris.
Vna trium quos *concordi* substantia nexu
Coniungens summa aeternum virtute beabat.
Regnabatq; potens in maiestate creandi,
- 10 Iam res, & causas rerum, casusq; futuros 10
Et faciēda videns, gignendaq; mente capaci,
Secula dispiciens, & quidquid tempora voluunt
Praesens semper habens: immensum mole beata
Regnum erat ipse suum: regni nec teste carebat
- 15 Virtus trina deus: qui primum semine nullo 15
Corpora dans rebus, dum res existere cogit,
Iam nostrum *effecit* munus, quod solus habebat.
*Vtq; istum faceret diues Sapia*ntia mundum
Cuncta simul genuit: sed *posthaec semina rerum*
- 20 *Ornauit superinductis informia formis.* 20
Temporaq; in seriem bene cōditus ordo redegit.
Nam *non*, sacrilegi sensit quod lingua furoris,
Causa mentis inops dum nescia semina voluuit,
Tam prudens contorsit opus: nec dicere *factum*
- 25 Ante *aeuum* fas est, quia tempore nata mouētur. 25
Nec porro eternum mundum, superisq; coeuum
Credere fas stabilem semper tenuisse vigorem:
Nā quod corporibus constat coepisse fatendū est.
Corpus enim quod plaga terit, quod tpa soluunt,
- 30 Atq; abolent ipso qui tendit in vltima fine, 30
Principium ostendit: quod quae sortita probātur,
Aut facta *haec* credi par est, aut nata putari.¹⁾

¹⁾ om. uu. 33—36.

- Factū igitur cōstat mundū, quod quisq; subactus 37
 Annuit, & vero conuictus dogmate credit,
 35 Concedēs fecisse Doum: qui numine Verbi
 Et virtute potens quidquid natura putatur 40
 Disposuit, iussit, monuit, munusq; creatum
 Succiduis vicibus (semper fugitiua reformans)
 Sustinet: ac volucrem retrahens circūrotat orbē.
 40 *Qui si cuncta etiam mauult dissoluere raptim,*
Confestim in similes formas redeuntia reddet.¹⁾ 45
Tanta Patris vis est & tanta est gloria Verbi.
Vt vero semel attingam primordia rerum:
 Excelsi conuexa poli, terraeq; iacentes,
 45 Pars prima est oporis, sed terras vnda tegebat 50
 Aëraq; in modio sordenti nube madentem,
Et tenebris se vasta nigris velabat abyssus,
 Et sacor extensis impendens spiritus vndis
 Altrices animabat aquas, ac somina rerum
 50 Nondum cōpositis fundenda ad germina terris 55
 Insinuanda dabat: quum lux immissa superne
 Emicuit dicente Deo: discretaq; nigrum
 Umbra peplū retrahēs, summo discessit olympto.
Tum diuina diem appellans prudentia lucem,²⁾
 55 *Indidit & tenebris obscurae nomina noctis.* 61
Sic facta vna dies de mane ac vespere primo:
 Rursus mane nouum primo iam vespere pulso
 Reddita lux fecit: quum se firmissima moles
 Fluctibus è mediis concreto corpore cedens 65
 60 Extulit: ac late duro solidata rigore
 Dinisas suspendit aquas: gelidumq; profundum
 Axibus obiecit calidis: seq; aequore septo
 Nixa superfudit rebus, quas circite vasto.
Contegit³⁾ aetherium deducto hinc noīe caelum 70
 65 Forsitan hic aliquis sic secum errore perito
 Disserat aetherijs ne desint pabula flammis
 Et nimius calor ima petens alimenta sequendo
 Exurat mortale genus, coelumq; coruscum
 Non possint terrena pati, subiecta deorsum est 75
 70 Machina firma poli: quę dū nos protegit umbra,
 *Interea super impositis frigescit ab vndis.
 Numinis at vero diuini quaerere causas
 Mēs fuge nostra procul: plus sit tibi credere semp
 Posse Deum, quidquid fieri non posse putatur:

1) om. u. 46.

2) om. u. 60.

3) Contigit in p. 176 ultima.

75	Et magnum pelagus super astra & sidera ferri
Ipsorum ratione proba qui credere nolunt,
Et mundum pendere volunt, quem conditor ipse ¹⁾
Gestot, & immenso constantem pondere voluat.
Tertia lux tumidos stupuit discedore fluctus:	80
80	Quum deus impulsis reliqui iam gurgitis vndis,
Aërijs magnum spacijs patefecit inane:
Arida tunc primum mundi pars ima relectam
Ostendit faciem: tremefactaq; numine Verbi
Cerula nudatas cinxerunt aequora terras.	85
85	Quas vario raptim iussas frutescere foetu
Luxuriosa nouo texerunt gormina limo.
Et rudis, & tenero prorumpens cespite laetis.
Lactauit se sylua comis: <i>speciemq; secundum</i>
<i>Edidit vna suam quaeq; arbor et herba virescens</i>	90
90	* <i>Et fructū & semen: vestitaq; gramine terra est.</i>
Iam tribus exactis motu succensa citato
In flammis ignisq; globum se cogere iussa est
Solis prima dies: fundataq; semina lucis
Puniceos roseo sparserunt fomite crines.	95
95	Lunaq; noctis honor <i>quaesito lumine fulgens</i> ²⁾
Inferiore via soli subiecta pependit:
* <i>A quo susceptos radios percussa refudit.</i>
Astraq; distinctis coelum piugentia zonis
Floribus aetherijs varios vibrare colores,	100
100	Et magis ornatis se resplendere tenebris,
Cerula nox stupuit, rutilis dum spicula flammis
Fusa micant, vrgentq; alacres noua sidera iactus,
Quae <i>solare iubar radijs obducit apertis</i>
<i>Tempora quadrifidi mensurās quattuor anni.</i>	105
105	<i>Sol quoq; quum cursus lune sit mēstruus, vno</i> ³⁾
<i>Contentus cursu reuolutum conficit annum</i>
Artificemque sacrum mira compage fatetur.
Quinta dies mouit spirantia corpora ponto,
Quae liquor <i>humectans</i> genuit: sparsitq; profundā	112
110	Delitias pelagi: vario quas germine miris
Formauit natura modis: <i>educere iussa</i>
<i>E toto partes, formasq; ex corpore inani.</i>
<i>Quinetiam</i> in brutas animam dedit ire figuras:
Quaeq; salis tumidi squalentia gurgito terga	115
115	<i>Cete vasta</i> leuant molli differta sagina,
<i>Edidit: & qui horum conseruat corpora, nostris</i>	120

1) om. u. 83. 2) om. u. 101. 3) om. u. 111.

- Corporibus nocet ipse liquor: genitalis alumnus
*Piscibus: ipsa etiam terrae qui germina nutrit,*¹⁾
 Hinc volucres quoque molle genus traxere vigorē: 126
 120 *Nā liquidas dū format aquas, immissaque pontum*
Vita subit, feruent multo tumida aequora partu:
Nec satis est pisces genus oē exurgere: quòdq;
 Squammea turba salo summas euadit in vndas: 130
Ni uolitans in aquis, sensim natet aethere puro,
 125 *Aetherios volucris contingere docta recessus:*
Ergo materies auibusq; & piscibus vna est.
 Iam bis terna dies claro radiabat olympo:
 Tertia post calidi genitalia munera solis: 135
 Iamque tepens tellus grauidos laxauerat artus:
 130 *Quum maiora agitans iussit Deus edere terrā*
Omne animal, vegetat ratio quod sola mouendi:
Cui seruire datum quo rerum postulat vsus.
 Nec mora prorumpunt foetis vitalia terris 140
*Pignora, queq; sui generis sortita figuras.*²⁾
 135 *Hic mihi iam fas sit quēdam perstringere, quēdā*
Sollicito trepidum penitus transmittersse cursu: 145
Mutata quēdam serie transmissa referre.
*Postquam cūcta datus generatim protulit ordo*³⁾
Veris plena boms, & multa dote referta:
 140 *Quae Deus in longā seriem mansura foueret:* 151
Autori perbella suo tum machina visa est.
Sed quid id est quod mūdus erat, quod sidera, & ortus,
Aetheraq; & vitreum pelagus terreq; virentes,
 Ni spectator, adest tantē quem gloria molis 155
 145 *Impleat: atq; oculis auidum per singula ducat?*
Quorsum tam lati fines, possessioq; ampla,
Si rerum possessor abest? hęc rector olympi
**Secum animo versans & Verbi pondere librans,*
Stat data summa operi, bona sunt quecūq; creauit
 150 *Nunc hominem faciamus, ait, qui regnet in orbe,* 160
Et sit imago dei: similem decet esse creanti
Liber ad arbitrium fruitur qui mente creatis.
Dixerat haec, & factus homo est, seu corpore toto
Siue anima ac specie, forsan quo more futura
 155 *Quo facienda facit, quo factum semper habebat:* 165
Etsi praeteritum iam nondum accesserat aeuum.
Ergo hunc praepositum rebus cū coniuge iussit
Crescere per sobolem, terrasq; replere vacantes.

1) om. u. 125.

2) om. uu. 142 et 143.

3) om. uu. 148 et 149.

- Tum natura semel rebus concessa creatis,*
 160 *Praesertim quas vita mouens animare videtur,* 170
**Multiplicat quęcumq; suis primū edita formis.*
 Septima lux magnum vt vidit cessasse parētem,
 Sed generum tantum numeros desijsse creare,
 Et requiem tenuisse suam: tum iure sacrata est
 165 *Perfectū quae vidit opus: nāq; hoc quoq; plenū est*
Virtutis, cessasse Deum, posuisse labores. 175
Nam genitis formā patris quam dextra pararet
 Bis ternis dominum satis est patrasse diebus.
 Septima lux docuit venerandae exempla quietis
 170 *Quam coelesti omnes sperare iubemur in aula,*
Si modo non desint operum bona facta piorū. 180
 Haec quoq; lux illā signat, qua tartara Christus
 Soluit, & euicto reditum patefecit auerno.
 Dum patriam ille semel victor rediturus in aulā,
 175 **Iamq; malorū expers, humana in carne quiescit.*
 Sic cessare Deus, sic ocia sumere nouit,
 Plus vt agat cessans, pariter sine fine quiescens. 185
 Ac sine fine operans, seriemq; & tempora miscēs,
 Cessando consummat opus, quodcunq; creatat.
 180 *Sed qualem qualiq; Deus formauerit Adam*
Materia, hic paucis cum Mose resumere fas est.
Primus enim meritis postremus in ordine toto¹⁾ 190
Factus homo: vt sese rebus praestare creatis 195
Nosset, & hinc laudes dño persolueret aequas.
 185 *Ergo hominē factura Dei manus optima summi²⁾*
Tractatu facilē ac bene gnarum cedere limum, 204
 Et flexum formamq; sequi qua ducitur arte
Sumit, & humanā qualē iam mente gerebat
 Explicat in speciem: tum flatu immissa vapore
 190 *Vita rigauit humum: tellus mollita liquore*
Vertitur in carnē: & sanguis, qui lubricus humor,
 Distendit molles per nota foramina venas. 210
Tunc mentis iam plenus homo tellure relicta
 Exilit, ac dominū prudens rationis adorat.
 195 *Haud aliter bustis mādāta resurgere apertis*
Corpora quum Christi caelo delapsa patenti
 Maiestas grauidae reserabit viscera terrae, 215
**Excipient, dominumq; colent terraeq; poliq;.*
 Nā quod nō habuit quum sic è pulvere vili
 200 *Humanū in formā cōpactū est corpus honoram*

1) om. uu. 191—194.

2) om. uu. 198—203.

- Perfacile est rursum itegrū vt de puluere reddat* 218
 **Quod iā habuit multos caelatū terra per annos.*
 **Sic ex antiquis prodibunt iussa sepulcris*
 **Corpora, quaeq; suas rursus assumentia partes.*
 205 *Sic nil praeteriti est quod nō sit forma futuri.* 219
Sed iā hominis tēpus sedē atq; habitacula primi
Pandere, vbi toto acceptū pro semine vulnus.¹⁾
 Eos aperit foelix quā terra recessus 224
 Editiore globo nemoris Paradisus amoeni
 210 *Panditur: & teretis distinguitur ordine syluae.*
 Hic vbi, iam spatijs limes discernitur aequis -
 Solis, & aeternum paribus ver temperat horis.
 Illic quaeq; suis diues stat fructibus arbor,
 Pomaq; succiduis pelluntur mitia pomis: 230
 215 *Quae iucunda oculis, & miri plena vigoris*
Mēbra animosq; fouēt, pascūtq; sapore & odore.
Sidereos hic terra vibrat distincta calores
Semper flore nouo frondens, fructuq; recenti:
 220 *Hic fragiles soluunt calamos animata vigore* 235
Muneris ambrosij spirantia cinnama odores.
Sed nec quod Medus redolet, vel crine soluto
Fragrat Achemenius, quod molli dines amomo
Assyrius, messisq; rubens Mareotica nardo,
 225 *Quod Tartesiaci frutices, quod virga Sabaei,* 240
Quodq; Palaestinus lacero flet vulnere ramus:
Omnia certatim hunc congesta putabis in hortū.
Nāq; huc cūcta Deus pariter quae singula certis
Acceptit natura locis, conferta regessit.
 230 *Motaq; dum leni vibrat nemus aura meatu,* 245
Vnum ex diuerso nectar permiscet odore:
Fitq; nouū munus sibi nulla quod asserat arbor.
Quāq; tremens blando sensim iactata fragore
Commotis trepidat folijs, sonat arbore cuncta
 235 *Hymnum sylua Deo, modulataq; sibilat aura* 250
Carmina, nec vacuus vanum quatit aëra motus.
Quippe apud autorem, qui totum mole sub vna
Res rebus nectens alterna lege retentat,
Nil temere fieri vel frustra credere par est.
 240 *Quin etiam speciosa, nemus, syluaeque; coruscae* 255
Argumenta operum sunt, & plantaria rerum,
Nec dubium primi quin delicta ante parentis
Hic sua fixissent pariter tentoria secum²⁾

1) om. uu. 222 et 223.

2) om. u. 258.

- Gloria, simplicitas. studium, *sapientia, veri*
Diua tenax, prudentia, gratia, honorq; salusq; 260
 245 *Praeclariq; animae adfectus: atque inclita virtus:*
Et quidquid pulchrū orbis habet: quid denique paucis
Enumerare uelim quā plurima munera uerbis?
Iam satis hoc fidei est laeto quòd semine surgens
 Hinc arbor vitae celsis petat aëra pomis: 265
 250 *Illinc diuerso nocitura peritia fructu*
Notitiam rerum suspendit ab arbore legis.
Ad gremium sacri nemoris quod sylua coronat
 Fons *scatet & diti prolem virtute maritat*
 Quadrifido tumidū letus caput amne resoluens, 270
 255 *Ditior oceano iugi, nam gurgite pronò*
Ille suos donat latices, iste accipit omnes.
Nec turget tamen: at minor est qui crescere tātis
 Fluctibus infusis quā qui decrescere nescit
 Amnibus effusis: *quorum primo ordine Phison* 275
 260 *Prosilit exultans, fontis pars quarta beati:*
 Edens naturae quas dat prudentia dotes:
 Gaugetisq; replet populos atque *Indica regna*
 Distendit limo, terrasq; & semina voluens
 Quae facit arua serit, nudis quā squallet arenis 280
 265 *Aurea fulgentis inter ramenta metalli.*
Hic ubi fulmineo rutilans carbunculus igne,
 Ac viridi radiat fulgescens luce smaragdus.
 Nec minor inde Geon placidis sed mitior vndis
 Niliacas attollit aquas, arsuraq; late 285
 270 *Diluuiò tegit arua pio coeloq; repugnans*
Temperat aethyopum stagnis refluētibus vndas.
 Tertius hinc rapido *percurrens gurgite Tygris*
 It comes Euphrati, iuncta quos mole ruentes
 Tellus uicta cauo sorbet patefacta baratro: 290
 275 *Donec in Armeniae saltus ac Medica Tempe*
Quos nō sustinuit, nec iam capit, euomat amnes.
 Sed Tygris, nigro tanquā indignatus auerno,
 Prosilit *etherneas motu maiore sub auras.*
 Et rursum spelaea subit, mersusq; cauernis 295
 280 *Intus agit fremitus: & fortior obice factus*
Multiplicatur aquis, atroq; citatior antro
 Exit, & Assyrios celeri secat agmine campos.
 Iustior Euphrates, diti qui gurgite largus
 Irrigat arentes subiectae Persidis agros: 300
 285 *Mollibus elicitus riuis: atq; omnibus aequè*
Seruit, & humanos totum se praebet in vsus:

- Donec siccus aquis, nomē quoq; prodigus ipsum
 Consummat terris, pelagi quod debuit vndis.
 Haec igitur cuncto naturae ditia foetu 305
 290 *Imperia, & tanta virtutum dote refertae*
 Delitiae, prima est hominis possessio primi,
 In quam deductus vita exultare perenni
 Accola iussus erat: *tales ergo ille locatus*
 **Inter delitias, & longe pingua Tempe:*
 295 Dum fit *adhuc dignus* discitq; labore mereri, ¹⁾ 310
 Expers *moerorum curaeq;* ignarus agebat.
 Tantū apud autorē est meriti pro nomine summi
 Nōdū aliquid meruisse mali: Quātū *ergo* putamus
 Soluere posse patrem rediturae in tempora vitae: 315
 300 Cuius apud famulos iam tum largitio *pura*
 Non merces Paradisus erat? quodq; illa seuerae
 Legis scita tulit, libertatisq; *periculum*
 **Facturus, vitam seruanti iussa recepit:*
 Spondet adhuc maiora bonis, & praemia seruat:
 305 Qui causam meritis statuit, dum vescere dixit 320
 Arboribus cūctis: hanc tātum horrere memēto.
 Quae diuersarum gestans examina rerum,
Notitiam recti atq; mali sub cortice gestat.
Nam trāsgressores mors cruda & dira sequetur.
 310 Tali lege data ratio docet *optima, quod non* 325
Mortalem Deus in primaeuo tempore fecit
Primū hominē: quin ille sibi mortē attulit vltro.
Nāq; & in hoc ē magna Dei indulgētia summi:
Dum quod nō meritis sed tantū sponte benigna
 315 Largitur famulis, nostri cupit esse laboris. 330
 Et se quod donat mauult debere videri.
 At tu quem sacri nectit custodia inris.
 Ne querere angustis quōd clausa licentia metis
 Parte sit orba sui: nīl hac tibi lege recisum est.
 320 Ante potestatem tantum terraeq; marisq; 335
 Nactus eras, nunc iam regni vitaeq; perennis,
Porro & mortis habes. Tūc vt sibi cuncta parētē
 Indulsisse pinnū rudis incola crederet orbis.
 Omne animal quod *iam* tellus dare iussa crearat
 325 *Effundens tacito vernans ē corpore semen,* 340
 Iussit adesse Deus: proprioq; obedire tyrannō:
Scilicet vt cunctis bene congrua nomina rebus
Inderet: atq; suo factum vnumquodq; vocaret

¹⁾ om. u. 311.

- Nomine, natura quod natum est suapte moueri.*
- 330 *Nec mora viuendum parendi haud nesciã sistit* 345
Omne genus natura Deo: quacunq; vocatur
Mundi parte noui coeunt animalia in ipso
Temporis articulo modici: siue illa fuissent
 335 *Molli lenta gradu, aut rapido pröptissima cursu,*
Impete vel subito consueta per aëra labi 350
Aut innare vndis, aut pondere lubrica ferri:
His Deus omnipotens Adam praesente vocatis,
** Vnumquodq; suo donauit munere largus.*
Armauitq; manu, cornu, pede, dente, veneno,
 340 *Atq; alijs quibus artis inops animiq; minoris*
** Et ratione carens animal se protegat, & se*
Seruet ab aduersis rebus: sed nullũ animantum 355
Aequa homini specie vultuq; habituq; vigebat:
Ast homini prope diuinos addebat honores.
- 345 *Totq; inter duplici vitam illustrantia sexu*
Impar solus erat, dudum qui coniugis aptam
In se materiem gignendae ignarus habebat. 360
Ergo opus aggreditur notũ Deus: ictaq; raptim
Corda viri tanto dissoluit languida somno,
 350 *Mentis ut experti costam subduceret vnam:*
Vnde caro fit iussa sequi: nam sponte recedens
Pellis, iter planum costae praebebat eunti: 365
Illeſis prorsum membris, & corpore sano.
Quae varios operante Deo digesta per artus
 355 *Acceptit formam, calidisq; animata medullis*
Versa in opus vitae est, sexu iam grata secundo.
Sic permissa suo formata est Eua marito. 370
Hoc nunc turba loco stolidissima desine tandem
Quaesitis animum vanis torquere: nec isthic
 360 *Quaerere quur hořs confecta est foemina mēbris:*
Quum iam à principio molli de puluere fingi
Posset, & ex nihilo: & causas desiste latentes 375
Scrutari: quãquã si coniectare licebit¹⁾
Ex homine effecta est mulier, cognatio quaedam
- 365 *Mutuã & alternũ inter se vt misceret amorē:*
Semet in alternis cogens agnoscere membris. 380
Hinc Euam partem esse sui mox protinus Adã
Sensit vt exaltans, tetigit noua gratia mentem,
Mentis & affectus in viscera nota receptus,
 370 *Irruit: & tanto penetrauit in ossa calore,*

1) om. u. 377.

- Vt iam scire daret, quid coniunx esset, & vxor, 385
 Quid dulces nati, postponendiq; parentes
 Coniugibus, quidnā vna ambos in carne manere,
 Aeternam pariter vitam ducentibus esset.
- 375 Porro dum mundi vitijs & tabe carebant
 Diuinis viguere animis, nullius egeni: 390
 *Quū penes hos esset mundi substantia, & omnes
 Quas dabat orbis opes: nec prorsum obnoxia morbis
 Corpora gestabāt: nō hos cogebat ad esum
- 380 Pausē ignara fames: qui si mandata supremi
 Seruassent integra Dei, crudelia mortis 395
 Imperia, & diros nescissent vsq; dolores.
 Callidus at serpens Domini perfringere legem
 Talibus incautam persuasit fraudibus Euan.
- 385 O vitae melioris inops, rerumq; bonarū
 Gens ignara hoīm: neq; em̄ bona nosse putādis
 *Qui praua ignorans, etiā distinguere nescit
 Quo diuersa bonis inter se limite distent. 400
 Atq; ideo augustos homini fas carpere fructus
 390 Noluit esse Deus: ne mentis nube remota
 Immitant in coelum oculos, atq; optima noscant: 1)
 Sintq; deis similes. Hic nunc excurrere paulum 405
 Fas fuat, & turpes veterum deflere ruinas.
 Ah nimium miseri gentiles quos furor egit
- 395 In varios ritus cognomina multa Deorum
 Fingere, pluralemq; Deo vocem addere soli.
 Serpentis primam hanc sonuit vox impia diri, 410
 Qui mortis tā caussa fuit: nam credula, postquā
 Rupit sacrilegis praescriptum morsibus Eua,
 400 Experti iam docta mali, consortia culpae
 Quaerit: & incautum fraudis male gnara maritū
 Qua perijt prior arte petit: sic hoste subactus 415
 A gemino cedit sceleri miserabilis Adam:
 Pomaq; degustat sacri plenissima succi.
- 405 Sed quia legis in his suberant praescripta seuerae
 Plusquā vipereo mortē adlatura veneno,
 Vt primum illicito violarunt ora sapore, 420
 Confestim sensere nefas, facinusq; peractum
 Creuit, & ignaro percussit pectora sensu.
- 410 Hinc timor inde pudor, sumpserūt primitus ortū. 2)
 Nam dum corda homines celsarum conscia rerū 425
 Et coelo tantum rectoq; intenta gerentes,

1) om. u. 404.

2) om. u. 424.

- Pectora ad excelsum *ferrent* conuersa parentē:
 Dum secretorum miracula diuinorum
- 415 *Claro* incorporeae mentis splendore notarent:
 Nondum contigerat membrorū cura suorū,¹⁾ 430
Quos vbi deseruit vitae vigor ille perennis,
 Iam morte *affectedos*: demum frigusq; calorq; 435
 Aeriae subiere vices: ac vestis egenos
- 420 *Se primum* sentire homines: sexuq; latenter
 Erubere suo taciti miserabile questi.
Idcirco vmbrosae è folijs noua tegmina fici
Decerptis texunt, post culpam, mente receptum 440
 Corpore velato denudatura pudorem.
- 425 Nec satis: *ignorāt* quid agant, quā crimen inustū
 Seq; ipsos fugiant: enperent si forte pateret,
 Condere se *barathro*: vsque adeò cōtermina poenē
 Culpa suae est: vt iam miseros mortale pauentes 445
 Mortis imago iuuet: syluas vmbrosaq; lustra
- 430 Obtendunt *vanis* solatia falsa *tenebris*.
 Nam quò te timidum fas est subducere corpus?
 Tete inquā quae mox *vili de puluere* fecit
 Virtus viua patris, mundi; *abscondita*, praesens 450
 Implet: et in *penitos* exit diffusa recessus.²⁾
- 435 *Tune* potes dominum fugiens euadere? *tune*
Omnia cernentem sperasti posse latere?
Vt vastis iaceas *tenebris*, caelabere nunquam. 455
Ergo vbi peccati genitus pudor attigit Adam
Querentē latebras, mox *audijt*, heus vbi es *Adā*?
- 440 **Quid vero* est quod te quaerit Deus, *iniscius* anne id
Forte rogat quē nec domino subducere summo
Vel mors ipsa potest, fragili quam mente subisti?
 Quir vbi sis quaerit, nisi quod te morte doloris 460
 Lapsum sponte tua, secum non esse fatetur:
- 445 Et coelo cecidisse sacro? sed sancta parentis
 Desperare vetat pietas: clementia cuius
 (Fas dixisse mihi, fas sit quoque dicta probasse?)
 Iustitiam excedit: nec tam me voce seuera 465
 Corripiens, vbi sis, trepido quid pectore *quaeris*,
- 450 Terret: quā recreat quod adhuc post crimina lapsum
 Immersumque metu latebris, ac pene sepultum,
 Euocat & reuocat: ne verò exempla petantur
Longius, ostendit culpae donatio mitem. 470
 Postquā excussa reos *manifestat caussa* parentes

1) om. uu. 431—433. 2) om. u. 452.

- 455 *Incepere Deo coelum, mare, terra loquenti
Contremere, & vastos concussa aperire recessus.
Dumq; reos punit sententia, tartara condit.
Quandoquidē nostris visum est decedere iussis,¹⁾ 475
Iam mihi iusta nouos feriet censura nocentes.*
- 460 *Principio inter totius uiuentia mundi
Tu maledictus eris: & peior quam tegis intus
Inuida mēs coluber: qui coeli in claustra vehēdos 480
Deiecisti homines: vetitasq; attingere fruges
Fraude tua impulsis praedurae mortis origo es.*
- 465 *Ergo vt digna nefas poenae mensura sequatur,
Ex quo hominē terrae immersti, tu stratus Iniquo
Membra solo, duram sulcabis pectore terram. 485
Et vetitos tentare cibos quia feceris, hinc iam
Vilis semper edes squallentia viscera terrae.*
- 470 *Et quia te dignae placuit tibi primus vt esses
Inuentor mortis: poena moriere perenni.
Humaniq; odium generis specialiter in te 490
Ac genus omne tuum bello experiere potenti.
Perpetuumq; tui mors vt tibi longa, timorem*
- 475 *Esse dabo: pedibus repēs & pectore prono:
Teq; tuo mulier perimet cum semine, cuius
Callidus extremis tantum insidiabere plantis. 495
Vt trepidans etiam capiti vestigia figat.
Dixit, & exanguem sic est exorsus in Euam.*
- 480 *Et tu quae minimo solam te perdere fructu
Non contēta, virum similes temeraria in ausus²⁾
Traxisti: instar eris famulae: subiectaq; duros 501
Arbitrium sensura viri patiere labores.
Casibus & uerò (inceptum quoniā prior ausa es*
- 485 *Multiplicare nefas,) semper uersabere multis.
Et pariens crebris aded torquebere natis, 505
Vt quos mortales faciet tua culpa creari,
Mortis nonnūquā lacerae sint caussa parenti.
Tu quoq; cui monitus nostros & prima salutis*
- 490 *Vincula foemineis postponere fraudibus auso
Sponte mori placuit: talem reus excipe sortem. 510
Criminibus tellus quam tu sulcabis aratro
Sit maledicta tuis: spinas, tribulosq; minaces
Culta ferat; fallatq; tuū spes improba votum.³⁾*
- 495 *Nec tibi terra fidem seruet, tu viuere laetus 515
His in delitijs, & cunctis uiuere seclis*

1) om. u. 476.

2) om. u. 500.

3) om. u. 514.

- Sponte recusasti: duro nunc viue labore,
Perpetuū quoq; viue miser: dum lenta senectus
In terram te restituat, terraeq; recondat.
- 500 Dixit & ignaros *ne coeli iniuria laedat* 520
 Veste tegit pecudum miserens: vitamq; tueri
 Edocet: & ne iterum *similes exiret in ausus*
Infauftum mortis formidine percutit Adam.¹⁾
- At ne perpetuam vitali ex arbore vitam²⁾* 525
 505 *Protraherent: miserosque reos grauiora manerent*
 **Supplicia: in tantis nimium diuturna periclis*
 **Tempora ducentes, dirisq; obnoxia poenis:*
 Continuo sacris iussos decedere lucis
 Expellunt venti, nemoris quos sylua profundi 530
 510 Concitat: atq; illos libranti turbine nexos
Aura vehens sacra Paradisi ab sede repellit.
Ergo hinc eieci iuuenes, terrisq; relatꝝ
Perdita dimissi suspirant gaudia luci,
 Expertes tanti spacij expertesq; pericli: 535
 515 Sed non expertes agitat qui corda doloris.
 Quò ruerint, quid perdiderint, quę vita sequatur
 Quae fuerit, *tacita tristes in mente volutant.³⁾*
Porro etiam quid se supremo in fine futurū est,
Haerent solliciti: sibi num grauiora supersunt, 543
 520 *Nullane spes superet miseris: num morte perēni*
 Perdant quod superest: an quū via mortis amareꝝ 545
 Per lignum ingruerit mundo populisq; futuris
 Possit adhuc aliquod per lignum vita redire,

Finis lib. primi.

Clāndii Marii Victoris Massiliensis Oratoris commen-
 tiorum in Genesin liber secundus.

Hactenus archanam seriem, primordia mundi,
 Vt sincera fides docuit, sine fraude cucurri:
 Dum dignis loeto vicijs terrena carerent.
 Nunc hominum mores, et iam mortalia versu
 5 Aggresso, *omnipotens vires Deus adde poetae.* 5
 Postquā sacratis decedere iussus vterq;

¹⁾ om. u. 524.

²⁾ om. uu. 526 et 527.

³⁾ om. uu. 539—541.

- Sedibus ac regnis, genitalia contigit arua:
Inq; sua stetit exul humo: mirabile quali
 Ore rudes stupeant tam barbara rura coloni,
 10 Quae non frugifera distinctaq; arbore vernant. 10
 Nec species placet vlla soli, nam mixta coacto
 Pondere congeries confusa mole locatur.
 Ardua caute rigent: syluis depressa laborant
 Plana, carentq; herbis: horrescunt edita dumis.
 15 Heu quibus hæc spectât oculis, quo pectore cernût, 15
 Quorû animis Paradisus iest? quæ causa doloris
 Vna subest, dum cunctorû iam plena malorum
 Se pandit facies, longe tristissima, post tot
 *Delicias Paradise tuas: & amoena locorum
 20 *Gaudia fertilium: quorum vanissima praesens
 *Semper adest, tristesq; animos idea fatigat.
 Nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno
 Irradiat, nunc diuitias succurrit ademptas 20
 Sylua beata tuas: nunc pomi dulcior vsus,
 25 Nectareusq; sapor: viuus nunc floribus halans
 Tellus, absentis tristes contristat odore.
 O quàm nō eadē (exclamât) Paradise rependis:
 Imo etiã quãto prae illis haec dona beatis 25
 Delicijs, peiora facis? sic tristibus illis
 30 Iam vitae perit almus amor, penuria rerum
 Insinuat iam dulce mori: ne maior egestas
 Occurrat grauiore malo: nam viscera terrae
 Scrutari vesana fames, & quaerere cogit 30
 Quà steriles dat sylua dapes: adèd vsque malignis
 35 Herbarû dubias passim radicibus escas
 Explorare iuuat, ventremq; explere latrantem.¹⁾
 Tandem cunctorû quibus indiget vsus egenos 35
 Atq; inopes rerum, docuit sors vltima summi
 Auxilium sperare patris: tum stratus vterq;
 40 Membra solo, lachrymis tantum mutoq; dolore
 *Quae nequeunt verbis poscunt solatia votis:
 Dum pudor internis subducit verba querelis.
 Ergo vbi cognouit mutae sibi reddita linguae 40
 Munera, consurgens tali prece supplicat Adam.
 45 Omnipotens auctor mundi, rerumq; creator,
 *Quem mihi labe mali r̄fensum atq; audacibus ausis
 Constitui, foelix olim dum vita maneret,
 Et celeres animos visu super astra daretur

1) om. u. 34.

	Posse sequi, late circū perq; omnia fuso: ¹⁾	45
50	Hos ego quur oculos tua quōdā archana tuētes,
Vel iam nō habeo, vel magna ex parte minutos, ²⁾
Et tetro clausos terreni carceris antro,	51
	Vt iam nil veri praeter mortalia quēdam, &
Fluxa videre datū ac mundū in peiora labantē?	
55	Atq; ideo omnipotēs qui semper totus ubiq; es,
Ad te confugimus, trepida te mente precamur,	55
	Exaudi miseros, quos semper cernis & audis.
Quum me olim parti damnatae adnectere vellet
Ille caput scelerum, mundi infensissimus hostis:	
60	Nil per se solum ne victus cederet, ausus,
Serpentis formam accipiens, & coniugis illa
Arma meae, duro confecit vulnere: sic nos
Artificis scelerum fraus improuisa subegit.	60
	Quumque ego damnarer iusta pro crimine poena,
65 Agnovit culpam tanto mens icta dolore: ³⁾
Vt mihi me de me poenam praebere putarem.	66
	Idcirco & gemitus poenae, lachrymasq; negaui, ⁴⁾
Amplexusq; animo solatia dulcia poenae
Hanc ipsam posthaec sacra inter munera ponens	70
70	Pro venia sceleris: non iam detrecto labores
Quoscūq; addideris: tamē interea optime iudex
Si iuuat, exaudi nil in tua iussa precantes.
Nec iā istud lachrymis & moesta voce precamur,
Iudicij censura tui quò se illa resoluat:	75
75	Tota sed vt plenas teneat sententia vires.
Iussisti mota victum me quaerere gleba,
Et steriles spinas sparsa pro fruge leuandas ⁵⁾
Dixisti, & tribulos pro fructibus, ergo serēda est	80
	Vt fallat mea vota seges quaesita labore.	
80	Noscere da quae sint segetes, quo more serendae.
Fructiferae quae sint herbae, quae forma laboris:
Da pater auxilium miserēs, ijsq; imbue sensus:	85
	Tunc erit vt rerum compos, & certa salutis
Seruiat Eua mihi, saeuumq; experta parentis	
85	Supplicium pariat populos vt crimine nostro
Plectantur, purgetq; patrum peccata, nepotum
Mortibus aeternam faciens successio poenam.
Interea dum sic orant, serpentis imago	90
	Indice visa metu tacito se tramite ferre	

¹⁾ om. u. 46.²⁾ om. uu. 49 et 50.³⁾ om. u. 65.⁴⁾ om. u. 68.⁵⁾ om. u. 79.

- 90 Leniter ad molles *spiris reptantibus* herbas,
In se conuertit trepidos: *dãriq; doloris*
Excussas odio cognatas traxit in iras.
Et prior Eua viro. Si te suprema malorum 95
Caussa mouet, rape saxa manu, datur ecce facultas
- 95 Auctorem loeti loeto dare, *callidus ille*
Supplicijs doceat proprijs & morte cruenta
Quàm sit triste mori, qui me male perdidit & te.
Dixit, & elapsum cursu *petrisq; secuta est* 100
Missilibus: *quin & duras per robora cautes,*
- 100 **Quò se reptando condebat callidus anguis,*
Ambo proijciunt: quarum rigido una lacerto ¹⁾
In nudum casu silicem dimissa resultat,
Scintillamq; ciet: sicco quae è fomite nata 105
Exijt in flammam & crinita incendia latè
- 105 Extendens tota iam *sylua ardebat adepta.*
Hic horrent, latebrasq; gradu trepidãte requirãt.
Sed puidos stupor ipse tenet: curamq; sagacem
Inijcit insolitae flammae: quam cernere rursum, 110
Et tumidi²⁾ *spectare volunt. Paulum ergo remoti*
- 110 Telluris dorso sterilis mirantur opacas
Defluxisse comas, nemorumq; horrere fauillas,
Fuscariq; diem, totas splendescere terras,
Et lucem sub sole nouam: nec mente quieta 115
accipiunt crepitus stridentibus vndiq; syluis,
- 115 Vndantesq; globos flammaram, in sidera *latos,*
Nec quòd radices immersus tendit in imas
Ignis edax penitus: sumpto quo victa calore
Terra suas pandit generosa ad munera venas. 120
Quae quum iam cuncto siccata liquore fuisset
- 120 *Mox fieri liquor incepit: riuisq; metalla*
Fundere quèq; suis, fuluo *hinc* torrente coruscat
Auri summus honos: candenti lacte renidens
Effluit argentum, rigor aeris lubricus errat: 125
Et coit in mollem resolutò corpore massam.
- 125 **Vis breuibus formã ardentis cõprendere syluae?*
**Sulphureae volitant nemoris per opaca fauillae,*
Nõ alitèr quàm dũ ruptis sicca Aethna caminis
Egerit immixtis stridentia sulphura flammis.³⁾ 128
Tum se decoctis tellus pinguissima glebis 166
- 130 *In foetus mouit varios quos imbre marito*
Parturiens putri dissoluìt rura meatu,

1) om. u. 103.

2) in pag. 201 ultima timidi

3) om. uu. 129—165.

	Qua tumidi crepuere sinus, elataq; messis
Extitit, & motis vndans trepidauit aristis:	170
	Disceret vt speciem segetis nouus accola cultae. ¹⁾	
135	<i>Nil tamē hinc longus quidquā sibi v̄dicet vsus,</i>
Nil casus virtutis inops, <i>Deus omnia nosse</i>
Quę bona sunt cum luce dedit: mundoq; minori
Quidquid maior habet sacro innotescere sensu
Seq; per haec voluit: <i>quōd si illibata maneret</i>	180
140	Vt data mens homini est, nulliq; obnoxia culpae:
Non illam species, non illam corpora rerum,
Nō modus astrorum, numerus nec mollis arenę
Falleret, aut quantis cum magnō terra profundo
<i>Extensa est spacijs: aut quae mensura peractae est</i>	185
145	Molis: quid resonet motu septemplex axis
Armoniae vocale melos: nunc discitur vsu
Assiduisq; datur studijs: <i>quāquā arte vel vsu</i>
Quod capimus, <i>Domino semper donāte tenemus.</i>
<i>Et vero ad primos vt se digressa parentes</i>	190
150	<i>Nostra chelys referat, iam quęso attēdite paucis.</i>
<i>Pulsus ab augustis Paradisi sedibus Adam,</i>
Nullum habuit prius officū quā cōiugis vsum,
<i>Atq; omnē natis operam nauare creandis:²⁾</i>	195
	<i>Ergo vbi prima domus natis iam plena duobus</i>	203
155	<i>*Inter tam varios solatia multa labores</i>
Attulit: atq; nouum se vidit vterq; parentem:
Multiplicata graues releuauit cura dolores:
Et spes iam subiit propriis gaudere ministris
Ruris in officio: quorum qui maximus aeuo,	205
160	Arua Cain duris vertebat pingua rastris.
At viuo gaudere lucro dignissimus Abel
Collibus in nudis, & sicci germine campi
Innocuas pascebat oues, & lacte parentes.
<i>Verum expectati sensere vt gaudia fructus</i>	210
165	<i>Diuino intuiti vinci sua vota fauore:</i>
<i>Mox decreuit vterq; sui libamina fructus</i>
Prima dicare Deo: sacras prior impedit aras
Frugibus ille nouis: niueo magis hic litat agno:
Prima sacerdotum species, mox hostia fratris	215
170	Impia: sed <i>Christum longe tamen ante figura</i>
<i>Signans. Perpetuus nam quū foret ille sacerdos</i>
<i>*Summi Melchisedech ex ordine: protinus in se</i>
<i>*Conflata inuidia, & fratrum liuore suorum est,</i>	

1) om. uu. 172—179. 2) om. uu. 199—202.

- **Hostia saluifica dum pendet ab arbore factus:*
 175 **Sic olim ante sui praesensit candidus Abel*
Inuidiam fratris: nam quum de fruge litasset 220
Iste sua: niueo ille agno, mox protinus altum
In coelum ascendit combusto fumus ab agno:
At contra per inane volans de frugibus illis
- 180 **In terram redijt fugienti fumus olympo:*
 **Aut quod peiores domino sacrauerat, aut quòd*
 **Illi non gratum est animo quod prodit auaro.*
 **Inde Cain tamen insanas flammatur in iras*
Inuidiae ducens illo de fonte venenum,
- 185 *Vnde propinarat serpens: fratremq; cauendi* 225
Ignarum saeua mactatum caede trucidat.
Heu facinus, quò non miseros furiosa libido,
Quò non ira, recens odiũ, & vis improba cogit? ¹⁾
- 190 *Quid meret innocuus frater? num sanctior ille* 230
Quòd fuit, interimi meruit? iam facta parentum
Non est posteritas quòd quidquã accuset, & ipsi
 **Flagitiũ addidimus: iãq; est quod callidus anguis*
 **Obijeiat, si fors illum accusare velimus,*
Quòd morimur: nãq; ad cumulũ p̄ma illa propago ²⁾
- 195 *Criminis, adiecit mortem: culpamq; parentum* 235
Inductam mundo (horrendum est id dicere) fecit
Impietas scelus esse nouum, sic impie, sic tu
 **Dire Cain primore nouum caede inficis orbem:*
Pro qua perpetuas poenas iam morte solutus
- 200 *Aeternumq; dabis, longe serpente nephando*
 **Deterior, tua metimur si crimina, namq;*
Attulit ille necem nobis, non intulit, at nos 240
 **Coepimus adlatam: tu vero hanc primitus infers:*
Tanto illo peior, vitari publicus hostis
- 205 *Quòd potuit: tu priuatus nulla arte caueri*
Iam poteras: quis enim dilecto a fratre timeret?
At vero nulla est hominis tam dira nephandi
Culpa, Deus quã non animo clemente remittat, 245
Si modo poeniteat facti: quod teste Caino ³⁾
- 210 *Accipimus: quem tũc fraterna caede madentẽ* 252
Non indignũ habuit (tanta est clementia) sese
 **Correptore Deus, quin blanda voce rogatum*
Frater ubi suus ille foret, facinusq; negantem,
Arguit, & leuiter tanto pro crimine punit. 255

¹⁾ om. u. 229.
 247—251.

²⁾ uu. 233 et 234 in unum contracti.

³⁾ om. uu.

- 215 *Nā profugū tantū atq; extorrē ab utroq; parēte*¹⁾
*Longius amandat, uastasq; relegat in oras:*²⁾ 283
Et iubet à patrijs confestim excedere terris: 296
**Hac etiam longe misero foeliciter in re*
Gratificans: grauior nā multo est poena videri
- 220 *Inter foelices, & pura mente beatos*
Victuro post supplicium, factiq; pudorem.
Vtq; sit exilium leuius, comes additur vxor 300
Fida reo forsā ne desperatio solum
Arriperet: tū etiā quae duras pectoris aegri
- 225 *Molliret curas, & moto corpore fractum*
Sisteret amplexu, nulliq; obnoxia culpae
Et dominū votis & pura mente colendo, 305
Eliceret quidquid possit satis esse duobus.
*Sic multa extorres comitatur gratia: quorum*³⁾
- 230 *Auxit multiplicans per nomina mille nepotum* 310
Progeniem Deus omnipotēs: regēq; Cainā
Esse dedit populis, quos cingere moenibus vrbes
*Erudijt, praelonga videns in tempora natos.*⁴⁾ 313
Interea maesto rursus grauis Eua marito 319
- 235 *Pensarat primū sancto iā pignore dānum:*
Reddideratq; iterum nata iam prole parenti
Multiplīces animi curas, & mixta labore
Gaudia: Seth puero nomen fecere, vice Abel
*Quē dedit omnipotēs illis Deus: vnde secuta est*⁵⁾
- 240 *Posteritas, cuius de semine prodijt Enos,* 326
Qui primus tacita lectus virtute sacerdos,
Posse ciere pijs precibus votoq; potentem
Sperauit, meruitq; Deum, populumq; secutum
*Imbuit aeterni cultū seruare parentis.*⁶⁾ 330
- 215 *Cuius de serie pollens virtutibus Enoch* 335
Descendens, meritis etiam non impar auitis.
Redditus in sedes patrias orbemq; beatum,
Viuūt adhuc, & habet vitae iam regna futurae.
Hic iusti proauus Noe: sub tempora cuius
- 250 *Infecit totum studijs concordibus orbem* 340
Culpa frequens, vicijq; sequens adiunxit auitis
Posteritas uicium: qua propter mille per annos
Aut prope, maiores, quum viuere consueuissent:
Ne peruersi hominū mores crescentibus annis

1) om. uu. 257—282.

2) om. uu. 284—295.

3) om. uu. 308 et 309.

4) om. uu. 314—318.

5) om. u. 325.

6) om. uu. 331—334.

- 255 *Augmentum acciperent, vitijs ut terminus esset.* 345
Maxima vita hoīm lustra ad duodena redacta est¹⁾
 Namq; Cainigenū quū se coniuncta prophanis
 Damnasset thalamis in peius prona iuuentus:
 In varium facinus superum deserta fauore 350
- 260 *Prosilit, inq; omnes currit temeraria lapsus.*
 **Tum Deus auerso tā multa ob crimina mundo*
Confestim infensus voces erumpit in istas.
 **Nequaquā posthec humana in gente manebit*
Spiritus ille meus: vitam nec proferet vltra:
- 265 *Viuere bisenos decies contenta per annos* 355
Vita nocens hominum: quoniam terrena sequuti
Plus carnis quā mentis habent: sic ergo seuera
Aeui constituit tempus sententia certum
Iudicis immoti: longae ne tempora vitae
- 270 *Criminis augendi caussam praestare valerent.*
Flagitij quid enim iam non auderet iniqui²⁾ 360
Impia gens hominū? nam magna mole gigātes 364
Monstra horrenda hominū vario de semine nati
Nil non audebāt: queis vna & maxima virtus³⁾
- 275 *Non fore ad extremum prauos: quos dira libido⁴⁾* 369
Crimen in oē trahēs nullas sine sanguine noctes,
Aut sine caede dies vnquam ductare sinebat:⁵⁾ 372
Immemores iuris diuini, hominumq;, suiq;,
Affectusq; pij, matrumq;, patrumq; suorum, 375
- 280 *Autorisq; Dei: tantūq; in crimina summa*
Processum est, hoēs dominū vt formasse pigeret:
Vt peruersa etiam Deus ob peccata nocentum
Criminis expertes animas conuoluere vellet:
Atq; superfusus terras immergere lymphis: 380
- 285 *Rursus in antiquā mundo redeunte figurā.*
 **Vnus erat Noë iustus quem propter in iras*
Differret prodire Deus: quem vita fidelis
Iam per quingentos immunem criminis annos
Duxerat, & sancta degentem in lege probarat.
- 290 *Cui sic sancta Deus pandens archana reuelat.*
Iamq; hominū vitijs infectū turpibus omnē 385
Aëra cum terris in deteriora relapsis⁶⁾
Eluere, & tumido visum est submergere ponto:
Vt dum cuncta ruens operit, iussusq; residit 390
- 295 *Gurgite praecipiti, pollutum diluat orbem,*

1) om. u. 347. 2) om. uu. 361—363. 3) om. uu. 367 et 368. 4) om. u. 370. 5) om. u. 373. 6) om. uu. 387 et 388.

- Implicitosq; hoīes: & quidquid viuere iussum est
 Caussa hominū, *inflati* conuoluat labe profundi.
 Sed quia tu solus cui cordi nostra voluntas,
 Deotum *sanctis duxisti* legibus aeuum, 395
- 300 *Peruersis semper voto* meliore repugnans:
 Sic decretorū moderabor iura meorū,
 Vt *mihī quū iustas luerit gens impia poenas,*
 **Purgataeq; orbis feces:* tum dignius à te
 Incipiat mortale genus: summūq; parentem
- 305 Te numerent populi *posthec qui tempora viuēt.* 400
 Quadratis igitur trabibus contexta paretur
 Archa tibi, *cubitis sed quae sit longa trecentis:*
Lata quaterdenis denos super: aëra in altum
Terdenis surgens: cubitali ornata fenestra.
- 310 *Insuper à laeua ponatur ianua parte.*¹⁾ 405
 Tunc calidū bibula spirans cōpage bitumen
 Exploret tenues & vestiat vndiq; rimas.²⁾ 408
 Quumq; triplex spaciū discreuerit area duplex, 412
 Sic discernantur proprijs animantia nidis
- 315 Ne violent permixta genus, cōmissaq; pugnent
 Confundantq; cibos, quorum te condere par est 415
 Tantum materiem: nam dispensata receptis
 Ne desit, praestare meum est. Haec mente fideli
Noe concipiens (nam animū sensumq; ministrās,
 320 *Velle & posse dabat famulo quodeūq; iubebat.)*³⁾
Iussum opus adgreditur, densas prosternere syluas 421
 **Incipiens, atq; annosas proscindere quercus.*
 Admittunt luci radios, vmbriq; leuatur
 Campus, & aequaeuo spoliatur robore valles.⁴⁾
- 325 Sed quum tam multo fuerit properata labore 425
 Summa operis coepti centum differtur in annos,
 Vt *bona vita sequens, vitae delicta prioris*
 **Emendet, mutetq; feros gens impia mores.*
 O *miseri quos tam iustae dilatio poenae*
- 330 Plus facit esse reos: *nec iam pro crimine tantum*
*Praeterito, at longe grauius plectentur, ob ipsum*⁵⁾ 430
 Temporis indulti spaciū, *veniamq; neglectam:*
 **Quum testaretur se parcere malle reuersis*
Tempore dilato dominus. Iam mole peracta
- 335 *Machina constabat laterum compage capaci*
Diffugiū quod supremum pater ipse pararat 435

1) om. u. 406.

2) om. uu. 409—411.

3) om. u. 420.

4) om. u. 424.

5) om. u. 431.

	Naufragijs natura tuis, <i>rapidisq; fluentis.</i>	
	Tum Deus è celso famulum dignatus olympo	
	Voce monet Noë summum iam tempus adesse,	
340	Condere se latebris, <i>natos cum uxore, nurusq;</i>	
	Eripere instanti exitio, mortisq; tenebris:	440
	<i>Cunctaq; viuificis animalia reddere claustris:</i>	
	<i>Sive ea terra fouet, seu clarus sustinet aër,</i>	
	<i>Singula de mundis septena, & singula bina</i>	
345	<i>Ex ijs quae sacris minus apta, immūda vocātur.</i>	
	Nec mora fit. quidquid conuexo cardine coeli	445
	Nascitur, ignotum diuersis partibus orbis,	
	Quod stupet Eous, quod pallidus horret Iberus,	
	Australis Libyae calidis quod nutrit harenis,	
350	Scindit Hyperboreas miro quod lumine noctes	
	<i>Festinat trepidans: & apertae immergitur arcae.</i>	450
	<i>Diluuium dicas iam praesensisse, Deoq;</i>	
	<i>Authori parere suo: & pecudes ratione carentes</i>	
	<i>Plus quā imprudentes homines ratione valere,</i>	
355	<i>Et si nil sapiunt. Ergo omni semine vitae</i>	
	Praegrauidā vt primū claudi Deus iſerat archā,	455
	Nox ruit, & subitae coelum obdixere tenebrae,	
	Effusoq; cadens terras ferit aëre nymbus. ¹⁾	
	<i>Et furit, & toto pariter desaeuit in orbe.²⁾</i>	459
360	Nec satis excidio est, qui nubibus effluit imber:	463
	Antiquae laxantur aquae, iamq; aethere aperto	
	In nubes vacuas coelum pluit: & <i>reserata</i>	465
	<i>Defluit in lymphas mundus coelestis abisso:</i>	
	Atq; nouos pandit fontes torrentibus aequos.	
365	Dumq; vno immixtum raptim se gurgite iungit	
	Quod coelū, quod terra vomit, quod nubila fūdūt,	
	Inuoluit mersos mixtis cultoribus agros,	470
	Implicitosq; greges stabulis, cum ciuibus vrbes,	
	Obruit inter aquas: populiq; <i>natante ruina</i>	
370	Nulla manet rerum facies: tegit omnia flumen:	
	Crescendoq; suum perdunt & flumina nomen.	
	Mox etiam cursum, nullis satiabilis vnquam	475
	Amnibus oceanus: tam magna mole ruentes	
	Iam persentit aquas: aucto quas gurgite maior	
375	Pellit, & in cumulum redeuntē surgere cogit.	
	Donec contractis aestum attollente profundo	
	Vndiq; littoribus summo se circite iungit	480
	Fluctus, & oppressis concurrant aequora terris.	

1) om. u. 458.

2) om. uu. 460—462.

- Et iam terquinis super omnia celsior vnus
 380 Archa ferebatur: namq; hec mensura supremos
 Excessit montes, cum quadraginta diebus
 Vnius pluuiæ furor, & mors vna fuisset. 485
 Ter quinquagenis dehinc solibus aëre sudo
 Consimilis ponti modus & mensura remansit.
 385 Dum pater omnipotēs iamdudū in carcere gētis
 *Conclusæ miserens, terris abscedere magnum
 Paulatim iussit pelagus, sensimq; relabi:
 Ne raptim fugiens terras subuerteret omnes: 1) 490
 Et stabilem in sedem tellus ut sicca mearet.
 390 Deniq; diffuso planus mox aëre vertex
 Prodere se coepit: pedetentim & summa videri
 Posse iuga, ac planos scopulis descēdere fluctus: 495
 Gumq; residenti sensim prorumpere sylvas
 Aequore, & occultos paulatim surgere colles.
 395 Iamq; niger patula speculator missus ab archa
 Aëra reppererat placidum, prædaq; reperta
 Non iam curabat consueta in claustra reuertī: 500
 *Ergo emissa semel vitali è sede columba
 Nil referens certī, rursum dimissa reportat,
 400 Paciferae frugis paruum libamen oliuæ.
 Tantus ad indicium hoc magni cū laude parentis
 Captiuam fletus, quo se gaudere reuelant
 Exoritur: quantus muris quū victor acerbus 505
 Insultat subitum obsessis, si forte feratur
 405 Auxilium: quantus quū iudice missa modesto
 Addictos rursus vitæ sententia reddit:
 Quantus in ambiguum funus quū vita recurrit
 Inter lugentum lachrymas & gaudia fletus: 510
 Postea quā rursus speculatrix arua patere
 410 Nunciat, hoc ipso terris quod missa receptis
 Non redijt, taedet pigras perferre latebras:
 Et iuuat ad coeli ventos spirare patentis:
 Atq; animam aetherio laxatam pascere sensu. 515
 Sed nulli claustro fas est exire patienti,
 415 Donec reliquias illuc qui iusserat orbis 2)
 Ingredier, iubeat sacris excedere claustris,
 *Coelitus admonitum fida cum coniuge Noë,
 Cūq; domo, & natis pariter nuribusq; pudicis: 520
 Et noua deductis iterum dare rura colonis:
 420 Cunctaq; succiduae seruata animantia prolī,

1) om. u. 491.

2) om. u. 518.

- *Iam captiua diu claustris emittere apertis,*
Quae bonus humanos opifex seruarat in vsus:
 Quę postquã data porta, ruunt: pars aëra pennis,
 Pars saltus, syluasq; petunt: pars mersa cauernis 525
 425 Infoditur, patulis: terrae pars libera campis,
 Exultat siccis, & prato vernat aperto.
 At vero mundi sortitus regna secundi
 Cuncta oculis Noë lustrans, ac mente capaci
 Accipiens, animumq; volens saturare replendo: 530
 430 *Cuncta haurit, rapido perlustrans omnia visu.*
Miraturq; nouum solito fulgentior orbem
Tum mage sol rutilus: ridet maiore sereno
 Laeta poli facies: & desperata virescunt
 Foetibus arua nouis: sed adhuc versatur imago 535
 435 Ante oculos, tantae semper memoranda ruinae,
 Inter aquas quid pertulerint: quid munere sacro
 Non etiam tulerint, fremeret quū verbere saeuo
 Pontus: & illas contemneret archa procellas.
 Cumq; suis Noe quã *prompta & lata reuoluit* 540
 440 *Se circum summi fuerit largito patris.*
Cogit & attonitos mirari ac voluere secum,
Vnde tot esca animis toto suffecerit anno:
 Quis potus, namq; hoc constat si caetera vitae
 Suppeterent, clausos dum fluctuat archa *perire* 545
 445 *Inter aquas potuisse siti: nisi rector olympi*
Humano prorsum auxilio, donoq; carentes
 Sustinuisset, eo quo condidit omnia nutu.
 Ille etenim longe perituros carcere noctis
 Affectu lucis spoliatus, virtute repleuit, 550
 450 Ille vt tam segnem possint perferre quietem,
 Infudit pigri placidum torporis amorem:
Iam quid enim nō omnipotēs sua dextera possit,
Qui gelidi raptim mersos sub gurgitis vndas
Quū visum est ardere facit: flāmasq; sub ipsas 555
 455 *Algere inuectos: & qui nunc tempore paruo*
Posse perire homines docuit mergentibus vndis
Ostendet flammis atq; vndis posse renasci.

Finis lib. secundi.

Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis commentariorum in Genesin liber tertius.

- Talia mente gerens venturaq; secula cernens
 Nō prius officij quidquā *seruatus* inire
Cōstituit: quàm sacra Deo laudesq; rependat,
 * *Gratesq; euaso referat discrimine Noë.*
- 5 *Mox nūeo sacra exurgunt altaria saxo:*
Agnovitq; haec prima recens altaria mundus: 5
Antea totus enim conuexo tramite coeli
Templū mūdus erat, tū dudū ad sacra paratis
Affuit è gregibus septenis hostia praeceps:
- 10 * *Seu volucrū ex specie, mollis quas sustinet aēr:*
 * *Sive ex ijs quae terra parit: nā septima quaeq;*
Aris sternuntur deuota animalia sacris,
Aethereo tum mox ignis demissus olympo 10
Libat odoratos ad sacra altaria foetus:
- 15 *Ambrosiumq; Deo flagrant holocausta vaporē.*
Et quanquam nostri nil muneris indiget ille
Totius mundi dominusq; Deusq;: suorum
Attamen officijs venerari & munere gaudet: 15
Qui lymphis tandem sic Noe affatur adeptis:
- 20 *Et si parua fuit tanto pro crimine poenae*
Vltio, vindicibus pluuijs, coeloq; refuso
Tot scelerum damnasse reos, sedemq; nocentem
Terrarum mage diffuso purgasse profundo: 20
Non tamen offensi feriemus verbere tali
- 25 *Vlterius mortale genus: quāuis ruituras*
Per varium facinus, per crimina pristina rursus
Humanas mentes videam, gentesque profanas:
Non tamen interea cessabit dextera vindex 25
Supplicia iniustis quę reddat, præmia iustis.
- 30 *Vos igitur quos vita probat iustissima nobis.*
Crescite securi, et foecunda prole referte
Arua, nouosq; greges longis distendite terris:
Seruabunt elementa vices, cunctisq; diebus 30
Sparsis seminibus reddetur debita messis.
- 35 *Curret opus mundi compar, discordibus horis:*
Aestati certabit hyems: ac tempora librans
Veris & autumnī fugiens replicabitur annus.
Vosq; (quibus regnum solidi permisimus orbis) 35
Tota tremet, metuetq; ampli substantia mundi.

- 40 *Imperitū ecce damus vobis res prorsus in omnes: 1)*
Totq; inter species rerum quae sponte mouentur
Carnea mēbra quidem vestros largimur in vsus. 40
Quanquā interdictum vobis a sanguine viui
Esse volo: quē si quisquā ederit, haud secus acris
- 45 *Illum iudicij plectet sententia: quān̄ si*
Hauserit humana fluidum de caede cruorem
Quem repetā semper vindex, adeoq; requiram, 45
Vt mihi non solus pendat rationis habundans
Supplicium, sed bruta etiā, cruor omnibus aequē
- 50 *Sit sacer humanus: verum ne postea quisquam 2)*
Diluuium metuat, tali sit foedere tutus. 50
Quum leuis in nebulas pēdēs se verterit humor,
Et nigras cumularit aquas in cōcaua nubes,
Effundam radios, & pulchrum circite summo
- 55 *Arcum componet mihi solis imago recuruum:*
Pingentem connexa poli, qui luce colores 55
Exhibeat varios, & in aera dissipet imbres. 3)
Quod sibi venturi specimen praesumere signi
Posteritas secura potest: vt foedere tali
- 60 **Post haec diluuium credat non esse timendum.*
Talibus attenti imperijs cū cōiuge Noë 60
Post habitas domino grates, laudesq; repensas,
Certatim & limo dulciq; vligine laeta
Arua pater natiq; simul, queis firmitus aeuum,
- 65 *Mox subigunt rastris, & semine rura maritant. 65*
Tum vere effusis latē densissima campis
Herba virens, flauas quū durauisset aristas,
**Solis ob ardores in frugem lacte gelato*
Reddit multiplicem cumulado foenore messem.
- 70 *Et noua praegrauido iam palmite vinea, diti 70*
Luxuriat fructu, torta; ex arbore nectar
Parturit, & duro nascentia pocula ligno.
Forte Deo Noë celebrabat laetus honores
Indulgens sacris epulis, vinūq; propinans
- 75 *Prima è vite nouū: quo demum largius hausto 75*
Hinc alto gravidus somno mēbrisq; solutis
Non bene cōposita quū veste iaceret, humiq;
**Prostratus spectanda daret genitalia natis*
Mēbra suis: vni tibi Cham deterrime risum
- 80 *Mouit origo tui: nec iam peccasse sat vni 80*
**Esse tibi credens, fratres aspergine culpae*

1) om. u. 38. 2) om. u. 49. 3) om. u. 57.

	<i>Contendis maculare tuae: sententia multò</i>	
	<i>Quos melior, meliorq; animus detecta parentis</i>	
	<i>Obiecta docuit celare virilia palla: 1)</i>	80
85	<i>Nam patrium auersis manibus texere pudorem</i>	
	<i>Sem simul atq; Iaphet, tali dignissima patre</i>	
	<i>Pignora, quos ideo fratris dedit esse minoris</i>	
	<i>Iure pater dominos somno vinoq; solutus.</i>	85
	<i>*Qui mox natorum euigilans benefacta suorum</i>	
90	<i>Et Cham demeritum tali mercede rependit.</i>	
	<i>Cham tu inquit, maledictus eris, seruusq; tuorū</i>	
	<i>Aeternum fies ventura in secula fratrum.</i>	
	<i>Sem vero benedictus erit: fratremq; minorem</i>	90
	<i>Participem secum cōmuni sede bonorum</i>	
95	<i>Efficiet, quorum late possessio currat. 2)</i>	
	<i>Haec fatus senior, quum iā decurreret annos</i>	95
	<i>Mille minus decies quinos: in pace quieuit.</i>	
	<i>Interea domini dum sancta in lege vigeret</i>	
	<i>Posteritas multis iamq; aucta nepotibus, & se</i>	
100	<i>Coelorum ac terrę domino cōmitteret vni: 3)</i>	99
	<i>Tunc sanctis hominum parebant omnia iussis:</i>	106
	<i>Terra grauis, liquidum pelagus, vegetabilis aër.</i>	
	<i>*Non opus arte illis, coelesti namq; magistro</i>	
	<i>*Omnia discebant: sed postquā in crimina mūdus</i>	
105	<i>Exijt & late vicijs sese abdidit imis,</i>	
	<i>Perdidit insigne hoc munus dānata propago:</i>	
	<i>Oblitamq; Dei plures effingere diuos</i>	110
	<i>Non prouit: tanti est supremi obliuio patris.</i>	
	<i>Tum grauis inuictor loeti cessare capaccm</i>	
110	<i>Fraudis materiem non passus, cuncta maligno</i>	
	<i>Subdidit arbitrio, quo fatum induceret orbi,</i>	
	<i>Suaderetq; Deum vel iam non esse, vel ista</i>	115
	<i>Inferiora huius cōtemnere munia mundi.</i>	
	<i>Ergo res hominū cunctas euentaq; rerum</i>	
115	<i>Quae domino fuerat par assignare supremo, 4)</i>	118
	<i>Assignare vagis persuasit subdolos astris: 5)</i>	145
	<i>Atq; auium spectare fibras, motusq; volantum, 6)</i>	147
	<i>Et studio ingenti magice scelus intulit artis.</i>	163
	<i>Et plures creare Deos, idolaq; muta</i>	
120	<i>Aut magis idolis latitantem semet in ipsis</i>	165
	<i>*Suasit adorari: multo mage dignus aduri.</i>	
	<i>Inq; nephanda prior descēdit crimina Nemroth</i>	

1) om. uu. 81 et 82.

2) om. uu. 93 et 94.

3) om. uu. 100—105.

4) om. uu. 119—144.

5) om. u. 146.

6) om. uu. 148—162.

- *Impietatis apex, Cham seruo è semine natus,*
 Mole & mēte gigas, *Babylonia regna gubernās*
 125 *Persarum hic animos capiens venator iniquus,*
 A veris domini sacris traduxit ad ignem. 170
Nec modo plus aequo cupidis hac arte sagaci
 Ille caput scelerū, mundi *infensissimus* hostis
 Illusit curis hominū, sed mentibus ipsis
 130 *Irruit: & sensus penitus descendit in omnes:*
 Mox & in affectus: nā quū patris vnica proles
 Spem generis loeto secum traxisset accerbo 175
 Infoelix *Nemroth* lachrymas noctesq; diesq;
 Continuans hebetiq; trahens plangore querelas
 135 *Dū furit, & raptum quaerit per singula natum, 1)* 180
Effecta moestum solatur imagine luctum: 2) 182
Et pario effectā filij de marmore formam
 Credidit *infoelix* incluso viuere sensu:
 Et questus audire suos, *mox inde* dicatis
 140 *Erectisq; aris diuinis addit honores: 3)* 185
Inq; loco iubet esse Dei, tum protinus omnes
 Amplexę gentes scelus hoc, *crimenq; sequutae, 4)* 191
 Pro dijs queq; suis charos habuere parentes.
 Post etiam *simili reges in honore locarunt*
 145 **Dixeruntq; Deos: quorū sub nomine mendax*
Graecia, dum veris falsa insinuare laborat: 195
 Addidit obscuras vanis rationibus vmbas,
 Excusans tumulos atq; *indita nomina bustis:*
 Donec per species sese dementia cunctas
 150 *Proderet, & minimis rebus mēbrisq; pudendis*
Nomen inane Dei mundo ridente daretur. 200
Talibus errorum salebris fomenta daturus
Ambigua inuentor loeti responsa ciebat:
 Vsus ad insidias aut igni, aut fonte calenti,
 155 *Aut terra ex antris ventos spirante loquaces:*
Et falsum vani sibi nomen Apollinis indens. 205
Talibus à domino gentes trux ille remotas
Captabat laqueis, quò ducens quumq; volebat:
Tanti est à sancto domini discedere cultu. 5)
 160 *At vero egressi vnde sumus, redeamus ad illam* 210
Maiorum seriem: quae paucos aucta per annos
Vsque adeo excreuit, quòd mox oriente relicto
Inde nouas alio compulsu quaerere sedes,

1) om. u. 179. 2) om. u. 181. 3) om. uu. 186—189. 4) om. u. 192
 5) om. u. 209.

- **In campum (Semnaar veteres dixerunt) patentem*
 165 **Perueniunt: quumq; his etiam discedere terris*
Cogitur, in varias partes spargenda iuuentus:
Coepit in haec moestas trissima uerba querelas. 215
Hou quam non certus vitae status ordine coepto
Fert homines? quàmq; ignaros vel prospera fallūt
 170 *Per varios casus? quàm voti summa petiti*
Tendit in aduersum? iam nos (si dicere fas est)
Quòd sperata patrū precibus numerosa nepotū 220
Creuit turba, piget: quod iam spargēda per orbē
Exilio cumulata manus, perituraq; longe
 175 *Finibus a patrijs: nos ergo siccine tandem¹⁾ 223*
Longa pauperie defecta, inhonoraq; mēbra 228.
Ignotis dabimus passim tumulanda sepulchris?
**Nec saltem miseri tumulis claudemur auitis?*
 180 **Nullaq; erit nostri post mortem fama superstes? 230*
Quare agite ò iuuenes dū vires turba ministrat
Quae vobis superest, quae finem nesciat ullum
Egregiam aeternis famā dimittite factis:
Vrbem condamus, cuius sub moenia turrem
Vsq; attollamus, donec pingentia coelum
 185 *Sidera, & excelsi conuexa attingat olympi. 235*
Nescia posteritas vt nos hinc orbe relicto
In coelum migrasse putet: sic mota iuuentus
Contemnunt cautes, & quidquid monte reciso
Defluit: ac domitae fictos de viscere terrae
 190 *Constringunt igni lateres, operisq; futuri 240*
Materiam proprio malunt debere labori:
Hanc interstratū sic necit vtrinq; bitumen,
Vt solidas simulent circumdata moenia cautes.
Mox turris properata subit, mox vertice nubes
 195 *Transilit, ac fruitur coeli propiore sereno. 245*
Tum pater omnipotens caelesti voce senatum
**Congregat angelicum: turbęq; insana superbe*
**Facta stupens, isthęc regni consortibus infit.*
En terrena phalanx quo iam temeraria pergit
 200 **Cernitis, & quantos imprudens tendit in ausus. 250*
Mortali quae structa manu contigere celsos
Credit posse polos, & ad aethera ducere nostrum.
Quū nemo indutus terreno corpore coelum
Ascendat, nisi qui coelo descenderit alto.
 205 *Sed quia gens vna est, eadē quoq; forma loquēdi*

1) om. uu. 224—227.

- In cōponenda persistent turre: nec ante
 Desistent quam mutua opus consensio coeptum
 Finierit: tanta est humanae insania mentis.¹⁾ 255
 Ergo agite, (vt vetitū norint quod posse negatū est) 257
 210 Iam descēdamus, tunefactaq; corda superbo
 Consensu varij turbemus vocibus oris:
 Vt quod peccarunt concordis crimine mētis, 260
 Confusae damnet melior discordia linguae.
 Dixit, & intentos operi molemq; leuantes
 215 Mentibus attonitis *subiecta obliuio* primum
 Intrat, & ignotae subijt perfectio linguae.
 Increpitant operis studio cessante magistri 265
 Cunctantes socios, sed vocem nemo remittit
 Non intellectis, *quod* siquis tentat, *inane*
 220 Sibilat, aut rupti fremitu sermonis anhelat:²⁾
 Sic vanum praua susceptum mente laborem 270
 Destituit frustrata manus: iam nemo propinquū
 Nemo patrē sequitur: quē quisq; intelligit, *addit*
 Adglomeratq; sibi, *sociūmq; adiungere curat.*
 225 **Dumq; perit diuisa huius cognatio gentis,*
 Gentem lingua facit: sparguntur classibus aequis
 Diductasq; petunt vario sub sidere terras. 275
 Haud aliter volucres campi per mollia plana
 Quas gregibus mixtis errare & quaerere victum
 230 Persuasit securā dies, quum nocte propinqua
 Frondea tecta petūt: *exempto cum* grege turba
 Vulgus quaeq; suum sequitur, rapidoq; volatu 280
 Miscētur similis qua duxerit aut color, aut vox:
 Sic tunc in partes populus se dissecat vnus:
 235 Et species fit quaeq; genus, longeq; remotis
 Considunt terris, atq; orbem gentibus implent
 Nec tamen hoc sacri (quum sit sua poena nocētū) 285
 Muneris est vacuum: nam quamuis vltio iusta
 Haec fuerūt, quos non tetigit reuerentia coeli
 240 Quae sedes propria est mundi rerumque parenti,
Vt nec se agnoscant verba inconsueta loquētes:
 **Attamē id multū quod raptō hoc foedere cautū est*
Ne quam paucorū attulerat persuasio culpam, 290
Cunctorum assensu rursus contingeret omnes:
 245 Et faceret cōmune nefas: ne *praelia dura*
 Et rabido populis mors arcessenda furore
*Bellum illis ciuile foret: sic profuit illis**

1) om. u. 256. 2) om. u. 269.

	<i>Inq; bonum versa est primae diuisio linguae.</i>	295
	<i>Quāquā nec prorsum sublata Hebraea loquendi¹⁾</i>	
250	<i>Consuetudo fuit: quum tunc permanserit oris</i>	298
	<i>Hebraei sonitus, sermoq; antiquus, in illis</i>	
	<i>Qui culpae expertes pars non iniusta fuerunt</i>	300
	<i>Natorū quos Sem genuit, custodia iusti</i>	
	<i>Quos tenuit: dominiq; etiā reuerentia summi.</i>	
255	<i>Sed postquā toto dementia percita mundo</i>	
	<i>(Vt taceam magici scelus intolerabile monstri)</i>	
	<i>In truncos & saxa etiam duriq; metalli</i>	305
	<i>Arte cauas species, & cassas luce figuras</i>	
	<i>Impegit mortale genus: mentesq; supernis</i>	
260	<i>Intentas fregit: terraeq; addixit inertī,</i>	
	<i>Conuoluitq; simul foedae contagio labis,</i>	
	<i>Non secus aethiopum feruentibus excita terris</i>	310
	<i>Nubila, morborum corrupto tramite coeli²⁾</i>	
	<i>Dum currunt, quisquis percussus fulmine loeti</i>	
265	<i>Ingenuit, simul ipse ruit, quicumq; cadentem</i>	
	<i>Conspexit, cecidit congestaq; funera passim</i>	315
	<i>Dira lues strauit, camposque reliquit inanes.</i>	
	<i>Sic tunc praecipiti complexos mole furoris</i>	
	<i>*Ne nihil infectum toto dimitteret orbe</i>	
270	<i>Cōprendit repetens, quos iam dimiserat error.</i>	
	<i>Donec Chaldaei generis de semine Thare³⁾</i>	319
	<i>Vir iustus metuensq; Dei cum stirpe suorum</i>	322
	<i>Vrbem aliam moresq; nouos, sedemq; requirens</i>	
	<i>Mansit in Assyrijs demū nouus accola Carris.</i>	
275	<i>Qui quadragenis lustris vbi vixit & vno</i>	325
	<i>*Infaustam haec vitam foelici morte redemit.</i>	
	<i>*Huic meritis patrē & sanctis virtutibus aequans,</i>	
	<i>Aut longè superans, successit filius Abram.</i>	326
	<i>Vir coelo dignus, nam primo a lumine vitae</i>	
280	<i>Verum mente Deum venerans, gentilia sacra</i>	
	<i>Auersatus erat, quē postquā morte parentis</i>	
	<i>Iussa sequi iam posse Dei, sine fraude liquebat:</i>	330
	<i>His dominus famulū meritis dignatus adire est.</i>	
	<i>Quādoquidem toto te solū inuenimus orbe</i>	
285	<i>Quem sincera fides innat, & reuerentia nostri:</i>	
	<i>Linqe procul sedes patrias, terramq; nocentem,</i>	
	<i>Pollutamq; domum: cognatio tota prophana est</i>	335
	<i>Et fugienda tibi: terrae melioris in agros</i>	
	<i>Me duce peruenies: ne sis pars gentis iniquae</i>	

1) om. u. 297.

2) om. u. 312.

3) om. uu. 320 et 321.

- 290 Qui sanctae caput esse potes: tum sacra dicabo
 Quae maneant benedicta tibi, nomenq; per omnes
 Magnificū reddā populos, bona cuncta repēdēs: 340
Et benedictus erit tibi qui benedixerit: atqui
**Qui maledicta tibi conuiciaq; ingeret, ille*
- 295 *Confestim maledictus erit, benedictio per te*
 Spargetur tribubus cunctis, aeuoq; futuro.
 Dixit, & imperijs mentē quae pareat indit,
 Promissisq; pijs credat, mora nulla repente 345
**Dicto intercedit domini: sed protinus Abram*
- 300 Cū gregibus varij generis, famulisq; paternis,
 Coniuge cū fida, chari cum pignore fratris,
 Cui Loth nomen erat, digressus, limite recto
 Ignotum sibi carpit iter: mollissima laetas
 Praebent arua vias, blandumq; fauētibus austris 350
 Arridens nullis turbatur motibus aēr:
- 305 In Chanaam terras & regna vberima Sichem¹⁾
**Donec perueniens, didicit soboliq; sibiq;*
Isthaec in sortem imperij cessura futuri:
Vnde Deo supplex deuotas extruit aras, 355
- 310 Et veteres reuocās, cultor nouus auget honores.
 Inde petit Bethel sedes quae lecta beati
 Hospitijs sacrata Dei: cunctasq; superbis
 Excessit meritis terras, quandoq; secundo
 Post coelū numeranda loco: nam sede superna 360
 Dignior ista Dei, quae pignus lege salutis
 Emissum mundo tantum mirante paratum,
 Exciperet visa est, hominemq; remitteret astris.
 Hic quoq; solennes Abram pater extruit aruis.
 Et linquenda nouis habitacula ponit in aruis. 365
- 320 Namq; fame rursus sedem mutare coactus
 Castra mouet, totāq; domū famulosq; gregesq;:
 Secum agit, & rebus cōmercia iusta rependens
 Intrat in Aegyptum: & Sarai appellare sororem
 Mauult quā uxorē, ne barbara pectora sancti 370
 325 Hospitis, in caedem stimulet furiosa libido.
Vnde & mox Pharaο radiantis imagine formae
Ictus inardescit, thalamosq; & foedera certa
Lege parat: longos isthaec connubia in annos
**Ducturus, ni longè aliter disponderet ille*
- 330 **Autor coniugij: cui quū minus ista placerent*
**Ecce pauor regi mersa formidine mixtus*

¹⁾ om. in uu. 352 sq. uerba 'donec . . intraret'.

	Ingruit, & subito quatit improba corda tumultu:	375
	Exterretq; animos niger horror & iplicat artus.	
	Vt rex sacrilegae gentis tam tristia vota	
335	Sentiret damnasse Deum, qui tale profecto	
	Consiliū infudit famulis, vt barbarus hostis	
	<i>Esse virum Sarai securum agnosceret Abram,</i>	380
	Quū foret expertus quā nō impune prophano	
	Appeteret ferro, quām nec uiduare liceret.	
340	Sponte igitur nulla violatam labe marito ¹⁾	
	<i>Reddit & ingenti cumulatam fruge remittit</i>	385
	In Sichem, Bethelēque suā: <i>quo deinde recepti</i>	
	<i>*Cum gregibusq; domoq; pater, cū cōiuge salua,</i>	
	Exercent campos, & pingua pascua late	
345	Immixtis carpunt gregibus: <i>dum iurgia crebra</i>	
	Inter pastores <i>patrui nata atq; nepotis:</i>	
	<i>*Dum non sufficerent capiendis arua duorum</i>	
	<i>Armentis angusta nimis: plenissimus ergo</i>	390
	<i>Abram iustitiae atq; obseruantissimus aequi</i>	
350	Quò dirimat lites, & iurgia tollat auara,	
	Vt natu maior, concessos diuidit agros:	
	Iunior elegit quā dulcibus vndiq; fuis	
	Rura maritat aquis, ripisq; vmbtantibus <i>inter</i>	395
	Labitur, & teretes saltus Iordanis amoenat.	
355	<i>Ergo quò fugiat pastorum iurgia ab Abram</i>	
	Declinās, <i>iūctos Sodomae</i> Loth migrat in agros.	
	Quū Deus hac Abrā moesti spe pectora firmās,	
	Ne mouearis ait fratris quòd prole relicta	400
	<i>Nunc solus videre tibi: innumerabile vulgus</i>	
360	Tu mihi solus eris, <i>populiq; idem autor amici</i>	
	<i>Suspice quadrifidi partes intentus ad orbis:</i>	
	<i>Inspice nunc austrum versus, septemq; triones,</i>	
	Quā sol exoritur, quā vespere concidit imo,	405
	Haec tibimet, proliq; tuae, populisq; tuorum,	
365	Concedam, aeternos <i>illis habitanda per annos.</i>	
	Queis tu etiam terris longè lateq; fruaris:	
	Surge, & quid pateāt gressu prius hospite lustra.	
	<i>Haec ait. Ille libens paret sedemq; relinquens</i>	410
	Emigrat, Chebronq; subit, subq; ilice <i>nigra</i>	
370	<i>Ad Mamre querceta pater tentoria figit:</i> ²⁾	
	Hic quoque solennes domino struit & colit aras.	
	Interea magno circum turbante tumultu	415
	Hostis adest, audus, varia quem dote referta	

¹⁾ om. u. 384. ²⁾ om. u. 413.

- Solicitat tellus, campis illisa resultat
 375 Vngula, & effusis errat populator habenis
**Aduersum Sodomę, p̄guissima pascua gentis:*
 Loth vero portis cum rege erumpit apertis,
 Et vicina manus regum socia arma ferentum, 420
 Secū equites peditesq; trahunt, distenditur agmē
 380 Confligunt acies pariter, sternuntq; caduntq;: ¹⁾
 Sed turpis Sodomae luxu emollita iuuentus 426
 Vt rūrsum exarsit repetitus clamor in iras,
 Vertunt terga metu: rapido pars moenia cursu,
 Pars montes, syluasq; petunt, pars septa cateruis
 385 Porrigit ignauas ad tristia vincula palmas. 430
Vt vero patruus captum Loth audiit Abram,
 Non fletu, quid enim fletus conferret inanis?
 Sed virtute parat fratri succurrere capto.
**Instructos igitur tercentum deligit omni*
 390 De grege bisq; nouē famulos, quos añ praeētes 435
Insequitur sensim, quā lentum prodidit hostem
Tendere praeda grauis: quorum de nocte silenti
Corpora (confluctu dum iam languentia duro
 Irrigat, & fessos dulcis sopor alligat artus)
 395 **Aggreditur, nil venturum sibi tale putantum:*
 Vt quum ieiuni rabies vesana leonis
 In pecudum saltu penetrauit septa volucris, 440
 Et dente atq; pede exanimat, cupidamq; vorandi
 Ira famem superat, dum meta doloris acerbi
 400 Iamq; ouibus vacuas effecerit vltima caulas.
 Haud secus ille duces somno vinoq; sepultos
 Stertentesq; Abram populos, regesq; trucidat 445
 Sic tamen vt nullus confundat castra tumultus.
 Nemo gradū sentit, nisi quē mens deficit & vox.
 405 Nemo sonum caedis, nisi quē mors excitat audit.
 Sanguine cuncta madent: sicco resoluta sereno
 Tellus tabe coit, gressumq; morante cruore 450
 Lubrica stagnanti titubant vestigia campo.
 Nec tamē omne animās gladijs occūbit apertis,
 410 Seruantur praedae: tanta est moderatio iusti
 Victoris: reliquos sparsit fuga turpis, & agros²⁾ 455
 Vsq; Damascenos instans formido sequuta est.
 At victor tanti nil motus laude triumphi,
 Inter equos, pecudūq; greges, populūq; receptū,
 415 Aut captum, gazasq; (auido quae pōdere victos

¹⁾ om. uu. 423—425.²⁾ om. in uu. 454 et 455 uerba 'quos . . capi'.

- Victoresq; mouent) *nīl prorsus concupit horum*
 *Magnificus, sed enim tanta inter gaudia mitis 460
 Et varios hominum reputans sub pectore casus,
 Omnes omnino praedas, & praemia belli
 420 Direptis passim populis, regi; reseruat:
 Non sibi se pugnasse docens, decimam tñ offert
 Hostibus excussae que vera est hostia praedae, 465
 Melcisedech, *vinumq; & panē: ab cede reuerso.*
Melchisedech rex ile Salem, qui munere tali
 425 Mystica prēmisit summi libamina Christi:
Cuius de manibus sumens ecclesia corpus
Viuificum panem, coelesti pota cruore est. 470
 *At vero hostili redeuntem è funere lassum,
 Omnipotens verbis solatur talibus Abram,
 430 Quandoquidē nullis cupidum te praeda subegit,
 Illecebris, precium fidei, mercesq; laborum
 Mecum plena tibi est: teq; & tua cuncta tuebor,
 Haeredi seruanda tuo, quem germine sero 475
 Progenitū, magè multo etiā pius auctor amabis.
 435 Nil est quòd metuas haeres tuus ille Damascus
 Vt fuat, ipse tuo cernes de semine natum:
 Accendat cuius patrios infantia sensus: 1)
 Suspice conuexum quàm denso lumine coelum 481
 Picta nocte micat: quantis congesta premantur
 440 Sidera sideribus, numerū quae obiecta recusent:
 Seminis hoc exemplar habes, stirpisq; futurae
 Multiplicis formam. Sic fatus finit: at ille 485
 Credidit, & nudae fidei consensio sola 2)
 Plenam ad iustitiae & meriti reputata coronā est.
 445 Atque adeò hęc Abrā tāta mercede docemur,
 Quanti sit meriti diuino credere Verbo: 490
 *Demeriti contra quanti non credere: namq; vt
 *Credidit hac rursus diuina voce meretur
 Solari: omnipotens dum verbis incipit istis:
 450 Ille ego sum Deus ac dominus, qui teq; tuosq;
 Chaldaea de gente tuli, tandemq; paternis
 Exceptum vicijs, terra meliore locaui:
 Vt de te genitus populus meus arua beata 495
 Incolat, & seriem longè lateq; propaget,
 455 Gentibus expulsis, quas foedo errore parentum
 Sacrilegas ritus olim fecere prophani:
 Quod cūctabūdas nimium quia credere differs,

1) om. u. 480. 2) om. u. 487.

	Trinam sume mihi <i>trina</i> iam fronte iuuenecam,	500
	Cum qua par <i>amnis</i> blando grege lecta capella,	
460	Aequaeuusq; aries, nostro mactetur honori:
<i>Casta quoq; humanae turtur coniuncta colūbe.</i> ¹⁾	
	At verò volucrum non sentiat hostia ferrum:	505
	<i>Tantum intermedias pecudes discindere cura:</i> ²⁾	
	Quas sic diductas mundis distinguo arenis,	
465	<i>Vt membris coeant altrinsecus aemula membra.</i> ³⁾	509
	Dixit, at ille Dei monitus seruare libenter	512
	Assuetus, raptim properat mandata patrare:	
	Sed quum dispositam quo iussa erat ordine, terre	
	Strauisset seriem, subito <i>manus</i> ingruit atra	515
470	Importunarum <i>predam</i> <i>insectata</i> volucrum:	
	Quę ne cōtactu violarent sacra prophano,	
	Vndiq; sollicitus cauet, & circumspicit Abram.	
	Sed quū opere attonitum tanto, nec sole cadente	
	Vinceret officij moles tam magna recepti:	520
475	Ecce niger terror, tremor horridus, & sopor itrat	
	Nuncia iussa ferens, venturaq; secula formans.	
	Credo, videbatur septum sibi cernere nilum	
	Hebraeę gentis populo, serosq; nepotes	
	<i>Ingentemq; supra numerum</i> cognoscere turbas:	525
480	Inde truces motus, deductaq; castra suorum,	
	Transmissū pelagus, <i>sed gurgite</i> mersa profundo	
	Agmina naufragiū nulla cum classe sequutum:	
	<i>Ereptosq; mari Hebraeos,</i> dehinc tota beatae	
	Regna Palęstinae populo patuisse reuerso.	530
485	Talibus attonito visis non defuit almus	
	Interpres, praenosce tuos, sobolemq; tuorum	
	<i>Inquit,</i> in externis <i>per secula quattuor agris</i>	
	Niliaci <i>illius sensuram dira</i> tyranni	
	<i>Imperia: at quū tot peregrina</i> expleuerit annos:	535
490	Seruitio eripiam, <i>gentemq;</i> vliscar iniquam.	
	Et reddam terris blando quas gurgite cingunt	
	Nilus & Euphrates: sed quū peccata nocentum	
	Gentis Amorrhæae populiq; haec regna tenentis	
	Explerint summam scelerū: digniq; paternis	540
495	Sedibus expelli fuerint: at tu tamen ante,	
	Longęuo foelix decedens limite vitae	
	<i>Ploratus natis</i> cum pace & munere nostro	
	Ad sanctos migrabis auos: sic fatus, & alto	
	Quū iam nox terris densas induceret vmbras	545

1) *om. u. 504.*2) *om. u. 507.*3) *om. uu. 510 et 511.*

- 500 Signū è monte dedit, *confestim fumeus istic*
Apparet clibanus, lampasq; ignita videtur:
Tum sacras epulas mediumq; inuecta paratum
Præcipiti cursu delibans flamma vorauit.¹⁾
 Interea certus regni prolisq; futurae 555
- 505 *Munus adire patris cupit Abram: casta sed vxor*
Abnuat officium, quòd inanem effoeta senectus
Iamq; vterum sibi fecisset: sed dulce mariti
Pignus spemq; nouā quacunq; ex pellice fusam
 Esse suam credens, famulam (cui iunior aetas 560
- 510 *Agar nomen erat, tellus Nilotica origo)*
Subrogat in thalamos, p̄cibusq; adgressa maritū,
Seruili semen concredere perpulit aluo.
Ast anima vt primum suscepta viuere sensit 565
- 515 *Agar ventris onus, fastu tumefacta superbo*
 Despexit dominā: & dominā cui matris amorem
 Debat, causamq; sui furiosa tumoris.
 Recte igitur flagris hanc vir iustissimus Abram
 Coniugis addixit: quorum magis acta pudore
 In deserta procul secretaq; lustra ferarum 570
- 520 *Abditur indignans, quā exul nec spernere cessat:*
Sed rursus obsequio priuās quod debuit, illam
Contemnit quo more potest, mauultq; pericla
Desertae perferre viae: ni missus olympo
 Angelus occurrat, famulamq; ad pristina rura 575
- 525 *Restituat miti dominae, blandoq; refectam*
Hortatu, melius iubeat sperare reuersam.
Et nomen nati doceat, moresq; manusq;,
Innumerosque greges tali de stirpe futuros:
 Quo maiore rexit voto iam certa futuri: 580
- 530 *Et partu dominum fecit prior ipsa parentem.*
Quum iam decursi spacijs foelicibus aevi
Supra octoginta quum sex excluderet annos,
Ad quos bisseñas quum iustus & insuper vnam
 Adderet ęstates: solito hunc rursus pater almus 585
- 535 *Alloquio dignatus adit: iussitq; senectam*
Ducere foelicem: simul et promissa reuoluit,
Et quā mercedem expectet: tum corpore prono
Abram suppliciter dominum prostratus adorat.
A quo mox audit firmata voce futurum
- 540 **Se patrem innumerae gentis, lateq; parentis:*
**Et cuius venient etiam de semine reges.* 590

¹⁾ om. uu. 550—554.

	<i>Hoc tamen à reliquis iussus discernere siguo</i>	
	<i>Hebraeam gentē populis, vt sponte resecta</i>	
	<i>Carne superuacua se circumcidat, & omnem¹⁾</i>	593
545	<i>Masculi sexus presentemq; atq; futuram²⁾</i>	595
	<i>Progeniem: iussus pueros à matre recentes</i>	597
	<i>Atq; rudes vitae dum mens ignara dolendi est,</i>	
	<i>Praeputio exutos, octaua luce sacrare.</i>	
	<i>Quod qui tam sanctum corrūpere testamentum</i>	600
550	<i>Auderet, cessans legi inseruire rogatae:</i>	
	<i>Exhaeres fieret regni, vitaeq; futurae.</i>	
	<i>At simul vt vero sibi crederet argumento</i>	
	<i>Venturas aliquādo suo de semine gentes</i>	
	<i>Innumeras, nomen domjnus cōmutat vtriq;. ³⁾</i>	605
555	<i>Non Sarai tibi ait, sed Sarra vocabitur vxor,</i>	
	<i>Et tu non Abram sed nomine clarior aucto</i>	
	<i>Venturae Abraham posthaec vocitabere genti.</i>	
	<i>Quod cōmune ideo tibimet cū cōiuge vera est</i>	610
	<i>Promissi quoniam (nihil est re certius ista)</i>	
560	<i>Mater erit generis, teq; annum sole remenso</i>	
	<i>Esse patrem faciet, quāuis ridenda putetis</i>	
	<i>Virtutis promissa meę: nec vestra senectus</i>	
	<i>Impediat, quin diuini sententia iuris</i>	615
	<i>Aeternos semper maneat stabilita per annos.</i>	
565	<i>Sed tamen ignoscam dubijs, pueroq; futuro</i>	
	<i>Imponam nomen quod culpā hanc arguat Ishac:</i>	
	<i>Qui nostri indubie seruato foedere pacti</i>	
	<i>Haeres certus erit, cuncta cum stirpe suorū. ⁴⁾</i>	620
	<i>Nec tamen Ismael Agar de semine natus</i>	
570	<i>Expers dotis erit: nostro nam munere fultus</i>	
	<i>Milia multa virūm de se ventura potentum,</i>	
	<i>Bissenis pariter ducibus regnanda creabit:</i>	
	<i>Dixit, at ille auidus pactū accelerare receptum</i>	625
	<i>Iam centum pulsans annos, iam pubere nato.</i>	
575	<i>Se primum, gnatūq; suū, cunctosq; clientes</i>	
	<i>Ac famulos oēs quo iussum est stigmatē signat,</i>	
	<i>Et populū facit esse nouū, fontemq; piorum:</i>	
	<i>Vna eademq; uia, tanta est deuotio, legem</i>	630
	<i>Accipiens explensq; fidē: Quid nō meret ergo</i>	
580	<i>Tam praesens veloxq; fides? nā non timor istud</i>	
	<i>Sed syncerus amor famuliq; probatio iusti est.</i>	
	<i>Quodlibet imperium placida sic mente subire</i>	

¹⁾ om. u. 594. ²⁾ om. u. 596. ³⁾ om. u. 606. ⁴⁾ u. 619 sq. hemistichia transposita.

- Vnde Deum sibi promeruit: nempe antea tantū* 635
 Audiri solitus, meritum post tale ministri
 585 *Iam patitur cerni: quumq; indignatio iusta*
Vltorem stimulet, mortales non tamen ille
Respuit aspectus: nam quum damnare pararet
Crimina terrarum, flammisq; abolere nocentes, 640
Aut verum aut qualem norat se posse videri
 590 *Et nomē numerumq; Abraham prodidit ipsum.¹⁾*
Illi nāq; domi Manre in conualle sedenti
Tres subito apparent angusta luce micantes. 645
Abraham tanti stimulatus imagine visus
Procurrit, dominumq; solo prostratus adorat:
 595 *Tresq; etiam supplex fornix veneratur in vna,*
Queis vt, mente pia liceat seruire, precatur:
Et refici in medios aestus tendentibus horis 650
Non dedignentur, famuli mensisq; cibusq;:
Vsquae adeo visus inter sensusq; vigentes
 600 *Errabat dubitans hominis substantia an esset,*
Quē norat mens esse Deum, tamē annuit ille,
Officiumq; pij non aspernatus alumni 655
Oblatosq; cibos, mensasq; sacrauit amicas.
Vt vero ablatis epulis mensisq; remotis
 605 *Hospitibus visum est illinc discedere, tum mox²⁾*
Inde mouēs gressus, lateri comes haeret euntum 663
Hospes ouans: tristiq; quatit cōcussa pauore
Pectora, & attonitū venerabilis attrahit horror.
Quippe videt vultus tacitos, visusq; seueros, 666
 610 *In Sodomā dominū iuncta vibrasse Gomorrha,*
Pacis & emissos famulos, ireq; ministros:
Et quum cognoscet tanta quid mole patraret
Archanum paudente Deo, caussamq; docente³⁾ 670
Vltro audet dominū scrutari an perderet urbem, 673
 615 *Errantis populi per crimina cuncta nocentem,*
Si quinquaginta morū probitate piorum 675
Spectatos aleret: quumq; ipsi diceret, illis
Si numerū talē inuenio mihi parcere certū est.
Quid si quinq; minus fuerint, tum subdidit? & quid
 620 *Si quadraginta soli? quid si minus illo*
Fortē decē numero? Quid si bis quinq; dabuntur 680
**Innocui? non & tu vrbi Deus optime parces?*
**Quumq; etiā numero se velle ignoscere tali*
Dixisset, famulum in medio sermone reliquit

1) om. u. 643.

2) om. uu. 659—662.

3) om. uu. 671 et 672.

- 625 Tendentē ulterius: seq; in sua regna recepit.
**Dimissi interea ciues è sede superna*
Angelici in Sodomae terras, Loth forte sedentē
 Ante fores vr̄bis, iam terris sole propinquo
 Inueniunt: qui quum miro splendore videret 685
- 630 Angelicos radiare viros. *descendere summo*
E coelo ratus, in terram prostratus adorat.
 Inuitatq; domum, noctemq; auertere tecto
 Euincit precibus simul et conuiuere suadet.
 Innocuosq; cibos, & pocula parca ministrat.
- 635 **Dumq; epulis sumptis somno indulgere pararēt:* 690
 Ecce sub occasum lucis, noctisq; recursum,
 Foeda manus vulgi si fas dixisse, virilis
 Prosilit, & iuuenim insanis pueriq; senesq;
Ignibus vruntur: Lothq; vt sibi tradat abuti
- 640 *Hospitibus, cogunt: quid non vesana libido*¹⁾ 695
Ausit? at ille volens populi mollire furorem 698
Insani, natas quibus illibata manebat
 Virginitas offert quoscunq; optarēt in vsus,
Ast effrēna cohors in deteriora profundi
- 645 **Lapsa mali, vicio sese immiscere minori*
 Vile putat, nisi se summis etiam implicet: ergo
*Infandū ut patret facinus Loth opprimit: & iam*²⁾
 Vi maiore agitant quàm quae virtute repelli 705
 Humana valeat: quum protinus hospes uterq;
- 650 Angelicas nudant mentito corpore vires.
 Et populi secum obeçcata mente furentis³⁾
Loth retrahunt: inq; ipsa domus secreta receptū 711
*Perdenda hortantur confestim abscedere terra.*⁴⁾
- 655 Qui sint, quid veniant, & quae praecepta ferentes 715
Mox explere velint, n̄l iam sermone patenti
Dissimulant: & ab hac se clade euadere saluum
 Posse, domumq; suā dicunt generosq; suosq;
 Colligere affines, & secum abducere mandant.
Ast illos simili cum vulgo crimine tactos
- 660 Inuoluit similis sententiā sana monenti 720
Credere dū nolunt: quāquā quōd credere nolūt
**Non est vt multū mirere, abscedere quū Loth*
**Id quoq; ridiculum quod cōsuluere putaret.*
 Quē lentum, pigrasq; moras sine fine trahentē,
 665 Hospes uterq; videns manibus cū cōinge raptū,

¹⁾ om. uu. 696 et 697. ²⁾ om. u. 704. ³⁾ om. uu. 709 et 710. ⁴⁾ om. u. 713.

- Virginibusq; suis, procul extra moenia ducit:
 Et celerare iubet montesq; euadere in altos, 725
 Tali lege data, ne *coelesti igne flagrantes*
 Post se respiciat *quisquã male cautus in vrbes.*
 670 **Loth vero metuens montes ne tardius altos*
Aggressum velox coeli praeuerteret ira.
 Ore Segor lachrymisq; petit *secura recessus*
Antra sui: lachrymas autẽ nõ sensit inanes, 730
 Concessumq; sibi donum speciale salutis
 675 Pluribus impartit, meritumq; è munere fecit.
 Et iam non solitas raptim obducentia coelum
 A patria virtute Deo miscente, coacta
 Nubila densarãt nebulas: sed quas rotat Aethna 735
 Quas vomit Inarime, atq; Apon' *feruētib'* vndis
 680 Exaltat, quas vicino concussa Veseuo
 Eructat tellus: Lycię quas seua Chymere
 Ora sinu vasto trinae fornacis anhelat,
 Et quocunq; loco fallentia sulphura velox 740
 Spiritus inflammãs angusto tramite fusus
 685 Effluit in lucem rupta tellure vaporans:
 Nõ quòd nõ possit pluuias quoq; vertere i ignes,
 Totum de nihilo potuit qui condere mundum:
 Sed maiore bonus iudex damnare paratu 745
 Mauult, quos miserens *urbis* morumq; ruinae
 690 Punit in exẽplũ: *mox durum elementa minãtur*
 Concurruntq; vndante globo: stipataq; flatu
 Queq; suo coeunt flammãrũ pabula in vnum
 Corpus, & *infandas* terras vrbesq; nocentes 750
 Sulphurei testudo tegit curuata metalli:
 695 Quã citus & vires angusto tramite sumens
 Spiritus incussam, tanto crepitare fragore
 Compulit, & crebro tonitrus *agitãte* corusco
 Cõsternare animos, *quotquot spectacula cernũt*
Talia: quĩnetiã Loth, heu miserabilis vxor 755
 700 **Seu tanto stupefacta metu, seu stultu cupido*
Illa fuit vetitum cõtra consurgere pactum
 **Foemineis innata animis: quae deniq; cumq;*
 **Causa fuit, Sodomã inspectans se ponẽ ruentẽ,*
Confestim poenas violata lege subiuit,
 705 In statnam conuersa salis, spoliataq; luce
 Sic animam infoelix cũ corpore perdidit omni:
 Vt nullum extaret forma remanente cadauer. 760
 Ocior inde Segor luctũ *prohibente* timore
 Horrificoq; malo *stupidus, mox* ingreditur Loth.

- 710 *Tum sol exoritur toto feruentior igne,*
 Irato fulgore micans, radiosque seueros
 Dirigit in Sodomā: qui postquā lumina flāmis 765
 Inuoluere suis, resolutaq; sulphura: nexos
 Secum praecipitant ignes, siccoq; liquore
- 715 *Dispensata suis stillant incendia thedis.*
 Fulmineus denso praeceps cadit aëre nymbus
 Inuoluitq; vrbes, & totis sequit in agris. 770
 Admixto stridore tonat, vincitq; querelas
 Flammea tempestas: quae postquā pabula terris
 Repperit incensis, ipsisq; insedit arenis,
 Erigit immensam coniuncto fomite metam
 Ignis, & a terris redeunt in sidera flammae, 775
 In cineres donec cautes tellusq; resultans
 Transeat, ac penitus mersę soluantur arenae.
- 725 *Depressisq; cauos consumpto cespite campis*
 Pandunt arua sinus, venisq; effusus apertis
 Consocians vires, qui terras strinxerat humor 780
 Priuatū gignit pelagus: Quidnā esse putemus
 Quod raptim lacus est mira virtute refertus
- 730 *Qui fuit ante rogos? sic omnipotētia summi*
Iudicis in gelidas ignem conuertere lymphas,
Ac rursus lymphas ardentē possit in ignem. 785
Nec tamen hic occulta vacāt mysteria, nā quod
Vndae hic sunt ubi flāma fuit: quod flāmea missis
- 735 *Desuper extinxit lymphis: fortasse notabat*
Luxuriae calidos ignes, fomentaq; primi 789
 *Peccato contracta patris coelestibus vndis
 *Extinctum quandoq; iri: proq; ignibus acris
 *Iustitiae, quibus illa olim lex dura vigebat:
 740 *Saluificis purgatū iri & lustralibus vndis.

Finis libri tertii.

INDEX SCRIPTORUM

quos Uictor aut respexit aut imitatus esse uidetur.

Aelianus de nat. anim. VII, 40: III, 153	Ouidius Her. epist. X, 9 . . . I, 362
Ausonius Mos. 362 II, 264	— — — XVIII, 89: — 67
Cyprianus Genesis 56 I, 270	— Met. I, 149 II, 252
— — 59 — 282	— — I, 344 sq. II, 496 sq.
— — 62 — 289	— — — 402 sqq. I, 208
— — 105 — 419	— — — 407 sq. I, 208 sq.
— — 125 — 519	— — II, 24 I, 283
— — 132 — 521	— — III, 419 III, 182
— — 139 sq. II, 208 sqq.	— — VIII, 553 II, 471
— — 144 II, 216	— — X, 307 I, 238
— — 238 — 364	— — XIII, 583 — 237
— — 255 — 402	— — XIII, 768 III, 54
— — 257 — 406	— Fast. I, 152 — 68
— — 347 III, 284	— — III, 338 II, 474
— — 416 — 411	— — V, 35 — 364
— — 464 — 493	— Trist. I, 11, 15 — 114
— — 471 sq. — 500	Plinius — N.H. XXXVII, 5 III, 131
— — 474 — 503	[Prud. Cath. V, 118 sq. I, 236
— — 503 — 546	Suet. Galb. 4 III, 158
— — 511 — 563	Stat. Theb. III, 146 I, 293
— — 529 sq. — 606	— — III, 682 II, 422
— — 590 — 698	[Valerius Flaccus I, 48 III, 438
— — 593 — 701	Uergilius Ecl. I, 15 II, 104
Ecclesiasticus 18, 1 I, 19	— — — 80 I, 230
euangelium Ioannis 1, 1 I, 4 sq.	— — II, 71 II, 35
— — 3, 13: III, 250 sq.	— — III, 25 I, 238
— — Matthaei 2, 6: III, 359 sqq.	— — V, 56 sq. Pr. 96
Horatius C. I, 3, 26 III, 22	— — VI, 31 I, 87
— — III, 4, 65 II, 367	— — VII, 57 — 300
— — Serm. I, 5, 9 sq. III, 545	— — VIII, 26 II, 307
Iuuenalis X, 174 — 194	— Georg. I, 47: I, 513, II, 81
Lucanus I, 368 II, 448	— — — 76 I, 235
— — III, 395 — 423	— — — 168 III, 615
— — V, 82 sqq. III, 204 sqq.	— — — 450 I, 58
Lucretius I, 4 III, 36	— — — 452 — 104
— — 196 I, 521	— — — 470 III, 516
— — 1018 (1102) — 87	— — — 472 sqq. II, 117
— — V, 1241 sqq. II, 100 sqq.	— — — 473 I, 97
— — VI, 827 sq. II, 224	— — II, 14 — 264
— — 841 — 270	— — — 47 II, 516 ¹⁾

¹⁾ Fortasse Uictor habuit in codice suo quod est in M ex corr. et in abc *auras*; cf. Iuu. Euang. I, 106, quo loco codd. omnes *auras* praebent.

Uergilius Georg. II, 58. . . III, 524	Uergilius Aen. III, 33 . . . I, 386
— — — 117. . . I, 240	— — — 73 . . . III, 663
— — — 136. . . — 237	— — — 214 . . . — 682
— — — 184. . . III, 62	— — — 268 . . . I, 134
— — — 440. . . II, 31	— — — 277 . . . III, 681 ²⁾
— — — 471. . . III, 570	— — — 282 . . . III, 60
— — — 521. . . II, 167	— — — 404 ^{sqq.} : II, 174
— — — III, 325. . . I, 63	— — — 412 . . . — 228
— — — 383. . . — 441	— — — 436 . . . III, 385
— — — III, 13. . . I, 120	— — — 651 . . . — 179
— — — 53. . . II, 525	— — — V, 249 . . . I, 357
— — — 61 ^{sq.} . . . III, 279	— — — 291 . . . — 349
— — — 78. . . — 419	— — — 331 ^{sq.} . . . III, 451
— — — 142. . . I, 234	— — — 857 . . . I, 136
— — — 262. . . — 287	— — — VI, 159(448): — 289
— — — 401. . . III, 650	— — — 202 . . . — 350
— — — 415. . . I, 236	— — — 220 . . . III, 74
— — — Aen. I, 40 . . . II, 380	— — — 520 . . . — 73
— — — 55 ^{sq.} . . . I, 293	— — — 528 . . . II, 300
— — — 83 . . . II, 524	— — — 543 . . . Pr. 87
— — — 124 . . . III, 415	— — — 608 . . . II, 43
— — — 164 . . . I, 255	— — — 761 ^{sq.} . . . I, 294
— — — 174 ^{sqq.} : II, 105 ^{sq.}	— — — 857 . . . III, 415
— — — 208 . . . II, 302	— — — 888 . . . — 178
— — — 224 . . . I, 49	— — — VII, 256 . . . Pr. 98
— — — 521 (XII, 888) . . . III, 16	— — — 445 . . . III, 427
— — — 598 . . . I, 335	— — — 660 . . . II, 516
— — — 627 . . . III, 230	— — — VIII, 8 . . . — 470
— — — II, 265 . . . — 444	— — — 23 . . . III, 372
— — — 274 . . . I, 540	— — — 27 . . . II, 173
— — — 369 . . . — 446	— — — 116 . . . — 502
— — — 399 ^{sq.} . . . III, 429	— — — 120 . . . III, 420
— — — 406 . . . — 430	— — — 193 . . . I, 473
— — — 418 . . . II, 116	— — — 220 . . . II, 96
— — — 427 . . . III, 391	— — — 348 . . . II, 14
— — — 558 . . . — 228	— — — 369 . . . — 456
— — — 691 . . . II, 84 ¹⁾	— — — 423 . . . III, 251
— — — 755 . . . III, 376	— — — 445 . . . II, 122
— — — 758 . . . II, 119	— — — 508 . . . III, 557
— — — III, 56 . . . II, 228	— — — 585 . . . — 419
— — — 167 . . . III, 288	— — — VIII, 38 . . . — 416
— — — 172 . . . III, 60. 531	— — — 131 . . . I, 403 ^{sq.}
— — — 234 . . . II, 222	— — — 222 . . . III, 30
— — — 255 . . . — 312	— — — 339 ^{sqq.}
— — — 511 . . . III, 438	— — — III, 439 ^{sqq.}
— — — 528 . . . I, 335	— — — 397 . . . III, 375
— — — 574 . . . II, 117	— — — 627 . . . — 500
— — — 579 ^{sq.} . . . — 127	— — — X, 468 . . . — 232
— — — 636 . . . III, 500	— — — 487 . . . — 630
— — — 646 ^{sq.} :	— — — 830 ^{sq.} : III, 265 ^{sq.}
— — — I, 446, III, 570	— — — XI, 71 . . . — 230
	— — — 276 ^{sq.} . . . III, 382

¹⁾ Habuit igitur in codice suo Uictor *auxilium*.

²⁾ Fortasse legit Uictor *medio in sermone*; cf. Probae cent. 684.

Uergilius Aen. XI, 515 . . . III, 6	Uergilius Aen. XII, 708 . . . II, 446
— — — 726 . . . I, 58	— — — 840 . . . III, 71
— — — 775 . . . II, 169	— — — 935 . . . — 758
— — — 813 . . . III, 429	— — — 938 . . . — 682
— — XII, 691 . . . — 449	— Culex 71 I, 233

INDEX NOMINUM.

- Abel II, 209. 323.
 Abrahāma III, 609. 646.
 Abram III, 326. 364. 380. 393. 399. 431.
 489. 491. 518. 556. 568. 589. 608.
 Achaemenius *i. q.* Persa I, 238.
 Adam Pr. 92, I, 220. 343. 381. 416.
 449. 523, II, 41. 196.
 Aegyptus III, 369.
 Aethiopes I, 287, III, 153. 310.
 Aetna II, 127, III, 735.
 Agar III, 561. 565.
 Alani III, 192.
 Amorraea gens III, 539.
 Apollo III, 131, (*Delphicus*) 205.
 Aponus III, 736.
 Arabes III, 10.
 Armenia I, 291.
 Assyrius I, 239; Assyrii campi I, 298,
 Assyriae Carrae III, 324.
 Auernus I, 182. 293.
 Babylon III, 167.
 Bethlem III, 357 (*cod. bethlen*, fort.*
bethlem), III, 386 (*cod. bechelem*).
 Cāin II, 208. 220.
 Cāinigenae II, 348.
 Carrae III, 324.
 Chaldaeum genus III, 322; Chaldaea
 gens III, 493.
 Cham III, 76. 88. 352.
 Chanae terrae III, 352.
 Chebron III, 411.
 Chimaera III, 738.
 Chōbarreni III, 456.
 Christus Pr. 123, I, 181, III, 490. 660.
 Damascus III, 477.
 Enoc II, 335.
 Enos II, 326.
 Eous II, 447, Eoae terrae III, 212 (*cf.*
 I, 224), siluae III, 9.
 Erebus Pr. 89.
 Eua I, 370. 397. 412. 497, II, 86. 95. 319.
 Eulantes I, 278.
 Euphrates I, 289. 299, III, 538.
 Fison I, 275.
 Fortuna III, 158.
 Galba *imperator* III, 158.
 Gallica rura III, 207.
 Ganges, *gen.* Gangētis I, 278.
 Geon I, 284.
 Germanae gentes III, 208.
 Gōmōra III, 667.
 Graecia III, 195.
 Hebraea gens III, 524, Hebraeum os
 III, 299.
 Hiberus II, 447.
 Hyperboreae noctes II, 449.
 Iaphet III, 78, *cf.* 90.
 Iesus Christus Pr. 123.
 Inarime III, 736.
 Iordanis III, 396. 788.
 Isac III, 618; *cf.* 613 *et Gen. 17, 17.*
 Ismāel III, 621.
 Leuci Galliae populus Sequanis *ui-*
cinus III, 207.
 Libye II, 448; *cf. Uerg. Georg. I, 241.*
 Loth III, 348. 398. 419. 431. 683. 694.
 699. 708. 711. 716. 721. 727. 755.
 762.
 Lycia Chimaera III, 738.
 Mambra III, 412.
 Mareotica messis I, 239.
 Medica pascua I, 291.
 Medus I, 237.
 Melchisedech III, 466.
 Moyses Pr. 106.
 Musae III, 131.

- Nembrod III, 166.
 Niliacus tyrannus III, 534, Niliacae aquae I, 285.
 Nilotica tellus III, 561.
 Nilus III, 523. 538.
 Nõë II, 519. 525, III, 3. 63. 71. 86. 212, cf. II, 381; acc. Noën II, 438.
 Olympus Pr. 63, I, 58. 134. 158, II, 437. 546, III, 10. 235. 574.
 Palaestina III, 530.
 Palaestinus ramus I, 241.
 Parium marmor III, 182.
 Persae III, 168.
 Persis I, 300.
 Phrao III, 372.
 Pyrrus, rex Epiri III, 131. 158.
 Sabaeus I, 240.
 Sāra III, 380. 607.
 Sarra III, 607.
 Segor III, 729. 761.
 Sem III, 78. 90. 301. 320.
 Senaar III, 213.
 Seth II, 322.
 Sicheu III, 386; gen. Sichae III, 353.
 Södöina III, 398. 426. 667. 683. 765.
 Syrus II, 315 (cf. prooem. p. 353).
 Tartara Pr. 87, I, 181. 474, II, 431.
 Tartesiaci frutices I, 240.
 Tharas, acc. Thārān III, 321.
 Themis III, 205.
 Tigris I, 288. 293.
 Uesaeus III, 737.

INDEX GRAMMATICAE ET ELOCUTIONIS.

- a III, 597 pueros a matre recentes.
 ablatiuus sing. part. praes. act. desinens in i, si adiectiuorum uice funguntur I, 51 sordenti nube, I, 531, II, 55. 124. 496, III, 203. 208; abl. abs. part. desinens in i II, 339 nouo mundi cultu uitiiisque carenti; cf. II, 514. — ablatiui usus: I, 131 quae uolitabat aquis, cf. 267. 455, II, 112; III, 374. 647 al. — I, 92 luxuriosa nouo limo i. q. nouo limo luxuriantia. — II, 383 posita degentem lege (in lege G), III, 361 pignus lege salutis emissum, 373 foedera certa lege parat, alterna lege I, 253.
 absoluentia ditem mundum cuncta I, 18.
 abundans rationis III, 46.
 accedere III, 227 uix ter centenos accedimus annos.
 accelerare patrem III, 556, cf. 625.
 accola i. q. incola I, 309, II, 171, III, 324.
 acnere Pr. 37 nonnulla uigorem ex aliis acnere (cod. cauere) suum, cf. II, 149 (Uerg. Georg. I, 123).
 accusatiuus pluralis desinens in is pernullis locis in codice legitur; sed cum aliis terminatio -es inueniatur atque eadem sit ratio in nominatiuo plur., in quo modo -es, modo -is scriptum est, cum deinde e et i in codice constanter confundantur, omnibus locis -es recepi. — acc. adiectiui aduerbii loco cum uerbis coniunctus: I, 438. 445. III, 350. — acc. cum uerbis passiuus constructus: I, 485, II, 38. — acc. durius omissus: III, 591 sq. discernere (eum eiusque familiam) se iussit.
 ad III, 711 ad Loth . . fatentur.
 addicere III, 307 sq. mentes superna spectantes fregit terraeque addixit inertis. — addictus i. q. morti addictus, (capitis) damnatus II, 508.
 adhuc I, 467 quod adhuc post crimina lapsum . . euocat, cf. 547.
 adlegare crimina caelo III, 145.
 adiunare II, 323 adiutis (i. q. auctis; adiuti Petschenig) uirtutibus.
 admissum II, 317 diluit admissum.
 aetas i. q. annus III, 585.
 aethera i. q. aether I, 154.
 aenum III, 452 nec tamen omne simul gladiis concidit aenum, 628 famulos signo eximit aeuo.
 affatu dignum censere II, 254.
 affectu (i. q. adpetitu) lucis spolians II, 550; cf. anorem torporis 552.

- agere *i. q. degere* I, 312.
 ales II, 173 alituum, *cf.* Uerg. Aen. VIII, 27.
allitterationis usus frequentissimus, cf.
 Pr. 4. 8. 9. 14 sq. 17. 18. 27. 28. 32.
 35. 39. 54. 61. 62. 71. 73 sq. 75 sq.
 77. 94 sq. 98. 101. 107. 110 sq. *ex*
libris ipsis pauca proferam exem-
pla: I, 164 sq. 259 sq. 297 sq. 443 sq.,
 II, 277 sqq. 364 sq., III, 109 sq.
 127 sq. 146 sq. 264 sq. 429 sqq.
haud raro binae in eodem uersu
aut in binis hoc ornamento artius
inter se coniunctis uersibus in-
ueniuntur, ueluti I, 462 caelo ce-
 cidisse sacro. sed sancta, 476 serie
 sceleris qua culpa cucurrit. *saepe*
hoc artificio consociata sunt bina
quae in uersibus ultimis leguntur
uerba, ueluti II, 506 forte feratur,
 507 missa modesto. *nonnumquam*
allitteratio augetur adnominatione,
cuius usus latius patet, cf. I, 6
 uitalis uigoris, 248 sq. tremens . .
 trepidat, 251 uacens uanum, 281 sqq.
 fulgentis . . fulmineo . . fulgescens,
 456 uoce uocans, 470 dominum
 donatio, III, 37 seruare . . seueri,
 462 praedamque et praemia, 665
 attonitum . . attrahit. *ad allittera-*
tionem accedit earundem litterarum
in uerbis ultimis repetitio, ueluti
 III, 167 mole et mente. *atque hanc*
repetitionem saepe solum inuenias
in penthemimeri et uersus exitu:
 I, 33 nascuntur . . ferantur, II, 13
 rigent . . laborant, 14 herbis . .
 dumis, 38 lacrimis . . doloris, 397
 decretorum . . meorum, *interdum*
aliis quoque locis: Pr. 27 sq. di-
 stinguens . . librans, . . uarians . .
 gubernans, I, 232 sapore et odore.
denique notandum Victorem in
rebus depingendis sonorum quae
est in singulis litteris uel syllabis
uarietate magna cum arte usum
esse, cf. II, 23 tristes perstringit,
 151 flectuntque trahuntque, 502
 paciferae frugis paruum libamen
 oliuae, III, 55 sq. luce calorans
 exsiccat, 328 sq. uerum . . uenerans
 . . auersatus. *cf. lusus in uerbis.*
 altera pars mundi (post diluuium)
 III, 57; *uerbis altera pars rerum*
(cf. Uerg. Aen. VIII, 131) si-
gnificantur mala, opp. optima I,
 404; *cf. Probae cent. 190.*
 altrices aquas I, 54.
 alumnae res Pr. 12, alumna corpora I,
 123, uentris alumna I, 392.
 amens (ὁ μηδὲν φρονῶν *Soph. Ai. 554*)
 I, 431.
 amicos uitae cibos II, 175 sq.
 amictus Pr. 115 quodque omnia nota
 iure supercurrit ualidoque includit
 amictu.
 amoenare III, 396 teretes saltus Ior-
 danis amoenat.
 angelicae uires III, 707, angelici uiri
 III, 686.
 anima *i. q. animus* II, 103 oculosque
 animamque secuta, *cf.* I, 261.
 animare I, 54 altrices animabat aquas.
 annuere II, 221 sibi nulla in fruge
 litanti annutum (esse).
 antistare I, 372 antistare sacro quic-
 quam parenti.
 apex uirtutis Pr. 19. (*cf. Cic. de sen.*
 17, 60).
 argumenta (*i. q. στοιχεία*) operum I, 256.
 artifex II, 164 cunctos casus artifices
 summos operum.
 aspergo III, 77 fratres aspergine cul-
 pae miscere (*cf. Prud. Apoth. 937*).
assimilatio praepositionis in uerbis
compositis I, 38 annuit, 344 am-
 monitu, II, 214 ammonuit, 221 an-
 nutum, 287 ammoueat, 380 sum-
 mergere (*sed cf.* 389), 422 ammit-
 tunt, III, 25 ammittere.
asyndeton I, 41 disposuit iussit mo-
 nuit, 259 sqq. gloria simplicitas,
 studium uigilantia somnus cura,
 salus terror, facundia gratia . . cu-
 stodia uirtus, 353 manu cornu pede
 dente ueneno, III, 441 dente pede.
 attonitum operi III, 519 (*cf. Apul.*
Met. III, 22).
 attrahere III, 665 attonitum uenera-
 bilis attrahit horror.
 audere Pr. 116 tantum quod tam reus
 audeo munus.
 auertere noctem tecto III, 688.
 augusti fructus I, 401, augustae sedes II,
 196, augusta luce micantes III, 645.
 auido pondere III, 459.
 aut *idem fere quod 'et'* III, 180.
 beare I, 8 ingenita (scse) semper uir-
 tute beabat.

- bene III, 490 quod bene sit credere Christo.
- caduco errore III, 121.
- caelum I, 70 antiquum spoliavit nomine caelum, quibus uerbis significatur caelum idem esse quod Graecum κοῖλον; I, 520 caelum defendere membris.
- caerula nox I, 106 (cf. Stat. Silu. I, 6, 85, Iuu. Euang. II, 2).
- calcare Pr. 97 sidera calcat.
- calorans III, 55 (cod. calores; caloris M).
- capaci mente II, 529 (cf. Ouid. Met. I, 76, VIII, 534).
- carpo III, 400 ne carparis (i. q. crucieris), quod.
- castra monet (Abram) fame rursus sedem mutare coactus III, 367, cf. 413. 526.
- catus auxilium addere III, 413.
- causā genetiuo praepositum II, 378 causa nocentum, 393 causa hominum.
- cauus i. q. cauatus III, 306 cauas arte species.
- celsarum conscia rerum corda I, 425, cf. 427 ad excelsum conuersa parentem.
- cessare III, 25 sqq. quia mortales plecenda amittere numquam cessabunt, meritis semper condigna referre nos cessare decet.
- chiasmus I, 312 expers curarum uotique ignarus.
- cibus distinguitur ab esca II, 33 (cibi sunt uictus humani; sibi Pet-schenig); cf. III, 66.
- cingi sacro sua uota fauore II, 213.
- circite uasto I, 69, cf. II, 480, III, 53.
- circum I, 202 nos circum, cf. II, 541, III, 342.
- clibanus III, 546 (Gen. 15, 17).
- cognomen i. q. nomen II, 322.
- cognosset III, 669.
- concors in crimina III, 260.
- condigna poenae mensura I, 483, meritis condigna referre III, 26.
- confessa maiestate II, 332.
- congrex (i. q. ὁμόφυλος) III, 279 congrege turba (cf. Aus. Ep. X, 21).
- coniunctiuus cum uerbo iubendi consociatus I, 492 timeare iubebo; III, 694 sq. claro Loth nomine clamant, dederet exceptos.
- coniunx i. q. coniuncta, σύνυξ I, 385.
- consecutio temporum I, 402 noluit . . ne dent, II, 140 cui quo sit opus patefecit, III, 141 sqq. posuit . . spargat ut inuidiam.
- constructio uerbi esse cum praedicato I, 307 haec igitur regna . . prima est hominis possessio primi; cf. I, 50. — constructio ad sensum III, 426 sqq. iuuentus . . uertunt terga; cf. III, 715 generi, si credere digni. — constructio uariata I, 387 sq. duos . . ducentibus.
- continuans lacrimis noctesque diesque III, 177 (cf. Tac. Germ. 22 diem noctemque continuare potandō).
- contorquere I, 24 nec . . casus . . tam prudens contorsit opus.
- conuoluere II, 379 conuoluere animas (diluuiō), cf. 393; III, 309 hos quoque conuoluit foedae contagio labis.
- corda (i. q. animi) profana III, 701, corda uiri (Adam) I, 362, cf. III, 86.
- corporeus deus III, 122.
- crepare i. q. dirumpi II, 169 (Uerg. Aen. V, 206).
- crinis (de flamma) III, 11 (cf. Ual. Flacc. Arg. I, 205), (de cometa) III, 552; cf. 547, (de aurora) I, 99.
- crinita incendia II, 106.
- cum postpositum Pr. 41, I, 374, II, 538 al.; cf. quom. — cum narratiuum cum ind. plusquamperf. III, 95. 325.
- cuncta arbore I, 249.
- currere I, 476 serie sceleris qua culpa curret; II, 2 arcanam seriem . . sine fraude cucurri; cf. Coripp. Ioh. IIII, 341.
- cursus I, 145 quaedam sollicito trepidum penitus transmittere cursu.
- dare cum inf. i. q. facere I, 119. 385; II, 44 sq. dum daretur posse sequi.
- datiuus: usu i. q. usui II, 202 (sed fortasse attingeret usum scribendum). — datiuus: I, 496 capiti uestigia figat, 533 terris relatos, III, 514 terrae strauisset seriem, 647 solo prostratus; III, 53 aestati certabit hiemps; I, 472 terra loquenti intremittit.
- decurrere III, 95 cum iam decurrerat annos mille, 582 decursi aevi; III,

- 319 succiduis gradibus decursa propago.
- delicias pelagi (*de piscibus*) I, 116.
- depositos penitus II, 547 (*de eis, qui arca tamquam sepulcro conditi erant*).
- depressa opp. ardua II, 13.
- desaeuire II, 459 (*cf. Uerg. Aen. X, 569*).
- deus spiritus III, 101.
- differta molli sagina I, 121.
- directis populis III, 463 (*quorum bona hostes diripuerant*).
- dissicere I, 110 tempora dissiciens, III, 282 in partes populus se dissicit.
- dissimulare *cum inf. i. q. neglegere, cunctari* III, 721.
- distendere *i. q. implere* I, 210. 279.
- diti uirtute prolem maritat fons I, 269.
- docta iam experti mali I, 413.
- dominata tanto crimine es I, 500.
- donatio culpae I, 470.
- dorso telluris II, 112; *cf. Hor. Sat. II, 6, 91; Paulin. Petr. de uita S. Mart. V, 339*.
- dubius *c. inf.* I, 541 dubii hoc culpae adscribere.
- dum *postpositum* I, 106. 130; *cum coniunctiuo*: I, 389 dum . . carerent, *cf.* 429, II, 3. 43.
- edere *i. q. carpere* III, 104 quaeque (*saecula*) est aetas.
- edomitae de uiscere terrae III, 239.
- esse *saepissime omissum, ueluti*: es Pr. 13 locus (*es*), 32 contentus (*es*), 56 largitus (*es*). — est: Pr. 53 datum (*est*), I, 214 fides (*est*), II, 105 pasta (*est*), III, 705 maior (*est*). — sit: I, 48 modus (*sit*). — erat: II, 60 mens (*erat*), III, 388 iurgia (*erant*), 393 senior (*erat*), 571 perpessa (*erat*). — esset: I, 385 uxor (*esset*). — erit *uel* fuerit: I, 323 laesa (*erit*). — esse: II, 500 morandum (*esse*), III, 130 uerum (*esset*). — II, 121 cum fuerit (*pro 'esset'*) siccata (*terra*), incipit; *cf.* II, 425. — esset *cum inf. i. q. ἔστω* I, 388.
- et *postpositum* III, 294. 750.
- euerbero III, 554 qui terram euerberet ignem.
- euincere III, 689 noctem auertere tecto euincit precibus.
- exacuere III, 694 iuuenum furias exacuunt.
- excurrere I, 405 hic nunc excurrere paulum fas fuat.
- excusare III, 197 excusans tumulos *i. q. praetendens tumulos ad sese excusandam (si scriptura sana; excutiens Petschenig)*.
- excutere III, 465 hostibus excussae praedae, II, 94 pigri doloris excussos (*excusso M*) senio, I, 471 excussa quaestio.
- exire I, 451 inmensos exit diffusa recessus.
- explicare I, 201 qui mundum . . raptim imperio explicuit.
- exsaturare nequit animum replendo II, 530.
- extensis I, 53.
- extorres patria III, 228 (*cf. Sall. Iug. 14, 11*).
- exuias tenet dulces puerilibus annis III, 179 (*cf. Uerg. Aen. IIII, 496*).
- facere *cum inf.* Pr. 36 causa interior per se grata placere facit, *cf.* I, 202. 324. 433. 486. 506, II, 34. 236. 429, III, 613. 629. — III, 701 per sexum factura (*plebs*) minus.
- facilis I, 115 ex facili (*cf. Ouid. Ep. ex Ponto I, 5, 59, Quint. VIII, 2, 53*). — facile est, ut reddat I, 218.
- facta operum piorum I, 180.
- fallentia *i. q. latentia* III, 740.
- famis *nominatiuus* II, 34 (?).
- famulare iugum I, 501, III, 534 (*cf. Sen. Tro. 747*).
- famulus I, 343 famulis rebus, III, 478 grege de famulo.
- fari II, 352 faute.
- fas I, 144 *sq.* fas mihi sit quaedam praestringere, quaedam sollicito trepidum penitus transmittersu, II, 4 *sq.* hominum mores etiam mortalia uersu ingressum fas sit ueris miscere poetam.
- fateri III, 714 *cf. ad.*
- festinautem natorum fallit amorem III, 480; *cf.* 225.
- fleere I, 241 quod flet P. ramus; *cf. (Arr.) peripl. m. Erythr. 29*.
- fletus II, 504 (*cf. Uerg. Aen. V, 765*).
- florere (*de flamma*) II, 107 sicco floret iam candida fumo (*cf. Lucr. I, 900*).

- flos I, 103 *sq.* astra mundum pingentia floribus aetheriis uarios uibrare colores.
- fomes I, 98 *sq.* fundata semina lucis puniceos roseo sparserunt fomite crines (*cf.* *Uerg. Aen. XII, 77, Cul. 44*).
- fragili mente I, 459.
- fragore blando sensim iactata (*arbor*) I, 248 (*cf.* *Lucr. VI, 136*).
- fragrare (*cod.* *flagrare*) I, 238, III, 12.
- frangere II, 265 *sq.* ut labris saepti latices cum luce recussa exceptos frangunt radios; III, 307 *sq.* mentes superna spectantes fregit, *cf.* II, 357.
- fraudare *i. q.* *subducere* I, 452 (*cf.* *Cassian. Conl. XIII, 3, 3; 6, 2*).
- fuat I, 406.
- fugere I, 192 *sq.* praesto omnia semper habenti, quae nobis fugiunt. — II, 50 *sq.* quamuis mens melior per totum libera ferri fugerit.
- fulgescere I, 283 (*cod.* *fulgiscens*).
- fulmen II, 143 *sq.* quod (*aurum*) fulmine mentes iam ferit et cari subigit fulgore ueneni, III, 313 celeri percussum fulmine leti.
- fulmineus nimbus III, 769, fulmineo rutilans carbunculus igne I, 282.
- Ganges *u. genetiuius*.
- gaza III, 459.
- gelare II, 131 igne gelato, III, 66 lacte (*herbarum*) gelato.
- genetiuius*: Gangētis I, 278 (*cf.* *Μύητος*); *plur.* Cainigenum II, 348, officium II, 160; Euilantum I, 278, animantum I, 355, III, 36, euntum III, 663, ferentum III, 420, lugentum II, 510, nocentum II, 378, III, 19, 285, 538, 674, uiuentum II, 342. — *genetiui usus*: I, 395 *sq.* ueneno maioris mali, I, 180 facta operum piorum, 225 nemoris paradisi amoeni, *cf.* 530, II, 109 curam sagacem humani uitii, III, 66 herba cibi, 443 patientia mira timoris; II, 124 auri summus honor, *cf.* III, 439; Pr. 125 saeculorum saecula. — I, 212 prudens rationis, III, 46 abundans rationis, I, 413 docta iam experti mali, III, 286 muneris uacuum. — *cf.* maius, inspirare.
- genitalis liquor I, 123, genitalia muneris solis I, 135, genitalia arua II, 7, gentiles ἐθνικὸί I, 407; gentilia sacra III, 328.
- gerundii ablatiuus pro part. praes.* I, 73, II, 256, III, 729.
- gerundiuum saepissime uim habet part. pass. fut. aut respondet graeco μέλλειν coniuncto cum inf. pass.* Pr. 46, I, 11, 143, 165, 180, II, 285, III, 105, 134, 365, 475, 604, 624. — I, 449 retrahendus es *i. q.* retraheris. — III, 660 sumendum *i. q.* sumptum iri.
- globus uolnerum III, 515.
- habitaculum III, 365 nouis habitacula ponit in aruis.
- haut rariius, ueluti III, 276, 550, haud *plerumque*.
- hendiadys* III, 373 thalamosque et foedera.
- hic *repetitum aduerbio* illic I, 229 (*cf.* 227).
- holocausta III, 12.
- hospite gressu III, 409.
- hostia III, 465 hostibus excussae, quae uera est hostia, praedae.
- humus *i. q.* *limus* I, 208 uita rigauit humum. — humi *i. q.* *in terris* I, 183 dum requiescit humi patriam rediturus in aulam.
- imbuere *cum inf.* II, 329 *sq.* populum imbuat cultum seruare.
- impedire II, 215 *sq.* impedit aras frugibus.
- impete praecipiti I, 350.
- impingere III, 305 *sq.* in truncos. . . inpegit mortale genus.
- in I, 408 in qua morte profani funditus occiderint; II, 222 tempore in uno; *cf.* I, 181.
- inane magnum I, 87, *cf.* III, 551 (*Lucr. I, 1018, 1103*).
- inconspensibili ratione I, 83.
- incorporeae mentis I, 429.
- inculcare *i. q.* *docere* II, 175.
- indago Pr. 2 subtili indagine rerum, III, 120 indago futuri.
- indeprensus Pr. 125 indeprensa animis saeculorum saecula.
- indicatiuus in interrogatione indirecta* I, 373.
- infindere III, 63 *sq.* arua. . . infindunt rastris; *cf.* *Iuu. Euang. IIII, 170 sq.*

- infinitivus perfecti* I, 464 fas dixisse mihi, *cf.* II, 368. 372 *sq.*, III, 692; Pr. 96 nescisse mori, I, 323 scisse bonum; *inf. praesentis pro inf. futuri* I, 213 resurgere, *cf.* 222. — *inf. historicus* II, 153. 494 *sqq.*, III, 111. — *inf. substantiivi in modum adhibitus* I, 4. 189 *sq.*, II, 53. 199 *sq.* 366. 417 (*quibus locis est subiectum*), I, 45 *sq.* (*hoc loco obiectum et coniunctum cum pronominibus hoc, ipsum*); *a praepositione pendet* III, 110 praeter scisse. — *inf. pendens a subst.* II, 206 (*cf.* 301), *ab adi.* I, 204, II, 102, *a uerbo* I, 78, III, 151 (277); regnare (*qui regnarent*) creatis Pr. 50, *cf.* I, 351. 480. III, 323.
- infundere (*i. q. perfundere*) aëra diuerso sensu I, 242.
- ingemere III, 314 percussum fulmine leti ingemuit (*cf. Stat. Theb. VIII, 2*).
- ingruere III, 375 paucor ingruit corda. inire officii quicquam mortalis III, 2.
- inlabi I, 214 caelo inlapsa patenti maiestas.
- inmori II, 40 inmoritur senio doloris (*cf. Hor. Ep. I, 7, 85*).
- inmortale (*τὸ ἀθάνατον*) animae I, 395. inproprius sermo Pr. 120.
- inradiare II, 20 nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno inradiat.
- insinuare II, 28 penuria rerum insinuat iam dulce (*esse*) mori.
- inspirare *cum gen.* Pr. 84 inspirans rationis opus.
- intermiscere I, 365 non intermiscet *i. q. 'disiungit', si sana est scriptura*.
- intestabile scelus III, 304.
- intimare *i. q. nuntiare* I, 197.
- inuentor leti (*diabolus*) I, 489, III, 136. 202.
- inustum crimen I, 442.
- ipse *i. q. is, ille* III, 678.
- iubar *i. q. sol* I, 108.
- iugis Pr. 29 iugemque recursum rerum.
- iustum *i. q. τὸ καθῆκον* II, 214.
- labes II, 393 ut homines tumidi conuoluat labe profundi.
- labi III, 326 lapsus (*i. q. mortuus*) more patrum est.
- lac II, 124 candenti lacte renidens (*argentum*), III, 66 lacte (*herbae cibi*) gelato.
- lacero uulnere I, 241 (*cf. Ouid. Met. VIII, 877*).
- lacuna III, 312 implicuere auida peste lacunas (*λαγόναι*).
- latebra *sing.* I, 447. 452 (*plur.* 468, II, 108. 513).
- latenter I, 437.
- legiferi Moysis Pr. 106 (*cf. Prud. Perist. II, 363*).
- librare Pr. 27 pondera librans (*cf. Ouid. Met. I, 13*), III, 33 tempora librans ueris et autumnii.
- limen III, 327 primo a limine uitae (*cf. Sen. Herc. fur. 1132*).
- limes II, 195 summo ergo hoc limite ucri haercat (*si uerba sana*).
- liquido (*σαφῶς*) I, 377, III, 593.
- loquaces uentos III, 204 (*de oraculo Delphico, cf. Luc. V, 83*).
- lubricus fulgor II, 267; lubrica temporā uitae Pr. 80.
- luis *nominatiuus* III, 316 (?).
- lumina (*foramina uel rimas, ὀράς*) flammis inuoluere suis (*radii*) III, 765 (*cf. Ual. Flacc. I, 129*).
- lusus uerborum: I, 131 quae uoluitabat aquis, sensim natat aëre puro, 165 quo facienda facit, quo factum semper habebat, 385 quod nomen coniugis uxor, 431 amentes meliore anima, 441 corpore uelato denudatura pudorem, 453 *sq.* ille potest dominum fugiens enadere summum, qui fugit ad mortem, 469 paene sepultum euocat et reuocat, II, 48 uidi non posse uideri, 97 auctorem leti leto dare, 102 dare certa lacerto, 155 recipit studium, sed decipit usum, 194 *sq.* quod si quo primum agnoscere credit, quisque recognoscit, 512 terris quod capta receptis, 518 uocitante deo, propria qui noce . . monuit, III, 153 *sq.* haud secus Aethiopum canibus, quis regna, tyrannis libertas regitur, 465 hostibus excussae, quae uera est hostia, praedae.
- luxuriare III, 69 ninea diti luxuriat fructu.
- mage II, 295. 533, III, 784 (*i. q. potius*).

- magis utile II, 157, *cf.* 160, III, 223;
magis *i. q.* potius I, 492. 519, II,
216.
- magistrum casum II, 149, magistris
exemplis II, 178, magistro aere
II, 161.
- maior *sing.* II, 344 peiorque suo ma-
iore propago. — maius boni . .
mali Pr. 79 *sqq.* (bonum . . malum
G; *cf.* 'plus boni').
- manere *i. q.* esse II, 193.
- maritare I, 269 fons diti prolem uir-
tute maritat (*cf.* Claud. *de raptu*
Pros. II, 89), III, 64 semine rura
maritant, 395 rura maritat aquis
(*Iordanis*).
- marito imbre parturiens (*tellus*) II, 167.
- materia II, 176, III, 137. 241, materies
I, 360, II, 155.
- meat I, 245 mota leni uibrat nemus
aura meatu, II, 168 (*tellus*) putri
dissolnerit arua meatu.
- mente nocendi I, 499.
- merere *i. q.* committere I, 314; *i. q.*
impetrare, contingit mihi ut II,
329, III, 679.
- meritum *i. q.* delictum II, 258. 314,
III, 26.
- meta *i. q.* στήλη III, 774 erigit in-
mensam metam ignis; *i. q.* finis,
terminus I, 333 angustis clausa
licentia metis, *cf.* I, 60.
- miris (*i. q.* θαρμασμοίς) in partibus or-
bis III, 202, *cf.* I, 116.
- missilibus telis II, 101.
- modulata sibilat aura carmina I, 250.
- more brevis *de nimbo, qui per breue*
tantum tempus obtinet II, 458
(*imbre grauis Petschenig*).
- mortalis I, 445 mortale panentes, II, 4
iam mortalia uersu ingressum.
- mouere (*intr.*) I, 198 omnia quaeque
mouent, *cf.* 138. 170; II, 78 arma
mouendi (*glabas*), *cf.* 77.
- mundo minori (*terrae*) *opp.* mundus
maior II, 182 *sq.*; mundi sortitus
regna secundi (*de Noë*) II, 528,
cf. speciem mundi minoris (*de arca*
Noë) II, 424.
- nam *postpositum* I, 204. 271; *aduer-*
satiuum i. q. 'autem' I, 169 (*sed*
praestat iam).
- narus *cum inf.* II, 282 blandis naro
admiscere seuera.
- nasci *opp.* fieri I, 34 *sqq.*
- ne *postpositum* Pr. 113, I, 72, II,
287 *sqq.* — *pro* 'ut non' II, 414.
- nec (neque) *postpositum* Pr. 11, I, 14,
392; nec *i. q.* ne . . quidem I, 459,
II, 301, III, 289. 519.
- nectar (*de odore*) I, 246 (*cf.* *Lucr. II,*
848).
- nectere I, 332 quem sacri nectit cu-
stodia iuris.
- nemo animantum I, 355.
- neutrum *plur. adiectiui cum gen.* I,
525 causae extrema; *cf.* I, 450, II,
465.
- nomen III, 17 tanto pro nomine poenae;
cf. I, 313. — II, 310 per nomina
mille nepotum; I, 409 nomen plu-
rale deorum.
- nomina propria *ex uetere testamento*
deprompta plerumque sunt inde-
clinabilia, ueluti Abel, Abraham
(Abram), Adam, Agar, Bethlem,
Cain, Cham, Iaphet, Isac, Ismaël,
Loth, Noë, Segor, Sem, Senaar,
Seth, Sicheim. *interdum casus for-*
mantur: acc. Noën II, 438, Tharan
III, 321, *gen.* Sichae III, 353.
- nominatiuus, *cf.* famis, luis.
- nube mentis remota I, 402, nube ma-
lorum II, 193.
- nudo nomine I, 257.
- nullus *i. q.* nemo III, 250.
- nuntia fulmina III, 148; nuntia diuini
sensus libera somno corda Noë re-
petunt III, 86.
- ora *i. q.* regio III, 200. 739. 747.
- oxymoron III, 224 uiua morte, 767
siccio liquore; *cf.* I, 108, III, 448.
- pubula ne desint aetheriis flammis I,
72 (*cf.* *Lucr. V, 851*), III, 749. 772.
- pando (*intr.*) I, 367 (*se*) pandens, III,
390 paudebat (*i. q.* patebat) ager.
- pangere I, 226 paradus pangitur (*cf.*
Gen. 2, 8 plantauerat).
- paratus *i. q.* adparatus III, 362. 548. 745.
- participium *cum uerbo esse pro uerbo*
finito II, 47.
- parturire *i. q.* parere II, 168, III, 70.
- pater III, 556 accelerare patrem *i. q.*
ut pater fiat.
- patiscere I, 377 (*ut*) liquido patisceret
orbi.
- patria uirtus (*de dei filio*) III, 734.

- peplum nigrum retrahens (*de nocte*) I, 58.
- per *i. q. in* Pr. 68 per cuncta negotia; III, 132 per cuncta significasse. — per se *i. q. ipse* I, 170, II, 59, III, 255, *cf.* Pr. 83. — *uide* peritus.
- percire III, 303 toto dementia percita mundo.
- perfectio ignotaelinguae subiit III, 264.
- perito errore I, 71, peritos per cuncta arcana I, 404.
- persentire III, 73 persensit uiuos latices.
- phalanx terrena III, 247.
- pignus I, 140 *sq.* prorumpunt fetis uitalia terris pignora, II, 320 (*Eua*) pensarat primum sancto iam pignere damnum, III, 347 cari cum pignere fratris, *cf.* 361. 559. 627.
- pingere I, 103 astra mundum pingentia, *cf.* III, 55. 234; III, 482 picta nocte (*cf. Sen. Med. 310, Iuu. Euang. II, 3, Cypr. Gen. 16*).
- pinna III, 147; penna II, 524.
- plantaria rerum I, 256.
- plectere II, 242 tibi crimina plectent ($\pi\lambda\epsilon\tau\epsilon\sigma\omicron\upsilon\sigma\iota$).
- pleonasmus: II, 226 saeua mactatum caede trucidat, 324 *sq.* gaudia laeti patris, 384 pandens arcana reuelat, 420 *sq.* populo coactae plebis, III, 153 haud secus Aethiopum canibus, quis regna, tyrannisl libertas regitur.
- pluralis nomen deorum I, 409.
- pluralis numerus pro singulari I, 362 corda uiri, *cf.* III, 86 *et u.* quisque.
- plus facit esse reos II, 429.
- poculum III, 70 duro nascuntur pocula ligno, 72 dulcia pocula libans.
- populo coactae plebis II, 420 *sq.*
- pos I, 60, III, 82 (pos terga), III, 727 (pos se), *ceteris locis* post.
- posse *nonnumquam abundat* II, 34. 45, III, 330. 455.
- possessio nulla est, si rerum possessor abest I, 157.
- posta II, 383 (?).
- postquam *postpositum* I, 411; *cum ind. praes.* III, 355.
- potitur I, 311.
- praebebis famulare iugum I, 501.
- praeceptis affluit hostia III, 7.
- praeditus *i. q. praepositus* III, 167 p. Babylonis aulae.
- praedurae mortis I, 482 (*cf. Ual. Flacc. I, 235*).
- praefata pace Pr. 78 (*cf. Arnob. V, 27 [198, 22 R.]*).
- praegrauidio palmite III, 68, II, 455 praegrauidam arcam (*cf. Stat. Theb. VI, 678?*).
- praescribere *i. q. praeiudicare* Pr. 64; I, 122 ni uelox uastis praescribat terminus aevi, III, 615 quis uestra senectus praescribat.
- praesens historicum et perfectum inter se excipiunt*: III, 264. 393 *sq.*, 548 *sq.* 571. 732.
- praeserere I, 222 utile praeseritur (*praenuntiat*).
- praestringere *i. q. tangere* I, 144 fas mihi sit quaedam praestringere.
- pro *interiectio frequenter adhibita* I, 47. 328, II, 234, III, 564.
- profani $\epsilon\theta\nu\nu\iota\omicron\iota$ I, 408; II, 368 quicquam illiciti temerasse profanum.
- profundus I, 530 silua nemoris profundi, Pr. 20 genitor lucis profundae, I, 108 iubar sidera lucis profundae quadam nocte tegit, II, 261 quo (*animo*) se tortore profundo uindicat omne nefas, Pr. 4 ratione profunda.
- prolepsis*: I, 362 corda uiri tanto dissoluit languida somno, II, 368 non illis quicquam illiciti temerasse profanum aut licitum cordi.
- prudens rationis I, 212.
- publicus hostis (*diabolus*) III, 150.
- pulsans iam centum annos III, 626.
- puniceos roseo sparserunt fomite crines fundata semina lucis I, 99 (*cf. Uerg. Aen. XII, 77*).
- putri dissoluerit arua meatu (*tellus*) II, 168 (*cf. Uerg. Georg. I, 44*).
- quadrifidum caput (*fontis*) I, 270.
- qualis *postpositum* I, 206.
- quamuis *cum indicatio* III, 286.
- quando *i. q. aliquando* II, 387.
- quandoque *i. q. aliquando* II, 223, III, 129. 359. 660.
- quantis (*i. q. quot*) sideribus III, 482; *cf. tantis*.
- que: I, 188 ut faciat primumque hominem iam corpore donet.
- qui *saepissime postpositum* I, 4. 7. 116. 133. 138. 162. 166 *al.* — quod promissi III, 610. — *quattuor enunciata relatiua consociata* I, 115 *sqq.* — qui *postpositum* Pr. 108.

- quia *postpositum* II, 68.
 quid *postpositum* I, 466; quid (*i. q. quantum*) patcant (*terrae*) III, 409 (*sed qua scribendum esse uidetur*).
 quis *pro* qui Pr. 69, I, 48, II, 544; qui *pro* quis II, 340.
 quisque *cum plurali participii coniunctum* III, 115, *post pluralem substantiui cum num. sing. uerbi* III, 280; *cf.* III, 723; *ante sui uel suus collocatum* I, 141. 229, II, 123, III, 193. 280. 749; *i. q. quicumque* I, 198.
 quo *pro* qua I, 139; *i. q. ut* I, 343, II, 361.
 quocumque *postpositum* Pr. 10; quocumque (*i. q. ubicumque*) loci III, 740.
 quod *postpositum* I, 264. 333. 542 *al.* — quod *pro acc. cum inf.* Pr. 50, I, 197. 326. 385, III, 490; Pr. 72 *sqg.* quod *cum ind. excipit quod cum con.* (78 quod . . forsan sit). — sic . . quod *i. q. sic . . ut* III, 600 (*cf. Saluianus ed. Pauly p. 352*). — quod . . coegit *idem fere atque 'ita ut . . cogeret'* III, 730.
 quom II, 196, III, 236 (*cod* quod).
 rabies edendi II, 29; rabies naesana leonis *i. q. leo rabidus* III, 439.
 radiantis formac III, 372 (*cf. Val. Flacc. VIII, 257*).
 ramenta aurea fulgentis metalli I, 281.
 recessus Pr. 10 mentis quocumque recessus tenditur.
 rector Olympi I, 158, II, 546 (*cf. Ouid. Met. II, 60, VIII, 500, Luc. II, 4*).
 reformare *i. q. replere* I, 42 fugitiua reformans; *i. q. reddere* III, 463 praemia belli direptis populis reformat (*cf. Paulin. Petr. de uit. S. Mart. VI, 247*).
 refundere *i. q. reddere* I, 519 *te . . terrae* refundat.
 regnator III, 127.
 remenso sole annum III, 612 (*cf. Sen. Med. 31*).
 repellere I, 211 *terraeque repulsus exilit (homo creatus)*.
 repetere III, 86, *cf. nuntia*.
 repetitio *eiusdem uerbi ad rem premeendam* I, 307 *hacc regna . . prima est hominis primi possessio*.
 resignare *i. q. designare* III, 247 *terrena phalanx quid non furiosa resigmet*.
 retro I, 3 aeternum sine fine retro, I, 26 *neque credere retro aeternum ac stabilem semper tenuisse nigorem (opus), cf. I, 111*.
 reuolutum conficit annum I, 112 (*cf. Uerg. Aen. X, 256, Ouid. Fast. III, 29*).
 reus mundi et suus hostis (*de diabolo*) II, 58, III, 171.
 rigare III, 102 *cum deus spiritus . . pectus rigasset amicum*.
 rogatae (*i. q. latae*) legi inseruire III, 601.
 rotatus II, 264 *ut . . nota praecipiti raperentur membra rotatu (de Caino fugiente)*.
 rudis *i. q. xaiwós*; I, 93. 338. 425, II, 120; rudis uitae pueros III, 598 (*cf. Sen. Thyest. 317, Quint. I, 1, 20, Tac. Ann. XIII, 16*).
 ruina I, 406 ueterum deflere ruinas.
 rumpere I, 412 rupit sacrilegis praescriptum morsibus Eua, III, 215 rupit in haec uerba querellas.
 rursus I, 63. 133. 295, II, 110. 389. 501. 508, III, 291. 366. 427. 572. 585, rusum II, 319, rursus II, 381 (*rursus in*), III, 23 (*inuersu ultimo*).
 sacer III, 301 *sacra cura*, I, 462 *caelo sacro*, II, 49 *lumine sacro*, III, 285 *sacri muneris, cf. II, 70*.
 sacrare III, 549 *paratum delibans flamma sacravit*.
 sacraria mentis III, 101 (*Stat. Theb. III, 246?*).
 sacrilegi furoris I, 22, sacrilegis morsibus I, 412, sacrilegac gentis III, 377, *cf. 498*.
 saecloium saccula Pr. 125.
 saltim II, 232.
 sano (*sensu actiuo*) torquentur corda furore (*de conscientiae stimulis*) II, 274.
 satiabilis (*opp. insatiabilis i. q. insaturabilis*) nullis umquam amnibus oceanus II, 475 (*cf. Drac. de deo II, 531*).
 scriinia *i. q. libri* Pr. 106.
 secundus I, 369 *sexu iam grata secundo*.
 sed (*interdum set, ueluti* II, 293, III, 326. 391) *postpositum* I, 77. 275, II, 76, III, 391.

- senio inmoritur doloris II, 40, *cf.* 94.
 sensu aëra diuerso infundere I, 242,
 diuini nuntia sensus III, 86.
 septemplex axis motu II, 190 (*cf.*
Iuu. Euang. I, 356).
 sequi II, 135 sequuntur, II, 103 (137,
 III, 253. 456) sequuta, III, 528 se-
 quutam, II, 355 sequuti, *sed* II, 100
 sequuntur, II, 176. 329 secutum.
 serenum III, 245 caeli propiore sereno,
 II, 19 maiore sereno, *cf.* 533, III,
 449 siccis resoluta serenis tellus
 tabe coit.
 serenus II, 72 maiestate serena.
 serpens *masc.* I, 410 *sq.*, *cf.* 480 (co-
 luber), II, 239 *sq.*, *fem.* I, 395 *sq.*,
 II, 100. 104.
 seu *postpositum* I, 100.
 sibilat aura modulata carmina I, 250.
 sidereos uibrat distincta colores tellus
 I, 233 (*cf. Claud. in Ruf. I, 352*).
 signato titubant nestigia campo III, 451
 (*cf. Hor. A. P. 159*).
 silua nemoris profundi I, 530; ster-
 nuntur (*altaria*) siluis (*hignis odo-
 ratis*) Eois aut Arabum III, 10.
 singularis *pro plurali cf.* maior.
 socia arma ferentum regum III, 420
 (*cf. Uerg. Aen. VIII, 120, XI, 161*),
 socii iuris II, 374.
 sonare I, 249 sonat arbore cuncta
 hymnum silua deo (*cf. Hor. Epod.*
9, 5), I, 410 nomen plurale deorum
 serpentis primum sonuit uox impia
 diri.
 species metalli arte cauas III, 306, *cf.*
 39. 198; speciem segetis II, 171,
cf. 217. 424.
 specialis ortu I, 20, speciale donum
 III, 731.
 specialiter humani odium generis ar-
 mans I, 490.
 speculator niger (*coruus*) II, 498.
 speculatrix (*columba*) II, 511.
 spelaeum I, 295.
 spicula rutilis flammis fusa micant
 (*de stellarum splendore*) I, 106
 (*cf. Prud. Cath. II, 6*).
 spirabilis aurae II, 129 (*cf. Uerg. Aen.*
III, 600).
 spirante terra uentos III, 204.
 splendor mentis I, 429.
 squamea turba (*de piscibus*) I, 130.
 stare I, 159 stat data summa operi
 (*Ouid. Met. XI, 205*).
 sternuntur (*altaria*) siluis III, 9.
 stridère III, 269.
 stupere *cum inf.* I, 85. 106, II, 213.
 suadere *i. q. persuadere* I, 203, *cum*
acc. et inf. I, 397, III, 689.
 sub nomine III, 233.
 subactus I, 37 quod quisque subactus
 annuit.
 subesse *i. q. esse* I, 4. 418, II, 17. 206.
 subiectum mutatum II, 417.
 sublustri intexta corusco linea II,
 268.
 substantiua adiectiuorum more cum
 substantiuis consociata *cf.* artifex,
 hospes, magister, tyrannus, uindex.
 — *subst. uerbalia in tor desinen-
 tia*: inuentor I, 489, III, 136. 202,
 populator III, 418, regnator III,
 127, speculator II, 498 (speculatrix
 II, 511), uenerator III, 168, *cf.* pos-
 sessor I, 158 *et uide* altrices.
 successio *i. q. successores*, posteri II, 89.
 succiduus (*qui succedit*) I, 42 succi-
 duis uicibus, 230 poma succiduis
 pelluntur mitia pomis, III, 319
 succiduis gradibus.
 sudo aëre II, 486.
 sui pro suis Pr. 72 sui . . examen.
 sulphura III, 766, sulphora II, 128,
 III, 740, *cf.* 751.
 sumere *i. q. adsumere* II, 119; sump-
 sisse cibos II, 372.
 supercurrere *i. q. superare* Pr. 115.
 superna spectantes mentes III, 307.
 tacito se tramite ferre II, 91, tacitas
 ueniae nias II, 308, tacito signo
 se discernere III, 591, tacitis uul-
 neribus III, 445, finem designat
 tacitum (*non certis uerbis indica-
 tum*) III, 785.
 tangere III, 287 quos non tetigit re-
 uerentia caeli, *cf.* 302.
 tantis *i. q. tot* II, 543; *cf.* quantis.
 temperare I, 228 temperat (solis limes)
 uer aeternum paribus horis.
 tempora uariuntur II, 242, III, 183 *sqq.*
 474; *cf. praesens*.
 tendentibus horis in medios aestus
 III, 650.
 tornis III, 768 suis . . toris *de sulphuris*
resoluti massis intumescitibus
(si scriptura sana, cf. adn.).
 totum *i. q. omnia* I, 262, II, 50. 222;
 tota *i. q. cuncta* III, 374.

- traducere *i. q. dehonestare* II, 363 (Roensch² p. 383).
- traiectio adiectiui III, 246 propriis regni consortibus (*cf. Coripp. Ioh. VII, 35, Iustin. II, 81, fort. etiam III, 169 ueris sacris domini.*)
- trans fata pius III, 180.
- tremiscere III, 60.
- trepidat arbor commotis foliis I, 249 (*cf. Sept. Seu. apud Ter. Maur. 1980 sq.*).
- tum *supplendum* III, 538 (*tum*), cum . .
- tyrannus *i. q. dominus* I, 341, *i. q. rex* III, 153.
- nacillans sensus Pr. 120.
- nacuus III, 286 nec tamen hoc sacri . . muneris est uacuum.
- uaporo flatu I, 207.
- negetabilis aër III, 107.
- uel *i. q. et* I, 2.
- uelatur (*polus*) aquis I, 77 (*cf. 80 et Gen. 1, 7.*)
- uenerator III, 168.
- uenenum II, 144 cari fulgore neneni (*cf. Uerg. Georg. II, 465*), III, 152 diuina putare persuasit populis falsi commenta ueneni; *cf. Pr. 86.*
- uenter III, 476 uentre tuo (*Gen. 15, 4 de utero tuo.*)
- uerba *intransitiue uel absolute usurpata cf. mouere, pandere, praescribere.*
- uerba *in isco, cf. fulgiscere, patiscere, tremiscere, (II, 114) splendiscere, sed II, 183 notescere. retinui in uerbis patiscere et tremiscere codicis scripturam, quamquam, cum sescentiens in hoc libro e et i confundantur, dubitari potest, num Victor sic scripserit.*
- uerba *simplicia pro compositis* II, 2 cucurri (*percucurri*), 119 sumpto (*adsumpto*), 507 missa (*emissa*), III, 236 liquimus, *cf. 294. 334. 365. 720.*
- uerber II, 538 fremeret cum uerbere saeuo pontus (*cf. Claud. de cons. Stil. I, 289*), III, 21 non tamen feriemus uerbere tali ulterius mortale genus.
- uerbum *quod apud Victorem solum legitur: uocitamen* I, 342. — *uerba quorum significatio alia est quam apud ceteros scriptores cf. ameus, praeserere, succiduus.*
- uerbum (*λόγος, de dei filio*) I, 39; uerbum patris (patrium? *cf. III, 734*) Pr. 100; uerbum deus I, 5.
- uersus *i. q. στοιχος* II, 341.
- uiduare III, 382 quem (uirum *i. q. maritum*) nec uiduare (*coniuge orbare*) liceret.
- uindice ferro II, 243, uindicibus pluuiis III, 18 (*cf. Ouid. Met. I, 230*).
- uires *i. q. uis* II, 76 tota sed ut plenas teneat sententia uires.
- uirtus *i. q. δόξα* Pr. 15. 64, I, 8. 15. 40. 175 *al.*; *plur. uirtutes* Pr. 40, *i. q. θαύματα, θαυμαστά* I, 306.
- uisus III, 239 edomitae de uiscere terrae.
- uitali carcere (*de arca*) II, 441, prorumpunt fetis uitalia terris pignora I, 140.
- uitreum pelagus I, 154 (*cf. Hor. C. IIII, 2, 3.*)
- uiuus II, 209 uiuo lucro (*de ouibus*), III, 224 uiua morte perdens suos (*de uis, qui seiuincti a suis tamquam mortui ab illis habentur*), I, 450 uirtus uiua patris (*cf. Uerg. Aen. V, 754*).
- undare III, 551 undant coruscae nocturno splendore faces (*cf. II, 117, III, 748 et Uerg. Aen. XII, 673. Sil. Ital. VIII, 446*); II, 170 undans messis motis trepidauit aristis.
- uocatiuus *pro nominatiuo* I, 491 inbute, III, 90 benedictae.
- uocitamen *i. q. uocamen* I, 342 summa . . generum uocitamina.
- ur et us *confusa, cf. I, 311, II, 253. 437, III, 491. 655.*
- urguere I, 52 urgebat, 107 urguntque alacres noua sidera iactus.
- usque III, 456 agros usque Chobarrenos instans formido secuta est, 679 summasque ipsis minuente recursu usque decem.
- ut *postpositum* Pr. 58, I, 21, III, 408; *cf. 431*; ut primum *cum ind. praes.* II, 455; tunc erit, ut . . II, 85.
- zeugma III, 405 (*quo loco uides ex respicis supplendum*).

INDEX REI METRICAE.

Āponus III, 736.

brevis syllaba consonanti terminata in arsi pro longa: Pr. 32 contentus uno, I, 281 fulgentis inter, 479 eris et, II, 305 precibus et, III, 299 sonitus et, 431 patruus ut (*in arsi tertia*), II, 328 precibus et (*in arsi quarta*); *in thesi* III, 762 stupefactus ingreditur (*fort. iam graditur*). — *cf. h consonantis instar habita*.

brevis syllaba uocali terminata in arsi pro longa: I, 181 dira qua (*cf. adn.*); III, 658 claraque (*cf. Dracont. carm. min. 8, 637; 10, 439 (adde 6, 50), Anth. lat. 389 R. (Baehrens Poet. lat. min. IIII, 543), u. 27, Paulin. Petr. VI, 93. 442*); III, 670 arcana (*arcanum G*) pandente.

brevis syllaba uocali terminata in arsi producta ante mutam cum liquida: I, 32 facta credi, III, 47 quoque cruor, 297 uaria procurat.

brevis syllaba uocali terminata producta ante st: III, 159 quippe statuum (*in arsi*), II, 10 distincta stipte (*in thesi*), ante sp: II, 424 nemora speciem, 511 missa speculatrix (*in arsi*), ante sc.: II, 244 militia scelus (*in arsi*).

breues syllabae in uerbis quibusdam productae: Āponus III, 736, Sýrus II, 315 (?), quae res in nominibus propriis quodam modo excusari potest; uirescere I, 91, uice I, 111 (?), miseris I, 518 (?), parentibus II, 287, tōris III, 768 (?).

caesura in uersu heroico frequentissima est semiseptenaria coniuncta cum semiquinaria, rarior semiseptenaria coniuncta cum incisione post arsim secundam ac plerumque cum caesura κατὰ τριτον τροχαιον. minus frequenter quam semiseptenaria adhibetur semiquinaria, interdum in uoce monosyllaba, ueluti Pr. 2 omnipotens quem nec. memorabilia sunt cae-

surae κατὰ τριτον τροχαιον *exempla haec*: II, 377 processum est, ut cuncta deum in|formasse pigeret, II, 184 meque per haec uolui. atque utinam in|libata maneret, *cf. II, 260, III, 401.*

correptae uocales longae in uerbis ultimis: ā: unā I, 387, II, 450, quadragintā II, 484 (*cf. III, 583. 675*), primā III, 436, dissimulatā III, 712; III, 28 fecundaque *accusatiuus esse uidetur*. — ē: unicē Pr. 123 (*cod. unica*). — I: uti III, 192. — ō: caro, contagio, latro I, 364, II, 242, III, 309; nemo Pr. 92, III, 266. 271. 272. 447. 448, ergo II, 80. 356. *quibus adde correptas finales*: ān: III, 321 Tharan, ās: I, 452 nefas, ēs: III, 620 heres, ūs: tellus II, 23, III, 561. — *correptae uocales longae in uerbis primis aut mediis*: Pr. 9 idem (ὁ αὐτός), I, 341 obēdire, I, 382 recēpisse, II, 107 flōret.

cū II, 158, III, 320, cū I, 457 (458, III, 566?), *ceteris locis monosyllabum est.*

dēhinc III, 162. 206, *monosyllabum* III, 529. 676.

derat II, 201.

eādem *dissyllabum* III, 630.

ergō II, 80. 356; *cf. II, 156.*

flōret II, 107.

h consonantis instar habita post arsim: II, 374 iuris hominumque, III, 789 primus hominum.

herēs III, 620.

hexametri exitus in uocem monosyllabam: Pr. 79, I, 4, II, 248, III, 352. 727. 762, *in binas uoces monosyllabas*: Pr. 3. 64. 69, II, 40. 99. 240. 361. 398. 405. 415. 554, III, 43. 219. 281. 447. 755; *hexametri exitus quadrisyllabus* Pr. 39. 70, I, 355. 428 (*in quo uersu tria uerba quadrisyllaba inter se excipiunt*), III, 36. 114. 600. 603, *quinqsyllabus* II, 25; *hexametri*

exitus in pyrrichium cum spondeo (trochaeo): Pr. 46. 65, I, 5. 174. 345. 400. 407. 457. 479. 503, II, 58, 142. 216. 346. 428. 451, III, 59. 171. 281. 414. 447. 521. 541. 632. 719. 735. 784 (*his locis omnibus antecedit uox monosyllaba*).

hexametri spondaici I, 428, III, 600. 603.

īdem (ὁ αὐτός) Pr. 9.

miseriis I, 518 (?).

nefās I, 452.

nemō Pr. 92, III, 266. 271. 272. 447. 448.

nomina propria: syllabarum mensura in eis immutata: Aponus III, 736, Sŷrus II, 315 (?).

obēdire I, 341.

pārentibus II, 287.

que cf. brevis syllaba uocali terminata in arsi pro longa.

recepisse I, 382.

synaloephae: in Precatione in uu. CXXVI sunt XXXIII (XIII in uocula que, III in I, VI in ō, adde fidei hinc 122, duae in u. 23), in libro primo in uu. DXXXVII sunt CXXXIII (XXXX in uocula que, V in ā, V in I, VIII in ō [355 nemo, 361 ergo], V in ae, binae in uno u. XIII: 45. 164. 186. 200. 201. 220. 232. 258. 327. 356. 358. 401. 481. 484), in libro altero in uu. DLVIII sunt CXX (XXXIII in uocula que, II in ā, III in I, XV in ō [156. 195. 454 ergo, 346. 387 quando], binae in uno u. XI: 54. 141. 172. 202. 343. 351. 418. 440. 468. 515. 547), tres in uno u.: 184, in libro tertio

in uu. DCCLXXXVIII sunt CLXV (XXXXVII in uocula que, III in ā, I in ē, XI in I, XVII in ō [703. 747 ergo, 133 quando], I in ū, I in ae, binae in uno u. XVIII: 57. 104. 114. 228. 235. 297. 469. 489. 519. 536. 625. 659. 673. 682. 703. 725. 747. 783). — synaloephae uocis monosyllabae in arsi: I, 387, II, 547, III, 525, in thesi I, (71). 449. 522, II, 232, III, (368). 408. (421). 519. 637. (783). — synaloephae longae uocalis in breui syllaba II, 156 ergo aliud (sed h. i. potius statuendum ergo trochaei mensurum habere). — synaloephae in uoce iambica, quam sequitur monosyllaba: I, 377 homo ex, III, 66 cibi ex, quam sequitur uox trisyllaba aut quadrisyllaba: II, 377 deum informasse, 444 pari immundi. — synaloephae in uoce anapaestica: Pr. 23 nihilo emicuit, 85 domino ingratum, I, 31 principium ostendit, 164 anima ac, 401 ideo augustos, 465 iustitiam excedit, II, 54 ideo omnipotens, 335 adeo ut, 515 animam aethero, III, 57 adeo ut, 210 redeo ad, 228 patria extorres, 297 ideo hoc, 489 ideo hic, 645 subito adstiterunt.

synizesis cf. dehinc, derat, eadem. Sŷrus II. 315 (?).

tellūs II, 23, III, 561.

Thārān III, 321.

tōrus III, 768 (?).

u consonantis uice I, 291 pascua (cod. pecua), sed unā duos I, 387 ā correpta, cf. II, 450.

uice I, 111 (?).

uīrescere I, 91.

unā (adu.) I, 387, II, 450

unicē (adu.) Pr. 123.

ūtī III, 192.

S. PAULINI EPIGRAMMA.

PROOEMIUM.

Hoc carmen, quod et ipsum contineri libro Parisiensi 7558 f. 87ⁿ—90^r Claudii Marii Uictoris Alethiae subiunctum supra diximus, idem, cuius fraudes modo notauimus, Gagneius primus edidit ita, ut non curans quod in codice Lugdunensi, si quidem talem librum habuit, sine dubio eodem modo quo in Parisiensi inscriptum erat 'S. Paulini epigramma', Uictori id adscriberet hoc titulo adiecto 'Claudii Marii Uictoris Oratoris Massiliensis de peruersis suae aetatis moribus, Liber quartus Ad Salmonem'. quo in titulo G. Fabricius Poet. uet. eccl. p. 350 deleuit uerba 'Liber quartus' et scripsit 'Epistola'. unde iam pro epistula haberi coeptum est hoc carmen.¹⁾ sed recte J. C. Wernsdorf, qui id recepit in Poet. lat. min. corp. uol. III, in prooemio p. LXVIII statuit non de epistula, sed de sermone cogitandum esse. quamquam quae ratio esset huius sermonis non bene explicauit, inductus ex parte in errorem foedis quibus Gagneius (eum enim codice Parisiensi non cognito sequi coactus erat) hoc quoque carmen inquinauerat et deformauerat commentis. quam ob rem de sermonis ratione accuratius exponendum est.

¹⁾ Cum mirum plane sit Fabricium hoc carmen pro epistula habuisse, coniciat aliquis eum hanc inscriptionem effinxisse ex eo, quod in codice traditum est 'epigramma'. quod cum insolentius dictum esse uideretur (significabantur autem hoc uerbo aetate illa carmina breuiora, in primis ea quibus homines uel res perstringebantur atque exagitabantur), eum ad hanc coniecturam adductum esse. sed nihil omnino ille de Parisiensi coniectum habuit neque Idacii loci, de quo postea agendum erit, memor fuisse uidetur. ex Gagnei igitur uerbis 'ad Salmonem' orta est haec inscriptio.

Salmon¹⁾ quidam, qui sacrorum antistes fuisse uidetur, post longum tempus eam urbem, in qua educatus atque institutus erat, reuisit. demigrauerat autem inde, id quod ipse dicit u. 105, ad Tecum²⁾ fluuium in Sordonum terram ibique domicilium collocauerat.³⁾ iam cum ad coenobium, quod erat in urbe illa, uenisset, excipitur a monacho graui annis, quem patrem carum uocat (u. 103) eiusque memoriam pio semper se animo coluisse dicit. unde colligas Salmonem in illo coenobio educatum atque institutum esse, singulare in ea re monachi illius studium in se expertum. is igitur Salmonem his uerbis adloquitur: si eo consilio uenisti, ut templum nostrum uiseres atque abbatem ipsum adires, cognosces pietatem uere christianam in nostro coetu esse; sed si mecum uis confabulari, te in Thesbonis⁴⁾ domum ducam. erat autem prope coenobium hospitium, in quod aduenae denertebantur. iam fingitur Salmonem cum uiro illo intrasse Thesbonis aedes ibique benigne exceptos mutuis frui sermonibus hospite et ipso adsidente. atque interrogatus a monacho Salmo, qui sit rerum status in ea urbe, qua nunc patria utatur, postquam clades a barbaris acceptas descripsit, negat calamitate illa ciuium mores emendatos esse, sed in animis eorum eadem quae ante dominari adfirmat vitia atque accuratius exponit de uirorum moribus omni modo corruptis. qua oratione finita Thesbon subicit, etsi dolendus sit is rerum status, tamen rem tolerabiliorem esse, dummodo ne feminae eadem labe sint inquinatae; nam longe maius malum esse feminarum quam uirorum uitam perditam. cui respondet Salmo ita, ut morum corruptelam in feminis etiam grauiorem

1) Salmonis nomen legitur Sept. I Chron. 2, 11, Ruth 4, 20. 21, N. T. Matth. 1, 4. 5.

2) Sic scripsi coniectura ut mihi quidem uidetur probabili neque ullam aliam huius uersus restituendi uiam inuenio.

3) Incertum plane est, de quanam urbe cogitandum sit. sed cum ex eis, quae Salmo narrat, conicias maius atque opulentiuss id oppidum fuisse, fortasse Ruscinonem intellegere licet.

4) De Thesbonis nomine id tantum addo Θεσβ(την) uocari Eliam Sept. III Reg. 17, 1. sed cum *e* et *i* saepissime confundantur in libro Parisiensi, uide num pro *Thesbon* scribendum sit *Thisbon*.

esse dicat atque acerrime in eas inuehatur. iam postquam is querendi finem fecit, monachus dubium esse negat, quin in urbe illa multi quoque boni sint deoque addicti. quod dum concedit Salmo, id unum in tanta miseria solacium esse contendit. simul ea re missa quaerit ex monacho, quae fuerit eius uita inde ab eo tempore, quo ipse coenobio relicto ad Tecum fluuium abiisset. tum is: libenter, inquit, satisfacerem tuae voluntati ac de beata qua usus sum vita exponerem, nisi iam adpetiisset uespera, quae nos monet, ut templum ingrediamur et cum piorum coetu deo preces offeramus. ita sermo abruptus in crastinum diem differtur.

Compositum est hoc carmen ea aetate, qua Gallia meridionalis a Uandalis et Alanis uastabatur. hi enim diserte in u. 19 commemorantur. quam gentem autem poeta in u. 18 Sarmatarum nomine significare uoluerit, obscurum est; nam Wernsdorfio Gothos intellegendos esse statuenti nemo puto fidem habebit. immo cogitandum esse uidetur de gentibus quibusdam, quae se Alanis adiunxerant. has igitur Sarmatas uocat poeta, qui ignorabat certe hoc nomen ad Alanos etiam pertinere. ex terris ad septemtrionem spectantibus descendisse illas gentes omnes indicatur uoce *Riphaei* in uersu 94 mutilato, quem Gagneius uerbis *arcus Alani* non male expleuit. iam si ea, quae leguntur uu. 20 sqq., accuratius inspexeris, mihi puto adsentieris statuenti eo tempore non continuum bellum fuisse, sed pacis quaedam interualla etsi incerta atque ambigua. nam dicitur Gallos tum in reficienda quantum id fieri poterat pristina fortuna occupatos fuisse. quae cum ita sint, hoc carmen scriptum esse suspicor initio anni CCCCVIII, quo Constantinus Germanorum impetu represso Galliae si non pacem, at pacis quandam umbram reddidit.¹⁾ ceterum si qua similitudo intercedit inter Paulini carmen et illud de prouidentia diuina, quod falso Prospero Aquitano adscribitur, id eo explicandum est, quod poetae in similibus rebus describendis, etsi non pendent alii ex aliis, tamen similibus coloribus utuntur. nihil igitur inde efficitur, quo eum, qui carmen de prouidentia diuina

¹⁾ Wietersheim, *Gesch. der Völkerw.*² II, 161.

composuit,¹⁾ Paulini epigramma ante oculos habuisse comprobetur. nam similes colores eis quoque locis, quibus Saluianus in libris de gubernatione dei clades a barbaris illatas descripsit,²⁾ haud raro deprehenduntur.

Quod si rogas, quis fuerit Paulinus, unam tantum eamque satis incertam tibi proponere licet coniecturam. commemorari enim in Idacii chronico c. XXV Paulinum Baeterrarum episcopum, quem anno fere CCCC electum post uiginti fere annos uita excessisse probabiliter statui potest,³⁾ per litteras me edocuit Petschenig. hunc Paulinum epistolam scripsisse, in qua multa signa effecta terrifica in ciuitate Baeterris enarrauerit, refert Idacius. sed quam infirmo nitatur fundamento haec coniectura, bene intellego.

Fuit autem is, qui hoc carmen conscripsit, litterarum studiis excultus atque expolitus neque carebat arte in poemate componendo uersibusque pangendis. adde quod naturalis quaedam elucet in oratione elegantia ab omni fuce inanique uerborum strepitu aliena. cum autem inuehitur in aetatis suae uitia, tum altius adsurgit ac tamquam rapido flumine uerborum grauissimorum fertur. denique numquam ad seruilem antiquorum poetarum imitationem descendit, sed quamquam hic illic quaedam Lucretii et Uergilii in usum suum conuertit, tamen id magis morem, qui tum erat, secutus orationis exornandae causa quam quia ingenium eum deficiebat, fecisse uidetur. siue igitur res, quae in hoc carmine narrantur, siue id ipsum spectas, certe haud infimum ei inter aetatis illius poemata locumtribuendum esse adparet.⁴⁾

¹⁾ Scriptum est hoc carmen circa a. CCCCXV, cf. Ebert I, 305, adn. 5.

²⁾ Saluianus composuit opus suum certe post a. CCCCLXXXVIII, cf. Ebert I, 437, adn. 4.

³⁾ Cf. B. Gams, Ser. episc. eccl. cath. p. 517.

⁴⁾ Cf. Ebert I, 357.

Si domini templum supplex peccator adisti,
 immo et custodem templi populique magistrum,
 quot sunt hic homines, tot Christi altaria uises:
 sed si conlatis iuuat indulgere loquellis,

5 hic habitat tuus ille hospes, mea uiscera, Thesbon,
 cui fratrum ad requiem frondosae uitae in antro
 herbida caespitibus sunt structa sedilia uiuis.
 die igitur, Salmon, quae rerum nunc tibi sors est,
 quis patriae status est, quid te delectat in illa?

10 Namque agris opibusque hominum terraeque colonis
 nunc primum inlaesae turbato foedere <pacis>
 barbarus incumbit: nec longa <in> saecula uitae
 nunc prosunt structae solido de marmore uillae
 absumptaeque omnes uana in proscenia rupes.

15 at uero interior pestis bellumque profundum
 olim nos densa telorum nube fatigat

4] Uerg. Aen. II, 776 iuuat indulgere dolori. 6] Uerg. Ecl. 2, 70
 frondosa uitae in ulmo. 7] Uerg. Aen. I, 167 uiuoque sedilia saxo. 11] cf.
 Uerg. Ecl. 1, 12 turbatur agris. 13] Uerg. Aen. VI, 69 solido de marmore.

CLAUDII MARIi VICTORIS Oratoris Massiliensis de peruersis aetatis suae
 moribus, Liber quartus Ad Salmonem G 1 orator G 3 Quot tu
 isthic homines G cernis G 9 delectet G 12 longae ad secula G
 13 Constructae prosunt G 14 Assumptaeque G

SC̄I PAULINI EPIGR̄AMI 1 temelum (p *supra* e *alt.* m³) 3 quod (t
supra d m³) sunt (su *in ras.*) uises (d *supra* s *pr.* m³) 4 loquelis
 5 habitat (h s. u. m³) thesbon (T *supra* t m³) 7 caespitibus 8 Dic
 igitur m² *in ras.* 9 delectant (n *eras.*) 11 illaesae G inlaeso uitae
inrepsit ex uersu sequenti; pacis *scripsi* 12 longa in *ego* longe 13 nunc
ego non 14 proscenia (cae *supra* ce)

- saeuior et tanto <est quanto> est occultior hostis.
 et tamen heu si quid uastauit Sarmata, si quid
 Uandulus incendit ueloxque abduxit Alanus,
 20 ambiguus spebus licet et conatibus aegris
 nitimur in quandam speciem reparare priorum.
 illa autem nostro quae sunt amissa periclo
 neclegimus longoque situ squalescere mentis
 ignaui patimur subiectaque colla catenis
 25 dedimus et manicis peccati praeda ligamur.
 ac prius est uitem purgare, abscidere sentes
 conuulsamue forem aut fractam renouare fenestram
 quam latos campos animae et praetoria cordis
 excolere et captae conlapsum mentis honorem.
 30 nil gladius, nil dira fames, nil denique morbi
 egerunt: fuimus qui, nunc semper sumus isdem
 sub uitiiis nullo culparum fine manentes.
 qui prius in noctem prandebat, nunc quoque potans
 continuat soles nullo discrimine lychnis.
 35 moechus erat Pedius: moechatur, durat in isdem
 leprae dum furuis; liuebat Polio: liuet;
 Albus, cunctorum quondam captator honorum,
 orbis in excidio minus ambitione laborat?

24] Uerg. Aen. II, 721 subiectaque colla. 30] Uerg. Aen. III, 256
 dira fames.

17 tanto quanto *G* 21 Conamur quandam in *G* 26 Et prius . . ab-
 seindere *G* 27 Hostia conuulsa ac *G* 30 Nil hostis *G* 31 *sq.* sumus,
 iisque periclis Tentati nihilo meliores reddimur unquam *G* 33—38 *om. G*

17 est quanto *addidi* 19 Uandulus (*cf. Uopisc. Aurel. 33, 4, Prob. 18, 2*)
 21 in *scripsi Gagneium secutus* et, ad *Petschenig* priorum *G*
 piorum 22 Illa (*l pr. ex s*) 23 longo quae 25 manicis . . ligamur *G*
 mauecis . . legamur 26 purgare (*u ex a*) 28 latos (*a ex to ut uidetur*)
 praetoria *Petschenig* praecordia, penetrabilia *Wernsdorf* 30 gladius nil (*sn*
ex m, i in nil add. m²) famis 31 nunc (*un ex im*) semper sumus *ego*
 sumus semper et 32 manentis 34 ***lyenis 35 Pedius *ego* pedis
 hisdem 36 leprae dum *ego* Lepedum *fort. furuis, quod commendant*
Petschenig et Brandes liuebat . . liuet *Brandes* linebat . . limit Polio
ego palio 37 cunctorum honorem (*v supra e*) 38 excidio minus *ego*
 excidionius

- nil sanctum nobis nisi quaestus et illud honestum est,
 40 utile quod fuerit, utiisque uocabula recti
 indimus et parci cognomen sumit auarus.
 at qui confessis utiis et crimine aperto
 non potuere capi — uirtutis imagine ducti
 altius occulti fouerunt uulneris ulcus —,
 45 hos terrena trahit sapientia nescia ueri
 et miseros idem, qui decipit, incitat error.
 inquirunt causas rerum astrorumque meatus,
 quae sit forma poli, cur longo flumina cursu
 non pereant, latus iaceat quo limite pontus,
 50 quaeque deo tantum sunt nota, recondita cunctis
 scire uolunt heu pro(que) nefas et scire uidentur.
 Ista quidem, Salmon, sunt nostri crimina sexus;
 sed leuis est uestra uitiorum morbus in urbe,
 si non feminei magis exarsere furores.
 55 Ante diem, Thesbon, tenebris nox umida condet,
 quam possim mores huius percurrere turbae,
 quae, cum lege dei uiuant sub lege uirorum,
 pro pudor haud umquam sine nostro crimine peccant.
 nam nisi deliciis faciles traheremur earum,
 60 haut illas utiis uellemus uiuere nostris;
 nec rigidas auro uestes nec uellera Serum

47] Uerg. Georg. II, 490 rerum cognoscere causas, Aen. VI, 849 cae-
 lique meatus; cf. Lucr. I, 128 sq. 48] Lucr. I, 230 sq. unde . . exten-
 taque longe flumina suppeditant. 55] Uerg. Aen. I, 374 Ante diem . .
 II, 8 nox umida. 61] Uerg. Aen. XI, 72 uestes auroque ostroque rigentis,
 Georg. II, 121 uellera . . Seres.

39 sanctum est *G* 43 Non potuere suas uirtutis imagine fraudes *G*
 44 Obtegere occulto . . uulnere plagas *G* 45 Quos *G* 46 Quosdam
 infelices qui *G* 47 Dum causam inquirunt rerum *G* 51 grande
 nefas *G* 55 diem Salmon *G*

39 nobis *G* nouio quaestus *G* quae tuis 41 parci . . sumit *G*
 parti . . sumet 44 occulti (c alt. ex i) uulneris ulcus *ego et Petschenig*
 uulnere sulcus 45 hos *ego* Nos ter (*eras.*) terrena 46 error (*r pr.*
ex o m¹, ror in ras. m²) 50 recondita (*di ex corr. m²*) 51 que *addidi*
 scire (*s ex c*) 55 humida 56 moris 57 uiuant (*n s. u.*) 59 deliciis
Petschenig delictis faciles *G* facile *ê* 61 nec *G* Hac uestis

- nec lapides, toto quos fert mercator ab orbe,
fundorum pretiis emerent. suspiria maesti
iungimus et uanas non est pudor addere curas,
65 si grauis ignotis processit Lesbia gemmis
et decies Passiena nouo radiauit in ostro.
iam si mutatis studeant occurrere formis
atque uiris alios aliosque opponere uultus,
nonne error noster? quid agunt in corpore casto
70 cerussa et minium centumque uenena colorum?
mentis honor morumque decus sunt uinacula sancti
coniugii; si forma placet, uenientibus annis
cedet amor: sola est senium quae nescit honestas.
iam quod perpetuis discursibus omnia lustrant,
75 quod pascunt, quod multa gerunt, quod multa locuntur,
non uitium nostrum est? Paulo et Solomone relicto
aut Maro cantatur Phoenissa aut Naso Corinna.
nonne cauis distent penetralia nostra theatri?
accipiunt plausus lyra Flacci et scaena Marulli.
80 nos horum, nos causâ sumus, nos turpiter istis
nutrimenta damus flammis — culpetur honesti
inproba nupta uiri nummo decerpere nummum? —
nam sicut speculo referunt accepta tenaci

74 sq.] *cf.* Paul. I ad Tim. 5, 13. 81] Uerg. Aen. I, 176 nutrimenta dedit . . flammam.

63 maesta *G* 64 at uanas *G* *post u.* 66 *add. G:* Confestim ornatum sibi quaeque exposcit eundem 67 Ergo quod varijs studeant *G*
69 Nonne haec culpa viri est? quid *G* 76 Salomone *G* 77 Quod . . Phoenissæ . . Corynnæ *G* 78 *om. G* 79 Quod plausum accipiunt . . aut scena Terenti *G* 81 culpaque caremus *G om. u.* 82 83 sq. Nam uelut acceptas referunt specula optima formas Sic exempla virum uxores accepta sequuntur *G*

63 praeciis 64 pudor (*v supra o pr.*) adderere 65 lesbia gemmis (*mi ex corr. m², i loco fuit e*) 66 Passiena *ego* passina hostro 67 occurre 69 corpore (*o pr. ex a*) 70 Cerossa 73 senium (*u ex i*) 74 iam *ego et Petschenig* nam 75 locuntur 77 Aut (*A ex corr. m²*) Phoenissa aut Naso Corinna *ego* penisse aut (*a post add.*) naso carinne 78 nonne cauis *ego* Nouecaius 79 scena Marulli *ego* mapulli 80 istis *G* estis

ingenio similes morisque exempla secuntur.

- 85 cur solida infelix damnatur femina culpa,
cum placeat stolido coniunx uitiosa marito?
unus ubique hostis diffuso turbine saeuit:
nec mirum est uinci belli terrore subactos.
quod si correcti sanum saperemus et atris
90 libera mens nebulis Christo purgata pateret,
si falcem uerbi cordi inprimeremus et illinc
uellemus ueterum uitiorum abscidere nodos,
aduersus Christi famulos uis nulla ualeret,
nec nos Riphaei prosterneret
. omnia bellum,
95 et qui nunc nostra grassantur clade superbi
.

Attamen in uestro populo non rara bonorum
turba uiget multosque pios ecclesia nutrit.

- Sunt plane insontes multi, pater optime, quorum
esse uelim similis, nec desunt [solatia uitae],
100 quos ad uictrices det sexus uterque coronas.
ac si quid patriam commendat, si quid in illa est,
quod iuuat, hoc unum est, haec sunt solacia uitae.
nunc age, care pater, cupido mihi fare uicissim,
qua te digna satis requies susceperit, ex quo
105 te corde hinc gestans abii <ad> Tecumque resedi.

84] Uerg. Georg. IIII, 219 haec exempla secuti.

85 Sed quur infoelix in culpa est foemina tantum *G* 94 Nec nos
Riphaei prosterneret arcus Alani Nec seruile etiam subuerteret omnia
bellum *G* 99 nec desunt in grege nostro *G* 100 Victrices reddat quas
sexus *G* 102 iuuat *G* 104 quae *G*

84 ingenio . . similes *Petschenig* ingenia . . similis 85 solida *ego solita*
86 cum placeat *G* Complacemat coniunx marito (o ex a) 87 dif-
fuso (o ex a) turbine (t ex d) 91 illinc (in *m*² in *ras.*, *m*¹ *ec**)
94 recte statuit *Gagneius* intercidiſſe huius uersus clausulam et maiorem
uersus inſequentis partem rifei 95 clade *G* claude (u ex corr.)
post u. 95 unius uersus defectum notauit 99 solatia uitae *iniectum ex*
u 102 102 solatia 103 fare (r ex corr. ut uideatur) 105 <ad> Tecum-
que *scripsi* tecumque; *ſignificatur fluiuis in Gallia Narbonenſi, cf. Plin.*
N. H. III, 32, quo loco DEF Tecum, ceteri Tetum exhibent

Non equidem inuitus recolam mea gaudia, Salmon,
 nec te tantorum indicio fraudabo bonorum:
 sed iam conclusi nos admonet hora diei
 surgere et ad sacros sanctorum occurrere coetus.
 110 crastina lux uerbis accedet libera nostris.

110] Uerg. Aen. X, 244 Crastina lux.

106 Non equidem *G* Nonne quidem inuitus *G* inuictus recolã
 (a ex ec) 107 fraudabo *Wernsdorf* laudabo EXPLICIT

INDEX SCRIPTORUM.

Paulus I ad Tim. 5, 13	74 sq.	Uerg. Aen. I, 374	55
Lucr. I, 128 sq.	47	— — II, 8	55
— — 230 sq.	48	— — — 721	24
Uerg. Ecl. 1, 12	11	— — — 776	4
— — 2, 70	6	— — III, 256	30
— Georg. II, 121	61	— — VI, 69	13
— — — 490	47	— — — 849	47
— — III, 219	84	— — X, 244	110
— Aen. I, 167	7	— — XI, 72	61
— — — 176	81		

INDEX NOMINUM.

Alanus 19.	Pedius 35.
Albus 37.	Phoenissa (<i>Dido</i>) 77.
Christus 3. 90. 93.	Polio 36.
Corinna puella, <i>Ovidii amores</i> 77.	Riphaeus (<i>adi.</i>) 94.
Flaccus (<i>Q. Horatius</i>) 79.	Salmon 8. 52. 106.
Lesbia 65.	Sarmata 18.
Maro (<i>P. Uergilius</i>) 77.	Seres 61.
Marullus <i>mimographus</i> 79 (<i>cf. Capitol. Ant. phil.</i> 8, 1, <i>Seru. Aen. VII, 499</i>).	Solomon <i>Iudaeae rex</i> 76.
Naso (<i>P. Ovidius</i>) 77.	Tecum flumen 105, <i>hodie Tec uel Tech, cf. Plin. N. H. III, 32 (Ticis Mel. II, 84)</i> .
Passiena (<i>trisyllabum</i>) 66.	Thesbon 5. 55.
Paulus <i>apostolus</i> 76.	Uandulus 19.

INDEX GRAMMATICAE, ELOCUTIONIS,
REI METRICAE.

ad: 100 quos ad uictrices det sexus uterque coronas.	altaria Christi (<i>de hominibus piis deoque addictis</i>) 3 (<i>cf. Paul. I Cor. 3, 16</i>).
<i>allitteratio satis frequens, cf. 5. 6. 7. 8 sq. 13. 15. 23. 24. 25. 27. 28 sq. 37. 42 sq. 48 sq. 53. 54. 58. 60 sq. 78. 90. 92. 103. 109.</i>	<i>caesura frequentior est semiseptenaria, quae extat in uu. XXXXVII coniuncta cum semiquinaria, in</i>

- VIII consociata cum incisione post arsim secundam et caesura κατά τὸ πρῶτον τροχαίον, in uno u. cum incisione post arsim secundam, in uno sola hac incisione non adiecta; semiquinaria sola legitur in uu. LIII.*
 continuat soles 34, *cf. Cl. Mar. Uict. III, 177.*
- decerpere nummo nummum 82.
 decies *i. q. saepe* 66.
 dum *postpositum* 36.
 et *postpositum* 17.
- falx 91 si falcem uerbi cordi inprimemus.
 famis 30 (?).
 feminei furores 54.
 furuus 36 durat in isdem leprae dum furuis (*cf. Prud. Cath. I, 74*), *si scriptura sana.*
- genetiuis*: 12 longa in saecula uitae, 40 uocabula recti, 53 uitiorum morbus, 70 uenena colorum.
- hexametri exitus in binas uoces monosyllabas*: 18. 104, *cf. 8.*
- i consonantis uice habita, cf. synizesis.*
 immo et (*vielmehr auch*) 2.
indicatiuus in interrogatione indirecta 8 *sq.*
- lepra (*sensu translato*) 36 (*cf. Cassiani Instit. VII, 26*).
 liuere 36.
lusus in uerbis: 57 cum lege dei uiuant sub lege uirorum.
 lyra (*i. q. carmina lyrica*) Flacci 79.
- magister populi (*de abbate, qui simul episcopus erat*) 2.
 morbus uitiorum 53.
- nam *aduersatiuum i. q. autem* 74 (*sed praestat iam*).
 namque (*in responso*) 10.
 nebulis atris libera mens 90, *cf. Cl. Mar. Uict. I, 402.*
 nodus 92 ueterum uitiorum abscondere nodos.
 nube densa telorum 16, *cf. Liu. XXXVIII, 26, 7.*
- pascere *i. q. epulas struere* 75 (*cf. Spart. Hadr. 17, 4, Lamprid. Alex. Seuer. 41, 4*).
 praeda peccati 25.
 praetoria cordis 28.
 profundum bellum 15.
- que: 105 ad Tecumque.
 qui *postpositum* 22. 49. 73.
- radiare 66 si Passiena nouo radiauit in ostro.
- sanum sapere 89.
 scaena (*i. q. mimi*) Marulli 79.
 senium nescit honestas 73.
 spes: spebus 20.
 squalescere situ longo mentis 23, *cf. Quint. X, 1, 30.*
synaloephae in uu. CX sunt XXXVI (VII in uocula que, una in ā, una in ē, tres in I, tres in ō, una in ae), binae in uno u. IIII: 10. 14. 105. 109. — synaloepha in uoce iambica, quam sequitur monosyllaba: 27 forem aut, in anapaestica: 28 animae et.
synizesis: Passiena (*trissyllabum*) 66.
- turbine diffuso 87 (*cf. Sil. Ital. XI, 101, Uerg. Aen. X, 603 sq.*).
- uenena colorum 70.
 uictrices coronae 100.
 uiscera mea *i. q. amor meus* 5.

PROBAE CENTO.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

CAROLUS SCHENKL.

ACCEDUNT TRES CENTONES A POETIS
CHRISTIANIS COMPOSITI.

PROOEMIUM.

Centoni, quo res libris et ueteris et noui testamenti traditae uersibus Uergilianis explicantur, in codicibus antiquissimis fere omnibus solum Probae nomen inscriptum est. atque ita quae hoc carmen condidit se ipsam nominat in u. XII 'arcana ut possim uatis Proba cuncta referre'. quatenam autem illa fuerit, edocemur ab Isidoro Hispalensi de uir. ill. 22 (18), Orig. I, 39 (38), 26, qui Probam, uxorem Adelphi proconsulis, hunc centonem composuisse dicit. cum Isidoro conspirant ea, quae in libro saec. X, qui fuit bybliothecae monasterii S. Benedicti Padolironensis non procul a Mutina siti,¹⁾ ad calcem codicis adiecta se legisse refert Montfaucon Diar. Ital. p. 36 'Proba, uxor Adelphi, mater Olibrii et Aliepii, cum Constantini ('immo Constantii' Seeck in prooem. edit. Symm. p. XCV) bellum aduersus Magmentium conscripsisset, conscripsit et hunc librum'. neque dissentiunt quae in Palatino 1753 f. 62^r tradita sunt, Probam, inlustrem Romanam, Aniciorum matrem, uxorem Adelphii ex praefecto urbis, hunc centonem ex Uergilii libris

¹⁾ Frustra hunc codicem Mutinae quaesierunt a me rogati H. Kruse, G. Loewe, H. Uitelli. neque quid factum esset libris eius monasterii Gallis saec. XVIII exeunte in Italiam irruentibus sublatis, ullo modo erui potuit. scripsit ad me Loewe homines quosdam doctos Mutinenses sibi de ea re sciscitanti respondisse rumorem ferri de codicibus Romam transportatis. sed neque in Uaticana neque in bybliotheis, quae sunt Mutinae, Estensi et canonicorum, ullus qui olim fuit eius coenobii liber extare uidetur.

deflorauisse, nisi quod is, qui haec scripsit, Probam temere confudit cum eius nepte, Anicia Faltonia Proba. atque idem error inest in inscriptione et subscriptione Uaticani Reginae 1666 'Falconiæ Uetitæ (Faltoniae Aniciae) Probæ cō. femine Uergiliocenton.', quamquam ueri quoddam uestigium eis seruatum est, quae in hoc libro ad u. 689 in margine adpicta sunt 'ut colant (Christum) omnes, ut adorent, hortatur (Proba), imo etiam et Alipyum uirum suum id facere monet'. quo loco falso filium pro patre nominari apertum est.¹⁾

Fuit igitur Proba neptis Probi consulis a. CCCX, filia Petronii Probiani consulis a. CCCXXII et ut uidetur Deme-triadis (Hieron. ep. 130, 3). fratrem habuit Petronium Probinum, qui consul fuit a. CCCXXXI. nupsit Clodio Celsino Adelfio, correctori Apuliae et Calabriae (CIL. VIII, 1576), proconsuli, denique praefecto urbi inde a d. VII Iun. usque ad d. XVIII Dec. a. CCCLI (Chronogr. a. 354, Amm. Marc. XVI, 6, 2). qui duos ex ea filios procreauit, Q. Clodium Hermogenianum Olybrium, consulem a. CCCLXXVIII, et Faltonium Probum Alypium, praefectum urbi a. CCCLXXXI (CIL. VI, 1713). prior decessit Proba Romae marito superstite, id quod colligere licet ex titulo CIL. VI, 1712 'Clodius Adelfius v(ir) c(larissimus), ex praefectis urbis, uxori incomparabili et sibi fecit'. haec igitur ad rem, quam tractamus, illustrandam sufficient; de ceteris uide quae exposuit Seeck l. c. p. XCI sqq.

Quod traditum est libro Padolironensi Probam carmen epicum de Constantii contra Magnentium bello composuisse, id confirmatur prologo huius centonis, quo ipsa narrat se bella ciuilia (cf. u. 4 sq.) carmine, quod sine dubio haud paucos libros complectebatur magnique erat laboris (cf. u. 49), descripsisse. condiderat autem id opus eo tempore, quo nondum sacra antiqua abiecerat. postea uero Christi doctrinam amplexa spreto quo inclaruerat quondam poesis genere iam animum adiecit ad scripturam sacram carmine explicandam atque morem eius

¹⁾ Eodem modo in Taurinensis F. IV. 7, ex quo quaedam mihi enotauit benigne J. Mueller, uetere mihi coniunctus amicitia, inscriptione Proba uxor Alipii senatoris fuisse dicitur.

aetatis secuta hunc centonem composuit eo consilio, ut in poematum ethnicorum locum substitueretur eaque re legentium atque fortasse etiam puerorum erudiendorum commodis consuleretur. et quo erat nouae religionis studio uirum quoque ut Christo nomen daret permouisse uidetur, quem in carmine ultimo obsecratur, ut firmiter teneat susceptum morem sacrorum. quae cum ita sint, patet inter a. CCCLI et centonem compositum haud exiguum temporis spatium intercessisse.

Iam uero quanto opere probatum sit et aequalibus et posteris. Probae opusculum, documentis quibusdam propositis cognoscere licet. quorum luculentissimum est carmen illud (Anth. lat. 735 R.), quod in Augiensi CCXVII (nunc Caroliruhensi) et Turicensi bybl. urb. C 68 coniunctum legitur cum centone ita, ut quin ad eum referendum sit, omnino dubitari non possit.¹⁾ adde quod quae in eo uu. 5 sqq. enumerantur cum rebus centone explicatis plane conspirant. compositum autem est hoc carmen ab homine, qui huius libelli exemplar imperatoris Arcadii iussu splendide conscriptum tali prooemio ornatum illi obtulit eodem modo, quo librarii Dicuili codicem a se confectum Theodosio alteri (Anth. lat. 724 R., Baehrens PLM. V, 48), id quod factum esse, antequam Theodosius ille natus est (a. CCCLXXXV—CCCCI), elucet ex u. 13 sq., quibus futurus imperii heres Arcadii minoris nomine significatur. alterum testimonium, quo quam frequenter lectitatus sit is libellus cognoscitur, Gelasii, qui urbis Romae fuit episcopus inde ab a. CCCCLXXXII usque ad a. CCCCLXXXVI, praebet decretum (Migne Patr. lat. LVIII 162 et 179), in quo uerbis 'centimetrum ('centonem' p. 179) de Christo Uergilianis compaginatum uersibus, apocryphum' sine dubio liber Probae

¹⁾ Coniunctum cum centone legitur quoque in Laur. XXIII, 15, qui ex libro Turicensis simillimo manauit, seiunctum in Angelicano V. 3. 22 (cf. Melet. Uind. II, 296), in Marciano cl. XII cod. 7 et Monacensi 18628, de quibus uide quae in Sedulii editione p. XXXII et LI sq. exposuit J. Huemer, qui scripturas eorum mecum benigne communicauit. quod in Angelicano id carmen inscribitur 'Uersus in capite Sedulii scribendi', explicatur eo, quod Probae cento in codicibus haud raro cum Sedulio coniunctus est. in ceteris Probae libris, quotquot collatos habeo, hi uersus non leguntur.

indicatur.¹⁾ nam nisi cento ille eodem modo, quo Iuenci et Sedulii carmina in decreto tantis laudibus cumulata, omnium lectione celebratus esset, nullo pacto Gelasius quique aderant in concilio eum inter libros non recipiendos rettulissent. improbabant autem in hoc opere eadem quae Hieronymus in eius modi centonibus, dico res et uerba scripturae diuinae ad exemplum orationis Uergilianae detorta atque immutata. tertius testis accedit quem iam supra commemorauimus Isidorus, qui in libro de uir. ill. 22 (18) haec scripsit: 'Proba, uxor Adelphi proconsulis, femina ideirco inter uiros ecclesiasticos posita sola pro eo, quod in laude Christi uersata est, componens centonem de Christo Uergilianis coaptatum uersiculis. cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. quod tamen opusculum legitur inter apocryphas scripturas insertum.'²⁾

Nihil tamen quod Gelasius de Probae libro fecit iudicium impediuit, quominus is describeretur, studiose legeretur, denique in pueris instituendis adhiberetur. unde haud exiguum media aetate exemplorum numerum in armariis coenobiorum extitisse et libris, qui ad nostram memoriam peruenerunt, et catalogis antiquis edocemur. sic ut de libris nunc deperditis breuiter exponam, Probae libellus olim extabat in codice Corbeiensi, nunc Petropolitano F. XIII. 1, saec. VIII, de quo cf. F. Leo in prooemio edit. Uen. Fort. p. VIII sqq. (Becker Cat. bibl. ant. 136, 170), inscriptus 'uersus probe'. adiunctus autem erat in libro ultimo Aldhelmi Symphosiique aenigmati. eadem legebantur in libro Cluniacensi, qui praeter Cypriani poema Probam³⁾ com-

1) Cf. Isid. de uir. ill. 22. quod si Hieronymus epist. LIII, 7 eorum improbat studia, qui non dignentur scire, quid prophetae, quid apostoli senserint, sed eius modi centonibus compositis ad sensum suum incongrua aptent testimonia, quasi grande sit et non uitiosissimum docendi genus deprauare sententias et ad noluptatem suam scripturam trahere repugnantes, his uerbis adiectis 'quasi non legerimus Homerocentones et Uirgilio-centones', num in primis Probae opusculum respexerit, definiri non potest.

2) Cf. eundem Orig. I, 39 (38), 26 'Proba, uxor Adelphi, centonem ex Uergilio de fabrica mundi et euangeliiis plenissime expressit, materia composita secundum uersus et uersibus secundum materiem concinnatis'.

3) Significatur in indice his uerbis 'opusculum de ueteri Testamento, natiuitate ac passione domini, excerptum de Uirgiliano, de sententia dei,

plectebatur (cf. L. Delisle, *Le Cabinet des manuscrits* II, 459 sqq., R. Peiper in prooemio edit. Alcimi Auiti p. LVIII). his adde libros quattuor, primum et alterum monasterii Augiensis (Becker 6, 406 et 407), in quibus Iuueno et Sedulio adnexus erat 'cento Probae' (horum ex uno sine dubio originem traxerunt Caroli-ruhensis et Turicensis), tertium ecclesiae Centulensis siue S. Richarii (Becker 11, 182), quo continebantur Prosperi epigrammata, 'uersus Probae', medietas Fortunati, quartum ecclesiae Becci (Becker 86, 110), in quo post Senecae Quaestiones naturales et Adhelardum Bathonensem legebantur 'Proba uates' (cf. u. 12), aurea capra, Hildeberti Turonensis libri. denique mentionem faciam codicis monasterii S. Uedasti Atrebatensis (Becker 125, 18), in quo fuisse 'librum Probi per uersus' testatur index saec. XII; nam Probam significari propterea ueri simile est, quod idem uolumen Iuueno quoque et Sedulium complexum esse compertum habemus.

His igitur expositis iam ad libros, qui nobis seruati sunt, ueniamus. ex quibus eos, qui in huius recensiois usum collati sunt, accuratius describemus. antiquissimus igitur omnium, quos quidem cognoui, est Parisiensis lat. 13048, olim Corbeiensis, post S. Germani 844, formae oblongae minoris, scriptus saec. VIII—VIII litteris langobardicis minoribus. de quo uide quae exposuerunt Riese in Ieepii Claudiano II, p. 190 et Leo l. c. p. VIII. Probae opusculum, quod in eo legitur cum Uenantii Fortunati carminibus coniunctum f. 31^a—38^a, in hoc folio ultimo desinit in u. CCCCLXXXVIII; in f. 39^r primo scriptum est *INCIPIT OPUS FORTUNATI PRESBYTERI*, unde conicias inter haec folia unum excidisse. f. 31^r uacuum relictum erat; postea saec. X manus hic illic quaedam adpinxit. in f. 31^a nihil aliud inscriptum est nisi *INCIPIT PRAEFATIO*, sed post u. 55 eadem quae in Parisiensi et Petropolitano leguntur *UERSUS PROBE*. damnum quod passus est hic liber quodam modo resarcitur codicibus Caroliuillensi et Cantabrigiensi, quos ex eodem fonte fluxisse infra demonstrabo.

de diluio mundi, de originali peccato, de transitu maris rubri, unde colligitur totum centonem in hoc libro extitisse.

P Huic adiungo alterum Parisiensem lat. 7701 (olim 5519), qui fuit Claudii Puteani. constat is diuersis libris duobus in unum conglutinatis. nam pars prior est saec. XIII, altera, quae solum Probae opusculum f. 129^r—140^r continet, UERSUS PROBÆ inscriptum, litteris langobardicis exarata est, id quod statuunt A. Schoene et A. Lejay, saeculo nono. dubitari autem non potest, quin haec folia pars extrema sint libri, in quo Proba eodem modo quo in Petropolitano ultimum locum obtinebat. iam cum forma eadem sit (27 cm. long., 20 cm. lat.), idem numerus uersuum in singulis paginis (dico tricenos ternos), conspiret inscriptio, nonne oritur suspicio haec folia esse particulam illam, quae nunc in Petropolitano desideratur? sed cum Parisiensem non uiderim, hanc rem aliis expediendam relinquo. scripta autem sunt ea folia manibus duabus, quarum altera, quae incipit in f. 137^r, eiusdem quae prior aetatis atque isdem litterarum ductibus, sed alia scribendi ratione usa ¹⁾ post uersus 490—527 repetitos reliquos adiecit. fluxisse autem hanc partem non ex eodem, sed ex alio codice infra ostendam.

La, Accedunt fratres gemelli, Laudunenses 279 et 273. prior Lb]L formae oblongae maximae, saec. VIII ineuntis, continet praeter Hilarii, Cypriani; Dracontii, Alcimi Auiti carmina, de quibus exposuit Peiper p. LIII sq., f. 1^u—3^u binis columnis exaratos centonis Probae, qui inscribitur PROBA DE AEP TATICO (i. e. de heptateucho, cf. Peiper p. LVI), uersus CCCXVIII; desunt ceteri. post ultimum spatio duorum uersuum relicto sequitur haec inscriptio INCIP̄ UERSUS CIPRIANI DE SODOMA. in f. 1 pars ultima prioris et prima posterioris columnae tam lacerae sunt, ut pauca tantum uerba remanserint. item in f. 2 quaedam margine adtrito perierunt. alter formae quadratae maximae, scriptus saec. VIII exeunte, eadem quae prior complectitur (cf. Peiper l. c.). f. 2^u—5^r leguntur totidem quot in priore Probae uersus binis columnis scripti, eadem inscriptione PROBA DE AEP TATICO praefixa. uersum CCCXVIII nullo spatio interiecto excipiunt haec INCIP̄ UERSUS CIPRIANI DE SODOMA litteris

¹⁾ Ueluti in his uersibus saepissime *ae*, rarius *e* scriptum est pro *e*, atque pro *adque*, tunc pro *tum*.

aliquanto minoribus exarata. ceterum nequaquam casu factum est, ut quae uersum CCCXVIII secuntur omitterentur; immo consulto ea abiecta sunt, ut ea parte, qua narratio a creatione mundi usque ad res post diluuium gestas producit, cum initio capitis de Sodoma ex Cypriani carmine desumpti coniuncta unum quodam modo corpus constitueretur.

Eiusdem condicionis est Parisiensis lat. 14758, olim S. Uictoris 380, saec. XIII, quem descripsit Peiper l. c. LVIII. Probae opusculum, dico uersus 1—318, in eo legitur f. 66^r—68^r. similius est libris *La* et *Lb*, non tamèn ex hoc aut illo deriuatus. u. 3 legitur *regnum et (Lb)*, 15 *falsa*, quod habet *Lb* in mg., 56 *Principio mundi uerbis ac terras omissis*, quae desunt in *La*, 72 *est diuisus (diuisis in mg. La, diuisit supra scriptum in Lb)*, 151 *decerserit (La corr. ex decerperit)*, 167 *albentes (hablantes La, hablantes Lb)*, 261 *ueniunt (subueniunt La, Lb)*. nullus omnino huius libri usus est, qui quantis uitiiis deformatus sit ut doceam, unum propono exemplum, uersus 242 in eo scripturam: *ut uidit ut perii sic malus abstulit error.*

Sequitur Palatinus 1753, olim monasterii S. Nazarii Lauris-π
sensis (cf. Becker. 37, 417), formae oblongae minoris, saec. VIII—X, quem accurate descripsit A. Reifferscheid Bibl. patr. lat. Ital. I, 307 sqq. (cf. Keil, Gramm. lat. VI, p. vii sqq.). continentur eo ars Marii Uictorini, Aldhelmi regula metrorum, eiusdem Symphosiique aenigmata, quorum scripturae ita conspirant cum eis, quas praebet Petropolitanus, ut facile intellegas utrumque libellum ex eodem fonte fluxisse (cf. Melet. Uind. II, 297, III, 143). f. 62^r—69^r post Uictorinum legitur Probae cento hac inscriptione adiecta: Incipiunt indicula centonis probae illustri romanae (.?) aniciorũ mater (matris?) | De maronis qui & uirgiliⁱ mantuani uatis libri^s praedicta proba | uxor adelphy expraefecto urbis hunc centon(em) religiosa men|te amore x̄pi sp̄u feruenti prudenter enucliate deflorabit & legen|dum populis omnibus x̄pianis tradidit ostendens quia & alienigeni | uates uera obscuris inuoluentes in alia mente legem dñi & aduen|tum passionem & ascensionem uel cetera ante aduentum dñi in|spirato

praedixerunt. Incipit prologus.' correctus est hic liber manu altera non multo recentiore, quae multas, partim de suo partim ex alio codice in margine scripturas adiecit. de quibus paulo post accuratius exponam.

A, T] A Agmen librorum antiquiorum claudat fratrum geminorum par alterum, Caroliruhensis et Turicensis. prior, olim Augiensis CCXVII, formae quadratae, scriptus est saec. VIII exeunte uel X ineunte. constat libris duobus diuersis a glutinatore in unum corpus redactis, sed foliis mirum quantum turbatis. ordinem antiquum restituit A. Holder ueris numeris infra in singulis foliis adiectis. continentur parte priore Iuuenus et Sedulius, altera iterum iidem (cf. Huemer in prooemio edit. Sed. p. XI) atque inde a f. 158^r usque ad f. 169^v liber Probae cum epigrammate, de quo supra diximus, inscriptus: *INCIPIT LIBER CENTO PROBE*. sed cum descriptus sit is codex ex libro, in quo foliis transpositis ordo perturbatus erat, factum est, ut iam hac serie uersus inter se excipiant: 1—20. 100—137. 61—99. 21—60. 217—257. 177—216. 138—175. 258—338. 419—456. 377—418. 339—376. 537 (nunc 568)—577 (559). 497—536 (567). 457—496. 578 (560)—637, qui uersus est ultimus. praeterea desunt uu. 176. 227. 292 et 293. 327. 552 (534).

Turicensis bybl. urb. C 68, olim S. Galli, formae quadratae, exaratus ut uidetur saeculo X ineunte continet praeter alia Iuuenum et Sedulium (cf. Huemer l. c. p. XII sq.) ac f. 111^r—124^v Probae libellum cum epigrammate eodem modo quo in Augiensi inscriptum atque eodem modo uersuum ordine turbato corruptum. desinit in u. DCLV, cui subscriptum est 'Explicit cento probe'. praeterea desunt iidem qui in Augiensi uersus supra enumerati.

Ex libro Turicensis simillimo fluxit Laurentianus XXIII, 15 saec. XV, qui complectitur Prudentium, Iuuenum, Probam (f. 219^v—239^v), Sedulium, Aratorem (cf. Bandini Cat. codd. lat. bibl. Laur. I, 720 sqq.).

Iam codices saeculo decimo inferiores, at tamen uetustiores, qui quidem nobis innotuerunt, enumeremus. ac primum quidem Ra, Rb duos Uaticanos bybl. Reginae 251 et 1666, saeculo XI confectos describemus. in priore, qui est formae oblongae minoris, post

carmina duo Aldhelmii et Gregorii librum legitur f. 15ⁿ—27^r
 Probae cento, inscriptus: 'Incipit Uirgilio centonⁿ quem composuit Proba de eptatico et euangeliis', quem excipiunt libri de re grammatica et metrica. in altero, qui est formae oblongae maximae et binis columnis exaratus, insunt Horatii carmina, f. 41^r—44^r opusculum Probae, quod inscribitur 'Flatonię Uetitię Probe cl. femine Uergilio centon. Genesis et euangeliorum. Incip.'¹⁾, denique 'Remi Favⁿh (Fauini) de ponderibus et mensuris' libellus.

Sequitur liber Caroliullensis 97, saec. XII, formae oblongae Ch minimae, in quo post Alcimi Auiti libros VI (cf. Peiper l. c. p. LVIII) f. 41^r—53^r legitur Proba hac inscriptione praefixa: 'Incipit praefatio sequentis operis probae matronae' et post u. 55: 'Incipit libellus probae illustris matronae. uirgilianis uersibus compactus. de conditione mundi. de plasmatione Aadae et Euae. de diluuiio. de datione legis. de natiuitate et gestis dñi nr̃i IHV xp̃i.' post uersum ultimum haec adiecta sunt: 'Explicit carmen Probae illustris matronae uirgilianis uersibus comptatum'.

Ultimo loco adpono Cantabrigiensem collegii s. trinitatis C O. 7. 7 (6047 et 6048 catal. libr. ms. Angliae et Hiberniae, olim Galeanum 213), formae quadratae, saec. XII exeunte scriptum. continet Bernardi Siluestris Megacosmum et Microcosmum, f. 28^r—37^r Probae centonem, qui inscribitur: 'Incipit opusculum Probe uxoris <Alipii> exceptum de libris Uergilii ad testimonium ueteris et noui testamenti', Ouidii Ibin cum commentario, denique Senecae quosdam de philosophia libros (cf. R. Ellis in ed. Ibdidis Ouidianae p. LIII).

SPLa contulit A. Schoene, *πRa* A. Mau, *A'* A. Holder, *Ch* et librum S. Uictoris L. Haueto intercedente A. Lejay, qui a me rogatus codicum quoque *SP* locos aliquos inspexit, *Rb* H. Kruse, *C* H. I. Bullock, a R. Ellisio mihi conciliatus, Laur. XXIII, 15 I. Huemer, quibus uiris hoc loco debitas persoluo grates. ego *Lb* et *T* excussi atque, cum Florentiae commorabar, ipse Laurentianum uersaui.

1) Subscriptio in f. 44^r haec est: 'Flatonię Uetitię Probe cl. femine Uergilio centon. Genesis et euangeliorum explicit'.

Hi igitur sunt codices, quibus diligenter collatis in hac editione adornanda uti potui. ceteros, qui saec. XII sunt recentiores, non curavi, cum mihi persuasissem nihil ex eis, quod ad scripturam recte constituendam conferret, peti posse.¹⁾

V Editionum ueterum quae accuratius examinaretur digna mihi uisa est princeps, Bartholomaei Girardini, quae prodiit Uenetiis a. MCCCCLXXII (cf. Ann. phil. suppl. XI, 196). continet Ausonii opuscula, Consolationem ad Liuiam Augustam de morte Drusi, f. 57^r—67^v Probae centonem (inser.: 'Probae Centonae Clariss. fe|minae excerptum e Maro|nis carminibus ad tes|timonium | ueteris nouique testamenti | opusculum', subscr.: 'τέλος | Probae Centonae clariss. | feminae opusculum: | feliciter ex|plicit'),²⁾ Calpurnii eclogas, Publii Gregorii Triferni hymnum in trinitatem. praeter hanc alicuius est momenti editio antiqua, typographi, qua locus et annus significatur, nota non insignita, quae extat in bybliotheca uniuersitatis Lipsiensis, hoc siglo 'Poet. lat. 152^e' instructa, cuius notitiam ego debeo L. Krehlii benignitati. nam quamquam in ea scriptura foede interpolata est atque haud paucis uitiis inquinata, tamen locis aliquot ita conspirat cum S, ut, quin ex codice eius simillimo manauerit, dubitari non possit. denique inspexi editionem Iulii Roscii Hortini, qui Probae carmen cum manu scriptis Uaticanis collatum atque emendatum in lucem prodire iussit Romae MDLXXXVIII

¹⁾ In bybliotheca Uaticana hi extant codices: Reg. 585 saec. XIII (f. 1—4 legitur Proba, secuntur carmina christiana, libellus Ildeberti archiepiscopi, opusculum, quod inscribitur 'aurea capra' (cf. librum ecclesiae Becci supra p. 517 commemoratum), Ottob. 560, saec. XIII, Probae libellum solum complexus in u. 607 desinentem, Uat. 1667 saec. XIII—XV, in quo et ipso hic cento solus legitur, Uat. 1586, 1666, Urb. 353, Ottob. 1261, qui omnes sunt saec. XV. Mutinae in bybliotheca Estensi duo sunt libri saec. XV numeris V. D. 29, VII. G. 16 insigniti, Cortonae in bybl. municipii unus codd. membr. 82, saec. XV, Augustae Taurinorum unus: F. IV. 7 (cod. Bob., olim. XXVII i), saec. XV, bombycinus, in quo Probae cento f. 192—199 legitur post Uergilii Aeneidem; excipiunt eum Bucolica et Georgica. ceteros, qui in indicibus uel catalogis enumerati sunt, hoc loco recensere superuacaneum mihi esse uidebatur.

²⁾ Scripturas huius editionis conspirare cum codice Urbinate 353 intellegitur ex eis, quae Mel. Uind. II, 57 exposui.

opera Damiāni Granae, edoctus de ea scholiis ab H. Meibomio in libro, qui inscribitur 'Uirgiliocentones', Helmstadii a. MDLXXXVII emisso, huic opusculo subiectis. ex ceteris editionibus, quotquot euolui, nihil omnino me lucrari posse intellexi.

Ex his quae modo exposuimus intellegitur Probae opusculum olim coniunctum fuisse cum Symphosii Aldhelmique aenigmatis, quae eodem modo quo illud pueris in ludis legenda proponebantur. id quod confirmatur Cluniacensi, Petropolitano, Palatino. deinde cento aenigmatis aut adiectis aut abiectis consociatus est modo cum Uenantii Fortunati modo cum Iuuenci Sedulii-que carminibus modo cum Cypriani poemate. denique truncatus receptus est in corpus illud carminum, quod libris Laudunensibus continetur.

Iam ut quae rationes inter codices, quos modo enumerauimus, intercedant explicetur, ante omnia statuendum est *A'* et *T*, quibus est praefixum carmen Arcadio dicatum, ex libro, quem ille scribendum curauerat, originem traxisse. de ceteris, in quibus id carmen non legitur, num ex eodem fonte fluxerint, dubitare possis. sed facile comprobari potest eos quoque ad idem exemplar redire. etenim in omnibus eadem est lacuna, eam dico, quam post u. 233 significauimus, oratione hian- te indicatam. itemque cetera grauiora uitia, quibus adfectus est hic cento, in omnibus inueniuntur. ueluti uu. 461 sq., quos hoc loco posui editionem Romanam secutus, omnes exhibent post u. 466, unde patet uu. 463—466, qui desunt in *V*, omissos a librario in margine adiectos et postea alieno loco insertos esse. adde quod uu. 531—561, qui in omnibus libris extant post u. 548, in eadem editione recte post u. 530 collocati esse uidentur; nam cum Proba ceteris locis rerum gestarum ordinem, qui est in libris sacris, seruauerit, uix credibile est eam hic narrationis seriem temere immutauisse. ac ueri ordinis uestigium quoddam seruatum est in *C*, in quo post u. 530 leguntur uu. 531—544, post 579 uu. 531—561. adde quod in *V* desunt uu. 562—579. patet autem has turbas eo ortas esse, quod, cum excidisset folium, id non suo, sed alieno loco insertum est. denique u. 655 ante u. 650 transponendum esse iure opinor

statui in commentariis. sed maxime memorabiles sunt uu. 38 sqq., de quibus mihi hoc loco accuratius agendum est. hos igitur si legeris, primum offendes in u. 38, quem quo traditus est loco stare non posse apertum est. nam quo modo quaeso is cohaeret cum eis, quae antecedunt? nihil certe proficimus uocula *et in ut*, quod legitur in *SChCV*, mutata. immo hunc uersum cum eis, quae secuntur, coniungendum atque transponendum esse adparet. dicit enim Proba se ueterum monumenta uirorum uoluentem meminisse Musaeum ante omnes uestrum (hoc explicatur eo, quod gentiles adloquitur) per orbem cecinisse, quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur. Musaeum autem dum nominat, sine dubio oracula, quae ei tribuebantur, significat ita, ut Musaei dicta cum oraculis Sibyllinis ab hominibus christianis maximi aestimatis confundat. unde iam patet temere *Musaeum* in libris aliquot in *Moseum* uel *Moyseum* mutatum esse. neque enim Moysen Moseum uel Moyseum dicere potuit Proba neque conuenit cum Moysis nomine illud *uestrum*, de quo supra diximus. deinde reprehendes in u. 40 sqq., quod hominum animaliumque mentio fiat ante elementa, ex quibus animantes corpora uitamque traxisse apertum est. denique u. 42 metri legibus repugnat simulque duo tantum commemorata habes elementa, ignem et aëra. quin autem quattuor hoc loco enumeranda fuerint, non dubitabis, si locum in Uergilii ecloga VI, quo Proba usu est, dico uu. 32 sq., inspexeris. id quod iam animaduertit is, qui in codice π hunc locum misere refinxit. quae cum ita sint, u. 42 ex duobus mutilatis conflatum ac uersuum ordinem turbatum hoc modo restituendum esse suspicor:

- 39 *felix qui potuit rerum cognoscere causas,*
 42 *et liquidi simul ignis*
 et caeli mobilis umor,
 38 *omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis,*
 40 *unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum*
 41 *et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.*

quod si quaeris, quo modo explendi sint uersus mutilati, alterum ex ecl. VI, 32 restitui posse respondeo uerbis *semina terra-*

rumque adiectis. difficilior res est in priore, in quo aquae uel maris mentionem factam esse consentaneum est. quem uersum cum eo, qui antecedit, uocula *ut* coniunctum fuisse proxime ad uerum accedit. 1) nam quamquam Uergilii carmina diligenter perscrutatus sum, hemistichium ad lacunam explendam aptum non inueni. sed cum Proba saepe Uergilii uerba liberius immutauerit, hoc quoque loco eam hemistichium quoddam, quo ille de mari uel aqua uerba fecerat, tali modo in usum suum conformauisse probabile est. haec igitur sufficiant; nolim enim hariolari, cum satis habeam ostendisse. in hoc loco grauiter corrupto omnes libros consentire. nam eos quoque, in quibus immutata est scriptura, testes nobis esse unicuique patet.

Omnes igitur codices cum ex eodem fonte manauisse constet, iam num in genera quaedam discedant explicandum est. ac *La* et *Lb* eadem qua *A* et *T* fraterna necessitudine inter se conexos esse supra diximus. deinde *SChCV* artiore coniungi uinculo facile comprobari potest. etenim in his omnibus legitur post u. 147 hic uersus *In medio ramos annosaque brachia pandens (tendens)*, omissus in ceteris, qui num genuinus sit quam maxime dubitari potest. nam quamquam illud *in medio* conuenit cum Gen. 2, 9, tamen idem fere his uerbis significatur quod eis, quae secuntur *in conspectu*. simul uix ferendum est *ramos* iuxta id, quod legitur in u. 148, *ramis felicibus*. librarios autem saepe numero uersus ex Uergilii carminibus depromptos huic centoni inseruisse satis superque eis, quae mox exponam, demonstrabitur. contra duo, qui in ceteris extant, in his codicibus desunt uersus. quorum prior est 222, quem nullam prae se ferre interpolationis speciem nemo non concedet. adde quod in u. 221 omissa sunt in *S* uerba *per auras*, id quod factum esse propter antecedens *aures* in *auras* deprauatum intellegitur. in *Ch* legitur *per umbras*, in *CV* *per umbram*, quod ex uersu deperdito adscitum esse non est quod doceam. unde simul colligere licet *ChCV* non ex libro *S* originem traxisse. id quod etiam scripturis

1) Huius particulae uestigium quoddam seruatum est fortasse in scriptura *ut*, quam in u. 38 praebere *SChCV* supra diximus.

aliquot confirmatur. ueluti in u. 263 *ChCV* genuinam scripturam *saeuissima* seruauerunt, in *S* ut in ceteris omnibus legitur *sanctissima*, quod nisi per ironiam, quae minime huic loco conuenit, dictum esse statuas, omnino explicari non potest.¹⁾ alter uersus est 191, quo sublato iam non stat eius loci constructio. quem si quis in *P* quoque deesse dicat, tamen nihil inde efficitur ad artio rem inter *P* et *S* cognationem comprobendam. nam cum qui antecedit uersus eandem habeat clausulam, cur non statuamus eum eodem quo in hoc casu et in illo excidisse. denique u. 251 utpote olim praetermissus atque in margine inferiore adiectus in *SCh* collocatus est post 271. accedit quod librorum *SCh* scripturae plerumque consentiunt, id quod magna ex parte ualet quoque de codicibus *CV*, in quos tamen quaedam ex alio libro illata esse manifestum est. sic *SChCV* et π in u. 7 praebent *Innumeris . . uiduatas*, ceteri *Innumeras . . uiduatis*, 109 *SChC diuersis orbibus orbibus (orbis m² S, orbis ChC)*, ceteri *perfectis ordine rebus*, 208 *obientu S (m² obtentu)*, *obiectu ChCV*, *obtentu* ceteri, 211 *SChCV Prospiciens*, ceteri *Obseruans*, 357 *SChCV clamore*, depromptum ex Uerg. Aen. V, 207, ceteri *feruore*, 411 *SChCV π inertes*, ceteri *agrestes* ex Georg. I, 41 desumptum, 426 *SChCV π munera*, ceteri *in munera*, 469 *SChCV π moniti et*, in ceteris et omis sum. simul quo modo paulatim serpente interpolatione inquinatus sit hic cento, codicibus *ChCV* edocemur. nam in *Ch* u. 484 duobus uersibus ex Aen. III, 421 sqq. depromptis auctus est ita, ut haec sit eius loci conformatio: *Aestuat atque imo baratri ter gurgite uastos Sorbet in abruptum fluctus. rursusque sub auros Erigit atque omnem cocyti eructat arenam.* quae interpolatio inde nata esse uidetur, quod in libro, ex quo *ChCV* manauerunt, *omnem cocyti*, id quod in *C* et *V* (qui *cocyto* praebet) legitur, scriptum erat pro uerbis *imo barathri*. sed iam magis grassantem interpolationem producit *CV*, in quibus adiecti sunt uersus hi: post u. 345 *Imperium oceano, famam qui terminet astris*, post u. 684 *Infert se septus*

¹⁾ In uu. 399 et 415 omissa sunt in *S* uerba *alas* et *grates*, leguntur in *ChCV*.

nebula mirabile dictu, post u. 689 *Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt*, quorum ultimus in *Rb* quoque legitur. denique ut disputationem de his libris absoluam, id addam in eo codice, ex quo editio Ueneta profecta est, ac sine dubio in aliis etiam libris recentioribus non legi uu. 463—466, id quod factum esse librarii errore a priore *frequentis* ad alterum aberrantis conspicuum est. unde iam explicatur id, quod hi uersus in quibusdam editionibus atque adeo in Migneana non leguntur.

Codices *PLA* cum eis, quos modo enumerauimus, locis a libro *S. Germani* differant, quodam modo artius inter se coniunctos esse patet; discrepant tamen ita, ut inter *L* et *P* maior quam inter hos et *A* intercedat necessitudo. qua in re id in primis memorabile est, quod in *P* et *L* idem conspicitur error, uersus 201 post uersum 202 transpositus. atque in u. 261 *subueniunt L* praebet, *ueniunt P*, quod ex *subueniunt* ortum esse nemo non intellegit. *A* autem, quamquam plerumque cum *LP* facit, tamen habet aliquot scripturas peculiare, sed minime fide dignas, ueluti 135 *dextraque* (π), 149 *scindere*, 278 *circumuoluitur* (π), 434 *intremuitque* (π), 602 *ruitque* (*serpitque* π), 611 *pudor* (π), 616 *succisis*, 617 *spinisque*, 621 *tenditis*, 634 *ultima*, atque interdum cum *S* consentit, ueluti 134 *nomine* (π), 189 *quis* (π).

Singularem locum obtinet π . quem, cum modo cum *L* conspiret (cf. 49 *labores*, 174 *uersans*), cum *P* (90 *dispersit*), cum *LP* (dico uersum 201 post 202 collocatum), modo cum *S* (7 *Innumeris . . uiduatas*, 118 *Iamque*, 411 *inertes*, 426 *munera* (om. *in*), 468 *inspirat*, 469 *moniti et*) modo denique, id quod supra ostendimus, cum *A*, traxisse quidem originem statuendum est ex codice, qui *LP* similis fuit, sed haud paucas in eum ex aliis libris scripturas illatas esse. simul compluribus locis prauas exhibet lectiones librariorum aut negligentia aut licentia ortas, ueluti 19 *prauam*, 24 *pandam*, 61 *subiecta*, quod in *A'* manus prima corrigendo scripsit, 68 *Intendens*, 152 *fallit*, 172 *et perfida*, 237 *speciem*, 240 *cede*, 263 *uatis*, 297 *dura surgens*, 313 *uisu*, 374 *tendit*, 394 *tuis*, 575 *tanta*, 594 *excidiumque*, 679 *gaudetque tuendo*. uerum non solum

eius modi uitii, sed etiam interpolationibus turpiter deformatus est. nam ut omittam u. 42 in eo ita immutatum esse *Et liquidum simul ignis ut his ex omnia primis Terrarumque animaeque marisque (maris caelique exemplar Lipsiense, de quo supra mentionem fecimus) fuissent*, hi septem uersus adiecti leguntur: post u. 34 *Munera uera cano satis est potuisse uideri*, post 69 *Obliquus qua se signorum uerteret ordo*, post 295 *Tunc alnos primum fluuii sensere cauatas*, post 425 *Namque erit ille mihi (semper add. m²) deus illius aram Cuncti obtestemur ueniamque oremus ab ipso*, denique post 464 *Edocet humanis quae sit fiducia rebus Admonet inmiscetque cari praecepta parentis*, quorum uersuum primus et alter in *V* quoque extant. prauas lectiones, quas modo enumerauimus, et leuiora quaedam praeterea uitia manus altera, quae eiusdem fere est aetatis, correxit, sed eadem locis integris in margine adpinxit scripturas plane futiles, partim ex aliis codicibus desumptas partim ab eo ipso, qui corrigendi munus susceperat, profectas aut ex Uergilio¹⁾ decerptas, ueluti 20 *magis (S)*, 26 *magno (cito magno S, cf. 177 inspirans π m² S)*, 92 *condit*, 151 *Quod si uestra manus*, 160 *lumina (lumine PA)*, 214 *qui lumine (LP) format*, 219 *Aspiciunt*, 235 *cum uoce*, 238 *in*, 315 *magnis urgentibus*, 321 *et iussa superba*, 344 *Adueniente uiro*, 366 *putans*, 382 *pulcherrima proles*, 385 *haesere*, 388 *hic*, 390 *tibi (A)*, 397 *commixta*, 424 *numine*, 429 *numen*, 438 sq. *Fare age quid uenias iam istinc et conprime gressum Nam quis te iuuenum*, 447 *Hic*, 460 *Conueniunt (A) uitamque uolunt pro laude pacisci*, 464 *operumque laborem*, 491 *nec (ChCV)*, 497 *ultra*, 513 *nam te dare iura loquuntur*, 559 *Intremuere uiri*, 580 *Sol ruit interea et montes umbrantur opacae* (idem u. in *Rb* extat ante u. 580), 591 *uestra*, 610 *iuuentus*, 630 *tumultu*, 654 *altis*, 669 *digna*, 678 *tempora (PC)*, 681 *contingere*. eadem manus quoque uersum 191 manu prima omissum ex eius modi codice, qualis est *L* uel *A*, in margine adscripsit. denique quod legitur in π post u. 332 *Incipit liber secundus*, cum in ceteris talis inscriptio non extet,

¹⁾ Locos Uergilianos in commentario indicaui.

ad librarium potius malim referre quam statuere Probam hunc centonem in duos libros diuisisse.

Eadem fere quae libri π codicum *Ra* et *Rb* est condicio. nam hi quamquam haud raro discrepant a π , tamen multis locis cum eo faciunt. atque in primis *Ra* propius ad π accedit, id quod scripturis in uu. 24 (*pandam*), 589 (*ait om.*), 678 (*pectora*), 692 (*ipsa*) confirmatur. uerum liberi sunt ab interpolationibus, nisi quod post u. 689 in *Rb*, id quod iam supra diximus, idem uersus qui in *CV* insertus legitur. ceterum hic illic in eis scriptura licentius immutata est. sed cum nullus fere horum librorum in re critica factitanda usus sit, non est quod pluribus uerbis de eis exponamus.

Superiore loco, quo codices enumerari ac descripsi, in *P* uu. 490—527 manu alia, quae tamen eiusdem fuit aetatis, repetitos esse dixi. uerum non ex eodem quo qui antecedunt libro deprompti sunt uersus repetiti, sed ex alio, qui *CV* simillimus fuit, id quod intellegitur his scripturis inspectis: u. 491 *Mortalique (ChCV)*, 492 *Audite et (V, Audire et C)*, 516 *sufferre (CV)*, 520 *relictum est (ChCV)*. atque in eis quoque, qui secuntur, uersibus eodem codice usus est librarius, quod cum per se ueri simile est, tum his scripturis comprobatur: 561 *nautae (CV)*, 568 *Adgreditur (ChC)*, 678 *tempore (tempora C)*.

Quam foedis autem corruptelis libri omnes, in primis *P* et *S* deformati sint, neminem latebit, qui adnotationem criticam perlustrauerit. ac patet omnes profectos esse ex archetypo mendoso, cuius scripturam continuam cum bene digerere nescirent librarii, factum est, ut uitia uitii augerentur. sed maius etiam si qui doctiores erant monachi codicibus intulerunt damnum eo, quod scripturam temere immutauerunt et refinxerunt. nam dum in legendo uel docendo aut euoluebant Uergilii quibus utebantur libros aut ea, quae in his legerant, mentibus illorum obuersabantur, scripturas sibi notas probatasque inferre non dubitabant. cuius rei plurima possum proferre exempla, sed, cum in commentario eius modi locos indicauerim uersibus Uergilianis significatis, hoc loco pauca puto sufficient ad eam rem comprobendam: u. 33 *primum (P: Aen. XI, 786 χ)*, 81

conmixtos ($L\pi$: Georg. II, 327 *b*), 118 *Namque* (LPA : Aen. VIII, 524), 134 *nomine* ($S\pi A$: Aen. VII, 119 *M corr.*), 174 *traxit* (P : Aen. V, 85), 175 *effabilis* (omnes praeter A : Aen. III, 621 $P\gamma abc$), 177 *inspirans* ($S\pi m^2$: Aen. VII, 351 $PR\gamma abc$), 189 *quis* ($S\pi A$: Aen. V, 631 $PMab$). ac plane eodem modo in complures libros ex aliis scripturas ingestas esse patet, unde quo modo eius generis codices, quales sunt $\pi Ra Rb$, extiterint, facile explicatur.

Ex his, quae modo exposuimus, efficitur nobis in uerbis constituendis non unum alterumue librum tanquam certum ducem sequendum, sed ex singulis ea, quae singulorum locorum et sententia et conformatione commendantur, recipienda esse. nam quamquam magna est profecto codicum L , cuius partem longe maiorem nobis ereptam esse aegre ferimus, et P auctoritas, tamen locis nonnullis in his genuinam scripturam corruptam, in uno uel pluribus ceterorum seruatum esse iam ex eis, quae supra disputauimus, colligitur. sed ut comprobetur, quanto opere in singulis locis recte constituendis hoc uel illo codice adiuuemur, iam pauca proponam exempla. in u. 25 P , qui praebet *siue infusa*, germanam lectionem *si uera infusa*, quam coniectura restitui, ex parte certe seruauit, ceteris libris interpolatis. atque ex eiusdem scriptura in u. 454 *cruentos* elicitur quod uerum est *cruentas*; in ceteris *cruentos* deprauatum in *cruento*. 174 quin Proba id quod in $L\pi$ legitur *uersans* scripserit, dubitari non potest; in SA id mutatum est in *uersat*, in P ex Aen. V, 85 *traxit* illatum. 7 *Innumeris . . uiduatas* S deberi iam diximus. 8 *sacrum* traditum est $\pi Ra V$, in ceteris legitur *sanctum*. 175 *affabilis*, 492 *Audiam et haec solus A* retinuit, 678 $\pi Ra Ch$ *pectora*, ceteris quod huic loco non conuenit *tempora* praebentibus, 411 $SChCV\pi$ *inertes*, 263 $ChCV$ *saeuissima*. unde iam quae ratio sit rei criticae in hoc libello factitandae manifestum est.

Disputatione de codicibus absoluta iam qua arte usa sit Proba in hoc centone concinnando, quam rei metricae peritiam ostenderit, denique qualis fuerit quem adhibuit Uergilii codex explicandum est. cuius rei ut solidum iaciatur fundamentum, necesse esse puto ceteros quoque centones, qui ad nostram per-

uenerunt memoriam, accuratius examinare. nam nemo adhuc diligentius in eam rem inquisiuit, nisi quod Burmannus in commentariis, quibus anthologiam latinam instruxit, uersus Uergilianos in singulis carminibus adhibitos si non omnes, tamen multos indicauit, quamquam in hanc rem non id quo opus erat studium contulit, hic illic in apertos errores illapsus, atque, quanta tum erat codicum Uergilianorum notitia, scripturas, quas in singulis uersibus secuti sunt artifices isti, explorare conatus est. quae cum ita essent, hac occasione oblata eam rem denuo tractare et quantum possem absoluere constitui. itaque Centonis nuptialis ab Ausonio confecti, de quo in editione a me curata expositum est, ratione non habita in corpus illud centonum, quod nobis seruatum est codice Salmasiano (Paris. lat. 10318) inquiram ita, ut eis, quas supra significauit, rebus respectis singula carmina eodem quo in libro illo leguntur ordine examinem, uno, quod inscribitur 'de ecclesia' excepto; nam de hoc utpote ab homine christiano profecto et de duobus aliis, qui et ipsi a poetis Christianae legi addictis compositi sunt, postquam de Probae opusculo quae ad rem faciunt exposui, mihi agendum erit. rem autem ita institutam, ut primum uersus Uergilianos in usum uocatos enumerem, deinde quid in eis mutauerint scriptores,¹⁾ quas rationes amplexi sint in singulis uersibus conglutinandis, quam peritos aut imperitos artis metricae se praestiterint, denique quas scripturas in libris Uergilii, quibus utebantur, inuenerint, breuiter explicem.

C. VII. Anth. lat. Riesianae (c. 197 Poet. lat. min. IIII. ed. Baehrens): 1: A. VII, 490 (*ille*; manu *FM*). V, 408. 2: A. III, 574. V, 506. 3: A. I, 177 (*tum*), 297 (*demittit*). 4: A. V, 85. 5: A. II, 474 (*conuoluens V*, cf. G. III, 426). G. I, 234. 6: G. I, 297. A. V, 135. 7: A. XII, 102. IIII, 407. 8: G. IIII, 169 (*redolentque*). A. VII, 466. 9: A. I, 423. 212. 10: A. V, 660. VIII, 180. 11: A. V, 293 (VIII, 720). G. IIII, 476 (A. VI, 307). pauca igitur in hoc centone non illepide composito, quo de panificio agitur,

¹⁾ Scripturas Uergilianas, si differunt ab eis, quae extant in centonibus adieci simulque quae discrepant litteris inclinatis significauit. Eclogas, Georgica, Aeneidem siglis E. G. A. indicata esse nemo non intellet.

in Uergilii uerbis mutata sunt, cf. uu. 1. 3. ¹⁾ 8. illud *conuolvens* in u. 5 scriptor non ex codice deprompsisse, sed ipse et constructionis et metri causa posuisse uidetur.

C. VIII. (198). 1: A. VIII, 377. III, 125 (VII, 548). 2: A. III, 379 (VI, 759). II, 31. 3: A. VII, 41. VIII, 320. 4: A. X, 872 (XII, 668). G. I, 171. 5: G. II, 527. A. VIII, 472. 6: A. X, 898. G. I, 137. 7: G. III, 485. A. VI, 581 (uoluuntur *MP2R*). 8: A. VII, 338. III, 569. 9: A. II, 125 (XI, 407). II, 200. 10: A. I, 204. G. III, 3. 11: A. VII, 380. III, 581. 12: A. III, 7. XII, 712. 13: E. III, 36. A. VIII, 66. 14: A. VIII, 718 (*in templis*). V, 248. 15: A. XI, 375. V, 643. 16: A. VIII, 556. G. III, 112. 17: A. III, 238. XI, 880. 18: A. VII, 592 (*et saeuae; fort. quae-^{un}runt [quaerend]*). 446. 19: A. X, 14. XI, 426. 20: A. XI, 427. 21: G. II, 499. 22: A. V, 433 (*nequicquam . . uulnera M*). 23: G. II, 75 (*tenues γb*). A. II, 244. 24: A. VI, 733. III, 480. 25: A. XII, 638. 26: A. XI, 283. 27: A. VI, 383. III, 56 (III, 412). 28: A. III, 181. VII, 328. 29: A. VII, 335 (*unanimis b*). 30: G. II, 282. A. XII, 765. 31: A. V, 300. VI, 556. 32: A. VII, 380. VIII, 92 (XII, 163) + G. II, 464 (A. III, 111). 33: G. III, 172 (A. VIII, 450). G. I, 199 (*permittunt add.; fort. que delendum*). 34: A. I, 361 (700. VIII, 779). G. II, 459. 35: G. II, 460 (*humo*). 36: A. VI, 610. 37: A. V, 136. VI, 649. 38: A. V, 302. 39: A. II, 767. 40: A. VII, 519. V, 655. 41: G. III, 157. 42: A. XII, 552. 43: G. III, 110 (A. V, 368. 458. XII, 553) + A. III, 688. X, 501. 44: A. II, 39. 45: A. I, 162 (500. VIII, 380) + II, 316. V, 616 (*est add.*). 46: G. I, 196 + A. VI, 170 (X, 410) + G. II, 138. A. V, 155. 47: A. VIII, 120. VI, 894. 48: A. XI, 673. VI, 143. 49: A. VIII, 525. 50: A. VII, 131. III, 7. 51: A. VIII, 652. I, 419 + E. V, 49. 52: A. I, 530 (III, 163. VII, 563) + VI, 815. V, 323. 53: A. VI, 540. G. I, 242 (*sublimis MPγbc*). 54: G. I, 233. E. X, 27. 55: E. VIII, 73. A. VI, 581 (uoluuntur *MP2R*). 56: G. II, 22 (*aliae quas . . uias*). 57: A. I, 269 (*uoluendos mensibus*). 58: A. III, 39 (*quid lateat*).

¹⁾ Libro Salmasiano semper fere *tunc* exhibenti fidem habere non licet. nam eodem modo quo in Probae libris, in primis in *P*, in hoc quoque *tum* in *tunc* a librariis immutari potuit. eius modi igitur locos non enotabo.

in uerbis uel prima incertum est). G. III, 3. **59**: G. III, 5 (*dicam*). **60**: G. III, 286 (A. III, 379. VI, 759. VII, 40. XI, 315). A. I, 342. **61**: A. V, 318 (*abit*). 185 + 338. **62**: A. V, 338 + II, 316. G. II, 386. **63**: A. XII, 483 (*uocat*). **64**: A. V, 720. **65**: A. V, 226. I, 495. **66**: A. III, 285. **67**: A. I, 218. III, 533. **68**: A. XII, 669. **69**: A. XII, 920. 47 (*incipit M?*). **70**: A. XII, 889. E. III, 49. **71**: E. III, 52 (G. III, 329). A. VIII, 741. **72**: E. III, 51. **73**: A. XII, 266 (V, 477; *nam aduersum pro eo, quod est in Uergilii codicibus, aduersos uel aduersi scribendum esse uidetur*). X, 873. **74**: G. II, 399 (*solum*). III, 45 (*adsensu nemorum om.*). **75**: A. V, 822. III, 499, *cf.* VIII, 442 (X, 323). **76**: E. VIII, 5. A. V, 751. **77**: A. V, 751. III, 210. **78**: A. II, 367. **79**: A. II, 368. E. VIII, 5. **80**: A. V, 473. 342. **81**: A. II, 679 (X, 651). VI, 66. **82**: E. III, 52. A. V, 384. **83**: A. VII, 400. **84**: A. XI, 12 (XII, 110) + II, 699. XII, 758. **85**: A. XI, 731 (XII, 759). 120. **86**: A. X, 358. XII, 243. **87**: A. II, 288. I, 748. + 217. **88**: A. III, 622. G. II, 383. **89**: E. VIII, 29 (64. 65). G. I, 301 (*que animos add.*). **90**: A. II, 526. VIII, 583 (*Arceus, cf.* G. I, 146). **91**: A. II, 527. E. I, 29. **92**: A. XI, 766. **93**: A. XI, 767. VIII, 58. **94**: A. VII, 591 (*caecum in dextra mut.*). **95**: A. V, 426. XI, 683 (*est om.*). **96**: A. VIII, 725. I, 717 (VI, 261. VIII, 276) + XI, 893. **97**: A. V, 858. XII, 946. **98**: A. I, 94 (208). **99**: A. X, 811. E. II, 69 (VI, 47) + A. XI, 524. **100**: A. V, 466. **101**: A. VII, 559. **102**: A. VI, 372. 155. **103**: A. V, 336 (VI, 347. 695. VIII, 251. VIII, 219. X, 717. 739. 878. XII, 752) + II, 121. XII, 895. **104**: A. VIII, 694. V, 466 (*sentis*). **105**: A. VI, 168. G. II, 192 (A. III, 55. III, 134. V, 87. VII, 142. VIII, 707). **106**: G. III, 505. **107**: G. III, 506. A. II 316. **108**: A. II, 317. G. III, 515. **109**: G. III, 226. **110**: G. III, 227 (*caput et add., cf.* A. XII, 885). A. VIII, 33 (*uelabat, cf.* X, 205). **111**: A. VII, 512. 491 (*fort. rususque, quod praebere uidetur V*). **112**: A. III, 2 (*uulnus omnes praeter γ*). XI, 90.

Hunc centonem ut grauiter corruptum ad nos peruenisse, ita ab homine rudi artisque experti compositum esse nemo non uidet. nam ut omittam alios uersus male conglutinatos, alios obscuriores esse, aliquot locis etiam constructio uacillat, ueluti u. 103. *et in tenet productum in arsi u. 62. ex paruis*

frustulis consociati sunt uersus uel hemistichia 32. 43. 45. 46. 51. 52. 61. 62. 84. 87. 96. 99. 103, singula uerba mutata in uu. 14. 18. 56. 57. 59. 61. 63. 73. 74. 90. 94. 104, omissa quaedam in u. 74, addita in uu. 33. 89. 110. quod si quaeritur, qualem Uergilii librum habuerit scriptor, notandum est illum in u. 22 et 69 fecisse cum Mediceo, in u. 29 eandem quam *b* exhibuisse scripturam. quod in u. 45 *est* additum, in u. 95 omissum est, utrum codici an scriptori ipsi tribuendum sit, haud facile decernas.

C. VIII. (199). 1: A. VIII, 82. VII, 162. 2: E. II, 4. G. III, 1. 3: E. I, 52 (fontes *γbc*). A. I, 625. 4: A. VIII, 583. I, 749. 5: A. VII, 251. I, 350. 6: A. I, 495. 464. 7: A. I, 713. 8: A. VI, 861. X, 551. 9: A. III, 490. 10: A. VIII, 182. X, 303. 11: A. III, 629. III, 559. 12: A. VIII, 730. 13: A. II, 758. III, 389. 14: G. I, 452 (uultu *omnes praeter γ*). A. I, 352. 15: A. VIII, 685. II, 792 (VI, 700). 16: A. II, 792 (VI, 700. X, 685) + VI, 32. E. II, 2.

In hoc quoque centone quaedam deprehenduntur et obscura et inepta. quorum grauissimum est *his* in u. 10, quod ita explicandum est, ut *nymphis* intellegatur. nec minus offenderis in eis, quae secuntur *dorso dum pendet iniquo*. molesta quoque est uerbi *insignis* in uu. 3 sq. iteratio. ceterum nihil nouauit poeta in scripturis Uergilianis. paruas lacinias consuit in u. 16.

C. X. (200). 1: A. XI, 777. 2: A. VI, 682. E. I, 1. 3: A. VI, 710. III, 94 (numen *omnes praeter dett. aliquot et Baedam*). 4: A. VI, 454. V, 670. (VIII, 113. VIII, 781). 5: A. X, 6. VIII, 114. 6: A. I, 64. 7: A. II, 281. VI, 767. 8: E. II, 20. 9: E. III, 21 (*uerba liberius immutauit atque et [en?] proprio ipse addidit scriptor; pro fuerint scribendum esse uidetur* referent). 10: E. III, 22. A. I, 278. 11: E. V, 74. I, 51. 12: E. III, 45. 13: A. I, 653. VII, 260. 14: A. X, 96. V, 704. 15: A. VI, 125 (562; cum sic *om.*). II, 616 (nimbo *omnes praeter Moret. sec.*). 16: A. XII, 435. 17: A. VIII, 516. XI, 409. 18: A. X, 140 (uulnere *omnes praeter γ*, dirigere *My2bc*). 19: A. XII, 318. 20: A. III, 107. II, 735. 21: A. I, 320. X, 137 (*nudos ex nuda ortum; fusos scribendum*). 22: A. VIII, 260. I, 402. 23: A. I, 405. VIII, 388. 24: A. I, 513 (613. II, 378. V, 90. VIII, 121. VIII,

197. XII, 665). XI, 538. **25**: G. III, 267. A. IIII, 150. **26**: A. XI, 491. E. III, 65. **27**: E. VIII, 30. **28**: E. VIII, 31. **29**: E. V, 44 (formosi . . formosior *γbc*). **30**: A. II, 690 (hoc *om.*). III, 328. **31**: A. I, 73 (IIII, 126). **32**: A. IIII, 133 (thalamo). 103. **33**: A. VIII, 617 (et). **34**: A. VIII, 127. III, 485 (V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. XII, 228). **35**: A. II, 701. I, 260. **36**: A. XII, 833. XI, 348. **37**: E. II, 68. III, 49. **38**: A. II, 160. VIII, 404. **39**: A. VI, 621. I, 364. **40**: A. V, 368. VII, 363. **41**: A. VII, 364. **42**: A. II, 54.

Non exiguis, si sententias uerborumque constructiones spectas, hic cento laborat utiis. ueluti u. 2 legitur *numerum* genetiuo non adiecto, quae res Burmannum mouit, ut de u. 29 post primum inserendo cogitaret. u. 8 quodam modo explicari potest, modo *abundans!* scribatur, et u. 9 fortasse ita sanandum esse, ut *en proprio referent distenta e* (haec Baehrens) *l. c.* restituatur, iam supra diximus. sed qui proxime secuntur uersus ineptissime sunt illati neque minus absurdi sunt u. 24 sq. quae cum ita sint, *caelicolae magni* in u. 5 Mauortio relinquendum esse puto. in Uergilianis ille pauca mutauit in uu. 32 (nam *thalamis* uix in libro suo inuenit) et 9, quo loco uerborum ordinem inuertit, omisit uoculas quasdam in uu. 15 et 30. de codice, quo usus est, non habeo quod dicam; cf. u. 3 et 33. in u. 23 hiatus admissus est.

C. **XI**. (201). **1**: A. VII, 641. VI, 261. **2**: A. VI, 194. IIII, 166. **3**: G. III, 552. A. VII, 338. **4**: A. VIII, 602. VI, 511 (et *probo*). **5**: A. VI, 24. V, 191. **6**: A. VII, 45. 423. **7**: A. VIII, 668. I, 651. **8**: A. I, 12. VII, 205. **9**: A. VIII, 483. **10**: A. VI, 624. VIII, 60 (irasque *c.*). **11**: A. VI, 501. **12**: A. V, 291 (uelint). G. III, 181. **13**: A. V, 292. **14**: A. VIII, 487. XI, 341. **15**: A. IIII, 174. G. IIII, 488. **16**: A. II, 204. V, 291. **17**: A. VIII, 322. III, 502. **18**: A. VI, 521. VII, 573. **19**: G. IIII, 476 (A. VI, 307). A. VII, 162. **20**: A. V, 293 (VIII, 720). XI, 583 (amorem). **21**: A. I, 158. 218. **22**: E. VIII, 8 (A. II, 249. IIII, 169). A. V, 230. **23**: A. V, 362. VIII, 636. **24**: A. VI, 740. G. IIII, 477. (A. VI, 308). **25**: A. III, 140. XII, 287 (? *aut c. saltu*). **26**: E. V, 38 (purpureo *codd.*). **27**: A. VIII, 197 (pallida *omnes praeter M1?*). **28**: A. VI, 273. XII, 849. **29**: A. VI, 277. G. I, 304 (A.

III, 418). **30**: G. III, 481 (*stupuere*). A. VI, 556. **31**: G. III, 472. A. I, 361. **32**: A. III, 463. **33**: E. VI, 47 (*a in o mut.*). A. VI, 63. **34**: A. III, 215. G. III, 263. **35**: A. VIII, 703. **36**: A. I, 623. V, 751. **37**: A. V, 751. III, 60. **38**: A. III, 406 (*nequa in ecce mut., cf. E. II, 46 al.*). VI, 40 (*nec in dum mut.*). **39**: A. VII, 72. E. III, 64. **40**: A. II, 678. X, 458. **41**: A. VIII, 181. **42**: A. VIII, 582. XI, 777. **43**: A. XI, 538. II, 61. **44**: A. X, 137. III, 150. **45**: A. I, 520. **46**: A. VI, 387 (*sic in rex mut.*). **47**: A. X, 811. E. II, 69. (VI, 47). **48**: A. III, 338. XII, 42. **49**: G. III, 446 (*fort. abunde supplendum, cf. A. VII, 552*). **50**: A. VIII, 356. 787. **51**: A. XI, 366. 365. **52**: A. III, 565. **53**: A. XII, 24. VII, 97 (*neu*). **54**: A. VII, 96. III, 386. **55**: A. X, 742. VI, 672. **56**: A. X, 900. **57**: A. VII, 438. VIII, 281. **58**: A. X, 880. VIII, 243. **59**: A. II, 709 (XII, 203). I, 260 (*neque*). **60**: A. X, 284 (*audentes M2 P2ybc*). XII, 678. **61**: A. XII, 679. V, 709. **62**: A. III, 362. **63**: A. VI, 93 (XI, 480). II, 715. **64**: A. X, 134 (*fuluum MRybc*). **65**: A. III, 685. I, 503. **66**: G. III, 170 (A. I, 148. II, 626. VIII, 59. XII, 684). A. I, 593. **67**: A. VII, 477. XII, 69. **68**: A. VIII, 583. XI, 480. **69**: A. III, 68. 697. **70**: G. III, 84. E. II, 68. **71**: G. III, 516 (*non ulli [nullique c] animum in nulli quondam mut.*). **72**: A. III, 22. I, 305 (*dum add.; uoluens*). **73**: A. III, 286. V, 95. **74**: A. III, 284 (*affatu*). **75**: A. III, 76. **76**: A. XI, 551 (*subito in potior mut., cf. A. III, 287*). **77**: A. V, 546. I, 305. **78**: A. VI, 525. V, 842 (*querelas x Donati exempl.*). **79**: A. III, 10. **80**: A. III, 413. VI, 721 (*miseris; miserae uel miserae est malim pro misera et*). **81**: A. III, 534. XII, 637. **82**: A. I, 642. III, 98. **83**: A. VI, 390. V, 384. **84**: A. VII, 454. II, 144. **85**: A. VI, 496. G. III, 475. **86**: A. VIII, 491. II, 558. **87**: A. VII, 791. VIII, 433 (*currumque*). **88**: A. I, 684. II, 390. **89**: A. VIII, 150. XII, 318. **90**: A. VIII, 388 (*cunctantem, cf. XI, 756*). X, 858. **91**: A. I, 22. 352. **92**: A. III, 333. I, 76. **93**: A. I, 77. X, 43. **94**: A. III, 357. I, 77. **95**: A. V, 815. X, 594, *cf. V, 382*. X, 480. XII, 295. **96**: A. III, 503. XI, 49. **97**: A. VI, 526. **98**: A. II, 125. **99**: A. II, 131. VI, 790. **100**: A. III, 129 (XI, 1). **101**: A. VIII, 461. XII, 116. **102**: A. VIII, 176 (? *Nisus*). VII, 564. **103**: A. III, 621. **104**: A. II, 63. VI, 857 (VIII, 397). **105**: A. I, 361. **106**: A. I, 362. XI, 216. **107**: A. VII, 518. II, 4. **108**:

A. XI, 454. 215. **109**: A. XI, 216. III, 493. **110**: A. XI, 225. VI, 22. **111**: A. V, 132. V, 426. **112**: A. IIII, 135. **113**: A. V, 368. XII, 553. **114**: A. II, 762. 303 (adsto, cf. A. I, 152). **115**: A. I, 519. X, 355. **116**: A. VIII, 1. **117**: A. XII, 696. V, 315. **118**: A. I, 83. V, 459. **119**: A. VII, 65. V, 438. **120**: A. V, 325. VIII, 596. **121**: A. VII, 383. V, 147. **122**: A. V, 501 (XII, 552). XII, 444. **123**: A. XI, 187. VIII, 594. **124**: A. VIII, 95 (longos . . flexus). II, 244. **125**: G. IIII, 174 (A. VIII, 452. X, 146. XII, 720). A. XII, 765. **126**: A. IIII, 586. VII, 57. **127**: A. IIII, 298. E. VIII, 5. **128**: A. VIII, 394. XI, 550. **129**: A. VI, 66. VIII, 580 (*dum . . futuri*). **130**: G. III, 107. **131**: G. I, 44 (A. VIII, 813). A. XII, 732. **132**: G. III, 215 (*uires MRbc*). E. VIII, 80. **133**: G. I, 88. A. XII, 783 (*dum, quod legitur apud Uergilium, restituendum esse uidetur*). **134**: A. II, 250. 229. **135**: G. IIII, 475. (A. VI, 306). E. V, 62. **136**: A. XII, 374. I, 476. **137**: A. V, 170 (*laeuum MRybc*). **138**: A. V, 171. X, 556. **139**: A. X, 557 (*isti bc*). VI, 623. **140**: A. V, 533. XI, 715. **141**: A. VIII, 600. II, 14. **142**: A. XI, 31. VIII, 560. **143**: A. VIII, 561. VIII, 636. **144**: A. XII, 546. 832. (*submitte c*). **145**: A. X, 327 (*erant; eraⁿt M*). 42. **146**: A. III, 638. **147**: A. XII, 681. III, 294 (V, 828. VIII, 278). **148**: A. V, 575. XII, 757. **149**: A. VII, 496. XI, 565. **150**: A. VI, 589. G. III, 7. **151**: A. V, 172. **152**: A. IIII, 105. **153**: A. I, 130. XI, 361. **154**: A. VII, 292. **155**: A. VIII, 427 (*meme*). XII, 931. **156**: A. III, 605. VI, 346. **157**: A. VII, 425. **158**: A. IIII, 680. E. VIII, 18. **159**: A. IIII, 373, 569. **160**: A. IIII, 570. V, 859. **161**: A. VII, 2. VIII, 271 (*maxima MPybc*). **162**: A. VI, 235.

Longum est omnes ineptias, quas scriptor in hoc carmine concinnando admisit, notare. tot enim uersus in eo leguntur insulse conformati et male cohaerentes uel constructionis quodam uitio inquinati uel adeo obscuro, ut quid sibi uoluerit scriptor haud facile eruas. qua de re conferas quaeso uu. 12 sq. 16 sqq. 20 (*uirginitatis*). 21. 25. 29. 37 sq. 40. 62 (*auersa*). 66 (*Pariusue*). 73. 86. 91. 102. 107. 115. 120. 131 sqq. 145. 150. 152. contra metri leges peccatum est in u. 21, in quo *petere* legitur syllaba ultima ui arsis producta; turpis hiatus extat in u. 68. in Uergilii uerbis non multa mutata esse inuenies, cf. uu. 12.

20. 25. 30. 33. 38. 46. 53. 59. 71. 80. 87. 90. 102. 114. 124. 129. 133 (si *tum* a scriptore profectum est). 145. 155, pauca addita in uu. 71. 72. 76. 90. 95, quæ ex parte deprompta sunt ex aliis locis Uergilianis. de codice, quo usus est poeta, hæc fere statuere licet: A. VIII, 60 (u. 10) is habebat *irasque*, quod in *c* legitur; inerat in eo u. G. III, 263 (u. 34); probabile est in eo extitisse G. III, 516 *nullique*, quod *c* præbet (cf. u. 71); denique A. V, 842 (u. 78) exhibebat *querelas*, quod χ et Donati exempla testantur.

C. XII. (202). 1: A. III, 257 (arenosum *abc1*). VI, 730. 2: A. VIII, 203. VI, 595. 3: A. X, 515. VIII, 334. 4: A. X, 561. III, 656. 5: G. III, 440. 6: A. XII, 424, cf. G. III, 516 (A. II, 532. V, 333. 448). 7: A. X, 298. XII, 799. 8: A. VIII, 256. X, 831. 9: A. II, 681. VIII, 398 (et conantem *transposita*). 10: A. VIII, 260. V, 437. 11: A. VIII, 129. X, 446. 12: A. XI, 71. 13: A. III, 670 (adfectare, *M* affectare). 14: A. I, 44 (expirantem *R*). E. III, 49. 15: A. XII, 532. 291 + 672 (906). 16: A. XI, 828. III, 705 (uita).

In hoc centone male consuto notandi sunt in primis uu. 3. 7 (in quo et *semel* et *uictis* offendunt). 9 sq. 16. pauca mutata sunt in uu. 9. 12 (nam *adirectare* eum legisse in libro suo haud ueri simile est). 16. duo frustula conglutinata sunt in altero u. 15 hemistichio.

C. XIII. (203). 1: A. VI, 855. II, 528 + XII, 474. 2: G. I, 43. III, 515. 3: A. III, 649 ('uictum' *retinendum*). G. III, 511. 4: A. VII, 12. G. III, 514. 5: A. VI, 93. X, 498. 6: A. I, 315. V, 6. 7: A. VI, 24. E. VIII, 48. 8: A. I, 475. 361. 9: G. I, 414. A. VII, 345. 10: A. III, 51. I, 350. 11: A. XI, 267. III, 646 (VII, 404). 12: A. III, 55. VII, 118 + X, 347. 13: A. V, 517. G. III, 525. 14: A. III, 628. G. III, 488. 15: A. VIII, 347. XII, 945 (monumenta *Mc*). 16: A. III, 438. XII, 600 + VIII, 483 (et *add.*). 17: A. II, 639 (*solidaeque*). VII, 709 (in partem *om.*) + I, 520 (XI, 248). 18: A. X, 834 (uulnera *MPRybc*). G. II, 484. 19: A. XII, 64 (accepit *in* accipe ait *mut.*). 888 (et *ex Uergilio pro at restituendum esse uidetur*). 20: A. VI, 882. III, 596 (fata *a2x*). 21: A. I, 686. VI, 108. 22: A. III, 234. X, 493. 23: A. X, 800. II, 215. 24: A. I, 47. XI, 272.

Pessime conflatum est hoc carmen uersibus ineptissime effictis, ita ut quid indicare uoluerit scriptor plerumque difficile sit intellectu. quamquam in uu. 17 sqq. (male Baehrens uu. 18 sq. post u. 14 traiecit) recte distinguendo sententiae potes succurrere. sic enim scribendum est: *'sanguis' ait, solidae postquam . . fandi — uulnera . . praecordia — 'sanguis, accipe' ait 'uocem'. et . . hiatus admissus est in u. 11. mutata sunt Uergili uerba in uu. 17. 19, omissa quaedam in u. 17, ex frustulis consuta hemistichia in uu. 1. 12. 16. 17. in u. 20 fata legit poeta.*

C. XIII. (204). 1: A. XI, 639 (uulneris *MPRybc*). XII, 829. 2: G. III, 58. IIII, 235 (*in undas*). 3: A. X, 91 (*Europamque*). E. VI, 46. 4: G. III, 217. A. III, 510. 5: A. VIII, 336. III, 538. 6: A. VII, 500. XI, 904. 7: A. III, 22. II, 779. 8: A. II, 61. 59. 9: A. I, 336. VIII, 627. 10: A. XI, 655 + A. VII, 104. V, 676. 11: A. VIII, 756 + II, 212. V, 472 (*relincunt P*). 12: A. III, 365 (*nouum abc; dictuque*). V, 477. 13: G. I, 125. A. V, 533. 14: A. I, 670 (*nunc*). III, 656. 15: A. V, 79. 441 (XI, 766). 16: A. V, 336. 17: A. VII, 573. X, 610. 18: A. VII, 488. 19: A. X, 457. I, 737. 20: A. V, 858. IIII, 506. 21: A. II, 701. IIII, 395. 22: A. VIII, 817. 23: A. IIII, 105 (*olli*). V, 495. 24: A. V, 820. 763. 25: A. X, 231. III, 65. 26: A. II, 729. 27: A. VI, 523. 357. 28: A. V. 212. 29: A. V, 382. XII, 648 (*nescia, cf. A. I, 718. VII, 381*). 30: A. V, 16. VII, 230. 31: A. VII, 490 (*manu FM*). 57 (*miro*). 32: G. II, 395. XII, 791. 33: A. VI, 16. X, 227. 34: A. VII, 362.

Ut rude atque adeo foedum est carmen XIII, ita hoc uenustate quadam atque elegantia commendatur. omnia enim bene inter se concinunt neque ullo in re metrica uitio aut ulla inepta structura in legendo offendimur. memorabile quoque id est, quod u. 29 sq. sine dubio eius modi picturae significantur, quales frequenter in parietibus Pompeianis conspiciuntur. uerba Uergiliana inmutata sunt in uu. 2. 14. 23. 29. 31 (quamquam num recte se habeat in hoc uersu uero, ego dubito; facile enim *miro* in *mero* ac deinde in *uero* corrumpi potuit; neque cur *uero* pro *miro* positum sit, explices); bis omissa est particula *que* uu. 3 et 12. ter, uu. 10. 11. 29, praeter locos, quos ad hemistichia conformanda adhibuit, alios quoque respexit.

denique notandum eum A. VII, 490 (u. 31) in codice suo *manū* legisse.

C. XV. (205). 1: A. VI, 861. IIII, 99. 2: A. II, 13 (et *add.*). I, 372. 3: A. III, 434. 4: A. II, 436. VII, 564. 5: A. I, 544. VII, 52. 6: A. VII, 812. 162. 7: A. I, 515 (ardebant). 8: A. I, 507. VIII, 295. 9: A. I, 324. 62. 10: A. I, 63. 11: A. XII, 391. I, 344. 12: A. II, 479 (VII, 783. XII, 579). II, 751. 13: A. II, 61. V, 430. 14: A. IIII, 503. 48 (multis *add.*). 15: A. VI, 179. 16: A. II, 386 (animisque; *om.* successu). X, 610. 17: A. IIII, 159 (fuluum *MRybc*). 18: A. X, 251. VIII, 403 (XI, 784). 19: A. XI, 785 (summe . . sancti *mut.* in sancte . . summi). 20: A. XI, 786. IIII, 125 (VII, 548). 21: A. XI, 438. II, 708. 22: G. III, 110 (A. V, 458. XII, 553). A. XI, 697. 23: A. VIII, 645 (mittit *MRy2b*). G. IIII, 7. 24: A. VII, 420. 25: E. VIII, 32. A. XI, 368. 26: A. XI, 369. 27: A. IIII, 115. VI, 85. 28: G. III, 248 (saeuus *MRybc*). A. I, 55 (245). 29: A. XII, 6. VIII, 217. 30: A. VIII, 794. III, 656 + VIII, 199. 31: A. XII, 7. VI, 100. 32: A. VI, 101. 33: A. III, 611. V, 740. 34: A. X, 717. V, 337. 35: A. XII, 327. 36: A. VIII, 362. V, 342. 37: A. VII, 57. 38: A. V, 409 (*scribendum* senior talis, *cf.* 44). 39: A. XII, 427 (neque, *quod legitur in codice pro Uergiliano non, fortasse temptandum non est*). 40: A. VIII, 155 (agnosco *M2Rbc*). E. VIII, 29. 41: A. I, 74. 42: A. I, 75. VIII, 413. 43: A. VIII, 541. 44: A. V, 179 (VI, 304. VII, 46. 736). I, 638. 45: A. III, 284. 46: A. XII, 150. 47: A. VI, 861. G. III, 512. 48: A. II, 132. VIII, 107. 49: A. VIII, 108. X, 386. 50: A. XII, 47. VIII, 638. 51: A. V, 869. 52: A. I, 114. G. IIII, 452. 53: A. XII, 146. I, 234. 54: A. VII, 145. VIII, 355. 55: A. XI, 59. X, 176. 56: A. VIII, 154. X, 380. 57: A. VII, 421 (*Turne*). 58: E. II, 7 (cogis *Pybc*). 59: A. VI, 365. XI, 365 (XII, 653). 60: A. I, 18. E. III, 104. 61: A. IIII, 219 (orantem). III, 463. 62: A. VI, 376. 63: A. VI, 377. 64: A. XII, 230. II, 127. 65: G. I, 269. A. III, 379. 66: A. XII, 200. VI, 127. 67: A. X, 625. I, 610 (*amicum*). 68: A. IIII, 277. 69: A. III, 47. 70: A. I, 513 (613. II, 378. V, 90. VIII, 121. VIII, 197. XII, 665). II, 121. 71: A. VI, 108. 72: A. IIII, 414. 113. 73: A. IIII, 464 (VI, 285. VII, 183. XI, 78). III, 169. 74: A. III, 599. II, 652. 75: A. II, 653. 76: A. IIII, 576. 438. 77:

A. III, 439 (aut omnes praeter Gothanum). 78: A. X, 466. 79: A. VII, 437. 80: E. III, 3 (V, 37. VI, 81. G. I, 154. II, 314. A. I, 475. 749. II, 345. 772. III, 50. 246. IIII, 596. V, 204. 465. 625. VI, 456. 521. 618. 822. X, 596. XI, 53. 563. XII, 598. 870). A. VIII, 219. 81: A. VI, 344. 82: A. X, 467. IIII, 449. 83: A. XII, 932. VI, 127. 84: A. II, 650. 85: A. VI, 523. II, 485 (VI, 427. XI, 423). 86: A. X, 843 (agnouit *Rybc*, gemitum). 87: A. VIII, 154. X, 611. 88: A. VI, 389. II, 285. 89: A. II, 286. VI, 533. 90: A. XII, 694. I, 131 (256. III, 485. V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. VIII, 280. XI, 501. XII, 228) (sic talia fatur neque *Uergilianum* est neque ueri simile id ab scriptore profectum esse; ferri potest dum t. f.). 91: A. VI, 455. III, 718. 92: A. X, 717. II, 288. 93: A. I, 94 (208). X, 63. 94: A. X, 64 (uulgare *MRVγ1bc*). 95: A. III, 39. VI, 868. 96: A. IIII, 653. 97: A. V, 49. VIII, 638. 98: A. III, 713. VIII, 472. 99: A. XII, 230. II, 62. 100: A. IIII, 1 (iamdudum *FGRγbc*). 101: A. I, 228. IIII, 644. 102: A. XI, 231. I, 111. 103: A. I, 227. 104: A. VIII, 611 (affata c, obtulit *PRγbc*). 105: A. IIII, 475. X, 467. 106: A. X, 468. XI, 413 (regressum). 107: A. IIII, 660. XII, 11. 108: E. IIII, 47. 109: A. VI, 121. 110: A. VIII, 205. 111: A. VIII, 206. X, 35. 112: A. X, 880 (mortem *probo*). IIII, 654. 113: A. VI, 147. E. III, 52. 114: A. VIII, 107. XI, 150. 115: A. VIII, 108 (conplerant). I, 712. 116: A. IIII, 519. 82. 117: A. IIII, 650. 118: A. II, 777. IIII, 651. 119: A. VIII, 446. G. IIII, 489. 120: A. IIII, 320 (321). III, 494. 121: A. II, 145. 122: A. II, 141. 123: A. IIII, 316. 124: A. XII, 816. III, 436. 125: A. II, 777. VIII, 412 (*om.* ut). 126: A. XII, 439. E. VIII, 60. 127: A. IIII, 317. 496. 128: A. X, 532 (*gnatis*). IIII, 660. 129: A. VIII, 291. 130: A. III, 323. G. IIII, 497. 131: A. III, 461. 132: A. VI, 546. 133: A. IIII, 499. 134: A. IIII, 696 (merita *mut.* in ingeminat, cf. A. V, 227. VII, 578). G. IIII, 506. 135: A. IIII, 697. VII, 357 (est *om.* *Mγ1*). 136: A. VIII, 312. XI, 62. 137: G. II, 523. 138: A. XI, 816. VIII, 250 (dextrasque). 139: A. VIII, 251 (uultum *MP2bc*). VI, 867. 140: A. X, 507. XI, 158. 141: A. IIII, 548. VI, 458. 142: A. III, 600. IIII, 4 (uultus *MRVbc*). 143: A. IIII, 5. VI, 363. 144: A. IIII, 336. 145: A. III, 629 (oblitusue tui [*Uerg.* sui] *scribendum et statuendum*

esse uidetur ante hunc uersum unum excidisse).¹⁾ I, 26. **146**: A. X, 493. **147**: A. VIII, 189. 76. **148**: A. III, 385. **149**: A. VIII, 626. **150**: A. VI, 502. VII, 231 (*neque uestra*). **151**: A. VII, 232 (*tantique*). **152**: A. VI, 458. XI, 508. **153**: A. XI, 509. X, 501. **154**: A. VII, 2. VIII, 249 (*tulistis*). **155**: A. XI, 160. **156**: A. X, 849. XII, 318. **157**: A. XII, 156 (*lacrimis MRbc*). III, 258. **158**: A. VI, 630 (VIII, 221; *adceleremus omnes praeter bc*). 539. **159**: A. XII, 595 (*prospicit*). **160**: A. I, 470 (*agnoscit Rbc*). XII, 2. **161**: A. VI, 46. **162**: A. III, 705 (*calor scribendum; delapsus [delabsus MI] fortasse ab scriptore profectum est*).

De hoc centone idem fere ualet quod de eo, qui Hippodamia inscribitur. quamquam si forte pretium utriusque statuendum est, hunc unius assis ut aiunt pluris altero aestimare licet. loci obscuri uel salebrosi uel grauiore adeo uitio adfecti sunt hi: uu. 18 (*aspectans* obiecto non addito). 37 (*generum*). 46 sq. 49. 55. 60 (*sinant*). 70 (*parent*). 127 (*lectum iugalem*, quae uerba quo modo construenda sint, non intellego). 134 (*ingeminat* quid sibi uelit, nemo puto explicabit; praeterea offendit *quia*). 139 (*ineptum est ingressus* mariti uel Admeti nomine non adiecto; et mirum in u. 136 Alcestim mandata dare patri). 153 (*obscurissima sunt uerba fati s. f.*). 159 (*ineptum hostem* de Mercurio dictum). syllabas breues ui arsis produxit scriptor in uu. 23. 34. 120; foedum uitium admisit in u. 87, dico *quid o*. num autem ei in u. 39 *neque* tribuendum sit, incertum. in locis decerptis haud multa mutauit; cf. uu. 16. 57. 67. 86. 106. 115. 150. 151. 154. 159. quaedam adiecit in uu. 2. 14, bis singula uerba omisit in uu. 16 et 125. quod in u. 19 *sancte . . summi* scripsit, ex aperta eius neglegentia ortum est. duo hemistichia ex frustulis composuit, cf. uu. 30 et 134. denique de codice, quo usus est, haec adiciamus: scriptum in eo fuisse A. VIII, 645 (u. 23) *mittit (MR)*, E. II, 7 (u. 58) *cogis (P)*, A. VII, 357 (u. 135) *locuta* omissa uocula est (*M*) atque exhibuisse eum u. G. III, 506 (u. 134) ab Heynio improbatum.

¹⁾ Uersum hypermetrum *oblitus fatorum . .* (A. V, 703) admisisse scriptorem uix probabile est, cum praeter hoc uitium alterum id genus in hoc carmine non inueniatur.

ceterum nequaquam id casu factum esse existimo, quod et hoc et illud de Hippodamia carmen uersus centenos sexagenos binos complectitur; immo si reputaueris simillimam esse amborum centonum condicionem et conformationem et quae intercedit inter amborum proemia similitudinem respexeris, mecum colliges utrumque carmen ab eodem homine atque eo consilio, ut hi centones inter se responderent, compositum esse.

C. XVII. (207). 1: A. XII, 176 (precanti *Mb2c et v. l. in γ*). 2: A. III, 610. XII, 178 + III, 380 (V, 606. VIII, 2. 745. 802. X, 760. XII, 156). 3: A. I, 666. 731 (loquuntur *MR*). 4: A. III, 136 (conubiis *FMPγa2b2cψ*, cf. III, 168, *quo loco conubiis omnes praebent praeter RV*). V, 688. 5: A. V, 699. VIII, 404. 6: A. I, 618 (X, 332). VIII, 209 (aspicis *P*). 7: A. III, 611. 8: A. III, 677. 213. 9: A. III, 214 (VII, 450). III, 21. 10: A. VII, 302. 11: A. VII, 303 (profuit, cf. G. I, 451; carybdis *MRbc*). III, 283. 12: A. III, 412. 13: A. X, 866. 61. 14: A. III, 413. 438. 15: A. III, 439. 689. 16: A. III, 322. G. III, 492. 17: G. III, 493. A. III, 221 (oblitus *c1*). 18: A. III, 629. III, 449 (uoluuntur *FMP2γabc*). 19: A. III, 373. I, 352. 20: A. III, 311. 21: A. III, 312 (peteres). XII, 878. 22: A. VI, 878. XII, 63. 23: A. III, 133. I, 639. 24: A. III, 628. VIII, 446. 25: A. X, 100 (summa *PM2γbcm*). 26: A. II, 689. 27: A. II, 690. 28: A. VIII, 404. 29: cf. *alt. hem. u. 2*. 30: A. III, 59. 31: cf. *alt hem. u. 6*. 32: A. VIII, 405. 33: A. III, 609. 34: A. I, 253. 35: A. X, 611. 36: A. VIII, 482. 37: A. I, 204. 38: A. III, 711. 39: A. I, 26. 40: A. III, 11. 41: A. VII, 423. 42: A. III, 657. 43: A. III, 657. 44: A. III, 541. 45: E. II, 69 (VI, 47). 46: A. II, 751. 47: A. VII, 128 (manebant *R*). 48: A. III, 676 (ignis aut legisse aut scripsisse *Hosidium probabile est*). 49: A. I, 676. 50: A. VI, 260. 51: A. III, 547. 52: A. III, 211 + II, 645 (VII, 723. X, 26. XI, 304. XII, 302. 895; cf. VII, 469) (*si errans recte se habet, statuendum unum uersum excidisse*). 53: A. V, 28. VII, 195. 54: A. I, 28. G. III, 283 (II, 129). 55: A. III, 407. 56: A. VI, 399. I, 529. 57: A. I, 529. X, 901. 58: A. VII, 437. 59: A. V, 801. III, 569. 60: A. VII, 335 (unanimis *b*). 61: A. VII, 337. I, 673 (VIII, 160. X, 119). 62: A. X, 80. III, 489. 63: A. VII, 336. 337. 64: A. VII, 338. VI, 598. 65:

A. VI, 599 (sunt *add.*). V, 6. **66**: A. VII, 559. G. II, 41. **67**: A. VII, 213. III, 461. **68**: A. III, 377. G. III, 437. **69**: A. XI, 348 (minetur). **70**: A. VII, 96. I, 203. **71**: A. VII, 339. XI, 365 (XII, 653). **72**: A. VII, 438. XII, 72. **73**: A. XII, 73. VIII, 219 (inanes *Pyc*). **74**: A. X, 467. VI, 553 (ferro *Mγ2c*). **75**: A. VI, 554. XII, 819. **76**: A. VIII, 220. **77**: E. I, 11. A. XI, 355. **78**: A. III, 431 (antiquum *Mγabc*). **79**: A. III, 433. I, 551. **80**: A. III, 435. VIII, 290. **81**: A. III, 52 (hiems *b*). XII, 43. **82**: A. VII, 360. II, 89. **83**: A. II, 90 (et *add.*). G. III, 447 (quicquam *MR*). **84**: E. VIII, 5. **85**: A. III, 93 (summissi). VII, 229. **86**: A. VII, 230. XI, 354 (nec). **87**: A. VIII, 395. 386 (exicium *b*, excidium *cett.*). **88**: A. II, 49. III, 464 (priorum *FPγabc*). **89**: A. III, 569 (*heia*). V, 384. **90**: A. III, 88. **91**: A. VI, 108. **92**: A. VIII, 580. **93**: E. VIII, 43. A. I, 540. **94**: A. VIII, 131. 739. **95**: A. III, 53. V, 285. **96**: A. III, 285 (hiems *c*). **97**: A. VI, 405. **98**: A. III, 51. I, 683. **99**: A. VIII, 291. **100**: A. XII, 800. III, 100. **101**: A. X, 494. III, 436. **102**: A. III, 568 (*attigerit*). **103**: A. V, 815. **104**: E. VIII, 32. A. VII, 318. **105**: A. XII, 573 (*faces*). VI, 397. **106**: A. V, 71. **107**: A. II, 249. **108**: A. III, 279. **109**: A. III, 528 (VIII, 225; *heu*) + I, 257 (399. 754. II, 283. III, 488. VI, 868. VII, 365. XI, 365. XII, 439. 653. 820). **110**: A. III, 464 (*cf. u. 88*). **111**: A. X, 501. **112**: A. XI, 49. **113**: A. III, 57 (VIII, 544; *mactant, om. lectas*). **114**: A. III, 58. **115**: A. III, 59. **116**: A. XI, 50. **117**: A. III, 90. **118**: G. I, 484. **119**: A. III, 40 (*aures Mγ2bc2*). **120**: A. VII, 97. **121**: A. XI, 53. **122**: A. III, 522 + I, 691 (VIII, 30). **123**: A. III, 147. **124**: A. III, 462. **125**: A. III, 463. **126**: A. III, 366. **127**: A. II, 42. **128**: A. XI, 101 + VIII, 286. **129**: A. VI, 397. **130**: A. VIII, 573. **131**: E. I, 1. **132**: E. VI, 67. **133**: A. VI, 172. **134**: A. VII, 67. **135**: E. II, 69 (VI, 47). **136**: A. II, 308. **137**: A. II, 15. **138**: E. V, 9. **139**: G. I, 409 (*aethera*). **140**: A. VI, 14. **141**: A. VI, 15. **142**: A. V, 517 (*astris omnes praeter c, in quo m1 austris; auris Schrader*) + XI, 617. **143**: A. III, 469. **144**: G. III, 523 (*reuulsum MVbc; uide num hic uersus post eum, qui sequitur, collocandus simulque in illo scribendum sit incensam . . matrem, ut uocat in u. 146 habeat, quo referatur, quamquam teneri potest u. 144 eo quo traditus est loco, modo incensa . . matre*

scribatur). 145: A. VII, 392 (*accensas*). 146: A. VI, 572. 147: G. III, 522. 148: A. III, 534. II, 119, *cf.* 81 (*uulgi codd., aures M2y2abc*). 149: A. II, 560 (774. III, 48. 298). III, 532. 150: G. III, 259. A. III, 451. 151: A. VII, 309. 152: A. X, 176. 153: A. III, 376. 539. 154: A. VI, 110. 155: A. I, 204. 156: A. II, 134 (*fateor leto transposita*). XII, 31. 157: A. II, 101. 158: A. III, 595. XII, 314. 159: A. XII, 315. X, 29. 160: A. VI, 37. 161: A. VI, 377. 162: E. III, 54 (*scribendum cum Higtio: casus, sensibus haec imis*). A. I, 676. 163: A. III, 44. 164: A. III, 634 (*om. Annam*). X, 377. 165: A. X, 378. VIII, 131. 166: A. VII, 317. I, 357. 167: A. VI, 95. 168: A. III, 459 (*quo quemque*). 169: A. III, 50. G. III, 534. 170: G. III, 535. A. III, 51. 171: E. VIII, 70 (G. II, 394). A. XII, 153. 172: E. VIII, 53. A. II, 774 (III, 48. III, 280. XII, 868). 173: A. III, 449. 2. 174: E. VIII, 69. 175: A. III, 489. E. VI, 71. 176: E. VIII, 95. 177: E. VIII, 96. 103. 178: A. III, 235 (*struit . . moratur*). 179: A. VIII, 186 (*iamdudum Rbc*). 180: A. II, 62. 181: A. X, 279. XI, 14. 182: A. VII, 122 (*hic patria c*). III, 495. 183: A. I, 562. III, 278. 184: A. I, 204. VIII, 157. 185: A. VIII, 158. 615. 186: G. II, 479 (*tumescant*). 187: G. II, 481 (A. I, 745; *properent se tinguere: properant restituendum uidetur, cf. u. 186*). 188: E. VIII, 107 (*certi M corr., certe cett.; quid certum Hosidium scripsisse puto*). A. V, 20. 189: E. III, 50. 190: G. I, 396 (*nec in et mut.*). 191: G. II, 126 (*Media interpolatum esse statuit Wakker*). A. VII, 341 (*nigrisque add.*). 192: A. VII, 388. I, 660. 193: A. VI, 389 (*stine M i supra minio scripta*). 194: A. I, 666. XII, 800. 195: A. II, 777 (*dium My2abc*). 196: A. II, 777. G. III, 332. 197: A. II, 294 (*fatorum scribendum*). 198: A. III, 565. 199: A. VI, 51 (*de^o b, deū c 1, dei cett.*). III, 541 (*nescis heu perdita*). 200: A. III, 561. 201: A. III, 190. E. VIII, 29. 202: A. II, 678. 203: A. II, 660. XI, 369. 204: A. VI, 94. 205: A. III, 314. VIII, 492. 206: A. III, 714. 207: A. XI, 54. 208: A. VII, 365. G. III, 495. 209: G. III, 496. A. III, 711. 210: A. III, 314. XII, 56. 211: A. XII, 57. X, 460 (*Burmannum sequor*). 212: A. III, 316. 213: A. X, 461 (525; *o add.*). II, 144. 214: A. X, 19. 215: A. V, 789. 216: A. V, 866 (*tum; dum tenendum esse uidetur*). 217: A. V, 193. VI, 354 (*nauis om.*). 218: A. I, 53

(luctantis *γ* corr. *b1*?). **219**: A. V, 802. **220**: A. II, 131. III, 435. **221**: A. VIII, 145. VI, 526 (*om. magnum*). **222**: A. II, 101 + G. II, 46 (*longa mut. in iussa*). **223**: A. X, 42 (*sperauimus ista . . per interrogationem efferendum*). **224**: A. VIII, 80. G. III, 50 (*fortis*). **225**: A. VII, 281 (*semine ab aetherio scribendum*). **226**: A. VIII, 145 (*unde add. Burmann; an atque?*). G. II, 141. **227**: G. II, 280. **228**: A. III, 46. **229**: G. II, 341 (*ferrea omnes, nisi quod t supra f scriptum in M*). **230**: G. III, 174. A. XII, 720 (*uulnera omnes*). **231**: A. VIII, 543. **232**: A. VIII, 544. G. III, 238 (*uulnera Rc Non. et Macrob. ω, schol. Iuu., uulnera γ*). **233**: A. VII, 352 (*aurum*). III, 485. **234**: A. III, 621. **235**: A. VII, 490 (*manu F, manu^m M*). VI, 422. **236**: A. III, 306. G. III, 433. **237**: A. III, 631. VII, 88. **238**: A. III, 272. **239**: A. I, 555. XI, 413 (*neque*). **240**: A. X, 44 (*Teucris*). **241**: A. VI, 546. I, 75. **242**: A. VI, 523. III, 498. **243**: A. III, 499. II, 778 (*nec te mut. in possem*). **244**: A. III, 382. **245**: A. III, 383. 386. **246**: A. VI, 97. III, 555. **247**: A. III, 360. **248**: A. VII, 598. III, 495. **249**: A. XI, 112. **250**: A. VII, 421 (*Turne mut. in heu*). **251**: A. III, 39. G. III, 515 (*sudans et mihi corruptum uidetur*). **252**: A. II, 436. VI, 218. **253**: G. III, 408. A. VII, 423 (*quaesitas; quaesitae correxit Klotz, sed ferri potest quaesitas, si esse suppleas*). **254**: A. V, 792 (*potest ferri, si scribas tuis — et orationem interruptam esse fingas*). **255**: G. II, 140 (*nisi mauis cum Burmanno statuere uersum, qui hunc sequitur in Georgicon libro altero, excidisse, scribendum esse uidetur: haec loca? non tauri [hic sunt] spirantes . .*). **256**: G. II, 142 (*galeis*). **257**: A. VI, 400. 85. **258**: G. III, 445. **259**: G. III, 446. A. VI, 532 (*uenis om.*). **260**: A. XII, 636. **261**: A. VII, 199. **262**: A. X, 72. E. II, 69 (VI, 47). **263**: E. VIII, 48 (*commaculare Myabc*). A. III, 21. **264**: A. X, 93. 69. **265**: A. X, 69. 72. **266**: E. II, 7. 6. **267**: E. III, 51. **268**: A. III, 33. **269**: A. VIII, 395 (*fort. quid petis <hinc> causas, cf. G. III, 446*). X, 95 (*fort. at<que> iur.*). **270**: G. III, 497. A. VIII, 156 (*est add. M2Rbc Non. exempl.*). **271**: A. XII, 932. VI, 629. **272**: A. XI, 17. VI, 466. **273**: A. III, 369. 370 (*est add. a2*). **274**: A. VI, 806. II, 790. **275**: A. II, 791. XII, 81. **276**: G. III, 525. A. II, 548 (*fata Donat. ad Ter. Adelph. I, 2, 36*). **277**: A. VII, 298.

V, 391. **278**: A. XII, 668 (X, 872). **279**: A. III, 368. **280**: A. II, 750. III, 686. **281**: A. III, 31 (VI, 449. 751; *est add.*). G. II, 68. **282**: A. XII, 883. VII, 310. **283**: A. VII, 312. **284**: A. VII, 445. **285**: A. VII, 550. **286**: A. XII, 4. **287**: A. VIII, 551. **288**: G. III, 408. **289**: A. II, 471 (*om. ubi in lucem coluber*). **290**: G. II, 154. **291**: A. II, 472. **292**: A. V, 375. **293**: A. II, 475. **294**: A. III, 331 (*fort. post u. 293 haec exciderunt*: <qualis> fugit ocior euro A. XII, 733; *cf. u. 307^a a Schradero ex G. III, 454 supplementum*). **295**: A. III, 472. **296**: A. V, 456. **297**: A. III, 332 (*patriasque*). **298**: A. III, 609 (*urbem*). **299**: A. III, 301 *sq.* (*om. com-motis . . stimulant*). **300**: A. III, 646. **301**: A. VI, 555 (*succincta*). **302**: A. VI, 572. **303**: G. III, 511 (*om. populea maerens*). **304**: G. III, 15 (*cruentum Seru. ad Aen. I, 235*). **305**: G. III, 515. **306**: G. III, 511 + 514. **307**: G. I, 293. **308**: G. III, 456. **309**: G. III, 508. **310**: G. III, 465. **311**: G. III, 526. **312**: G. III, 489. **313**: A. X, 670. VII, 458. **314**: A. VII, 459 (*per-fudit M*). **315**: A. XII, 905. G. III, 523 (*Riesium sequor*). **316**: A. III, 280. **317**: A. II, 322. VIII, 19. **318**: A. V, 694. 790. **319**: A. V, 791. III, 199. **320**: A. III, 362 (VI, 389). II, 149 (*fort.*: fare <age nunc> mihique haec). **321**: A. II, 512. 5. **322**: A. II, 204. VI, 555 (*succincta*). **323**: A. XII, 118. VI, 252 (*inchoat FMc*). **324**: A. III, 506. **325**: A. III, 507. VI, 281. **326**: A. III, 518. **327**: A. III, 486. **328**: A. III, 512. **329**: A. III, 643. II, 167. **330**: E. V, 38. G. III, 182 (*casiamque crocumque rubentem*). **331**: A. VII, 13 (*nocturno in lumine M*). **332**: G. III, 451. 449 (*sulpura confirmatur Uergilii codicibus optimis*). **333**: A. VI, 100. II, 196. **334**: A. VI, 247. II, 583 (*si nullum mut. in non; nomen hoc loco temptandum non est. si A. III, 94 respexit Hosidius, in quo nomen testantur χ et Baeda, statuendum est eum non addidisse*). **335**: A. II, 614. **336**: A. III, 499. XII, 102 (*ignes MP2 γ 1*). **337**: A. VI, 198 (*observans*). III, 508. **338**: A. I, 88. **339**: A. X, 102. I, 90. **340**: A. VI, 426. **341**: A. II, 732. VI, 557. **342**: A. VI, 558. 257 (*umbram*). **343**: A. VI, 258. VIII, 240 (*refluitque Burmann; sed refluit non est temptandum*). **344**: A. VII, 518 (*trepidae, cf. A. II, 489*). **345**: A. VII, 341 (*exim uel exin codd.*). **346**: A. VI, 607 (*exurgitque P γ*). **347**: A. VII, 454. **348**: A. VII, 455. **349**: A. III, 362 +

408. VII, 435 + II, 76 (III, 612). **350**: A. VI, 687. XI, 510. **351**: A. VIII, 404. III, 89. **352**: A. VII, 339. **353**: A. VI, 366 (*om. inice*). XII, 778. **354**: A. VII, 445 (*iras, cf. u. 284*). **355**: A. VI, 288. VII, 451. **356**: A. X, 607. VI, 85. **357**: A. VIII, 400. XII, 805. **358**: A. VII, 337. I, 673. **359**: A. VIII, 401. VI, 514. **360**: A. VIII, 403. **361**: A. II, 152 (621. III, 607. IIII, 238. 331. 663. V, 740. VI, 633. VII, 212. VIII, 276. 387. VIII, 104. 410. 743. X, 246. 482. 530. XII, 574). VII, 561 (*adtollit b1*). **362**: A. V, 637. VII, 562 (*supera γc, super^a b*). **363**: A. IIII, 563. VIII, 432. **364**: A. VIII, 432 (*miscabant, cf. 485*). I, 655. **365**: A. VIII, 436 (*certatim, cf. III, 467. V, 259*). *alterum hemistichium, si recte se habet scriptura tradita, consutum est ita, ut flamma depromptum sit ex* G. III, 271 (A. IIII, 66. VI, 226. VII, 462), uolantem *ex* A. XII, 370. **366**: A. II, 215 (VII, 136. X, 894. XI, 555). VIII, 253. **367**: A. VIII, 254. III, 29. **368**: A. III, 30. **369**: A. II, 379. **370**: A. VI, 454. V, 716 (*est om.*). **371**: A. IIII, 76. XII, 912 (*sequuntur M*). **372**: A. II, 103. V, 384. **373**: A. XI, 176 (*memores regi transposita*). **374**: A. XII, 296 (*habe et M*). **375**: A. VII, 555. **376**: A. IIII, 494 (*piram γb*). V, 645 (*regia mut. in maxima, cf. 644*). **377**: A. IIII, 495 (*iam add. Oudendorp*). 637. **378**: E. VIII, 65. G. III, 451. **379**: A. IIII, 638. **380**: A. IIII, 639. **381**: A. XII, 696. **382**: A. VII, 293. **383**: E. II, 45 (*formose bc*). A. V, 648. **384**: A. III, 490. **385**: A. VII, 362 (*et add.*). X, 443. **386**: A. III, 42. G. IIII, 324. **387**: G. IIII, 325. A. VII, 402 (*si del. Burmann*). **388**: A. X, 532 (*gnatis*). II, 675. **389**: A. II, 709 (*cadent*). **390**: A. II, 690. VII, 454. **391**: A. II, 772. VI, 494. **392**: A. VIII, 12 (*dubitem Burmann ex A. VIII, 191*). 320. **393**: A. XII, 159. VII, 338. **394**: A. V, 798. VI, 530. **395**: A. X, 901. E. X, 28. **396**: A. X, 900. II, 548 (*cf. u. 276*). **397**: A. X, 333. II, 619. **398**: A. II, 118. **399**: A. IIII, 307. V, 783. **400**: A. IIII, 39. E. VIII, 47. **401**: E. VIII, 48 (*cf. u. 263*). A. II, 595. **402**: A. IIII, 516 (*praeruptus γ2c1χ schol. Luc.*). **403**: A. X, 188. I, 27. **404**: A. VI, 512. X, 600. **405**: A. VIII, 356. **406**: A. I, 28. VIII, 563. **407**: A. II, 701. G. III, 181. **408**: A. XII, 620. **409**: A. XII, 694. 793. **410**: A. VI, 343. **411**: A. VII, 545. VIII, 612. **412**: A. VIII, 613. VI, 868. **413**: A. II, 10. VI, 133. **414**: A. VI,

759. **415**: A. XII, 213. IIII, 453. **416**: E. VI, 47 (52). A. XI, 480. **417**: A. V, 293 (VIII, 720). I, 707. **418**: G. IIII, 475 (A. VI, 306). A. XI, 50 (cumulatque). **419**: A. II, 715 (VIII, 598). VIII, 618. **420**: A. II, 680 (subito *MPVγ1b1*). **421**: A. II, 682. V, 683 (descendit). **422**: E. VIII, 60 (G. III, 139. A. I, 721. II, 269. III, 76. 161. VI, 103. VIII, 373. XI, 705). VII, 77 (Uulcanum *Pγbc*). **423**: A. VII, 75. **424**: G. III, 565 (sequebatur). 566. **425**: A. IIII, 123 (diffugient). II, 130. **426**: A. IIII, 164. V, 677. **427**: A. V, 678. 662 (Uulcanus *Mbc*). **428**: A. V, 684 (heroum *mut. in* herbarum, *cf.* A. XII, 396). **429**: G. III, 549. *alterum hemistichium non extat apud Uergilium. mirabile dictu legitur* G. II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. III, 182. VII, 64. VIII, 252), *miserabile dictu miserabile dictu legit, cum frequentissima sit uerborum miserabilis et mirabilis in libris scriptis confusio.* **430**: A. VII, 561 + G. III, 276 (scopulos restituendum esse patet; sed scriptura totius hemistichii incerta; fortasse illa autem scopulos, ut per ex altero membro supplendum sit). A. VIII, 58. **431**: A. VII, 477. XII, 847. **432**: A. XII, 848. **433**: A. VIII, 548. XI, 88. **434**: A. VIII, 490 (sequar). II, 70. **435**: A. VIII, 427. 493. **436**: A. VIII, 494. III, 654 (animam hanc *transposita*; potius *om.*). **437**: A. VI, 458. I, 364. **438**: A. VI, 788. 152. **439**: A. II, 214 (VI, 22). III, 488. **440**: E. V, 42. **441**: E. VIII, 47 (saeuus *Myabc*). **442**: E. VIII, 48 (*cf. u. 263*). A. XII, 805. **443**: A. VII, 557 (te *mut. in* et). **444**: E. VIII, 49. A. X, 668. **445**: A. X, 669. II, 539. **446**: A. II, 668. VIII, 37. **447**: A. X, 811. 649. **448**: A. VI, 529. I, 676. **449**: A. XII, 892 (animis). XI, 368 (*Burmannum sequor*; tantum *om.*). **450**: A. XI, 369. **451**: A. XII, 889 (haec *add. Burmann*). VIII, 560. **452**: A. VIII, 561. XII, 892. **453**: A. XII, 893 (clausumque *MRγbc*). **454**: A. VI, 527. **455**: A. X, 879 (terres *om.*). VII, 128. **456**: A. VII, 129 (exitii *omnes praeter Gothanum*). **457**: A. VIII, 135 (est *FPRγbc*). III, 11. **458**: A. I, 341. XI, 196. **459**: A. VI, 796 (*extra*). XII, 793. **460**: E. III, 79 (*formose γbc*). 109. **461**: E. III, 110.

Hosidium Getam, qui aequalis fuisse uidetur Tertulliani (cf. de praescr. haer. 39, qui liber scriptus est ante annum p.

Chr. n. CCII), in centone suo componendo ante oculos habuisse Medeam Senecae Burmann intellexit. quo modo autem imitatus sit hanc fabulam, exponere non huius loci esse existimo neque de scaenis ab eo constitutis et personis, quas induxit, accuratius agere mihi in animo est. id unum adnotabo uu. 317—320 falso tribui in codice Creonti, cum potius adsignandi sint nutrici, id quod elucet ex u. 373. nam si adfuisset in scaena Creon, cur quaeso haec dixisset nuntius? insulsum autem plane est hoc carmen atque adeo ridiculum, ut mireris illius aetatis homines eruditos id dignum habuisse, cuius uel mentionem facerent. rude enim est omnique arte destitutum neque ulla in eo conspicitur uenustas et elegancia. immo multi insunt uersus male decerpti aut contexti, multi loci obscuri atque inepti uel cum grammaticae legibus parum conuenientes.¹⁾ plerumque nihil aliud ad legentium aures accidit nisi inanis uerborum pompa et strepitus. cuius rei luculenta sunt exempla nuntii orationes 321 sqq. et 411 sqq. nec minus quam misellus fuerit artifex Hosidius, comprobatur eo, quod tot uersuum particulae in hoc centone, nonnumquam post exiguum tantum interuallum, iterantur, ueluti 2 (29). 6 (31). 88 (110). 301 (322). quid quod eadem ter recurrunt, ueluti 49 (162. 448), 263 (401. 442). denique artis uersuum pangendorum labentis plurima in eo extant uestigia. etenim hiatus admissos habes in uersibus nouem: 13. 54. 62. 87. 158. 232. 317. 320. 412, quos omnes Uergilii auctoritate non licet defendere, in u. 435 adeo duplicem post *me me* et post *in me* hiatus adhibuit. ui arsis breues syllabas produxit undecies: in uu. 16. 73. 82. 156. 173. 192. 315 (?). 337. 341. 343. 424, in thesi *tot* u. 250, *quid* 35. quod in u. 205 legitur *fugis hoc* eo explicatur, quod *h* consonantis uim habet; cf. 93. 243. 455. sed eo usque licentiae progressus est Hosidius, ut coniunctis uersuum Uergilianorum particulis iusto longioribus etiam uersus innumeros efficeret, ueluti 93. 172. 196. 357. 387. 391. 392. 430. 446, scilicet cetera non curans, dummodo legitima esset in uersu clausula, unde Riese coniecit

¹⁾ Quamquam loci aliquot tolerabiliores fiunt aptius distinguendo, id quod hic illic, ueluti eis, quae ad uu. 223. 254. 255 adnotaui, me ostendisse puto.

hunc centonem incohatum potius quam perfectum ab scriptore relictum esse. sane quidem eius modi monstra aliquot facili negotio tolli possunt ita, ut aut eiectis aut immutatis quibusdam uerbis iusti constituentur uersus: neque negandum est hunc centonem miserrime deprauatum ad nostram memoriam peruenisse atque uersus illos interdum ita comparatos esse, ut, utrum ab scriptore ipso an a librariis profecti sint, haud facile discernas. librarios enim uersuum Uergilianorum memores hic illic ex eis intulisse scripturas edocemur luculento exemplo in u. 191, quo loco *Media* interpolatum esse intellegitur ex uersu sequenti, cuius subiectum est *Medea*.¹⁾ sed si quis omnes eius modi locos immutare atque in iustam formam redigere conabitur, id quod fecit Baehrens, frustra consumet operam in quibusdam uersibus, quales sunt 93. 172. 391. quis enim quaeso sibi persuadebit in u. 391 *laniatum* ab librario illatum et scribendum esse *abruptum*, quod ita usurpatum neque apud Uergilium neque apud ceteros scriptores legitur. scripturas Uergilianas multis locis immutauit Hosidius (cf. uu. 11. 17. 52 (?). 69. 168. 178. 186. 190. 216 (?). 222. 233. 243. 250. 253 (?). 256. 297. 330. 334. 337. 342. 344. 364. 365. 389. 418. 421. 424. 425. 443. 449. 459), aliis quaedam addidit, ueluti in uu. 65. 83. 191. 213. 226. 281. 320 (?). 377. 385, aliis singula uel etiam plura uerba omisit, ueluti in uu. 164. 217. 221. 259. 289. 299. 303. 353. 370. 455, quinquies uerba transposuit: in uu. 156. 199. 269 (?). 373. 436. saepius hemistichia ex frustulis binorum uersuum consociauit, ueluti in uu. 2 (29). 109. 122. 128. 142. 148. 306. 349. 365 (?). 430, quibus adde uu. 222. 364. 376, in quibus alios simul respexit, et u. 52, in quo ultimum uerbum ex alio loco desumpsit. iam de codice, quo usus est, agamus. huius igitur scripturae plurimae cum Mediceo conueniunt: A. XII, 176: u. 1 (precanti *b2c*), A. VI, 553: 74 (ferro *γ2c*), G. III, 447: 83 (quiequam *R*), A. VI, 389: 193 (stine?), A. VII, 490: 235 (manu *MIF*), A. VII, 459: 314 (perfudit), A. VII, 13: 331 (nocturno in lumine), A. XII, 893: 453 (clausumque

¹⁾ U. 196 fortasse ita est constituendus, ut *eueniunt* tanquam uersus imperfectus a ceteris uerbis seiungatur.

Rybc). his accedunt: A. II, 680: 420 (subito *MPVγ1b1*), A. X, 100: 25 (summa *M2Pγbc*). contra eadem, quae in *PF* legimus, habes A. III, 464: 88 (110 priorum *γabc*), A. VIII, 135: 457 (datum est *γbc*), quae in *Ryc*, G. III, 238: 232 (uulnera), quae in *b*, A. VII, 335: 60 (unanimis), A. VIII, 386: 87 (exitiumque), A. VI, 51: 199 (deo), quae in *yc*, A. VII, 562: 362 (supera), A. III, 516: 402 (praeruptus), quae apud Donatum ad Ter. Adolph. I, 2, 36, A. II, 548: 276 (fata), quae apud Seruium ad Aen. I, 235, G. III, 15: 304 (cruentum). aliis locis res incerta est, cum ambigere liceat, utrum scripturae ex codice, quo utebatur Hosidius, fluxerint an ab ipso illatae sint. huc pertinent: A. VIII, 209: 6 (aspicis *P*), A. VII, 128: 47 (manebant *R*), A. III, 221: 17 et A. VII, 122: 182 (oblitus, hic *c*). similis est condicio horum locorum, de quibus, num scripturae, quae in centone extant, originem traxerint ex immutatione uel adeo neglegentia quadam scriptoris an ex libro prouenerint, constitui non potest: A. III, 676: 48 (ignis), G. I, 409: 139 (aera), A. V, 517: 142 (auras), A. VII, 392: 145 (accensas), A. II, 134: 156 (fateor leto), E. VIII, 107: 188 (certum), A. XI, 413: 239 (nec), A. III, 370: 273 (est *om.*), A. VII, 445: 354 (iram, *cf.* 284), A. III, 609: 298 (urbem), A. VII, 518: 344 (trepidiae), A. XI, 176: 373 (regi memores).

C. XVIII. (208). 1: A. III, 607 (lustras). 2: A. VIII, 591. 3: A. VIII, 717. 4: A. VIII, 608. 5: A. I, 492. 6: A. VIII, 609 (XI, 479). III, 99. 7: A. VII, 74. VIII, 653. 8: A. I, 338 (uides). 9: A. I, 500. 734. 10: A. V, 553 (*om. pueri et que*). II, 205 (litora). 11: A. VII, 170. 12: A. VII, 175 (hae in quo *mut.*; sacrae *bχ* et fortasse *γ1*). A. I, 395 (atque *add.*). 13: A. VII, 176. 14: A. V, 830 (VIII, 689). I, 497. 15: A. III, 166. V, 619 (reponit). 16: A. III, 167. 17: A. III, 168. I, 638. 18: A. I, 725 (fit *MRγ2c*). 19: A. I, 726. VIII, 618. 20: A. VIII, 503. 21: A. VIII, 504. I, 57. 22: A. V, 451 (XI, 192). I, 740. 23: A. VI, 646. 24: A. VI, 647. 25: A. I, 707. 26: A. I, 708. 27: A. I, 335. 663 (*ad-fatur*). 28: A. I, 664. 29: A. VI, 788. XI, 374 (*illum*). 30: A. XI, 375 (*qui*). VIII, 336. V, 295. 31: A. VII, 53. 32: A. XII, 225 (*cui MRγbc*). 33: A. XII, 226 (*erat in inest mut.*). II, 773. (*fortasse et ipsa, ut nota illatum esse statuamus a librariis*).

34: A. VI, 129. X, 649. 35: A. III, 12 (VI, 848). VI, 104. 36: G. III, 103 (250). A. III, 150 (*tantum*). 37: A. I, 589. VIII, 660 (*tum in cui mut.*). 38: A. VIII, 661. III, 138. 39: A. III, 139. 40: A. X, 134. VIII, 102. 41: A. VIII, 103. 42: A. XI, 586 (*cara scribendum*). 43: A. VIII, 287. 44: A. III, 525. I, 683. 45: A. III, 126 (I, 73). 46: A. III, 127. V, 538 (*monimentum*). 47: A. VIII, 741. 48: A. I, 688. III, 102. 49: A. III, 103 (*frigio F?*). 50: A. XI, 355 (*quin in cui mut.*; *natam MPyb*). 51: A. XI, 356 (*des . . iungas*). 52: A. I, 689. 53: A. I, 690. VIII, 319. 54: A. III, 115. 382 (*pia*). 55: A. I, 687. 56: A. V, 429. 57: A. II, 620. VIII, 389. V, 844. 58: A. III, 122. 125. 59: A. VI, 105. 60: A. VII, 434. III, 611. 61: A. VIII, 251 (*ille; pericli est Pybc*). 62: A. III, 414 (*submittere b*). 63: A. III, 55. 64: A. XII, 70. VI, 406. 65: A. X, 788 (*trepidanti mut. in flagranti; instat mut. in infert; infert legitur in uersu ultimo G. II, 145. A. V, 622. VIII, 53. XI, 742*). 66: A. VIII, 434. 67: A. VI, 637. I, 274 (*om. partu*). 68: A. VI, 786.

In hoc centone nequaquam idem, quod in multis emicat Luxorii poematis, ingenium cernitur. nam non solum languidum est hoc carmen leporeque omnino destitutum neque ullo pacto cum Ausonii centone nuptiali, quem fortasse ante oculos habuit poeta,¹⁾ comparandum, sed insunt etiam in eo loci inepti, ueluti u. 21. 44 (quo loco offendit: *noctem non amplius unam*). 52 sq. 56 (non conuenit praesens cum futuro, quod antecedit). 62 (*abundat et*). 63. 67 sq. in scripturis Uergilianis non pauca mutata sunt; cf. uu. 1. 8. 10. 12. 15. 29. 30. 33. 36. 37. 50. 51. 54. 63. 65, quaedam omissa in uu. 10 et 67, *atque* additum in u. 12. hemistichia ex frustulis conglutinata sunt in uu. 30 et 57. uersum uitiosum, qui est XXXIII, non a poeta ipso profectum, sed hoc loco a librariis turbatum esse, cum talis licentiae alterum non inueniatur exemplum, iam supra adnotauimus. restat, ut de libro, quo usus est Luxorius, quae erui possunt, adiciamus. extabant igitur in eo hae scripturae: A. I, 725: 18 *fit (MRγ2c)*, VIII, 251: 61 *pericli est (Pybc)*,

¹⁾ Quam in rem conferas eosdem uersus, quibus Ausonius in simili re usus est, adhibitos, ueluti L. 37: A. 51, 44: 95, 57: 86, 63: 100, 64: 105, 65: 109.

III, 103: 49 *frigio* (F?), VII, 175: 12 *sacrae* (bχ et fortasse γ1). denique notandum est in libro illo fuisse uersum A. III, 126: 45 a Peerlcampio ut insiticiū reiectum.

Quae Ausonius in epistula Centoni nuptiali praemissa de eius modi artificiis conficiendis praecepta dedit, neque ipse diligenter obseruauit neque ceteri poetae centonarii curauerunt. nam caesuras in uersuum particulis concinnandis haud raro illi neglexerunt et binos uel adeo ternos uersus iunctim collocauerunt. cuius rei exempla ex omnibus centonibus proferre possum; sed longum est talia enumerare. unum autem, de quo egit L. Mueller de re metr. p. 466, hoc loco breuiter tangam. etenim quamquam poetae illi saepius hexametros imperfectos, qui apud Uergilium leguntur, intactos reliquerunt, ueluti Anth. lat. 8, 39; 17, 103. 254. 335. 348. 402. 456, tamen nonnumquam eos aliorum uersuum particulis adiectis explere non dubitauerunt, ueluti 11, 95 et 96; 15, 14, atque adeo ipsi eius modi tibicines effinxerunt, ueluti 8, 63. 83. 98. 101; 17, 398. unde iam patet lacunam in Hosidii uersu, quem ultimo loco posuimus, statuendam non esse. atque ut simul de Proba ceterisque quos subieci centonibus rem absoluam, Proba uersus imperfectos omnino non admisit, duos, qui apud Uergilium leguntur, hemistichiis in uersibus 449 et 598 adiectis explere non dubitauit. idem ualet de Pomponio, Tityri auctore, nisi forte statuis eum uersum 132 consulto imperfectum effinxisse; certe in uu. 18 (cf. 51 sq.) et 124 eandem quam Proba rationem secutus est. in carmine de uerbi incarnatione uersus imperfectus adhibitus non est, in centone de ecclesia unus eius modi uersus extat 103 *stant circum* ex Uergilio desumptus.

His expositis iam ad Probae centonem adgrediamur simili eum ratione examinaturi. quod si ceteris, quorum libelli ad nostram memoriam peruenerunt, poetis centonariis res plerumque haud bene cessit, facile intellegitur Probam, etsi magna poetica uirtute instructa fuisset, nullo pacto carmen, quod laude dignum esset, conficere potuisse. nam fabulae antiquae quodam modo uersibus Uergilianis explicari poterant, sed historiam sacram hoc modo enarrare profecto absurdissimum est. nihil igitur mirum, si in hoc opusculo permulta inueniuntur, quae

inepta sint atque adeo peruersa, quae tam obscura tenebrisque inuoluta, ut nisi rebus ipsis ante cognitis lucem eis adferre non possis, quae artis grammaticae legibus sermonisque usui repugnent. nam ut res narratae accommodantur uerbis Uergilianis, ita haec detorquentur ad eas res significandas. angustis autem terminis ipsa circumscripta est narratio; maior pars libelli inanibus, quibus sententia subiecta non est, uerbis continetur, quae quo grandius sonant, eo magis aures offendunt. sed aliter statuebant de his rebus aequales Probae, qui praua opinione mente concepta eius modi artificia operi uermiculato non bene, sed male composito similia mirum quantum aestimabant. iam ut exempla aliquot uitiorum, quae supra significauimus, adferamus, nimia breuitate atque haud exigua obscuritate laborare patet ea, quae 345 sqq. de Christo nato, 372 sqq. de Maria Aegyptum fugiente (uerba *plena ad praesaepia* et *angusti subter fastigia tecti* potius eis, quae Luc. 2, 16 leguntur, respondent), 580 sqq. de cena domini (noctis in oliueto transactae ne mentio quidem fit; immo 599 Christum post cenam quieti se dedisse dicitur), de Iesu capto, illuso (id tantum in u. 612 uerbis *certantque inludere capto* indicatur), in crucem sublato narrantur.)¹⁾ quamquam concedendum est alios quoque poetas christianos eadem fere in rebus historiae sacrae explicandis breuitate usos esse, cum scirent lecturos eas et pueros diligenter didicisse et adultos bene memoria tenere.²⁾ plane otiosa sunt quae leguntur in u. 117 *primis extemplo a mensibus anni* et 159 *tantarum gloria rerum*, quibus adiectis nihil aliud quam ut uersus explerentur curatum est. uersum 458 si non intexuisset opusculo suo Proba, rectius sine dubio egisset. inscite atque absurde conglutinata sunt ea, quae un. 419 sqq. continentur. iam *tempus* in u. 390 haud magis intellegitur quam *haustus* in u. 108 uel *saucius* in u. 435. neque enim de pudore uel dolore serpentis cogitandum est neque ueri simile eum Christi adspectu confusum esse, cui rei quae antecedunt quaeque secuntur (*infremuitque ferox* et *uoce su-*

1) Cf. Ebert, Gesch. der Lit. des Mittelalters, I, 121.

2) Cf. p. 353.

perba) repugnant. risum mouet *flagrantis dei* in u. 356, quod ut bene dictum est de Amore coniunctum cum uerbo *uultus*, ita pessime de Christo. patet autem Probam opinatam esse *flagrantis* eandem fere quam *radiantis* uim habere. u. 254 temere mutatum est *herbam* in *terram*; nam neque conuenit *terram* uerbo insectandi neque, cum *h* consonantis uim haberet, necesse erat, ut *herbam* abiceretur. mire dicta sunt de Christo 382 *caelestis origo* (cf. 32, 347, Anth. lat. 12, 1), 453 *uenerabile donum*, 615 *sacram effigiem*, quae eo explicantur, quod Proba, cum ipsis Christi, Mariae, Ioannis aliorumque nominibus utpote in Uergilii carminibus non obuiis uti non posset, eos aut communibus uocabulis, qualia sunt deus, dominus, magister, heros, mater, uates, aut quodam uerborum ambitu significare coacta erat. denique ut de mendis uitiiisque sermonis quaedam adferam, u. 316 legitur *eripuit . . ut genus unde . . reuocetur haberet* (in *RbChV* *reuocetur* mutatum est in *reuocaret*),¹⁾ 326 *ruabant* (expectes *ruerint*, cf. 328 *conplerint*), 98 *cessauit* (scribere debebat Proba *cessat*, cf. 97 *dant*). male redundat *et* in u. 314 nec minus *que* post *totius* in u. 322; contra 564, 602 *pueri*, *patribus* inuenitur, particula *que*, quae necessario requiritur, non adiecta. superfluum atque adeo peruersum est *uero* 553, aptissimum Aen. VII, 78.

Haud raro autem Proba uerba Uergiliana in uersibus contendendis immutauit. nam quamquam hic uel ille uersus aut uersus particula bene rei conuenire uidebatur, tamen aut tempus uel modus uerbi repugnabat aut casus substantiui aut genus pronominis aut coniunctio aut denique aliud quoddam, quominus oratio conformaretur uersusque concluderetur, inerat impedimentum. quae cum ita essent, id in primis agebat Proba, ut in singulis uerbis singulas tantum litteras syllabasque mutaret neue plus nisi semel in uno uersu quicquam nouaret. sic in u. 40 scripsit *unde* (*inde* Uerg.), 48 *canebam* (*canebat*), 49 *laborem* (*labores*), 60 *aether* (*aethra*),²⁾ 61 *set* (*et*), 98 *cessauit*

¹⁾ Quamquam talia peccata in poetarum christianorum libris saepius inueniuntur.

²⁾ Nam *aether* in codice suo legisse Probam, quod praebent Prisciani Sangall. Carol. (*GK*), haud probabile est.

(*cessabit*), 116 *trahit* (*trahunt*), 118 *iamque* (*namque*), 141 *haec domus* (*hic d.*), 149 *quam* (*quem*), 150 *sacra* (*sacrae*), 151 *sacros* (*sacrum*), 152 *nec* (*neque*), 161 *illos* (*illum*), 165 *premunt* (*premes*), 167 *inuitant* (*inuitent*), 173 *anguis* (*angues*), 195 *ero* (*eram*), 207 *morati* (*moratus*), 243 *manu* (*manum*), 247 *quem* (*quam*), 250 *ipse* (*ipsae*), 255 *horrebit* (*horreret*), 256 *surget* (*surgit*), 275 *figunt* (*figit*), 276 *uictum* (*uictu*), 278 *circumuertitur* (*circumuoluitur*), 285 *adolent* (*adolet*), 286 *alter* (*alterum*), 295 *negabat* (*negaret*), 308 *effundit* (*effundat*), 309 *soluit* (*soluat*), 336 *accipiat* (*excipiat*), 342 *edit* (*edunt*), 345 *qui* (*quae*), 355 *ipsi* (*ipse*), 365 *iubet* (*iubent*), 373 *ipsa* (*ipse*), 374 *reddit* (*reddunt*), 384 *illum* (*illam*), 408 *uidebis* (*uidebunt*), 412 *adgrederere* (*ingredere*), 435 *ac* (*at*), 441 *accipe* (*percipe*), 454 *agit* (*aget*), 458 *uelit* (*uelim*), 461 *exultantque* (*exultatque*), 467 *uidit* (*uidi*), 476 *maneret* (*manebat*), 480 *cient* (*ciet*), 487 *obducta* (*obtenta*, cf. A. II, 604), 491 *mortalium* (*mortalium*), 502 *ruinam* (*ruina*), 507 *florens* (*florentem*), 526 *seruet* (*seruat*), 540 et 614 *cunctique* (*cunctisque*), 549 *distat* (*distant*), 577 *patres* (*patrum*), 597 *me* (*te*), 601 *implent* (*implet*), 637 *tum* (*cum*), 654 *uident* (*uides*), 662 *inuenit* (*inuenio*), 669 *parari* (*pararit*), 675 *orate* (*orare*). ex his, quas modo enumerauimus, scripturis tres tantum neque grammaticae neque metri legibus poscuntur, dico 152 *nec*, 278 *circumuertitur*, 487 *obducta*, quibus adde 243 *arbor* — has igitur in codice suo habuisse Probam suspicari possis, quamquam *nec*, *circumuertitur*, *obducta* ab ea ipsa profecta esse ueri simile puto —, denique 476 *maneret*, quo loco illa aetatis suae consuetudinem secuta coniunctiuum pro indicatiuo posuit. *obumbrant* (u. 208) in *PLA* ex *obtentu* ortum esse uidetur.

Proxime accedunt primum ii loci, quibus uerba, quae eundem fere sonum referunt, inter se commutantur, ueluti 77 *atra* (*alte*) (cf. A. VII, 214), 254 *terram* (*herbam*), 263 *saeuissima* (*sanc-tissima*), 314 *terris* (*Teucris*), 347 *diuinae* (*Romanae*), 383 *graditur* (*agitur*), 437 *limina* (*flumina*; nam *limina*, quod χ praebent, Probam in codice suo habuisse persuadere mihi non possum), 451 *periture* (*moriture*), 541 *pontum* (*portum*), deinde ii, quibus in uoculis orationis membra copulantibus

transitumque parantibus aliquid nouatum est, ueluti 76 *ac (et)*, 86 *et (iam)*, 211 *et (quid)*, 267 *nunc (quin)*, 280 *inde (quale)*, 306 *nec (aut)*, 346 *iamque (ergo)*, 375 *hic (quid)*, 377 *hic (at)*, 439 *aut (nam)*, 475 *nam (aut)*, 478 *tum (et)*, 505 *haec (quam)*, 563 *cui (quam)*, 574 *quaeue (atque)*. denique orationem contextura aut ornamentum additura Proba alia etiam uerba immutare ausa est, ueluti his locis: 107 *omne (aurae)*, 109 *rebus (uotis)*, 163 *purpureum (adsiduum, cf. Ecl. VIII, 40)*, 221 *auras (umbram, cf. 222)*, 223 *adloquitur (adfata est)*, 240 *peremit (sodalis)*, 241 *enim (equos)*, 244 *sic (rex)*, 307 *ab (et)*, 338 *quod (nos)*, 445 *memoras (perhibes, cf. Aen. III, 109)*, 455 *inniscuit (condidit)*, 456 *uolitans (Libyae)*, 595 *nostro (matrum)*, 674 *ordine (corpora)*. quod si u. 214 *firmat (torquet)*, 536 *occurrunt (apparent)* scripsit, quamquam quae apud Uergilium leguntur per se ferri poterant, statuendum est Probam haec ut locorum illorum colori aptiora intulisse.

Binae uel ternae in eodem uersu immutationes his locis inueniuntur: 62 *tendebat ad (tenditque sub)*, 97 *et . . dant (tum . . ter)*, 127 *costas . . nudat (costis . . nudant)*, 164 *hic . . hic (at . . hinc)*, 229 *nec . . uocarint (set . . uocarent)*, 238 *sub . . uersans (in . . uersat)*, 316 *ut . . haberet (nec . . habebit)*, 329 *inflammante furore (inflammatus amore)*, 353 *cumulant . . adorant (cumulat . . adorat)*, 358 *magnisque acuit (uariisque acuunt)*, 444 *petens . . te (petit . . se)*, 533 *hic . . trans (atque . . iam)*,¹⁾ 570 *sacrae . . colebant (sacris . . colebat; sacrae, quod est in b χ , fortasse in codice suo legit Proba, cf. Anth. lat. 18, 12)*, 582 *et . . onerant . . ponunt (qui . . onerent . . ponant)*, 617 *ipsum (et iam)*, 638 *diffugiunt . . teguntur (diffugient . . tegentur)*.

Sed cum et haec adminicula non uiderentur sufficere, Proba, ut orationem conformaret uersusque confingeret, et addidit interdum uoculas et omisit quaedam, quae minus conueniebant, et uerba transposuit. ueluti inseruit *et* 605, *atque* 532, *iam*

¹⁾ Cur Proba *iam* in *trans* mutauerit, haud facile intellegas. uidetur autem *transuerberare amnem* eodem modo dictum esse quo *transuerberare aëra* Apul. de deo Socr. 8 (p. 13, 7 G).

126, *pater* 157; 387 adiecit *est*, nisi forte statuendum eam in codice suo illud inuenisse. contra eiecit *que* 284, *primum* 489, *duro* 490, *domini* 640, *iam misero mihi* 515. nonnumquam simul aut mutauit quaedam in scripturis, ueluti in uu. 348 et 609 adiectum est *que*, *uenit* pro *ueniens* et *iubent* pro *iubet* positus; in uu. 125. 397. 433 *que* deletum est, *at* mutatum in *ac* (*et*), *is* in *hunc*; in uu. 576 *caeli*, 664 *bello*, 315 *fateor* et *navis* omissa atque in primo *hic* pro *hinc*, in altero *et* pro *set*, in tertio *eripuit* pro *eripui* scripta, in u. 538 *atque* . . *fluctusque* . . *tollit* mutatum in *et* . . *fluctus* . . *tollunt*, aut intulit alia, alia abiecit, ueluti in u. 368 *et* inseruit, *que* deleuit, *implet* in *implent* mutato, in u. 609 *que* intulit *iubent* pro *iubet* scripto, in u. 115 *talia* addidit, uerba *uix haec* omisit.

Transpositionibus uerborum quinque tantum locis usa est: u. 106 *gregibus liquidi* (simul *nec . . nec . . desunt* scripsit pro *non . . non . . derunt*),¹⁾ 205 *animum subita* (*atque* addito, *que* delete), 265 *heu perdita nescis* (cf. Anth. lat. 17, 199), 586 *manibus fruges* (*dant . . undae* in *dat . . undas* mutato), 602 *populo patribus* (*que* abiecto et *serpitque* in *ferturque* mutato).

In uersibus concinnandis eodem modo quo ceteri poetae centonarii Proba uersata est. nam et duos uersus iunctim locauit, ueluti uu. 40 sq., 215 sq., nec omnino caesurarum in uersuum particulis consociandis rationem habuit, non solum in uersuum initiis, cf. 85. 155 (237). 227. 273. 275. 551, sed etiam in clausulis, cf. 206. 218. 240. 321. 446. 466. 639. nonnumquam uersus ex ternis atque adeo quaternis frustrulis conglutinauit, ueluti uu. 35. 101. 128. 129. 331. 371. 428. 564. 595, eis tamquam tessellis inter se nexis.

Iam ut quanta artis metricae peritia in Proba fuerit exponam, primum de uersibus 1—28 agendum est, qui etsi multa in eis ad Uergilium redeunt, tamen a Proba ipsa profecti sunt. in hoc igitur prooemio u. 16 *as* in *tripodas* ui arsis productum est, contra u. 11 *us* in genetiuo *spiritus* correptum, cuius rei

¹⁾ Haud probabile est *desunt*, quod legitur in *γα2c*, in Probae codice extitisse.

exempla habes Sedul. Pasch. Carm. I, 292. 295, II, 239, (cf. Leo in ed. Uen. Fort. p. 424). in ipso centone hiatus admisit decem locis, in uu. 131. 155. 283. 325. 414. 484. 510. 594. 608. 673; in-u. 265 hiatus natura litterae *h*, quae consonantis uim obtinet, excusatur. in u. 201 syllaba *ta* in *mirataque* producta est propter insequens *que*, cf. p. 355, 497; sed 519 *iuuenis*, 604 *patriā*, 652 *exanimē* nulla re excusantur.

Restat ut de codice, quo usa est Proba, breuiter agamus. atque fuisse eum Medicei simillimum his edocemur scripturis: 51 *altas*, 74 *possimus*, 90 *dispergit*, 101 *educit*, 160 *limina*, 175 *affabilis*, 177 *spirans*, 201 *mirataque*, 212 *posset*, 215 *ac*, 282 *gramina*, 308 *mittit*, 329 *inflammante*, 387 *qui*, 389 *ege-lido*, 405 *desinet*, 440 *domus*, 450 *clausumque*, 487 *densantur*, 652 *exanime*, 677 *ostendebat*. sed nonnumquam cum Palatino faciebat, ueluti 64 et 546 *summa* (M2), 241 *cuiquam*, 318 *magnis*, 334 *priorum*,¹⁾ 420 *reliquit*, 454 *premit*, 556 *fluctu*. Aen. VIII, 273 (u. 426) legit Proba *munera*, quod extat in codice Minoraugiensi (cf. u. 188), Aen. III, 94 (u. 429) *nomen*, quod testantur γ et Baeda, Aen. VIII, 386 (u. 594) *exitium*, cuius scripturae testis est cod. Bern. 165. num codex habuerit *quid* 189, *lues* 265, quae Romano tradita sunt, incertum est; nam his locis facile immutari potuerunt a Proba scripturae *quis*, *luis*; Georg. II, 341 (u. 300) praebebat *ferrea*; denique notandum 684 (Aen. III, 277) *in medio sermone* legi; cf. p. 484, adn. 2.²⁾

His explicatis iam ad centones, quos Probae subiunximus, ueniamus. quorum primum, qui legitur in Palatino 1753 supra descripto post Probae opusculum f. 69^r—70ⁿ, edidit C. Bursian in actis acad. Monacensis sect. philos.-philol.-hist. a. 1878, uol. II, 1, p. 29 sqq.³⁾ idem non integrum esse hoc carmen intellexit, id quod, si uersus ultimos atque in primis u. 132 im-

1) Quamquam cum in P *piorum* legatur, de scriptura potest dubitari. sed cum alii quoque centones (cf. Tit. 7, Inc. 44, Eccl. 27, Anth. lat. 17, 88) hoc loco *priorum* praebeant, haec scriptura praeferenda esse uidetur.

2) Antiquae scribendi rationis, qualis in uetustissimis Uergilii codicibus conspicitur, quaedam adhuc in codicibus, quibus utimur, uestigia extant, ueluti *nouos* u. 503, cf. 225.

3) Codicem iterum in meum usum contulit A. Mau.

perfectum respexeris, facile colligitur. adde quod expectes hunc centonem aliquot Meliboei Tityrique uerbis eodem fere modo quo eclogam primam finiri. sed incertum est, utrum quaedam post *omnipotens* exciderint, cum librarius opus susceptum deseruisset, cui coniecturae id fauet, quod in Palatini f. 70^a scripti sunt uersus inde a CXXV maxima huius paginae parte uacua relicta, an poeta consulto hoc modo carminis clausulam conformauerit. hanc igitur sententiam tuetur Bursian, qui recte animaduertit idem uerbum, *omnipotens* dico, legi in hoc carmine ultimo, quod primum est in centone solo S. Germani codice, nunc Parisiensi lat. 13047 tradito, qui a nobis post hunc positus uulgo de incarnatione inscribitur. unde suspicatur, cum argumentum centonis illius quodam modo cohaereat cum eis, quae Tityri Meliboeique sermonibus exponuntur, quendam hanc eclogam eo consilio confecisse, ut tamquam prooemium centoni de incarnatione praemitteretur. sed altera etiam sententia habet quo commendetur. nam certe fieri potuit, ut librarius in describendo ab uerbo *omnipotens*, quod in uersus 132 initio positum erat, ad primum alterius centonis uerbum aberraret. sed utut res se habet, id ueri simillimum est quandam necessitudinem inter utrumque poema intercedere atque iam antiquitus hos centones in libris coniunctos fuisse. quae suspicio eo confirmatur, quod is, qui eclogam conscripsit, u. 11 sq. aperte respexit carminis de incarnatione initium. nec plane caecutimus in quaestione de auctore eclogae expedienda. recte enim Bursian nos relegauit ad Isidori Orig. I, 38, 25 sq., quo loco refertur Pomponium quendam ex eodem poeta (Uergilium dicit) inter cetera sui stili otia Tityrum in Christi honorem composuisse. his uerbis et respicitur inscriptio ad gratiam domini' et simul significatur in melius mutatam esse eclogam illam Uergilianam, quae uulgo Tityrus nominabatur. constat igitur utrumque centonem ante saeculum septimum conditum esse; sed iam multis annis ante ortos eos esse iure conicias nec longo tempore distare a Probae opusculo. id quod confirmatur quodam modo aperta huius in carmine, quod de incarnatione inscribitur, imitatione. quam in rem ultimos utriusque libelli uersus conferre sufficet.

Sed iam qua arte usi sint scriptores in carminibus componendis, explicemus. qua in re id neglegendum non est nos uno tantum in utroque carmine uti codice, Palatino et S. Germani, quos multis corruptelis adfectos esse patet. quodsi in Proba recensenda unius Palatini fundamento niteremur, quo modo quaeso contingeret nobis, ut genuinam scripturam restitueremus? pleraque autem eo inreperunt uitia, quod librarii lectiones, quas in suis codicibus Uergilianis inuenerant aut memoria tenebant, in earum, quae traditae erant, locum substituerunt. atque ut prius de Tityro agamus, quattuor in eo extant uersus grauius corrupti, 112, quem uersum ita conformauisse Pomponium haud ueri simile est, ac recte Petschenig suspicatur *miranda* in *mira* mutandum et statuendum esse poetam hoc loco duos simul uersus, A. I, 494 et A. X, 267, respexisse, 118, quo loco scribendum esse puto *et numinis aram* (Aen. VIII, 186); nam *numinis* facile in *muneris* deprauari potuit, *aram* autem cum eis, quae secuntur, optime conuenire adparet, *tanti* denique ex Uergilii loco, quem significaui, a librario illatum est, 126, in quem uersum *manifesta fides* inrepsit ex antecedenti; quam ob rem, cum de angelo dei interprete sermo sit, conicio *fert* ex *ferre* (A. IIII, 270) restituendum esse, quod si concedis, uerbo *caelo*, quod propter sequens *celeris* facile intercidere potuit, uersus expleri potest, 127, in quo *spirantemque* (Aen. VIII, 304) scribendum esse patet, *monitum* autem cum *spirantem* coniunctum ortum esse uidetur ex *genitum*, quod fortasse depromptum est ex Aen. VII, 679.

Sed ut de Tityro rem absoluamus, male Pomponium munere suscepto functum esse nemo non intellegit. etenim miras in uersibus concinnandis finxit uerborum constructiones, ueluti u. 71 *distulit* posuit pro *distulerunt*; 104 sqq. *uenturum* coniungendum est cum uerbis *ab Aurorae populis et litore rubro*, *uictor* autem quid sibi uelit (nam ad uerba *exitus ingens* uix referri potest) haud minus obscurum est quam *aeuoque superbum*, quamquam suspicari licet eo indicari aeternum populum futurum esse. respexit uero poeta in primis uerba *litore rubro*, quibus Iudaeorum transitum per mare rubrum significaret. sed fortasse ante uel post u. 106 quaedam exciderunt, a poeta ad

rem, quam narrabat, immutatis uerbis quibusdam accommodata. uersui 110 haec subest sententia: regni caelestis immemores facti sunt turpique cupidine capti. denique in u. 61 *et* male redundat. quod legitur in u. 20 *incubare* cum accusatiuo coniunctum, id iam Apulei usu (cf. Met. III, 9) et Iuenci loco a Petschenigio indicato Euang. III, 470 sq., quem respexisse uidetur Pomponius, satis excusatur.

Iam quae mutauit Pomponius in uerbis Uergilianis haec sunt: u. 2 *laetus* (*laeti*), 4 *deductos* (*deductum*), 5 *paras* (*pares*), 12 *aspiret* (*adspirat*), 19 *regit* (*regis*), 28. *restituit* (*restituis*), 50 *possit* (*posset*), 52 *crede* (*cede*), 64 *ferunt* (*ferant*), 66 *inuitant* (*inuitent*), 67 *beatae* (*beatas*), 69 *his* (*is*), 84 *nunc* (*hinc*), 89 *tenebat* (*teneret*), 95 *unde* (*inde*), 103 *legemque* (*legesque*), 110 *capti* (*captos*), 111 *includunt* (*includant*), 127 *uerbis* (*uerbo*)¹⁾ — 13 *totum* (*magnum*), 33 *animas* (*apibus*), 104 *aeuoque* (*belloque*) — 7 *non* (*haut*, quod mutari necesse non erat), 30 *quo* (*te*), 32 *etenim* (*quidam*; 'etenim' uno tantum loco apud Uergilium legitur, Aen. VII, 390), 46 *tamne* (*anne*), 70 *nam* (*aut*), 92 *et* (*ac*), 102 *hic* (*is*; nam *hic*, non *hinc*, quod suadet Bursian, restituendum esse uidetur), 116 *cum* (*qui*), 118 *et* (*hanc*), 121 *quo* (*cur*) — 76 *nomen* (*tuum*, cf. Aen. VII, 272), 119 *cuncti* (*ipsum*), 126 *fert caelo* (*ferre iubet*), 129 *dictis factisque* (*fama fatisque*). uno loco, in u. 89, inserta est particula *et*, omissa 89 *cum terras*, 118 *tanti*. transposita sunt in u. 9 uerba *haec nobis*, quod cur fecerit poeta, non intellegitur. caesurarum ratio habita non est in uu. 10. 45. 46 (77). 48. 55. 74. 83. 122, bini uersus eodem quo apud Uergilium ordine iunctim collocati 14 sq., 95 sq.

Quanta autem negligentia fuerit scriptoris in rebus metricis, docet *pōlus* in u. 89; de *quia* monosyllabo in u. 34 dubitare licet, cum conicere possis Pomponium scripsisse *dixere aetherios*, quod Brandes quoque commendat. quod uero *nēque* in u. 26 syllaba priore alterius pondere producta posuit, duobus locis breues syllabas in arsi produxit (55. 89), quod quattuor

¹⁾ Num Pomponius in uu. 107 et 111 *tunc* scripserit, dubitari potest. mihi id a librario potius pro *tum* illatum esse uidetur.

locis hiatus admisit (74. 77. 104. 118), non reprehendam in eius modi homine. in uu. 9 et 119 *h* consonantis uim habet.

Reliquum est, ut quas scripturas habuerit Pomponius in Uergilii codice, quo usus est, exponamus. conspirabat is cum Palatino 7 (*priorum*), 11 (*summa*), cum Mediceo 92 (*terras*); in u. 16 cum omnibus praebebat *omnes*, 124 *exitis*, quod uno Gothano excepto omnibus libris consentientibus traditum est. denique in u. 53 in eo *qua* exitisse uidetur.

Alterum centonem primus ex codice Parisiensi lat. 13047 saec. VIII E. Martène in Ampl. Coll. VIII, p. 125 sqq. edidit atque 'de uerbi incarnatione' inscriptum tribuit Sedulio, repetierunt Areualus in Sedulii editione p. 384, Riese Anth. lat. 719, denique codice denuo collato Huemer in Sedulii editione p. 310 sqq. (cf. p. XXXIII). is, qui hunc centonem composuit, licenter sane egit in opuseculo concinnando. nam non solum binos uel ternos etiam uersus integros coniunxit, ueluti 6 sq., 41 sq., 96 sqq., caesuras omnino neglexit, ueluti 47. 49. 51, uersus ex paruis frustulis conglutinauit, ueluti 93, permulta in uerbis Uergilianis immutauit, quae enumerare longum est, sed etiam uersus dimidios a se ipso confectos inseruit, ueluti 61. 87. deinde tales, quales tolerari nequeunt, uerborum constructiones admisit, ueluti 5. 10. 16. 66 sqq. 110 sq. multi igitur insunt in hoc libello loci obscuri, multae ineptiae, multa uerba inania nulla sententia subiecta. denique ut taceam de hiatibus in uu. 80. 107, de syllabis breuibus arsis pondere productis 5. 16, uocalium quantitates non curauit scriptor, cf. u. 11 (25) *uirgō mātura*, 22 *fīdes*, 76 *dātur*, quod temptandum non est, cf. Coripp. Ioh. II, 333. de mensura uocis *neque* in u. 43 confer ea quae dixi p. 563. ceterum hoc carmen non paucis uitis inquinatum est librariorum socordia. quorum alia iam sublata sunt ab editoribus, alia adhuc restant, ueluti 28 *deum*, 37 *omnis*, 48 *caelorum*, 104 *relinquit*. ac sicut in u. 25 uerba *equidem tali* transponenda esse recte, ut mihi uidetur, coniecit Areualus, ita in u. 73 fortasse scribendum est *sedem e diuerso*, 87 *nunc uero quoque quae uobis*. denique ut dubium non est, quin in u. 20 *pietate* adiectum sit a librariis, ita in u. 30 *exequar*, 78 *animae*

eodem modo illata esse suspicor.¹⁾ restat ut adnotem scripturas *quicquam* 43, *mittit* 56, *reponit* 98 consentire cum eis, quae in Mediceo leguntur; contra 44 *priorum* cum Palatini lectione conspirat, atque Aen. VII, 262 (89) *Troiaequae*, quod est in *P27b*, et Aen. V, 59 (107) *mea*, quod est in *bc1*, scriptor legisse uidetur.

Centonem 'de ecclesia' inscriptum, quem tertio loco collocaui, primus edidit ex apographo Leidensi W. H. D. Suringar Traiecti ad R. 1867, post eum ex ipso libro Salmasiano Riese Anth. lat. 16, denique Baehrens Poet. lat. min. III, p. 214 sqq. qui recte reiecit Iureti commentum, quo ille in uerbis post 110 adiectis ex corrupto *abortio*²⁾ Mauortii nomen elicit. nihil igitur de auctore huius opusculi constat nisi quod ex his uerbis colligitur carmen a poeta recitatum atque ab auditoribus plausu acceptum esse. cuius rei ille postea, cum carmen edidit, ipse mentionem fecit simul uersibus, quibus tum responderat, adiectis. neque offendendum est in eo, quod homo christianus u. 112 Uergilium semper deum sibi futurum esse dixit. eadem autem fere, qua is, qui centonem de incarnatione conscripsit, in libello componendo ratione uersatus est. nam et permulta mutauit, permulta aut ex aliis Uergilii uersibus intulit aut ipse adiecit (cf. uu. 2. 3. 20. 22. 33. 50) et uersus ex paruis fragmentis conglutinauit (cf. 7. 89. 90. 94) et caesuras in uersibus concinnandis neglexit (cf. 32. 57. 61. 110. 115). locis nonnullis laborat constructio, ueluti 26. 45 et 75 (quibus locis subiectum mutatum est), 90 *eruere* intransitiue adhibitum, nisi forte *et ruere* scribendum. mire dictum est 104 *manu circumtulit omnes*, quo significare uoluit poeta antistitem manu sublata omnes sollempni precatone lustrauisse. quid sibi uelit *neque* in u. 33, haud facile dicas. cetera quae aut inepta sunt, ueluti 19. 65, aut obscura, ueluti ea, quae de Christo in crucem sublato leguntur 39 sqq., enumerare supersedeo. rei metricae haud peri-

¹⁾ De uerbo *pietate* eiciendo iam cogitauit Suringar in centonis 'de ecclesia' editione p. 21.

²⁾ Quod litterarum apicibus quam maxime respondet *ab ostio* uix ferri potest. quam ob rem coniecturam *abituro* proposui.

tum fuisse scriptorem foedis, quibus hic cento inquinatus est, uitiis edocemur. nam ut omittam syllabas breues arsis ui productas in uu. 65. 69. 90. 109, syllabam ultimam correptam in *antistites* 107, hiatum admissum in u. 62 (consonantis uice fungitur *h* post arsim in u. 86), 36 *fūroribus* legitur, 49 *dīei*, 100 *grāues*, 104 *mānu*, 108 *rādes*. in u. 24 una syllaba redundat, nisi forte *ac*, quod abesse potest, utpote a librario illatum delendum est. denique addo in codice, quo usus est poeta, extitisse Aen. III, 464 (27) *priorum* (*EPγabc*) Aen. VIII, 273 (81) *munera* (*m*), cf. Prob. 426.

His expositis restat, ut explicem, quam rationem secutus sim in codicum, quibus Probae cento traditus est, scripturis enotandis. eas igitur, quas libri antiquiores praebent, proposui omnes, ceterarum eas elegi, quae aut in re critica factitanda alicuius sunt momenti aut ad cognationem, quae inter singulos codices intercedit, demonstrandam aliquid faciunt aut interpolationis licentiaeque magis magisque grassantis aperta sunt documenta. denique duos adiunxi indices, unum, quo enumerantur uersus Uergiliani uersuumque particulae in Probae carmine ceterisque quos ei subiunxi centonibus adhibita, ita tamen, ut singulorum uerborum, paruorum frustulorum, eorum denique fragmentorum, quae apud Uergilium compluribus locis leguntur, ratio non habeatur, alterum, quo scripturae Uergilianae, quas in codicibus suis inuenisse poetas centonarios aut certum aut ueri simile est, congestae ac dispositae exhibentur.

CONSPECTUS NOTARUM.

S codex S. Germani 844 (nunc Paris. lat. 13048), saec. VIII—VIII.

P Paris. lat. 7701, saec. VIII.

La et *Lb* Laudunenses 279 et 273, saec. VIII.

L: eorum consensus.

π Palatinus 1753, saec. VIII—X.

A' Augiensis CCXVII, nunc Caroliruhensis saec. VIII—X.

T Turicensis bybl. urb. C. 68, saec. X.

A: Augiensis et Turicensis consensus.

Ra Uaticanus bybl. Reginae 251, saec. XI.

Rb Uaticanus bybl. Reginae 1666, saec. XI.

Ch Caroliuillensis 97, saec. XII.

C Cantabrigiensis, collegii S. Trinitatis O. 7. 7, saec. XII.

V editio princeps, quae prodit Uenetiis a. 1472.

stellula unius litterae rasura significatur.

Romulidum ductor, clari lux altera solis,
 eoa qui regna regis moderamine iusto,
 spes orbis fratrisque decus: dignare Maronem
 mutatum in melius diuino agnoscere sensu,
 5 scribendum famulo quem iusseras. hic tibi mundi
 principium formamque poli hominemque creatum
 expediet limo, hic Christi proferet ortum,
 insidias regis, magorum praemia, doctos
 discipulos pelagique minas gressumque per aequor,
 10 hic fractum famulare iugum uitamque reductam
 unius crucis auxilio reditumque sepultae
 mortis et ascensum pariter sua regna petentis.
 haec relegas seruesque diu tradasque minori
 Arcadio, haec ille suo semini, haec tua semper
 15 accipiat doceatque suos augusta propago.

Ag: codex Angelicanus V. 3. 22, saec. XI, f. 30^a. M: Marcianus cl. XII, cod. 7, saec. XII, f. 36^r. Mo: Monacensis 18628, saec. X—XI, f. 70^a.
 INCIPIT LIBER CENTO PROBE (PROBAE T) A, UERSUS IN CAPITE SEDULII
 SCRIBENDI *Ag, in M et Mo non est inscriptio* 1 Romuli A, Romulei
Laur. XXIII, 15 clara A (clari *Laur.*) 2 regis A tenes *Ag M Mo*
 3 marone T 4 Motatum *Ag* sensum A 5 qui iusserat A 6 Prin-
 cipiū (in marg. probatio in eaus Princeip.) M 7 Expediat A' pro-
 ferre A proferat *Ag M* profertq; exortum Mo 10 fractum *Buecheler*
 factum A fructum *cett.* iugu M que om. Mo 11 auxilio erneis M
 auxilio^q (q; m²) erueis Mo deditumque A sepulte (e alt. ut uidetur ex
 i) T 12 om. M et s. u. A' petentes Mo 13 regas M monori T
 14 Archadio *Ag M* Hehadio Mo illo M semine M tue T 15 que om. A
 agusta T EXPE PRAEFATIO. A' EXPE. PŔF. T

CENTO PROBAE.

- Iam dudum temerasse duces pia foedera pacis,
 regnandi miseròs tenuit quos dira cupido,
 diuersasque neces, regum crudelia bella
 cognatasque acies, pollutos caede parentum
- 5 insignis clipeos nulloque ex hoste tropaea,
 sanguine conspersos tulerat quos fama triumphos,
 innumeris totiens uiduatas ciuibus urbes,
 confiteor, scripsi: satis est meminisse malorum:
 nunc, deus omnipotens, sacrum, precor, accipe carmen
- 10 aeternique tui septemplicis ora resoluè
 spiritus atque mei resera penetralia cordis,
 arcana ut possim uatis Proba cuncta referre.
 non nunc ambrosium cura est mihi quaerere nectar,

2] G. I, 37 regnandi . . . dira cupido. 5] G. III, 32 diuerso ex hoste tropaea. 7] A. VIII, 571 tam multis uiduasset ciuibus urbem. 10] A. III, 457 ora resoluat (G. III, 452); cf. *Esai.* 11, 2 sq.

VERSUS PROBAE *P* INCIPIT PRAEFATIO *S* PROBA DE AEPATICO *L*
 INCIPIUNT INDICULA CENTONIS PROBAE INLUSTRIS ROMANAE π INCIP
 LIBER EIUSDEM *A'* INCIPIT CENTO PROBAE EX GENESI *T* Incipit

prologus π 1 federa (o m^2) *S* 2 tenuit* *A'* 3 regum (regnum
Lb) et *L* 4 Cognitasque *P* et (corr. m^2) *S* pollutas *P* et (m^2) *S*
 5 Insignis *S* Insignes *S* corr. m^1 cet. clepeis (clipeis corr. m^1) *S* clip-
 peos *A'* nulloque *V* multoque *Ch* nullaque cet. exorta *S* trophea *A*
 6 tolerat *S* triumphos *L* triumpho *S* 7 Innumeris . . uiduatas *S* π *ChCV*
 Innumeras (Innumerans *P* et [n eras.] *La*) . . uiduatis cet. 8 scribsi *LbT*
 9 omnipotens (en *in ras.*) *P* sacrum π *RaV* sm *S* s $\tilde{c}m$ cet. praecor *L*
 10 Eternumque *S* 11 adque *PL* (atque corr. *Lb*) reserans *S* 12 Ar-
 chana *L* uates *P* 13 Nuunc *P* curę *S*

- nec libet Aonio de uertice ducere Musas,
 15 non mihi saxa loqui uanus persuadeat error
 laurigerosque sequi tripodas et inania uota
 iurgantesque deos procerum uictosque penates:
 nullus enim labor est uerbis extendere famam
 atque hominum studiis paruam disquirere laudem:
 20 Castalio sed fonte madens imitata beatos
 quae sitiens hausi sanctae libamina lucis
 hinc canere incipiam. praesens, deus, erige mentem;
 Uergilium cecinisse loquar pia munera Christi:
 rem nulli obscuram repetens ab origine pergam,
 25 si qua fides animo, si uera infusa per artus
 mens agitat molem et toto se corpore miscet
 spiritus et quantum non noxia corpora tardant
 terrenique hebetant artus moribundaque membra.

O pater, o hominum rerumque aeterna potestas,
 30 da facilem cursum atque | animis inlabere nostris,

14] G. III, 11 Aonio . . deducam uertice Musas. 17] A. I, 68 uictos-
 que penates. 18] A. X, 468 famam extendere factis. 22] G. I, 5 hinc
 canere incipiam. 24] A. I, 372 repetens ab origine pergam. 25 sq.] A.
 VI, 726 sq. infusa per artus mens agitat molem et magno se corpore
 miscet. 27] A. VI, 726 spiritus 731 sq. quantum non . . moribundaque
 membra. 29] A. X, 18. 30] G. I, 40. A. III, 89.

14 deuertite (corr. m^1 uel m^2) P uertice 'musas 'quaerere ('quaerere
 add. m^2) S 15 saxa Lb (in marg. falsa) sa+*sa P persuaderat P
 persu^ddeat La et (corr. m^2) S 16 Laurigerosque (a m^2) S Laurigenos-
 que A tripodas A' 17 Iurgantes d^s (corr. m^2) S deas Rb proceres P
 uictosque (ic ex inc) penates (e pr. ex o) T 18 extenderet S 19 Adque
 PL prauam π laudein (m exp. m^2) P 20 sortem adens P fontem
 adens (adeⁿs Lb) L fonte magis S madens (in marg. m^2 magis) π imi-
 tat.abeatos (imitabor m^2) S 21 sancta PA 22 canerae S 23 Uirgilium
 Sπ loquor L nunc (om. loquar) pia A Explicit praefatio L Explicit
 prologus π 24 obscuri (corr. m^2) S pandam π (in marg. m^2 pergam)
 RaV 25 quam A' qua* T animum SπA si uera infusa ego siue
 infusa P si ueros (ueris π uiris A' uires T) fusa cet. 26 totus e cor-
 pore P toto (o alt. ex u) L cito (exp. m^2) magno S toto (in marg.
 m^2 magno, cf. A. VI, 727) π magno ChCV 27 non om. A 28 Ter-
 nique A habitant (corr. m^2) π heuetent (h exp. et i supra e alt. m^2 A') A
 arduus P membra T 29 rexque P 30 adque PL inlabere (l s. u. m^2) S

- tuque ades inceptumque una decurre laborem,
 nate, patris summi | uigor et caelestis origo,
 quem primi colimus | meritosque nouamus honores,
 iam noua progenies, | omnis quem credidit aetas.
- 35 nam memini | ueterum uoluens monumenta uirorum
 Musaeum ante omnes | uestrum cecinisse per orbem
 quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
 † omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis.
 felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
- 40 unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
 et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus,
 † et. liquidi simul ignis | et caeli mobilis umor.
 haut aliter | prima crescentis origine mundi
 inluxisse dies aliumue habuisse tenorem

31] G. II, 39. 32] A. I, 665. VI, 730. 33] A. XI, 786. VIII, 189.
 34] E. IIII, 7. A. VII, 680. 35] A. VIII, 157. III, 102 (monumenta *Mb*).
 36] A. VI, 667. E. X, 70 + VIII, 9 (G. I, 505. A. I, 457. 602. X, 783. XI,
 257. 694). 37] G. IIII, 393. 38] E. VI, 34. 39] G. II, 490. 40] A.
 VI, 728 (inde). 41] A. VI, 729. 42] E. VI, 33. G. I, 417. 43] A. I,
 399 (IIII, 256. VIIII, 65. 554. 797. X, 360. 714. XI, 757). G. II, 336.
 44] G. II, 337.

31 Tu qui *S* decurrere labore (*corr. m²*) *S* 32 caelesti (*corr. m²*) *S*
 33 primum *P* meritosque (que post add.) *A'* 34 quam *Sπ* credit
 (*corr. m²*) *S* post 34 legitur in *πV*: Munera uestra (uera *V*) cano satis
 est potuisse uideri (*G. I, 12. E. VI, 24*) 35 uerum (*corr. m²*) *S* monu-
 menta (*i m²*) *S* monumenta (*o ex u*) *A'* sacrorum *SCh* 36 Moseum
LT Moyseum *Sπ* ueterum *P* 37 fuerunt (*om. quod antecedit* quae) *A*
 trahatur *L* 38 ut *SChCV* mundo (*corr. m²*) *S* 39 cognoscere (*corr.*
m²) *S* 40 pecudumque *A* uolantē (*corr. m²*) *S* uolatum *A* 41 mar-
 moreum *S* aequora (*deinde ras. 7 uel 8 litt.*) pontus *S* aequore
 po^{nuntur} *La* (nuntur ut uidetur *m¹*) 42 Et (Ut *S*) liquidi (liquidis *P*) simul
 ignis (ignes *Sm¹LA*) et (*in P* *eras.*) caeli mobilis umor (humor *Sm²A'*) *codd.*,
nisi quod in π haec extant Et liquidi simul ignis ut his exordia primis
 terrarumque animaeque marisque fuissent (*E. VI, 33. 32*), *in Ch* Et liquidi
 fons ignis et c. m. humor, *in codice S. Uictoris* Et liquidi simul ignem
 et c. m. humor, *in C* Et liquidus simul ignis celi et m. umor, *in V* Et
 si quid simul ignis habet uel mobilis humor. *de hoc loco lacunoso et tur-*
bato uide quae exposui in prooemio p. 524 43 Haut (t in d mut. *LbA'*) *LA'*
 Aut *P* Haud cet. 44 Inluxisse (*Ill. m²*) *S* diem *P* habuisset onorem *P*

- 45 crediderim. | maior rerum mihi nascitur ordo,
 si qua fidem tanto est operi latura uetustas.
 namque — fatebor enim — | leuium spectacula rerum
 semper equos atque arma uirum pugnasque canebam
 et studio incassum | uolui exercere laborem.
- 50 omnia temptanti | potior sententia uisa est
 pandere res altas terra et caligine mersas.
 inque dies | aliquid iam dudum inuadere magnum
 mens agitat mihi nec placida contenta quiete est.
 ore fauete omnes | laetasque aduertite mentes,
- 55 matres atque uiri | pueri innuptaeque puellae.

Principio caelum ac terras camposque liquentes
 lucentemque globum lunae | solisque labores
 ipse pater statuit, | uos, o clarissima mundi
 lumina, labentem caelo quae ducitis annum.

Gen. 1, 1

Gen. 1, 16

- 60 nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aether,
 set nox atra polum bigis subuecta tenebat,

Gen. 1, 2

45] G. II, 338. A. VII, 44. 46] A. X, 792. 47] E. I, 31. G. III, 3.
 48] A. VIII, 777 (canebat). 49] G. I, 387. A. VIII, 378 (labores). 50] G.
 III, 328. A. III, 287. 51] A. VI, 267 (altas *M*). 52] G. III, 553. A.
 VIII, 186 (iamdudum *Rbe*). 53] A. VIII, 187. 54] A. V, 71. 304.
 55] G. III, 475. 476. 56] A. VI, 724. 57] A. VI, 725. I, 742. 58] G.
 I, 353. 5. 59] G. I, 6. 60] A. III, 585 (aethra). 61] A. V, 721 (*et*).

46 tanta est opere natura *S* laterę *P* 47 enim ueterum *P* 48 aequos *A'*
 adque *PL* 49 studium *SChC* labores *Lπ* 50 tem^ptantem (*p m*²) *S*
 temptandi *P* sententiam (*m exp. m*²) *S* setencia *P* 51 altus *P* alta *Rb*
 terre *PA* 52 die *P* 53 quieti *P* 55 Martyres (*a m*²) *S* adque *PL*
 et *Sm*¹ pueri (*s. u. m*²) *La* Explicit pr^aefatio (*a m*²) incipit (inci-
 piunt *m*²) uersus probe, (probae *m*²) *S* Narratio genesis occipit *L* Ex-
 plicit praefatio. Incipit libellus probae illustris matronae. uirgilianis uersib;
 compactus. de conditione mundi. de plasmatione Adae et Euae. De di-
 luuio. de datione legis. de natiuitate et gestis dñi nñi $\overline{\text{IIV}} \overline{\text{XPI}}$ *Ch*, quae
 magna ex parte conspirant cum indiculo libri Cluniacensis 56 Principio
 caelum ca (*reliquis abscissis*) *La* (*om. igitur ac terras*) 57 Lugentem-
 que (*corr. m*²) *S* 59 celoque *PL* caeli (*o m*²) π 60 ignis (*corr. m*²) *S*
 61 Sed *LSπ* Et *PA* iugis *P* uigis *A* subiecta (*in marg. m*² sub-
 uecta) π subiecta *A'*

- et chaos | in praeceps tantum tendebat ad umbras,
 quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum.
 tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 65 aëra dimouit tenebrosum et dispulit umbras
 et medium luci atque umbris iam diuidit orbem. Gen. 1, 4
 sidera cuncta notat tacito labentia caelo Gen. 1, 16 sq.
 intentos uoluens oculos, | qua parte calores
 austrinos tulerit, quae terga obuenterit axi.
 70 postquam cuncta uidet caelo constare sereno
 omnipotens, | stellis numeros et nomina fecit
 temporibusque parem diuersis quattuor annum Gen. 1, 14
 aestusque pluuiasque et agentes frigora uentos.
 atque haec ut certis possimus discere signis,
 75 uere tument terrae et genitalia semina poscunt
 ac medio tostas aestu terit area fruges
 et uarios ponit fetus autumnus et atra
 uenit hiemps: teritur Sicyonia baca trapetis:
 atque in se sua per uestigia uoluitur annus.

62] A. VI, 265. 578 (tenditque sub). 63] A. VI, 579. 64] A. X,
 100 (summa *PM2bc*). 65] A. V, 839. 66] G. I, 209. 67] A. III, 515.
 68] A. VII, 251. G. II, 270. 69] G. II, 271. 70] A. III, 518. 71] A.
 X, 615 (668. XI, 790). G. I, 137. 72] G. I, 258. 73] G. I, 352. 74] G.
 I, 351 (possimus *M2yc1*). 75] G. II, 324. 76] G. I, 298 (*et*). 77] G.
 II, 521 (*cf.* A. V, 693. VII, 214). 78] G. II, 519. 79] G. II, 402.

62 chaus *T* 63 Quantum^s (*s m*²) π aetherium (*i mut. in e m*²) *Lb*
susceptus P suspectus (*in marg m*² *suspensus*) π olympum *P* 64 Tum^{nc}
 (*nc m*²) π Cum (*corr. m*¹) *A'* 65 dimonet (*e ex i*) *P* demouit (*i s. u.*
*m*²) *S* dispulis *P* dispullit *S* 66 lucis *P* adque *PL* umbras *L*
 tenebris *A* dinit *A'* orbem (*add. m*²) *S* 67 ta**to libentia *P* 68 In-
 tentus *P* Intendens^{tos} (*corr. m*²) π oculos^v π caloris *P* 69 tulerit *S*
post 69 legitur in πV: Obliquus qua se signorum nerteret (uerterit V)
ordo (G. I, 239) 70 uidit *LA'* 71 et 83 stelis *Sm*¹ 72 diuersis (*in*
marg. diuisis) *La et (supra scriptum diuisit, m*² *corr. diuisis)* *Lb* 73 uen-
 tus (*corr. m*²) *S* 74 Adque *PL* cer(tis *in marg. m*¹ *uel m*²) π pos-
 semus *Pπ* dicere *A* 76 Ad *SL* At πA teret *PA'* terret *T*
 teri^t π 77 Ut^t *S* fetus (*foetus m*²) *S* 78 hiems *SPπ* teritur *P*
 steritur *A* sichonia (*sicionia m*²) *S* siconia *L* sycisonia *P* sicionia *A*
 bactra (*s supra e A'*) petis *A* 79 Adque *PL*

- 80 tempore iam ex illo | fecundis imbribus aether
magnus alit magno conmixtus corpore fetus.
et iam prima nouo spargebat lumine terras
ducebatque diem | stellis Aurora fugatis.
tum durare solum et discludere Nerea ponto Gen. 1, 9
- 85 incipit | et rerum paulatim sumere formas,
et uariae pelagi | facies inmania cete Gen. 1, 21
aequora uerrebant caudis aestumque secabant.
nec non et | uasti circum gens umida ponti
iam sole infuso, iam rebus luce relectis
- 90 exultans rorem late dispergit amarum.
postera iamque dies primo surgebat eoo.
fundit humus flores | et frondes explicat omnes Gen. 1, 11
sanguineisque inculta rubent auaria bacis,
non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
- 95 tertia lux gelidam caelo dimouerat umbram.
auia tum resonant auibus uirgulta canoris Gen. 1, 22
et liquidas corui presso dant gutture uoces
nec gemere aëria cessauit turtur ab ulmo.

80] A. I, 623. G. II, 325: 81] G. II, 327. 82] A. III, 584 (A. VIII, 459). 83] A. II, 802. III, 521. 84] E. VI, 35. 85] E. VIII, 60 *al.* E. VI, 36. 86] G. I, 383 (*iam mut. in et*). A. V, 822. 87] A. VIII, 674: 88] G. I, 212. III, 430. 89] A. VIII, 461. 90] G. III, 431 (*dispergit MR*). 91] A. III, 588. 92] E. VIII, 41. G. II, 335. 93] G. II, 430. 94] G. II, 439. 95] A. XI, 210. 96] G. II, 328. 97] G. I, 410 (*tum mut. in et, ter in dant*). 98] E. I, 58 (*cessabit*).

80 iam iam *T* 81 conmixtus *S* comixtus *PT* conmixtos *L* conmixtos π corpora *T* foetus (*add. m²*) *S* dies primus π 82 prima (*dies eras.*) π primi (a *m²*) *T* 85 paulatim (1 *pr. eras.*) *T* 86 At *PLA* immania *SP* π caete *L* (caetae *Lb*) *T* ceta *A'* cete (o *m²*) π 87 aestumque π *A* secabat (*corr. m²*) *S* siccabant *L* 88 Nec (e *ex n*) *T* humida *PA* et *Sm²* 89 lucere certis *A* 90 rore late *A'* relate *T* dispargit *A* dispersit *P* π aquarum *P* dies secundus π 91 Poster*a *Lb* Altera *A* euo *L* 92 Fundit (*in marg. m² condit*) π 93 que *om.* *S* auaria *A* 94 nonnulli *LA'* et (u *ante u eras.*) *T* ullae π obnoxia *P* curas *L* dies tertius π 95 celi *P* umbra *P* umbras *A* 96 tum (ne *m²*) π auibus *A'* 97 presso *P* praesso *L* gutture *Sm¹* π *T* uocis (*corr. m²*) *S* 98 cessabat *Rb* turtur *P* dies quartus π

- quarto terra die | uariarum monstra ferarum Gen. 1, 24
 100 omnigenunque | pecus nullo custode per herbam
 educit siluis subito | mirabile nisu.
 tum demum mouet arma leo, | tunc pessima tigris
 squamosusque draco et fulua ceruice leaena
 saenire ac formae magnorum ululare luporum.
 105 cetera pascuntur uirides armenta per herbas,
 nec gregibus liquidi fontes nec gramina desunt.
 iamque dies alterque dies processit, et omne
 hoc uirtutis opus | diuinae mentis et haustus
 prospiciens genitor | perfectis ordine rebus
 110 expleri mentem nequit ardescitque tuendo Gen. 1, 25
 terrasque tractusque maris caelumque profundum,
 alituum pecudumque genus, | secumque uolat,
 qui mare, qui terras omni ditione tenerent, Gen. 1, 26
 neu segnes iaceant terrae. | iuuat usque morari.
 115 talia uersanti subito sententia sedit,

99] A. III, 205. VI, 285. 100] A. VIII, 698. III, 221. 101] A. VI, 765 (educit *M*) + G. II, 268 (III, 281. 499. A. V, 213. VI, 548. VII, 694. VIII, 554). A. XII, 252. 102] A. XII, 6. G. III, 248. 103] G. III, 408. 104] A. VII, 18. 105] G. III, 162. 106] G. II, 200 (*non* liquidi gregibus *f. non* *g. derunt*). 107] A. III, 356 (*aurae mut. in omne, cf. G. II, 20. A. VII, 514*). 108] A. X, 469. G. III, 220. 109] A. I, 155. III, 548 (*uotis mut. in rebus, cf. G. III, 449 al.*). 110] A. I, 713. 111] E. III, 51. 112] A. VIII, 27. X, 159. 113] A. I, 236. 114] G. II, 37. A. VI, 487. 115] A. XI, 551 + A. I, 102.

99 Namque quarta die *A* 100 erbam *S* 101 Educit (s *supra* t, *sed eras.*) *A'* in siluis *A* 102 Tum . . tum (tunc *bis m*²) π mouit *L*
 103 leene (*corr. m*²) *S* 104 forma *L* ullulare *P* 105 per (s. u.) *T*
 erbas *S* 106 liqui *A'* et (di s. u. *m*²) *T* dies quintus π 108 diuina *A*
 109 Prospiciens *T* genitor diuersis orbibus orbibus (*corr. m*²) *S* g. d.
 o. orbes *ChC* 110 nequid *SP* ardescit ^{que} ex (que *m*²) *S* ardi-
 scitque *A'* tuendo ^o *A'* tuondo *T* 112 pecodumque (o *ex u A'*) *A*
 nolitat (*corr. m*²) *S* uolatum *A* 113 teneret *L* π tenereⁿt *T* 114 seges *A*
 iuuatisque (\sqrt{v} *m*³) *La* iubat *PT* cubat *A'* hominis plasm^atio *L* in *marg.*
 de limo hominũ de adam π in *marg.* 115 sententia (a in *ras. m*²) *P*

- felicemque trahit limum | fingitque premendo Gen. 2, 7
pingue solum primis extemplo a mensibus anni.
iamque inprouiso | tantae pietatis imago Gen. 1, 27
procedit noua forma uiri | pulcherrima primum,
120 os umerosque deo similis, | cui mentem animumque
maior agit deus atque opera ad maiora remittit.
quaeritur huic alius; nec quisquam ex agmine tanto Gen. 2, 20
audet adire uirum | sociusque in regna uocari.
haut mora continuo | placidam per membra quietem Gen. 2, 21
125 dat iuueni et | dulci declinat lumina somno.
atque illi medio in spatio | iam noctis opacae
omnipotens genitor | costas et uiscera nudat.
harum unam iuueni | laterum conpagibus artis
eripuit subitoque | oritur mirabile donum —
130 argumentum ingens — | claraque in luce refulsit
insignis facie | et pulchro pectore uirgo, Gen. 2, 23

116] G. II, 188 (trahunt). A. VI, 80. 117] G. I, 64. 118] A. VIII, 524 (namque). VI, 405. 119] A. III, 591 (cf. 592). VIII, 253. 120] A. I, 589. VI, 11. 121] A. XII, 429. 122] A. V, 378. 123] A. V, 379. VII, 256 (578), cf. 264 sociusque uocari. 124] G. III, 548 (A. III, 548). A. I, 691. 125] A. III, 611 (atque *mut. in et*). III, 185. 126] A. X, 219. VIII, 658 (iam *add.*) 127] A. X, 668. I, 211 (costis; nudant). 128] A. XI, 76. I, 122 + 293. 129] A. V, 464 (VI, 342. VII, 119. XII, 539) + VIII, 637 (XII, 421). II, 680 + I, 652. 130] A. VII, 791. I, 588. 131] A. VIII, 583. III, 426.

116 fingatque *P* premendo *L* 117 Pinguae *L* 118 Iamque *SπChCV* Namque *cet.* inprouiso (*imp. m²*) *S* inprouisum . . pietas *A*
119 Processit *A* 120 umerosq; (*q; post add.*) *Lb* humerosque *π* similes *πA'* cum *P* a *S* ac *Ch, om. C* mente *P* uamunne *S*
maūq; *C* 121 agit] aut *A'* ait *T* adque *PLa* adque *Lb* 122 h^vic
(v *m¹ uel m²*) *La* ne *T* a^emine (g *m²*) *π* augmine (u *eras. T*) *A*
123 socinumque *P* 124 Hau^d (d *m²*) *S* Haut (t *mut. in d*) *LbA'* Hand *T*
placida *A* membra *Lb* quiete *P* 125 lumine *A'* et (*corr. m²*) *T*
126 Adque *PLa* Adque *Lb* illum *P* 127 ginitor *A'* constans (*corr. m²*) *S*
128 Narum unam inueni laterem conpagibus (*corr. m²*) *S*
^a**r**tis *Lb* 129 eūūā in marg. *L* 130 ingens *om. S* luce *T* de eua *π*
131 Insigni (*corr. m²*) facie (facies *m²*) *S* faciē *T* factae (-e *Lb*) *L* pulchroque et *A*

- iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.
 olli somnum ingens rumpit pauor: ossaque et artus
 coniugium uocat | ac stupefactus numine pressit
 135 exceptitque manu dextramque amplexus inhaesit. Gen. 2, 24
 His demum exactis | torquet qui sidera mundi
 infit: eo dicente | premit placida aequora pontus
 et tremefacta solo tellus, silet arduus aether:
 'uiuite felices | interque nitentia culta Gen. 1, 28
 140 fortunatorum nemorum sedesque beatas. Gen. 2, 15
 haec domus, haec patria est, | requies ea certa laborum.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono:
 imperium sine fine dedi, | multosque per annos
 non rastros patietur humus, non uinea falcem.
 145 at genus immortale manet, | nec tarda senectus
 debilitat uires animi mutatque uigorem.
 uos contra | quae dicam animis aduertite uestris. Gen. 2, 16

132] A. VII, 53. 133] A. VII, 458. 134] A. IIII, 172. VII, 119.
 135] A. VIII, 124. 136] A. VI, 637. VIII, 93. 137] A. X, 101. 103.
 138] A. X, 102 (arduus *MPR*). 139] A. III, 493. G. I, 153. 140] A. VI,
 639. 141] A. VII, 122 (hic domus). III, 393. 142] A. I, 278. 143] A.
 I, 279. G. IIII, 208. 144] E. IIII, 40. 145] G. IIII, 208. A. VIII, 610.
 146] A. VIII, 611. 147] A. VII, 267. II, 712.

132 natura *L* uir+o iam plena *Lb* nobilis *P* nobilis ($v m^2$) π nu-
 bilis (l in ras. 2 litt.) *S* 133 rumpit *S* π rupit *cet.* 134 uo (uo A') et (ac
om.) *A* ac *PL* et *cet.* nomine *S* π *A* premit *L* 135 Exceptitque *L*
 Etcepitque (Etcoep. A') *A* dextramque (e *exp. m^2*) *S* dextraque π *A*
 : hēsit (: in m^2) *S* dies $\bar{V}I$ (in marg. prima praeeptio dei) π 136 ex-
 hactus (corr. m^2) *S* 137 praemit *L* placida (d ex t) *T* 138 solo (o
alt. mut. in e m^1 uel m^2) *La* 139 uerba dī ad adam & euuā *L* in marg.
cultor P cuncta *A* 140 de paradiso π in marg. sidesque (corr. m^2) *S*
 141 ea certa] cerieaa *P* et certa *SChC* en c. *V* 142 e*go (r *eras.*) *S*
 144 umus *Sm^1* nec *PL* uine^a A' 145 Ad *La* Ad *Lb* Aut *S*
 immortale (imm. m^2) *S* manet (e ex i) A' tardat *S* 146 mutatque (u
in ras.) A' uigurem (corr. m^2) *S* 147 quem *P* dei praeeptio de
 arbore π post 147 in *SChCV* legitur: In medio ramos annosaque
 brachia pandens (tendens *CV*), cf. *A. VI, 282*; post pandens *S* habet exiit
 eçelū (exp. m^2)

est in conspectu | ramis felicibus arbos,
 quam neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
 150 religione sacra | numquam concessa moueri.
 hac quicumque sacros | decerpserit arbore fetus,
 morte luet merita: | nec me sententia uertit.
 nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
 conmaculare manus | — liceat te uoce moneri —,
 155 femina, | nec te ullius uiolentia uincat,
 si te digna manet diuini gloria ruris.
 postquam cuncta pater, | caeli cui sidera parent,
 composuit, legesque dedit | camposque nitentis
 desuper ostentat, | tantarum gloria rerum.
 160 ecce autem primi sub limina solis et ortus
 deuenere locos, | ubi mollis amaracus illos
 floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
 hic uer purpureum atque alienis mensibus aestas,

148] A. II, 21. G. II, 81. 149] A. VII, 692 (quem). 150] A. VII,
 608 (sacrae). III, 700. 151] A. XI, 591 (sacrum). VI, 141. 152] A. XI,
 849. I, 260 (neque). 153] G. II, 315. 154] E. VIII, 48 (commaculare
Myabc). A. III, 461. 155] G. III, 216 (A. IIII, 211. 570. XI, 734). A. XI,
 354. 156] G. I, 168. 157] A. III, 518 (pater *add.*). X, 176. 158] A.
 VIII, 322. VI, 677. 159] A. VI, 678. IIII, 232 (272). 160] A. VI, 255
 (limina *M*). 161] A. I, 365 (VI, 638). I, 693 (illum). 162] A. I, 694.
 163] G. II, 149 (*cf.* E. VIII, 40).

148 praeceptū dī ad adā et euuā *L in marg.* conspectum *S* arbor *PA*
 ardor (arbor *m*²) *S* 149 Quem n. f. tangi *P* scindere *A* 150 Reli-
 gione *Sm*² et *A'* *corr.* Relegione *cet.* 151 Hac *ChCV* Haec (Et *m*²) *S*
 Ad *PL* At *A* Ad quicumque sacros (*in marg. m*² Quod si uestra manus) *π*
 decerserit (s *in ras.*, *fuit p*) *La* discrepserit (discerpserit *m*²) *S* foetus *P*
 f^oetus (o *m*²) *S* 152 auertit (a *del.*) *A'* fallit (*in marg. m*² uertit) *π*
 153 a^uctor *Lb* 154 Commaculare *PLaST* monere *P* muneri *La* m^oneri *Lb*
 155 Femina (*in marg. s*) *A'* te (te s. u. *m*²) *S* olli^us *A* 156 manent
 diuinis *A* 157 caeli (s. u. *m*²) *π* 158 Cum posuit *T* legis(-es *m*²)*que*
S legēs^que *π* legesq: dedit (sq: dedit *in ras. m*³) *P* nitentis *Sm*¹ niten-
 tes *cet.* 160 paradus *L in marg.* limina (v *m*²) *π* limine *L* lumine *PA*
 ortu *LA* 161 Deuenire locus (*corr. m*²) *S* Deue^{ne}re. *A'* 162 dulcia
 spirans *PL* et (dulces *m*²) *S* complectit *P* consp^ectitur (*corr. m*²) *S*
 umbras *S* 163 pupporeum (*corr. m*²) *S* purporeum *LbA* adque *PLa*
 adque *Lb*

Gen. 2, 6. 10

hic liquidi fontes, | hic caeli tempore certo
 165 dulcia mella premunt, | hic candida populus antro
 imminet et lentae texunt umbracula uites.
 inuitant croceis halantes floribus horti
 inter odoratum lauri nemus | ipsaque tellus
 omnia liberius nullo poscente ferebat.

170 fortunati ambo, | si mens non laeua fuisset
 coniugis infandae: | docuit post exitus ingens.

Iamque dies infanda aderat: | per florea rura Gen. 3, 1

ecce inimicus atrox | immensis orbibus anguis
 septem ingens gyros, septena uolumina uersans

175 nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli
 obliqua inuidia | ramo frondente pependit,
 uipeream spirans animam, | cui tristitia bella
 iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.
 odit et ipse pater: | tot sese uertit in ora

180 arrectisque horret squamis, et, | ne quid inausum
 aut intemptatum scelerisue doliue | relinquat,

164] G. IIII, 18 (at *mut. in* hic). 100 (*hinc*). 165] G. IIII, 101 (premes). E. VIII, 41. 166] E. VIII, 42. 167] G. IIII, 109 (inuitent). 168] A. VI, 658. G. I, 127. 169] G. I, 128. 170] A. VIII, 446. E. I, 16. 171] A. XI, 267. V, 523. 172] A. II, 132. I, 430. 173] G. I, 407. A. II, 204 (angues). 174] A. V, 85 + V, 408. 175] A. III, 621 (affabilis *M*). 176] A. XI, 337. VII, 67. 177] A. VII, 351 (spirans *MV*). 325. 178] A. VII, 326. 179] A. VII, 327. 328. 180] A. XI, 754. VIII, 205. 181] A. VIII, 206 (intemptatum *M2c2m*). IIII, 415. (432. V, 326. VI, 841).

164 fontis (-es *m*²) *S* cereo *A'* ce*to *Lb* 165 praemunt *L* populos *L* pupulus (*corr. m*²) *S* 166 Imminet *LSπ* texent *PL* texuunt (*corr. m*²) *S* 167 : Inuitant *T* chroceis (chroceis *A'*) *A* halantes (*corr. m*²) *S* halantes *La* ^halantes *Lb* alantes *A* chroceibus *A* ortu (orti *m*²) *S* orti *A* 168 odoratum *A* 169 ferebat] seferebat *P* de serpente *α* 172 insidia serpentis *L* *in marg.* dies *om.* *P* et perfida (*in marg. m*² per florea) *π* 173 inimicos (*corr. m*²) *S* ordibus *P* 174 Septemeringens *P* giros *L* . uersans *Lπ* uersat *SACV* traxit *PCh* (*A. V, 85*) 175 affabilis *A* effabilis *cet.* 176 *om.* *A* . 177 Uiperiam (*corr. m*²) *S* Uiperia *π* Uiperea *A* in*spirans *S* in*spirans (*in m*²) *π* tristitia (*corr. m*²) *S* et *Lb* 179 uertit (*t pr. s. u. m*² uel *m*³) *La* hora (*corr. m*²) *S* horas *P* 180 Adrectisque (*Arr. m*²) *S* ne quid] quitibi *P* quit *A* 181 scelerisue *La* doliue *A*

- sic prior adgreditur dictis | seque obtulit ultro :
 'dic' ait, 'o uirgo | —lucis habitamus opacis
 riparumque toros et prata recentia riuus
 185 incolimus —, | quae tanta animis ignauia uenit?
 strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma,
 pocula sunt fontes liquidi: | caelestia dona
 adtractare nefas: | id rebus defuit unum.
 quid prohibet | causas penitus temptare latentes?
 190 uana superstitio |. rerum pars altera adempta est.
 quo uitam dedit aeternam? cur mortis adempta est
 condicio? | mea si non inrita dicta putaris,
 auctor ego audendi | sacrata resolvere iura.
 tu coniunx, tibi fas animum temptare precando.
 195 dux ego uester ero: | tua si mihi certa uoluntas,
 extruimusque toros dapibusque epulamur opimis.'
 sic ait, et dicto citius |, quod lege tenetur,
 subiciunt epulis | olim uenerabile lignum
 instituuntque dapes | contactuque omnia foedant.

182] A. VI, 387. VIII, 611 (obtulit *PRybc*). 183] A. VI, 318. 673.
 184] A. VI, 674. 185] A. VI, 675. XI, 733. 186] E. VII, 54. 187] G.
 III, 529. IIII, 1. 188] A. II, 719 (adtractare *cm*). XII, 643. 189] A. V,
 631 (quid *Rc*). III, 32. 190] A. VIII, 187. VIII, 131. 191] A. XII, 879.
 192] A. XII, 880. X, 244. 193] A. XII, 159. II, 157. 194] A. IIII, 113.
 195] E. VIII, 38 (*eram*). A. IIII, 125 (VII, 548). 196] A. III, 224. 197]
 A. I, 142. XII, 819. 198] A. VII, 110. XII, 767. 199] A. VII, 109. III, 227.

182 adgreditur (agg. m^2) *S* obtullit (l *pr. eras.*) *S* persuasio per
 serpentem π 183 uerba diaboli ad euuã *L in marg.* 184 thoros *A*
 185 Incolomis (Incolomis m^2) *S* Incolomus *Lb* anim signa uia *P*
 186 quaque *P* pona (m *supra* ñ m^2) π 187 liqui *A* 188 Adtrectare *S*
 (Att. m^2) πA 189 Quis $S\pi A$ ausas *T* paenitus *Lb* tentare π
 latentis *A* 190 Una *La* Uana *Lb* supresticio *T* 191 *om. PSChCV*,
in π *supra scriptus est* m^2 192 Conditio *SA* irrita π putaris (-res
 m^2) *S* 193 ergo *S* ero *RaRbCV* sacra *P* resolvere (re s. u. m^2) *S*
 194 coniunx *PSm¹πA* precando *Lb* 195 uester ego ero *P* tua sit *P*
 si tua *A'* (*corr. m²*) 196 Exstruimusque *S* aepulamur *La* opimus π
 p̄sumptio edendi in mortem π 197 Sicut et *A'* cicius *P et (corr. m²) S*
 198 aepulis *La* 199 Insticiuntque *P* Instituuntque (ñ *alt. s. u.*) *Lb*
 contactaueque *S* foedunt *Sm¹* fedant *Sm²A*

- 200 praecipue infelix pesti deuota futurae Gen. 3, 6
 mirataque nouas frondes et non sua poma,
 causa mali tanti, | summo tenus attigit ore.
 maius adorta nefas maioremque orsa furorem
 heu misero coniunx | aliena ex arbore germen
- 205 obicit atque | animum subita dulcedine mouit.
 continuo noua lux oculis effulsit; | at illi Gen. 3, 7
 terrentur uisu subito | nec plura morati
 corpora sub ramis | obtentu frondis inumbrant:
 consertum tegumen: | nec spes opis ulla dabatur.
- 210 at non haec nullis hominum | rerumque repertor
 obseruans oculis | caedes et facta tyranni
 praesensit: | notumque furens quid femina posset.
 continuo inuadit: | 'procul, o procul este profani'
 conclamat, | caelum ac terras qui numine firmat.

200] A. I, 712. 201] G. II, 82 (miratasque *Mabc*). 202] A. VI, 93. I, 737. 203] A. VII, 386. 204] A. II, 738. G. II, 76. 205] A. VI, 421. XI, 538 (atque *add.*; subitaque *animum*). 206] A. VIII, 731. G. III, 416 (A. VIII, 443). 207] A. VIII, 109. V, 381 (*moratus*). 208] A. VII, 108. XI, 66. 209] A. III, 594. II, 803. 210] A. XI, 725. XII, 829. 211] A. XI, 726. VIII, 483 (quid *mut. in et*). 212] A. III, 297. V, 6 (*posset M*). 213] A. III, 265. VI, 258. 214] A. VI, 259 (VIII, 425. XII, 426). III, 269 (*torquet in firmat mut., cf. G. III, 209. A. III, 611. 659*).

200 Praecipue *PLb* Praecipie *Sm¹* infilias *S* deuota futu+re *T*
u. 201 post 202 ponunt *PLπ* 201 Mirataque *PL* et π (*in marg. m²*
 Miraturque) Miraturque *cet.* 202 Causa (a *ex corr.*) *Lb* ali (*corr. m²*) *S*
 attigit *A* ore *P* 203 Magus *Sm¹* maioremque (*orem eras.*) *P* 204 ui-
 sera *PL* et (a *ex o m²*) π coniunx *Sm¹PπA* 205 adque *PLa* adque *Lb*
 atque (at *m²*) π subita (b *ex u*) *Lb* subita *A'* dulcedine *PT* et (*corr.*
m¹) *A'* nudi ubi se uider' π . 206 effulsi* *P* effulgsit (g *eras.*) π ad
L et (*m²* at) *S* 207 Terrentur (r *pr. s. u. m²*) π subito (i *s. u.*) *Lb*
 208 obientu (*corr. m²*) *S* obiectu *ChCV* obtentum *A* obumbrant *PLA*
 209 tegmen *P* tegimen *S* opis spes π 210 Ad *S* (At *m²*) *Lb* repertor
 (o *ex u*) *Lb* 211 Prospiciens *SChCV* (*cf. G. III, 352 al.*) cedēs *P*
 cedis (*corr. m²*) *S* tyranni *T* 212 Presentisit *Lb* posset *PL* possit
cet. (*apud os ras. A'*) 213 este (te *in ras. m²*) *S* iste *PL* este** (co
eras.) π 214 uerba dī increpantis *L* *in marg.* ac] et π lumine *PL*
 nominae (*corr. m²*) *S* qui numine firmat (*in marg. m²* qui lumie
 format) π

- 215 atque illi longe gradientem ac dira frementem
 ut uidere, metu uersi retroque ruentes
 diffugiunt siluasque et sicubi concaua furtim
 saxa petunt. piget incepti lucisque, | neque auras
 dispiciunt: | taedet caeli conuexa tueri.
- 220 Nec longum in medio tempus, | cum creber ad aures Gen. 3, 8
 uisus adesse pedum sonitus genitorque per auras
 hunc, ubi uix multa maestum cognouit in umbra, Gen. 3, 9
 talibus adloquitur dictis | atque increpat ultro:
 'infelix, quae tanta animum dementia cepit?
- 225 quis furor iste nouus? quo nunc, quo tenditis' inquit
 'regnorum inmemores, | quae mentem insania mutat?
 dicite, | quae lucis miseris tam dira cupido?
 maturate fugam | totoque absistite luco:
 nec reuocare gradum |, si quando aduersa uocarint,
- 230 est licitum; | flammis ambit torrentibus amnis

215] A. X, 572 (ac *M*). 216] A. X, 573. 217] A. V, 677. 218]
 A. V, 678. VI, 733. 219] A. VI, 734. III, 451. 220] A. VIII, 395. II,
 731. 221] A. II, 732 (umbram *mut. in* auras). 222] A. VI, 340. 223] A.
 VIII, 611 (adfata est *mut. in* adloquitur). VI, 387. 224] A. V, 465.
 225] A. V, 670. 226] A. III, 194. XII, 37. 227] A. VI, 669 (E. III, 55.
 VIII, 63. A. VII, 195. VIII, 79). VI, 721. 228] A. I, 137. VI, 259. 229] A.
 VI, 128 (set *mut. in* nec). VIII, 172 (uocarent). 230] A. X, 344. VI, 550.

215 Adque *Sm¹PLa* Adque *Lb* gradiente *A* fremente (-tē *m²*) *S*
 216 petroque *Lb* 217 Diffugiunt (*corr. m²*) *S* que *om. π* 218 lucis-
 que (e *in ras.*) *S* 219 Despiciunt *PLT et π* (*in marg. m²* aspiciunt)
 ted& (& *m²* *in ras.*) *P* te det *A'* te de *T* 220 con (cum *m²*) *S* cre-
 ber (r *alt. ex s*) *Lb* creuerat *A* auræ *Lb* auræ *A'* auras *SChCV*
 221 s**nitus *S* per auras *om. S* durans (n *eras.*) *Lq* auras (a *pr.*
ex d per ras.) *Lb* umbras *Ch* umbram *CV* 222 *om. SChCV* um-
 bris *P* 223 adloquitur (all. *m²*) *S* adque *PLa et (corr. m²) S* ad-
 que *Lb* increbat (*corr. m²*) *S* uerbis *L* 224 coepit *LπA et (corr. m²) S*
 225 uerba dī ad utrosque *L in marg.* n^ouos *A'* inquit *SA* inquam *L*
 ubi exeunt de paradiso *π* 226 Rignorum (Sign. *m²*) *S* inmemores *PS*
 quem *P* 227 *om. A* quem *P* 228 fuga *A* totque (*corr. m²*) *S*
 loco *T* 229 uocauerint (*corr. m²*) *S* uocari *π* uocarent *cet.* 230 am-
 bitorrentibus *P* amabit (*corr. m²*) *S*

per medium stridens | torquetque sonantia saxa
attollitque globos flammaram et sidera lambit.

ille sub haec: | 'tua me, genitor, tua tristis imago Gen. 3, 12

his posuere locis: | merui nec deprecor', inquit

235 'omnipotens, | sonitumque pedum uocemque tremesco

consciens audacis facti: | monitisque sinistris

femina | fert tristis sucos tardumque saporem.

illa dolos dirumque nefas sub pectore uersans

insontem infando indicio, | moritura puella

240 dum furit, incautum crudeli morte | peremit;

suasit enim, | scis ipse, neque est te fallere cuiquam.

ut uidi, ut perii, ut me malus abstulit error,

contingimusque manu | quod non sua seminat arbor.'

tum pater omnipotens | solio sic infit ab alto: Gen. 3, 14 sq.

245 'accipite ergo animis atque haec mea figite dicta:

231] A. XII, 926. VI, 551. 232] A. III, 574. 233] A. V, 394.
VI, 695. 234] A. VIII, 335. XII, 931. 235] A. X, 615 (668. XI, 790).
III, 648. 236] A. XI, 812. X, 110. 237] G. III, 216 (A. IIII, 211. 570.
XI, 734). G. II, 126. 238] A. IIII, 563 (in *mut. in sub*; uersat). 239]
A. II, 84. G. IIII, 458. 240] A. X, 386 (sodalis *mut. in peremit*). 241]
A. X, 367 (*equos*). G. IIII, 447 (cuiquam *Pc*). 242] E. VIII, 41. 243] A.
XI, 245 (*manum*). VI, 206 (*arbos*). 244] G. II, 325 (A, VII, 770. X, 100).
A. XI, 301 (*rex mut. in sic*). 245] A. X, 104.

231 que *om. L* sonentia *S* 232 Attolletque (-litque m^2) π labit *P*
233 immago (m *pr. del. m^2*) *S* post hunc uersum, id quod intellegitur ex
posuere in *u.* 234, unus excidit, cuius prior pars fuisse uidetur saepius
occurrens (A. VI, 696) 234 uerba adã excusantis *L* in *marg.* meruit *L*
inquit *LT* et (*corr. m^2*) *S* π 235 uoceque *P* uocemque (in *marg. m^2*
cum uoce) π tremesco (-isco m^2) *S* ^{tre}mesco *Lb* tremisco (-esco m^2) π
236 monitique sinistri *S* 237 Feminam *A* tristes *S* sucos] speciem
(in *marg. m^2* tristes sucos tardosque sapes) π 238 dolos (*ex dolus*) *Lb*
sub (*eras.*) π (in *marg. m^2* in) uersat π 239 nefando *A'* 240 cru-
deli *om. A* cede (in *marg. m^2* morte) π 241 este *P* fallere (re *s.*
u.) *T* quicquam π quidquam *A* 242 me] ne *La* abstullit *P* et
(*corr. m^2*) *S* 243 Contingimusque *P* et (n *alt. eras.*) *La* suo *T* arbos π
ubi serpenti male dicit π 244 sit (sic m^2) *S* serpenti adae et euue
L in *marg.* 245 adque *PL*

- tuque prior, | scelere ante alios inmanior omnis,
 quem nec longa dies pietas nec mitigat ulla,
 hortator scelerum, | coluber, mala gramina pastus
 desidia latamque trahens inglorius aluum
 250 cede locis, | nullis hominum cogentibus, ipse,
 tenuis ubi argilla et dumosis calculus aruis.
 'at tibi pro scelere' exclamat, 'pro talibus ausis
 omne aeuum ferro teritur, | primusque per artem,
 heu miserande puer, | terram insectabere rastris
 255 et sonitu terrebis aues: | horrebit in aruis
 carduus et spinis surget paliurus acutis
 lappaeque tribolique | et fallax herba ueneni.
 at si triticeam in messem robustaque farra
 exercebis humum, | frustra spectabis aceruum
 260 concussaue famem in siluis solabere quercu.

246] A. VI, 834. I, 347. 247] A. V, 783 (quam). 248] A. VI,
 529. II, 471. 249] G. IIII, 94 (aluum *Mabc*). 250] A. VII, 559. G. II,
 10 (*ipsae*). 251] G. II, 180. 252] A. II, 535. 253] A. VIII, 609
 (aeuum *MRbc*). G. I, 122. 254] A. VI, 882. G. I, 155 (*herbam*). 255] G.
 I, 156. 151 (*horreret*). 256] E. V, 39 (*carduus Rybc*, *surgit*). 257] G. I,
 153. E. IIII, 24. 258] G. I, 219. 259] G. I, 220. I, 158 (*aceruum MRybc*).
 260] G. I, 159.

246 inmanior *PSπT* inmaior *A'* omnes *LSπ* 248 hortatur *P*
 colluber *P* coluber (*corr. m²*) *S* gramina (*i s. u. m²*) *P* 249 Dissidia
 (*corr. m²*) *S* Desidia (*corr. m²*) *π* Desida *T* latumque *π* trahes
 ingrorius (*ri in litura T*) *A* 250 nullus *S* nulli *T* cogentibus (*in marg.*
m² cogentibus) *π* u. 251 post 271 ponit *SCh* 251 Tenui sibi *P* Tenui
 sub (*corr. m²*) *π* Tenuis sub *A* argilla (-lla *m²*) *S* argilla (*.e. m²*) *π*
 calculis (*v m²*) *La* calculus (*corr. m²*) *S* calculos (-los *A'*) *A* male
 dixit ade *π* 252 Ad *L* et *Sm¹* scelerum clamat *S* 253 teritur *P*
 et (*r pr. eras.*) *Lb* artus (*em m²*) *π* 254 ad adam *L* in *marg.* terra *P*
 terrarum (*ra exp. et u in a mut. m²*) *Lb* insectauere *A* 255 horreuit *P*
 horrebat (*corr. m²*) *S* horrescit *π* horrebit *A* 256 surgit *P* et (*corr.*
m²) *S* palliurus *Lb* paluirus *S* 257 Lappadeque *L* tribulique *Sπ*
 erba *S* 258 Ad (*At m²*) *S* triticiam *P* sic reticeam *A'* messem
 (*s pr. s. u. m²*) robustaque *π* messoribus taq; (itaq; *T*) *A* 259 frustra
 acceptabis *A* exspectabis *S* acerbum *L* 260 solhabere *Lb* sola-
 uere *P* quereū *A*

insuper his | subeunt morbi tristisque senectus
et labor et durae rapit inclementia mortis.

haec tibi semper erunt, | tuque, o saeuissima coniunx, Gen. 3, 16
non ignara mali, | caput horum et causa malorum,

265 magna lues commissa tibi: | heu perdita nescis
nec quae te circum stent deinde pericula cernis.

nunc morere, ut merita es, | tota quod mente petisti:
nec mea iam mutata loco sententia cedit.'

At iuuenem | primum saeuus circumstetit horror:

270 deriguere oculi, | nec se celare tenèbris
amplius aut | notas audire et reddere uoces.

haut mora, festinant iussi rapidisque feruntur

Gen. 3, 23

passibus, | et pariter gressi per opaca uiarum
corripiunt spatium medium | limenque relinquunt

275 flentes | et paribus curis uestigia figunt.

tum uictum in siluis | bacas lipidosaque corna

261] A. VIII, 274. G. III, 67. 262] G. III, 68. 263] E. V, 74.

A. XI, 158 (*sanctissima*, cf. A. II, 612). 264] A. I, 630. XI, 361. 265]

G. III, 454 (*lues Re*). A. III, 541 (*nescis heu perdita necdum*). 266] A.

III, 561. 267] A. III, 547 (*quin mut. in nunc*). 100. 268] A. VIII,

220. 269] A. VII, 780 (VIII, 335. XII, 517; et). II, 559. 270] A. VII,

447. VIII, 425. 271] A. VIII, 426. VI, 689. 272] A. VII, 156. 273]

A. VII, 157. VI, 633. 274] A. VI, 634. V, 316 (*relinquunt MR_{7b}*). 275]

A. X, 842. VI, 159 (*figit*). 276] A. I, 214 (*uictu*) + E. II, 31 (V, 43. VII,

65. 68. VIII, 56. X, 52. G. I, 169 [*cf. III, 473*]. A. III, 646. VI, 271. 309.

VII, 776. XII, 208). A. III, 649.

261 hic *A* subueniunt *L* ueniunt *P* 262 ad eam *L* in marg. ubi
eua ad nō (*i. e.* a domino) increpatur π 263 saeuissima *ChCV* sanctis-
sima *cet.* (*sōisima T*) coniux *PA* et (*corr. m²*) *S* uatis (*in marg. m²*
coniunx) π 264 ignari *P* ignora *A* mali *om. T* mala capit (*corr.*
m²) *S* capud *P* capatiorum *T* 267 morare *L* quod] ut π pestisti *T*
268 meo *S* loco mutata *A* 269 Ad *PLA* et *Sm¹* circumstetit *L* et
(*i alt. s. u. m²*) *S* orror *A* horret (*corr. m²*) *S* 270 Deriguere *L*
Diriguere (*-re S*) *cet.* oculis *S* ne ex se *A* celare *P* 271 notas
(*corr. m²*) *S* nouas *A* 272 Haud *ST* et (*d ex t*) *Lb(m²)A'* ius stra-
pidisque (*m²* iussa rapidisque) *S* 273 pariter *P* (*uiter m² uel m³ in*
spatio m¹ uacuo relicto) *ocopa La* uirorum *Lb* 274 Corripium *P*
corna (*del. et supra scr. relinquunt*) *Lb* 275 *F*lentes (*e eras.*) *Lb* pa-
tribus *P* fingunt *La* (*n pr. eras.*) et *A* 276 dictum *A* uaccas *A'*
uacas *T* lipidosaque *Lb*

dant rami et uulsis pascunt radicibus herbae.

- Interea magnum sol circumuertitur annum: Gen. 4, 1 sq.
 matri longa decem tulerunt fastidia menses,
 280 unde homines nati, durum genus. | inde per artem
 aut herbae campo apparent aut arbore frondes,
 inque nouos soles audent se gramina tuto
 credere: | et lentis uuam demittere ramis
 instituunt | udoque docent inolescere libro.
 285 tum, gemini fratres | adolent dum altaria taedis, Gen. 4, 3 sqq.
 alter in alterius | praelato inuidit honore —
 horresco referens —: | consanguinitate propinquum
 excipit incautum patriasque obtruncat ad aras
 sanguine foedantem quos ipse sacrauerat ignis.
 290 tum genitor | uirus serpentibus addidit atris
 mellaque decussit foliis ignemque remouit
 praedarique lupos iussit pontumque moueri
 et passim riuis currentia uina repressit.

277] A. III, 650. 278] A. III, 284 (circumuoluitur). 279] E. III, 61. 280] G. I, 63. A. X, 135 (quale *mut. in inde*). (cf. G. I, 122. A. VIII, 143. XII, 632). 281] G. III, 353. 282] G. II, 332 (gramina *MRybc*). 283] G. II, 333. III, 558. 284] A. VII, 109 (que *om.*). G. II, 77. 285] A. VII, 670. 71 (adolet). 286] A. II, 667 (alterum). V, 541. 287] A. II, 204. 86 (propinquum *PVabc*). 288] A. III, 332. 289] A. II, 502. 290] A. III, 102. G. I, 129. 291] G. I, 131. 292] G. I, 130. 293] G. I, 132.

277 racibus *T* erbae *ST* 278 ramum sol *S* circumuertitur *PLSC*
 circumuoluitur *cet.* ξ ceptus cain π 279 Matris *P* decem *L* tulerunt *P et* (l *pr. exp.*) *S* tulerant *T* fastigia (*corr. m²*) *S* messes *P*
 280 hominum π artes *L* 281 cambo *P* ^{ap}parent *A'* arborem *A'*
 arborẽ *T* 282 Inquo *L* 283 et in *A'* lentes *A et* (i *supra e alt. m²*) *P*
 unam *P* uiam *A* demittere *L* dimittere *cet.* 284 inoliscere (*corr. m²*) *S*
 ubi cain abel fr̃m suum occidit π 285 de abel et cain *L in marg.* tēdis
 (e *exp. m³*) *P* 286 honori *S* π 287 Horresco eferens (erens *m² uel m³*
 in *ras.*) *P* Horresco (e *ex i m²*) π 288 Excipit *PL* π 289 foedante π
 ignis (-es *m²*) *S* ignes *cet.* 290 addit *A* atres *A'* ⁱatres (i *m²*) *T*
 u. 291 post u. 293 ponit π 291 folis (*corr. m¹ uel m²*) *S* 292 et 293
om. A 292 lopus *P* poⁿtumque *Lb* pontumque (nt *ex re*) π 293 re-
 pressit *P*

- mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
 295 esset robigo | et uictum seges aegra negaret.
 tum laqueis captare feras et fallere uisco
 inuentum, et | duris urgens in rebus egestas
 mouit agros, curis acuens mortalia corda,
 deterior donec paulatim ac decolor aetas, Gen. 6, 4
 300 ferrea progenies, duris caput extulit aruis
 et belli rabies et amor successit habendi.
 Iustitia excedens terris uestigia fecit.
 nec longum in medio tempus: | furor iraque mentem
 praecipitant: | gaudent perfusi sanguine fratrum.
 305 condit opes alius defossoque incubat auro
 nec doluit miserans inopem | dextramque tetendit.
 Tum pater omnipotens | grauius commotus ab alto Gen.
6, 5 sqq.
 aethere se mittit: | tellurem effundit in undas
 diluuium miscens caelumque in Tartara soluit. Gen. 7, 17
 310 sternit agros, sternit sata laeta bouumque labores

294] G. I, 150. 295] G. I, 151. A. III, 142 (negabat). 296] G. I, 139. 297] G. I, 140. 146. 298] G. I, 123. 299] A. VIII, 326. 300] G. II, 341. 301] A. VIII, 327. 302] G. II, 474. 303] A. VIII, 395. II, 316. 304] A. II, 317. G. II, 510. 305] G. II, 507. 306] G. II, 499 (aut *mut. in nec*). A. X, 823. 307] G. II, 325 (A. VII, 770. X, 100). A. I, 126 (et alto; cf. 110. III, 574. VII, 25. 141). 308] A. VIII, 645 (mittit *My2b*). XII, 204 (effundat). 309] A. XII, 205 (soluat). 310] A. II, 306 (bouumque *Fc*).

294 Nox *A'* frumenti *SA* additis et *L* culmus *PA* culmo π
 295 rubigo *S\pi A* neg (*in marg.* \div) *A'* post 295 add. π : Tunc alnos
 primum fluuii sensere cauatas (*G. I, 136*) 296 adfallere *A* bisco *P*
 297 turbis urguens *P* duris surgens *A'* duris surgens *LT* dura surgens
 (*in marg.* m^2 duris urgens) π 298 de auaritia π 300 durum *SChCV*
 capud *P* 301 et mors *A* abendi *T* 303 tempos *Lb* 304 Precipi-
 tantant *A'* Praecipitaⁿt π 305 alios *S* (*corr. m^2*) et *A* defessoque *LA*
 innouat (*in marg.* m^2 \dagger incubat) π u. 307 post u. 308 *S* 307 di-
 luuium *L* *in marg.* Temptator *A* 308 Aetheris emittit *L* Aetheris
 emittit π Aetheras (m^2 Aethereas) mittit *S* effudit *L* infundit *S*
 et fundit π inundans *P* (*s eras.*) *L* 309 Diluuium *L* 310 sate *P*
 benumque *P* bouumque *T* bouumque *cet.* laboris *P*

- diluit: implentur fossae et caua flumina crescunt:
 et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum. Gen. 7, 21
 tum pietate grauem ac meritis | — mirabile dictu —, Gen.
 qui fuit in terris et seruantissimus aequi, 6, 9; 7, 23
 315 eripuit leto, | tantis surgentibus undis,
 ut genus unde nouae stirpis reuocetur haberet.
 Diluio ex illo | patribus dat iura uocatis Gen. 9, 1
 omnipotens: | magnis agitant sub legibus aeuum.
 quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni
 320 nesciaque humanis precibus mansuescere corda,
 Aegyptum uiresque orientis et ultima | bella Exod.
 magnanimosque duces totiusque ordine gentis, 1, 9 sqq.
 quo cursu deserta petiuerit | et tribus et gens
 magna uirum, | meriti tanti non inmemor umquam, Exod. 13, 1
 325 quique sacerdotes casti | altaria iuxta,

311] G. I, 326 (implentur γ). 312] G. III, 480. 313] A. I, 151. G. II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. III, 182. VII, 64. VIII, 252). 314] A. II, 427 (Teucris). 315] A. II, 134 (eripui; fateor om.). VI, 354 (om. nauis). 316] G. III, 282 (nec mut. in ut; habebit). 317] A. VII, 228. V, 758. 318] A. X, 615 (668. XI, 790). G. III, 154 (que om. P). 319] A. VIII, 483. 320] G. III, 470. 321] A. VIII, 687 + E. III, 35 al. 322] G. III, 4. 323] E. VI, 80. A. VII, 708. 324] G. II, 174. A. VIII, 256. 325] A. VI, 661. III, 517.

311 Diluio *P* Diluio *A* implentur *LbSπA'* 312 pecudum *A*
 de noe *L* in marg. 313 graue *A* dictum *P* uisu (in marg. *m*²
 dictu) π 314 interior et *S* seruantissimo aequo (corr. *m*²) *S* 315 Enituit
 (in marg. *m*² andbrast) leto tanto surgentibus (in marg. *m*² magnis ur-
 gentibus) π laeto *La* 316 Utgenus (tg in ras. *m*² uel *m*³) *P* noua
 est *A* renouetur (*m*² reuocetur) π reuocaret *RbChV* reuocet origo *P*
 (cf. *A. VII, 371*) 317 Dilubium (b corr. in u) *A'* Diluuium (sed im-
 eras.) uexillo *T* (in quo omnia inde a uexillo usque ad memorem in ras.)
 318 agitant liber *S. Victoris* agitat *SChCV* agens *P* agitans cet. in
 u. 318 desinit *L* 319 de faraone π facto (in ras. *m*² uel *m*³) *P*
 320 ante 319 ponit *A* 321 utresque origentis *P* orientes (-tis *m*²) *S*
 bello *S* ultima bella π (in marg. *m*² iussa superba, cf. *A. X, 445. XII,*
877) 322 gentes *Sm²PA* 323 cursum *P* petiuerit (u s. u. *m*²) π
 324 meriti (i alt. in ras. *m*¹ ut uidetur) *P* inmemor *S* inmemor (imm.
*m*²) π 325 Quisque *P* sacerdotis *S* post casti add. ad *A*, dum π
 altarria *S* iusta *SA* iuxta (in marg. *m*² iusta) π

quique pii uates | pro libertate ruebant,
 qui bello exciti reges, quae | litore rubro
 conplerint campos acies, | quibus arserit armis
 rex, genus egregium, | magno inflammante furore,
 330 agmen agens equitum et florentis aere cateruas?
 cetera facta patrum | pugnataque in ordine bella
 praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc ad te et tua magna, pater, consulta reuertor.
 maius opus moueo: | uatum praedicta priorum
 335 adgredior, | quamuis angusti terminus aeu
 accipiat, | temptanda uia est, qua me quoque possim
 tollere humo | et nomen fama tot ferre per annos,
 quod tua progenies | caelo descendit ab alto,
 attulit et nobis aliquando optantibus aetas
 340 auxilium aduentumque dei, | quom femina primum
 uirginis os habitumque gerens | — mirabile dictu —
 nec generis nostri puerum nec sanguinis edit,

326] A. VI, 662. VIII, 648. 327] A. VII, 642. VIII, 686. 328] A.
 VII, 643. 644. 329] A. VII, 213. III, 330 (*inflammatus amore Ma2bc*).
 330] A. VII, 804. 331] G. III, 3 *al.* + A. I, 641. VIII, 629. 332] G.
 III, 148. 333] A. XI, 410. 334] A. VII, 45. III, 464 (*priorum FPγabc*).
 335] A. III, 38. G. III, 206. 336] G. III, 207 (*excipiat*). III, 8. 337] G.
 III, 9. 47. 338] A. I, 250 (X, 30; *nos mut. in quod*). VIII, 423. 339] A.
 VIII, 200. 340] A. VIII, 201. 408. 341] A. I, 315, *cf. supra u. 313*. 342]
 E. VIII, 45 (*edunt*).

326 pię *S* 327 *om.* *A* exciti (*exci m² in ras.*) *P* que et *S* 328 Con-
 plerint *Rb et (Comp.) Ch* Compleuerint (*ue exp. m²*) *Ra* Compleuerunt *P*
 Conplerent *S (Comp. m²) π* Complerunt (*Comp. T*) *A* 329 Rex réges
 (-is *m²*) *S* egregium *T* magna *A'* furorem *P* 330 Agmen *P*
 Agmen (*e ex i*) *A'* et equitum (*aeq. A'*) *A* florentis *S* florentes *cet.*
aera π 331 Uetera *P* 332 Praeterea *S* adque *P* me *om.* *A* memo-
 randa (*me s. u.*) *π* Incipit liber secundus *π* 333 tua] tu *P* magne *π*
 334 Malus *π* predita *S (corr. m²)* piorum *P (sic Mediceus)* 335 Ad-
 gredior (*Agg. m²*) *S* terminos (-nus *m²*) *S* 336 Accipiam *π* 337 ferre
 (*erre m² uel m³ in spatio a m¹ uacuo relicto*) *P* annis (-nos *m²*) *S*
 338 descendit *Sm¹PπA* 339 Attullit *Sm¹* obtantibus *PT* optantanti-
 bus *Sm¹* 340 dei] tui *S* quom *ego cum Rb* quom *V* quos *PC* quo
πSChRa quod *A* primũ (*ũ ex ã*) *T* 341 dictum *P* 342 nõnti *P* edet
A' sanguine sedit *T*

seraque terrifici cecinerunt omina uates
 aduentare uirum | populis terrisque superbum
 345 semine ab aethereo, | qui uiribus occupet orbem.

Iamque aderat promissa dies, | quo tempore primum
 extulit os sacrum | diuinae stirpis origo
 missus in imperium, | uenitque in corpore uirtus
 mixta deo: | subiit cari genitoris imago.

Luc. 2, 6 et

350 haut mora, continuo | caeli regione serena
 stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
 agnouere deum proceres | cunctisque repente
 muneribus cumulant | et sanctum sidus adorant.

Matth. 2, 2. 1

tum uero manifesta fides | clarumque paternae
 355 nomen erat uirtutis: et ipsi | agnoscere uultus
 flagrantisque dei | diuini signa decoris.
 protinus ad regem | inagno feruore ruentum
 fama uolat | magnisque acuit rumoribus iras

Matth. 2, 3

343] A. V, 524. 344] A. VII, 69. II, 556. 345] A. VII, 281. 258
 (quae). 346] A. VIII, 107 (ergo *mut. in iamque*). G. I, 61. 347] A.
 VIII, 591. XII, 166 (*Romanae, cf. V, 711*). 348] A. VI, 812. V, 344
 (ueniens). 349] A. VII, 661. II, 560. 350] G. III, 548 (A. III, 548).
 A. VIII, 528. 351] A. II, 694. 352] A. VIII, 659 (agnouere c). I, 594.
 353] A. V, 532 (cumulat). II, 700 (adorat). 354] A. II, 309. XII, 225.
 355] A. XII, 226 (ipse). III, 173 (agnoscere *FMab*). 356] A. I, 710. V,
 647. 357] A. III, 196. V, 207 (X, 799) + X, 578 + XI, 886. 358]
 A. VII, 392. VIII, 464 (*uariisque acuunt*).

343 terrifica *S* terribili *A* omina *RbChCV* omnia *cet.* 344 Ad-
 uentare deum (*in marg. m² Adueniente uiro*) π populis] seculis (*seculis T*) *A*
 sup (*in marg. ~*) *A'* 345 Semina (-ne *m²*) *S* ab (*b in ras m² uel*
m³) *P* aethereo *A* post hunc u. add. *CV*: Imperium oceano famam
 qui terminet astris (*A. I, 287*) de aduentu dñi π 346 promissa (*s*
alt. s. u. m²) π 347 Extullit *Sm¹* os *P* 348 inperium (*imp. m²*) *S*
 uenitque (*om. in*) *S* 349 Mista *S* genitores *P* de epiphania π
 350 Haut (*Haud m²*) *S* Haut *T* caeli in πA 351 Stela *T* 352 Ad-
 nouere *A* cunctisque *SChC* cunctique *cet.* 355 agnoscere *Sm¹P*
 356 Flagrantisque π (-isque *m²*) *S* Fraglantisque *A* Fraglantesque *P*
 de herode π 357 clamore *SChCV* (*A. V, 207*) ruentum *S* ruentem
PARaC cruentum *Ch* furentem πRb furentum *V* (*A. X, 578*) 358 ua-
 riisque (*A. VIII, 464*) scripsisse *Probam ueri simile est*; magnis *ex*
 magno, quod praecedit, ortum esse uidetur; sed cf. *A. XII, 590* acuitur
 moribus *P* acuit *om. A'* iram *A* de matre domini π

- incenditque animum | matrisque adlabitur auris.
 360 illa dolos dirumque nefas | haut nescia rerum
 praesensit motusque exceptit prima futuros.
 praescia uenturi | furtim mandarat alendum,
 dum curae ambiguae, dum | mens exaestuatur ira.
 at rex sollicitus | stirpem et genus omne futurum Matth. 2, 16
 365 praecipituro iubet subiectisque urere flammis,
 multa mouens, | mittique uiros, qui certa reportent.
 haut secus ac iussi faciunt | rapidisque feruntur
 passibus et | magnis urbem terroribus implent.
 continuo audita uoces uagitus et ingens
 370 infantumque animae flentes: | ante ora parentum
 corpora natorum | sternuntur limine primo.
 at mater | gemitu non frustra exterrita tanto, Matth. 2, 13 et 14
 ipsa sinu prae se portans, | turbante tumultu,
 infantem fugiens | plena ad praesaepia reddit.
 375 hic natum | angusti subter fastigia tecti
 nutribat teneris inmulgens ubera labris.

359] A. IIII, 197. VIII, 474. 360] A. IIII, 563. XII, 227. 361] A. IIII, 297. 362] A. VI, 66. III, 50. 363] A. VIII, 580. VIII, 798. 364] A. VII, 81. IIII, 622. 365] A. II, 37 (iubent). 366] A. III, 34 (V, 608. X, 890). VIII, 193. 367] A. III, 236. VII, 156. 368] A. VII, 157. XI, 448 (et *add.*; *magnisque*; *implet*). 369] A. VI, 426. 370] A. VI, 427. G. IIII, 477 (A. V, 553. VI, 308). 371] A. II, 214 (VI, 22). II, 364 + II, 485 (VI, 427. XI, 423). 372] G. IIII, 333. 353. 373] A. XI, 544 (ipse). VI, 857 (VIII, 397). 374] A. XI, 541. G. III, 495 (reddunt). 375] A. I, 407 (XI, 167; *quid mut. in hic*). VIII, 366 (subter *MPybc*). 376] A. XI, 572.

359 adlabitur (all. m^2) *S* aures *PSπ* 360 haud *Sm^2PT* haud (d ex t) *A'* 361 Pressensit *P* futura (-ros m^2) *S* 362 uenturi (tu m^2 uel m^3 in spatio unius litt. uacuo relicto) *P* mandat *A* 363 Dum (m eras.) *P* gens extuat *A* (in *A'* supra t pr. ras.) herodes $π$ 364 Atrox *T* stirpem (r in ras. ex rr) *P* 366 mouens (in marg. m^2 putans) $π$ mittique *P* mittitque *cet.* certare possent *P* 367 Haud *P* Hau^t *S* (d m^2) Aut *A* ad *A* iussa (i supra a m^2) $π$ 368 implent *SπA'* ubi infantes occiduntur $π$ 369 uoces *P* 371 sternunt (corr. m^2) *S* de matre dñi $π$ 372 Ad *Sm^1* gemitum *T* 373 simul *SChC* (manu *V*) sinũ *T* 374 Infantum *S* pressepia *P* presepia *cet.* tendit (in marg. m^2 reddit) $π$ 375 supra *A* 376 tenebris *P* generis (corr. m^2) *S* inmulgens *P* inmulgens (imm. m^2) *S* uberis (corr. m^2) *S* libris *A*

- hic tibi prima, puer, | fundent cunabula flores,
 mixtaque ridenti | passim cum baccare tellus
 molli paulatim | colocasia fundet acantho.
- 380 Et iam finis erat | perfecto temporis orbe.
 ut primum cessit furor et rabida ora quierunt, Matth. 2, 2
 ante annos animumque gerens | caelestis origo
 per medias urbes graditur | populosque propinquos.
 illum omnis tectis agrisque effusa iuuentus Luc.
4, 14 sq. 2;
- 385 attonitis inhians animis | prospectat euntem,
 turbaque miratur matrum: | 'qui spiritus illi,
 qui uultus uocisque sonus uel gressus eunti est!'
 Continuo uates | — namque is certissimus auctor — Marc. 1, 9 &
Matth. 3, 1
Luc. 3, 16
Ioann.
1, 15 sqq.
 ut procul egelido secretum flumine uidit,
- 390 'tempus' ait: 'deus, ecce, deus, cui | maxima rerum
 uerborumque fides. | tu nunc eris alter ab illo,
 fortunate puer, | caeli cui sidera parent.
 sic equidem ducebam animo rebarque futurum:
 expectate uenis, | spes et solacia nostri'.

377] E. IIII, 18 (at *mut. in hic*). 23. 378] E. IIII, 20. 19. 379] E. IIII, 28. 20. 380] A. I, 223. VI, 745. 381] A. VI, 102. 382] A. VIII, 311. VI, 730. 383] A. VII, 384 (*agitur*). III, 502. 384] A. VII, 812 (*illam*). 385] A. VII, 814. 813. 386] A. VII, 813. V, 648. 387] A. V, 649 (*qui My2; uultus MRy2bc; est add.*). 388] A. VII, 68. G. I, 432. 389] A. VIII, 610 (*egelido M ante corr. et c.*). 390] A. VI, 46. VII, 602 (VIII, 279). 391] A. VIII, 280. E. V, 49. 392] E. V, 49. A. X, 176. 393] A. VI, 690. 394] A. II, 283. VIII, 514.

377 Hec A' Nec T fundant P 378 bacare (bacc. m²) S bachare π
 379 Lilia A fundit PSπ achanto PA' achantho T 380 orbem P
 381 Et (v supra E) A' rapida P 382 gerens caelestis (gerens ce in lit.) T
 coelestis origo (in marg. m² pulcherrima proles A. VI, 648) π 383 Per
 om. T populosque propinquos (popu in ras., reliqua m² uel m³ in spatio
 a m¹ uacuo relicto) P 384 que (s. u. m²) π 385 Adtonitis A inhians
 (in marg. m² haesere A. V, 529) π 386 quis PA 387 Quis S est om. π A
 de Iohanne π 388 uatis PS namquis S his PA is (in marg. m² hic) π
 certissimum (s supra m m² uel m³) auetur P 389 gelido S segretum
 (sec. m²) S 390 ecce] ait S cui (in marg. m² tibi) π tibi A 391 runc T
 392 calili (li pr. eras.) S 394 Expectata A' Expectate T tuis (in
 marg. m² uenis) π solatia A de iordane π

- 395 haec ubi dicta dedit, | fluuio mersare salubri
 accepti uenientem ac mollibus extulit undis:
 exultantque uada ac | subito commota columba
 deuolat et supra caput astitit. | inde repente
 radit iter liquidum celeris neque commouet alas.
- 400 huc omnis turba ad ripas effusa ruebat Marc. 1, 5
 certatim largos umeris infundere rores.
 tum genitor natum dictis | compellat amicis: Marc. 1, 11
 'nate, meae uires, mea magna potentia solus
 et praedulce decus | magnum rediture parenti,
- 405 a te principium, tibi desinet. | accipe, testor,
 o mea progenies: | qua sol utrumque recurrens
 aspicit Oceanum, | perfecto laetus honore
 omnia sub pedibus | uertique regique uidebis.
 tu regere imperio populos, | matresque uirosque,
- 410 iam pridem resides animos desuetaque corda
 ignarosque uiae mecum miseratus | inertes

395] A. II, 790 (VI, 628. VII, 323. 471. VIII, 541. X, 633. XII, 81.
 441). G. I, 272. 396] A. VIII, 817. 397] A. III, 557 (*atque*). V, 213.
 398] A. III, 702 (*astitit PM [ante corr.] ac*). VIII, 238. 399] A. V, 217.
 400] A. VI, 305. 401] G. I, 385. 402] A. X, 466. II, 372. 403] A. I, 664.
 404] A. XI, 155. X, 507. 405] E. VIII, 11 (*desinet Mac*). A. XI, 559.
 406] A. VII, 97. 100. 407] A. VII, 101 (*aspicit MRγ2bc*). III, 178.
 408] A. VII, 100. 101 (*uidebunt*). 409] A. VI, 851. II, 797. 410] A. I,
 722. 411] G. I, 41 + E. VIII, 24 (*inertes My1b; cf. G. I, 94. III, 136.*
 523. A. X, 322. XI, 732).

396 ac] et *P* extulit *S* de spū scō π 397 ac] et *SChCV* at π*T*
 ad *A'* subita *A* cummota *P* commota (*in marg. m² commixta*) π
 398 super *S* et (*in marg. m² supra*) π capud *P* adstitit *S* (*d exp.*)
 π*A* 399 celerique cumuobet (*l supra b A'*) *A* cummouet *P* alas
om. S 400 Huic *S* omnes (-nis *m²*) *S* ruebat (*e in ras. m³*) *P*
 401 humeris *Sm²A'* uox patris de caelo π 402 Cum *A* compellat
Sm²Pπ ami+cis *P* 403 Natae *P* 404 praedulce *P* magne *A*
 405 desinit *Sπ* 406 quae *A* utramque (*corr. m²*) *S* utroque (*v̄ supra*
o m²) π 407 Aspiciet (*i pr. s. u.*) *P* latus (*corr. m²*) *S* 408 uidebunt π
 409 imperium π inperio *T* 410 resedem (*corr. m²*) *S* 411 Ignaras-
 que *P* Ignarusque *S* uite *P* iuertes *SChCVπRaRb* agrestes *cet.*

- adgredere et uotis iam nunc adsuesce uocari'.
 dixerat: ille patris magni parere parabat
 imperio, | instans operi regnisque futuris.
 415 Heu pietas, heu prisca fides! | quas dicere grates
 incipiam, | si parua licet componere magnis?
 nec mihi iam patriam antiquam spes ulla uidendi
 nec spes libertatis erat nec cura | salutis.
 hic mihi responsum primus dedit ille petenti,
 420 concretam exemit labem purumque reliquit
 aetherium sensum | meque in mea regna remisit.
 illum ego per flammam, | agerem si Syrtibus exul,
 per uarios casus, per | mille sequentia tela,
 quo res cumque cadent, unum | pro nomine tanto
 425 exequerer strueremque suis altaria donis.
 huius in aduentum | tantarum in munera laudum
 ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
 intonsi montes: | respondent omnia ualles.

Tempore non alio | — magnum et memorabile nomen —
 430 serpentis furiale malum | meminisse necesse est.

412] G. I, 42 (*Ingredere*). 413] A. IIII, 238. 414] A. IIII, 239. I, 504.
 415] A. VI, 878. XI, 508. 416] A. II, 13. G. IIII, 176 (*componere*). 417] A.
 II, 137. 418] E. I, 32. A. II, 387 (V, 174. VI, 96. X, 666). 419] E. I, 44.
 420] A. VI, 746 (*reliquit PRyb2*). 421] A. VI, 747. II, 543. 422] A. VI,
 110. V, 51. 423] A. I, 204. VI, 110. 424] A. II, 709. VIII, 472. 425] A.
 V, 54. 426] A. VI, 798. VIII, 273 (*munera m*). 427] E. V, 62. 428] E.
 V, 63. X, 8 + V, 84 (VI, 84). 429] G. III, 245. A. IIII, 94 (*nomen X
 Baeda*). 430] A. VII, 375. VI, 514.

412 Adgredere (Agg. m^2) *S* aduesce *P* assuesce Sm^2A uocari (ca in
spatio 2 uel 3 litt. m^3) *P* 413 Dixerat *S* 414 operis *A* 415 grates om. *S*
 grate *A* 416 componere $S\pi$ uu. 417 et 418 in *A'* in marg. inf. signo
 $\bar{\eta}\rho$ et supra ad u. 419 signo $\bar{\eta}\bar{\delta}$ adiecto 417 patria . . spe (corr. m^2) *S*
 419 Hic (H ex N, ic in ras.) *A'* petendi *P* 420 reliquit *S* (-quit m^2 et π)
 relinquit *PA* 422 agere misi *P* sirtibus *A* 423 milli . . tella *P* 424 cadet
A pro nomine (in marg. m^2 pro numine) π 425 Exsequerer $P\pi$ 426 ad-
 uentu π in munera *P* innumera *A* munera (om. in) $SChCV\pi$ post
 u. 426 add. π : Namque erit ille mihi semper (semper s. u. m^2) δs illius
 aram (E. I, 7) Cuncti obtestemur ueniamque oremus ab ipso (A. XI,
 358, cf. V, 70. XI, 801) 427 leticia (-tiae m^2) *S* 427 aderae (supra
 erae m^2 uel m^3 sidera) *P* de diabulo π 429 nomen (in marg. m^2
 numen) π 430 Serpentes *P* Serpentum *S*

- ausus quin etiam | — fama est obscurior annis —
 compellare uirum et | ueniendi poscere causas.
 hunc ubi tendentem aduersum per gramina uidit,
 substitit infremuitque ferox | dominumque potentem
 435 saucius ac serpens | adfatur uoce superba:
 'uerane te facies, uerus mihi nuntius adfers?
 qui genus? unde domo, | qui nostra ad limina tendis?
 fare age, quid uenias; | nam te dare iura loquuntur.
 aut quis te, iuuenum confidentissime, nostras
 440 iussit adire domus | pacique inponere morem?
 non equidem inuideo, miror magis: | accipe porro,
 quid dubitem et quae nunc animo sententia surgat.
 est domus alta: | uoca zephyros et labere pinnis
 ardua tecta petens, | ausus te credere caelo,
 445 si modo quem memoras pater est, | cui sidera parent'.
 olli subridens sedato pectore | fatur
 haut uatum ignarus uenturique inscius aei:

431] A. II, 768. VII, 205. 432] A. II, 280. I, 414. 433] A. VI,
 684 (isque *mut. in* hunc). 434] A. X, 711. VI, 621. 435] A. XI, 753
 (at). VII, 544. 436] A. III, 310. 437] A. VIII, 114. VI, 388 (limina χ).
 438] A. VI, 389. I, 731 (loquuntur *MR*). 439] G. IIII, 445 (nam *mut. in*
 aut.) 440] G. IIII, 446 (domus *Mb2*). A. VI, 852. 441] E. I, 11. A.
 VIII, 190 (*percipe*). 442] A. VIII, 191. 443] A. X, 526. III, 223.
 444] A. VII, 512 (*petit*). VI, 15 (*se*). 445] G. IIII, 323 (*perhibes mut. in*
memoras, cf. A. III, 109). A. X, 176. 446] A. VIII, 740 + I, 131 *al.*
 447] A. VIII, 627.

431. Ausurus *T* Ausus *A'* (us *pr. ut uidetur in ras.*) 432 Compellare
 (Comp. m^2) *S* 434 intremuitque π (*in marg. m^2 infremuitque*) *A*
 435 ad *P* at *S* (m^2 ut) π affatur Sm^2A 436 Uere nete *P* nuncius *P*
 adfert *P* adfers (m^2 aff.) *S* ofert *A'* offert *T* 438 sq. Fare . . iuue-
 nem (*in marg. m^2* Fare age quid uenias iam istinc et conprime gressum
 (*A. VI, 389*) Nam quis te iuuenum) π 438 nam te dare] nonate** se *P*
 locuntur *T* 440 domos $SA\pi$ inponere (imp. m^2) *S* inponere** *T*
 441 non *equidem *S* (n *eras.*) ubi dñs super pinnam templi adsumitur π
 443 te syros *P* zefiros *S* zefyros π zephiros *A* et labere] inlabere *P*
 allabere (alla *in ras. m^2*) *S* pinnis (pen. m^2) *S* 446 Ollis *A* fatur
 (atur *in ras. m^3*) *P* 447 Haud *PT* Haud (d ex t) Sm^2A' Haut (*in*
marg. m^2 hic) π uatum] tua tum *T* incius (*corr. m^2*) *S*

'dissimulare etiam sperasti, perfide | serpens?
 ne dubita; nam uera uides. | opta ardua pinnis
 450 astra sequi clausumque caua te condere terra.
 quo periture ruis maioraque uiribus audes?
 cede deo, | toto proiectus corpore terrae'.
 nec plura his: ille admirans uenerabile donum
 fronte premit terram | et spumas agit ore cruentas
 455 contentusque fuga | caecis se inmiscuit umbris.
 Interea | uolitans magnas it fama per urbes.
 conuenere uiri: | mens omnibus una sequendi
 in quascumque uelit pelago deducere terras.
 multi praeterea, quos fama obscura recondit,
 460 concurrunt | fremitu denso stipantque frequentes
 exultantque animis; | medium nam plurima turba 465
 hunc habet atque ueneris extantem suspicit altis. 466
 postquam altos uentum in montes, | aeterna potestas

Matth. 4
 Marc.
 3, 7 sq
 Luc. 6,

448] A. IIII, 305 + A. V, 91 (273). 449] A. III, 316. XII, 892.
 450] A. XII, 893 (que *MRybc*). 451] A. X, 811 (*moriture*, cf. XI, 856).
 452] A. V, 467. XI, 87. 453] A. VI, 408. 454] A. X, 349 (*premit Py1*).
 G. III, 203 (*aget*). 455] A. XI, 815. VII, 619 (*condidit mut. in inmiscuit*,
 cf. A. XI, 815). 456] E. X, 55 *al.* A. IIII, 173 (*Libyae mut. in uolitans*, cf.
 VII, 104). 457] A. V, 490. X, 182. 458] A. II, 800 (*uelim*). 459] A. V,
 302. 460] A. X, 361 (691. XI, 805. XII, 297. 724). G. IIII, 216. 461] A.
 XI, 491 (*exultatque*, cf. III, 557. VII, 464). A. VI, 667. 462] A. VI, 668.
 463] A. IIII, 151 (*montes My2b*). X, 18.

448 Dissimulare ($v m^2$) π 449 Nec *SA'* optas *S* opta] properare *A*
 pinnis (*pen. m^2*) *S* 450 cauumque *S* caue *A* terram (*m exp. m^2*) *S*
 451 rues *A* audies *A'* 452 protectus *S* totoque correptus *A* terra
 ($\tilde{a} m^2$) *S* 453 illi *S* uenerabile *P* donum (*n ex m*) *S* 454 cruen-
 tas *ego* cruentos *P* cruento *cet.* 455 Contentosque (*corr. m^2*) *S* in-
 miscunt (*imm. m^2*) *S* miscuit *P* de mirabilibus christi π 456 magnas
 it πm^2 magna fit *S* magna sit *cet.* fama] fama sit *P* 458 uelint *S*
 decurrere *S* terra* *P* 459 praeterea *P* 460 Conueniunt *A* Concur-
 runt . . frequentes (*in marg. m^2* Conueniunt uitamque uolunt pro laude
 pacisci, cf. A. I, 361 [700. VIII, 779] V, 230) π densos (*s exp. m^2*) *S*
 ruentes *P* (A. II, 440. IIII, 401. VIII, 727. X, 573. XII, 505) *ui.* 461
 et 462 post 466 in libris leguntur; transposui eos editionem Romanam
 secutus 461 Exultant (*om. que*) *P* Exultatque πA animum *S* pluma *A'*
 462 adque *P* suscepit *S* suscipit *A* altis *A'*

- iura dabat legesque uiris |, secreta parentis,
 465 spemque dedit dubiae menti | curasque resoluit.
 conspiciit ecce alios dextra laeuaque | frequentis.
 quos ubi confertos audere in proelia uidit,
 incipit et dictis diuinum aspirat amorem :
 'discite iustitiam moniti, | succurrite fessis
 470 pro se quisque, uiri, | quae cuique est copia, laeti
 communemque uocate deum. | meliora sequamur
 quoque uocat uertamus iter. | uia prima salutis
 intemerata fides | et mens sibi conscia recti.
 uobis parta quies | perfecto temporis orbe.
 475 nam qui diuitiis soli incubuere repertis
 nec partem posuere suis, | dum uita maneret,
 pulsatusue parens et fraus innexa clienti,
 tum, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 inclusi poenam expectant, | quae maxima turba est,
 480 infernisque cient tenebris | ueterumque malorum

Matth. 5, 1 sqq.

464] A. I, 507. II, 299. 465] A. III, 55. G. I, 302. 466] A. VI,
 656 + G. III, 394 (III, 216. A. I, 707. VI, 486. X, 506). 467] A. II, 347
 (uidi). 468] A. VIII, 373. 469] A. VI, 620. XI, 335. 470] A. V, 501.
 100. 471] A. VIII, 275. III, 188. 472] A. V, 23. VI, 96. 473] A. II,
 143. I, 604. 474] A. III, 495. VI, 745. 475] A. VI, 610 (aut *mut. in*
nam). 476] A. VI, 611. 608 (*manebat*). 477] A. VI, 609. 478] A. III,
 385 (et *mut. in tum*). 479] A. VI, 614. 611. 480] A. VII, 325 (*ciet*). VI, 739.

464 legisque uires *S* secreta parentis (*in marg. m² operumque labo-*
rem G. II, 155. A. I, 455. 507) π post 464 leguntur in π : Edocet hu-
 manis quae sit fiducia rebus (*A. X, 152*) Admonet inmiscetque (t *supra*
 s *m²*) cari praecepta parentis (*A. X, 153. V, 747*) 465 Spemque (*om.*
dedit) *S* 466 frequentes *Sm² π A* 467 consertos *P* prelia *A'* 468 ad-
 spirat *A* inspirat *S π* amorem aspiciit (*ra m²*) *S* 469 monitis *A* mo-
 niti et *SChCV π* succurrit effesis *P* succurrere (*v m²*) π 470 quis-
 que (que *s. u.*) *T* quaecumque *A* 472 uertamus] sequamur *A* 473 et
 (*s. u. m²*) π constia *T* 474 quarta . . perfecta (*corr. m²*) *S* 475 qui
 (*add. m²*) *S* incubuere *P* incumbuere (*m del. m²*) π repertis (*s add.*
m²) π 476 partem] parem *S* uitam aneret (*i m²*) *P* manet *S* manebat *A*
 477 Pulsanti suae (*s exp. m²*) *S* inexa *A* 478 Tunc *PA* Et π mors]
 pars *A* animas eduxerit π 479 penam (*poenam m²*) *S* poenam (*o s. u.*) *T*
 480 Inferniqⁱue *A* ciens *P* uent (*ruent m²*) *S* quae *Sm¹*

- supplicia expendunt. | aliis sub gurgite uasto
 infectum eluitur scelus aut exuritur igni.
 turbidus hic caeno. uastaque uoragine gurges
 aestuat atque imo barathri eructat harenam.
 485 hinc exaudiri gemitus et saeua sonare
 uerbera, tum stridor ferri tractaeque catenae,
 semper et obducta densantur nocte tenebrae.
 praeterea | quae dicam animis aduertite uestris.
 non ego uos posthac | caesis de more iuuenis
 490 religione patrum | truncis et robore nata
 mortaliue manu | effigies et templa tueri
 audiam: et haec | repetens iterumque iterumque monebo:
 sed periisse semel satis est, | natumque patremque
 profuerit meminisse magis, | si credere dignum est.

481] A. VI, 740. 741. 482] A. VI, 742. 483] A. VI, 296.
 484] A. VI, 297, cf. III, 421. 485] A. VI, 557. 486] A. VI, 558.
 487] G. I, 248 (obtenta, cf. A. II, 604; densantur *Mc*). 488] E. II, 40 *al.*
 A. II, 712. 489] E. I, 75. A. III, 369 (*om. primum*). 490] A. II, 715.
 VIII, 315 (*om. duro*). 491] A. VIII, 95 (*mortaline*), VII, 443. 492] A.
 III, 387. III, 436. 493] A. VIII, 140 (*sed FPRbc*). III, 605. 494] G.
 I, 451. A. VI, 173.

481 Supplicie *T* expendunt *A* alii *P* iurgite (*gur. m²*) *S* 484 ad-
 que *P* que (*m²* atque) *S* barathri *Ra* baratri *PSπARb* (*de ChCV* cf.
p. 526) arenam *Sm¹π* 485 Hic *A* exaudire *π* sonaræ (*a exp. m²*) *S*
 486 ferre (*corr. m¹*) *S* ferret *A'* ferrum *T* tractaeque (*corr. m²*) *S* tactae-
 que *π* 487 et obducta] ****ducta *P* densentur *π* 489 posthaec *P*
 hec (*om. post*) *A* ceis *P* casis (*caesis m²*) *S* in hoc uersu desinit *S*
post u. 527 repetuntur in P uu. 490—527 manu eiusdem et temporis et
generis, qua reliqua quoque usque ad f. 140^r, quod ultimum est, exarata
sunt. quam ob rem in scripturis uersuum repetitorum discrepantibus
significandis siglis Pa et Pb utar 490 Relegione *A'* (*i supra e*
alt.) *Tπ* nouo renata *A* 491 Mortaliue *Rb* Mortalique *PbChCV*
Mortaline cet. emanu *Pb* effugies *Pa* et (*in marg. m²* nec) *π*
 492 Audiam et haec *A* Audiant et *Pa* Audite et *PbV* Audiam et *π*
 et (*ci supra a m¹*) *Rb* Audire et *C* (*hi omnes om. haec*) Audiam hec *Ra*
Annuo et hoc Ch iterum iterumque Pb et (que ad prius iterum s. u. m²
adscripto) π 493 perisse *P* patrique (*ẽ supra i m²*) *π* 494 sic *Paπ*
 reddere *Pa*

- 495 sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
 flammarumque | dies et uis inimica propinquat'.
 adtonitis haesere animis: | nec plura moratus
 hic aliud maius miseris | mortalibus aegris
 iudicium | canit — et tristis denuntiat iras —
- 500 uenturum excidio | et uasta conuulsa ruina
 omnia tum pariter | rutilo inmiserier igni
 palantesque polo stellas | caelique ruinam.
 tum uero tremefacta nouos per pectora cunctis
 insinuat pauor, | et taciti uentura uidebant.
- 505 Haec super aduentu | cum multa horrenda moneret,
 ora puer prima signans intonsa iuuenta,
 diues opum, | studiis florens ignobilis otii —
 quinque greges illi balantum, quina redibant
 armenta, et | dapibus mensas onerabat inemptis —
- 510 continuo | alacris palmas utrasque tetendit
 et genua amplectens | sic ore effatus amico est:

Matth.
 24, 29 sqq.
 Marc.
 13, 24 sqq.
 Luc.
 21, 25 sqq.

Matth.
 19, 16 sqq.
 Marc.
 10, 17 sqq.
 Luc.
 18, 18 sqq.

495] G. III, 284. 496] G. I, 473. A. XII, 150. 497] A. V, 529.
 381. 498] A. II, 199. G. I, 237 (A. II, 268. X, 274. XII, 850). 499] A.
 I, 27. III, 366. 500] A. I, 22. III, 414 (conuulsa *Mac*). 501] G. I, 455. 454.
 502] A. VIII, 21 (palantisque). I, 129 (ruina). 503] A. II, 228. 504] A.
 II, 229. 125. 505] A. VII, 344 (quam *mut. in haec*). III, 712. 506] A.
 VIII, 181. 507] G. II, 468. III, 564 (florentem). 508] A. VII, 538.
 509] A. VII, 539. G. III, 133. 510] G. I, 60 *al.* A. VI, 685. 511] A. X,
 523. III, 463.

495 insepe parabile *A'* 497 Attonitis *Pbπ* plurima *Pb* plura (*in*
marg. m² ultra) π 498 His *A* 499 tristes πA denunciat *Pa* 500 ex-
 cidium *A* et *om.* πA 501 tunc *P* ritulo π inmiseriet *Pa* in-
 misceret *Pb* inmiseri *T* 502 polus *Pb* ruinas ($\sim m^2$) π 503 nouus
 πA 504 Insunuat *Pa* uidebant (*a ex u m²*) π de diuite adulscen-
 tulo π 505 Hos *PaA* Hoc *Pb* aduenit *PaA* atuentu *Pb* cum (*d m²*) π
 horrendo *Pa* moueret *Pa* moneat *Pb* maneret *T* 506 Hora *Pa* in-
 tensa *Pb* 507 studii flores ignobiles *Pb* et nobilis ortu *A* hoti *Pa*
 otii *Pbπ* 508 Quique gregis *Pb* ballantum *Pa* et quina *Pb* rediebant
Pb redicēant *A'* redibant (*d ex se*) *T* 509 menses (*a m²*) π hone-
 rabat *Pa* honorabat π inemptis *RaCh* ineptis *PπRb* inertis *A* opimis
C (supra & ineptis) V 510 Continua *T* alacres *Pb* utrisque tetendi
Pb 511 amoco *Pb*

- 'o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
 ad te confugio et supplex tua numina posco.
 omnia praecepi atque animo mecum ante peregi.
 515 eripe me his, inuicte, malis. | quid denique restat,
 quidue sequens tantos possim superare labores?
 accipe daque fidem: | mihi iussa capessere fas est.'
 atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 'o praestans animi iuuenis, | absiste precando,
 520 nec te paeniteat: | nihil o tibi amice relictum.
 hoc etiam his addam, tua si mihi certa uoluntas:
 disce, puer, | contemnere opes et te quoque dignum
 finge deo, | et quae sit poteris cognoscere uirtus.
 da dextram misero et | fratrem ne desere frater.
 525 si iungi hospitio properat, | coniunge uolentem.
 casta pudicitiam seruet domus. | en age segnes
 rumpe moras | rebusque ueni non asper egenis.'
 dixerat haec. ille | in uerbo uestigia torsit
 tristior, | ora modis adtollens pallida miris,

512] G. II, 40. 513] A. I, 666. 514] A. VI, 105. 515] A. VI, 365. II, 70 (*om. iam misero mihi*). 516] A. III, 368. 517] A. VIII, 150. I, 77. 518] A. VI, 672. 519] A. XII, 19. VIII, 403. 520] E. X, 17. A. VI, 509. 521] A. VII, 548. 522] A. XII, 435. VIII, 364. 523] A. VIII, 365. E. III, 27. 524] A. VI, 370. X, 600. 525] A. VII, 264. V, 712. 526] G. II, 524 (*seruat*). III, 42 (*segnes Ry2b*). 527] G. III, 43. A. VIII, 365. 528] A. V, 84 (XI, 132) + A. II, 152 (705. III, 238. 331. VIII, 743. X, 547). VI, 547. 529] G. III, 235 (A. I, 228). A. I, 354 (*ad-tollens c*).

512 merito] melior *Pa* nostri *Pb* 513 et *om. Pb* et . . posco (*in marg. m² nam te dare iura loquuntur A. I, 731*) π nomine *Pa* nomina *Pb* 514 percepi π precipi *A* adque *Pa* atqueue *T* ante (*m² uel m³ in spatio 5 uel 6 litt.*) *Pa* perege *A'* 515 inuictae *A'* qui *Pa* 516 Quidue *T* sequens (*ens in ras.*) *Pa* possum *A* sufferre *PbCV* 518 Adque *Pa* 519 prestant animo *Pa* animis *A* 520 penetat *Pb* o *om. A* relictum est *PbChCV* 521 tua si] tuas *Pb* 522 contempnere *Pa* dignum] duci *A* 523 et *om. A* cognoscere *P* 524 et (*s. u. m²*) π fratrem *Pa* non *Pb* nec π desere *Pa* fratre *A* 525 properat (*s supra † m²*) π coniuge *PaT* 526 pudicitia *A* 527 egentest *Pa* 528 in *om. A* uebo *T* torsit (*o ex e m¹ ut uidetur*) *P* 529 attollens π

- 530 multa gemens, seque ex oculis auertit et aufert.
 Inde ubi prima fides pelago, | tranquilla per alta 549 Marc.
 deducunt socii nauis | atque arte magistra 6, 48 sqq.
 hic alius latum funda transuerberat amnem Matth.
 alta petens, pelagoque alins trahit umida lina. 14, 22 sqq.
- 535 postquam altum tenuere rates nec iam amplius ullae
 occurrunt terrae, | crebris micat ignibus aether,
 eripiunt subito nubes caelumque diemque, 555
 consurgunt uenti et | fluctus ad sidera tollunt.
 at sociis subita gelidus formidine sanguis
- 540 dirigit: cecidere animi | cunctique repente
 pontum adspectabant flentes | — uox omnibus una —
 spemque metumque inter dubii, seu uiuere credant 560
 sine extrema pati, | leti discrimine paruo,
 qualia multa mari nautae patiuntur in alto.
- 545 ecce deus | magno misceri murmure pontum
 emissamque hiemem sensit, | cui summa potestas.
 par leuibus uentis | et fulminis ocior alis 565
 prona petit maria et pelago decurrit aperto :

530] A. XII, 886. III, 389. 531] A. III, 69. II, 203. 532] A.
 III, 71. VIII, 442 (atque *add.*). 533] G. I, 141 (atque *mut. in* hic, iam
in trans.) 534] G. I, 142. 535] A. III, 192. 536] A. III, 193 (apparent
mut. in occurrunt). I, 90. 537] A. I, 88. 538] A. V, 20 (atque *mut. in*
et). I, 103 (*fluctusque; tollit*). 539] A. III, 259. 540] A. III, 260 (di-
riguit am). I, 594 (*cunctisque*). 541] A. V, 615 (*portum*). 616. 542] A.
 I, 218. 543] A. I, 219. III, 685. 544] A. VII, 200. 545] A. V, 854. I,
 124. 546] A. I, 125. X, 100 (*summa PM2bc*). 547] A. II, 794 (VI,
 702). V, 319. 548] A. V, 212.

uu. 531—561, qui in libris extant post 548, huc transtuli editionem
 Romanam secutus; in C hoc loco leguntur uu. 531—544, qui post 548 cum
 ceteris repetuntur; in V desunt uu. 562—579 531 hubi T (h eras.) alto P
 532 naues πA 533 iam uerberat π omnem A' 534 om. A alios P
 535 Post (om. quam) A 537 Eripuunt A 539 socii T subito^a (a
 m²) π 540 fort. derigit, cf. 270 541 aspectabant P flectentes (a
 eras.) A' 542 dubiis euiuere A credant^u (u m²) P 543 læti PA
 læti π discrimine P post 544 de saluatore π 545 Ecce P mur-
 more T 546 hiem π hieme A 547 fluminis A ocio salis P

- nec longo distat cursu | praeunte carina.
 550 agnoscunt longe regem | dextramque potentem
 nudati socii | et magno clamore salutant.
 postquam altos tetigit fluctus et ad aequora uenit, 570
 id uero horrendum ac uisu mirabile ferri:
 subsidunt undae, | remo ut luctamen abesset,
 555 collectasque fugat nubes | graditurque per aequor
 iam medium necdum fluctu latera ardua tinxit.
 at media socios incedens naue per ipsos 575
 ipse gubernaculo rector subit, ipse magister.
 intremuit malus, | gemuit sub pondere cumba,
 560 uela cadunt, | puppique deus consedit in alta:
 et tandem laeti notae aduertuntur harenae. 579
 Tunc etiam | tardi costas agitator aselli 581 *Matth.*
 insedit nimbo effulgens: | cui plurima circum *21, 7 sqq*
 matres atque uiri, pueri | uelamina nota *Marc.*
 565 subiciunt | funemque manu contingere gaudent. *11, 7 sqq*
 iamque propinquabant portis | templumque uetustum 585 *Luc.*
 antiqua e cedro | centum sublime columnis *19, 35 sqq*

549] A. III, 116 (*distant*). V, 186. 550] A. X, 224 (*agnoscunt bc*).
 VII, 234. 551] A. III, 282. V, 207 + III, 524 (XII, 257). 552] A. III,
 662. 553] A. VII, 78. 554] A. V, 820. VIII, 89. 555] A. I, 143. III,
 664. 556] A. III, 665 (*fluctu Py1*). 557] A. V, 188. 558] A. V, 176.
 559] A. V, 505. VI, 413. 560] A. III, 207. V, 841. 561] A. V, 34.
 562] A. II, 246. G. I, 273. 563] A. II, 616 (*nimbo MPyabc*). V, 250 (*quam*
mut. in cui). 564] G. III, 475 + 476. A. VI, 221. 565] A. II, 236. 239.
 566] A. XI, 621. II, 713. 567] A. VII, 178. 170.

549 *distant* π 550 *Agnuscit P* rege dextraque petentem *A* 551 *ma-*
gnum P 552 *ad om. P* 553 *hac uisum . . ferre P* *post 554* *ubi*
uentum corripiunt π 556 *tinxit T* 557 *Ad A* 558 *Ecce ChV*
gubernaculo (u m²) P 559 *Intremuit malus (m² in marg. Intremuere*
uiri) π gemit T cymba π 560 Uel A inabalto P 561 nautae
PCVA arenae P π post 561 (530) ubi dñs super pullum asinae sedit π
562 agitatur PT agitatur (o m²) π 563 effulsit P etfulgens A (sic
Mediceus) 564 uota (u m²) orbi P 566 portis (r in ras.) A
567 Antiquae P Antiquae A Antiqua π (omnes e om.) caedro P π
sublimae P

- ingreditur | magna medius comitante caterua.
horrendum siluis | hoc illis curia templum,
570 hae sacrae sedes, | miro quod honore colebant.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo, 540 Matth.
horrescit uisu subito | insonuitque flagello 21, 12 sq.
significatque manu et magno simul | intonat ore: Marc.
'quae scelerum facies, | quaeue aera micantia cerno 11, 15 sq.
575 Caesaris et nomen? | quae mentem insania mutat? Luc.
hae nobis propriae sedes, | hic tempore certo 19, 45 sq.
perpetuis soliti patrum considerare mensis. 545
obstipuere animis | gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor, | mensasque metu liquere priores.
580 Deuexo interea propior fit Uesper Olympo. Matth.
tum uictu reuocant uires fusique per herbam 26, 20 sqq.
et dapibus mensas onerant et pocula ponunt. Marc.
postquam prima quies epulis mensaeque remotae, 14, 17 sqq.
ipse inter primos | genitori instaurat honores, Luc.
585 suspiciens caelum. | tum facta silentia linguis. 22, 14 sqq.

568] A. VI, 157 (856). V, 76. 569] A. VII, 172. 174. 570] A. VII,
175 (sacrae *bχ*). III, 458 (colebat). 571] A. I, 453. 572] A. VI, 710.
V, 579. 573] A. XII, 692. VI, 607. 574] A. VI, 560. II, 734 (atque *mut.*
in quaeue). 575] G. III, 47. A. III, 595. 576] A. III, 167. G. III, 100
(hinc, *om. caeli*). 577] A. VII, 176 (patres). 578] A. VIII, 530 (VIII,
123). II, 120 (XII, 447). 579] A. II, 121 (XII, 448). III, 213. 580] A.
VIII, 280. 581] A. I, 214. 582] A. I, 706 (qui *mut. in et*; onerent
. . ponant). 583] A. I, 723. 584] A. II, 479 (VII, 783. XII, 579). V, 94.
585] A. XII, 196. XI, 241.

^{In}
568 Adgreditur (In m^2) *P* Aggreditur *ChC* ubi $dñs$ e templo uen-
dentes et ementes effugat π 569 illis (s *exp. m^2*) π cura *T* 570 Haec *A*
colebant (n *exp. m^2*) π 571 fort. iamque dum *om. A* 572 insonuit-
quae *P* (et sic saepius, quae iam non enotabo) 574 quae (*om. ue*) *P*
atque π 575 quae tanta (*in marg. m^2* mentem) π 576 sedis . . tempore *P*
577 patres *Ra* considere *P* 578 gelidus (*om. que*) *A* preima *A* 579 lin-
quere *PT* 580 Deuexo . . olympo (*in marg. m^2* Sol ruit interea et montes
umbrantur opacae *A. III, 508*) π ; *idem u.* Sol . . opaci *in Rb ante u.* 580
legitur Deuexu *P* olimpo *A* 581 Dum *P* Tum^{nc} (*nc m^2*) π
Tunc *A* erbam *P* 582 in mensas *T* honerant (h *eras.*) π de mi-
rabilibus π 583 de cena $dñi$ π *in marg.* 584 genitor *PA*

dat manibus fruges | dulcesque a fontibus undas
impleuitque mero pateram | ritusque sacrorum
edocet inmiscetque preces | ac talia fatur:
'audite, o proceres,' ait 'et spes discite uestras.

590 nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit,
promissisque patris | uestra' inquit 'munera uobis
certa manent, pueri, et palmam mouet ordine nemo.
et lux cum primum terris se crastina reddet,

595 dum paci medium se offert | de corpore nostro.
iamque dies, nisi fallor, adest. | secludite curas.
mecum erit iste labor, | nec me sententia fallit:
unum pro multis dabitur caput.' | haec ita fatus
conticuit | seramque dedit per membra quietem.

600 Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
iamque sacerdotes | late loca questibus implent
cum populo patribus | ferturque per agmina murmur.
quod genus hoc hominum, quaeue hunc tam barbara morem
permittit patria? | poenas cum sanguine poscunt
605 undique collecti | et magno clamore secuntur

586] A. XII, 173 (dant fruges manibus). G. II, 243 (undae). 587] A. I, 729. XII, 836. 588] A. X, 152 + 153. III, 485 (V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. XII, 228). 589] A. III, 103. 590] A. V, 305. 591] A. V, 863. 348. 592] A. V, 349. 593] A. VIII, 170. 594] A. V, 814. VIII, 386 (exiciumque b). 595] A. VII, 536. G. II, 23 (A. XII, 421) + G. I, 491 *al.* 596] A. V, 49. I, 562. 597] A. III, 115. X, 608 (*te*). 598] A. V, 815. X, 594. 599] A. III, 718 (VI, 54). VIII, 30. 600] A. III, 129. 601] A. VIII, 281 G. III, 515 (implet). 602] A. VIII, 679 (patribus populoque). XII, 239 (*serpitque*). 603] A. I, 539. 604] A. I, 540. II, 72. 605] A. II, 414. X, 799 (et *add.*, secuntur *PR*).

587 Inplebitque *A* sacrarum *A* 588 immiscetque π praeces *PT*
hac *P* 589 o] hoc *P* proceres (o *in ras. ex e*) *A'* ait *om.* πRa spes
iam πRa 590 danatus (o m^2) π 591 Promissisque (sis *ex sum* m^2) *P*
Promissisque π inquit *PA* uobis (*in marg.* m^2 uestra) π 592 in-
mouet *P* de iuda traditore π 593 reddit *P* 594 exiciumque *P* ex-
cidiumque (*in marg.* m^2 exitiumque) π 596 Namque *P* 598 fatur *A'*
600 reliquit *P* 601 inplet *T* 602 populum *P* patribusque *A* feretur-
que *P* ruit perque augmina *A* serpitque π 603 queque *P* barba *A*
604 sanguina *P* 605 sequuntur π

Matth. 26, 5
Marc. 14, 5
Luc. 22, 21

Matth.
27, 12 sqq
Marc.
15, 1 sqq
Luc.
23, 10 sqq

insontem, | saeuitque animis ignobile uulgus.

- Sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
cum subito | acciri omnes, populusque patresque,
exposcunt farique iubent, | quo sanguine cretus
610 quidue petat quidue ipse ferat. | praeclara tuentis
facta uiri mixtus dolor et | stupor arguet inertis —
nescia mens hominum —, | certantque inludere capto.
tum uero | raptis concurrunt undique telis.
tollitur in caelum clamor | cunctique repente
615 corripuere sacram effigiem manibusque cruentis
ingentem quercum decisis undique ramis
constituunt | spirisque ligant ingentibus ipsum,
tendebantque manus | pedibus per mutua nexis —
triste ministerium —, | sequitur quos cetera pubes,
620 ausi omnes inmane nefas ausoque potiti.
ille autem inpauidus | 'quo uincola nectitis?' inquit.
'tantane uos generis tenuit fiducia uestri?
post mihi non simili poena commissa luetis.'
taliam perstabat memorans fixusque manebat.

Matth. 26, 67;
27, 29. Marc.
15, 19 sq.

Luc. 23, 33
Ioann. 19, 18

606] A. II, 84. I, 149. 607] A. VIII, 97. 608] A. I, 509 (535. III, 590). VIII, 192. 609] A. VIII, 193 + XI, 240 (que *add.*, iubet). II, 74 (III, 608). 610] A. X, 150. 397. 611] A. X, 398. G. III, 523 (arguet *PRγ*). 612] A. X, 501. II, 64. 613] A. VII, 519. 520. 614] A. XII, 462. I, 594 (cunctisque). 615] A. II, 167. 616] A. XI, 5. 617] A. VI, 217. II, 217 (et iam *mut. in ipsum, cf. E. I, 9 al.*). 618] A. VI, 314. VII, 66. 619] A. VI, 223. V, 74. 620] A. VI, 624 (inmane *c.*). 621] A. X, 717. E. VI, 23. 622] A. I, 132. 623] A. I, 136. 624] A. II, 650.

606 Insontem (e m^3 ex u uel o) P saeuitque P saeuit (om. que) π
sexta hora π Sexta hora diei ducitur ad crucem (crucifigendum V) C (in
marg.) V 608 populusque ChC populosque cet. patres (om. que) A
609 que sanguine P 610 preclare P tuentes P et (in *marg.* m^2 iu-
uentus) π 611 mixtus (x m^1 uel m^2) P pudor πA (A. X, 398) urget π
(fort. in codice, quem descripsit librarius, fuit unget, quod habet Ra,
unguit Rb) urgent A inertes $\pi A'$ 613 aptis P 614 in caelum] undi-
que A eruentis repente (repente s. u. m^2 uel m^3) P de cruce dñi π
616 succisis A 617 Corripiunt (in *marg.* m^2 Constituunt) π spinisque A
619 quos] p' (i. e. pos, post) A', om. T postera T 620 immanem P potiti* T
621 nectitis (in tenditis *mut. m^2 uel m^3*) P tenditis A inquit PA
622 tenuit generis π 623 mihi non (in *marg.* m^1) π 624 prestabat PA

- 625 Interea magno misceri murmure caelum
incipit | et rebus nox abstulit atra colorem
impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
terra tremat, fugere ferae et mortalia corda
per gentes humilis strauit pauor: | inde repente
630 dat tellus gemitum et | caelum tonat omne fragore.
extemplo | commotae Erebi de sedibus imis
umbrae ibant tenues. | tellus quoque et aequora ponti
signa dabant: | sistunt amnes terraeque dehiscunt.
quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
635 Tartara | et umbrosae penitus patuere cauernae.
sol quoque et exoriens | — cuncti se scire fatentur —
tum caput obscura nitidum ferrugine textit.
Diffugiunt comites et nocte teguntur opaca
multaque dura suo tristi cum corde | uolutant.
640 quid faciant? | haerent infixi pectore uultus
uerbaque, nec placidam membris dat cura quietem.
tum senior tales referebat pectore uoces
multa putans: | 'ubi nunc nobis deus ille magister?
quem sequimur? quoue ire iubes, ubi ponere sedes?

Matth. 27
51 sqq
Luc. 23, 4

Matth. 26
Marc. 14,

625] A. IIII, 160. 626] A. IIII, 161. A. VI, 272. 627] G. I, 468.
628] G. I, 330. 629] G. I, 331. A. VIII, 238. 630] A. VIII, 709. 541.
631] A. I, 92 *al.* G. IIII, 471. 632] G. IIII, 472. I, 469. 633] G. I, 471.
479. 634] G. IIII, 481. 635] G. IIII, 482. A. VIII, 242. 636] G. I, 438.
A. XI, 344. 637] G. I, 467 (*cum*). 638] A. IIII, 123 (*diffugient . .*
tegentur). 639] A. VIII, 522 + I, 725 (V, 149. X, 98). 640] E. III, 16
(*domini om.*). A. IIII, 4. 641] A. IIII, 5. 642] A. V, 409. 643] A. VI,
332. V, 391. 644] A. III, 88.

625 *murmure P* 626 *abstulit P* 627 *Impiaque T* 628 *fugere P*
fugere A' fere (*s. u.*) *A'* corda quiescunt π 629 *humiles P* π re-
pente *P* 630 *sonitum A* fragore *P* fragore (*in marg. m² tumultu*) π
631 *Extemplum P* *Extemplo A'* commoti animi de *A* turbatae π
632 *aequore P* Umbrae ibant sistunt amnes terraeque (*terraeque in T del.*
m²) et aequora ponti *A' et T* (*in quo deest u. 633*) 634 *Atque π* ultima *A*
laeti πA 635 *pauere T* 636 *et om. A* cunctis (*se om.*) *P* cum se *A'*
eun se T 637 *Tum^{nc} (nc m²) π* hic desinit *A'* 639 *Multaque* (*idem*
supra e m²) *P* triste *P* 640 *herent* (*re s. u. m²*) *P* 641 *placida men-*
bris T *curam P* *petrus π* 644 *quo^{ue} irae* (*ue s. u. m²*) *P* *sedem T*

645 o dolor atque decus, | tantarum gloria rerum!
iam iam nulla mora est: | et nos rape in omnia tecum —
oramus — | teque aspectu ne subtrahe nostro.

Hos inter motus | media inter talia uerba
tertia lux gelidam caelo dimouerat umbram:

650 iamque pedem referens | superas ueniebat ad auras,
cum subito ante oculos | ingenti mole sepulchrum,
corpus ubi exanime positum, | — nec claustra nec ipsi
custodes sufferre ualent' — | auulsaque saxis
saxa uident, | laxis laterum conpagibus artis.

Marc. 16, 4
Luc. 24, 2
Ioann. 20, 1
Matth. 23, 2

655 fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.

Ecce autem primi | uolucrum sub culmine cantus:

ingreditur linquens antrum, | spoliisque superbus
ibat ouans, | pulsuque pedum tremit excita tellus,
660 uulneraque illa gerens | foribus sese intulit altis.
atque hic ingentem comitum adfluxisse nouorum
inuenit admirans numerum | cunctisque repente
inprouisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum.
uicit iter durum pietas | et uiuida uirtus.

Ioann. 20, 19
Luc.
24, 33 sqq.

665 praecipites uigilate, uiri; | timor omnis abesto.

645] A. X, 507. IIII, 232 (272). 646] A. II, 701. 675. 647] A. I,
525. VI, 465. 648] A. XI, 225. XII, 318. 649] A. XI, 210. 650] G.
IIII, 485. 486. 651] A. I, 509 (535. III, 590) + A. I, 114 (II, 270). VI, 232.
652] A. XI, 30 (exanime *M*). II, 491. 653] A. II, 492. 608 (auulsaque $\gamma 2abc$).
654] A. II, 609 (uidens). I, 122 + 293. 655] A. VIIII, 752. 656] A. II,
755. 657] A. VI, 255. VIII, 456. 658] A. VI, 157. VIII, 202. 659] A.
VI, 589. XII, 445. 660] A. II, 278. XI, 36. 661] A. II, 796. 662] A.
II, 797 (inuenio). I, 594. 663] A. I, 595. 664] A. VI, 688. V, 754 (set;
om. bello). 665] A. IIII, 573. XI, 14.

645 decus . . tanta sum *P* 646 tecum *P* 647 subtrahes *P* 648 mo-
tos *P* 649 gelidam caelo π umbram (*m ex s m*²) *P* 651 saepulchrum π
652 exanime $\pi ChCV$ examine *Rb* exanima *T* examem (*m*³ exanimis, *siq*
Ra) *P* 653 sufferre *P* 654 uidens *T* compagibus *P* artis (*in marg.*
*m*² altis) π *u.* 655 ante 650 collocandus esse uidetur 655 concusa *P*
Explicit cento probe *T* (*qui in hoc uersu desinit*) 656 animum *P*
657 uoluchrum *P* 658 superbum (*s supra m m*²) π 660 floribus *P*
ante. 662 ubi dñs apparuit discipulis π 662 ad (*m*² ac) mirans *P*
665 Praecipites (*e alt. ex i m*² uel *m*³) *P* uigilate . . omnes *P*

- hi nostri reditus expectatique triumphī,
 haec mea magna fides. | o terque quaterque beati,
 quae uobis, quae digna, uiri, pro laudibus istis
 praemia posse rear solui, | quae dona parari?
 670 accipite ergo animis: | quae uos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem uos ubere laeto
 accipiet. | reuocate animum maestumque timorem
 mittite | et uosmet rebus seruate secundis.
 quod super est, laeti benē gestis ordine rebus
 675 pacem orate manu, | pacem laudate sedentes
 magnanimi; | pacis solum inuiolabile pignus.
 et simul his dictis faciem ostendebat et | ora,
 ora n unusque ambas populataque | pectora ferro:
 immiscentque manus manibus | gaudentque tuentes.
 680 nec uidisse semel satis est: iuuat usque morari
 et conferre gradum | et dextrae coniungere dextram.
 His demum exactis | spirantes dimouet auras:
 aëra per tenerum | caeloque inuectus aperto

666] A. XI, 54. 667] A. XI, 55. I, 94. 668] A. VIII, 252. 669] A. VIII, 253. E. VI, 79 (pararit). 670] A. III, 250. 94. 671] A. III, 95. 672] A. III, 96. I, 202. 673] A. I, 203. 207. 674] A. VIII, 157 (corpora *mut. in ordine, cf. A. III, 548*). 675] A. X, 80 (orare). XI, 460. 676] A. VI, 649 (XII, 144. 878). XI, 363. 677] A. V, 357 (ostentabat *M*, de *eras.*) + VI, 495. 678] A. VI, 496 + I, 355. 679] A. V, 429 (Immiscentque *Rc*). 575. 680] A. VI, 487. 681] A. VI, 488. VIII, 164. 682] A. VI, 637. VIII, 645 (spirantes *M2*). 683] A. VIII, 699. I, 155.

666 Hii π excecaticuae (*m² exspectatique*) *P* triumphi π 667 fidis π
 669 rear (rear *corr. m¹ uel m²*) *P* quo *P* dona (*m² in marg. digna*) π
 670 uos ad *P* 671 tullit *P* 672 animum *Pm¹* animos *Pm²π* 673 Mittite
 (ti s. u. *m²*) π seruatę *P* dñs dix discip̄l pacem meã do uobis π
 676 Magnanima . . inuiolabile *P* 677 ostentabat π 678 manusque (que
del. m²) *P* pectora π (*in marg. m² tempora*) *RaChV* tempore *P* tem-
 pora *C* tēora *Rb* 679 Immiscentuae (a *eras.*) *P* Immiscentque π In-
 miscentque *Rb*. manum (*m² manus*) *P* gaudetque *P* gaudetque tuendo
 (*in marg. m² gaudentque tuentes*) π 680 Nec *P* 681 coniungerę *P*
 coniungere (*in marg. m² contingere*) π ubi dñs ostendit thomae loca
 clauorum π *in marg.* de ascensu dñi π 682 demouit *P* demouet (*in*
ex u) π 683 celumque *P*

mortales uisus medio in sermone reliquit:
 685 atque illum | solio stellantis regia caeli
 accipit | aeternumque tenet per saecula nomen.
 ex illo celebratus honos, laetique minores
 seruauere diem | tot iam labentibus annis.
 I decus, i, nostrum, | tantarum gloria rerum,
 690 et nos et tua dexter adi pede sacra secundo
 annua, quae differre nefas. celebrate fauentes
 hunc, socii, morem sacrorum: hunc ipse teneto,
 o' dulcis coniunx, | et si pietate meremur,
 hac casti maneant in religione nepotes.

⟨POMPONID⟩ UERSUS AD GRATIAM DOMINI.

INDUCIT DUAS PERSONAS MELIBOEUUM ET TITYRUM.

MEL. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi,
 nescio qua praeter solitum dulcedine laetus,
 fortunate senex! hic inter flumina nota

684] A. IIII, 277 (in *add.*). 685] G. I, 203 (A. I, 227). A. VII, 210.
 686] A. VII, 211. VI, 235. 687] A. VIII, 268. 688] A. VIII, 269. II, 14.
 689] A. VI, 546. IIII, 232 (272). 690] A. VIII, 302. 691] A. VIII, 173.
 692] A. III, 408. 693] A II, 777. 690. 694] A. III, 409.

684 me diu (*corr. m³*) P in (*add. m²*) π relinquit P post hunc u.
legitur in CV: Infert se septus (sceptus V) nebula mirabile dictu A. I, 439
 685 stellantis RaRbChC stellantia V stelantes (m² stillantes) P stel-
 lantes (i m²) π 686 Accepit (*corr. m²*) P 687 cleratus honos (m³ ser-
 uatus honus) P seruatus honus (m² in *margin.* celebratus honus) π post
 u. 689 *add. RbCV*: Semper honos nomenque tuum laudesque (laudesque
 tuae nomenque V) manebunt A. I, 609 690 tu dextr^e di (e et a m²) π
 691 differre P 692 ipsa πRaC 693 coniunx Pπ 694 Haec casta (*corr.*
 m²) P regione P religione (i *pr. ex* e m²) π Explicit carmen Probae
 illus tris matronae. uirgilianis | uersiculis comptatum. Ch

1] E. I, 1. 2] G. I, 412 (laeti). 3] E. I, 51.

π: *Palatinus* 1753 f. 69^r, B: *Bursian* MOELIBOEUUM π

- et fontis sacros | deductos dicere uersus
 5 et cantare paras | diuino carmine, pastor,
 formonsi pecoris custos, formonsior ipse.
- TIT. Non incerta cano | uatum praedicta priorum.
 an quicquam nobis tali sit munere maius?
 o Meliboee, deus haec nobis otia fecit.
- 10 namque erit ille mihi semper deus | atque hominum rex,
 omnipotens genitor, | rerum cui summa potestas,
 quem qui scire uelit, | diuinum aspiret amorem.
 haut ignota loquor, | totum quae sparsa per orbem.
 ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
- 15 intonsi montes, ipsae iam carmina rupes,
 ipsa sonant arbusta; | deum namque ire per omnes
 terrasque tractusque maris caelumque profundum
 ne dubita — nam uera uides —, | qui foedere certo
 aeternis regit imperiis | et temperat iras.
- 20 ni faciat, maria ac terras | nox incubat atra.
- MEL. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!
 namque, fatebor enim, | genus a quo principe nostrum,
 audierat | Stimicon: laudauit carmina nobis.
 sis felix! | nam te maioribus ire per altum
- 25 auspiciis manifesta fides | pro laudibus istis.
- TIT. Accipe daque fidem: | neque est ignobile carmen.

4] E. I, 52. VI, 5 (*deductum*) + V, 2. 5] E. VII, 5 (*pares*). VI, 67.
 6] E. V, 44. 7] A. VIII, 49 (*Haut in Non mut.*). IIII, 464 (*priorum FPγabc*).
 8] E. V, 53. 9] E. I, 6 (*nobis haec*). 10] E. I, 7. A. I, 65 (II, 648. X, 2.
 743). 11] A. X, 668. 100 (*summa PM2bc*). 12] G. II, 105. A. VIII, 373
 (*adspirat*). 13] A. II, 91. I, 602 (*magnum, cf. E. III, 41. VIII, 9. A. I, 457*).
 14] E. V, 62. 15] E. V, 63. 16] E. V, 64. G. IIII, 221. 17] G. IIII,
 222 (*cf. E. IIII, 51*). 18] A. III, 316. I, 62. 19] A. I, 230 (*regis*). I, 57.
 20] A. I, 58. 89. 21] G. II, 490. 22] E. I, 31 (*cf. Catal. XI, 11*). A. III,
 168. 23] A. I, 20. E. V, 55. 24] A. I, 330. III, 374. 25] A. III, 375. X,
 825. 26] A. VIII, 150. E. VIII, 38.

4 diductus π *corr. B* 5 paras *B* pares π 6 pecoris *B* pecori π
 7 de prophetis et Tyt (*sic ubique in marg.*) π 9 meliboe π 13 totum
 quae ego totumque π 19 aeternisq; (q; *eras*.) π 20 incu*bat (m *eras*.)
 π, *fort. incubet* 21 De domino dicit *in marg.* π 23 stimi conlaudabit
 π *corr. B* 26 neque *B* nec qui π

maior agit deus atque opera ad maiora remittit.
 unus qui nobis cunctando restituit rem,
 ille operum custos, | hominum rerumque repertor,
 30 quo sine nil altum mens inchoat, | ipse uolutat
 quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
 his etenim signis atque haec exempla secuti
 esse animas partem diuinæ mentis et haustus
 aetherios dixere, | quia sit diuinitus illis
 35 ingenium. | quamuis angusti terminus aeu
 terrenique hebetant artus moribundaque membra,
 at genus immortale manet: | ne quaere doceri.
 igneus est ollis uigor et caelestis origo,
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 40 has omnis, ubi mille rotam uoluere per annos,
 tempora dinumerans | deus euocat agmine magno.
 reddunt se totidem facies | terraeque dehiscunt.
 sed reuocare gradum superasque euadere ad auras,
 hoc uirtutis opus, | terras temptare repostas
 45 sideream in sedem | atque alto succedere caelo.
 MEL. Tityre, | tamne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
 sublimis animas iterumque ad tarda reuerti
 corpora? | nos alia ex aliis in fata uocamur?
 immortalis ego? | pertemptant gaudia pectus,
 50 si modo quod memoras factum | contingere possit.

27] A. XII, 429. 28] A. VI, 846 (restituis). 29] G. III, 215. A.
 XII, 829. 30] G. III, 42 (te *mut. in* quo). A. XII, 843. 31] G. III,
 393. 32] G. III, 219 (quidam *mut. in* etenim). 33] G. III, 220 (api-
 bus *mut. in* animas). 34] G. III, 221. I, 415. 35] G. I. 416. III, 206.
 36] A. VI, 732. 37] G. III, 208. A. VI, 614. 38] A. VI, 730. 39] A.
 III, 385. 40] A. VI, 748. 41] A. VI, 691. 749. 42] A. VIII, 122. G.
 I, 479. 43] A. VI, 128. 44] A. X, 469. III, 364. 45] A. X, 3. G. III,
 227. 46] E. I, 1 (VIII, 23). A. VI, 719 (*anne*). 47] A. VI, 720. 48] A.
 VI, 721. III, 494. 49] A. XII, 882. I, 502. 50] A. III, 109. I, 413
 (posset).

32 De hominibus dicit *in marg.* π 33 austus π 34 Aethereos π,
fort. dixere aetherios 38 De inferis dicit *in marg.* π 39 anima seduxerit
ego animas eduxerit π 44 De superis *in marg.* π 46 iamne *Petschenig*
 47 De resurrectione *in marg.* π 48 Corpore^a π

- TIT. Ne dubita | nulla fati quod lege tenetur:
 crede deo — nam uera uides — , | sine posse parentem.
 quam minime re<ris> | fato prudentia maior.
- MEL. Credo equidem, nec uana fides; | quis talia demens
 55 abnuat? | et me uictusque uolensque remitto:
 stultus ego | paruis componere magna solebam;
 nec mea iam mutata loco sententia cedit.
 unum oro: | doceas iter, et sacra ostia pandas,
 quidue sequens tantos possim superare labores.
- <TIT.> 60 Dicam equidem nec te suspensum, nate, tenebo,
 et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem.
 'aude, hospes, contemnere opes: | uia prima salutis.
 intemerata fides | et mens sibi conscia recti
 praemia digna ferunt. | freti pietate per ignem
 65 inuenere uiam: | requies ea certa laborum.
 inuitant croceis halantes floribus horti
 fortunatorum nemorum sedesque beatae
 semper erunt, | quorum melior sententia menti:
 his locus urbis erit, | diuini gloria ruris.
 70 nam qui diuitiis soli incubuere repertis,
 distulit in seram commissa piacula mortem,

51] A. III, 316. XII, 819. 52] A. V, 467 (*cede*) + III, 316. VIII, 90.
 53] A. VI, 97 (*quam Seruii Aen. VIII, 131 Guelf.*). G. I, 416. 54] A.
 III, 12. 107. 55] A. III, 108. XII, 833. 56] E. I, 20. 23. 57] A. VIII,
 220. 58] A. VI, 106. 109. 59] A. III, 368. 60] A. VI, 722. 61] A.
 III, 459. 62] A. VIII, 364. VI, 96. 63] A. II, 143. I, 604. 64] A. I,
 605 (*ferant*). XI, 787. 65] A. VII, 297. III, 393. 66] G. III, 109 (*in-*
uitent). 67] A. VI, 639 (*beatas*). 68] G. III, 69. A. II, 35. 69] A. III,
 393 (*is*). G. I, 168. 70] A. VI, 610 (*aut mut. in nam*). 71] A. VI, 569.

53 Quam minime refato (*spatium circiter quattuor litt.*) prudentia
 maior π , quod minime ris *B*, quam (*sed fortasse praestat qua*) minime
 ris *ego* 55 *post* uictusque *spatium trium litterarum in* π remi^to π
 56 componere π magna *B* magno π 57 caedit π 58 hostia π 60 Tit.
om. π de bono (*sic*) conuersatione in saeculo *in marg.* π 61 quo quem-
 que *B* quocumque π 62 contemp^{ne}ore π 66 De paradiso dicit *in marg.* π
 alantes π 70 De gehenna dicit *in marg.* π repertis *B* reperti π

ausi omnes immane nefas ausoque potiti
urgentur poenis. | quam uellent aethere in alto
omnia | et superas caeli uenisse sub auras.'

- EL. 75 Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
non opis est nostrae: | nomen tollemus ad astra,
Tityre. | discussae umbrae et lux reddita menti.
T.) Non haec humanis opibus, non arte magistra
proueniunt: | quae sit poteris cognoscere uirtus.
80 ni refugis, | prima repetens ab origine pergam.
EL. Immo age et a prima die, hospes, origine nobis;
accipio agnoscoque libens ut uerba parentis.
T. Accipe: | prisca fides facto, sed fama perennis.
nunc canere incipiam, | quoniam conuenimus ambo
85 montibus in nostris: | referunt ad sidera ualles.
'magnus ab integro saeculorum nascitur ordo;
maius opus moueo: | laudes et facta parentis.
nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aethra
siderea polus, | et nox obscura tenebat.
90 tum pater omnipotens | rebus iam luce retectis
aëra dimouit tenebrosum et dispulit umbras.
principio caelum et terras | solemque cadentem
lucentemque globum lunae | camposque liquentes,
noctis iter, | stellis numeros et nomina fecit:

72] A. VI, 624. 73] A. VI, 561. 436. 74] E. VI, 34 *al.* A. VII, 768.
75] E. V, 81. 76] A. I, 601. E. V, 51 (*tuum mut. in nomen, cf. A. VII,*
272). 77] E. I, 1 (VIII, 23). A. XII, 669. 78] A. XII, 427. 79] A.
XII, 428. E. III, 27. 80] G. I, 177. A. I, 372. 81] A. I, 753. 82] A.
VIII, 155. 83] A. II, 65 (III, 486. VI, 136. VIII, 150). VIII, 79. 84] G.
I, 5 (*hinc*). E. V, 1. 85] E. V, 8. VI, 84. 86] E. III, 5. 87] A. VII, 45. E.
III, 26. 88] A. III, 585. 89] A. III, 586. III, 461 (*et add.; cum terras*
om.; teneret, cf. III, 587. V, 721). 90] G. II, 325 (A. VII, 770. X, 100).
A. VIII, 461. 91] A. V, 839. 92] A. VI, 724 (*ac mut. in et; terras*
F2GM). III, 480. 93] A. VI, 725. 724. 94] A. X, 162. G. I, 137.

73 uellens π 77 Tyt. *ante hunc u. habet, om. ante u.* 78 π 83 facto
B facta π 87 maius B Maris π 88 aethra B aether π 90 De
deo dicit *in marg.* π luce retectis B luce rectis π 92 De principio
dicit *in marg.* π

- 95 unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
 et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
 et medium luci atque umbris iam diuidit orbem
 temporibusque parem diuersis quattuor annum.
 nec torpere graui passus sua regna ueterno
 100 mouit agros curis acuens mortalia corda,
 ut uarias usus meditando extunderet artes.
 hic genus indocile ac dispersum montibus altis
 composuit legemque dedit, | ditione tenebat.
 hinc populum late regem aeuoque superbum
 105 uenturum excidio | docuit post exitus ingens
 uictor ab Aurorae populis et litore rubro.
 tunc uictu reuocant uires, | caelestia dona,
 deterior donec paulatim ac decolor aetas
 et belli rabies et amor successit habendi.
 110 regnorum inmemores turpique cupidine capti.
 tunc uariae inludunt pestes. | malus abstulit error
 Aegyptum uiresque Orientis: | miranda uidentur
 omnigenumque deum monstra et latrator Anubis.
 quid delubra iuuant | simulacraque luce carentum?
 115 non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget; | cum uestra dies uoluentibus annis
 uerba redarguerit, | poena commissa luetis.
 quin potius pacem aeternam | et numinis (aram)

95] A. VI, 728 (*inde*). 96] A. VI, 729. 97] G. I, 209. 98] G. I, 258. 99] G. I, 124. 100] G. I, 123. 101] G. I, 133. 102] A. VIII, 321 (*is mut. in hic*). 103] A. VIII, 322 (*legesque*). I, 622. 104] A. I, 21 (*belloque*). 105] A. I, 22. V, 523. 106] A. VIII, 686. 107] A. I, 214 (*tum*). G. III, 1. 108] A. VIII, 326. 109] A. VIII, 327. 110] A. III, 194 (*captos*). 111] G. I, 181 (*tum . . inludant*). E. VIII, 41. 112] A. VIII, 687. I, 494. 113] A. VIII, 698. 114] A. III, 66. G. III, 472. 115] A. II, 521. 116] A. II, 522. XI, 687 (*qui mut. in cum*) † I, 234. 117] A. XI, 688. I, 136. 118] A. III, 99. VIII, 186 (*hanc mut. in et; tanti om.*).

95 *inde B* 97 orbem (*em ex is*) π 102 hic ego Nec π hinc B
 112 fort. mira; cf. p. 562 113 monstra B monstrat π 118 et numinis
 aram ego et tanti muneris (*post muneris spatium trium quattuorue litterarum, tum sequitur cuncti*) π

- cuncti obtestemur? | haec ara tuebitur omnis.
- 120 his actis aliud genitor secum ipse uolutat,
quo uitam dedit aeternam, quo mortis adempta est
condicio, | et caelo tandem miseratus ab alto est.
respicit humanos | pietas antiqua labores
exitiis positura modum, | responsa dabantur
- 125 fida satis: manifesta fides | secreta parentis.
ipse haec fert <caelo> celeris mandata per auras
interpres | † monitum spirantemque adfore uerbis,
seraque terrifici cecinerunt omina uates;
namque fore inlustrem dictis factisque canebant.
- 130 o quam te memorem, uirgo? | cui mentem animumque
semine ab aethereo | superis concessit ab oris
omnipotens.’

⟨DE UERBI INCARNATIONE.⟩

Omnipotens genitor | tandem miseratus ab alto,
postquam cuncta dedit caelo constare sereno,
omnibus in terris | diuinum aspirat amorem

119] A. XI, 358 (ipsum *mut. in* cuncti; *cf.* V, 70. XI, 801). II, 523.
120] A. XII, 843. 121] A. XII, 879 (cur mortis *mut. in* quo mortis).
122] A. XII, 880. V, 727. 123] A. V, 689. 688. 124] A. VII, 129. II, 376.
125] A. II, 377 + 309 (III, 375). II, 299. 126] A. III, 270 (ferre iubet *in*
fert caelo *mut.*). 127] A. III, 378. VIII, 304 + X, 547 (uerbo). 128] A.
V, 524. 129] A. VII, 79 (fama fatisque *mut. in* dictis factisque). 130] A.
I, 327. VI, 11. 131] A. VII, 281. II, 91. 132] A. X, 615 (668, XI, 790).

119 tuebitur *B* tuebimur π 121 aeternam dedit π 124 dabuntur π
126 haec manifesta fides π ; *adparet* manifesta fides *ex uersu antecedenti*
illatum esse; fert <caelo> *ego scripsi* 127 interpreas π monitum π *cor-*
ruptum; *fort.* genitum spirantemque *ego* spirantumque π 128 omina *B*
omnia π 129 canebant *B* canebat π 130 De maria dicit *in marg.* π
quam te (m te *in ras.*) π

1] A. X, 668. V, 727 (alto est). 2] A. III, 518 (*uidet*). 3] A. I,
756 (*in add.*, *errantem om.*). VIII, 373.

S: Parisiensis lat. 13047 (olim S. Germani 841), saec. VIII, f. 113^r
inscriptione non adiecta. Carmen de uerbi incarnatione inscripsit Martenc

- semper honore pio nomen | natique patrisque
 5 ornare et canere | paribusque in regna uocari
 auspiciis: (huic) progeniem uirtute futuram
 egregiam et totum quae legibus occupet orbem.
 ne tamen in terris | mortalia pectora turbet
 ignotum numen, | deus aethere missus ab alto
 10 mortalis uisus | potuit quantusque uideri.

- Virgo matura fuit, iam plenis nubilis annis,
 cui genus a proauis ingens | nomenque decusque,
 intemerata toris. | talem se laeta ferebat:
 casta pudicitiam | miro seruabat amore.
 15 huic se forma dei — | caelo demissus ab alto
 spiritus intus alit — | et casto corpore miscet.
 ante tamen dubiam | dictis solatur amicis:
 'alma parens, | mundi dominum paritura potentem —
 nam te digna manent | generis cunabula nostri —,
 20 uade, ait, o felix nati, | quocumque uocaris,
 auspiciis manifesta nouis! | hic uertitur ordo,
 huius in aduentu fides | et fama perennis.'
 dixerat: illa pauens | oculos suffusa nitentis,

4] A. VIII, 76 (meo *in* pio *mut.*, nomen *add.*, *cf.* E. V, 78 [A. I, 609]). A. VI, 116 (natique *Ry2b*). 5] G. IIII, 119 (ornaret canerem). A. VII, 256. 6] A. VII, 257. 7] A. VII, 258 (*uiribus*). 8] G. III, 452 *al.* (*non*) + E. III, 104 (106. A. I, 460. V, 803. X, 807). A. III, 56 (IIII, 412) + II, 200 (turbat). 9] A. VII, 571 (*inuisum*). IIII, 574. 10] A. IIII, 277. II, 591 (deam qualisque *mut. in* potuit quantusque). 11] A. VII, 53 (iam . . uiro *mut. in* uirgo . . fuit). 12] A. XII, 225 (cui *MRybc*). II, 89. 13] A. III, 178 (*focis*). I, 503. 14] G. II, 524. A. VII, 57 (*properabat*). 15] A. IIII, 556. E. IIII, 7 (*demittitur* alto, *cf.* A. V, 727 [VII, 141]). 16] A. VI, 726. 727 (et magno *se*). 17] A. II, 359 (uadimus haud dubiam). V, 770. 18] A. II, 591. VI, 621 (*auro patriam dominumque* p.). 19] G. I, 168 (*si . . manet*). A. III, 105 (*gentis . . nostrae*). 20] A. III, 480. E. III, 49. 21] A. III, 375 (*fides mut. in* nouis). 376 (*is*). 22] E. VII, 59 (G. III, 93. A. VII, 344; Phyllidis . . nostrae *mut. in* huius in . . fides). A. VIII, 79 (*set mut. in* et). 23] A. II, 152 *al.* (ille; pauens *add.*). I, 228.

6 huic *addidi*, hinc *Martène* progeniemque (prolemque *supra m*²)
 piã *S* futura *S* 8 Nec amen *S* 9 aetherae *S* 11 natura *S* 15 de-
 missus *ego* dimissus *S* 16 et *del. Martène, fort. en* casto se *S* se *del.*
Huemer 20 nati pietate *S* pietate *ieici ut illatum ex Aen. III, 480*

suspirans imoque trahens a pectore uocem
 25 uirgo refert: | 'haut equidem tali me dignor honore.
 non opis est nostrae | nec fas, nec coniugis unquam
 praetendi taedas aut haec in foedera ueni.
 sed post iussa deum | nihil est quod dicta recusem.
 accipio agnoscoque libens: | sequor omina tanta
 30 promissisque patris | exsequar caelestia dona,
 ammiranda dei | tantarum munera laudum.'

Panditur interea domus omnipotentis Olympi
 sideream in sedem, terras unde arduus omnis
 aspicit: et natum | uerbis compellat amicis:

35 'nate, meae uires, mea magna potentia solus,
 nate, mihi quem nulla dies | ab origine rerum
 dissimilem arguerit, | comitem complector in omnis.
 te sine nil altum mens inchoat: | omnia mecum
 aeternis regis imperiis, | et, quidquid ubique est,
 40 nulla meis sine te quaeretur gloria rebus.
 omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens
 aspicit oceanum, uertique regique uidebunt,
 quae tibi polliceor: | neque est te fallere quicquam.
 haec tibi semper erunt | uatum praedicta priorum:
 45 nec mea iam mutata loco sententia cedit.

24] A. I, 371. 25] A. IIII, 31 (*Anna r.*, cf. VII, 436. X, 17. XI, 124).
 I, 335. 26] A. I, 601. VIII, 208 (XI, 181) + IIII, 338. 27] A. IIII, 339.
 28] A. VI, 461 (me *mut. in post.*). XII, 11 + XI, 437. 29] A. VIII, 155.
 VIII, 21. 30] A. V, 863. G. IIII, 1 *sq.* 31] G. IIII, 3 (tibi *mut. in dei.*)
 A. VIII, 273 (in *om.*; munera *m.*). 32] A. X, 1. 33] A. X, 3. 34] A. VII,
 101 (*oceanum*, cf. X, 4). II, 372. 35] A. I, 664. 36] A. I, 665 + VIII,
 281 (mihi quem *add.*). I, 642 (gentis *mut. in rerum.*). 37] A. VIII, 282.
 277 (casus *om.*). 38] G. III, 42. A. VI, 112. 39] A. I, 230. 601 (nec
mut. in et.) 40] A. VIII, 278. 41] A. VII, 100. 42] A. VII, 101.
 43] A. VIII, 301. G. IIII, 447 (quicquam *MR.*) 44] E. V, 74. A. IIII,
 464 (priorum *FPyabc.*) 45] A. VIII, 220.

25 tali equidem *Areuulus* 27 praetendit aetas *S* 28 fort. dei
 30 patriis *S* exsequar *illatum est ex G. IIII, 2; fort. capiam (A. III,*
488). 33] Sideriam *S* 37 dissimile *S* fort. omnia 40 quaeritur *S,*
corr. Areuulus 45 caedit *S*

nascere praeque diem ueniens age, lucifer, alnum,
 nascere, | quo toto surgat gens aurea mundo,
 unde etiam | magnus caelorum nascitur ordo:
 nascere, | ut incipiant magni procedere menses,

50 ne maneant terris | priscae uestigia fraudis,
 prospera uenturo laetentur ut omnia saeclo.
 adgredero o magnos — aderit iam tempus — honores.
 aspera tum positis mitescunt saecula bellis
 pacatumque reges patriis uirtutibus orbem.’

55 Haut mora: continuo patris praecepta facessit,
 aethere se mittit | figitque in uirgine uultus,
 nec mortale tuens, afflata est numine quando
 iam propiore dei . . . | nam tempore eodem
 matri longa decem tulerunt fastidia menses,
 60 et noua progenies | mox clara in luce refulsit.
 mox etiam magni | processit numinis astrum:
 stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

.

‘Ille dies primus leti primusque salutis
 monstrat iter uobis ad eum. | quem semper acerbum,

65 semper honoratum cuncti | celebrate fauentes.
 annua uota tamen | noctem non amplius unam

46] E. VIII, 17. 47] E. VIII, 17. IIII, 9 (ac *mut. in* quo). 48] A. VII, 778. E. IIII, 5 (ab integro *om.*; saeculorum). 49] E. VIII, 17. IIII, 12 (et incipient). 50] E. IIII, 13 sq. 31. 51] E. IIII, 52 (aspice *mut. in* prospera). 52] E. IIII, 48. 53] A. I, 291. 54] E. IIII, 17 (reget). 55] G. IIII, 548 (matris). 56] A. VIII, 645 (mittit *M.*). XII, 70. 57] A. VI, 50 (sonans). 58] A. VI, 51. G. I, 483 (nec). 59] E. IIII, 61. 60] E. IIII, 7 (iam noua). A. I, 588 (mox *add.*, claraque in). 61] E. VIII, 47 (mox etiam magni *add.*). 62] A. II, 694. 63] A. IIII, 169 (malorum *mut. in* salutis, cf. A. VI, 96). 64] A. II, 388 (uobis ad eum *add.*). V, 49. 65] A. V, 50 (cuncti *add.*). VIII, 173. 66] A. V, 53. I, 683.

48 fort. saeculorum 51 seculo *S* 53 mitescunt *S* 54 pagatumque *S*
 57 numine *Martène* lumine *S* 58 propiora *S* lacunam h. l. statui, post
 tempore *Riese*; excidisse uidetur summi uel magni 59 mensis *S* post
 u. 62 haud pauca intercidisse intellexit *Riese* 64 eo *S* aceruum *S*

- haut segnes uigilate, uiri, | dapibusque futuris
 luce palam | cumulate piis altaria donis.
 hac uestri maneant in religione nepotes.
- 70 iamque egomet patris | sedes arcemque reuiso.
 accipite ergo animis atque haec mea figite dicta,
 ore fauete omnes | et huc aduertite mentem.
 e diuerso sedem quotiens uenietis in unam,
 undique collecti | pacem laudate frequentes,
- 75 cogite concilium, | coeant in foedera dextrae,
 qua datur: | pacis solum inuiolabile pignus.
 discite iustitiam, | aeterna in pace futurae
 concordēs animae. | si non inrita dicta putatis,
 nulla dies usquam memori uos eximet aeuo.
- 80 mortalem eripiam formam | et praemia reddam
 fortunatorum nemorum sedesque beatas.
 non eritis regno indecores, nec uestra feretur
 fama leuis | mecum pariter considerare regnis.
 urbem, quam statuo, uestra est: | intrare licebit.
- 85 nusquam abero et tutos patrio uos limite sistam:
 idem uenturos tollemus in astra nepotes.
 quae uero nunc quoque uobis, dum uita manebit,
 praemia digna feram? | non uobis numine nostro

67] A. XI, 64 + IIII, 573. I, 210. 68] A. VIII, 153. XI, 50 (cumul-
 latque *mut. in* cumulate piis). 69] A. III, 409 (*casti*). 70] A. III, 623
 (V, 650. VI, 505; uidi e. duo *mut. in* iamque e. patris). II, 760. 71] A.
 III, 250. 72] A. V, 71. VIII, 440. 73] A. II, 716 (hanc *om.*, quotiens
add., ueniemus). 74] A. II, 414. XI, 460. 75] A. XI, 460. 292. 76] A.
 XI, 293. 363. 77] A. VI, 620. XII, 504 (gentis *om.*, futuras). 78] A. VI,
 827. X, 244 (putaris). 79] A. VIII, 447 (umquam). 80] A. VIII, 101.
 II, 537 (reddant). 81] A. VI, 639. 82] A. VII, 231 (erimus). 83] A.
 VII, 232. I, 572. 84] A. I, 573. III, 254. 85] A. II, 620 (tutum p. *te*).
 86] A. III, 158. 87] A. V, 724 (manebat; *uerba* quae . . uobis *add.*).
 88] A. I, 605 (ferant). VII, 261 + II, 396.

67 Aut signes *S* 73 *fort.* sedem e diuerso; e *del. Riese* uenientis *S*
 75 consilium *S* 76 condatur *Buecheler*, qua detur *Riese*, qua dabitur
Huemer; *sed nihil mutandum est, cf. p. 564* 78 *fort.* illatum animae
et scribendum futuri concordēs, (mea) si 79 extimet *S* 85 auero *S* tuto
 patri suo *S* 87 uobis quoque nunc *Riese*; *fort.* quae uero quoque
 nunc uobis

diuitis uber agri rerumque opulentia derit.

90 fundit humo facilem uictum iustissima tellus
 prouentuque onerat sulcos atque horrea uincit.

floret ager, spumat plenis uindemia labris,
 exuperant fetus ramos | frondentis oliuae,
 quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor

95 induerit, totidem autumno matura tenebit.
 non liquidi gregibus fontes, non gramina derunt,
 et quantum longis carpent armenta diebus,
 exigua tantum gelidus ros nocte reponit.
 haec sunt, quae nostra deceat uos uoce moneri.

100 uiuite felices | et condita mente tenete.'

Haec ubi dicta dedit, | mox sese attollit in auras
 suspiciens caelum, | caput inter nubila condit
 atque ita discedens terris | animisque suorum
 concretam exemit labem purumque relinquit

105 aetherium sensum atque aurai simplicis ignem.
 ex illo celebratus honos, laetique minores
 seruauere diem | atque haec pia sacra quotannis
 matres atque uiri, | pueri innuptaeque puellae
 carminibus celebrant | paterisque altaria libant.

110 ast ego qui cecini | magnum et mirabile numen,
 haec eadem gentique meae generique manebunt.

89] A. VII, 262 (*Troiaequae P2yb*). 90] G. II, 460. 91] G. II, 518
 (oneret . . uincat). 92] G. II, 6. 93] G. I, 189 (*si* superant) + 188. II,
 119 (A. VI, 208) + G. II, 3, *cf.* A. VI, 230. VIII, 116. 94] G. III, 142.
 95] G. III, 143 (induerat . . tenebat). 96] G. II, 200. 97] G. II, 201.
 98] G. II, 202 (reponit *Mb1c1*). 99] A. III, 461 (*liceat*). 100] A. III,
 493. 388 (tu *mut. in* et; teneto). 101] A. II, 790 *al.* III, 176. 102] A.
 XII, 196. III, 177. 103] A. VIII, 40 (*namque; terris add.*). V, 577 (*ocu-*
losque, cf. VIII, 725. XI, 234). 104] A. VI, 746. 105] A. VI, 747. 106]
 A. VIII, 268. 107] A. VIII, 269. V, 59 (*mea bc1*). 108] A. VI, 306. 307.
 109] A. VIII, 303. XII, 174. 110] A. I, 46 (VII, 308). + G. III, 565 *sq.*
 A. I, 652 *al.* (*mir. donum; magnum et add.*). 111] A. VIII, 302 (*matri-*
que mut. in gentique).

90 homo *S* 91 honerat *S* 93 Exuberant *S*, *corr. Huemer, qui*
exsuperant scripsit 94 Quodquae *S* 96 deerunt *S* 97 dibus *S*
 98 fort. reponet 103 discidens *S* 104 malim reliquit 106 celebratos *S*
 107 sagra quodannis *S*

DE ECCLESIA.

- Tectum augustum ingens, centum sublime columnis,
 religione patrum laetum | et uenerabile templum
 hoc dedit esse suum | superi regnator Olympi.
 nam deus omnipotens, | qui res hominumque deumque
 5 aeternis regit imperiis, | 'quo tenditis?' inquit
 'hic domus est uobis, | haec ara tuebitur omnis.'
 hic matres puerique simul | mixtaeque puellae
 sacra canunt | pariterque oculos ad sidera tollunt,
 hic exaudiri uoces, | hic uota precesque:
 10 noctes atque dies | ferit aurea sidera clamor.
 postquam prima quies | et facta silentia tectis,
 incipit effari | diuino ex ore sacerdos:
 'accipite haec animis laetasque aduertite mentes,
 matres atque uiri, | pueri innuptaeque puellae.
 15 discite iustitiam moniti | et spes discite uestras.
 haut incerta cano: | deus aethere missus ab alto,
 ipsius a solio regis, | uia prima salutis,
 quem nobis | partu sub luminis edidit, oras

1] A. VII, 170. 2] A. VIII, 598 (late *mut. in* laetum, *cf.* X, 738). VI, 408 (XII, 767; et *add.*, donum *mut. in* templum, *cf.* III, 536 *al.*). 3] A. X, 235 (et *mut. in* hoc; suum *add.*, *cf.* A. VI, 142 *al.*). II, 779. 4] G. I, 29 (an *mut. in* nam) + II, 325 *al.* A. I, 229. 5] A. I, 230 (regis). V, 670. 6] A. V, 638 (inquit *om.*). II, 523. 7] A. XI, 215 + 476 + G. III, 473 (A. VII, 340. VIII, 358). A. V, 293 (mixtique) + II, 238 (VI, 307). 8] A. II, 239. V, 508 + XI, 37. 9] A. III, 460 (*hinc*). VI, 51 (*in*). 10] A. VI, 127. II, 488. 11] A. I, 723. 730 (tum *mut. in* et). 12] A. III, 76. III, 373. 13] A. V, 304. 14] A. VI, 306. 307. 15] A. VI, 620. III, 103. 16] A. VIII, 49. III, 574. 17] A. VI, 396. 96. 18] A. VIII, 252 (*quae uobis*). VII, 660.

S: codex Sulmasianus, nunc Parisiensis lat. 10318, f. 21^a. ecclesia S
 1 gentū S colūnes S 2 Religionem petrū S 4 res Suringar
 rex S 5 inquit S 6 uobis Suringar nobis S 8 Sagra S 10 adq; S
 ferit Suringar feret S 11 tectis Suringar noctis S, fort. linguis (A.
 XI, 241), *cf. Proba 585* 14 adq; S 16 Aut S 18 pastus sublimis
 eddidit S *corr. Suringar* oras Suringar ortus S

uirginis os habitumque gerens |, mirabile dictu.
 20 ore <dei> | adflata est spiritu propiore canitque :

 sic noua progenies | caelo descendit ab alto.
 ast ubi iam firmata deum te prodidit aetas,
 negauere deum | miseri, quibus ultimus esset
 ille dies, | quando furentes ac dira canentes
 25 insontem | magno ad regem clamore trahebant.
 ille nihil, | namque ipse uolens, seque obtulit ultro,
 hoc ipsum ut strueret, | uatum praedicta priorum
 prodere iussa dei, | telluris operta subire.
 primus ibi ante omnes, | sceptrum qui forte gerebat,
 30 sustulit ablutas lymphis ad sidera palmas,
 hoc dicens : | 'equidem in iusto nil tale repertum :
 nec fas. | o miseri, quae tanta insania, ciues?
 <at> me nulla dies tantis neque fortibus ausis

19] A. I, 315. G. II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. IIII, 182. VII, 64. VIII, 252). 20] A. II, 247 (ora). VI, 50 sq. (numine in spiritu mut.; canitque add.). 21] E. IIII, 7 (iam mut. in sic). A. VIII, 423. 22] E. IIII, 37 (hinc . . uirum mut. in ast . . deum, fecerit in prodidit, cf. A. IIII, 431). 23] A. VIII, 659 (adgnouere). II, 248. 24] A. II, 249. G. I, 255 (quando armatas). A. VIII, 621 (canentem). 25] A. II, 84. 58. 26] A. II, 287. VI, 146 + VIII, 611. 27] A. II, 60. IIII, 464 (priorum FPyabc). 28] A. II, 127 + VI, 461. A. VI, 140. 29] A. II, 40. XII, 206 (nam mut. in qui). 30] A. II, 153 (exutas uinclis). 31] A. XII, 950. VIII, 207 (de te mut. in in iusto, uerebar in repertum, cf. A. VI, 145 [VII, 507]). 32] A. VIII, 208 (XI, 181). II, 42. 33] A. VIII, 281 (Euryalus om., at add., tam mut. in tantis neque).

19 abitumq; S 20 ore dei ego More S Maria F. Latendorf Fleckeis. ann. CIII, 861 tunc ora L. Mueller eph. Zarnck. 1868, 249 afflata Riese affata S propiore Riese propiora S post hunc u. lacunam indicaui; cf. Luc. 1, 46 sqq. 21 descendit S 22 uirum Suringar prodedit S 23 Negabere S ultissimus S 24 quo Baehrens, fort. ac delendum hac S 27 ut-strueret Suringar instrueret S uatumq; dicta S, corr. Riese 28 Proderet i. d. *tellusque operta subiret S, corr. Suringar 29 forte Suringar uoce S 30 Sustullit ablatas limfis asidera S, corr. Suringar 31 equitem S iusto Riese isto S, cf. Matth. 27, 19. 24 repertum Suringar repertus S repertumst Riese 32 omnis eriq; t. i. cicy S, corr. Suringar 33 at add. die stantis S

- addiderit socium. | uestra' inquit 'munera uobis!
 35 uos animam hanc potius quocumque absumite leto.'
 tum magis atque magis | magnis furoribus acti
 clamores simul horrendos ad sidera tollunt
 et magis atque magis | poenas cum sanguine poscunt.
 has inter uoces | medio in flagrante tumultu
 40 arboris obnixus trunco | — tibi, magne, tropaeum,
 omnipotens genitor — | palmas utrasque tetendit
 teque uocans | multo uitam cum sanguine fudit.
 et tamen interea | tua nati maxima cura
 non tulit hanc speciem; | grauitur commotus et alto
 45 dat clarum e caelo signum. | nam tempore in illo
 sol medium caeli conscenderat igneus orbem.
 eripiunt subito nubes caelumque diemque
 et nox atra polum bigis subuecta tenebat.
 tris tenuit diei spatium non amplius horas:
 50 tum repetens iterum sua | clara in luce refulsit
 nona diei melior | rebus iam rite peractis.
 inde datum molitur iter. iamque arua tenebat
 scrupera, tuta lacu nigro nemorumque tenebris

34] A. VI, 170 (addiderat). V, 348. 35] A. III, 654. 36] G. III, 185. A. IIII, 668 (*plangoribus*; *aether mut. in acti*, cf. I, 333 [VII, 199. XI, 616]). 37] A. II, 222 (tollit). 38] A. II, 299. 72. 39] A. XII, 318. XI, 225. 40] G. III, 233. A. XI, 7. 41] A. X, 668. VI, 685. 42] A. VI, 247 (*uoce mut. in teque*). II, 532. 43] A. VIII, 422 (*tu mut. in et*). G. III, 354 (*nati add.*). 44] A. II, 407. I, 126. 45] A. III, 519 (*puppi mut. in caelo*). XI, 303 (*non*) + E. V, 49 (G. I, 434. A. II, 274. VI, 234. VIII, 195; *ab [sub] illo*). 46] A. VIII, 97. 47] A. I, 88. 48] A. V, 721. 49] E. III, 105 (*pateat caeli . . ulnas*). 50] A. III, 436 (*praedicam om., et repetens iterumque; sua add.*). I, 588. 51] G. I, 286 (*addere om.; fugae m., cf. A. VIII, 156*). A. IIII, 555 (*paratis*). 52] A. VI, 477 (*tenebant*). 53] A. VI, 238.

34 Addidere^t S inquit S 35 adsumite S 36 Tūñē S adq; S
 fororib; S 38 adq; S sanguina S 39 frāglante S 40 obnixos S
 42 uita S 43 natim S 44 tullit S comotus S 45 das *Suringar*
 46 igneos orbe S 49 Triste nuit S diei] caeli *Baehrens* oras S
 50 tum *Suringar* Te S (*i. e. Tē*) 52 molituritur iter S 53 Stubrea S,
corr. Salmasius

- ut statim ad fauces uenit graue olentis Auerni,
 55 tum demum horrisono stridentis cardine portae
 panduntur uastae | solidoque adamante columnae,
 sponte sua | umbrosae penitus patuere cauernae.
 ingreditur linquens antrum; | tum maxima turba,
 ut uidere deum fulgentiaque ora per umbras,
 60 ingenti trepidare metu. | nec plura moratus
 haec ait | et dictis maerentia pectora mulcet:
 'ne trepidate, meae | animaeque umbraeque paternae:
 uobis parta quies. | genitor mihi talia namque
 dicta dedit: | prope uos haec limina tendere adegit.'
 65 haec fatus | animas, quae per iuga longa sedebant,
 deturbat | miseransque antro submittit aperto
 et dicto parens | supera ad conuexa reuexit.
 interea magnam | subito uulgata per urbem
 fama uolat, | illum expirantem sedibus imis
 70 iam reuocare gradum superasque euadere ad auras.
 obstipuerunt animis alii; set | sanguinis auctor
 se causam clamat crimenque caputque malorum,

54] A. VI, 201 (inde ubi uenere ad fauces). 55] A. VI, 573 (*sacrae*, cf. 574). 56] A. VI, 574 (*portae*). 552. 57] A. VI, 82. VIII, 242. 58] A. VI, 157. 611 (quae *mut. in* tum, cf. 667; est *om.*). 59] A. VI, 490 (*uirum . . arma*). 60] A. VI, 491. V, 381. 61] G. III, 415 *al.* A. I, 197. 62] A. VIII, 114 (*meas*). V, 81. 63] A. III, 495. VII, 122. 64] A. X, 600 (*dabas*, cf. 633 *al.*). VI, 696 (prope uos *add.*). 65] A. II, 721 (V, 421). VI, 411. 66] A. VI, 412. G. II, 499 (A. X, 823) + A. VI, 262 (que *add.*; se *inmisit*). 67] A. XI, 242 (*Uenulus om.*). VI, 241 (ferebat *mut. in* reuexit). 68] A. I, 124. VIII, 554. 69] A. VIII, 554. I, 44 + 84. 70] A. VI, 128 (set *mut. in* iam). 71] A. VIII, 530. VII, 49 (*ultimus om.*). 72] A. XII, 600.

54 aberni *S* 55 tum *Baehrens* Tunc *S* stritridenti *S* 56 Uan-
 duntur *S*, corr. *Salmasius* solido. quedam ante *S* 57 et post sua *add.* *S*
 caberne *S* 60 trepidarem *S* 61 a^t *S* merenta *S* 62 trepitate *S*
 meae *Suringar* me *S* 63 parta^m *S* 64 prope uos haec *Baehrens*
 uos proph^e *S*. propere haec nos *Suringar* adegit *Suringar* agit *S*
 65 q; per iura *S*, corr. *Salmasius* 66 Deturbatanq; antro miserans *S*,
 corr. *Suringar* deturbat antro miserans *Baehrens* 68 uulgatam *S*
 71 alii; set *Suringar* aliis et *S* 72 Ne causã clama *S*, corr. *Suringar*
 capueq; *S*

- et nodum informis leti trabe nequit ab alta
 proque suis meritis | superis concessit ab oris.
- 75 nec minus interea | se matutinus agebat
 ad socios, | quibus in mediis sic deinde locutus
 extulit os sacrum | claraque in luce refulsit,
 omnia longaeuo similis, | cunctisque repente
 <inprouisus ait>:
 ire iterum in lacrimas? | coram, quem quaeritis, adsum.
- 80 en perfecta mei | cari praecepta parentis.
 quare agite, o socii, tantarum in munera laudum
 ite' ait, 'egregias animas | natiue patrisque
 sermonum memores | fluuiali spargite lympha.
 ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lauabo.'
- 85 dixit et in caelum paribus se sustulit alis
 conditus in nubem: | hinc regia tecta subiuit
 dona ferens uictor | cari genitoris et ora:
 oscula libauit | dextramque amplexus inhaesit.
 huius in aduentum cernes | a sedibus imis
- 90 eruere summas arces | et moenia uerti
 atque omnem ornatum flamma crepitante cremari.

73] A. XII, 603. 74] A. X, 82 + XI, 74. 224 (cf. I, 74). II, 91.
 75] G. II, 429 (III, 311. A. I, 633. VI, 212. VII, 572. XII, 107). A. VIII, 465.
 76] A. XI, 12 (XII, 110; tum *mut. in ad*). V, 303. 77] A. VIII, 591. I, 588.
 78] A. VIII, 650. I, 594. 79] A. III, 413. I, 595. 80] A. VIII, 612. V,
 747. 81] A. VIII, 273 (*iuuenes mut. in socii, cf. III, 560; munera m*).
 82] A. XI, 24. VI, 116. 83] A. VIII, 464 (*memor et*). III, 635. 84] E.
 III, 97. 85] A. VIII, 14. 86] G. I, 442. A. VII, 668 (*sic*). 87] A. I,
 679 (VIII, 609. XI, 479) + G. II, 307 (A. V, 484. VIII, 50. VIII, 560). A.
 VI, 108. 88] A. I, 256. VIII, 124. 89] A. VI, 798 + G. I, 460 (A. I,
 258. III, 47). A. I, 84. 90] A. III, 443 + II, 615. XI, 506 + VII, 309,
 cf. II, 625, V, 810. 91] A. VII, 74.

74 meritis *S* 75 sese matutinis *S* 76 socius *S* 78 longebus *S*,
corr. Suringar post hunc uersum excidisse quaedam intellexit Suringar,
qui inprouisus ait (A. I, 595) addidit 79 lacrimis *S* (*lacrimas corr. m*)
 81 os socii *S* munere *Suringar* 83 plubiali . . limfa *S*, *corr. Suringar*
 84 lababo *S* 85 sustullit *S* 87 ori *Riese* ad ora *Brandes, cf. A. VI, 108*
 88 Obscula *S* 89 cernes *Suringar* certis *S* Erebi de *Riese (G. IIII,*
471). 90 *fort. et ruere; conruere Brandes* summas arces *Suringar*
 summę acies *S* menia *S* 91 adq; *S*

tunc autem innumerae gentes populique | frequentes
 terrentur uisu subito. | rex omnibus idem
 iura dabit populis pariter | subigetque fateri,
 95 quae quis aput superos furto laetatus inani

 sed uos, o lecti, ferro | pro nomine tanto,
 quod superest, | moriamur et in media arma ruamus:
 sanguine quaerendi reditus animamque litando.'

Haec ubi pro meritis, | finem dedit ore precandi.
 100 succedunt alii | graues aetate ministri:
 pars in frustra secant | onerantque altaria donis;
 tum demum | pueri et pauidae longo ordine matres
 stant circum.
 quos ubi confertos | manu circumtulit omnes,
 105 sic prior adgreditur | mensas atque incipit ipse.
 et postquam primus | summo tenus adtigit ore,
 accipiunt proceres | pariterque antistites omnes
 et pueri rudes: | sequitur tum cetera pubes.

92] A. VI, 706 (*hunc circum*) G. III, 216 (A. I, 707. VI, 486. X, 506).
 93] A. VIII, 109. X, 112 (*Iuppiter om.*). 94] A. I, 507 (*dabat*) + VII,
 247 + G. I, 189 *al.* A. VI, 567 (*subigetque*). 95] A. VI, 568. 96] A. VIII,
 146. VIII, 472. 97] A. V, 796. II, 353. 98] A. II, 118 (*animaque litan-*
dum). 99] A. I, 81 *al.* + I, 74 (*meritis pro*). VI, 76 (*loquendi, cf. 376*). 100]
 A. VI, 248 (*supponunt, cf. A. II, 478. VIII, 607. VIII, 222. 663. XI, 481*).
 I, 705 (*pares*). 101] A. I, 212. XI, 50 (*cumulatque, cf. A. I, 363. VIII,*
180 et V, 101). 102] G. III, 205 (A. VI, 330. 573. VIII, 815. XII, 6). A. II,
 766. 103] A. II, 767. 104] A. II, 347. VI, 229 (*pura . . unda mut. in*
manu . . omnes). 105] A. VI, 387. G. III, 378 (*et mut. in atque*) + E.
 VI, 26 (A. X, 5). 106] A. III, 17 (*et add.*). I, 737. 107] G. I, 216 *al.*
 + A. I, 740 *al.* A. II, 205 *al.* + XII, 574 (*certantibus mut. in antistites*).
 108] A. VI, 832 (VII, 379; *ne mut. in et; rudes add.*). V, 74 (*quos mut. in*
tum).

92 gentis *S* frequentes *Suringar* frequenter *S* 94 dabit *Suringar*
 dabat *S* subigetque *Suringar* subieq; *S* post u. 95 uersum excidisse
 uidit *Riese* (*fort. A. VI, 569*) 96 Seduo soleſti *S* 98 animanq; litarido *S*
 99 hic *Riese* 100 grabes *S* 101 frustra *S* honorantq; alteria *S*, *corr.*
Salmasius 102 pauido *S* 103 stant circum u. 102 adiecta *S* 104 manuſ *S*
 105 adq; *S* 108 tum *scripsi* tunc *S* pubes *Salmasius* rudes *S*

protinus ad reditum quisquis, | ad tecta domorum
110 tendimus | et laetum semper celebramus honorem.

cumque † abortio clamaretur 'Maro iunior!', ad praesens
hoc recitavi:

Ne, quaeso, | ne me ad talis inpellite pugnas!
namque erit ille mihi semper deus, | ille magister.
nam memini | — neque enim ignari sumus ante malorum — :
formosum pastor | Phoebum superare canendo
115 dum cupit | et cantu uocat in certamina diuos,
membra deo uictus | ramo frondente pependit.

109] A. II, 437 † X, 436 (XI, 54 reditus; quisquis *add.*). II, 445 (*ac*).

110] A. I, 205. V, 58 (*cuncti celebremus*). 111] A. XII, 72. XI, 278.

112] E. I, 7. A. V, 391. 113] A. VIII, 157. I, 198. 114] E. II, 1. V, 9.

115] E. III, 4 (? , fouet *in cupit mut.*). A. VI, 172. 116] A. VIII, 337. VII, 67.

109 Prodius *S* ac tecta *Riese* tecto domosũ *S* in *prosa pro*
abortio *Iuretus* scripsit Mauortio, *cf. Quicherat bibl. d'écol. d. chart.*
I, t. 2, p. 130, qui primus hoc additamentum (dico uerba cumque . . pepen-
dit) edidit; ab auditorio Baehrens, fort. abituro recitavit Iuretus 111 Ne-
que sone me *S* 112 mihi ille *S* 113 malorum *Salmasius* maiorum *S*
114 febũ *S* canendũ *S* 116 *fort. uinctus; cf. Anth. lat. 173, 1, quo*
loco fortasse eodem modo uinctus scribendum est

INDEX UERSUUM UERGILIANORUM.

IN PROBÆ CENTONE:

E. I, 11	441	E. VIII, 41.	92. 165	G. I, 209	66
— — 16	170	— — 42.	166	— — 212	88
— — 31	47	— X, 8.	428	— — 219	258
— — 32	418	— — 17.	520	— — 220	259
— — 44	419	— — 70.	36	— — 248	487
— — 58	98	G. I, 5.	58	— — 258	72
— — 75	489	— — 6.	59	— — 272	395
— III, 16	640	— — 40.	30	— — 273	562
— III, 7	34	— — 41.	411	— — 298	76
— — 18	377	— — 42.	412	— — 302	465
— — 19	378	— — 61.	346	— — 326	311
— — 20	378 sq.	— — 63.	280	— — 330	628
— — 23	377	— — 64.	117	— — 331	629
— — 24	257	— — 122.	253	— — 351	74
— — 27	523	— — 123.	298	— — 352	73
— — 28	379	— — 127.	168	— — 353	58
— — 40	144	— — 128.	169	— — 383	86
— — 51	111	— — 129.	290	— — 385	401
— — 61	279	— — 130.	292	— — 387	49
— V, 39	256	— — 131.	291	— — 407	173
— — 49	391 sq.	— — 132.	293	— — 410	97
— — 62	427	— — 137.	71	— — 417	42
— — 63	428	— — 139.	296	— — 432	388
— — 74	263	— — 140.	297	— — 438	636
— VI, 23	621	— — 141.	533	— — 451	494
— — 33	42	— — 142.	534	— — 454	501
— — 34	38	— — 146.	297	— — 455	501
— — 35	84	— — 150.	294	— — 467	637
— — 36	85	— — 151.	295. 255	— — 468	627
— — 79	669	— — 153.	257. 139	— — 469	632
— — 80	323	— — 155.	254	— — 471	633
— VII, 54	186	— — 156.	255	— — 473	496
— VIII, 11	405	— — 158.	259	— — 479	633
— — 38	195	— — 159.	260	— II, 10	250
— — 41	242	— — 168.	156	— — 23 (A. XII,	
— — 45	342	— — 203 (A. I.		421)	595
— — 48	154	227)	685	— — 37	114

G. II, 39 31	G. III, 529 187	A. I, 94 667
— 40 512	— 553 52	— 103 538
— 76 204	— III, 1 187	— 122 128. 654
— 77 284	— 3 47	— 124 545
— 81 148	— 4 322	— 125 546
— 82 201	— 18 164	— 126 307
— 126 237	— 94 249	— 129 502
— 149 163	— 100 164. 576	— 132 622
— 174 324	— 101 165	— 136 623
— 180 251	— 109 167	— 137 228
— 188 116	— 133 509	— 142 197
— 200 106	— 148 332	— 143 555
— 243 586	— 154 318	— 149 606
— 270 68	— 176 416	— 151 313
— 271 69	— 206 335	— 155 109. 683
— 315 153	— 207 336	— 202 672
— 324 75	— 208 145. 143	— 203 673
— 325 80. 307	— 216 460	— 204 423
— 327 81	— 220 108	— 207 673
— 328 96	— 235 (A. I, 228) 529	— 211 127
— 332 282	— 282 316	— 214 276. 581
— 333 283	— 323 445	— 218 542
— 335 92	— 328 50	— 219 543
— 336 43	— 333 372	— 223 380
— 337 44	— 353 372	— 236 113
— 338 45	— 393 37	— 250 (X, 30) 338
— 341 300	— 408 103	— 260 152
— 402 79	— 416 (A.VIII, 443) 206	— 278 142
— 430 93	— 430 88	— 279 143
— 439 94	— 431 90	— 293 128. 654
— 468 507	— 445 439	— 315 341
— 474 302	— 446 440	— 347 246
— 490 39	— 447 241	— 354 529
— 499 306	— 454 265	— 355 678
— 507 305	— 458 239	— 365 (VI, 638): 161
— 510 304	— 470 320	— 407 (XI, 167): 375
— 519 78	— 471 631	— 414 432
— 521 77	— 472 632	— 430 172
— 524 526	— 475 <i>sq.</i> 55. 564	— 453 571
— III, 8 336	— 481 634	— 504 414
— 9 337	— 482 635	— 507 464
— 42 526	— 485 650	— 525 647
— 43 527	— 486 650	— 539 603
— 47 575. 337	— 515 601	— 540 604
— 67 261	— 548 (A. III, 548): 124. 350	— 562 596
— 68 262	— 558 283	— 588 130
— 162 105	— 564 507	— 589 120
— 203 454	A. I, 22 500	— 594: 352. 540. 614. 662
— 245 429	— 27 499	— 595 663
— 248 102	— 77 517	— 604 473
— 284 495	— 88 537	— 623 80
— 353 281	— 90 536	— 630 264
— 480 312		— 664 403
— 495 374		— 665 32
— 523 611		

A. I, 666	513	A. II, 471	248	A. III, 188	471
— — 691	124	— — 491	652	— — 192	535
— — 693	161	— — 492	653	— — 193	536
— — 694	162	— — 502	289	— — 205	99
— — 706	582	— — 535	252	— — 207	560
— — 710	356	— — 543	421	— — 213	579
— — 712	200	— — 556	344	— — 221	100
— — 713	110	— — 559	269	— — 224	196
— — 722	410	— — 560	349	— — 227	199
— — 723	583	— — 608	653	— — 236	367
— — 729	587	— — 609	654	— — 250	670
— — 731	438	— — 616	563	— — 259	539
— — 737	202	— — 650	624	— — 260	540
— — 742	57	— — 667	286	— — 282	551
— II, 13	416	— — 675	646	— — 284	278
— — 14	688	— — 680	129	— — 310	436
— — 21	148	— — 690	693	— — 316	449
— — 37	365	— — 694	351	— — 330	329
— — 64	612	— — 700	353	— — 332	288
— — 70	515	— — 701	646	— — 356	107
— — 72	604	— — 709	424	— — 366	499
— — 74 (III, 608):	609	— — 712	147. 488	— — 368	516
— — 84	239. 606	— — 713	566	— — 369	489
— — 86	287	— — 715	490	— — 393	141
— — 120 (XII, 447):	578	— — 719	188	— — 408	692
— — 121 (XII, 448):	579	— — 731	220	— — 409	694
— — 125	504	— — 732	221	— — 414	500
— — 132	172	— — 734	574	— — 426	131
— — 134	315	— — 738	204	— — 436	492
— — 137	417	— — 755	656	— — 461	154
— — 143	473	— — 768	431	— — 463	511
— — 157	193	— — 777	693	— — 493	139
— — 167	615	— — 794 (VI, 702):	547	— — 495	474
— — 199	498	— — 796	661	— — 502	383
— — 203	531	— — 797	662. 409	— — 515	67
— — 204	287. 173	— — 800	458	— — 518	70. 157
— — 214 (VI, 22):	371	— — 802	83	— — 521	83
— — 217	617	— — 803	209	— — 548	109
— — 228	503	— III, 32	189	— — 557	397
— — 229	504	— — 38	335	— — 574	232
— — 236	565	— — 50	362	— — 585	60
— — 239	565	— — 69	531	— — 588	91
— — 246	562	— — 71	532	— — 591 <i>sq.</i>	119
— — 278	660	— — 88	644	— — 594	209
— — 280	432	— — 89	30	— — 611	125
— — 283	394	— — 94	670	— — 621	175
— — 299	464	— — 95	671	— — 648	235
— — 306	310	— — 96	672	— — 649	276
— — 309	354	— — 102	290. 35	— — 650	277
— — 316	303	— — 103	589	— — 662	552
— — 317	304	— — 116	549	— — 664	555
— — 347	467	— — 142	295	— — 665	556
— — 372	402	— — 167	576	— — 685	543
— — 414	605	— — 173	355	— — 700	150
— — 427	314	— — 178	407	— — 712	505

A. III, 718(VI,54): 599	A. V, 51 422	A. V, 721. 61
— III, 4 640	— 54 425	— 754. 664
— 5 641	— 71 54	— 758. 317
— 55 465	— 74 619	— 783. 247
— 94 429	— 76 568	— 814. 594
— 100 267	— 84(XI,132): 528	— 815. 598
— 113 194	— 85 174	— 820. 554
— 115 597	— 91 (273) . . . 448	— 822. 86
— 123 638	— 94 584	— 839. 65
— 125 (VII, 548): 195	— 100 470	— 841. 560
— 129 600	— 176 558	— 854. 545
— 151 463	— 186 549	— 863. 591
— 160 625	— 188 557	— VI, 11. 120
— 161 626	— 207 551	— 15. 444
— 172 134	— 212 548	— 46. 390
— 173 456	— 213 397	— 66. 362
— 185 125	— 217 399	— 80. 116
— 194 226	— 302 459	— 93. 202
— 196 357	— 304 54	— 96. 472
— 197 359	— 305 590	— 102. 381
— 223 443	— 316 274	— 105. 514
— 232 (272):	— 319 547	— 110. 422. 423
159. 645. 689	— 344 348	— 128. 229
— 238 413	— 348 591	— 141. 151
— 239 414	— 349 592	— 157 (856):
— 265 213	— 357 677	568. 658
— 269 214	— 378 122	— 159. 275
— 277 684	— 379 123	— 173. 494
— 287 50	— 381 207. 497	— 206. 243
— 297 361. 212	— 391 643	— 217. 617
— 305 448	— 394 233	— 221. 564
— 385 478	— 409 642	— 223. 619
— 387 492	— 429 679	— 232. 651
— 389 530	— 465 224	— 235. 686
— 451 219	— 467 452	— 255. 160. 657
— 458 570	— 490 457	— 258. 213
— 464 334	— 501 470	— 259. 214. 228
— 517 325	— 505 559	— 265. 62
— 541 265	— 523 171	— 267. 51
— 547 267	— 524 343	— 272. 626
— 561 266	— 529 497	— 285. 99
— 563 238. 360	— 532 353	— 296. 483
— 573 665	— 541 286	— 297. 484
— 584(VIII, 459): 82	— 575 679	— 305. 400
— 595 575	— 579 572	— 314. 618
— 605 493	— 615 541	— 318. 183
— 622 364	— 616 541	— 332. 643
— 702 398	— 631 189	— 340. 222
— V, 6 212	— 647 356	— 354. 315
— 20 538	— 648 386	— 365. 515
— 23 472	— 649 387	— 370. 524
— 34 561	— 670 225	— 387. 182. 223
— 49 596	— 677 217	— 388. 437
	— 678 218	— 389. 438
	— 712 525	— 405. 118

A. VI, 408.	453	A. VI, 721	227	A. VII, 211.	686
— — 413.	559	— — 724	56	— — 213.	329
— — 421.	205	— — 725	57	— — 228.	317
— — 426.	369	— — 728	40	— — 234.	550
— — 427.	370	— — 729	41	— — 251.	68
— — 465.	647	— — 730	32. 382	— — 256 (578).	123
— — 487.	680. 114	— — 733	218	— — 258.	345
— — 488.	681	— — 734	219	— — 264.	525
— — 495.	677	— — 739	480	— — 267.	147
— — 496.	678	— — 740	481	— — 281.	345
— — 509.	520	— — 741	481	— — 325.	480. 177
— — 514.	430	— — 742	482	— — 326.	178
— — 529.	248	— — 745	380. 474	— — 327.	179
— — 546.	689	— — 746	420	— — 328.	179
— — 547.	528	— — 747	421	— — 344.	505
— — 550.	230	— — 765	101	— — 351.	177
— — 551.	231	— — 798	426	— — 375.	430
— — 557.	485	— — 812	348	— — 384.	383
— — 558.	486	— — 834	246	— — 386.	203
— — 560.	574	— — 851	409	— — 392.	358
— — 578.	62	— — 852	440	— — 443.	491
— — 579.	63	— — 857 (VIII,
397).	373	— — 447.	270
— — 589.	659	— — 878	415	— — 458.	133
— — 607.	573	— — 882	254	— — 512.	444
— — 608.	476	— VII, 18	104	— — 519.	613
— — 609.	477	— — 44	45	— — 520.	613
— — 610.	475	— — 45	334	— — 536.	595
— — 611.	476. 479	— — 53	132	— — 538.	508
— — 614.	479	— — 66	618	— — 539.	509
— — 620.	469	— — 67	176	— — 544.	435
— — 621.	434	— — 68	388	— — 548.	521
— — 624.	620	— — 69	344	— — 559.	250
— — 633.	273	— — 71	285	— — 602 (VIII,
279)	390
— — 634.	274	— — 78	553	— — 608.	150
— — 637.	136. 682	— — 81	364	— — 619.	455
— — 639.	140	— — 97	406	— — 642.	327
— — 656.	466	— — 100	408. 406	— — 643.	328
— — 658.	168	— — 101	407. 408	— — 644.	328
— — 661.	325	— — 108	208	— — 661.	349
— — 662.	326	— — 109	199. 284	— — 670.	285
— — 667.	36. 461	— — 110	198	— — 680.	34
— — 668.	462	— — 119	134	— — 692.	149
— — 672.	518	— — 122	141	— — 708.	323
— — 673.	183	— — 156	272. 367	— — 791.	130
— — 674.	184	— — 157	273. 368	— — 804.	330
— — 675.	185	— — 170	567	— — 812.	384
— — 677.	158	— — 172	569	— — 813.	386. 385
— — 678.	159	— — 174	569	— — 814.	385
— — 684.	433	— — 175	570	— VIII, 27.	112
— — 685.	510	— — 176	577	— — 30.	599
— — 688.	664	— — 178	567	— — 89.	554
— — 689.	271	— — 200	544	— — 97.	607
— — 690.	393	— — 205	431	— — 109.	207
— — 695.	233	— — 210	685	— — 114.	437
— — 710.	572				

A. VIII, 124.	135	A. VIII, 679	602	A. X, 110.	236
— — 150.	517	— — 686	327	— — 135.	280
— — 157.	35	— — 687	321	— — 150.	610
— — 164.	681	— — 698	100	— — 152 <i>sq.</i>	588
— — 170.	593	— VIII, 21	502	— — 159.	112
— — 173.	691	— — 93	136	— — 176: 157. 392.	445
— — 187.	190	— — 95	491	— — 182.	457
— — 189.	33	— — 107	346	— — 219.	126
— — 200.	339	— — 131	190	— — 224.	550
— — 201.	340	— — 140	493	— — 244.	192
— — 202.	658	— — 157	674	— — 344.	230
— — 205.	180	— — 172	229	— — 349.	454
— — 206.	181	— — 181	506	— — 367.	241
— — 238. . 398. 629		— — 186	52	— — 386.	240
— — 242.	635	— — 187	53	— — 397.	610
— — 268.	687	— — 190	441	— — 398.	611
— — 269.	688	— — 191	442	— — 466.	402
— — 273.	426	— — 192	608	— — 469.	108
— — 275.	471	— — 193: 609. 366		— — 501.	612
— — 280.	580	— — 220	268	— — 507. . . 645.	404
— — 281.	601	— — 252	668	— — 523.	511
— — 302.	690	— — 253: 669. 119		— — 526.	443
— — 315.	490	— — 256	324	— — 572.	215
— — 322.	158	— — 274	261	— — 573.	216
— — 326	299	— — 280	391	— — 594.	598
— — 327.	301	— — 311	382	— — 600.	524
— — 335.	234	— — 395: 220. 303		— — 608.	597
— — 364.	522	— — 425	270	— — 668.	127
— — 365. . 523. 527		— — 426	271	— — 711.	434
— — 366.	375	— — 446	170	— — 717.	621
— — 373.	468	— — 461	89	— — 792.	46
— — 378.	49	— — 464	358	— — 799.	605
— — 386.	594	— — 474	359	— — 811.	451
— — 403.	519	— — 541	630	— — 823.	306
— — 408.	340	— — 583	131	— — 842.	275
— — 423.	338	— — 609	253	— XI, 5.	616
— — 442.	532	— — 610	145	— — 14.	665
— — 456.	657	— — 611	146	— — 30.	652
— — 472.	424	— — 645 . 308. 682		— — 36.	660
— — 483. . 211. 319		— — 659	352	— — 54.	666
— — 514.	394	— — 699	683	— — 55.	667
— — 522.	639	— — 709	630	— — 66.	208
— — 524.	118	— — 731	206	— — 76.	123
— — 528.	350	— — 740	446	— — 87.	452
— — 530 (VIII,
123).	578	— — 752	655	— — 155.	404
— — 580.	363	— — 777	48	— — 158.	263
— — 591.	347	— — 798	363	— — 210. . . . 95.	649
— — 610.	389	— — 817	396	— — 225.	648
— — 611. . 223. 182		— X, 18: 29. 463		— — 240.	609
— — 627.	447	— — 80	675	— — 241.	585
— — 629.	331	— — 100: 64. 546		— — 245.	243
— — 648.	326	— — 101	137	— — 267.	171
— — 658.	126	— — 102	138	— — 301.	244
— — 674.	87	— — 103	137	— — 335.	469
		— — 104	245	— — 337.	176

A. XI, 344	636	A. XI, 753	435	A. XII, 252	101
— — 354	155	— — 754	180	— — 318	648
— — 361	264	— — 786	33	— — 429	121
— — 363	676	— — 812	236	— — 435	522
— — 410	333	— — 815	455	— — 445	659
— — 448	368	— — 849	152	— — 462	614
— — 460	675	— XII, 6	102	— — 643	188
— — 491	461	— — 19	519	— — 692	573
— — 508	415	— — 37	226	— — 767	198
— — 538	205	— — 150	496	— — 819	197
— — 541	374	— — 159	193	— — 829	210
— — 544	373	— — 166	347	— — 836	587
— — 551	115	— — 173	586	— — 879	191
— — 559	405	— — 196	585	— — 880	192
— — 572	376	— — 204	308	— — 886	530
— — 591	151	— — 205	309	— — 892	449
— — 621	566	— — 225	354	— — 893	450
— — 725	210	— — 226	355	— — 926	231
— — 726	211	— — 227	360	— — 931	234
— — 733	185	— — 239	602		

IN POMPONII CENTONE:

E. I, 1	1	G. I, 124	99	A. I, 57	19
— — 6	9	— — 133	101	— — 58	20
— — 7	10	— — 137	94	— — 62	18
— — 20	56	— — 168	69	— — 89	20
— — 23	56	— — 177	80	— — 136	117
— — 31	22	— — 181	111	— — 214	107
— — 51	3	— — 209	97	— — 230	19
— — 52	4	— — 258	98	— — 327	130
— III, 5	86	— — 412	2	— — 330	24
— — 26	87	— — 415	34	— — 372	80
— — 27	79	— — 416	35. 53	— — 413	50
— V, 1	84	— — 479	42	— — 494	112
— — 2	4	— II, 105	12	— — 502	49
— — 8	85	— — 490	21	— — 601	76
— — 44	6	— III, 42	30	— — 602	13
— — 51	76	— — 69	68	— — 604	63
— — 53	8	— III, 1	107	— — 605	64
— — 55	23	— — 109	66	— — 622	103
— — 62	14	— — 206	35	— — 753	81
— — 63	15	— — 208	37	— II, 35	68
— — 64	16	— — 215	29	— — 91	13. 131
— — 81	75	— — 219	32	— — 143	63
— VI, 5	4	— — 220	33	— — 299	125
— — 34 (?)	74	— — 221	34. 16	— — 309	(III, 375) . 125
— — 67	5	— — 222	17	— — 376	124
— — 84	85	— — 227	45	— — 377	125
— VII, 5	5	— — 393	31	— — 521	115
— VIII, 41	111	— — 472	114	— — 522	116
— VIII, 38	26	A. I, 20	23	— — 523	119
G. I, 5	84	— — 21	104	— — 523	119
— — 123	100	— — 22	105	— III, 168	22

A. III, 316:	18. 51 sq.	A. VI, 128.	43	A. VIII, 326	108
— — 364	44	— — 436.	73	— — 327	109
— — 368	59	— — 561.	73	— — 364	62
— — 374	24	— — 569.	71	— — 373	12
— — 375	25	— — 610.	70	— — 686	106
— — 393	69. 65	— — 614.	37	— — 687	112
— — 459	61	— — 624.	72	— — 698	113
— — 494	48	— — 639.	67	— VIII, 79	83
— — 585	88	— — 691.	41	— — 90	52
— — 586	89	— — 719.	46	— — 122	42
— III, 12	54	— — 720.	47	— — 220	57
— — 66	114	— — 721.	48	— — 461	90
— — 99	118	— — 722.	60	— X, 3	45
— — 107	54	— — 724.	92. 93	— — 100	11
— — 108	55	— — 725.	93	— — 162	94
— — 109	50	— — 728.	95	— — 469	44
— — 194	110	— — 729.	96	— — 547	127
— — 270	126	— — 730.	38	— — 668	11
— — 378	127	— — 732.	36	— — 825	25
— — 385	39	— — 748.	40	— XI, 358	119
— — 461	89	— — 749.	41	— — 687	116
— — 464	7	— — 846.	28	— — 688	117
— — 480	92	— VII, 45.	87	— — 787	64
— V, 467	52	— — 79.	129	— XII, 427	78
— — 523	105	— — 129.	124	— — 428	79
— — 524	128	— — 281.	131	— — 429	27
— — 688	123	— — 297.	65	— — 669	77
— — 689	123	— — 768.	74	— — 819	51
— — 727	122	— VIII, 49.	7	— — 829	29
— — 839	91	— — 150.	26	— — 833	55
— VI, 11	130	— — 155.	82	— — 843	120. 30
— — 96	62	— — 186.	118	— — 879	121
— — 97	53	— — 304.	127	— — 880	122
— — 106	58	— — 321.	102	— — 882	49
— — 109	58	— — 322.	103		

IN CENTONE DE UERBI INCARNATIONE:

E. III, 49.	20	G. I, 188.	93	G. III, 119	5
— III, 5.	48	— — 189.	93	— — 142	94
— — 7.	60. 15	— — 483.	58	— — 143	95
— — 9.	47	— II, 3.	93	— — 447	43
— — 12.	49	— — 6.	92	— — 548	55
— — 13 sq.	50	— — 119 (A. VI,		— — 565 sq.	110
— — 17.	54	208).	93	A. I, 46 (VII, 308):	110
— — 31.	50	— — 200.	96	— — 210	67
— — 47.	61	— — 201.	97	— — 228	23
— — 48.	52	— — 202.	98	— — 230	39
— — 52.	51	— — 460.	90	— — 291	53
— — 61.	59	— — 518.	91	— — 335	25
— V, 74.	44	— — 524.	14	— — 371	24
— VIII, 17: 46 sq.	49	— III, 42.	38	— — 503	13
— VIII, 47.	61	— III, 1 sq.	30	— — 572	83
G. I, 168.	19	— — 3.	31	— — 573	84

A. I, 588	60	A. III, 339	27	A. VII, 778	48
— — 601	26. 39	— — 464	44	— VIII, 76	4
— — 605	88	— — 556	15	— — 155	29
— — 642	36	— — 573	67	— — 173	65
— — 652	110	— — 574	9	— — 268	106
— — 664	35	— V, 49	64	— — 269	107
— — 665	36	— — 50	65	— — 273	31
— — 683	66	— — 53	66	— — 303	109
— — 756	3	— — 59	107	— — 373	3
— II, 89	12	— — 71	72	— — 440	72
— — 359	17	— — 577	103	— VIII, 21	29
— — 372	34	— — 724	87	— — 40	103
— — 388	64	— — 727	1	— — 79	22
— — 396	88	— — 770	17	— — 101	80
— — 414	74	— — 863	30	— — 153	68
— — 537	80	— VI, 50	57	— — 208 (XI,	
— — 591	18. 10	— — 51	58	— — 181)	26
— — 620	85	— — 112	38	— — 220	45
— — 694	62	— — 116	4	— — 277	37
— — 716	73	— — 306	108	— — 278	40
— — 760	70	— — 307	108	— — 281	36
— III, 56 (III		— — 461	28	— — 282	37
— — 412)	8	— — 620	77	— — 301	43
— — 105	19	— — 621	18	— — 302	111
— — 158	86	— — 639	81	— — 447	79
— — 178	13	— — 726	16	— — 645	56
— — 250	71	— — 727	16	— X, 1	32
— — 254	84	— — 746	104	— — 3	33
— — 375	21	— — 747	105	— — 244	78
— — 376	21	— — 827	78	— — 668	1
— — 388	100	— VII, 53	11	— XI, 50	68
— — 409	69	— — 57	14	— — 64	67
— — 461	99	— — 100	41	— — 292	75
— — 480	20	— — 101	42. 34	— — 293	76
— — 493	100	— — 231	82	— — 363	76
— — 518	2	— — 232	83	— — 460	74. 75
— III, 31	25	— — 256	5	— XII, 11	28
— — 169	63	— — 257	6	— — 70	56
— — 176	101	— — 258	7	— — 174	109
— — 177	102	— — 261	88	— — 196	102
— — 277	10	— — 262	89	— — 225	12
— — 338	26	— — 571	9	— — 504	77

IN CENTONE DE ECCLESIA:

E. I, 7	112	G. I, 29	4	G. III, 378	105
— II, 1	114	— — 255	24	A. I, 44	69
— III, 97	84	— — 286	51	— — 74	99
— — 105	49	— — 442	86	— — 84	69. 89
— III, 7	21	— II, 499 (A. X		— — 88	47
— — 37	22	— — 823)	66	— — 124	68
— V, 9	114	— III, 185	36	— — 126	44
— VI, 26 (A. X,		— — 233	40	— — 197	61
— — 5)	105	— III, 354	43	— — 198	113

A. I,	205	110	A. III,	555	51	A. VI,	574	56
— —	212	101	— —	574	16	— —	611	58
— —	229	4	— —	635	83	— —	620	15
— —	230	5	— —	668	36	— —	685	41
— —	256	88	— V,	58	110	— —	696	64
— —	315	19	— —	74	108	— —	706	92
— —	507	94	— —	81	62	— —	798	89
— —	588	50. 77	— —	303	76	— —	832 (VII,	
— —	594	78	— —	304	13		379).	108
— —	595	79	— —	348	34	— VII,	49	71
— —	705	100	— —	381	60	— —	67	116
— —	723	11	— —	391	112	— —	74	91
— —	730	11	— —	508	8	— —	122	63
— —	737	106	— —	638	6	— —	170	1
— II,	40	29	— —	670	5	— —	660	18
— —	42	32	— —	721	48	— —	668	86
— —	58	25	— —	747	80	— VIII,	49	16
— —	60	27	— —	796	97	— —	97	46
— —	72	38	— VI,	50 <i>sq.</i>	20	— —	109	93
— —	84	25	— —	51	9	— —	124	88
— —	91	74	— —	76	99	— —	157	113
— —	118	98	— —	82	57	— —	242	57
— —	127	28	— —	96	17	— —	273	81
— —	153	30	— —	108	87	— —	423	21
— —	222	37	— —	116	82	— —	464	83
— —	239	8	— —	127	10	— —	465	75
— —	247	20	— —	128	70	— —	472	96
— —	248	23	— —	140	28	— —	530	71
— —	249	24	— —	146	26	— —	554	68 <i>sq.</i>
— —	287	26	— —	157	58	— —	591	77
— —	299	38	— —	170	34	— —	598	2
— —	347	104	— —	172	115	— —	611	26
— —	353	97	— —	201	54	— —	612	80
— —	407	44	— —	229	104	— VIII,	14	85
— —	437	109	— —	238	53	— —	114	62
— —	445	109	— —	241	67	— —	146	96
— —	488	10	— —	247	42	— —	207	31
— —	523	6	— —	248	100	— —	208 (XI,	
— —	532	42	— —	262	66		181).	32
— —	615	90	— —	306	14	— —	252	18
— —	721 (V, 421):	65	— —	307	14	— —	281	33
— —	766	102	— —	387	105	— —	337	116
— —	767	103	— —	396	17	— —	422	43
— —	779	3	— —	408 (XII,		— —	621	24
— III,	103	15		767)	2	— —	650	78
— —	373	12	— —	411	65	— —	659	23
— —	436	50	— —	412	66	— X,	112	93
— —	495	63	— —	461	28	— —	235	3
— —	654	35	— —	477	52	— —	600	64
— III,	17	106	— —	490	59	— —	668	41
— —	76	12	— —	491	60	— XI,	7	40
— —	413	79	— —	552	56	— —	12 (XII,	
— —	443	90	— —	567	94		110).	76
— —	460	9	— —	568	95	— —	24	82
— —	464	27	— —	573	55	— —	37	8

A. XI, 50 101	A. XI, 303 45	A. XII, 600 72
— — 215 7	— — 506 90	— — 603 73
— — 225 39	— XII, 72 111	— — 950 31
— — 242 67	— — 206 29	
— — 278 111	— — 318 39	

INDEX SCRIPTURARUM UERGILIANARUM QUAE IN CENTONIBUS LEGUNTUR.

Siglis *P. T. Inc. Eccl.* significantur centones Probae, Pomponii, de uerbi incarnatione, de ecclesia, *Aus.* Ausonii Cento nuptialis, *AL.* numeris qui sunt in Riesii Anthologia latina adiectis ceteri qui praeter carmen de ecclesia in codice Salmasiano extant centones.

SCRIPTURAE CODICIS MEDICEI:

E. VIII, 11 desinet: P. 405.	A. VII, 13 nocturno in lumine: AL. 17, 331.
G. I, 248 densantur: P. 487.	— — 351 spirans: P. 177.
— — 351 possimus (<i>M2ycI</i>): P. 74.	— — 357 locuta (<i>om. est</i>): AL. 15, 135.
— II, 82 mirataque (miratasque <i>Mabc</i>): P. 201.	— — 459 perfudit: AL. 17, 314.
— — 202 reponit: Inc. 98.	— — 490 manu (<i>F</i>): AL. 14, 31; 17, 235.
— — 332 gramina: P. 282.	— VIII, 581 sola et sera: Aus. 88.
— III, 431 dispergit: P. 90.	— — 610 egelido: P. 389.
— — 446 domus: P. 440.	— VIII, 645 mittit: P. 308, Inc. 56, AL. 15, 23.
— — 447 quicquam: Inc. 43, AL. 17, 83.	— X, 572 ac: P. 215.
A. I, 725 fit: AL. 18, 18.	— — 788 femine (<i>sic quoque P, femore m_x Prisc.</i>): Aus. 109 (λ , femore <i>cet.</i>).
— III, 330 inflammatus: P. 329.	— XI, 30 exanime: P. 652.
— — 621 affabilis: P. 175.	— XII, 176 precanti: AL. 17, 1.
— V, 6 posset: P. 212.	— — 893 clausumque: P. 450, AL. 17, 453.
— — 357 ostendebat: P. 677.	— — 916 telumque . . tremiscit: Aus. 92.
— — 433 nequicquam: AL. 8, 22.	
— — 649 qui: P. 387.	
— VI, 255 limina: P. 160.	
— — 267 altas: P. 51.	
— — 553 ferro: AL. 17, 74.	
— — 724 terras: T. 92.	
— — 765 educit: P. 101.	

SCRIPTURAE CODICIS PALATINI:

E. II, 7 cogis: AL. 15, 58.	A. VI, 746 reliquit: P. 420.
G. III, 154 magnis (<i>om. que</i>): P. 318.	— VII, 262 Troiaque (<i>P2yb</i>): Inc. 89.
— — 447 cuiquam: P. 241.	— VIII, 251 pericli est: AL. 18, 61.
A. III, 483 subtemine (subtegmine <i>M g del.</i>): Aus. 41.	— VIII, 135 datum est: AL. 17, 457.
— — 665 fluctu: P. 556.	— — 209 aspicias: AL. 17, 6.
— III, 464 priorum: P. 334 (piorum <i>cod. P</i>), T. 7, Inc. 44, Eccl. 27, AL. 17, 88.	— X, 100 summa (<i>M2</i>): P. 64, 546, T. 11, AL. 17, 25.
	— — 349 premit: P. 454.

SCRIPTURAE CODICIS ROMANI:

G. III, 238 uulnera: AL. 17, 232.	A. V, 631 quid: P. 189.
— — 454 lues: P. 265.	— VII, 128 manebant: AL. 17, 47.

SCRIPTURAE CETERORUM CODICUM:

G. II, 200 desunt (<i>ya2c</i>): P. 106.	A. VI, 97 quam (qua? <i>Seruius</i>):
— III, 15 cruentum (<i>Seruius</i>): AL.	T. 53.
17, 304.	— — 388 limina (<i>χ</i>): P. 437.
— — 516 nullique (<i>c</i>): AL. 11, 71.	— — 647 et pectine (<i>schol. Pers.</i>):
A. II, 548 fata (<i>Donatus</i>): AL. 17,	Aus. 127.
276.	— VII, 122 hic patria (<i>c</i>): AL. 17, 172.
— III, 94 nomen (<i>χ Baeda</i>): P. 429.	— — 175 sacrae (<i>bχ</i>): P. 570, AL.
— — 103 frigio (<i>F</i>): AL. 18, 49.	18, 12.
— — 221 oblitus (<i>c</i>): AL. 17, 17.	— — 335 unanimēs (<i>b</i>): AL. 8, 29;
— — 516 praeruptus (<i>γ2c1</i>): AL.	17, 60.
17, 402.	— — 562 supera (<i>γc</i>): AL. 17, 362.
— — 596 fata (<i>a2χ</i>): AL. 13, 20.	— VIII, 60 irasque (<i>c</i>): AL. 11, 10.
— — 690 innixa (<i>m</i>): Aus. 122.	— — 273 munera (<i>m</i>): P. 426, Inc.
— V, 59 mea (<i>bc1</i>): Inc. 107.	31, Eccl. 81.
A. V, 842 querelas (<i>χ Donatus</i>):	— — 386 exitium (<i>b</i>): P. 594, AL.
AL. 11, 78.	17, 87.
— VI, 51 deo (<i>b</i>): AL. 17, 199.	

SCRIPTURAE OMNIUM FERE CODICUM A RIBBECKIO NON RECEPTAE:

G. II, 341 ferrea: P. 300, AL. 17,	A. II, 616 nimbo: P. 563.
229.	— — 680 subito: AL. 17, 420.
— III, 221 omnes: T. 16.	— VII, 129 exitiis: T. 124. AL. 17, 456.

UERSUS IN SUSPICIONEM UOCATI:

G. III, 263: AL. 11, 34.	A. I, 711: Aus. 60.
— III, 506: AL. 15, 134.	— III, 126: AL. 18, 45.

SCRIPTURAE, QUAE NULO CODICE COMPROBANTUR, FERE OMNES DUBIAE, UTPOTE QUAE CENTONUM SCRIPTORIBUS TRIBUENDAE ESSE UIDEANTUR:

G. I, 248 obducta: P. 487.	A. III, 676 ignis: AL. 17, 48.
— — 298 ac: P. 76.	— V, 517 auras: AL. 17, 142.
— — 409 aëra: AL. 17, 139.	— — 616 una est: AL. 8, 45.
— II, 200 gregibus liquidi: P. 106.	— — 649 eunte est: P. 387.
A. I, 260 nec: P. 152.	— VI, 206 arbor: P. 243.
— II, 134 leto fateor: AL. 17, 156.	— VII, 392 incensas: AL. 17, 145.
— III, 284 circumuertitur: P. 278.	— — 445 iram: AL. 17, 354, cf. 284.
— III, 277 medio in sermone: P.	— — 518 trepidae: AL. 17, 344.
864, cf. <i>Claud. Mar.</i>	— VIII, 679 populo patribusque: P. 602.
<i>Uict. III, 681.</i>	— XI, 176 regi memores: AL. 17, 373.
— — 370 amantem (<i>om. est</i>): AL.	— — 413 nec: AL. 17, 239.
17, 273.	— XII, 173 manibus fruges: P. 586.
— — 609 urbem: AL. 17, 298.	— — 239 ferturque: P. 602.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

p. 294 u. 83 not. post steriles lege B¹ pro B². — p. 310 inter imitationes adde: 499] Uerg. Georg. I, 483 nec tempore eodem. — p. 316, ind. II, col. 1 post 'commemoratio' adde: 'exceptis duobus locis Firmici Materni V, 7. 8 (Woelfflin, Arch. f. lat. Lexicogr. IV, 324).'

G. BRANDES.

p. 355, l. 12 infra adde post uolt: nec minus dubium est suis . . toris III, 738, cf. adn. — p. 367, l. 3 infra leg. germina G. — Claud. Mar. Uict. Al. I, 203 cum Petschenigio, qui hanc ceterasque hoc loco prolatas coniecturas libro iam typis descripto mecum communicauit, nunc praefero putari pro eo, quod recepi, patrari. — I, 342 sq. commata post dicere et figeret delenda sunt. — I, 357 conlato, quod Petschenig proposuit, praestare uidetur. — II, 2 recte scripsit Petschenig potuit, quod simili loco III, 233 confirmatur. — II, 20 nunc cumulatius praefero, quod Petschenig quoque commendat. — II, 340 leg. annos, mille. — p. 401, l. 6 infra ante 438 add. dignatus. — II, 460 leg. tamquam. — III, 150 quis uoluit Petschenig; ego qui teneo; commata post studio et reddat delenda. — III, 168 uenerator retinere debebam; cf. Arnob. VII, 31, p. 265, 15 R. — III, 700 leg. usus, per.

C. SCHENKL.

LR
BR60 .C6 v. 16

~~Corpus scriptorum ecclesiastico-~~
corum latinorum.

DATE

ISSUED TO

48310

